

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

721

D24.

UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK LEIDEN

01617104

Digitized by Google

LESSEN
OVER DE
REDEKUNST

OF
FRAAIJE LETTEREN,
OF VOORSCHRIFTEN OVER
TAAI, STIJL, WELSPREKENDHEID
EN DICTKUNST,

NAAR HET ENGELSCHE VAN

HUGO BLAIR,

in leven Hoogleraar te Edinburg enz.

IN DRIE DEELLEN VERTAALD DOOR WIJLEN DEN HOOGLEERAAR

M^r. HERMAN BOSSCHA,

EN THANS OP NIEUWS UITGEGEVEN

DOOR

M^r. B. H. LULOFS,

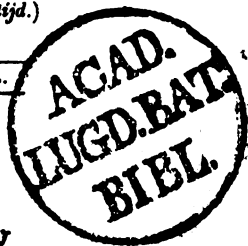
*Hoogleraar in de Nederlandsche Letterkunde en Welsprekendheid
te Groningen, Lid van het Koninklijk-Nederlandsch
Instituut enz. enz.*

(die bij dezen derden Druk een zeer groot aantal van eigene Aanteekeningen gevoegd heeft; gelijk onder anderen, in dit Deel, over de *roëzu bij de Ouden, de Franschen, Engelschen, Duitschers, Italianen, Nederlanders enz. enz.* tot op onsen tegenwoordigen tijd.)

DERDE EN LAATSTE DEEL.

TE GRONINGEN, BIJ
J. OOMKENS,
AKADEMIEDRUKKER.

1837.

AAN DEN LEZER.

Gij ontvangt hiernevens, geëerde Lezer! het derde en laatste Deel mijner met een' langen sleep van Aanteekeningen vermeerderde uitgave van BLAIR'S Lessen enz. — Moge ook dit Deel door Deskundigen even goedgeunstig ontvangen worden, als de twee vorigen! Moge het geheele Werk den goeden Smaak, die door Onverstand, Éénzijdigheid en letterkundigen Partijgeest tegenwoordig maar al te dikwerf onder de voet wordt geworpen, helpen schragen, en de zucht voor het ware Schoone en Verhevene (onverschillig, in welke eeuw, of onder welk Volk hetzelfde gevonden worde) bij voortduring opwekken! Zonder berouw zal ik dan op de veelvuldige moeite en tijd, aan mijne Aanteekeningen besteed, en waarvan, ondanks de leemten in dezelve,

---

Billijkdenkenden, zoo ik vertrouw, mij wel een klein eereblijk zullen willen geven, terugzien, en steeds zal mij het aangename gevoel verzellen, dat ik noch eenen nutteloozen, noch een' zoodanigen arbeid verrigt heb, die met de letterkundige betrekking, waarin ik aan eene van 's Lands Hoogeschole sinds verscheiden jaren de eer heb geplaatst te zijn, niet allezins strookte.

Het eene en andere, dat in de Voorrede voor het Eerste en in die voor het Tweede Deel van dit Werk door mij gezegd is, gelieve men ook hier als herhaald te beschouwen.

GRONINGEN,
December 1836.

B. H. LULOFS.

DETTIGSTE LES.

VERGELIJKING VAN OUDE EN NIEUWE SCHRIJVERS. — GESCHIEDKUNDIGE SCHRIFTEN.

Wij hebben thans dat gedeelte van ons plan afgedaan, 't welk de Redekunst of Openbare Welsprekendheid betreft, en 't welk wij, zoo veel het onderwerp dit toeliet, tot eene soort van geregeld stelsel hebben getracht te brengen. Nu blijft ons nog over, eenige aanmerkingen over de voornaamste soorten van Schriften, beide in Poëzij en Proza, te maken, en de hoofdregels der Oordeelkunde, daartoe betrekkelijk, op te geven. Het ware gemakkelijk dit gedeelte van ons werk vrij lang te rekken; doch overtuigd, dat Oordeelkundige nasporingen, wanneer die te diep gaan, en te ver worden voortgezet, beuzelachtig en verdrietig worden, zal ik trachten alle noodelooze langwijligheid te vermijden, en hope tevens niets, wat wezenlijk ter zake dient, te zullen overslaan.

Ik zal mij ook hierin aan den zelfden trant houden, welken ik tot dus ver gevolgd heb, en zonder welken

deze Lessen weinig aandacht zouden te wachten hebben: dat is, ik zal over elk stuk vrij mijn eigen gevoelen zeggen, en het gezag van anderen niet verder in aanmerking nemen, dan voor zoo ver hetzelfde mij zal toeschijnen op rede en verstand gegrond te zijn. Gelijk ik in de voorgaande Lessen sommige Oude Schrijvers wegens hunne schoonheden heb geroemd, zoo heb ik insgelijks eenige van hunne gebreken aangewezen. In 't vervolg zal ik gelegenheid hebben om hetzelfde te doen, wanneer ik van hunne werken onder meer algemeene Afdeelingen zal handelen. Het zal dus, eer ik verder ga, niet ondienstig zijn, vooraf eenige aanmerkingen te maken over de verdiensten der Oude en Nieuwe Schrijvers, ten einde wij daardoor in staat gesteld mogen worden, om zelve met grond te oordeelen, waarop eigenlijk het regt steunt van dien voorrang, welke zoo algemeen aan de Ouden is toegekend. Deze aanmerkingen zijn des te noodzakelijker, omdat over het stuk-zelf geen gering verschil in de geleerde wereld is ontstaan; en zij zullen des te gevoeglijker hier ter plaatse gemaakt zijn, wijl ze strekken om eenig licht te verspreiden over het eene en andere, 't welk ik vervolgens over de onderscheidene soorten van Schriften te zeggen heb.

Het is een merkwaardig verschijnsel, en 't welk al dikwijls de aandacht van denkers heeft tot zich getrokken, dat Schrijvers en Kunstenaars, welke in hun vak het meest hebben uitgeblonken, gemeenlijk ten zelfden tijde in een groot getal zijn te voorschijn gekomen. Sommige tijdperken zijn in dit opzigt bij uitstek onvruchtbaar geweest, terwijl in andere tijden de Natuur eene meer dan gemeene kracht schijnt uitgeoefend, en met eene kwistige vruchtbaarheid groote geesten voortgebracht te hebben. Men heeft verscheidene redenen uitgedacht om dit verschijnsel te verklaren. Eenige der Zedelijke oorzaken loopen van zelve

in het oog; zoo als eene gunstige gesteldheid van Staatsbestuur en Zeden; aanmoediging van den kant der Grooten; opgewekte naijver onder de lieden van vernuft; en wat dies meer zij. Doch daar deze omstandigheden ter verklaring der uitwerkselen, in 't geheel genomen, niet in alles voldoende zijn, heeft men nu begonnen Natuurlijke oorzaken op te sporen. De Abt du ROS * heeft eene groote menigte van aanmerkingen bijeen verzameld over den invloed, welken de lucht, plaatselijke ligging, en andere natuurlijke oorzaken kunnen gerekend worden op het vernuft te hebben. Dan, welke ook de oorzaken zijn mogen, de zaak is zeker, dat er sommige Tijdperken geweest zijn, welke in het voortbrengen van groote Vernuftten verre boven andere hebben uitgeblonken.

De Geleerden hebben vier zulke gelukkige Tijdperken waargenomen. Het eerste is het Grieksche Tijdperk, 't welk kort vóór den Peloponnesischen oorlog zijnen aanvang neemt, en zich uitstrekt tot de tijden van ALEXANDER den Grooten. In dit Tijdperk leefden HERODOTUS, THUCYDIDES, XENOPHON, SOCRATES, PLATO, ARISTOTELES, DEMOSTHENES, ÉSCHINES, LYSIAS, ISOCRATES, PINDARUS, ÉSCHYLUS, EURIPIDES, SOPHOKLES, ARISTOPHANES, MENANDER, ANAKREON, THEOCRITUS, LYSIPPUS, APELLES, PHIDIAS, PRAXITELES. Het tweede is het Romeinsche Tijdperk, 't welk zich genoegzaam binnen den leeftijd van JULIUS CÉSAR en AUGUSTUS bepaalt. Dit Tijdperk heeft voortgebracht CATULLUS, LUCRETIVS, TERENTIUS, VIRGILIUS, HORATIUS, TIBULLUS, PROPERTIUS, OVIDIUS, FÉDRUS, CÉSAR, CICERO, LIVIUS, SALLUSTIUS, VARRO en VITRUVIUS. Het derde Tijdperk begint met de herstelling der Geleerd-

---

* In zijne *Reflexions sur la Poésie et la Peinture*

heid, onder Paus JULIUS *den Tweeden* en LEO *den Tienden*. Toen hebben gebloeid ARIOSTO, TASSO, SANNAZARIUS, VIDA, MACHIAVEL, GUICCIARDINI, DAVILA, ERASMUS, PAULUS JOVIUS, MICHAËL ANGELO, RAFAËL, TITIAAN. Het vierde Tijdperk bevat den leeftijd van LODEWIJK *den Veertienden* en Koningin ANNA, toen Frankrijk roemde op een' CORNEILLE, RACINE, DE RETZ, MOLIÈRE, BOILEAU, FONTAINE, JEAN BAPTISTE ROUSSEAU, BOSSUET, FÉNELON, BOURDALOUE, PASCAL, MALEBRANCHE, MASSILLON, LA BRUYÈRE, BAYLE, FONTENELLE, VERTOT; en Engeland op eenen DRYDEN, POPE, ADDISON, PRIOR, SWIFT, PARNELL, ARBUTHNOT, CONGREVE, OTWAY, YOUNG, ROWE, ATTERBURY, SHAFTSBURY, BOLINGBROKE, TILLOTSON, TEMPLE, BOYLE, LOCKE, NEWTON, CLARK.

Wanneer men bij vergelijking spreekt van Oude en Nieuwe Schrijvers, verstaat men gemeenlijk onder de Ouden die, welke in de twee eerste der genoemde Tijdperken hebben geleefd, daar onder begrepen één of twee, welke vroeger gebloeid hebben, bijzonder HOMERUS; en onder de Nieuwen die, welke tot de twee laatste van deze Tijdperken behooren, onder welke mede de overige beroemde Schrijvers, tot op onzen tijd toe, zijn begrepen. Eene Vergelijking tusschen deze twee Klassen van Schrijvers moet noodwendig gebrekkig en onbepaald zijn; daar dezelve zoo vele en zoo verschillende soorten en trappen van vernuft bevatten. Dan zij, welke zoodanige vergelijking ondernemen, bepalen zich gemeenlijk tot twee of drie van de meest beroemden in ieder klasse. Met hevige drift is hierover gestreden in Frankrijk, tusschen BOILEAU en MEVTOUW DACIER aan den eenen, en PERRAULT en LA MOTTE aan den anderen kant. De eerstgenoemden gaven den prijs aan de Ouden, de laatstgenoemden aan de Nieuwen, en aan beide zijden

ging men te ver. Nog heden ten dage vindt men, dat lieden van smaak en geleerdheid naar de eene of andere zijde overhellen. Eenige weinige aanmerkingen zullen voldoende zijn om licht over dat onderwerp te verspreiden, en ons in staat stellen om op vaste gronden een beslissend oordeel over dit geschil te vellen.

Zoo iemand thans in deze Achttiende Eeuw de Oude Schrijvers wilde verachten; zoo hij voorgaf, ontdekt te hebben, dat HOMERUS en VIRGILIUS Dichters van geringe waarde, en DEMOSTHENES en CICERO geene groote Redenaars waren, mogten wij hem stoutelijk te gemoet voeren, dat hij veel te laat kwam met zijne ontdekking. De roem van deze Schrijvers is te wel gevestigd, om door eenige redekaveling aan 't wankelen gebragt te worden, zijnde gegrond op den genoegzaam algemeenen smaak der menschen, welke de proef van vele achtereenvolgende eeuwen heeft doorgestaan. Onvolmaaktheden mogen zekerlijk in deze werken door den Kunstregter worden aange-toond; hij mag plaatsen, welke in het eene of andere opzigt gebrekkig zijn, uitmonsteren — waar toch is een werk van menschen, hetwelk volmaakt gezegd mag worden? — doch zoo hij de waarde dier werken in 't algemeen wil verkleinen, of bewijzen, dat de roem, welchen zij verworven hebben, over 't geheel onverdiend is, zoo kan men hem een bewijs te gemoet voeren, 't welk zoo veel is als eene volledige beslissing; namelijk, hij moet ongelijk hebben, want hij heeft de Menschelijke Natuur tegen zich. En waar toch moet men zich in stukken van Smaak, zoo als Dichtkunst en Welsprekendheid, op beroepen? waar is de maatstok, waar de hoogste rigter? Immers nergens anders, dan in die gevoelens en gewaarwordingen, welke na het uitvoerigste onderzoek bevonden zijn de

algemeene gevoelens en gewaarwordingen van het menschdom te wezen. Deze nu zijn in dit geval genoeg geraadpleegd. Het Algemeen, het onzijdige Algemeen heeft reeds vóór vele eeuwen, en bij alle beschaafde natien, deze zaak voor zijne regtbank gehad. Het heeft vonnis gestreken; het heeft zijn zegel aan die Schriften gehangen, en van deze regtbank valt geen hooger beroep.

In zaken van zuivere redekaveling is het mogelijk, dat de wereld eenen tijd lang in dwaling blijft, en naderhand door bondiger betoog daarvan terug komt. Stellingen, welke op wetenschap en kennis steunen, gelijk ook ontdekkingen, kunnen en moeten plaats maken voor andere, zoo ras kennis en wetenschap vorderingen maken, en er nieuwe ontdekkingen gedaan worden. Uit dien hoofde kan een leerstelsel van Wijsbegeerte nimmer door lengte van jaren een onveranderlijk gezag bekomen. Men mag met reden van de wereld verwachten, dat zij, naarmate zij ouder wordt, zoo niet in wijsheid, ten minste in kennis zal toenemen; en gesteld, dat het nog twijfelachtig ware, wie van beiden, ARISTOTELES of NEWTON, het grootste Vernuft is geweest, moet nogtans de Wijsbegeerte van NEWTON het winnen van die van ARISTOTELES, uit hoofde der latere ontdekkingen, welke aan ARISTOTELES onbekend waren. Maar zoo is het niet gelegen met stukken van Smaak; deze hangen niet af van vorderingen in kennis en wetenschap, maar van gevoel en gewaarwording. Vruchteloos zal men zich vleijen, de menschen in dit opzigt, gelijk in de Wijsbegeerte, van dwalingen te overtuigen. Want het algemeene gevoel des menschdoms is het natuurlijke, en juist daarom het regte. De roem van de *Ilias* en *Aenéis* moet derhalve zeer vast gegrond zijn, wijl dezelve reeds zoo vele

eeuwen is staande gebleven, daar in tegendeel elk de vrijheid neemt om den roem der Aristotelische en Platonische Wijsbegeerte te betwisten.

Het geldt niet, zich daarop te beroepen, dat de roem der Oude Dichters en Redenaars blootelijk van gezag, en van vooroordeelen van opvoeding, welke van de eene eeuw tot de andere zijn overgagaan, herkomstig is. Het is waar, die Schrijvers worden ons op de Scholen en Akademiën in handen gegeven, en hierdoor hebben wij een gunstig vooroordeel voor hen opgevat. Maar wat is de reden, waarom zij in de Scholen en Akademiën zijn ingevoerd? Zeker geene andere, dan de roem, welken deze Schrijvers reeds bij hunne tijdgenooten verworven hadden. De Grieksche en Latijnsche talen zijn toch niet altijd doode talen geweest. Er was een tijd, dat HOMERUS, VIRGILIUS en HORATIUS uit hetzelfde oogpunt beschouwd werden, waaruit wij een' DRYDEN, POPE en ADDISON beschouwen. Het zijn dus niet de Uitleggers en de Hooge Scholen, waaraan de Klassische Schrijvers hunne beroemdheid te danken hebben. Zij werden Klassisch, en hunne schriften schoolboeken, ten gevolge van de groote verwondering, met welke zij van de eerste kenners in hunnen tijd en in hun land gelezen werden. Wij vinden, dat reeds ten tijde van JUVENALIS, welke onder de regering van DOMITIANUS geschreven heeft, de werken van VIRGILIUS en HORATIUS als Schoolboeken in gebruik waren. * Wij mogen dan daaruit, dat de roem van die groote Klassieke Schrijvers zoo vroeg begonnen, en zoo duurzaam en algemeen is geweest, met regt besluiten,

---

* *Quod stabant pueri, cum totus decolor esset
Flaccus, et haereret nigro fuligo Maroni.*

Sat. 7.

dat dezelve niet geheel onregmatig kan zijn, maar zijn' grond moet hebben in de innerlijke waarde van hunne Schriften.

Intusschen behooren wij aan den anderen kant op onze hoede te zijn, dat wij geen' blinden en onbepaalden eerbied voor de Ouden opvatten. Ik heb reeds een' algemeenen hoofdregel opgegeven, welken wij bij het maken eener onzijdige vergelijking in acht moeten nemen. Hoe zeer ook in dit stuk van Vernuft aan de Ouden de voorrang toekomt, moeten nogtans in al de Kunsten, waarin de natuurlijke vordering van kennis zeer aanmerkelijke uitwerkselen voortbrengt, de Hedendaagschen eenig voordeel aan hunne zijde hebben. Men kan de wereld, in zekere opzichten, als een' mensch beschouwen, welke met de toenemende jaren gewisselijk iets moet aanwinnen. Ik stem toe, dat hare vorderingen niet altijd met de reeks der afgeloopene jaren in volkomene evenredigheid staan; want er zijn tijden geweest, in welke zij in een' doodslaap scheen verzonken te zijn. Doch wanneer zij weder uit dien slaap ontwaakte, was zij over het geheel toch altijd in staat, om met de voorgaande ontdekkingen meer of min haar voordeel te doen. Er kwam nu en dan een gelukkig vernuft te voorschijn, 't welk zich die vroegere ontdekkingen ten nutte maakte, en zelf iets nieuws uitvond. Zelfs kan een dagelijks vernuft, met het voordeel van een' genoegzamen voorraad van stoffen, grootere vorderingen maken, dan een grooter Vernuft, wien deze stoffen ontbreken.

Uit dien hoofde hebben de Nieuwe Wijsgeeren in de Natuurkunde, Sterrekunde, Scheidkunde en andere Wetenschappen, waarin het op eene uitgestrekte kennis en op waarnemingen aankomt, ongetwijfeld den voorrang boven de Ouden. Ook ben ik van gedachte, dat in stukken van bloote redckaveling meer juistheid bij

de Nieuwen wordt gevonden, dan in sommige gevallen bij de Ouden plaats had. De oorzaak hiervan is misschien te vinden in de uitgebreide letterwisseling, welke in latere tijden heeft plaats gegrepen, en waardoor der menschen geestvermogens beoefend en opgescherpt zijn geworden. Ja zelfs ook in sommige studiën, welke meer betrekking hebben tot den smaak en het fraai schrijven, waarvan wij hier eigenlijk handelen, kan men niet ontkennen, dat de voortgang der maatschappij ons eenige voordeelen heeft verschaft. In de Geschiedenis, bij voorbeeld, vindt men thans bij verscheidene natiën van Europa buiten tegenspraak meer Staatskundige kennis, dan in het Oude Griekenland en Rome werd gevonden. Wij kennen den aard der Regering veel beter, omdat wij haar onder eene groote verscheidenheid van gedaanten en omwentelingen gezien hebben. De wereld ligt meer voor ons open, dan in vroegere tijden; de koophandel is grootelijks uitgebreid; er zijn meer landen beschaafd dan voorheen; overal vindt men posterijen opgerigt; de verstandhouding en onderlinge mededeeling is in velerhande opzichten gemakkelijker gemaakt, en bij gevolg de kennis van gebeurde zaken veel ligter te verkrijgen. Deze zijn alle voor den Geschiedschrijver zeer groote voordeelen, met welke men, gelijk ik in 't vervolg zal toonen, niet heeft nagelaten eenigermate te woekeren. Mogelijk hebben wij in de meer zamengestelde soorten van Poëzij, ten opzichte van de regelmatigheid en naauwkeurigheid, iets gewonnen. Wat de Tooneelpoëzij betreft, waarin ons de oude modellen ten dienste staan, zal men ons ook, betrekkelijk de verscheidenheid van karakters, het leggen van den knoop, en het in acht nemen van de waarschijnlijkheid en welvoegelijkheid, eenige vordering moeten toeschrijven.

Dit schijnen mij de hoofdpunten te zijn, waarin

wij ons eenige meerderheid boven de Ouden kunnen aanmatigcn. Dan ook deze strekken zich zoo ver niet uit als men in den eersten oogopslag zoude denken. De sterkte van Vernuft, welke den Ouden bij deze onderstelling wordt toegekend, heeft ten minste in werken van Smaak zoo veel gewigt, dat zij alle kunstige vorderingen, welke door eene grootere kennis en naauwkeurigheid kunnen gemaakt worden, zeer wel kan opwegen. Om tot mijne vorige vergelijking van den leeftijd der wereld met dien van een mensch weder te keeren, met reden kan men zeggen, dat, zoo de gevorderde leeftijd der wereld meer wetenschap en verfijning medebrengt, vroegere tijdperken daarentegen op meer levendigheid, meer vuur, meer drift des vernufts kunnen roemen. En hierin zijn, dunkt mij, de echte kenmerken te vinden, welke de Oude Dichters, Redenaars en Geschiedschrijvers, van de Nieuwen onderscheiden. Wij vinden bij de Ouden eene hooger vlugt van gedachten, eene edeler eenvoudigheid, eene meer oorspronkelijke verbeelding. Onder de Nieuwen, somtijds wel meer kunst en naauwkeurigheid, maar zwakkere vermogens van 't Vernuft. Dan, schoon dit wel in 't gemeen een trek van onderscheid tusschen de Ouden en Hedendaagschen uitmaakt, hebben echter hier, gelijk bij alle algemeene aanmerkingen, eenige uitzonderingen plaats. MILTON en SHAKESPEAR behoeven gewis, in dichterlijk vuur en oorspronkelijk vernuft, voor geen' Dichter in eenig tijdperk onder te doen.

Wij dienen aan te merken, dat er in oude tijden zekere omstandigheden waren, welke die ongemeene vlugt van het vernuft, welke wij in die tijden aantreffen, niet weinig begunstigten. Geleerdheid was in die vroegere tijden eene veel zeldzamer en meer in het oog loopende hoedanigheid, dan in onze dagen. Er waren geene Scholen en Akademiën, waar men

heen konde gaan, om eene meer dan gemeene kennis op te doen. De weg tot geleerdheid was toen veel moeilijker. Om het verstand aan te kweeken, reisden de menschen naar verafgelegen landen, naar Egypte en het Oosten. Daar werden alle gedenktekenen der geleerdheid met groote moeite door hen opgespoord. Zij maakten kennis met Priesters, Wijsgeeren, Dichters, kortom met elk, die maar eenigen naam had. Verrijkt met de ontdekkingen, welke zij op deze wijze gemaakt, en aangevuurd door die nieuwe en buitengewone voorwerpen, welke zij gezien hadden, kwamen zij weder in hun vaderland. Hunne kennis en vorderingen kostten hun vrij meer moeite, verwekten in hun veel sterker drift, en hadden veel grooter eer en belooningen te wachten, dan in latere tijden. Zekerlijk waren er toen veel weiniger menschen, welke de gelegenheid en de middelen hadden om uit te munten, dan nu; maar zij, wien dit gelukte, konden ook staat maken op eenen roem, en eene hoogachting, meer dan alle andere belooningen geschikt om den geest aan te prikkelen. HERODOTUS las zijne Geschiedenis in de Olympische Spelen voor de vergadering van geheel Griekenland, en werd daar openlijk gekroond. Toen in den Peloponnesischen oorlog het Grieksche heir in Sicilië geslagen was, en de gevangenen ter dood gedoemd waren, werd aan elk van hen, die eenige verzen uit EURIPIDES wist op te zeggen, uit achting voor dien Dichter, welke een burger van Athene was, genade bewezen. Deze en meer andere voorbeelden getuigen van eene openbare hoogachting, verre overtreffende alles, wat het vernuft van onze hedendaagsche denkwijze kan verwachten.

De Kunst van wel te schrijven wordt in onzen tijd noch voor zoo moeilijk, noch ook voor zoo verdienstelijk gerekend. Wij zijn veel onachtzamer, maar

ook veel vaardiger in het schrijven dan de Ouden. * Hierin uit te munten is thans eene zaak van veel minder belang. Er wordt veel minder kracht en moeite vereischt, omdat wij veel meer hulpmiddelen hebben dan de Ouden. De Drukkunst heeft gemaakt, dat de boeken gemeener zijn geworden, en veel gemakkelijker te bekomen zijn. De opvoeding tot een of ander beroep is niet meer bezwaarlijk. Van hier, dat men middelmatige vernuften overal aantreft. Maar het verder te brengen, en zich boven het gros te verheffen, is slechts aan weinigen gegeven. WILLIAM TEMPLE, een bevoegd regter in dit stuk, is van oordeel, dat het groote aantal van hulpmiddelen, welke wij tot alle soorten van schriften voor handen hebben, eer geschikt is om het vuur van oorspronkelijk vernuft te dooven dan aan te stoken. „Het is „zeer mogelijk,” zegt deze scherpzinnige Schrijver, „dat de menschen door deze hulpmiddelen meer ver- „liezen, dan winnen; dat de kracht van hun eigen „vernuft, door hetzelfde naar dat van anderen te vor- „men, verzwakt wordt; dat zij minder eigene ken- „nis hebben, doordien zij zich vergenoegen met die „van anderen, welke vóór hen geweest zijn. Hij, „die niets anders doet dan andere Dichters te verta- „len, zal zelf nimmer een Dichter worden; even „gelijk lieden, die meer op de weldadigheid van an- „deren dan op hunne eigene vlijt steunen, altijd „arm blijven. Wie weet,” voegt hij er bij, „of „de geleerdheid het vindingsvermogen niet verzwakt in „hem, die groote gaven van de Natuur heeft ontvan- „gen? of de last en de menigte van zoo vele vreemde „denkbeelden en begrippen niet de oorspronkelijke genie

---

* *Scribimus indocti doctique Poëmata passim.*

HORAT.

„onderdrukt, even als een groote hoop houts ligtelijk
„eene kleine vuursprank kan uitdooven, welke anders
„in vlam zoude geraakt zijn. De sterkte van den
„geest, even als die van het ligchaam, neemt meer
„toe door de warmte der oefening, dan door klee-
„deren; ja te veel vreemde en van buiten inkomen-
„de warmte verslapt de menschen, en maakt hun
„gestel zwakker, dan het anders zoude geweest
„zijn.”

Wat ook de reden zij, zeker is het, dat wij de
schoonste voorbeelden in de meeste soorten van Fraaije
Letteren in de werken der Ouden moeten zoeken.
Maar, wanneer het op naauwkeurig denken en uitge-
breide bevattingen, zoo als in verscheidene deelen der
Wijsbegeerte, aankomt, moeten wij ons voornamelijk
aan de Nieuwen houden. Dezen kunnen ons ook wel
nuttige modellen van naauwkeurig en volkomen schrij-
ven in sommige stukken van smaak leveren, maar in
alles, wat tot eigene vinding, tot stoute, meesterlijke
en verhevene uitvoering behoort, zijn over het geheel
onze beste en gelukkigste denkbeelden van de Ouden
ontleend. Dus zijn, bij voorbeeld, in het Helden-
dichs HOMERUS en VIRGILIUS tot op dezen dag nog
vele trappen boven alle hunne mededingers gebleven.
Redenaars als CICERO en DEMOSTHENES hebben wij
in latere tijden geene. Ook ten opzichte van de Ge-
schiedkundige werken der Ouden, kan men zeggen,
dat wij nog geene geschiedverhalen hebben, zoo fraai,
zoo schilderachtig, zoo vol leven en zoo belangrijk,
als die van HERODOTUS, THUCYDIDES, XENOPHON,
LIVIVS, TACITUS en SALLUSTIUS. Schoon wij niet
willen ontkennen, dat de inrigting onzer Tooneel-
stukken eenige verbetering heeft ondergaan, kan men
ons echter, ten opzichte van de Poëzij en het Gevoel,
niets noemen, 't welk de werken van SOPHOCLES en
EURIPIDES evenaart, noch eenig gesprek in het Ko-

mieke, 't welk bij de naauwkeurige, schoone en bevallige eenvoudigheid van TERENTIUS kan halen. Wij hebben geene zulke Liefdes-Elegiën als die van TIBULLUS, noch zulke Herderszangen als eenige van THEOCRITUS; en wat het Lierdicht betreft, daarin heeft HORATIUS nog nooit een' mededinger gehad. Men kan den naam van HORATIUS niet noemen, zonder de eene of andere lofspraak er bij te voegen. Die *Curiosa felicitas*, welke PETRONIUS als het karakter van deszelfs schrijftrant opgeeft; de liefelijkheid, bevalligheid en het vuur in sommige van zijne Oden; zijne diepe wereldkennis, de uitmuntende gevoelens, en het natuurlijke, waardoor zijne Hekelschriften en Brieven zich kenmerken; dit alles te zamen maakt hem tot een' schrijver, wien men altijd met hetzelfde vermaak leest, en die, al waren alle andere gedenkstukken verloren, alleen in staat zoude zijn, om ons een zeer hoog denkbeeld van den geest en den smaak der eeuw van AUGUSTUS te geven.

Wij durven derhalve elkeen de vlijtigste en aanhoudendste beoefening der Oude Grieksche en Romeinsche Schrijvers met de woorden van een' oud Dichter ten sterkste aanprijzen:

Nocturna versate manu, versate diurna.

Zonder met dezen gemeenzaam bekend te zijn, kan niemand voor een' man van beschaafde geleerdheid gehouden worden; en hij, die van die kennis verstoken is, zal juist daardoor vele voorname hulpmiddelen tot wél spreken en schrijven missen, welke hem de kennis dier Schrijvers zoude verschafft hebben. Ook heeft iemand groote reden om zijn' eigen Smaak te wantrouwen, zoo hij weinig of geen vermaak vindt in het lezen van die Schrijvers, welke zoo vele eeuwen lang door zoo vele natiën eenstemmig zijn be-

wonderd. Men kan mijns oordeels met zekerheid vaststellen, dat, naarmate de werken der Ouden in een land gelezen en geroemd, of verwaarloosd en veracht worden, de goede smaak en kunst van schrijven ook in dat land zullen bloeijen, of in verval zijn. Over het geheel genomen, zijn het slechts weetnieten of oppervlakkige menschen, die de Ouden verachten.

Doch aan den anderen kant moet men weten, dat eene billijke en gegronde hoogachting voor de beste Schrijvers der Oudheid zeer onderscheiden is van eene geheele verachting van al het nieuwe, en een' blinden eerbied voor alles wat in 't Grieksch of Latijn is geschreven. Dit laatste is loutere Pedanterie. Er zijn buiten twijfel onder de Grieksche en Romeinsche Schrijvers sommige, welke onze achting veel minder dan andere verdienen, en eenigen zijn inderdaad niet veel waardig. Zelfs de besten onder hen staan ook nu en dan bloot voor berisping; want een werk van menschen, 't welk in alle deelen volmaakt is, zal nog geboren moeten worden. Wij mogen dus, ja wij moeten hunne schriften met een oordeel van onderscheid lezen, en hunne schoonheden alleen ons ter navolging voorstellen. Het is volmaakt bestaambaar met gezonde Oordeelkunde, in enkele deelen gebreken te vinden, terwijl men het geheel bewonderd.

Na deze voorloopige aanmerkingen over de Oude en Nieuwe Schrijvers, ga ik thans over tot eene Oordeelkundige Verhandeling over de voornaamste soorten van Schriften, en over de Karakters van die Schrijvers, zoo wel Nieuwe als Oude, welke in iedere soort hebben uitgemunt.

De Hoofdverdeeling der onderscheidene soorten van Schriften is die, waardoor zij onderscheiden worden in zulke, die in Proza, en in zulke, die in Verzen

zijn geschreven. Beide soorten moeten afzonderlijk beschouwd worden, wijl ieder hare bijzondere wetten heeft. Ik maak, zoo als natuurlijk is, met de Schriften in Proza een begin. Van Plechtige Redevoeringen en allerlei soorten van openlijke voorstellen heb ik in het voorgaande reeds omstandig gehandeld. De overige soorten van stukken in Proza, welke eene genoegzaam regelmatige gedaante hebben om in het onderzoek der Oordeelkunde te vallen, schijnen hoofdzakelijk de volgende te zijn: Geschiedkundige Schriften, Wijsgeerige Verhandelingen, Brieven, en Verdichte Verhalen. Ik zal in de eerste plaats de Geschiedkundige Schriften nemen, en mij bij dezen, als zeer gewigtig, wat langer ophouden.

Gelijk het de zaak van den Redenaar is te overreden, zoo is het de zaak van den Geschiedschrijver waarheid tot leering van het menschdom te melden. Dit moet het eigenlijke onderwerp en doel der Geschiedenis zijn; waaruit verscheiden regels voor dezelve zijn af te leiden; en zoo men dit doel altijd in het oog had gehouden, zouden er vele misslagen vermijd zijn, waarin de Schrijvers van deze soort zoo gereedelijk vervallen. Daar het hoofddoel der Geschiedenis is waarheid te verhalen, zoo volgt, dat Onzijdigheid, Getrouwheid en Naauwkeurigheid de wezenlijke eigenschappen van een' goed Geschiedschrijver uitmaken. Hij moet noch Lofredenaar, noch Spotter zijn. Hij moet nergens laten blijken, aan deze of gene partij meer dan aan de andere te zijn toegedaan; maar gebeurtenissen en karakters met een bedaard en onpartijdig oog beschouwen, en zijne lezers eene echte schilderij van de menschelijke Natuur vertoonen.

Doch niet elk verhaal van zaken, hoe waar het ook zij, heeft regt om den naam van Geschiedenis te dragen, maar alleen een zoodanig verhaal, 't welk ons in staat stelt om gebeurtenissen van verledene tijden tot

onze leering te gebruiken. De verhaalde zaken moeten gewichtig zijn; zij moeten in verband met hare oorzaken worden voorgesteld, tot hare uitwerkselen vervolgd, en in eene duidelijke orde ontvouwd worden. Het groote oogmerk immers der Geschiedenis is de menschen wijzer te maken. Zij is bestemd om het gebrek aan ondervinding te vervullen; en schoon zij ook hare lessen niet met hetzelfde gezag inscherpt, levert zij ons echter eene veel grooter verscheidenheid van leeringen, dan de ondervinding, zelfs in den langsten leeftijd, in staat is te verzamelen. De Geschiedenis moet onze denkbeelden aangaande het karakter der menschen uitbreiden, en een ruim veld openen voor onze beoordeeling van der menschen daden. Zij moet dus geene vertelling zijn, welke alleen is ingerigt om te vermaken, en de verbeelding op te wekken. Deftigheid en innerlijke waarde zijn wezenlijke eigenschappen der Geschiedenis. Haar past geen luchtige opschik, geen schitterende stijl, noch stijve geleerdheid. De Geschiedschrijver moet zich voordoen als een wijs man, welke schrijft tot onderrigt van de nakomelingschap; als een man, die zich alle moeite heeft gegeven, om zelf van de zaken naauwkeurig onderrigt te zijn; die zijn onderwerp wel heeft doorgedacht, en meer tot ons oordeel spreekt, dan tot onze verbeelding. Intusschen is een bevallig en levendig verhaal geenszins met de Geschiedenis onbestaanbaar. Zij dult een' hoogen graad van sieraad en bevalligheid; doch hare sieraden moeten steeds met hare waardigheid overeenkomen; zij moeten niet ver gezocht schijnen, maar natuurlijke voortbrengsels van een' geest, welke levendig getroffen is van de zaken, die hij verhaalt.

Onder Geschiedkundige Schriften zijn mede begrepen Jaarboeken, Gedenkschriften en Levensbeschrijvingen. Doch dit zijn mindere soorten, waaromtrent

ik naderhand eenige aanmerkingen zal maken, nadat ik vooraf de vereischten eener eigenlijke en regelmatige Geschiedenis zal hebben opgegeven. Deze laatste is verdeeld in twee soorten. Zij is of de gansche Geschiedenis van een' Staat of Rijk in al deszelfs lotgevallen, zoo als de Romeinsche Geschiedenis van LIVIUS; of zij bepaalt zich tot eenige groote gebeurtenis, of eenig bijzonder Tijdperk, 't welk als één geheel op zich-zelf kan beschouwd worden, zoo als het werk van THUCYDIDES over den Peloponnesischen oorlog, DAVILA's Geschiedenis van de Burgeroorlogen in Frankrijk, en die van CLARENDON van de Burgeroorlogen in Engeland.

Het eerste, waarop een Geschiedschrijver in den aanleg en de behandeling van zijn onderwerp moet letten, is, de Éénheid in hetzelfde zoo veel mogelijk te bewaren; dat wil zeggen: zijne Geschiedenis moet niet blodt uit eene menigte van afzonderlijke stukken zonder verband bestaan, maar deze moeten alle als op een zeker punt van vereeniging uitloopen, 't welk dezelve aan den geest als iets, 't welk één geheel en volkomen is, voorstelt. Het is onbegrijpelijk, welke eene werking dit doet op den lezer, zoo het wel is uitgevoerd; en het is te verwonderen, dat sommige, anders bekwame Geschiedschrijvers, dit niet meer hebben in acht genomen. Het zij men in de beoefening der Geschiedenis vermaak of leering zoek, beide oogmerken zal men veel beter bereiken, wanneer de geest steeds den voortgang van eenig groot plan of zamenstel van daden voor zich heeft, en een zeker middelpunt vindt, waartoe de onderscheidene bedrijven, welke door den Geschiedschrijver verhaald zijn, kunnen gebragt worden.

In Algemeene Geschiedenissen, waarin de gevallen van een geheel volk of rijk door vele eeuwen heen verhaald worden, moet zekerlijk deze Eenheid vrij

onvolkomen zijn, echter kan zij ook hier door een' Schrijver van verstand meer of min in acht worden genomen. Want ofschoon het geheel van zoodanige Geschiedenis, in 't algemeen genomen, zeer zamengesteld is, maken nogtans de groote hoofddeelen, waaruit zij bestaat, even zoo vele ondergeschikte Geheelen, waarvan ieder als volledig op zichzelf, en tevens als verbonden met hetgeen voorafgaat en volgt, kan beschouwd worden. Bij voorbeeld, in de Geschiedenis eener Monarchij moet de Regering van elken Vorst hare eigene Eenheid hebben; een begin, midden en einde van het geheele beloop der zaken; en tevens moet de lezer onderrigt worden, hoe dit beloop van zaken in voorgaande gebeurtenissen zijnen oorsprong heeft, en hoe het met de volgende in verband staat. De lezer moet in staat gesteld worden, om al de verborgene schakels der keten uit te vinden, waardoor ver af zijnde gebeurtenissen, welke geen verband met elkander schijnen te hebben, samenhangen. Dus was in sommige rijken van Europa het doel van verscheiden achtereenvolgende Vorsten, de magt der Edelen te fnuiken; en hierin is de oorsprong van vele voorname bedrijven, gedurende verscheidene regeringen, te vinden. In andere Staten heeft de toenemende magt des Volks tijden lang een' merklijken invloed op het beloop en verband der algemeene zaken gehad. Bij de Romeinen was eene trapswijze uitbreiding van gebied, en de zucht tot algemeene overheersching de zichtbare drijfveer van alle ondernemingen. De aanhoudende aanwas hunner magt, welke van geringe beginselen, op de wijze van een regelmatig voortgaand plan, dit doel meer en meer naderde, gaf aan LIVIUS, in de grootste verscheidenheid van gebeurtenissen, eene gelukkige aanleiding tot Geschiedkundige Eenheid.

Onder alle oude Geschiedschrijvers van deze soort

is POLYBIUS, schoon in andere opzigten geenszins tot de fraaije schrijvers behorende, de eenigste, welke van deze eigenschap in eene Geschiedenis een volkomen juist denkbeeld heeft. Dit blijkt uit het verslag, 't welk hij van zijn plan levert, in het begin van zijn Derde Boek; waar hij aanmerkt, dat het onderwerp, waarover hij ondernomen had te schrijven, in zijn geheel maar één bedrijf, maar één groot schouwspel uitmaakte; hoe namelijk, en door welke oorzaken alle deelen der toen bewoonde wereld onder het Romeinsche Gebied geraakt waren. „Dit bedrijf,“ zegt hij, „heeft een bekend begin, een' bepaalden duur, en „eindelijk eene duidelijke voltooiing. Het schijnt mij „dus niet ondienstig, vooraf eene algemeene schets te „geven van de hoofddeelen, waaruit het geheel be- „staat.” Op eene andere plaats der Inleiding in het begin van het eerste Boek wenscht hij zich-zelfen geluk, dat hij een onderwerp tot zijne Geschiedenis genomen heeft, 't welk eene groote verscheidenheid van deelen bevat, die zich allen in één punt laten vereenigen; hij merkt aan, dat vóór dit tijdperk de gebeurtenissen der wereld verstrooid, en zonder eenig verband waren, daar integendeel in de tijden, waarvan hij schreef, al de groote verrigtingen op één punt uitliepen, en als deelen van een enkel Geheel konden beschouwd worden. Hij laat hierop nog verscheidene andere verstandige aanmerkingen volgen, betreffende het nut, om de Geschiedenis naar een zoodanig samenhangend plan te schrijven: hij vergelijkt de onvolkomene kennis, welke door enkele gebeurtenissen, onder geen algemeen oogpunt gebragt, verworven wordt, met het onvolkomen denkbeeld, 't welk men van een dier zoude krijgen, waarvan men alleen de enkele deelen afzonderlijk zag, zonder hetzelfde in zijne volkomene gedaante en samenstel te beschouwen.

De zulken, welke eenige bijzondere vóórname gebeurtenis beschrijven, of zich tot een zeker tijdperk, of deel van de Geschiedenis eens volks bepalen, hebben zoo veel tot hun voordeel om de Eenheid te bewaren, dat het onvergeeflijk is, zoo zij dezelve verwaarloozen. SALLUSTIUS in zijne Geschiedverhalen der oorlogen van CATILINA en van JUGURTHA, en XENOPHON in zijne Cyropaedie, gelijk mede in zijn' Hertogt der Tienduizend, leveren ons voorbeelden op van bijzondere Geschiedenissen, waarin de Eenheid van onderwerp volmaakt bewaard is. THUCYDIDES, anderzins een krachtig en voortreffelijk schrijver, heeft in dit opzigt, in zijne Geschiedenis van den Peloponnesischen oorlog, meermalen gezondigd. In plaats van eenig gewigtig voorwerp steeds voor oogen te houden, heeft hij zijne Geschiedenis in kleine stukken gesnipperd; zij is verdeeld bij zomers en winters, en de lezer wordt telkens van onvoltooide bedrijven afgetrokken, geslingerd van plaats tot plaats, van Athenen naar Sicilië, van daar naar den Peloponnesus, naar Korcyra, naar Mitylenen, tot dat de Schrijver ons alles heeft verteld, wat op die plaatsen is omgegaan. Hij levert ons eene groote menigte afgescheurde en verstrooide ledematen, welke wij bezwaarlijk tot één ligchaam kunnen zamenvoegen; en door deze verkeerde verdeeling en behandeling van zijn onderwerp wordt deze oordeelkundige Geschiedschrijver somtijds lastig, of althans min aangenaam, dan hij anders zoude geweest zijn. Deswegen is hij ook met regt door een' van de beste Kunstregters der Oudheid, DIONYSIUS *den Halikarnasser*, strengelijk doorgestroken. *

---

* De strengheid, waarmede hij THUCYDIDES beoordeelt, gaat in sommige opzigten wat te ver. Hij berispt hem in

De Geschiedschrijver moet zekerlijk de orde van tijd niet verwaarloozen, met oogmerk om zijn verhaal daarvoor aangener te maken. Hij moet de onderscheidene gebeurtenissen naauwkeurig brengen tot de tijden, waarin zij zijn voorgevallen; maar hij is niet verplicht om telkens midden in den loop der gebeurtenissen af te breken, ten einde den lezer te berigten, wat intuschen op dien zelfden tijd elders is voorgevallen. Hij toont weinig van de kunst te verstaan, zoo hij niet in staat is om de zaken, welke hij verhaalt, in dat verband te brengen, dat zij op de regte wijze op elkander volgen. Hij moet noodwendig den lezer vervelen, zoo hij in eene stipte Tijdrekenkundige orde eene menigte afzonderlijke gebeurtenissen gaat verhalen, welke geen verband met elkander hebben, dan dat zij op denzelfden tijd zijn voorgevallen.

---

de keuze van zijn onderwerp, als 't welk geen' glans noch bevalligheid genoeg had, en te rijk was in wandaden en akelige gebeurtenissen, met welke THUCYDIDES zich, volgens de aanmerking van DIONYSIUS, gaarne ophield. Hij is vooringenomen met HERODOTUS, aan wien hij, zoowel in de keuze als in de behandeling van deszelfs onderwerp, de voorkeur geeft boven alle andere Geschiedschrijvers. Het is waar, dat het onderwerp van THUCYDIDES het vrolijke en schitterende niet heeft van dat van HERODOTUS; maar het is echter geenszins ontbloot van waarde. De Peloponnézische oorlog was een strijd tusschen twee magtige Staten, dien van *Athenen* en *Lacedémon*, over het meesterschap van Griekenland. HERODOTUS houdt zich liefst op met gelukkige voorvallen, en heeft nog iets van dien vermakelijken trant der oude Poëtische Geschiedschrijvers. HERODOTUS schreef voor de verbeelding, maar THUCYDIDES voor 'het verstand. De laatste was een ernsthaftig, nadenkend man, die met het menschelijke leven wel bekend was, en de treurige gebeurtenissen, welke hij verhaalt, zijn vaak het belangrijkste, en voor het menschelijke hart het nuttigste gedeelte zijner Geschiedenis.

Schoon de Geschiedenis van HERODOTUS grooter van omtrek is dan die van THUCYDIDES, en eene veel grooter verscheidenheid van ongelijke deelen bevat, is nogtans de eerstgenoemde veel gelukkiger geweest in die deelen zamen te voegen, en in orde te schikken. Hij is dus aangenaamer schrijver, en geeft een' levendiger indruk van zijn onderwerp; maar in oordeel en naauwkeurigheid moet hij voor THUCYDIDES onderdoen. Hij heeft zich wel vele uitstappen veroorloofd, en is vol Epizoden; doch zoo ze maar betrekking hebben tot het hoofdonderwerp, en uitdrukkelijk als Epizoden worden ingelascht, lijdt de Eenheid van het geheel daardoor veel minder, dan door een afgebroken en stuksgewijs verhaal der hoofdgeschiedenis. Onder de Nieuwe Geschiedschrijvers is de President DE THOU,

---

De Oordeelkundige aanmerkingen van DIONYSIUS over de verkeerde manier, waarop THUCYDIDES zijn onderwerp verdeelt, zijn beter gegrond, en in dit opzigt heeft hij niet te onregt aan HERODOTUS de voorkeur gegeven. — *Θουκυδιδης μεν τοις χρονοις ακολουθων, Ἡροδοτος δε ταις περιοχαις των πραγματων, γιγνεται Θουκυδιδης ασαφης και δυσπαρακολουθητος. πολλων γαρ κατα το αυτο θερος και χειμωνα γιγνομενων εν διαφοροις τοποις, ημιτελεις τας πρωτας πραξεις καταλιπων, ετερων απτεται των κατα το αυτο θερος και χειμωνα γιγνομενων. πλανωμεθα δη, καθαπερ εικος, και δυσκολως τοις δηλουμενοις παρακολουθουμεν. Συμβεβηκε Θουκυδιδη μιαν υποθεσιν λαβοντι πολλα ποιησαι μερη το εν σωμα* Ἡροδοτω δε τας πολλας και ουδεν εοικυιας υποθεσεις προειλομενω συμφωνον εν σωμα πεποιηκεναι. Wat den Stijl betreft, geeft DIONYSIUS aan de korthed en den nadruk van THUCYDIDES den verdienden lof; doch merkt ook te regt aan, dat deszelfs taal somtijds ruw en duister is, en de noodige zachtheid en vloeibaarheid mist.

door eene poging om de Geschiedenis van zijnen tijd te algemeen te maken, tot denzelfden misslag verval-
len, overladende den lezer met eene groote verschei-
denheid van gebeurtenissen zonder verband, doordien
hij tevens alles, wat in onderscheidene gedeelten van
de wereld voorgevallen was, wilde verhalen. Voor
het overige is hij een eerlijk, onpartijdig, en bij uit-
stek verstandig Geschiedschrijver; alleen door gebrek
aan Eenheid wordt hij somtijds vervelend, en min be-
langrijk voor den lezer, dan hij anders had kunnen
zijn.

EEN - EN - DERTIGSTE LES.

GESCHIEDKUNDIGE SCHRIFTEN.

Reeds in de voorgaande Les gingen wij, na eenige aanmerkingen over de Oude en Nieuwe Schrijvers gemaakt te hebben, tot eene bijzondere beschouwing der Geschiedkundige schriften over. Het hoofddoel der Geschiedenis was, volgens onze opgave, waarheid tot leering van het menschdom te verhalen. Hieruit hebben wij als vereischte hoedanigheden in een' goed Geschiedschrijver, onzijdigheid, getrouwheid, deftigheid en waardigheid, afgeleid. Vervolgens hebben wij de Éénheid, als de eerste eigenschap, welke in een Geschiedkundig werk vereischt wordt, beschouwd en verklaard.

Thans merken wij in de tweede plaats aan, dat de Geschiedschrijver, om aan zijne eigenlijke bestemming te beantwoorden, de daden en gebeurtenissen, welke hij verhaalt, uit derzelver oorspronkelijke bronnen moet ophalen. Om hierin te slagen, worden voornamelijk twee dingen vereischt; gemeenzame kennis met de menschelijke natuur in 't gemeen, en staatkundige ken-

nis van de Regering. De eerste is noodig, om het gedrag van enkele menschen te verklaren, en hun karakter naar waarheid te schilderen; de laatste, om van de Staatsomwentelingen, en den invloed van staatkundige oorzaken op de Geschiedenis eens volks behoorlijk verslag te doen. Een volkomen leerzaam Geschiedschrijver moet deze beiden in zich vereenigen.

Met betrekking tot de laatstgenoemde, de staatkundige kennis, waren de Oude schrijvers verstoken van sommige voordeelen, welke aan de Nieuwen mogen gebeuren, waarom wij ook van deze laatsten des te naauwkeuriger en juister berigten mogen verwachten. De wereld, gelijk ik reeds heb aangemerkt, was voorheen veel meer gesloten, dan in onzen tijd. Er was toen veel minder verstandhouding tusschen naburige Staten, en bij gevolg had men ook minder kennis van elkanders zaken; men had geene vaste posterijen, noch hield gezanten aan buitenlandsche Hoven. Hierdoor was de kennis en de stof der Oude Geschiedschrijveren bepaalder en bekrompener; waarbij komt, dat deze alleen voor hunne landgenooten schreven. Het kwam hun niet in de gedachte om voor vreemdelingen, welke zij verachtten, of voor de wereld in 't gemeen te schrijven; en hierin ligt de reden, waarom zij ons zoo weinig zeggen van alles, wat tot het huishoudelijke van hun land behoort, en 't welk wij, op dezen afstand van tijden, zoo gaarne van hen wilden vernemen. Misschien was ook in oude tijden, bij alle liefde voor de vrijheid, welke de menschen toen zoo sterk bezielde, nogtans de invloed van regeringen en staatkundige redenen over het geheel zoo naauw niet uitgevorscht, als in latere tijden, toen eene langduriger ondervinding van al de verschillende regeringsvormen de menschen, ten opzichte van staatszaken, veel kundiger had gemaakt.

Aan de gemelde omstandigheden is toe te schrijven,

dat de .Oude Geschiedschrijvers, ofschoon zij de bijzondere gebeurtenissen, welke zij verhalen, op eene duidelijke en schoone manier voordragen, ons echter niet altijd een klaar overzicht geven van al de staatkundige oorzaken, welke tot die gebeurtenissen aanleiding gaven. Wij krijgen uit de Grieksche Geschiedenis niet dan een gebrekkig denkbeeld van de magt, den rijkdom en de inkomsten der onderscheidene Grieksche Staten; gelijk mede van de oorzaken van sommige omwentelingen, welke in derzelver Bestuur zijn gevallen, en van derzelver onderscheidene verbindtensissen en wederkeerige belangen. LIVIUS had zekerlijk, in het schrijven van de Geschiedenis der Romeinen, het ruimste veld om zijne Staatkundige kennis, ten aanzien van den oorsprong hunner grootheid, en de voordeelen of gebreken hunner regering, aan den dag te leggen. Het verslag nogtans, 't welk hij ons desaangaande geeft, is van geen groot belang. Hij is een fraai schrijver, en bij uitstek bevallig in het verhalen der gebeurtenissen; maar diep doorzigt is juist hetgene niet, waarin hij bijzonder uitmunt. Ook SAL-LUSTIUS, toen hij de Geschiedenis der zamenzwering van CATILINA schreef, eene Geschiedenis, welke uit haren aard geheel Staatkundig was, heeft klaarblijkelijk meer gezorgd om het verhaal bevallig te maken, en de karakters wel te schilderen, dan om de geheime oorzaken en drijfvederen te ontwikkelen. In plaats van ons, 't welk wij natuurlijk moesten verwachten, een volledig verslag te geven van den toestand der partijen te Rome, en van dien bijzonderen zamenloop van zaken, welke eenen dolleman als CATILINA zoo geducht konden maken, doet hij weinig meer dan in de manier van een' redenaar uit te weiden over de weelde en het zedenbederf van dien tijd, in vergelijking met de eenvoudigheid van vroeger tijden.

Ik wil hiermede niet zeggen, dat dit gebrek aan

Staatkundige kennis bij alle Oude Geschiedschrijvers heeft plaats gehad. THUCYDIDES, POLYBIUS en TACITUS zijn in dit opzigt zoodanig, als wij hen zouden kunnen wenschen. THUCYDIDES is deftig, kundig en verstandig; hij tracht steeds van elk voorval, 't welk hij verhaalt, het naauwkeurigste verslag te doen, en de voor- of nadeelen van elk voorgesteld plan, of elken genomen maatregel aan te toonen. POLYBIUS heeft eene uitgestrekte Staatkundige kennis, een diep doorzigt in groote ontwerpen, en eene grondige en duidelijke kennis van alles, wat tot het krijgswezen behoort. TACITUS munt uit in de kennis van het menschelijke hart, is bij uitstek gevoelig en scherpziende; hij verklaart ons op eene verstandige wijze zeer vele staatkundige onderwerpen, maar nog meer de geheime drijfvederen van het menschelijke hart.

Wanneer wij van een' Geschiedschrijver grondige en nuttige verklaringen van zijn onderwerp vorderen, willen wij niet, dat hij telkens den draad zijner Geschiedenis door zijne aanmerkingen en bespiegelingen zal afbreken. Hij moet ons van alles onderrigten, wat tot volkomen verstand der zaken, welke hij verhaalt, noodig is. Hij moet ons bekend maken met het staatsbestuur, de magt, de inkomsten, den inwendigen toestand van het land, waarvan hij schrijft, gelijk mede met deszelfs belangen en verbindtenissen in betrekking tot de naburige landen. Hij moet ons, als 't ware, op eene hoogte plaatsen, waarvan wij een ruim gezigt hebben over al de oorzaken, welke medegewerkt hebben om die gebeurtenissen, welke hij verhaalt, voort te brengen. Doch, wanneer hij ons de noodige stoffen om te oordeelen aan de hand heeft gegeven, behoeft hij niet zijne eigene gevoelens en redekavelingen niet zeer gul te zijn. Een Geschiedschrijver, welke zijn boek in den toon eener geleerde

verhandeling schrijft, en zeer gereed is om over alles, wat hij verhaalt, wijsgeerige aanmerkingen te maken, valt ligtelijk onder het vermoeden, dat hij zich de vrijheid heeft aangematigd, om zijn geschiedverhaal zoo in te rigten, als best konde strekken om een zeker stelsel, 't welk hij aangenomen heeft, te begunstigen. De Geschiedenis moet ons meer door een onzijdig en oordeelkundig verhaal onderrigten, dan door eigenlijk gezegde verhandelingen. In sommige gevallen, wanneer het eene of andere twijfelachtig stuk nader onderzoek vereischt, of wanneer eenig gewigtig voorval wordt behandeld, over welks oorzaken en omstandigheden de gevoelens der menschen zeer verdeeld zijn, dan mag het verhaal eene korte wijl worden opgehouden; dan mag de Geschiedschrijver te voorschijn komen, om een zoo gewigtig stuk op eene gepaste wijze te behandelen, maar hij moet zich wachten, dat hij den lezer niet door eene gedurige herhaling van een zoodanig onderzoek vervele.

Wat de aanmerking aangaande de menschelijke Natuur in 't gemeen, of de bijzonderheden van sommige karakters betreft, zal het altijd beter uitwerking doen, zoo de Geschiedschrijver dezelve op eene kunstige wijze in zijn verhaal weet in te voegen, dan wanneer hij ze als eigenlijk gezegde aanmerkingen voordraagt. TACITUS, bij voorbeeld, in het Leven van AGRICOLA, sprekende van de behandeling, welke zijn schoonvader van DOMITIANUS had ondervonden, maakt bij die gelegenheid deze aanmerking: „Het is den „mensch eigen, dengen en te haten, die door hem „beleedigd is.” * Deze aanmerking is waar, en zeer toepasselijk op het geval, waarvan hij spreekt, doch de wijze, waarop zij wordt voorgedragen, is te wijs-

---

* *Proprium humani ingenii est, odisse, quem laeseris.*

geerig en afgetrokken. Eene soortgelijke gedachte heeft op eene andere plaats, bij denzelfden Geschiedschrijver, veel beter uitwerking. Er wordt gesproken van den haat, welken GERMANICUS van den kant van LIVIA en TIBERIUS met reden duchtte. „Hij was,” zegt TACITUS, „bekommerd over den heimelijken haat van zijn’ oom en zijne grootmoeder; een’ haat, zoo veel te bitterder, omdat dezelve onverdiend was.” * Een ander voorbeeld van gelijken aard vinden wij, daar hij gewag maakt van een’ opstand der soldaten tegen RUFUS, welke, in de hoedanigheid van *Praefectus Castrorum*, hun een’ al te zwaren arbeid opleidde. „Want, zegt de Schrijver, „RUFUS, die langen tijd gemeen soldaat geweest, vervolgens Hoofdman, en eindelijk *Praefectus Castrorum* geworden was, begon den ouden en harden krijgsdienst weder in te voeren; en, bij moeite en arbeid grijs geworden, was hij des te strenger, naarmate hij zelf die ongemakken had doorgestaan.” † Van dit laatste had eene algemeene aanmerking kunnen gemaakt worden, dat menschen, welke bij zwaren arbeid opgevoed, en door oefening daartegen gehard zijn, gemeenlijk de grootste strengheid oefenen, wanneer de gelegenheid zich opdoet, om dergelijken arbeid van anderen te vorderen. Doch de wijze, waarop TACITUS deze gedachte, als een’ trek in het karakter van RUFUS voorstelt, geeft aan dezelve meer geest en leven. In ’t gemeen heeft deze Geschiedschrijver eene

---

* *Anxius occultis in se patrum aviaequae odiis, quorum causae acriores, quia iniquae.*

Anal. I. 33.

† *Quippe Rufus, diu manipularis, dein centurio, mox castris praefectus, antiquam duramque militiam revocabat, vetus operis et laboris, et eo immitior, quia toleraverat.*

bijzondere bekwaamheid, om treffende gedachten en nuttige aanmerkingen, op genoemde wijze, in zijn verhaal in te vlechten.

Laat ons thans tot de bijzondere eigenschappen van een Geschiedverhaal overgaan. Het loopt van zelf in 't oog, dat van de wijze van verhalen zeer veel afhangt. De Geschiedenis toch is op zich-zelve niets anders dan een verslag van verleden gebeurtenissen; en om zich te overtuigen, hoe veel het eene verhaal beter kan zijn dan het andere, behoeft men maar te denken aan den verschillende indruk, welken dezelfde geschiedenis, door twee onderscheidene personen verhaald, op ons kan maken.

In de eerste plaats worden in een goed Geschiedverhaal vereischt, Duidelijkheid, Orde en behoorlijke Zamenhang. Om aan deze vereischten te voldoen, moet de Geschiedschrijver volkomen meester zijn van zijn onderwerp; hij moet het geheel in eens overzien, en al de onderscheidene deelen in hun verband bevatten, opdat hij wete ieder ding op zijne eigene plaats te brengen, den lezer zachtkens door de geheele rij der verhaalde zaken heen te leiden, en hem tevens het vermaak te geven van te zien, hoe elke gebeurtenis uit eene andere voortspriet. Zonder dit is er weinig vermaak of leering uit het lezen der Geschiedenis te halen. In dit opzigt hangt zeer veel af van het in acht nemen der Éénheid in het algemeene plan en de uitvoering, welke reeds in de voorgaande Les door mij is aangeprezen. Veel hangt ook af van gepaste overgangen, welke een van de hoofdsieraden in deze soort van Schriften uitmaken, en tevens onder de moetelijkste stukken in de uitvoering behooren. Niets bewijst meer de bekwaamheid van den Geschiedschrijver, dat dat hij datgene, 't welk hij te zeggen heeft, zoo weet voor te dragen, dat de lezer op de natuurlijkste en aangenaamste wijze van het eene gedeelte des

onderwerps tot het andere overgaat; dat hij nimmer de deelen op eene ongemakkelijke en ongeschikte wijze zamenvoegt; en dat hij altijd wegen en middelen kan vinden, om gebeurtenissen en omstandigheden, welke wijd van elkander gescheiden schijnen, zonder dwang te vereenigen.

Daar de Geschiedenis tot de deftigste soort van schriften behoort, moet, in de tweede plaats, ook de Deftigheid in het verhaal overal bewaard worden. In den stijl moet niets gemeens of laags worden gevonden; gezochte uitdrukkingen, zoo wel als straattaal, onnatuurlijke levendigheid en geestigheid, moeten overal verijd worden. Eene stekelige of spottende manier van verhalen is met het karakter der Geschiedenis onbestaanbaar. Ik wil hiermede niet zeggen, dat een Geschiedschrijver nimmer in toon mag dalen. Dit kan somtijds zeer te pas komen, ten einde daardoor in het verhaal eenige verandering te brengen, 't welk, al te eenvormig zijnde, gewis zoude vervelen; maar de Geschiedschrijver moet wel zorg dragen, dat zijn toon niet te laag zinke; en daarom zal hij gemeenlijk in gevallen, waarin eene min beduidende of grappige bijzonderheid kan te pas gebragt worden, beter doen met deze bijzonderheid in eene noot te plaatsen, dan door invoeging van dezelve in het werk gevaar te loopen, dat hij in een' al te gemeenen stijl gerake.

Maar een Geschiedschrijver kan deze eigenschappen van Duidelijkheid en Deftigheid bezitten, en nogtans een flauw en onaangenaam schrijver zijn; in welk geval hij met zijnen arbeid weinig nut zal doen; men zal hem met geen vermaak lezen, of liever, men zal hem uit de handen leggen. Hij moet zich derhalve bijzonder toeleggen, om zijn verhaal belangrijk te maken; en dit is eene eigenschap, welke een' Schrijver van geest en welsprekendheid het duidelijkst kenmerkt.

Twce dingen kunnen bijzonder hiertoe dienstig zijn. Het eerste is, dat men in den loop des verhaals het juiste midden houde tusschen eene schielijke en al te zeer ineengedrongen optelling van gebeurtenissen, en tusschen eene te verregaande wijdloopigheid. De eerste verwart, de laatste verveelt. Een Geschiedschrijver, die ons bij aanhoudendheid in zijn verhaal belang wil doen nemen, moet weten, waar hij beknopt, en waar hij uitvoerig moet zijn. Hij moet over gemeene en minbeduidende voorvallen luchtig heen stappen, maar zich daarentegen tijd geven tot het verhalen van zulke gebeurtenissen, die uit haren aard treffend en gewigtig, of vruchtbaar in groote gevolgen zijn; tot deze gebeurtenissen moet hij onze aandacht reeds vooraf voorbereiden. Het tweede, waarop hij te letten heeft, is eene gepaste keuze der omstandigheden, welke tot de gebeurtenissen, die hij uitvoerig verhalen wil, behooren. Algemeene voorvallen maken geen' sterken indruk op de ziel; het zijn voornamelijk de bijkomende omstandigheden en bijzonderheden, welke, wel gekozen zijnde, het verhaal voor den lezer belangrijk en treffend maken. Door deze krijgt hetzelfde leven, lichaam en kleur, en zij maken, dat wij het verhaalde als voor onze oogen zien gebeuren. Het regte gebruik van zoodanige omstandigheden wordt eigenlijk het Schilderachtige in de Geschiedenis genoemd.

In al deze eigenschappen, en bijzonder in de laatstgenoemde, de Schilderachtige beschrijving, hebben verscheiden Oude Geschiedschrijvers bij uitstek uitgemunt. Hieraan hebben wij het vermaak te danken, 't welk ons de lezing van HERODOTUS, THUCYDIDES, XENOPHON, LIVIUS, SALLUSTIUS en TACITUS verschaft. Deze allen zijn meesters in de kunst van verhalen. HERODOTUS is in alle opzigten een aangenaam Schrijver, en verhaalt elke zaak met die eigenaardige eenvoudigheid, welke nimmer missen kan den

lezer in te nemen. Ofschoon de manier van THUCYDIDES wat drooger is, toont hij nogtans bij sommige gelegenheden, bij voorbeeld in het verhaal van de Pest, welke te *Athenen* heerschte, van het beleg van *Platée*, van den opstand op *Corcyra*, van de nederlaag der Atheniensen in *Sicilië*, dat hem de gave van meesterachtig te schilderen niet ontbrak. De *Cyropédie* van XENOPHON, en zijn *Hertogt der tienduizend Grieken*, zijn bij uitstek fraai; de omstandigheden zijn met verstand gekozen, en het verhaal is ongedwongen en innemend. Maar de *Hel-lenica* van dezen Schrijver, zijnde een vervolg op de Geschiedenis van THUCYDIDES, is een werk van veel minder verdienste. De kunst van SALLUSTIUS in schilderachtige beschrijvingen is uit zijne *Zamenzwering* en zijnen *Oorlog van CATILINA*, en nog meer uit dien van *JUGURTHA* bekend; maar zijn stijl is met regt als te kunstig en te stijf misprezen.

Op de manier van LIVIUS valt genoegzaam niets te zeggen, en deze Schrijver behoeft in de Kunst van Verhalen voor niemand te wijken. Onder de menigte van merkwaardige voorbeelden, welke wij uit hem zouden kunnen aanhalen, zal ik slechts één, namelijk de beschrijving der beruchte nederlaag van het Romeinsche leger, bij de *Furcae Caudinae*, bijbrengen. Dit is een der schoonste modellen van Historische Schilderijen. Eerst geeft hij ons eene naauwkeurige beschrijving van den engen doorgang tusschen twee bergen, waarin de vijand de Romeinen had gelokt. Daar zij zich ingesloten vinden, zonder eenige hoop van ontcoming, wordt ons eerst hunne verlegenheid, vervolgens hunne verontwaardiging, en eindelijk hunne neêrslagtigheid, op de levendigste wijze, en met zulke omstandigheden en bedrijven gemeld, welke natuurlijk bij menschen in dien staat moesten plaats hebben. De bekommring en onrust, waarin zij den nacht

doorbragten; de beraadslagingen der Samnieten; de verschillende maatregelen, welke voorgeslagen werden; het zenden van gezanten over en weder, alles maakt het tooneel grootsch. Eindelijk komen in den morgenstond de Consuls weder in het leger, met de ridding, dat er niets verder te bedingen viel, dan dat men de wapens overgaf, en onder het juk doorging; 't welk als de grootste smaad werd beschouwd, die een verwonnen heir konde aangedaan worden. De daarop volgende beschrijving, gelijk het geheele overige gedeelte des verhaals, is vol schilderachtige trekken, en van het begin tot het einde even schoon. *

---

* Daar het geheel te lang is, om hier geplaatst te worden, zullen wij ten minsten een gedeelte, met de eigene woorden van den Schrijver mededeelen: *Redintegravit luctum in castris Consulum adventus, ut vix ab iis abstinerent manus, quorum temeritate in eum locum deducti essent. Alii alios intueri, contemplari arma mox tradenda, et inermes futuras dexteras; proponere sibi ante oculos iugum hostile, et ludibria victoris, et vultus superbos, et per armatos inermium iter. Inde foedi agminis miserabilem viam: per sociorum urbes reditum in patriam ac parentes, quo saepe ipsi triumphantes venissent. Se solos sine vulnere, sine ferro, sine acie victos; sibi non stringere licuisse gladios, non manum cum hoste conserere; sibi nequidquam arma, nequidquam vires, nequidquam animos datos. Ita frementibus hora fatalis ignominiae advenit. Iamprimum, cum singulis vestimentis, inermes extra vallum abire iussi. Tum a consulibus abire lictores iussi, paludamentaque detracta. Tantum hoc inter ipsos, qui paulo ante eos dedendos, lacerandosque censuerant, miserationem fecit, ut suae quisque conditionis oblitus, ab illa deformatione tantae maiestatis, velut ab nefando spectaculo, averteret oculos. Primi Consules, prope seminudi, sub iugum missi etc.*

Ook geeft CÉZAR ons nu en dan voorbeelden van histo-

TACITUS is insgelijks een meester in Historische Schilderijen, schoon deszelfs manier zeer onderscheiden is van die van LIVIUS. De beschrijvingen des laatstgenoemden zijn omstandiger en eenvoudiger, daar die van TACITUS in eenige weinige stoute trekken bestaan. Hij kiest eene of twee merkwaardige omstandigheden uit, en stelt die in een sterk, en gemeenlijk in een nieuw en buitengewoon licht voor. Van dien aard is de volgende schilderij van den toestand, waarin zich Rome en GALBA bevonden, toe OTHO tegen hen in aantogt was: „GALBA werd door de twijfelmoedige

---

rische schilderijen, welke op eene zeer eenvoudige manier zijn uitgevoerd, en desniettemin eene natuurlijke en levendige vertooning opleveren. Zoodanig is de volgende beschrijving van de ontfeltenis, welke door de berigten, aangaande de woestheid, ligchaamsgrootte en den moed der Germanen, in zijn leger ontstond: *Dum paucos dies ad Vesontionem moratur, ex percunctatione nostrorum vocibusque Gallorum ac mercatorum, qui ingenti magnitudine corporum Germanos, incredibili virtute, atque exercitatione in armis esse praedicabant, saepenumero sese cum iis congressos ne vultum quidem, atque aciem oculorum ferre potuisse, tantus subito terror omnem exercitum occupavit, ut non mediocriter omnium mentes animosque perturbaret. Hic primum ortus est a tribunis militum, ac praefectis, reliquisque, qui ex urbe, amicitiae causa, Caesarem secuti, suum periculum miserabantur, quod non magnum in re militari usum habebant: quorum alius, alia causa illata, quam sibi ad proficiscendum necessariam esse diceret, petebat, ut eius voluntate diceret liceret. Nonnulli pudore adducti, ut timoris suspicionem vitarent, remanebant. Hi neque vultum fingere, neque interdum lacrymas tenere poterant. Abditi in tabernaculis, aut suum fatum querebantur, aut cum familiaribus suis commune periculum miserabantur. Vulgo totis castris testamenta obsignabantur.*

Caesar de Bell. Gall. L. I.

„menigte herwaarts en derwaarts geslingerd, daar de
 „tempels en de overige openbare gebouwen, alle met
 „mensen opgepropt, de akeligste vertooning gaven.
 „Men hoorde noch van den burger, noch van het
 „gemeen het geringste geluid, maar op elks gelaat
 „stond de schrik geschilderd, en elks oor stond voor
 „alle tijding open. Er was geen oproer, en ook
 „geene rust; maar een stilzwijgen, als het stilzwijgen
 „van grooten angst en heftigen toorn.” * Geen dichter
 heeft ooit iets gezegd, dat krachtiger is, dan de
 laatste trek in deze schilderij. De gedachte is verhe-
 ven, en ontdekt een groot vernuft. In 't gemeen is
 in al de werken van TACITUS de hand eens mees-
 ters te ontdekken. Zoo scherpzinnig en gegrond zijne
 aanmerkingen zijn, zoo treffend zijn zijne beschrijvin-
 gen, zoo aandoenlijk is zijn zedelijk gevoel. In hem
 schijnen de Wijsgeer, de Dichter en de Geschiedschrij-
 ver vereenigd. Schoon de tijd, waarin hij schreef,
 ongunstig voor een' Geschiedschrijver mag gehouden
 worden, heeft hij nogtans menige belangrijke waarne-
 ming aangaande de menschelijke natuur uit denzelfden
 weten te trekken. De manier, waarop hij den dood
 van vele aanzienlijke personaadjen verhaalt, is zoo
 aandoenlijk, als eene Tragedie kan zijn. De kleuren,
 waarmede hij schildert, zijn levendig en vurig, en hij
 bezit, meer dan eenig Schrijver, de gave, om niet
 slechts voor de verbeelding, maar ook voor het hart
 te schilderen. Dan, met zoo vele uitstekende schoon-
 heden, is de trant van TACITUS echter geen volmaakt

---

* *Agebatur huc illuc Galba, vario turbae fluctuantis
 impulsu; complexis undique basilicis et templis; lugubri pro-
 spectu; neque populi aut plebis ulla vox, sed attoniti vultus,
 et conversae ad omnia aures. Non tumultus, non quietes;
 sed quale magni metus et magnae irae silentium fuit.*

Tacit. Histor. I. 40.

model voor de Geschiedenis, en zij, welke gepoogd hebben zich naar hem te vormen, hebben zelden naam gemaakt. Hij verdient eer bewonderd, dan nagevolgd te worden. In zijne aanmerkingen is hij veeltijds te spitsvondig; in zijnen stijl te beknopt, somtijds gemaakt, vaak afgebroken en duister. De Geschiedenis schijnt eene meer natuurlijke, vloeiende en voor elk een' bevattelijke voordragt te vorderen.

De Ouden bedienden zich van eene soort van sieraad in de Geschiedenis, welke door de Nieuwen is afgeschaft, ik meen de Redevoeringen, die zij, bij gewigtige gelegenheden, aan voorname personaadjen in den mond leggen. Deze Redevoeringen gaven aan de Geschiedenis groote verscheidenheid; zij waren gepaste middelen om zedelijke of staatkundige lessen mede te deelen, en legden tevens, door de tegengestelde be- wijzen, welke daarin gebruikt werden, de gevoelens der verschillende partijen aan den dag. THUCYDIDES is de eerste geweest, die deze manier invoerde. * De Redevoeringen, waarin zijne Geschiedenis zoo rijk is, gelijk ook die der overige Grieksche en Latijnsche Geschiedschrijvers, zijn de kostelijkste overblijfsels, welke wij van de oude Welsprekendheid bezitten. Doch hoe schoon dezelve ook zijn, blijft het echter, mijns bedunkens, nog eene vraag, of zij in de Geschiedenis te pas komen. Ik zou eer denken, dat zij daarin geene plaats moesten hebben. Zij maken in de Geschiedenis een onnatuurlijk mengsel van ver- dichtung en waarheid. Wij weten, dat die Redevoeringen geheel en al het werk van den schrijver zijn, en dat hij deze of gene beroemde personaadje alleen daarom in het openbaar laat spreken, opdat hij gelegenheid heb- be, om, onder den naam van dien persoon, zijne eigene Welsprekendheid ten toon te spreiden, of zijne eigene

---

* Zie de Aanteekeningen.

gevoelens aan den dag te leggen. Dit is eene soort van dichterlijke vrijheid, welke niet strookt met de deftigheid der Geschiedenis, waarin alles, van 't begin tot het einde, het voorkomen van zuivere waarheid moet hebben. De Redevoeringen zijn een sieraad in de Geschiedenis, dat is waar, maar doch hetzelfde zoude men ook kunnen zeggen van Poëtische stukken, welke op naam van personen, die in het verhaal voorkwamen, en voor Dichters bekend stonden, in de Geschiedenis werden ingelascht. Doch geene van beiden komen er te pas. De manier dus, welke latere Schrijvers, in de plaats van Redevoeringen, hebben aangenomen, schijnt beter en natuurlijker te zijn; hierin bestaande, dat de Geschiedschrijver, bij gewigtige gelegenheden, in zijn' eigen persoon de gevoelens en bewijzen der wederzijdsche partijen, of ook den hoofdzakelijken inhoud van hetgene in eene openlijke vergadering verhandeld is, voordrage; en dit kan hij altijd doen, zonder de vrijpostigheid van verdichten te gebruiken, en daardoor van de waarheid der Geschiedenis af te wijken.

Het schilderen van Karakters is een van de grootste, maar ook een van de moeilijkste sieraden der Geschiedenis. Karakterschetsen worden gemeenlijk voor duidelijke blijken van kunst gehouden, en een Geschiedschrijver, die hierin wil schitteren, loopt veeltijds gevaar van zijne trekken al te fijn te maken, uit eene zucht om zijn doordringend verstand aan den dag te leggen. Hij maakt zoo vele kontrasten en spitsvondige tegenstellingen van sommige eigenschappen, dat de lezer meer door schitterende uitdrukkingen verblind wordt, dan dat hij van het karakter eens menschen een duidelijk begrip krijgt. Een schrijver, die op eenen leezamen en meesterlijken trant karakters wil schilderen, moet eenvoudig zijn in zijn' stijl, en alle gemaaktheid vermijden; doch tevens moet hij

het niet bij de algemeene trekken laten blijven, maar hij moet zulke bijzonderheden opgeven, welke een karakter in deszelfs sterkste en meest onderscheidene trekken kenbaar maken. De Grieksche Geschiedschrijvers eindigen veeltijds met eene lofspraak, maar schilderen zelden een karakter volledig. Onder de Ouden zijn SALLUSTIUS en TACITUS degenen, die in dit gedeelte van Geschiedkundig schrijven het meeste gedaan hebben.

Daar Geschiedkundige Schriften tot leering van het menschdom zijn geschikt, moet overal in dezelve eene gezonde Zedekunde heerschen. Zoowel in het schetsen van karakters, als in het verhalen der gebeurtenissen, moet de Schrijver zich voor de deugd verklaren. Eigenlijk gezegde Zedelessen te geven behoort wel niet tot zijne taak, doch men mag van hem, als mensch en als Schrijver, verwachten, dat zijne gevoelens eerbied voor de deugd, en afkeer voor openbare boosheid te kennen geven. Een voorkomen van onverschilligheid omtrent edele of lage karakters, en eene aangenomen manier van oordeelen, waarin meer sterkte van geest en staatkunde, dan zedelijke deugd doorstraalt, moeten noodwendig, onder meer andere nadeelen, ook dit hebben, dat de Geschiedenis daardoor veel van hare waarde en van haren invloed verliest. Wij nemen altijd het meest deel aan de voorgevallen gebeurtenissen, wanneer ons medegevoel door het verhaal is gaande gemaakt, en het lot der handelende personen ons ter harte gaat. Maar deze uitwerking kan niet komen van een' Schrijver, wien het zelve aan deugd en zedelijk gevoel ontbreekt.

Onze tot dus ver gemaakte aanmerkingen betreffen voornamelijk de Oude Geschiedschrijvers. Men zal natuurlijk verwachten, dat wij ook iets zeggen van de Nieuwen, welke in deze soort van schriften hebben uitgemaakt.

Italië is, zonder twijfel, het land, waar het Historische Vernuft, in latere tijden, het meest heeft uitgeblonken. Het volks-karakter der Italianen schijnt hiervoor bijzonder gunstig te zijn. Zij hebben altijd blijken gegeven van eene schrandere, diepdenkende en opmerkelijke natie te zijn, zich beroemd gemaakt door hunne staatkunde en geleerdheid, en zich al vroeg op de fraaije letteren toegelegd. Zij hebben dus ook, al ras na de herstelling der wetenschappen, een' MACHIAVEL, GUICCIARDINI, DAVILA, BENTIVOGLIO, FRA PAOLO, allen beroemde Geschiedschrijvers, voortgebracht. Deze hebben allen, zoo als blijkt uit hunne schriften, de regte begrippen aangaande de eigenschappen eener goede Geschiedenis gehad, en zijn aangename, nuttige en belangwekkende Schrijvers. In de manier van verhalen zijn ze meest de Ouden gevolgd; zelfs hebben sommigen van hen, zoo als BENTIVOGLIO en GUICCIARDINI, ook Redevoeringen in hunne Geschiedenis gevlochten. In grondige en duidelijke staatkunde mag men misschien zeggen, dat zij de Ouden overtroffen hebben. Nogtans hebben Kunstregters in ieder van hen eenige onvolmaaktheden opgemerkt. MACHIAVEL is in zijne Geschiedenis van Florence geenszins zoo belangrijk, als men van een' Schrijver van die bekwaamheid zoude verwachten; 't zij dat de oorzaak hiervan in hem-zelfen, of in den aard zijner stoffe gelegen is, welke hem tot al de omstandige berigten van de geheime staatkunde eener enkele stad vervoerde. GUICCIARDINI, die overal blijken geeft van veel verstand en diep doorzigt, wordt berispt, dat hij in de Toskaansche zaken, door zijne al te groote langwijligheid, den lezer verveelt; een gebrek, 't welk ook nu en dan aan den oordeelkundigen FRA PAOLO wordt te laste gelegd. BENTIVOGLIO'S voortreffelijke Geschiedenis van de oorlogen in Vlaanderen, wordt geoordeeld te veel in het

bloemrijke en schitterende te vallen, en DAVILA, anders een bij uitstek aangenaam schrijver, heeft kennelijk het gebrek, dat hij al te eenvormig is in het schilderen zijner karakters, daar hij dezen altijd alleen van de staatkundige zijde vertoond heeft. Dan, ongeacht deze tegenwerpingen, welke tegen de gemelde Schrijvers kunnen gemaakt worden, verdienen zij nogtans, over het geheel genomen, den eersten rang onder de Nieuwe Historie-schrijvers. Het Latijnsche werk van FAMIANUS STRADA, over de Oorlogen in Vlaanderen, heeft gewisselijk ook zijne verdienste, doch kan niet in denzelfden rang met de werken der eerstgenoemden geplaatst worden. De Schrijver is veel te sterk voor de Spaansche partij ingenomen, en te duidelijk de lofredenaar des Prinszen *van Parma*. Zijn stijl is bloemrijk, weidsch, en gevolgd naar de manier van LIVIUS.

De Franschen, welke in verscheidene soorten van Schriften zeer goede voortbrengselen hebben opgeleverd, moeten ook in de Geschiedenis niet vergeten worden. Deze vernuftige natie, welke zoo veel eer doet aan de Hedendaagsche Letterkunde, bezit bij uitstek de gave van Verhalen. Velen van hunne nieuwe Geschiedschrijvers zijn geestig, levendig en aangenaam, en sommigen ontbreekt het ook niet aan doorzigt en grondige kennis. Nogtans hebben zij geene zoo treffelijke Geschiedschrijvers voortgebragt, als de Italianen, van welke ik boven gesproken heb.

Engeland is eerst vóór weinige jaren in Historische werken beroemd geworden. Schotland echter heeft reeds vroeger een naam gekregen door den beroemden BUCHANAN. Deze was een fraai Schrijver, die zuiver Latijn schreef, en wiens verhalen en beschrijvingen vermakelijk zijn om te lezen. Doch men zoude van hem kunnen zeggen, dat hij zich meer op fraaiheid van stijl, dan op nauwkeurigheid heeft toegelegd.

Gewoon zijne staatkundige begrippen steeds op de leest der oude regeringen te schoeijen, schijnt hij zich aan het stelsel van Leenregering in 't geheel niet bekreund te hebben; en daar dit den grondslag van het Schotsche Staatswezen uitmaakt, moeten zijne staatkundige ophelderingen noodwendig zeer onnaauwkeurig en onvolkomen zijn. Zoodra hij aan de gebeurtenissen van zijnen leeftijd gekomen is, verandert zijne manier van schrijven eensklaps zoodanig, en zijn stijl wordt zoo bitter, dat niemand, hoe men ook over de twijfelachtige en betwistbare zaken, welke dit gedeelte van zijn werk uitmaken, oordeele, hem van te ver gedrevene partijzucht kan vrij spreken.

Onder de Oude Engelsche Geschiedschrijvers is Lord CLARENDON de voornaamste. Schoon hij openlijk als de verdediger eener partij uitkomt, vindt men nogtans in zijn verslag van zaken meer onzijdigheid, dan men in dit geval natuurlijk van hem zoude verwachten. Zijn werk ademt, van 't begin tot het einde, deugd en eerlijkheid; en hij weet in allen deele de waarde eens Geschiedschrijvers op te houden, Zijne Zinnen zijn zekerlijk somtijds te lang, en zijne Manier is in 't gemeen wat langwijlig; maar zijn Stijl is, over het geheel genomen, mannelijk, en als Geschiedschrijver heeft hij veel meer dan middelmatige verdienste. Bisschop BURNET is levendig en duidelijk, maar dit is ook genoegzaam alles, wat men tot lof van hem, als Geschiedschrijver, kan zeggen. Zijn stijl is veel te onachtzaam, en te gemeen voet eene Geschiedenis; zijne karakters zijn wel met eene stoute hand, doch meestal in een' te lossen en spotachtigen trant geschilderd. Daarenboven heeft hij overal zoo vele kleine voorvallen, welke hem-zelven betreffen, ingelascht, dat zijn werk eer naar Gedenkschriften, dan naar eene Geschiedenis gelijkt. De Engelsche

Geschiedschrijvers zijn een' tijdlang niets meer dan Verzamelaars van echte verhalen geweest, totdat in deze laatste tijden de beroemde namen van eenen HUME, ROBERTSON en GIBBON het Britsche talent, in deze soort van schriften, tot een' hoogen trap van aanzien verheven hebben.

Ik heb reeds in de voorgaande Les aangemerkt, dat Jaarboeken, Gedenkschriften en Levensbeschrijvingen, als mindere soorten van Historische schriften zijn aan te merken. Ik zal dus, eer ik ik van dit onderwerp afstap, ook nog iets van dezen dienen te zeggen. Door Jaarboeken verstaat men gemeenlijk eene verzameling van gebeurtenissen, naar de verschillende tijden afgedeeld, welke meer dient om stoffen tot eene Geschiedenis aan de hand te geven, dan dat zij-zelve op den naam eener Geschiedenis aanspraak kan maken. Alles, wat dus in een' Schrijver van Jaarboeken vereischt wordt, is Getrouwheid, Duidelijkheid en Volkomenheid.

Gedenkschriften (*Mémoires*) noemt men die soort van Historische schriften, waarin de Schrijver niet beoelt een volledig verslag te doen van alle gebeurtenissen, betrekkelijk tot het tijdperk, waarvan hij schrijft, maar alleen datgene te verhalen, 't welk hij gelegenheid heeft gehad om van nabij te weten, of waarin hij-zelf is betrokken geweest, of 't welk dient om het gedrag van zekeren persoon, of de omstandigheden van zeker voorval, dat hij tot zijn onderwerp heeft gekozen, op te helderen. Men vordert dus van een' Schrijver van Gedenkschriften geenszins een zoo diep onderzoek of omstandig berigt, als van een' Geschiedschrijver. Hij is niet aan dezelfde wetten van onveranderlijke deftigheid en waardigheid onderworpen. Hij mag vrijelijk van zich-zelven spreken, en zelfs de gemeenste bijzonderheden verhalen. Hetgene men hoofdzakelijk van hem vordert, is, dat hij

levendig en aangenaam schrijfe; en bijzonder, dat hij ons nuttige en niet gemeen bekende dingen verhaale; met één woord, dat hij ons zulke dingen mededeele, welke waardig zijn geweten te worden. Deze soort van schrijven is zeer aanlokkelijk voor iemand, die gaarne van zich-zelfen spreekt, en gewoon is elk bedrijf, waarin hij deel heeft gehad, als zeer gewichtig te beschouwen. Het is dus geen wonder, dat eene zoo levendige natie, als de Fransche, ons in de twee laatstverleden eeuwen met een' vloed van Gedenkschriften overstroomd heeft, waarvan de meesten niets meer zijn dan aangename kleinigheden. Eenigen moeten echter hiervan uitgezonderd worden; bijzonder twee: de Gedenkschriften van den Kardinaal DE RETZ, en die van den Hertog VAN SULLY. De Gedenkschriften van RETZ verschaffen ons, behalve een aangenaam en levendig verhaal, vele gewichtige berigten, en brengen veel toe tot de kennis der menschelijke natuur. Schoon zijne staatkundige aanmerkingen veeltijds te fijn gesponnen zijn, kunnen echter de Gedenkschriften van het hoofd des aanhangs in den Staat, zoo als de Kardinaal was, gedenkschriften, waarin hij zich-zelfen zoowel, als het karakter van andere groote mannen van dien tijd, zoo uitvoerig schildert, van elk verstandig mensch niet anders dan met nut gelezen worden. De Gedenkschriften van SULLY zijn in dien staat, waarin zij thans het licht zien, een zeer belangrijk werk, en verdienen met bijzonderen lof gemeld te worden. Geene Gedenkschriften komen zoo na aan het nuttige en achtbare der eigenlijke Geschiedenis. Zij hebben onder anderen in het bijzonder deze verdienste, dat zij ons twee der doorluchtigste karakters, welke in de Geschiedenis voorkomen, voor oogen stellen, dat van SULLY-zelfen, een' der bekwaamste en eerlijkste Staatsdienaren, en dat van HENDRIK den Vierden, een' der grootste en beminnelijkste Vorsten

van later tijden. Behalve dat ken ik weinig boeken, waarin meer deugd en gezond verstand doorstralen, dan in de Gedenkschriften van SULLY; weinig boeken, die juist uit dien hoofde zoo geschikt zijn om het verstand en het hart te vormen van hen, die bestemd zijn om eens aan 't roer van den Staat te zitten, en eene groote rol op het tooneel der wereld te spelen.

Levensbeschrijvingen zijn mede eene zeer nuttige soort van schriften. Zij zijn minder regelmatig en deftig dan de eigenlijke Geschiedenis, maar niet minder leerzaam voor het gros der lezer. Zij geven gelegenheid, om de karakters en neigingen, de deugden en gebreken van beroemde mannen ten vollen ontwikkeld te zien, en brengen ons in eene naauwer en vertrouwder kennis met die personen, dan de Geschiedenis kan doen. De Levensbeschrijver kan zich zeer gevoegelijk in kleinigheden en dagelijksche voorvallen inlaten. Men verwacht van hem, dat hij ons den persoon, wiens leven hij beschrijft, zoowel in deszelfs huisselijken omgang, als in deszelfs openbaar leven zal vertoonen. Ja, zelfs die huisselijke omgang, die dagelijksche en naar den uiterlijken schijn weinig beduidende voorvallen stellen ons veeltijds het karakter het best in het ware licht. In deze soort van schriften munt PLUTARCHUS bijzonder uit; en aan hem hebben wij grootendeels datgene te danken, wat wij van vele beroemde mannen der Oudheid weten. 't Is waar, zijne stof is beter dan zijne manier; want deze kan op geenerhande schoonheid of bevalligheid roemen. Ook is zijn oordeel en zijne naauwkeurigheid wel eens in twijfel getrokken. Doch welke gebreken hij ook in deze opzichten hebbe, zijne *Levens van Beroemde Mannen* zullen steeds als een schat van nuttige kennis in achting blijven. Voor het overige is hij ook daarin merkwaardig, dat hij een der menschlievendste Schrijvers der Oudheid is, een Schrijver, die zich

veel weiniger, dan de anderen, door bedrijven van dapperheid en eerezucht laat verblinden, en die meer vermaak vindt, om groote mannen in het zachter licht des huisselijken levens te vertoonen. *

Ik kan deze aanmerkingen over de Geschiedenis niet eindigen, zonder te spreken van eene gewigtige verbetering, welke de Geschiedkundige schriften in deze laatste jaren ondergaan hebben; ik meen die meer bijzondere oplettendheid, welke men besteed heeft om de wetten, zeden en gebruiken, den koophandel, den godsdienst, den staat der geleerdheid, met één woord, alles, wat tot opheldering van de denkwijze en den geest eens volks kan dienen, te verklaren. Men is het thans daarin eens geworden, dat een Geschiedschrijver zoo wel de zeden, als de bedrijven en gebeurtenissen, moet beschrijven; en het lijdt geen twijfel, of beschrijvingen, welke den toestand en het leven der menschen, in onderscheidene tijden, schilderen, en ons de vorderingen van 's menschen geest doen zien, zijn veel nuttiger en belangrijker, dan verhalen van belegeringen en veldslagen. De man, aan wien wij deze gewigtige verbetering in de Geschiedenis voornamelijk te danken hebben, is de beroemde **VOLTAIRE**, wiens vernuft in zoo velerhande deelen der Letterkunde met luister heeft uitgeblonken. Zijne *Eeuw van Lodewijk XIV* was een der eerste voortbrengselen in dien smaak, en trok door geheel Europa zoo veel opmerkzaamheid tot zich, en vond zoo veel goedkeuring, als een zoo geestig en fraai werk verdiend. Zijne Proeve eener Algemeene Geschiedenis van Europa, sedert de tijden van **KAREL den Grooten**, is niet zoozeer als eene eigenlijke Geschiedenis, of

---

* De Nederlandsche lezer heeft bereids eene vertaling van dit beroemde werk van **PLUTARCHUS**. (Vert.)

ook als het Plan van en Historisch werk aan te merken, dan wel als eene reeks van aanmerkingen over de voornaamste gebeurtenissen, die in verscheidene eeuwen zijn voorgevallen, en over de veranderingen, welke van tijd tot tijd in de denkwijze en de zeden van verschillende Natien hebben plaats gegrepen. Men kan niet ontkennen, dat dit laatstgenoemde werk hier en daar wel wat naauwkeuriger had mogen zijn, en dat het vele kenmerken draagt van die bijzondere denkwijze, waardoor zich *VOLTAIRE* in het godsdienstige zoo ongelukkig onderscheidde; maar desnietteenstaande bevat hetzelfde zoo vele nuttige en leerzame beschouwingen, dat het ten hoogste de aandacht verdient van elk, die de Geschiedenissen dier tijden wil lezen of schrijven.

TWEE-EN-DERTIGSTE LES.

WIJSGEERIGE VERHANDELINGEN — ZAMEN- SPRAKEN — BRIEVEN — ROMANS.

Daar de Geschiedenis eene der edelste soorten van Schriften is, en door den regelmatigigen vorm, welken zij aanneemt, onmiddellijk aan de regels der Oordeelkunde is onderworpen, heb ik gemeend haar breedvoeriger te moeten behandelen. De overige soorten van Schriften in Proza zullen ons minder stof tot Kritische aanmerkingen opleveren.

Wijsgeerige Verhandelingen bij voorbeeld, zullen geen lang onderzoek noodig hebben. Daar het eigenlijk oogmerk der Wijsbegeerte is te leeren, en hij, die zich op haar toelegt, ondersteld mag worden niet zoo zeer vermaak, als leering daarin te zoeken, moeten stijl, vorm en opschik in dergelijke schriften als zaken van minder belang worden gerekend. Men denke nogtans niet, dat zij geheelenal mogen verwaarloosd worden. Hij, die anderen wil leeren, en zich niet toelegt om hunne aandacht te winnen, en hen, door de manier van behandeling, deel te doen nemen

in het onderwerp, zal niet ligt zijn oogmerk bereiken. Dezelfde waarheden en bewijzen maken op het gemoed der menschen een' zeer verschillenden indruk, naarmate dat zij op een' droogen en koelen trant, of op eene schoone en bevallige manier worden voorgedragen.

Het loopt van zelve in het oog, dat een Wijsgeerig Schrijver boven alles de Duidelijkheid, zoo veel mogelijk, moet behartigen; en datgene, 't welk wij reeds voorheen omtrent het stuk van Duidelijkheid, zoo ten opzichte van enkele woorden, als van geheele zinnen, hebben aangemerkt, kan ons genoeg overtuigen, dat het in acht nemen dier deugd eene vrij groote oplettendheid op de regels van den Stijl vordert. Maar, behalve de Duidelijkheid, worden in een Wijsgeerig werk verder de stiptste Naauwkeurigheid en Juistheid vereischt. De Schrijver moet zich van geene dubbelzinnige woorden, van geene twijfelachtige of onbepaalde uitdrukkingen bedienen; en hij moet die, welke van dezelfde beteekenis (*Synonyma*) schijnen te zijn, zoo gebruiken, dat hij het geringste onderscheid, 't welk zij in het denkbeeld maken, zorgvuldig in acht neme.

Duidelijk en Juistheid zijn dus twee eigenschappen, welke wij met regt van elk Wijsgeerig Schrijver mogen vorderen. Dan met deze eigenschappen kan hij nochtans een zeer droog Schrijver zijn. Hij moet zich derhalve op eenige verfraaijing toelagen, om zijn werk te veraangenamen. Een van de beste sieraden, welke hij kan gebruiken, bestaat daarin, dat hij zijne voordragt door historische stukken, en karakters van menschen opheldere. Alle soorten van zedelijke en staatkundige onderwerpen geven hiertoe overvloedige gelegenheid, en waar ze op eene gepaste wijze kunnen gebruikt worden, zullen ze zelden missen, van eene gelukkige uitwerking te zijn. Zij geven ver-

scheidenheid aan den inhoud; zij verschaffen den geest, door diep denken vermoeid, eene aangename uitspanning, en verwekken teven eene veel levendiger overtuiging, dan eenige soort van redekaveling; want zij brengen de Wijsbegeerte ven het afgetrokkene af, en doen ons meer belang nemen in het onderzoek, daar zij ons doen zien, dat hetzelfde eene wezenlijke betrekking heeft op het leven en de bedrijven der menschen.

Intusschen is een beschaafde, nette en bevallige Stijl geenszins met den aard van deze schriften onbestaanbaar. Zij dulden Metaphoren, Vergelijkingen en alle gematigde Spraakfiguren, waardoor een Schrijver, zijne gedachten duidelijker en krachtiger doet verstaan, terwijl hij de verbeelding streelt. Maar een Wijsgeerig Schrijver moet wel zorg dragen, dat deze sieraden van de zedige soort zijn, en nimmer in het bloemrijke en gezwollene vallen. Dit is in iemand, die zich voor een' Wijsgeer uitgeeft, zoo onverschoonlijk, dat hij veel beter zou doen bijna geheel geen, dan te veel opschik te gebruiken. Eenigen van de Ouden, bijzonder PLATO en CICERO, hebben ons Wijsgeerige Verhandelingen nagelaten, welke met ongemeen vele bevalligheid en schoonheid geschreven zijn. SENECA daarentegen is wegens de gemaaktheid, welke zich overal in zijn' Stijl vertoont, meermalen en met regt berispt. Hij was al te zeer met eene zekere schitterende manier ingenomen, en vond overal vermaak in Tegenstellingen (*Antithesen*) en geestige gezegden. Men kan echter niet ontkennen, dat hij zich ook vaak op eene levendige en krachtige wijze uitdrukt, schoon zijn schrijftrant, over het geheel, geenszins ter navolging is aan te prijzen. In 't Engelsch kan de beroemde Verhandeling van LOCKE, over het Menschelijke Verstand, als een model van de grootste klaarheid en duidelijkheid in den Wijsgeerigen Stijl

worden gehouden, een Model, waarin zoo weinig sieraad, als mogelijk is, voorkomt; terwijl aan den anderen kant de schriften van SHAFTESSBURY ons de Wijsbegeerte met al den opschik, waarvoor zij vatbaar is, vertoonen, ja zelfs misschien haar meer sieraads geven, dan haar eigenlijk past.

Somtijds worden de Wijsgeerige Schriften in een' vorm gegoten, waardoor zij nader bij de werken van smaak komen; namelijk, wanneer ze in Gemeenzame Zamenspraken worden gebragt. De Ouden hebben ons eenige hunner voornaamste Wijsgeerige Stukken in die gedaante geleverd, en sommigen der Nieuwen hebben gezocht hen hierin na te volgen. De Zamenspraken kunnen op tweederlei manier ingerigt worden, of als een eigenlijk gesprek, waarin niemand anders zich verthoont, dan de Sprekers — van welke manier zich PLATO heeft bediend — of als het verhaal van een gesprek, waarbij tevens de Schrijver te voorschijn treedt, en den inhoud van het gesprek opgeeft. Deze laatste is gemeenlijk de manier van CICERO. Maar ofschoon deze twee manieren in gedaante eenigzins onderscheiden zijn, zijn ze nogtans in den grond van denzelfden aard, en dus aan dezelfde regels gebonden.

Eene Zamenspraak over het een of ander wijsgeerig, zedekundig of kritisch onderwerp, welke van beide de gemelde manieren dan ook door den Schrijver verkoren zij, verdient, zoo ze wel is uitgevoerd, een' aanzienlijken rang onder de werken van smaak; maar dezelve wel uit te voeren is veel moeilijker, dan men gemeenlijk gelooft. Er wordt toch wat meer toe gevorderd, dan blootelijk het invoeren van sommige personen, welke de eene na den anderen sprekende te voorschijn komen. Het moet eene natuurlijke en levendige nabootsing zijn van een sprekend gezelschap; het moet de karakters en de denkwijze

der sprekeren vertoonen, en dat eigenaardige in de wijze van denken en spreken bij elk karakter bewaren, 't welk hetzelfde van anderen onderscheidt. Eene Zamenspraak, dus ingerigt, verschaft den lezer een aangenaam onderhoud, daar zij hem, door middel van de bewijzen, die over en weder te berde worden gebracht, gelegenheid geeft om met grond over het onderwerp te oordeelen, en hem tevens het vermaak doet genieten van eene aangename verkeerung, en de beschouwing van wel uitgevoerde karakters. Een Schrijver derhalve, die geest genoeg bezit om aan deze vereischten te voldoen, is in staat om leering en vermaak te paren.

Doch de meesten der hedendaagsche Schrijvers van Zamenspraken schijnen deze manier in 't geheel niet te kennen. Zij vergenoegen zich met aan hun werk de uitwendige gedaante van een gesprek te geven, waarin de eene spreekt, en de andere antwoordt, terwijl het voor 't overige niet anders is, dan of de Schrijver van 't begin tot het einde zelf sprake. Men laat, bij voorbeeld, een' PHILOTHEUS en een' PHILATEOS, of anders de Heeren A en B, zamenkomen, welke, na eenige wederzijdsche pligtplegingen, zich eerst een' tijdlang vrij droog over den schoonen morgen of avond, het verrukkelijke gezigt, 't welk zich voor hen opent, verwonderen, en daarop overgaan om over eenig gewigtig onderwerp met elkander te spreken. Alles, wat wij verder van hen leeren kennen, is, dat de eene den Schrijver verbeeldt; — en het spreekt van zelve, dat deze een man van geleerdheid en zuivere grondstellingen is — de andere is eene niets beduidende personaadje, welke daar verschijnt om slechts eenige afgebruikte tegenwerpingen te maken, waarop de eerste eene zoo volkomene overwinning behaalt, dat zijne tegenpartij, de Spotter of Twijfelaar, op 't laatst geheel vernederd, en gemeen-

lijk van zijne dwaling volkomen overtuigd heen gaat. Dit is eene laffe en ellendige manier van schrijven, welke des te verachtelijker is, wijl zij ten bewijze strekt, dat de Schrijver iets ondernomen heeft, 't welk hij niet in staat was uit te voeren. Zij heeft de uitwendige gedaante, maar geenszins de ziel van eene gemeenzame bijeenkomst; het gesprek dient slechts om hier en daar de rede op eene ongeschikte wijze af te breken. Wij zouden met veel meer geduld den Schrijver zijne meening in eigen persoon hooren voordragen, en de tegenwerpingen, die tegen zijne stellingen gemaakt worden, wederleggen, dan ons laten ophouden door de onnatuurlijke verschijning van twee personen, welke wij duidelijk zien, dat één en dezelfde zijn.

Onder de Ouden heeft PLATO zich door zijne schoone Zamenspraken beroemd gemaakt. Het tooneel en de omstandigheden, waarin zijne personen te voorschijn komen, zijn veeltijds op eene keurige wijze geschilderd. De Karakters der Sofisten, met welke SOCRATES redetwist, zijn zeer wel getroffen; wij zien eene verscheidenheid van personen verschijnen, en hooren een eigenlijk gesprek, 't welk met veel leven en geest, naar den bekenden Sokratischen trant, wordt gevoerd. Geen Wijsgeerig Schrijver, noch onder de Ouden, noch onder de Nieuwen, is in rijkdom en in schoonheid der verbeelding met PLATO te vergelijken. Het eenigste, wat men in dit opzigt tegen hem zoude kunnen inbrengen, is de overmatige vruchtbaarheid zijner verbeelding, welke somtijds zijn oordeel in den weg staat. Deze voert hem vaak in het gebied der Allegoriën, Verdichting, Verrukking en in de luchtgewesten van Mystieke Godgeleerdheid. De Wijsgeer verliest zich dikwijls in den Dichter. Doch 't zij wij door den inhoud zijner Zamenspraken gesticht worden, of niet, (welk laatste zel-

den het geval is) wij zullen ten minste altijd worden vermaakt door de Manier, waarin zij geschreven zijn, en een' diepen indruk der verhevenheid van des Schrijvers geest overhouden.

De Zamenspraken van CICERO, of liever de Verhalen van mondgesprekken, welke hij in verscheidene zijner Wijsgeerige en Oordeelkundige Schriften heeft ingevoerd, zijn niet zoo geestig, noch zoo karakterschetsend, als die van PLATO. Sommigen nochtans, bijzonder het Werk *de Oratore*, zijn wel uitgevoerd, en vermakelijk te lezen. Zij vertoonen ons een gezelschap van eenige der grootste mannen uit het oude Rome, die op eene vrije, wellevende en deftige manier in gesprek zijn. De Schrijver der fraaije Zamenspraak *de causis corruptae eloquentiae*, welke nu eens achter de werken van QUINCTILIANUS, dan eens achter die van TACITUS gevoegd is, heeft CICERO in deze manier van schrijven gelukkig nagevolgd, ja misschien overtroffen.

LUCIANUS heeft bijzonder in het schrijven van Zamenspraken uitgemunt, schoon zijne onderwerpen zelden van dien aard zijn, dat zij hem regt geven, om zich in den rang der eigenlijk Wijsgeerige Schrijveren te plaatsen. Hij heeft ons een model gegeven van eene levendige en geestige Zamenspraak, en heeft het daarin tot een' hoogen trap van volkomenheid gebracht. Een geest van losheid en tevens van vernuft en scherpzinnigheid straalt overal in zijne werken door. Zijn voornaam oogmerk was de dwaasheden des Bijgeloofs, en de Pedanterie der Wijsbegeerte van zijnen tijd ten toon te stellen; en daartoe had hij inderdaad geen beter middel kunnen gebruiken, dan dat, waarvan hij zich in zijne Zamenspraken bediend heeft, bijzonder in de Zamenspraken der Goden, en die der Dooden, welke vol zijn van aangename boert en spotternij. In de laatstgenoemde

uitvinding, die van Zamenspraken der Dooden, heeft hij in later tijden vele navolgers gehad. Bijzonder heeft FONTENELLE ons Zamenspraken in dien smaak geleverd, welke zeer geestig en vermakelijk zijn; maar, wat de karakters betreft, die daarin voorkomen, zoo worden al de personen, wie zij ook zijn mogen, onder zijne handen, Franschen. Het is inderdaad een der moeilijkste stukken, in den loop van eene Zedekundige Zamenspraak overal het wezenlijke onderscheid in de karakters te vertoonen; en wel bijzonder daarom, wijl een bedaard gesprek geene zulke hulpmiddelen, om de karakters wel uit te drukken, aan de hand geeft, als de werkzame bedrijven en gewigtige omstandigheden van een Tooneelstuk. Van hier, dat weinig Schrijvers zich door karaktertreffende Zamenspraken over gewigtige onderwerpen beroemd gemaakt hebben. Een van de besten, in de Engelsche taal, is HENDRIK MORE, die in de voorgaande eeuw zoogenaamde Goddelijke Zamenspraken, handelende over de gronden van den Natuurlijken Godsdienst, heeft geschreven. Schoon zijn stijl thans eenigzins ouderwetsch is, en zijne sprekende personen de Akademische stijfheid van dien tijd nog hebben, vindt men echter in de Zamenspraken-zelve eene verscheidenheid van karakters, en eene levendigheid van gesprek, hoedanig men in de schriften dezer soort niet dikwijls aantreft. De Zamenspraken van Bisschop BERKELEY, over het bestaan der stoffe, zijn niet aangelegd om karakters te vertoonen, maar zij strekken ten bewijze, hoe een afgetrokken onderwerp, door middel van een wel uitgevoerd Gesprek, klaar en bevattelijk kan gemaakt worden.

Nu ga ik over om eenige aanmerkingen over het Briefschrijven te maken, welke schrijftrant een middelsoort tusschen ernstige en vermakelijke stukken uitmaakt. Deze soort schijnt, in den eersten opslag,

van groote uitgestrektheid te zijn; want er is geen onderwerp hoegenaamd, waarover men zijne gedachten niet in den vorm van een' Brief kan mededeelen. Lord SHAFTESSBURY, bij voorbeeld, HARRIS, en vele andere Schrijvers hebben hunne Wijsgeerige Verhandelingen op die leest geschoeid. Doch er is geene genoegzame reden, om die stukken tot de klasse van eigenlijke Brieven te brengen; want ofschoon het Titelblad Brieven aan eenen vriend aankondigt, verdwijnt echter die vriend, zoo ras de eerste aanloop gedaan is, en wij zien, dat het Algemeen eigenlijk degene is, met welken de Schrijver briefwisseling houdt. Van dezen aard zijn de Brieven van SENECA. Het is niet waarschijnlijk, dat deze immer als wezenlijke Brieven aan iemand zijn geschreven. Zij zijn niets anders dan gemengelde verhandelingen over verschillende onderwerpen, welke de Schrijver goedgevonden heeft in den vorm van Brieven te gieten. Zelfs, wanneer iemand wezenlijk een' Brief schrijft, waarin hij eenig onderwerp opzettelijk behandeld, bij voorbeeld, wanneer hij iemand, die in droefheid is, zedelijke of godsdienstige troostgronden aan de hand wil geven, (gelijk TEMPLE in zijn' bekenden Brief aan de Gravin van ESSEX, over den dood harer dochter,) heeft hij in zulke gevallen volkomene vrijheid, om geheel als Godgeleerde, of als Wijsgeer te schrijven, en mag zonder bedenken den stijl en de taal van den eenen of den anderen aannemen. Men beschouwt den Schrijver dan niet, als iemand, die een' Brief schrijft, maar als een', die eene Verhandeling opstelt, welke naar de omstandigheden van zekeren persoon geschikt is.

De Brieven worden voornamelijk dan eerst eene bijzondere, en onder de regels der Oordeelkunde vallende soort van schriften, wanneer zij in een' eenvoudigen en gemeenzamen trant geschreven zijn,

en als eene schriftelijke onderhandeling tusschen twee afwezige vrienden kunnen aangemerkt worden. Brieven van dien aard, zoo ze wel geschreven zijn, zullen aan lezers van smaak zeer behagen. Is het onderwerp, waarover zij handelen, van gewigt, zij zullen des te hooger geschat worden. Maar al heeft dit laatste niet plaats, zoo de briefwisseling-zelve aangenaam is, en de Brieven in eenen levendigen trant, en met natuurlijke bevalligheid geschreven zijn, zullen ze met vermaak gelezen worden; en wel des te meer, zoo er in de karakters der schrijvende personen iets is, waarin wij belang stellen. Van hier die nieuwsgierigheid, welke menschen altijd betoonen omtrent Brieven van beroemde mannen; omdat zij verwachten daarin iets bijzonders aangaande hun karakter te zullen vinden. Het is zekerlijk kinderachtig te denken, dat de Schrijver in die Brieven zijn hart geheel zal hebben opengelegd. Achterhoudendheid en vermomming hebben min of meer plaats in alle menschelijke onderhandelingen. Doch daar Brieven van den eenen vriend tot den anderen het naast aan het mondelijke gesprek komen, mag men met reden verwachten, het karakter daarin meer bloot te zullen zien, dan in andere schriften, welke geschreven worden met oogmerk, om ze in het licht te geven. Het doet ons vermaak den Schrijver te beschouwen in omstandigheden, waarin hij het minst gedwongen is, en zijn hart nu en dan lucht kan geven.

De voornaamste verdienste van Brieven, en het meeste genoeg, 't welk zij ons verschaffen, bestaat derhalve daarin, dat wij door dezelve met den Schrijver nader bekend worden. Wij letten hier meer dan ergens op den man, en niet op den Schrijver. Dus is de eerste en wezenlijkste vereischte in hen, dat ze natuurlijk en eenvoudig zijn; want een stijve en

gekunstelde stijl is even zoo ongerijmd in Brieven, als in een gemeenzaam Gesprek. Geest en levendigheid worden daarom niet uitgesloten. Deze behagen niet minder in Brieven, dan in de Verkeering, mits dat ze niet gezocht, maar natuurlijk zijn, en, even als specerijen in de spijzen, met eene spaarzame hand gestrooid worden. Hij, die in de Verkeering of in Brieven altijd schitteren en pralen wil, zal wel ras vervelen. Ook moet de stijl in Brieven niet al te fijn gepolijst worden. Hij moet net en zuiver wezen, maar niets meer. Al wat naar kunst gelijkt, zoo als muzikale perioden, harmonie en welluidendheid, moet in Brieven zorgvuldig vermijid worden. De beste Brieven zijn gemeenlijk die, welke den Schrijver de minste moeite gekost hebben. Al wat het hart, of de verbeelding ons ingeeft, vloeit altijd het natuurlijkst; maar waar geen voorwerp is om het hart te treffen, of de verbeelding gaande te maken, is dwang onvermijdelijk. Van daar komt het, dat Brieven, waarin men uit bloote pligtpleging iemand geluk wenscht of beklagt, en in 't gemeen zulke Brieven, wier opstel den Schrijver groote moeite heeft gekost, en welke uit dien hoofde misschien van hem voor meesterstukken gehouden worden, altijd de onaangenaamste en smakeloosste voor den lezer zijn.

Men moet echter door deze Eenvoudigheid, zoo even door mij aangeprezen, geene volslagene achteloosheid verstaan. Al schrijft men ook aan zijnen vertrouwdsten vriend, is toch altijd eene zekere mate van oplettendheid, beide in stijl en inhoud, betamelijk en noodig. Dit is niets meer, dan hetgeen wij aan ons-zelfen, en den vriend, met wien wij Brieven wisselen, schuldig zijn. Eene onachtzame en slordige manier van schrijven is een teeken van gebrek aan achtung, en dus beledigend voor den ander. Intuschen kan de vrijheid, om de Brieven al te zorgeloos

te schrijven, iemand ligtelijk ook tot onbedachtzaamheid ten opzichte van den inhoud vervoeren. Een hoofdvereischte, zoowel in mondelijke als schriftelijke onderhandelingen, is, dat men in alles zoo veel betamelijkheid in acht neme, als ons eigen karakter, en dat van anderen vorderen. Eene onvoorzigtige uitdrukking in 't spreken wordt ligtelijk vergeten, of niet opgemerkt, maar zoo ras wij de pen in de hand nemen, moeten wij denken: *Litera scripta manet*; „wat geschreven is, blijft geschreven.”

De Brieven van *PLINIUS* zijn eene der beroemdste Verzamelingen, welke ons in dit vak door de Ouden zijn nagelaten. Zij zijn in een' fraaijen en beschaafden trant geschreven, en vertoonen den Schrijver in een zeer gunstig licht. Doch zij rieken, zoo als men zegt, te zeer naar de lamp. Zij zijn te sierlijk en geestig, en men kan de gedachte niet ontgaan, dat de Schrijver bij het opstellen een oog op het algemeen heeft gehad, schoon hij den schijn aannam van blootelijk aan zijne vrienden te schrijven. Niets is inderdaad moeilijker, dan dat een Schrijver, die zijne eigene Brieven in 't licht geeft, zijne oplettendheid op hetgene de menschen van hem zeggen zullen geheel verberge, en hierdoor wordt hij minder aangenaam voor den lezer, dan een man van geest, die zonder eenigen dwang van dien aard aan eenen vertrouwden vriend schrijft.

De Brieven van *CICERO*, schoon minder vertoont makende dan die van *PLINIUS*, zijn in vele opzichten eene kostbaarder, en misschien de kostbaarste Verzameling van Brieven over wezenlijke zaken, geschreven aan de grootste mannen van dien tijd, en in eenen zuiveren en fraaijen stijl, doch zonder eenigen schijn van kunst, opgesteld. En wat aan dezelve nog meerder waarde bijzet, is, dat de Schrijver niet het oogmerk had om dezelve in 't licht te geven.

Immers men weet, dat CICERO geene afschriften van zijne Brieven hield; en wij hebben het aan de zorg van TYRO, zijnen vrijgelatenen, alleen te danken, dat wij eene zoo aanzienlijke verzameling, welke uit bijna duizend Brieven bestaat, en na des Schrijvers dood bijeengebragt is, bezitten. * Zij bevatten de wezenlijkste stoffen tot de Geschiedenis dier tijden, en zijn de laatste gedenkstukken, die ons van *Rome*, in deszelfs vrijen staat, zijn overgebleven; want het grootste gedeelte is geschreven gedurende dat haggelijke tijdstip, dat *Rome* op het punt stond van te vallen; een tijdstip voorzeker zoo gewigtig, als men er één in de geschiedenis van het menschdom zal aantreffen. CICERO legt hier voor zijne vertrouwdste vrienden, bijzonder voor ATTICUS, zijn hart zonder de minste achterhoudendheid open. In de Briefwisseling met de anderen krijgen wij tevens kennis aan eenigen der voornaamste personaadjen van *Rome*, en het is merkwaardig, dat meest alle diegenen, met welke CICERO brieven wisselt, zoowel als hij-zelf, fraaije Schrijvers zijn; eene omstandigheid, die ons een zeer hoog denkbeeld van den smaak en de beschaafdheid van dien tijd moet geven.

De voornaamste Verzameling van Brieven, welke wij in 't Engelsch hebben, is die der Brieven van POPE, SWIFT en hunne vrienden, Brieven, die deels in de werken van POPE, deels in die van SWIFT te vinden zijn. Over het geheel genomen is deze Verzame-

---

* Zie den Brief van CICERO, een jaar vóór zijn' dood aan ATTICUS geschreven, waarin hij hem, tot antwoord op eenige vragen aangaande zijne Brieven, berigt, dat hij geene verzameling van dezelve bezit, en dat TYRO slechts omtrent zeventig daarvan bewaard had.

ling aangenaam om te lezen, zijnde volgeestig en fraai. Echter is zij niet geheel vrij van dat gebrek, 't welk wij in de Brieven van **PLINIUS** hebben opgemerkt; namelijk van te veel kunst en sieraad te bezitten. Onder de menigte van Brieven, waaruit deze Verzameling bestaat, zijn er vele, die eene natuurlijke en schoone eenvoudigheid hebben; bijzonder verdienen die van **ARBUTHNOT** alle zonder uitzondering dezen lof. Die van **SWIFT** zijn ook zonder dwang geschreven, 't welk genoeg daaruit blijkt, dat zij zijn karakter met alle deszelfs gebreken aan den dag leggen. Het zou nogtans voor de eer van 's mans nagedachtenis te wenschen zijn, dat zijne Briefwisseling niet door zoo vele achtereenvolgende uitgaven tot op den droesem, om zoo te spreken, geledigd ware. Sommige der Brieven van **BOLINGBROKE** en **ATTERBURY** zijn meesterlijk. Het gebrek van al te kunstig te zijn valt meest in **POPE** -zelve. Men ziet duidelijk meer gezochte kunst, en minder natuur en hartstogtelijkheid in de Brieven van hem, dan in die van eenigen zijner vrienden. **POPE** had verkozen de manier van **VOITURE** na te volgen, en wilde diensvolgens overal geestig zijn. Zijne Brieven aan Vrouwen zijn vol van gemaaktheid; en hiervan zijn zelfs de Brieven aan zijne vrienden niet geheel vrij. Hoe gedwongen is, bij voorbeeld, de volgende Inleiding van een' zijner Brieven aan **ADDISON**: „Ik ben meer „verheugd over uwe wederkomst, dan ik over die „der Zon zoude zijn, hoe vurig ik ook in dit droe- „vige natte jaargetijde naar de komst van deze ver- „lange. Doch het is het lot van de Zon, even als „van u, dat zij bij uilen en andere hatelijke schep- „sels, welke derzelve glans niet kunnen verdragen, „nimmer welkom is.” Hoe gezocht is het kompliment, 't welk hij aan Bisschop **ATTERBURY** maakt? „Schoon uwe dagelijksche beslommering en gewone

„zorg thans stilstaan, durve ik echter zeggen, dat
„gij nog steeds in stilte het algemeene welzijn blijft
„bevorderen; even gelijk de Zon in den winter,
„wanneer zij zich van de wereld schijnt verwijderd
„te hebben, nieuwe warmte en nieuwe weldaden
„voor een beter jaargetijde bereidt.” Deze gedachte
mag in eene redevoering of aanspraak dragelijk zijn,
maar in een' Brief van den eenen vriend aan den an-
deren is zij ten eenemaal ongepast.

De vrolijkheid en levendigheid van den Franschen
aard vertoont zich op eene zeer voordeelige wijze in
de Brieven dier natie, en heeft verscheidene aan-
gename verzamelingen van deze soort voortgebracht.
Er is een tijd geweest, dat BALZAC en VOITURE
de beroemdste Briefschrijvers waren. De roem van
BALZAC begon echter wel ras te dalen, vooral we-
gens zijne al te lange Perioden, en zijnen prachti-
gen Stijl. Maar VOITURE bleef nog lang de gelief-
koosde Schrijver. Zijne Manier is ten hoogste schit-
terend. Hij bezit veel geest, en weet op een' aan-
genamen trant te schertsen. 's Mans eenigste fout is,
dat hij zijne geestigheid overal te veel getoond heeft.
De Brieven van Mevrouw DE SEVIGNÈ worden thans
voor het volkomenste model van Gemeenzame Brieven
gehouden. Zij loopen inderdaad meest over kleinig-
heden, dagelijksche voorvallen, en het nieuws van de
stad. Ook zijn ze al te zeer met buitensporige vlei-
taal en teedere uitdrukkingen aan eene dochter, die
hare lieveling was, overladen. Dan met dit alles,
zijn zij overal met zoo veel geest en leven geschre-
ven, en bevatten zulke natuurlijke en elkander afwis-
selende verhalen, als mede zoo vele trekken van de
levendigste en schilderachtigste beschrijving, volmaakt
zonder de minste stijfheid, dat ze met regt op hoo-
gen prijs gesteld zijn. Bij de Brieven van Mevrouw
DE SEVIGNÈ verdienen die van Lady WORTLEY MON-

TAGUE genoemd te worden. Deze hebben veel van de Fransche levendigheid, en bewaren het karakter van een' aangename Briefstijl misschien meer, dan eenige andere Brieven, die in 't Engelsch zijn uitgekomen.

Nu is er nog eene soort van werken in Proza voor onze behandeling over, welke een zeer talrijke, maar over het geheel weinig beduidende klasse van schriften bevat, bekend onder den naam van Romans. Menigeen zal misschien denken, dat deze hier onze aandacht in 't geheel niet verdienen. Doch hierin ben ik van een ander gevoelen. De Heer FLETCHER *van Salton*, haalt, in eene zijner Verhandelingen, als het gezegde van een wijs man aan: „dat, zoo men hem „het opstellen van alle Balladen en Volksboeken eener „natie wilde overlaten, hij gaarne aan iedereen de „eer om wetten te maken wilde afstaan.” Dit zeggen, dunkt mij, is gansch niet ongegrond, en op het onderwerp, 't welk wij thans onder handen nemen, volkomen toepasselijk. Schriften toch, die, hoe beuzelachtig in schijn, een' algemeenen trek hebben, en vooral reeds vroeg de verbeelding van jonge lieden van beiderlei geslacht innemen, verdienen zekerlijk opmerking; daar ze den sterksten invloed zoowel op de zeden als op den smaak eener natie hebben kunnen. *

Verdichte Geschiedenissen kunnen inderdaad tot zeer nuttige einden gebruikt worden. Zij geven ons een der beste middelen aan de hand om lessen mede te deelen; om schilderijen van der menschen leven en zeden op te hangen; om de misslagen aan te wijzen, waartoe wij door onze drijven vervoerd worden; om de deugd beminnelijk en de ondeugd hatelijk te

---

* Zie de Aanteekeningen.

maken. Ter bereiking van alle deze oogmerken, doen welverdichte verhalen veel meer, dan eenvoudige onderrigting; en daarom vindt men ook, dat de wijsste mannen van alle tijden, de eene meer, de andere minder, zich van fabelen en verdichte verhalen, als middelen om hun onderrigt ingang te doen vinden, bediend hebben. Verdichting is altijd de grondslag geweest van het Heldendicht en de Tooneelpoëzij. Het is dus geenszins de aard dezer soort van schriften, op zich-zelfen beschouwd, maar de slechte manier van derzelfer uitvoering, waardoor zij aan verachting kunnen blootgesteld worden. Lord BACO beschouwt onzen smaak in verdichte geschiedenissen als een blijk van de grootheid en waardigheid van 's menschen geest. Hij merkt zeer vernuftig aan, dat de voorwerpen dezer wereld, en de gewone loop, welken wij de dingen dagelijks zien nemen, de ziel niet kunnen vullen, of haar volkomen vergenoegen. Wij zoeken derhalve iets, 't welk de ziel meer verruimt; wij zoeken naar doorluchtige en heldhaftige daden; naar meer verscheidene en treffende gevallen; naar eene meer luisterrijke orde van zaken, eene meer geregelde en regtvaardige uitdeeling van belooning en straffen, dan wij hier vinden; en daar wij deze in de ware geschiedenis niet aantreffen, nemen wij onze toevlugt tot verdichtselen. Wij scheppen denkbeeldige werelden, om onze wijduitgestrekte wenschen te voldoen. „Wij schikken,” zegt die groote Wijsgeer, „de „verschijningen der dingen naar de verlangens van onzen geest, in plaats van onzen geest aan den loop „der dingen te onderwerpen, zoo als de rede en de „geschiedenis doen.” * Laat ons dan; daar het on-

---

(*) *Accommodando rerum simulacra ad animi desideria, non submitiendo animum rebus, quod ratio facit et historia.*

derwerp zijne waarde en nuttigheid heeft; eenige weinige aanmerkingen maken over den oorsprong en den voortgang der Verdichte Geschiedenis, en de onderscheidene gedaanten, welke zij in verschillende landen heeft aangenomen, beschouwen.

De oorsprong van dezelve is in alle landen zeer oud. In 't bijzonder helde de geest en de smaak der Oostersche volken, van de vroegste tijden af, tot het uitvinden van verdichtsel en over. Hunne Godgeleerdheid, hunne Wijsbegeerte, en hunne Staatkunde waren in fabelen en gelijkenissen gekleed. De Indianen, de Perzianen en de Arabieren hebben zich allen door hunne vertellingen beroemd gemaakt. De bekende Duizend en ééne Nacht Arabische Vertellingen zijn de vrucht van eene Romanachtige vinding, maar van eene rijke en aangename verbeelding; zij geven ons eene zonderlinge en merkwaardige schilderij van zeden en karakters, en prijzen zich aan door eene regt menschlievende Zedekunde. Bij de oude Grieken hoort men spreken van Ionische en Milesische Vertellingen; doch dezen zijn verloren geraakt, en uit het berigt, 't welk wij daarvan vinden, schijnen ze van een' al te losbandigen en wulpschen aard te zijn geweest. Wij hebben nog eenige verdichte verhalen overig, die, in de laatste tijden van het Roomsche Gebied, door APULEJUS, ACHILLES TATIUS en HELIODORUS, Bisschop van Trica, in de vierde eeuw zijn geschreven; doch geen van deze is aanmerkelijk genoeg, om eene bijzondere beoordeeling te verdienen.

In de middeleeuwen kreeg deze soort van schriften eene nieuwe en geheel bijzondere gedaante, en maakte een' tijdlang groot figuur in de wereld. De oorlogzuchtige aard dier volken, onder welke de Leenregering had stand gegrepen; de invoering der Tweegevechten, als een wettig middel om geschillen, beide

van regt en van eer, te beslissen; het aanstellen van Kampvechters in twisten tusschen vrouwen, welke haar regt niet door het zwaard konden doen gelden; alsmede de instelling van Tournooijen of Steekspelen, waarin verschillende rijken tegen elkander kampften, bragten in dezen tijd dat wonderbare stelsel der Ridderschap voort, 't welk een der zonderlingste verschijnselen is in de geschiedenis van het menschedom. Hierop werden die Romans van dolende Ridders gebouwd, waarin de onderneemzieke geest der Ridderschap tot eene veel buitensporiger hoogte werd gebragt, dan dezelve ooit inderdaad had bereikt. Zij vertoonden eene geheel nieuwe en wonderbare wereld, welke nauwelijks eenige gelijkheid had met die, waarin wij wonen. Men vindt hier niet alleen Ridders, die vastelijk besloten hebben om evenveel welke soort van onregt te herstellen, maar ook ontmoet men op elke bladzijde tovenaars, draken en reuzen, menschen, die niet gewond kunnen worden, gevleugelde paarden, betooverde wapenrustingen, en betooverde kasteelen; voorvallen, welke volstrekt ongelooflijk zijn, doch met de grove onkunde dier tijden, de Legendes en de bijgeloovige begrippen omtrent tooverij en zwarte kunst, volmaakt strooken. Deze verdienste hebben zij, dat ze bij uitstek zedekundig en heldhaftig zijn. Hunne Ridders zijn modellen, niet alleen van moed en lichamelijke sterkte, maar ook van godsdienstigheid, edelmoedigheid, hoffelijkheid en trouw, en hunne Heldinnen onderscheiden zich niet minder door zedigheid, kieschheid, en de grootste deftigheid van zeden.

Zoodanig waren de eerste stukken, welke met den naam van Romans bestempeld werden. De geleerde Bisschop van *Ayranché*, huët, leidt deze benaming af van de *Troubadours* in Provence, zijnde eene soort van Geschiedverhalers en Barden in dat land, in het-

welk toen nog eenige sporen van Letterkunde en Poëzij waren overgebleven. De taal, welke daar gesproken werd, was een mengelmoes van Latijn en Gallisch, 't welk daarom den naam van de Romeinsche of Romanische taal verkreeg. Daar nu de geschiedenissen van die *Troubadours* in deze taal geschreven waren, meent men, dat ze hiervan Romans geheeten zijn, welke benaming thans aan alle soorten van verdichte verhalen gegeven wordt.

De oudste van deze Romans is die, welke gaat op naam van TURPIN, Aarts-Bisschop van *Rheims*, zijnde in de elfde eeuw geschreven. Hij behelst de daden van KAREL den Grooten en zijne Edelen of Paladijnen, in het verdrijven van de Saracenen uit Frankrijk en een gedeelte van Spanje; hetzelfde onderwerp, 't welk ARIOSTO naderhand voor zijn beroemd Dichtstuk *Orlando Furioso*, of *Razende Roeland*, heeft gekozen. Dit gedicht is een eigenlijke Ridder-roman, zoo buitensporig als een van allen, doch zijnde deels Heroïsch, deels Komisch, en met de hoogste sieraden der Dichtkunst opgeschikt. Op den Roman van TURPIN volgde de *Amadis van Gauen*, en nog verscheidene andere in dien smaak. De Kruistogten leverden niet alleen nieuwe stoffen tot soortgelijke schriften, maar vermeerderden ook het verlangen naar dezelve. De ondernemingen der Christenen tegen de Saracenen werden gewoonlijk ten grondslage van dezelve gelegd, en zij bleven van de elfde tot de zestiende eeuw geheel Europa bekoren. In Spanje, waar de smaak voor deze soort van schriften zich het meest had verspreid, bragt de schrandere CERVANTES, in het begin der zeventiende eeuw, zeer veel toe om dezelve bespottelijk te maken; en de afschaffing der steekspelen, het verbod tegen de tweegevechten, het ongeloof aan tooverij en bezweringen, en de algemeene verandering in de zeden van

Europa, gaven aan de verdichte geschiedenissen eene geheel nieuwe gedaante.

Daarop kwamen te voorschijn de *Astrée* van D'URFÉ, *CYRUS de Grootte*, de *Clelia* en *Cleopatra* van Mad. SCUDERI, de *Arkadia* van Sir FILIP SIDNEY, en andere ernstige en deftige stukken in denzelfden trant. Men kan dezen als den tweeden trap in de Geschiedenis der Romans aanmerken. De heldengeest en de galanterie, het zedelijke en deugdzame van de Ridder-romans werden hierin nog behouden; maar de draken, de tovenaars, en de betooverde kasteelen werden verbannen, en men begon eenigzins nader aan de menschelijke natuur te komen. Er bleef echter nog te veel van het wonderbare over, om te behagen, in een' tijd, waarin de smaak meer en meer begon verfiynd te worden. Men zag, dat de karakters overdreven, de stijl winderig, de gevallen ongelooflijk waren; de boeken-zelve waren ook te omslagtig en vervelend.

Daarop kreeg deze soort van schriften eene derde gedaante, en van trotsche Heldhaftige Romans veranderden zij in Gemeenzame Verhalen. Deze Verhalen waren en in Frankrijk en in Engeland, ten tijde van LODEWIJK XIV en KAREL II, in 't algemeen zeer beuzelachtig, en leverden geen het minste blijk op van eenig zedelijk of ander nut te bedoelen. Naderhand beproefde men iets beters te geven, en eene soort van hervorming in dezelve in te voeren. Navolgingen uit het leven der menschen, en schetsen van karakters werden tot de hoofdonderwerpen genomen. De Schrijvers legden het duidelijk daarop toe, om in hunne Verhalen menschen te schilderen, welke zich in zeer gewigtige omstandigheden, hoedaniger werkelijk in het leven voorkomen, bevinden, ten einde op die wijze alles, wat in het karakter en gedrag loffelijk of schandelijk is, in zoodanig licht voor te stellen,

als meest tot nut en leering der menschen kan strekken. Volgens dit plan hebben de Franschen ons sommige voortreffelijke stukken geleverd. De *Gil-Blas* van LE SAGE is een boek, vol gezond verstand en nuttig onderrigt. De werken van MARIVAUX, bijzonder zijne *Marianne*, geven blijken van groote fijnheid van denken en van grondige kennis der menschelijke natuur, en schilderen met een meesterlijk penseel eenige van de fijnste trekken en de kleinste verscheidenheden in de karakters. De *Nieuwe Heloise* van ROUSSEAU is een stuk van zonderlingen aard. Vele voorvallen, welke daarin verhaald worden, zijn onwaarschijnlijk en onnatuurlijk, sommige uitweidingen vervelend, en sommige tooneelen, welke beschreven worden, volstrekt te misprijzen; doch wat betreft krachtige welsprekendheid, teederheid van gevoel, vuur en drift, in deze opzigten verdient dezelve in den rang der uitmuntendste stukken van deze soort geplaatst te worden.

Het is niet wel te ontkennen, dat wij Engelschen in dit vak voor de Franschen moeten onderdoen; wij verstaan de kunst niet van zoo aangenaam te verhalen, noch weten de karakters zoo fijn te schilderen: echter ontbreekt het ons niet aan stalen, waarin de sterkte van het Britsche vernuft te zien is. Er is in geene taal eene verdichting, welke zich beter staande houdt, dan de gevallen van *Robinson Crusoe*. Behalve dat het verhaal overal den schijn heeft van waarheid en eenvoudigheid, 't welk de verbeelding der lezren ten sterkste inneemt, bevat het tevens zeer vele nuttige leeringen; daar het ons toont, in hoe ver de natuurlijke vermogens van den mensch in staat zijn om alle zwarigheden van den uitwendigen toestand te overwinnen. De werken van FIELDING onderscheiden zich zeer door den boertigen toon, welke, schoon niet altijd even kiesch en beschaafd, nogtans oor-

spronkelijk en geheel zijn eigen is. Zijne karakters zijn levendig en natuurlijk geschilderd, en dragen de trekken van een stout penseel. Het algemeene doel van zijne Verhalen is, menschlievendheid en goedhartigheid te bevorderen. De *Tom Jones*, zijn grootste werk, heeft, zoo wegens de kunstige inrigting der fabel, als omdat al de voorvallen op de ontwikkeling van het geheel betrekking hebben, den regtmatigsten lof verworven. De Zedekundigste van alle onze Romanschrijvers is RICHARDSON, een Schrijver, die met de beste oogmerken eene ongemeene bekwaamheid en een voortreffelijk vernuft paarde; jammer, dat hij het ongelukkig talent bezat om zijne stukken in het oneindige te rekken. De gewoner schriften van deze soort, welke dagelijks onder den titel van Levensgevallen en Geschiedenissen, van ongenoemde Schrijvers in 't licht komen, zijn, zoo al somtijds onschadelijk, echter meestal ongezouten; en schoon men al in 't gemeen zoude moeten toestemmen, dat karakterschetsende Romans, naar de natuur en het gemeene leven gevolgd, zonder in eenige buitensporigheid en zedeloosheid te vervallen, eene aangename en nuttige uitspanning aan den geest verschaffen, kan men echter, zoo men let op de manier, waarop het meerendeel van deze schriften is ingerigt, niet ontkennen, dat zij doorgaans eer dienen om verstrooijing en ledigheid te bevorderen, dan om eenig nut te stichten.

DRIE - EN - DERTIGSTE LES.

OVER DE POËZIJ — DERZELVER OORSPRONG EN VOORTGANG. — AARD DER VERZEN.

Thans gaan wij van de Werken in Proza tot die in Poëzij over. Bij dezen overgang doet zich natuurlijk in de eerste plaats de vraag op: wat is Poëzij? en deze vraag is geenszins zoo gemakkelijk te beantwoorden, als men zich in de eerste plaats wel zou verbeelden. De Geleerden zijn het over de ware bepaling der Poëzij gansch niet eens, en hebben vrij wat hierover geredetwist. Sommigen stellen het wezen der Poëzij in de Versiering, en ondersteunen hun gevoelen door het gezag van ARISTOTELES en PLATO. Dan deze bepaling is zekerlijk te naauw genomen; want schoon Versiering in vele Dichtstukken een zeer groot aandeel heeft, kunnen er nochtans vele onderwerpen zijn voor de Poëzij, welke niet verdicht zijn; bij voorbeeld, wanneer de Dichter voorwerpen schildert, die we-

zenlijk bestaan, of wanneer hij de ware gevoelens van zijn eigen hart voortbrengt. Anderen hebben het wesen der Poëzij in de nabootsing gezocht. Doch dit is niet bepaald genoeg; want er zijn ook andere kunsten, die zoo wel nabootsen als de Dichtkunst; en nabootsing van menschelijke zeden en karakters kan even zoo wel in de laagste Proza als in den verhevensten toon der Poëzij geschieden. *

De nauwkeurigste en meest omvattende beschrijving der Poëzij is, mijns oordeels, deze: „dat zij is de „taal der drift, of der gaande gemaakte Verbeelding, „welke gemeenlijk in eene geregelde maat wordt voor- „gebracht.” De Geschiedschrijver, de Redenaar, de Wijsgeer spreken meerendeels voornamelijk tot het verstand; zij bedoelen regelregt te verhalen, te overreden, of te leeren. Het voornamelijk doel van den Dichter daarentegen is te vermaken en te roeren; en dus spreekt deze tot de Verbeelding en de Hartstogten. Hij kan wel, ja, moet zelfs tevens een oogmerk hebben, om te leeren en te verbeteren; doch dit oogmerk bereikt hij niet onmiddellijk, maar daardoor, dat hij vermaakt en roert. Men moet zich den geest des Dichters voorstellen, als vervuld met eenig belangrijk voorwerp, 't welk zijne verbeelding in vlam zet, of zijne driften gaande maakt, en juist daardoor aan zijnen stijl eene meer dan gemeene vlugt geeft, overeenkomstig met zijne denkbeelden, en geheel onderscheiden van die soort van uitdrukkingen, welke aan de ziel in haren gewonen en bedaarden staat eigen is. Ik heb er in mijne bepaling bijgevoegd, dat deze taal der driften, of der Verbeelding *gemeenlijk* eene geregelde maat heeft; want ofschoon de versmaat in 't gemeen het uitwendige kenmerk is der Poëzij, vindt men echter sommige soorten van verzen, welke zoo vrij zijn, en zoo weinig van de gewone taal afwijken, dat men dezelve nauwelijks van Proza kan onderschei-

den, zoo als de Verzen in de Komediën van TERENTIUS; en daarentegen is er eene soort van Proza, welke in val en toonen zeer nabij aan de Poëtische maat komt, zoo als in den *Telemachus* van FÉNÉLON, en in de Engelsche Vertaling van OSSIAN. Inderdaad Verzen en Proza looplen in sommige gevallen, even als licht en schaduw, in elkander. Het is bijna niet mogelijk de juiste grenzen te bepalen, waar de Wel-sprekendheid eindigt, en de Poëzij begint; ook is er juist geene dringende noodzakelijkheid, om de scheidslijn tusschen beiden met de hoogste naauwkeurigheid op te geven, zoo men den aard van beiden maar wel verstaat. Dit zijn kleine spitsvondigheden in de Oordeelkunde, waarmede dagelijksche Schrijvers zoo veel op hebben, doch die, wel beschouwd zijnde, de moeite van onderzoek niet waardig zijn. De waarheid en juistheid der bepaling, welke ik van de Poëzij gegeven heb, zal duidelijker blijken uit hetgeen ik nu van derzelve oorsprong zal zeggen, en dit zal tevens licht verspreiden over verscheidene dingen, welke vervolgens, aangaande hare verschillende soorten, staan gezegd te worden.

De Grieken, welke zoo gaarne de uitvinding van alle kunsten en wetenschappen aan hunne natie toeschreven, noemen een' ORPHEUS, LINUS en MUSÉUS, als de eerste uitvinders der Poëzij. Het kan zijn, dat deze mannen de eersten zijn geweest, welke zich in Griekenland als Zangers beroemd gemaakt hebben; maar de Poëzij heeft reeds lang bestaan, voordat die namen bekend waren, en onder natiën, welke nimmer van hen gehoord hadden. Men vergist zich zeer, wanneer men zich verbeeldt, dat Poëzij en Muzijk kunsten zijn, welke alleen aan beschaafde natiën behooren. Beiden hebben haren grond in de menschelijke natuur, en worden gevonden bij alle Volkren, en in alle tijden; ofschoon zij, gelijk andere kunsten,

welke in de natuur gegrond zijn, door een' zamenloop van gunstige omstandigheden, in sommige landen meer beoefend, en tot een' hooger trap van volmaaktheid gebragt zijn, dan in andere. Willen wij dus den oorsprong der Poëzij opsporen, moeten wij haar in de woestenijen en wildernissen zoeken; wij moeten tot de tijden der jagers en herders, tot den hoogsten ouderdom, en de eenvoudigste zeden der menschen terug gaan.

Men heeft meermalen gezegd, en de eenparige stem van alle oude Schrijfets heeft het bevestigd, dat de Poëzij ouder is dan de Proza. Doch men heeft niet altijd duidelijk begrepen, in welken zin deze schijnbare wonderspreuk doorgaat. Er is gewis nimmer een tijd geweest in de maatschappij, dat de menschen met elkander in verzen spraken. Wij hebben integendeel allen grond om te denken, dat het een zeer lage en arme Proza was, waarin de eerste stammen elkander hunne dringende behoeften te kennen gaven. Maar reeds bij den aanvang der Maatschappij had men, bij zekere gelegenheden, feesten, offers en algemeene bijeenkomsten; en daarbij waren, gelijk men weet, Spel, Zang, en Dans de voornaame uitspanningen. Amerika inzonderheid heeft ons gelegenheid verschaft, om den mensch in zijnen wilden staat eenigzins nader te leeren kennen. De berigten der reizigers stemmen daarin overeen, dat bij alle volken van dat uitgestrekt land, inzonderheid bij de Noordsche stammen, met welke zij de meeste verkeerung gehad hebben, Zang en Spel, in al hunne bijeenkomsten, met de grootste drift en verrukking, geoefend worden; dat vooral de Hoofden der Stammen zich bij zulke gelegenheden daarin beijveren; dat zij in deze gezangen hunne Godsdienstplegtigheden vieren, algemeene of bijzondere ongevallen, zoo als het verlies van vrienden, den dood van krijgshelden, beklagen, hunne behaalde over-

winningen roemen, de daden van hunne natie en van hunne helden vereeuwigen, en elkander aansporen om kloeke oorlogsdaden te ondernemen, of den smartelijksten dood met onbezweken standvastigheid te verdragen.

Hier zien wij dus de eerste beginselen der Poëzij, in die ruwe uitgalmingen, welke de vervoering der verbeelding of drift, door gewigtige voorvallen, of algemeene bijeenkomsten in beweging gebragt, aan ongeleerde menschen inboezemt. Twee dingen zullen bijzonder deze taal des gezangs onderscheiden hebben van die, waarvan zij zich in den dagelijkschen omgang bedienen; te weten, eene buitengewone schikking der woorden, en het gebruik van stoute figuren. Zij zullen de woorden hebben omgezet, en dezelve, in plaats van in die orde, waarin ze gemeenlijk staan, gezet hebben in die orde, waarin de denkbeelden in den geest opkwamen, of welke meest overeenkwam met den toon der drift, die hen bezielde. Onder den invloed van eenige sterke drift doen de voorwerpen zich niet op, zoo als ze wezenlijk zijn, maar zoo als de drift ons dezelve vertoont. Wij vergrooten en breiden uit; wij willen anderen belang doen stellen in datgene, 't welk ons in beweging heeft gebragt; wij vergelijken de kleinste dingen met de grootste; wij roepen afwezenden zoo wel als tegenwoordigen, en wenden onze aanspraak zelfs tot onbezielde wezens. Overeenkomstig met deze verschillende aandoeningen des gemoeds ontstaan al die bijzondere manieren van spreken, welke thans met de geleerde namen van *Hyperbole*, *Prosopopoeia*, *Comparatio*, enz. bestempeld worden, doch welke inderdaad niets anders zijn dan de oorspronkelijke taal der Poëzij bij de ruwste natiën.

De Mensch is van natuur tevens Muzikant en Poëet. Dezelfde aandrift, welke den verheven Poëtischen Stijl

voortbragt, deed ook eene zekere melodij, of geregelde toonopvolging, overeenkomstig met de aandoeeningen van blijdschap of droefheid, van verwondering, liefde of gramschap, geboren worden. De toonen hebben, deels van natuur, deels door gewoonte en verbinding van denkbeelden, het vermogen om zoo sterke indrukken op de verbeelding te maken, dat zelfs de wildste barbaren daarin vermaak scheppen. Muziek en en Poëzij hebben dus denzelfden oorsprong; zij werden door dezelfde omstandigheid ingegeven; zij werden door het gezang vereenigd, en zoo lang deze vereeniging duurde, versterkte dezelve, buiten twijfel, het vermogen van beiden. De eerste Dichters zongen hunne eigene verzen; en hier hebben wij den oorsprong van hetgene wij Verzenmaat noemen, zijnde niet anders, dan eene meer kunstige schikking der woorden, waardoor men aan dezelve eene zekere wel-luidendheid tracht te geven. De vrijheid van omzetting, welke de Poëtische Stijl, gelijk ik reeds heb aangemerkt, natuurlijk moest nemen, maakte het gemakkelijker, de woorden tot een' zekeren *numerus* te brengen, welke met de Muziek van het gezang overeenkwam. Het is ligt te denken, dat deze *numerus* in den beginne zeer ruw en wonderlijk zal geweest zijn; doch men vond er evenwel vermaak in, men beoefende denzelfden, en zoo werd het verzenmaken langzamerhand eene Kunst.

Uit het gezegde ziet men, dat de eerste opstellen, welke in geschrift bewaard, of bij monde overgeleverd werden, geene andere dan Poëtische stukken geweest zijn. Geene andere, dan deze, konden de aandacht van menschen in hunnen ruwen staat tot zich trekken. Ook kenden zij inderdaad geene andere. Koele redekaveling, en eene platte voordragt hadden geene kracht om wilde stammen te bekoren, welke bloot en alleenlijk in de jagt en den oorlog vermaak vonden.

Er was niets, 't welk den Redenaar kon aanzetten om zijne gedachten mede te deelen, of de vergadering bewegen om hem te hooren, dan het groote vermogen der Drift, der Muzijk en des Gezangs. Dit was dus het eenigste middel, waarvan de Hoofden en Wetgevers zich bedienen konden, wanneer zij hunne stammen wilden onderrigten of opwekken. Ook is er nog éene andere reden, waarom alleen opstellen van dien aard tot de nakomelingschap konden komen; omdat namelijk, vóór de uitvinding van het Schrift, alleen het Gezang in wezen kon blijven, en onthouden worden. Het oor kwam het geheugen, door middel van de maat, te hulp; ouders zongen bij herhaling die stukken voor aan hunne kinderen; en alle historische berigten en overleveringen werden in de eerste tijden door de mondelijke overlevering van Nationale Gezangen voortgeplant.

De vroegste berigten, welke de Geschiedenis ons van alle natiën oplevert, bevestigen deze stelling. In de eerste tijden van Griekenland deelden de Priesters, Wijsgeeren en Staatsmannen hun onderrigt geheel in Verzen mede. APOLLO, ORPHEUS en AMFION, de oudste Barden der Grieken, worden ons vertoond als de eerste temmers der woeste menschen, als de eerste stichters van wetten en beschaafdheid. MINOS en THALES zongen bij de Lier de wetten, welke zij gemaakt hadden; * en tot op dit tijdperk, 't welk den leeftijd van HERODOTUS onmiddellijk voorging, is de Geschiedenis in geene andere gedaante, dan in die van Poëtische Verhalen, verschenen.

Op gelijke wijze zijn bij alle overige natiën Dichters en Zangers de eerste voorwerpen, die zich aan ons opdoen. Verscheidene Koningen der Schytische en

---

* STRABO I, 10.

Gothische volken waren Skalden of Dichters; en het zijn de Runische Gezangen, waaruit derzelve vroegste Geschiedschrijvers, bij voorbeeld SAXOGRAMMATICUS, bekennen hunne voornaamste berigter. gehaald te hebben. Het is bekend, hoe groot bij de Celtische Stammen, in Gallië, Brittanje en Ierland, het aanzien was der Barden, en welken invloed dezen op het volk hadden. Zij waren, even als alle Dichters in de oude tijden, te gelijk Dichters en Muzikanten. Zij bevonden zich steeds onder het gevolg van het Opperhoofd of den Vorst; zij vermeldden alle dezelfde groote daden, werden als gezanten tusschen de twee strijdende Stammen gebruikt, en hun persoon werd voor heilig gehouden.

Uit het bijgebrachte volgt, dat, zoo wij reden hebben om onder de oudheden van alle landen Gedichten en Gezangen te zoeken, wij insgelijks met grond mogen verwachten, dat er tusschen de eerste voortbrengsels van alle landen eene merkelijke overeenkomst zal plaats hebben. De omstandigheden, waaruit dezelfde geboren werden, zijn genoegzaam overal dezelfde geweest. De lof der Goden en Helden, het vieren der gedachtenis van beroemde voorvaderen, de vermelding van dappere daden, zegezangen, klaagliederen op zware rampen, of op den dood van landgenooten, deze vindt men bij alle natiën; hetzelfde vuur en geestdrift, dezelfde wilde en ongeregelde, maar tevens bij uitstek levendige manier van voorstellen, een beknopte en vurige stijl, stoute en buitensporige spraakfiguren, zijn de ware kenmerken der oorspronkelijke Poëzij. Die sterke hyperbolische manier, welke men sedert lang gewoon is den Oosterschen Dichtrant te noemen, (omdat eenige van de eerste poëtische voortbrengsels uit het Oosten tot ons zijn gekomen) is inderdaad niet meer Oostersch dan Westersch; zij is eer een kenmerk van zeker tijdperk, dan van eenig

land, en vertoont zich min of meer bij alle volken, ten tijde, wanneer Muziek en Zang eerst opkomen. De menschen gelijken nooit meer op elkander, dan bij de eerste oprigting der burgerlijke maatschappijen. Veranderingen van volgende tijden brengen eerst het voorname onderscheid van karakter tusschen natiën te weeg, en leiden den stroom van der menschen geest en zeden, welke oorspronkelijk uit dezelfde bron is voortgevloeid, in kanalen, die zich hoe langer hoe meer van elkander verwijderen.

Onderscheid van luchtstreek en levenswijze zal intusschen ook eenig verschil in den aard der eerste Poëzij medebrengen; voornamelijk, naarmate de natiën wilder of zachter van aard zijn, en in de kunsten van den beschaafden staat sneller of langzamer vorderingen maken. Dus zijn al de overblijfselen der oude Gothische Dichtkunst, welke wij bezitten, ongemeen krijgshaftig, en ademen niets dan moord en bloed; terwijl de Gezangen der Peruanen en Chinezen van de vroegste tijden veel zachter onderwerpen behandelen. De Celtische Poëzij was, ten tijde van OSSIAN, wel van eenen oorlogzuchtigen aard, maar nochtans met zeer vele zachtheid en beschaafdheid gemengd; en dit was een gevolg van de langdurige beoefening der Dichtkunst, welke bij de Celten, door eene reeks van achtereenvolgende Barden, vele eeuwen lang had plaats gehad. *

Bij de Grieken schijnt de Poëzij al vroeg eene wijsgeerige gedaante gekregen te hebben, 't welk men kan opmaken uit hetgene ons van den inhoud der

---

* Dit wordt reeds door LUCANUS getuigd:

*Vos quoque, qui fortes animos belloque peremptos
Laudibus in longum vates diffunditis aevum,
Plurima securi fudistis carmina Bardi.*

gezangen van ORPHEUS, LINUS en MUSÉUS berigt wordt, welke over de schepping en den bajert, de geboorte der wereld en den oorsprong der dingen gehandeld hebben. Ook weten wij, dat de Grieken eerder tot de Wijsbegeerte zijn overgegaan, en sneller vorderingen in al de kunsten der beschaafdheid gemaakt hebben, dan de meeste andere natiën.

De Arabieren en Perzianen zijn altijd de grootste Dichters van het Oosten geweest, en bij hen, gelijk bij andere natiën, was Poëzij het eerste middel om kennis en onderwijs mede te deelen. * Van de oude Arabieren berigt men ons, † dat zij vrij hoogen prijs stelden op hunne Gedichten, welke van tweederlei soort waren; de eene vergeleken zij bij enkele parelen, en de andere bij parelsnoeren. In de eerstgenoemde soort van dichtstukken waren de zinnen of verzen zonder eenig verband, en de fraaiheid alleen in de wijze van zeggen, en de geestigheid der gedachte. De zedekundige leeringen der Perzianen waren gemeenlijk in zoodanige enkele spreuken zonder verband, en in verzen gebragt, vervat. In dit opzigt hebben zij zeer veel overeenkomst met de Spreuken van SALOMO, waarvan een groot gedeelte uit dergelijke losse verzen, even als de enkele parelen der Arabieren, bestaat. Op gelijken voet is ook het Boek van JOB ingerigt. De Grieken schijnen de eersten te zijn geweest, welke eene meer regelmatige schikking en een nauwer verband der deelen in de Poëtische stukken hebben ingevoerd.

Gedurende de kindschheid der Poëzij waren al de

---

* Zie *Voyages de Chardin. Chap. de la Poësie des Persans.*

† *Preliminary Discours to SALE'S Translation of the Koran.*

onderscheidene soorten van dezelve nog onder elkander verward, en in hetzelfde stuk vermengd, naardat de neiging, verrukking, of toevallige omstandigheden, den dichter deze of die wending deden nemen. Met den voortgang der Maatschappij en Kunsten begonnen zij die onderscheidene regelmatige gedaanten aan te nemen, en die onderscheidene namen te bekomen, waaronder wij haar thans kennen. Maar reeds in den eersten ruwen staat van Dichterlijke uitboezemingen zijn de zaden en beginsels van alle soorten van regelmatige Poëzij gemakkelijk te onderscheiden. Oden en Hymnen van allerlei aard behoorden natuurlijk tot de eerste Proeven, naardat de Barden door Godsdienstige aandoeningen, door vreugde, droefheid, liefde, of eenig ander levendig gevoel tot zingen genoopt werden. Even zoo natuurlijk ontstond de Elegie of Klaagzang uit het treuren over afgestorven vrienden. Het verhaal van de daden hunner Helden en Voorvaderen legde den grond tot de Epische Poëzij of het Heldendicht; en daar de Volkeren met het eenvoudig verhaal dezer daden niet te vreden waren, moesten zij van zelve, bij sommige van hunne algemeene bijeenkomsten, op de gedachte vallen, zich dezelve te vertegenwoordigen, door verscheidene Dichters te laten spreken in het karakter van hunne helden, en elkander te laten antwoorden. En daar hebben wij de eerste trekken der Tooneelpoëzij.

Geene van deze soorten van Poëzij was echter in de eerste tijden der Maatschappij eigenlijk zoo bepaald en van de andere onderscheiden, als ze nu zijn. Ja, zelfs waren niet alleen de verschillende soorten van Poëzij onder elkander vermengd, maar ook alles, wat wij thans fraaije Letteren heeten, maakte toen maar één ligchaam uit. Geschiedenis, Welsprekendheid en Dichtkunst waren oorspronkelijk één en hetzelfde. Elk, die zijne landgenooten en naburen wilde roeren

of overreden, leeren of vermaken, wat ook het onderwerp zijn mogt, vergezeld zijne denkbeelden en woorden met de melodij des gezangs. Dus was het gelegen in dat tijdperk der Maatschappij, toen de rang en de bezigheden van den landman en den bouwmeester, van den krijgsman en den staatsman, nog in denzelfden persoon vereenigd waren. Maar wanneer de voortgang der Maatschappij eene scheiding tusschen de verschillende kunsten en beroepen des burgerlijken levens te weeg bragt, gaf dit langzamerhand aanleiding, dat ook de Letterkunde in onderscheidene vakken werd verdeeld.

Naderhand werd de Schrijfkunst uitgevonden. Men begon verledene gebeurtenissen op te teekenen; mannen, welke zich met staatkunde en nuttige kunsten bemoeiden, wilden nu niet slechts geroerd, maar ook onderrigt en verlicht worden. Men gaf acht en maakte aanmerkingen op de dingen, welke in het leven voorvielen, en nam in geschiedverhalen niet zoozeer deel aan het Verdichte, als aan het Ware. De Geschiedschrijver schafte nu den Poëtischen toon af, schreef in Proza, en trachtte een getrouw en oordeelkundig verslag van verledene gebeurtenissen te geven. De Wijsgeer sprak nu voornamelijk tot het verstand. De Redenaar deed zijn best om door bondige redenen te overtuigen, en behield meer of min den vorigen hartsogtelijken en vurigen Stijl, naarmate dit met zijn oogmerk het best overeenkwam. De Poëzij werd thans eene afzonderlijke kunst, welker hoofdoogmerk was te vermaken, en die zich voornamelijk tot zulke onderwerpen bepaalde, als betrekking hadden tot de verbeelding en de driften. Zelfs hare oude gezellin, de Muzijk, werd grootendeels van haar afgescheiden.

Deze afzonderingen gaven aan alle takken der Letterkunde eene regelmatigere gedaante; en bragten te weeg, dat ze naauwkeuriger en zorgvuldiger beoefend

werden. De Poëzij evenwel was misschien in haren ouden, oorspronkelijken staat krachtiger, dan in hare tegenwoordige gesteldheid. Zij bevatte toen de geheele uitboezeming van 's menschen geest, de volle werking van al de krachten der verbeelding. Zij sprak geene andere taal, dan die der drift; want uit drift was zij geboren. Opgewekt en angeblazen door voorwerpen, welke hem groot schenen, door voorvallen, welke zijn vaderland of zijne vrienden betroffen, hefte de oude Bard zijn gezang aan. Dit gezang rolde in wilde en ongeordende uitdrukkingen daarheen, maar deze waren de natuurlijke uitvloeijingen van zijn hart; zij waren de heete aandoeningen van verwondering of verontwaardiging, van bekommering of vriendschap, welke hij uitboezemde. Geen wonder derhalve, dat wij in die ruwe en kunstlooze toonen der oude Dichtkunst van alle natiën zoo veel aantreffen, 't welk ons geheel inneemt en verrukt. In latere tijden, toen de Poëzij eene regelmatige kunst begon te worden, welke beoefend werd om eer of geld in te zamelen, verpijnigden de Dichters zich om aandoeningen te bezingen, waarvan zij niets gevoelden. Bedaard in hunne kamer zittende, poogden zij meer de drift na te bootsen, dan haar uit te drukken; zij trachteden hunne verbeelding tot verrukking te dwingen, of het gebrek aan natuurlijke warmte te vergoeden door uitwendige sieraden.

De scheiding van Muzijk en Dichtkunst had gevolgen, welke voor de laatste in sommige gevallen niet gunstig, en voor de eerste in vele gevallen zeer na-deelig waren. * Zoolang ze vereenigd bleven, werd de Poëzij door de Muzijk verlevendigd en beziel, en

---

* Zie BROWN, *Dissertation on the Rise, Union and separation of Poëtry and Music.*

deze ontving wederom kracht en beteekenis van de Poëzij. De Muzijk dier oude tijden was, zonder twijfel, bij uitstek eenvoudig, en moet voornamelijk bestaan hebben uit zulke aandoenlijke toonen, als de stem aan de woorden van het gezang konde geven. Speeltuigen, zoo als fluiten en pijpen, en eene lier met weinig snaren, schijnen al vroeg bij sommige natiën te zijn uitgevonden; doch deze speeltuigen dienden tot niets anders, dan om de stem te vergezellen, en de melodij van 't gezang te hulp te komen. Men kon de woorden van den Dichter altijd duidelijk genoeg hooren, en het blijkt uit verscheidene omstandigheden, dat bij de oude Grieken, even als bij andere natiën, de Barden hunne verzen zongen, en tevens de harp of lier roerden. In dezen staat der Muzijk was het, dat zij die groote uitwerkingen had, waarvan wij zooveel in de oude geschiedenis lezen; en het is zeker, dat men van eenvoudige Muzijk, of van Muzijk, welke met verzen of zang vergezeld gaat, eene sterke uitdrukking en een' magtigen invloed op 's menschen geest kan verwachten. Na dat de Muzijk met speeltuigen als eene afzonderlijke, en van het gezang des Dichters afgescheiden kunst beoefend, en tot die kunstige en ingewikkelde zamenvoeging van Harmonij gebragt is geworden, heeft zij hare vorige kracht, om de toehoorders in de sterkste beweging te brengen, geheel verloren, en is tot eene kunst van bloot vermaak onder de beschaafde en weelderige natiën vernederd.

De Poëzij heeft echter in alle landen nog iets van hare vorige en oorspronkelijke verbindtenis met de Muzijk behouden. Door dat ze gezongen werd, had zij eene zekere maat, of kunstige schikking van woorden en lettergrepen bekomen, welke wel in verschillende landen onderscheiden, maar nogtans van dien aard was, dat zij den inwoneren van elk land door groote

welluidendheid behaagde. Van hier ontstond die bijzondere eigenschap der Poëzij, welke wij Verzen noemen, en waarvan ik thans zal spreken.

Dit is een onderwerp, 't welk onze aandacht zeer verdient; maar eene breedvoerige behandeling van hetzelfde zoude ons tot nasporingen leiden, die, schoon voor den echten liefhebber niet onaangenaam, nogtans aan de meeste lezers niet belangrijk genoeg zouden schijnen; ik zal mij dus blootelijk tot eenige aanmerkingen omtrent de Engelsche Verzen bepalen.

Die natiën, wier taal en uitspraak van eenen muzikalen aard waren, bouwden hare Versificatie voornamelijk op de Quantiteit, dat is, op de langheid en korthed der lettergrepen. Andere volken, bij welke de Quantiteit der lettergrepen in de uitspraak niet zoo onderscheiden konde gehoord worden, bouwden de welluidendheid van hunne Verzen op het getal der lettergrepen, waaruit zij bestonden, op de gepaste verdeling der Accenten en Pauzen in dezelve, en vaak ook op die wederkeering van gelijke klanken, die wij het Rijm noemen. Het eerstgenoemde had plaats bij de Grieken en Romeinen; het laatste bij ons en de meeste hedendaagsche natiën. Bij de Grieken en Romeinen hadden alle lettergrepen, of althans verre de meeste, hare vaste Quantiteit, en uit de manier, waarop dezelve uitgesproken werden, kon men duidelijk hooren, dat ééne lange lettergreep ten opzichte van den tijd juist zooveel uitmaakte, als twee korte. Ingevolge hiervan was het getal der lettergrepen, waaruit b. v. hun Hexameter bestond, voor merkelyke verscheidenheid vatbaar. Het kon zich tot dertien bepalen; het kon ook tot zeventien uitloopen; desniettemin bleef de muzikale tijd in ieder Hexameter juist dezelfde, en bedroeg altijd zooveel als twaalf lange syllaben. Om den regelmatigen tijd van elk Vers, en de gepaste vermenging en opvolging van lange en korte syllaben,

waaruit hetzelfde was zamengesteld, te bepalen, werden de zoogenaamde Metrische voeten, *Dactylus*, *Spondéus*, *Jambus* enz. uitgevonden. Van deze bediende men zich om de naauwkeurigheid in het maaken van ieder Vers te meten, en te zien, of het volkomen naar de vereischten van deszelfs melodij gemaakt was. In een' Hexameter, bij voorbeeld, moest de hoeveelheid der syllaben zoo geschikt zijn, dat het bij zes voeten konde gemeten worden, welke of Dactylussen, of Spondéussen zijn konden, (want deze zijn ten opzichte van den muzikalen tijd gelijk), met die bepaling nogtans, dat de vijfde voet in 't gemeen een Dactylus, en de laatste een Spondéus moest wezen. *

---

* Eenige Schrijvers zijn van meening, dat de voeten in de Latijnsche verzen tot hetzelfde oogmerk dienden als de maten in de Muzijk, en dat zij dus muzikale afdeelingen, welke in het uitspreken gehoord werden, vormden. Ware dit het geval geweest, zoo hadde elke soort van verzen hare bijzondere orde van voeten moeten hebben. Doch de gemeenste Prozodij leert ons, dat er verscheidene soorten van Latijnsche Verzen zijn, welke door zeer verschillende voeten even goed kunnen gemeten worden. Bij voorbeeld, het zoogenaamde Asklepiadische Vers, waarin de eerste Ode van HORATIUS geschreven is, kan of door een' Spondéus, twee Choriamben en een' Pyrrichlus, of ook door een' Spondéus, een' Dactylus met eene overblijvende syllabe, en twee Dactylussen gescandeerd worden. De gewone Pentameter, en eenige andere soorten van Verzen, dulden gelijke veranderingen, en nogtans blijft de melodij der Verzen steeds dezelfde, schoon ze door verschillende voeten worden gescandeerd. Dit bewijst, dat de voeten in de uitspraak niet gehoord werden, maar alleen dienden, om het samenstel van het Vers regelmatig te maken, of als middelen, waardoor men konde afmeten, of de opvolging van korte en lange syllaben zoodanig was, als de melodij van het

Deze voeten in Engelsche Verzen te willen invoeren, zoude ongerijmd zijn; want de aard onzer taal komt in dit opzigt met de Grieksche en Latijnsche in 't geheel niet overeen. Ik wil niet zeggen, dat wij in de uitspraak op de Quantiteit, of de langheid en korthed der syllaben, in 't geheel geen acht geven; wij hebben verscheidene woorden, welker Quantiteit vast staat; doch wij hebben ook een groot aantal, waarvan de Quantiteit geheel onzeker is. Dit laatste is het geval in zeer vele van onze woorden van twee lettergrepen, en vast in alle éénsyllabige woorden. In 't gemeen is het onderscheid tusschen lange en korte syllaben, in onze manier van uitspreken, zoo gering, en de vrijheid, om dezelve naar welgevallen lang of kort te maken, zoo groot, dat de bloote Quantiteit in de Engelsche Verzen van zeer geringe uitwerking zoude zijn. Het eenige merkelyke onderscheid tusschen onze syllaben ontstaat daaruit, dat eenige van dezelve met eene sterker drukking der stem worden uitgesproken, dan andere. Deze sterker drukking, welke de Accent wordt genoemd, maakt de syllabe niet altijd langer, maar geeft blootelyk een' sterker klank aan dezelve; en de Melodij

---

vers vorderde; en, daar somtijds onderscheidene soorten van voeten hiertoe konden gebruikt worden, was dit de oorzaak, dat sommige soorten van Verzen op verschillende wijzen konden gescandeerd worden. Tot de afmeting van den Hexameter heeft men geene voeten zoo gepast bevonden als den Dactylus en Spondéus, en daarvan wordt hetzelfde ook altijd door deze gescandeerd. Doch niemand is in staat om bij het lezen van een' Hexameter het einde van iederen voet te hooren. Misverstand hieromtrent heeft, als 't mij toeschijnt, de Schrijvers, welke over de Prozodij der Latijnsche en Engelsche verzen geschreven hebben, in verwarring gebragt.

der Engelsche Verzen hangt ongelijk veel meer af van eene zekere orde en opvolging van geaccentueerde en ongeaccentueerde lettergrepen, dan van hunne langheid of korthed. Men neme slechts eenige Verzen van POPE, en verandere onder het lezen de Quantiteit der syllaben, in zoo verre die voor ons hoorbaar is, en men zal bevinden, dat de welluidendheid van 't Vers weinig daardoor zal lijden; maar daarentegen, zoo men de syllaben niet zoo accentueert, als het Vers medebrengt, zal de Melodij van hetzelfde geheel verloren gaan.

Onze Engelsche Heroïsche Verzen hebben in hun zamenstel iets van het Jambische; dat is, zij bestaan uit eene genoegzaam regelmatig afwisselende opvolging, niet van korte of lange, maar van geaccentueerde en ongeaccentueerde syllaben. Echter wordt er, ten opzichte van de plaatsing dier accenten, verscheidenheidshalve, den Dichter eenige vrijheid gelaten. Doorgaans, schoon niet altijd, begint het Vers met eene ongeaccentueerde syllabe, en in den voortgang volgen somtijds twee ongeaccentueerde syllaben op elkander. Doch gemeenlijk zijn er vier of vijf geaccentueerde syllaben in elken regel. Het getal der syllaben is tien, uitgenomen in de Alexandrijnsche Verzen. Men vindt ook wel eens in andere Verzen meer dan het bepaalde getal van lettergrepen; doch ik geloove, dat men in zulke gevallen altijd zal vinden, dat sommige van de vloebare syllaben in de uitspraak zoo worden zamengetrokken, dat het Vers ten opzichte van de uitwerking op het gehoor binnen deszelfs gewone palen wordt gebragt.

Eene andere wezenlijke omstandigheid in het Zamenstel is de Snijd-Rust, welke omtrent het midden van elk Vers invalt. Eene zoodanige soort van Rust, welke de Melodij-zelve medebrengt, wordt in de Verzen der meeste natiën gevonden. De Latijnsche

Hexameter heeft dezelve, gelijk elk kan zien. In de Fransche Heroïsche Verzen is dezelve zeer merkbaar. Deze Verzen bestaan uit twaalf syllaben, en in elk Vers valt deze Snijd - Rust, zonder uitzondering, onmiddellijk in achter de zesde syllabe, en deelt het Vers in twee gelijke helften. Wij zullen alleen de eerste regels uit den Brief van BOILEAU aan den Koning ten voorbeelde nemen :

*Jeune et vaillant heros | dont la haute sagesse
N'est point le fruit tardif | d'une lente vieillesse,
Qui seul, sans un Ministre, | à l'exemple des Dieux,
Soutiens tout par toi même | et vois tout par tes yeux.*

In dien trant loopen alle Fransche Verzen af. De eene helft is immer gelijk aan de andere, en dezelfde val komt onophoudelijk zonder de minste afwisseling weder, 't welk ongetwijfeld een gebrek is in de Verzen der Franschen, en ze voor de vrijheid en waarde van het Heldendicht ongeschikt maakt. Daarentegen is het een groot voorregt der Engelsche Verzen, dat de Rust in dezelve op vier onderscheidene syllaben kan afgewisseld worden. Zij kan na de vierde, de vijfde, de zesde, of de zevende syllabe invallen; en, nadat die Rust achter deze of die syllabe valt, wordt ook de melodij, de toon en de kadans van het Vers veranderd. Door dit middel verkrijgt de Engelsche Versificatie ongemeen veel rijkdom en verscheidenheid.

Wanneer de Rust ten vroegste, dat is achter de vierde syllabe, invalt, vormt zij de levendigste Melodij, en het Vers krijgt een regt luchtig voorkomen. POPE heeft in de volgende regels van zijnen *Geroofden Haarlok* (*Rape of the Lock*) het zamenstel der Verzen zeer gelukkig naar het onderwerp geschikt :

*On her white breast | a sparkling cross she wore,
Which Jews might kiss | and Infidels adore;
Her lively looks | a sprightly mind disclose,
Quick as her eyes | and as unfix'd as those;
Favours to none, | to all the smiles extends,
Oft she rejects, | but never once offends.*

Wanneer de Rust komt na de vijfde syllabe, welke het Vers in twee gelijke helften verdeelt, wordt daardoor de Melodij merkelyk veranderd. Het Vers verliest dien luchtigen en levendigen trant, dien het had bij de voorgaande Rust, en wordt veel zachter en vloeiender; bij voorbeeld:

*Eternal sunshine | of the spotless mind,
Each prayer accepted | and each wish resign'd.*

Wanneer de Rust eerst na de zesde syllabe komt, wordt de Melodij deftig en ernsthaftig; het Vers gaat met een' langzamer en afgemetener tred voort, dan in de twee voorgaande gevallen; zoo als:

*The wrath of Peleus' son, | the direful spring
Of alle the Grecian woes, | o Goddess, sing!*

Dan deze deftige en ernsthaftige toon wordt nog sterker, wanneer de Rust komt na de zevende syllabe, welke de laatste plaats in het vers is, waar dezelve kan stand grijpen. Deze soort van verzen komt het minst van allen voor, doch heeft door de verandering van Melodij eene gelukkige uitwerking. Zij geeft aan het Vers iets van dat slepende der Alexandrijnsche Verzen, 't welk zoo wel te pas komt aan het slot; en uit dien hoofde vindt men nooit zoodanige Verzen achter elkander, maar zij worden gebruikt om het kouplet te sluiten.

*And in the smoot description | murmur still.
Long loved adored ideas! | all adieu.*

Ik heb alleen berijmde Verzen tot voorbeelden genomen, omdat de Versificatie in deze aan strenger wetten gebonden is. In onze Rijmlooze Verzen (*Blank Verse*), welke uit hunnen aard vrijer zijn, en dus ook met minder toonval gelezen worden, zijn de Pauzen en derzelyver uitwerkingen niet altijd merkbaar voor 't gehoor. Nogtans worden zij, ten opzigte van de plaatsing der Rust, naar dezelfde regels zamengesteld. Er is er, die, om de verscheidenheid en den nadruk onzer Heroïsche Verzen te verheffen, beweren, dat men de Muzikale Rust niet alleen achter die vier syllaben, welke wij als derzelyver eigenlijke plaats gesteld hebben, maar achter elke lettergreep in het Vers zonder onderscheid, waar de zin maar ééne Rust medebrengt, gedoogen kan. Dit is, dunkt mij, juist hetzelfde, als of men zeide, dat de natuurlijke Melodij van het Vers in 't geheel geene Rust heeft, daar dezelfde, volgens deze stelling, alleen van den zin, en niet van de muziek afhangt. Maar deze stelling strijdt zoo wel met den aard der Versificatie, als met de ondervinding van elk, die een goed gehoor heeft. *

---

* In de Italiaansche Heroïsche Verzen, waarvan zich TASSO in zijn *Jeruzalem*, en ARIOSTO in zijnen *Roeland* bedient, vindt men dezelfde verscheidenheid van Pauzen, welke, zoo als wij getoond hebben, in de Engelsche Verzen plaats heeft. MARMONTEL, in zijne *Poëtique Française*, V. I, p. 269, merkt aan, dat het zamenstel der Italiaansche en Engelsche Verzen hetzelfde is, en verdedigt de eenvormigheid van de Fransche Snijd-Rust daarmede, dat de verwisseling van mannelijke en vrouwelijke Rijmwoorden eene genoegzame verscheidenheid geeft aan de Fransche Poëzij; daar integendeel de verwisseling van beweging,

Hei lijdt geen twijfel, of de gelukkigste Verzen zijn die, waarin de Rust, welke de Melodij vordert, eenigermate in de Rust van den zin valt, of ten minste den zin niet afbreekt of duister maakt. Reeds te voren hebben wij aangemerkt, dat, wanneer er eene strijdigheid tusschen den zin en de welluidendheid plaats heeft, het best is zóó te lezen, als de zin het vordert, en op de Snijd-Rust geen acht te geven, of ten minste ligt daarover heen te loopen; dit maakt de Melodij van het Vers wel min bevallig, doch zij gaat echter daardoor niet geheel verloren.

Onze Rijmlooze Verzen hebben gewisselijk groote voordeelen, en inderdaad eene edele, stoute en vrije Versificatie. Het is een voornaam gebrek van het Rijm, dat de slotklank aan het einde van ieder vers met te veel kracht op het oor aandringt. Dit heeft in Rijmlooze Verzen geene plaats. Deze laten de regels al zoo vrij, als de Latijnsche Hexameters, ja misschien nog vrijer, in elkander loopen. Uit dien hoofde is deze soort van Verzen bij uitstek geschikt voor onderwerpen van waarde en nadruk, welke een' vrijer en mannelijker *Numerus* vorderen dan het Rijm. De gedwongen en al te stipte regelmatigheid van het Rijm is voor het verhevene en sterk hartstogtelijke niet gunstig. Een Heldendicht of een Treurspel verliezen door de banden van het Rijm ongetwijfeld veel van hunne waardigheid. Het Rijm is best geschikt voor stukken van een' gematigden toon, welke noch een buitengewoon vuur der gedachten, noch groote

---

welke uit de verschillende plaatsing van de Rust in de Engelsche en Italiaansche Verzen ontstaat, volgens zijn gevoelen, eene te groote verscheidenheid te weeg brengt. Over de Rust in de Engelsche Verzen kan men meer vinden in *HOME'S Elements of Criticism., Chap. 11, sect. 4.*

verhevenheid van stijl vorderen; zoo als Herderszangen, Elegiën, Brieven, Satyren, enz. Aan deze geeft het Rijm eene gepaste mate van levendigheid, en hetzelfde is zonder eenige bijkomende hulp alleen genoeg in staat om den stijl der Poëzij van dien der Proza te onderscheiden. Wie zoodanige Dichtstukken in Rijmlooze Verzen wilde schrijven, zoude ze hard en onaangenaam maken. Om den Stijl Poëtisch te doen zijn, zoude hij genoodzaakt wezen een' zwier van taal aan te nemen, welke met den inhoud van het stuk in 't geheel niet overeenkwam.

Dan ofschoon ik het eens ben met hen, die het Rijm niet in de hoogste, maar in de middengewesten der Poëzij willen geplaatst hebben, stem ik echter geenszins in met die bittere smaadreuen tegen hetzelfde, als ware het Rijm niet anders dan een barbaarsch gebengel, alleen geschikt om kinderen te vermaken, en zijnen oorsprong eeniglijk aan den bedorven snaak der Monniken-eeuwen te danken hebbende. Het Rijm mag in Latijnsche of Grieksche Verzen barbaarsch zijn, gelijk het is, omdat deze talen, door het volklinkende van hare woorden, de vrijheid van omzetting, de bepaalde Quantiteit en muzikale uitspraak, in staat waren om aan de Verzen, zonder hulp van het Rijm, de noodige welluidendheid te geven, daaruit volgt niet, dat hetzelfde ook barbaarsch is in andere talen, welke die voordeelen missen. Elke taal heeft hare bijzondere vermogens, bevalligheden en welluidendheid; en 't geen gepast is in de eene is vaak belagchelijk in de andere. Het Rijm was barbaarsch in 't Latijn; maar eene proef om Engelsche Verzen tot Hexameters, Pentameters en Saffische Verzen te dwingen, zoude bij ons niet minder barbaarsch zijn. Ook is het niet waar, dat het Rijm blootelijk eene uitvinding van Monniken is; het heeft integendeel in de Poëzij der meeste bekende natiën, onder

verschillende gedaanten, plaats gehad. Men vindt het in de Oude Poëzij der Noordsche natiën van Europa; en men zegt, dat het mede in de Gedichten der Arabieren, der Perzianen, der Indianen, en Amerikanen gevonden wordt. Hieruit blijkt, dat er in de terugkeering van gelijke klanken iets moet zijn, waarin het oor der meeste menschen behagen scheidt. En zoo iemand, welke POPE's *Geroofden Haarlok*, of deszelfs Brief van ELOÏZE aan ABELARD gelezen heeft, niet wilde toestaan, dat het Rijm, met al deszelfs verscheidenheid van Pauzen, bevalligheid en lieflijkheid van klank kan hebben, van dezen zou men moeten zeggen, dat hij een zonderling gehoor had.

De tegenwoordige vorm onzer Engelsche Heroïsche Rijnverzen in Coupletten is eene nieuwerwetsche soort van Versificatie. De gewoonlijke Versmaat, ten tijde van ELIZABETH, JAKOBUS, en KAREL *den Eersten*, was de achtregelige Stanze, waarvan SPENCER zich bedient, en welke uit het Italiaansch ontleend is. Zij is zeer stijf en kunstig. WALLER was de eerste, die de Coupletten of tweeregelige Rijnmen, in trein bragt, en DRYDEN heeft het gebruik van dezelve gevestigd. WALLER gaf het eerst welluidendheid aan onze Verzen, en DRYDEN voltooide dezelve. De Versificatie van POPE is van een' bijzonderen aard. Zij is bij uitstek vloeiend en zacht, en veel uitgewerkter en netter, dan die bij een' der vorige Dichteren. Hij bragt eene groote verscheidenheid in de Heroïsche Verzen, door het afschaffen der Tripletten, of drieregelige Rijnverzen, welke bij DRYDEN zoo dikwijls voorkomen. Desniettemin heeft de Versificatie van DRYDEN groote verdiensten, en is, gelijk alles wat van hem kwam, vol geest, nu en dan met onoplettendheden vermengd. Is zij minder zacht en net dan die van POPE, zij heeft daarentegen meer verschei-

denheid en losheid. Hij houdt zich niet zoo stipt aan den regel om den zin met het Couplet te sluiten, en neemt dikwijls de vrijheid om zijne Koupletten in elkander te laten loopen, 't welk zijne Verzen nader met de Rijmlooze Verzen doet overeenkomen.

VIER - EN - DERTIGSTE LES.

OVER HET HERDERSDICHT EN HET LIERDICHT.

In de beschouwing der voornaamste soorten van Poëtische Stukken, waartoe ik thans overga, zal ik die orde volgen, welke de eenvoudigste en natuurlijkste is. Ik zal namelijk met de mindere soorten van Poëzij beginnen, en van deze tot het Heldendicht en de Tooneel-Poëzij, als de aanzienlijkste, opklimmen. De tegenwoordige Les zal aan het Herdersdicht en het Lierdicht besteed worden.

Dat ik met het Herdersdicht een begin make, geschiedt niet, omdat ik dit voor eene der oudste soorten van Dichtstukken houde. Ik ben integendeel van gedachte, dat hetzelfde niet eerder als eene bijzondere soort beoefend is geworden, dan toen de Maatschappij reeds merkelyk in beschaafdheid was toegenomen. De meeste Schrijvers hebben zich-zelven en hunne lezers willen overtuigen, dat, vermits het landleven de vroegste staat der menschen is geweest, daarom ook de eerste Poëzij in Herdersdichten bestaan hebbe, of

althans de beschrijving van landtooneelen ten onderwerp hebbe gehad. Ik twijfel wel niet, of in de eerste proeven der Poëzij zal een groot gedeelte der beelden en zinspelingen betrekking gehad hebben op die natuurlijke voorwerpen, waarmede de menschen het best bekend waren, maar ik houde mij tevens verzekerd, dat die stille en geruste tooneelen van de zaligheden des landlevens geenszins de eerste voorwerpen zijn geweest, welke die levendige voorstelling, thans bij ons Poëzij genoemd, hebben ingeboezemd. Deze is in de vroegste tijdperken van elke Natie ingegeven door gebeurtenissen en voorwerpen, welke de hartstogten der menschen in beweging bragten, of ten minste verwondering en verbazing verwekten. De bedrijven hunner Goden en Helden, hunne eigene oorlogsdaden, de gelukkige of rampspoedige lotgevallen hunner landgenooten en vrienden, leverden aan de Barden van alle landen de eerste stoffen voor hunne gezangen. Het kwam den mensch niet in gedachten, de stille rust en de vermaken van het land te bezingen, zoo lang hij werkelijk in het bezit daarvan, zoo lang hij met die voorwerpen gemeenzaam bekend was. Maar nadat men was begonnen zich in groote steden bijeen te verzamelen; nadat het onderscheid van rangen en standen was opgekomen; nadat men het gewoel der hoven en groote maatschappijen had leeren kennen, toen eerst kreeg het Herdersdicht die gedaante, welke het thans heeft. De menschen zagen terug op het eenvoudige en onschuldige leven, 't welk hunne voorvaders, of inderdaad, of ten minste volgens hunne verbeelding, geleid hadden; de gedachte daaraan vermaakte hen, en, daar zij in die landtooneelen en de bezigheden der herderen eene veel grootere mate van gelukzaligheid meenden te ontdekken, dan zij-zelve genoten, kwamen zij op het denkbeeld om de gedachtenis daarvan door gezangen levendig te houden.

Het was aan het Hof van Koning PTOLOMÉUS, dat THEOCRITUS de eerste Herdersdichten schreef, welke ons bekend zijn, en aan het Hof van AUGUSTUS was VIRGILIUS degene, die hem hierin navolgde.

Doch welke ook de oorsprong van het Herdersdicht geweest zij, hetzelfde is, buiten tegenspraak, eene regt aangename soort van Poëzij. Het brengt in onze verbeelding die vrolijke tooneelen en bekoorlijke schilderingen der natuur terug, welke gemeenlijk het genoegen onzer kindsche jaren en onzer jeugd uitmaken, en waaraan wij ook in rijper ouderdom met zoo veel vermaak denken. Het schildert ons een leven, waaraan wij gemeenlijk denkbeelden van rust, vergenoegdheid en onschuld hechten, en daarom zetten wij zoo gereedelijk ons hart open voor zoodanige voorstellingen, welke de zorgen der tegenwoordige wereld uit onze gedachten verbannen, en ons in stille, Elyzische velden overbrengen. Hier komt bij, dat geen onderwerp beter voor de Poëzij geschikt schijnt. Onder de voorwerpen van het Land biedt de Natuur van alle kanten keur van stoffen aan voor beschrijvingen, en niets schijnt zoo wel uit zich-zelve in Dichterlijke melodij over te gaan, als beken en bergen, heuvels en dalen, kudden en boomen, en onbezorgde herders en herderinnen. Hierom heeft ook deze soort van Poëzij ten allen tijde veel lezers getrokken, en veel Dichters aan 't schrijven gebragt. Doch, ongeacht al de voordeelen, welke het Herdersdicht heeft, zal het, uit hetgene ik verder hieromtrent zal aanmerken, genoegzaam blijken, dat er naauwelijks ééne soort van Poëzij gevonden wordt, waarin het moeilijker is tot eenige volmaaktheid te geraken, en waarin zoo weinig Dichters hebben uitgumt.

Men kan het Herderlijke leven uit drie verschillende oogpunten beschouwen; of zoo als hetzelfde thans gesteld is, nu de Herdersstand een lage, slaafsche en

lastige stand is, nu de bezigheden der herderen on aangenaam, en derzelve denkbeelden grof en laag zijn; of zoo als wij ons hetzelfde in die vroeger en eenvoudiger tijden verbeelden, toen het herderlijke leven een leven was van vermaak en overvloed; toen de rijkdom der menschen voornamelijk in hunne kudden bestond, en de Herder wel onbeschaafd in manieren, maar nogtans in zijnen stand achtenswaardig was; of eindelijk, zoo als de Herdersstand nooit geweest is, en inderdaad nimmer kan zijn; dat is, wanneer wij bij het geluk, de onschuld en eenvoudigheid der eerste tijden, nog den verfijnden smaak en de beschaafde manieren onzer tijden trachten te voegen. Van deze drie standen is de eerste te ruw en te laag, de laatste te verfijnd en onnatuurlijk, om ten grondslage van het Herdersdicht gelegd te worden. Elk van deze uitersten is een klip, waarop de Dichter, welke dezelve te nabij komt, schipbreuk moet lijden. Ver toont hij ons te veel van de slaafsche verrigtingen en de lage denkbeelden van het tegenwoordige landvolk, zoo wordt hij onsmakelijk; en dit is het, wat men hier en daar in THEOCRITUS berispt; laat hij daarentegen, in navolging der Fransche en Italiaansche Dichters van deze soort, zijne Herders als Hovelingen en Geleerden spreken, zoo heeft zijn Gedicht blootelijk den naam, maar niet den geest van het Herdersdicht.

De Dichter moet dus tusschen deze twee uitersten den middenweg houden. Hij moet zich een denkbeeld vormen van het Landleven, zoo als het in zekere tijden der Maatschappij werkelijk kan plaats gehad hebben; als een leven van vrolijkheid; gelijkheid en onschuld, toen de Herders lustig en behagelijk waren, zonder geleerd en beschaafd te zijn; eenvoudig en kunsteloos, zonder lomp of verachtelijk te wezen. De voorname bevalligheid der Herder-Poëzij is gelegen

in de beschrijving, welke zij ons geeft van de rust en het geluk des Landlevens. De Dichter moet dus deze aangename begoocheling zorgvuldig trachten vol te houden. Hij moet alles, wat ons in dien staat bekoort, openleggen, en alles wat onbehagelijk is, verbergen. * Hij schildere de eenvoudigheid en onschuld van dat leven zoo uitvoerig als hij wil, maar hij bedekke deszelfs ruwheid en ellende. Niet, als of hij geene rampspoeden en zorgen er aan zoude mogen toekennen — want het ware volstrekt onnatuurlijk; zich een' staat van 't menschelijk leven, vrij van allen kommer te verbeelden — maar die rampspoeden en zorgen moeten van zoodanigen aard zijn, dat zij onze verbeelding niet door iets walgelijks in het Herdersleven kwetsen. De Herder mag wel zuchten over de stuurschheid van zijn meisje, of het verlies van een lam, 't welk zijn lieveling was, betreuren. Het is reeds aanprijzing genoeg voor een' staat, dat hij geene andere, dan zulke ongelukken te beweenen heeft. Om kort te gaan, het is eigenlijk het schoone en verfraaide, of ten minste van den schoonsten kant

---

* VIRGILIUS heeft, in de volgende schoone verzen zijner Eerste *Ecloga*, in den echten smaak van een' Herdersdichter, eene zoo aangename reeks van beelden der Landvermakelijkheden bij elkander geplaatst, als men ergens zal vinden :

*Fortunate senex! hic inter flumina nota,
Et fontes sacros, frigus captabis opacum.
Hinc tibi, quae semper vicino ab limite sepes,
Hyblaëis apibus, florem depasta salicti,
Saepe levi somnum suadebit inire susurro.
Hinc alta sub rupe canet frondator ad auras;
Nec tamen interea raucae, tua cura, palumbes,
Nec gemere aëria cessabit turtur ab ulmo.*

vertoonde Herdersleven, 't welk de Dichter ons moet voorstellen. Maar hij moet wel zorg dragen, dat hij de Natuur, terwijl hij haar opschikt, niet geheel onkenbaar make, of met de eenvoudigheid en het geluk van 't land zoodanige beschaafdheid verbinde, welke aan hetzelfde geheel vreemd en onnatuurlijk is. Bijaldien datgene, 't welk hij ons vertoont, al niet werkelijk in het leven plaats heeft, moet het ten minste daarmede eenige gelijkenis hebben. Dit is, naar mijn inzien, het algemeene denkbeeld der Herder-Poëzij. Maar laat ons, om hetzelfde nog wat meer in bijzonderheden te ontwikkelen, eerstelijk beschouwen het Tooneel, ten tweede, de Karakters, en eindelijk, de Onderwerpen, welke in deze soort van Gedichten te pas komen.

Wat het tooneel betreft, het spreekt van zelve, dat dit altijd op het Land moet zijn, en dat van deszelfs gelukkige schilderij de verdienste des Dichters voor een groot gedeelte afhangt. VIRGILIUS moest in dit opzigt onderdoen voor THEOCRITUS, wiens beschrijvingen van natuurlijke schoonheden rijker en schilderachtiger zijn, dan die van den anderen. * In

---

* Welk Land-tooneel, bij voorbeeld, kan met levendiger kleuren geschilderd worden, dan hetgeen de volgende beschrijving ons vertoont?

— εν τε βαθειαις

Ἄδειαι σχινοιο χαμενισιν ἐκλινθημες,
 Ἐν τε νεοτρατοισι γεγαυτοτες οἶναροιισι.
 Πολλα δ' ἄμμιν ὑπεριθε κατα κρατος δονεοντο
 Λιγυροισι πελειαι τε· το δ' ἐγγυθεν ἱερὸν ὕδωρ
 Νυμφαν εἰς οὐτροιο κατειδομενον κελαρυσδε.
 Τοι δε ποτι σκιεραις ὀροδαιμνισιν αἰθαλιωνες

alle Herderszangen moet het tooneel of landgezicht, duidelijk geschilderd en voorgesteld worden. Het is niet genoeg, die nietsbeduidende groepen van viooltjes en rozen, van vogels, beken en zephyrs in 't vers te brengen, welke onze dagelijksche Dichters onder elkander mengen, en die telkens zonder eenige verandering wederkomen. Een goed Dichter moet ons een landschap zoo weten voor te stellen, dat de Schilder die beschrijving kan namaken. Zijne voorwerpen moeten elk in 't bijzonder vertoond worden; de stroom, de berg, of de boom, moeten ieder zich zoo voordoen, dat zij indruk maken op de verbeelding, en ons een aangenaam denkbeeld geven van de plaats, waar wij ons bevinden. Een enkel voorwerp, gelukkig aangebragt, is somtijds in staat om aan een geheel tooneel een onderscheiden karakter te geven. Zoodanig is die oude boersche grafstede, welke VIRGILIUS ons vertoont, en die hij van THEOCRITUS ontleend heeft;

*Hinc adeo media est nobis via ; iamque sepulcrum
Incipit apparere Bianoris ; hic ubi densas
Agricolae stringunt frondes.*

ECL. IX.

Τετλιγες λαλαγευντες ἔχον πονον· ἅ δ' ὀλολυγων
Τηλοθεν εν πυκνησι βατων τρυζεσκεν ἀκανθαις.
Ἄειδον κορυδοι και ἀκανθιδες, ἔξενε τρυγων
Πωτωντο ξεθαι περι πιδακας ἀμφι μελίσσαι.
Παντ' ὡσθεν θερεος μαλα πιονος, ὡσδε δ' ὀπωρης.
Ἵχθαι μεν παρ ποσαι, παρα πλευρησι δε μαλα
Δαφυλεως ἀμμιν ἐκυλινδετο· τοι δ' ἐεχυντο
Ἵρπακες βραβυλοισι καθαβριθοντες ερασδε.

THEOCR. Id. VII. 132.

Niet alleen in eigenlijke beschrijvingen van de plaats en omstandigheden, maar ook in de menigvuldige zinspelingen op natuurlijke voorwerpen, welke in Herdersdichten voorkomen, moet de Dichter zich boven alles op verscheidenheid toeleggen. Hij moet het ge-
laet der Natuur weten te veranderen, door ons nieuwe beelden te vertoonen; ander zal hij ons door zijne reeds al te bekende beschrijvingen vervelen; beschrijvingen, welke wel bij de eerste Dichters, die dezelve naar de Natuur teekenden, het bevallige der nieuwhed en oorspronkelijkheid hadden, maar door onop-
houdelijke navolging reeds al haar fraai verloren hebben. Niet minder moet hij zorg dragen, dat het Tooneel met het onderwerp van het Gedicht overeenkome, en dat hij, naarmate dit van een' vrolijken of droevigen aard is, ook de Natuur in die gedaante vertoone, welke met de gewaarwordingen en aëndoen-
ningen, door hem beschreven, het best overeenstemt. Dus heeft VIRGILIUS, in zijne tweede *Ecloga*, welke de klagten van een' mistroostig Minnaar bevat, zeer gepast het Tooneel eenigzins donker vertoond:

*Tantum inter densas, umbrosa cacumina, fagos,
Assidue veniebat; ibi haec incondita solus
Montibus et sylvis studio iactabat inani.*

Wat betreft de Karakters of Personen, welke in Herderszangen te pas komen, is het niet genoeg, dat zij menschen zijn, die zich op het land ophouden; maar ook de lotgevallen of gesprekken van Hovelingen of Stedelingen, welke voor een' zekeren tijd het land bezoeken, zijn datgene niet, wat wij in deze soort van stukken zoeken. Wij verwachten in de handelende Personen Herders te vinden, of menschen, welke zich geheel aan de bezigheden van het Land hebben overgegeven, wier onschuld en onbewustheid zijn van

de zorgen der wereld, in onze verbeelding eene aangename tegenstelling maken met de zeden en karakters diergenen, welke in het gewoel des gewonen levens zijn ingewikkeld.

Eene der voornaamste zwarigheden, welke zich hier opdoen, is hierboven reeds door ons aangeroerd; namelijk, den juisten middenweg te houden tusschen het lompe en boersche van den eenen, en het al te beschaafde van den anderen kant. De Herder moet buiten twijfel natuurlijk, en in zijne geheele wijze van denken en doen ongedwongen zijn. Eene beminnelijke eenvoudigheid moet steeds den grond van zijn karakter uitmaken. Maar daarom is het juist nog niet noodig, dat hij dom en volslagen zonder geest zij. Hij kan gezond verstand en opmerkzaamheid hebben; hij kan geestig en v'ug zijn; hij kan een fijn en teeder gevoel bezitten; want al deze dingen zijn, in meerdere of mindere mate, aan menschen uit alle standen ten deel gevallen, en er was zeker veel natuurlijke bekwaamheid in de wereld, voor dat er geleerdheid en kunsten waren om dezelve te beschaven en te verbeteren. Maar hij moet in geene spitsvondigheden vervallen; hij moet zich niet met algemeene aanmerkingen en afgetrokkene redekavelingen ophouden; en nog veel minder met woordspelingen en dubbelzinnigheden eener stijve Galanterie, welke met zijn karakter en zijne omstandigheden in 't minste niet strookt. Soortgelijke geestigheden zijn hier en daar voorname vlekken in sommige Italiaansche Herdersdichten, welke voor het overige vele schoonheden bezitten. Terwijl *Amint* bij TASSO het hair zijner Liefste losmaakt van den boom, waaraan een Wilde hetzelfde had vastgebonden, laat de Dichter hem dezen uitroep doen: „Wrede boom! „hoe kont gij die lieve haren beschadigen, welke u „zoo zeer tot eere strekten? Uw rimpelige stam was „zulke schoone vlechten niet waardig. Wat hebben de

„dienaars der Liefde vooruit, wanneer zij eene zoo „kostbare keten met de boomen gemeen hebben?“ * Zoodanige denkbeelden passen niet voor het eenvoudige land. Van landlieden verwacht men, dat ze in de taal van eenvoudig gezond verstand en natuurlijk gevoel spreken. Is het, dat ze beschrijven of verhalen, dit geschiedt altijd eenvoudig, natuurlijker wijze met zinspelingen op omstandigheden van het land; zoo als in de volgende schoone verzen van VIRGILIUS :

*Sepibus in nostris parvam te roscida mala
(Dux ego vester eram) vidi cum matre legentem ;
Alter ab undecimo tum me iam ceperat annus ,
Iam fragiles poteram a terra contingere ramos ;
Ut vidi , ut perii , ut me malus abstulit error.*

Op eene andere plaats doet hij eene Herderin haren Minnaar met een' appel smijten ;

Et fugit ad salices, et se cupit ante videri.

Deze beschrijving is zeer eigenaardig, en komt volmaakt met de levenswijze van Herders overeen. POPE heeft beproefd deze plaats na te volgen, en dezelve,

---

* *Gia di nodi si bei non era degno,
Cosi rovido tronco; or che vantaggio
Hanno i servi d'amor, se lor commune
E con le piante il prezioso laccio?
Pianta crudel! potesti quel bel crine
Offender, tu, ch' a te feo tanto onore?*

Atto III. Sc. 1.

zoo hij zich verbeelde, nog fraaijer te maken; maar hij is verre beneden VIRGILIUS gebleven. *

Onderstelt nu, dat de Dichter omtrent de Karakters en Personen, welke in dit zijn stuk moeten voorkomen, het regte denkbeeld heeft gevormd, zoo is vervolgens de vraag, op welke wijze hij dezelve moet invoeren, en welke de onderwerpen van zijne Herdersdichten moeten zijn. Het is toch niet genoeg, blootelijk Herders in te voeren, welke met elkander spreken. Elk goed Dichtstuk, van welken aard het ook zij, moet een zeker onderwerp hebben, waarin wij meer of min belang kunnen stellen. En hier zit, vrees ik, de grootste zwarigheid in het maken van Herdersdichten.

De werkzame tooneelen van het Landleven zijn, of inderdaad, of althans in de oogen der meesten, welke dezelve trachten te beschrijven, te arm in voorvallen. De staat van een' Herder, of van een mensch, die zich blootelijk met landwerk bezig houdt, is aan weinig zoodanige toevallen en lotwisselingen blootgesteld, welke deszelfs omstandigheden belangrijk kunnen maken, of nieuwsgierigheid en verwondering verwekken. Zijn leven is eenvormig; zijne eerezucht kent geene staatkundige ontwerpen; zijne liefde weet van geene geheime aanslagen. Van hier, dat het Herdersdicht gemeenlijk schraler is ten opzichte van de stoffen,

---

* De navolging van POPE luidt dus:

*The sprightly Sylvia trips along te green
She runs; but hopes she does not run unseen;
While a kind glance at her pursuer flies,
How much at variance are her feet and eyes!*

De laatste regel neemt de natuurlijke en bevallige eenvoudigheid geheel weg.

en min verscheiden in de uitvoering, dan eenig ander stuk. Genoegzaam altijd kan men uit de eerste regels reeds alles opmaken, wat zal volgen. Men ziet b. v. een' Herder, die eenzaam bij eene beek over het afzijn of de wreedheid zijner liefste zit te klagen, en die ons verhaalt, hoe de boomen treuren, en de bloemen verwelken, sedert dat zijne *Phyllis* van daar is geweken; of er doen zich twee Herders op, welke elkander tot een' wedzang uitdagen, en beurtelings verzen, die vaak weinig zin of samenhang hebben, opzingen, totdat de verkoren regter den eenen met een' fraaijen herdersstaf, en den anderen met een' fraai gesneden houten beker begiftigt. De eeuwigdurende herhaling van zulke gemeene en afgesleten denkbeelden, die door alle Schrijvers van Herdersdichten, van de tijden van THEOCRITUS en VIRGILIUS af, telkens op nieuws gebezigd zijn, is oorzaak dier eentoonigheid, welke ons in de meeste Herdersdichten een' tegenzin doet hebben.

Dan het is de vraag, of deze eentoonigheid niet de schuld is van de Dichters, en of zij niet veel eer aan de armhartige en slaafsche navolging der denkbeelden, welke in de oude Herdersdichten heerschen, dan aan den beperkten aard van het Herdersdicht-zelf is toe te schrijven. Waarom toch zou de Herder-Poëzij geen' ruimer kring kunnen nemen? De menschelijke natuur, en de menschelijke driften zijn in alle levensstanden ten naasten bij dezelfde; en overal, waar deze driften werken op voorwerpen, welke tot den kring van het Landleven behooren, daar is ook bekwame stof tot een Herdersdicht. Zekerlijk moet men de werkingen van hevige, ijsselijke driften uit deze soort van Gedichten weglaten, en alleen de zoodanige vertoonen, die met onnoozelheid, eenvoudigheid en regtschapenheid bestaanbaar zijn. Doch zelfs met deze bepaling blijft er voor den aandachtigen beschouwer

der Natuur een ruim veld open, om de vermogens van zijnen geest te oefenen. Die menigvuldige gevallen, welke aan menschen, die zich aan het landleven overgegeven hebben, de gelegenheid verschaffen, om hunne denkwijze en neigingen aan den dag te leggen; die tooneelen van huisselijk geluk of onrust; de genegenheid tusschen vrienden en broeders; de naijver tusschen minnaars; onverwacht geluk of onheil van huisgezinnen; dit alles geeft stof tot veel vermakelijke en aandoenlijke gevallen; en zoo men in de beschrijvingen, welke in deze soort van Poëzij gewoonlijk plaats hebben, wat meer van het verhalende en aandoenlijke bragt, houde ik mij verzekerd, dat het Herdersdicht aan veel meer lezers zoude behagen, dan thans plaats heeft. *

De twee groote modellen van Herder-Poëzij zijn THEOCRITUS en VIRGILIUS. THEOCRITUS was een Siciliaan van geboorte, en daar hij het tooneel zijner Herdersdichten in zijn vaderland plaatste, bleef Sicilië naderhand als 't ware de gewijde grond voor de Herder-Poëzij. Zijne Idyllen, (want zoo heeft hij zijne gedichten genoemd) hebben niet allen dezelfde verdiensten; ook zijn ze niet allen eigenlijke Herdersdichten, maar sommigen van een' geheel verschillenden aard. Doch die, welke eigenlijke Herdersdichten zijn, hebben vele en groote schoonheden. Hij onderscheidt zich bijzonder door de eenvoudigheid van gedachten, het zoetvloeiende en welluidende zijner verzen, en

---

* De Schrijver teekent, bij deze plaats aan, dat hij de bovenstaande aanmerkingen, over de schraalheid der gewone Herderszangen, geschreven had, voor dat er in zijn land eene Vertaling van GESSNER's Idyllen was uitgekomen; in welke Idyllen hij zegt, dat zijne denkbeelden over de verbetering der Herderszangen volkomen *gerealiseerd* zijn.

den rijkdom zijner tooneelen en beschrijvingen. Hij is het Oorspronkelijk of Origineel, 't welk door VIRGILIUS is nagevolgd; want de meeste en voornaamste schoonheden in de *Eclogas* van VIRGILIUS, zijn van THEOCRITUS ontleend, en op vele plaatsen heeft VIRGILIUS niets anders gedaan, dan zijn' voorganger te vertalen. Intusschen moet men zeggen, dat VIRGILIUS zijn' Voorganger met veel oordeel nagevolgd, en in sommige opzichten zelfs verbeterd heeft. Men kan toch niet ontkennen, dat THEOCRITUS somtijds in grove en lage denkbeelden vervalt, en zijne Herders eene schaamtelooze taal laat voeren; daar VIRGILIUS integendeel al het aanstootelijke en lompe vermijdt, en tevens de herderlijke eenvoudigheid bewaart. Tusschen THEOCRITUS en VIRGILIUS heeft hetzelfde onderscheid plaats, 't welk tusschen vele andere Grieksche en Romeinsche Schrijvers gevonden wordt. De Grieken baanden den weg, hielden zich stipter aan de Natuur, en toonden meer oorspronkelijk vernuft. De Romeinen daarentegen gaven blijken van meer beschaafdheid en kunst. Wij hebben nog eenige overgebleefte stukken van twee andere Grieksche Herder - Dichters, MOSCHUS en BION, die beiden groote verdiensten bezitten. Schoon zij in eenvoudigheid voor THEOCRITUS moeten wijken, overtreffen zij hem in teederheid en keurigheid.

De nieuwere Schrijvers van Herdersdichten hebben, over het geheel genomen, zich vergenoegd met de beschrijvingen en gedachten der oude Dichteren of geheel over te nemen, of met eenige verandering na te volgen. Wel is waar, dat SANNAZARIUS, een beroemd Latijnsch Dichter ten tijde van LEO den Tien-den, gewaagd heeft iets nieuws in te voeren, en Visscherszangen te schrijven, waarin hij het tooneel uit de bosschen en velden in de zee overgebragt, en, in plaats van Herders, Visschers vertoond heeft. Maar deze nieuwe vinding viel zoo ongelukkig uit, dat zij

geene navolgers gehad heeft. Het leven van Visschers is, gelijk iedereen' in het oog loopt, veel lastiger en moeilijker, dan het leven van Herders, en verschaft aan de verbeelding minder aangename denkbeelden. Kudden, boomen en bloemen zijn veel schooner voorwerpen, en vallen veel meer in den algemeenen smaak der menschen, dan visschen en voortbrengsels van de zee. Van alle nieuwe Dichters is GESSNER, een Zwitser, in het Herdersdicht het gelukkigst geslaagd. Hij heeft in zijne Idyllen eene menigte van nieuwe denkbeelden gebragt. Zijne schilderijen van het land zijn veeltijds treffend, en zijne beschrijvingen levendig. Hij vertoont ons het Herdersleven met al de verfraaijingen, waarvoor hetzelfde vatbaar is, zonder zich echter in die verfraaijingen te buiten te gaan. Maar de grootste verdienste van dezen Dichter bestaat daarin, dat hij schrijft voor het hart, en dat hij zijne Idyllen verrijkt heeft met voorvallen, welke het teederst gevoel verwekken. Tooneelen van huisselijk geluk schildert hij voortreffelijk. De wederzijdsche liefde tusschen man en vrouw, tusschen ouders en kinderen, tusschen broeders en zusters, gelijk ook tusschen twee geliefden, is op eene aangename en aandoenlijke wijze gemaald. Daar ik geene kennis heb aan de taal, waarin de Heer GESSNER geschreven heeft, kan ik over het Poëtische van zijnen stijl niet oordeelen, maar wat den inhoud en de behandeling van zijne Herdersdichten betreft, komt het mij voor, dat hij alle andere hedendaagsche Dichters overtroffen heeft.

De Herdersdichten van POPE, noch die van PHILIPS zijn van dien aard, dat de Engelsche dichtkunst reden heeft om zich daarop te beroemen. POPE schreef de zijnen, toen hij jong was; eene omstandigheid, die sommige andere gebreken kan verschoonen, maar niet het dorre en schrale, 't welk in dezelve heerscht. Zij zijn in eene zeer zachte en vloeiende melodij geschre-

ven, en dit is dan ook hunne voorname verdienste; want men zal naauwelijks eene gedachte daarin vinden, die de Schrijver de zijne kan noemen, naauwelijks ééne beschrijving of schilderij, die blijken draagt van oorspronkelijk, of uit de Natuur-zelve genomen te zijn; maar overal herhaling van dagelijkse beelden, welke bij VIRGILIUS en alle andere Dichters, die het land bezongen hebben, voorkomen. PHILIPS heeft zich meer op het eenvoudige en natuurlijke toegelegd dan POPE, doch het mangelt hem aan geest om zijn' toeleg te volvoeren, of om vermakelijk te schrijven. Ook blijft hij steeds bij die gemeene en afgesleten beelden, en terwijl hij eenvoudig wil zijn, wordt hij laf en vervelend. Er heerschte tusschen deze twee Schrijvers eene groote ijverzucht, ten tijde, toen hunne Herdersdichten in 't licht waren gekomen. De stukken van PHILIPS waren in sommige nummers van den *Guardian* zeer partijdig beoordeeld, en met grooten ophef geprezen. POPE, die zich hierdoor beleedigd oordeelde, liet onder een' verdichten naam een stuk in den *Guardian* plaatsen, waarin hij in schijn voortvaart met de verdiensten van PHILIPS te verheffen, maar inderdaad hem door een' spotachtigen lof ten toon stelt, en op eene kunstig bedekte wijze zich-zelven den prijs toewijst. * Omtrent ten zelfden tijde gaf ook GAY zijne Schaapherders-weken in zes Herdersdichten uit, die ten oogmerk hadden die soort van eenvoudigheid, welke door PHILIPS en zijnen aanhang zoo hoog verheven werd, bespottelijk te maken. Dezen zijn inderdaad een geestig slag van spotachtige Herdersdichten, welke zich niet boven de zeden van het ruwe landvolk en de hedendaagsche herders en boeren verheffen. De Herder-Ballade van

---

* Zie den *Guardian*, N°. 40.

SHENSTONE, in vier afdeelingen, mag, mijns oordeels, voor een der fraaiste stukken van deze soort, welke wij in het Engelsch hebben, gehouden worden.

Ik heb nog niet gesproken van zekere gedaante, onder welke het Herdersdicht in later tijden te voorschijn is gekomen, namelijk zoo als hetzelfde tot een Tooneelstuk of regelmatig Drama is uitgebreid, waarin warring en ontwarring (*intrigue*), karakters en hartstogten met de eenvoudigheid en onnoozelheid des landlevens vereenigd worden. Dit is de hoofdzakelijke verbetering, die latere Dichters in deze soort van dichtstukken gemaakt hebben, en van dien aard hebben wij twee zeer beroemde Italiaansche stukken; namelijk den *Getrouwen Herder (Pastor Fido)* van GUARINI, en den *Amintas* van TASSO. Beide bezitten groote schoonheden, en verdienen den roem, welke denzelven is toegekend. Aan het laatste schijnt nogtans de voorrang toe te komen, als zijnde min ingewikkeld in den aanleg en het beloop, en min overdreven en gedwongen in de gedachten; en ofschoon ook dit niet geheel van Italiaansche spitsvondigheid (waarvan ik reeds een voorbeeld, en wel het sterkste, dat in dit geheele stuk voorkomt, bijgebracht heb) is vrij te spreken, is het echter over 't geheel een werk van groote verdiensten. De trant van Poëzij is bevallig, en de Italiaansche taal brengt veel toe tot die zachtheid, welke aan het Herdersdicht zoo eigenaardig past. *

---

* Ik kan niet wel voorbij aan te merken, dat de beschuldiging tegen TASSO, van te veel puntige en fijn gesponnen toeren gebruikt te hebben, somtijds te ver is gedreven. ADDISON, bij voorbeeld, in zijnen *Guardian*, waarin hij den *Amintas* berispt, neemt daartoe onder anderen dit voorbeeld: „*Sylvia* komt te voorschijn, versierd met een' krans

Ik moest hier niet vergeten te spreken van een ander Herdersdicht, 't welk zeer wel met elk soort-

---

„van bloemen, en na zich-zelve in eene bron gespiegeld te hebben, barst zij uit in eene aanspraak aan de bloemen op haar hoofd, en vertelt dezen, dat zij haar niet draagt om zich daarmede op te schikken, maar om ze te beschamen. — „Wie zoodanig iets kan verdragen,” voegt ADDISON hierbij, „mag zich verzekerd houden, dat hij volstrekt geen' Poëtischen smaak heeft.” Doch TASSO'S *Sylvia* maakt waarlijk geene zoo belagchelijke figuur, en wij kunnen niet nalaten te vermoeden, dat de Heer ADDISON den *Amintas* niet gelezen heeft. *Dafne*, eene speelgenoot van *Sylvia*, verschijnt in gesprek met *Thyrsis*, den vertrouweling van *Amintas*, *Sylvia*'s minnaar; en om dezen te overtuigen, dat *Sylvia* niet zoo onnoozel was, noch zoo ongevoelig voor hare eigene bekoorlijkheden, als zij wel wilde schijnen, verhaalt zij hem het volgende voorval: dat hij haar op een' tijd verrast had, terwijl zij aan eene bron bezig was met zich op te schikken, en de eene bloem na de andere in het haar te steken; dat zij, de kleuren van deze bloemen bij de hare vergelijkende, had begonnen te glimlagchen, juist als of zij wilde zeggen: ik wil u niet dragen om mij daarmede te steren, maar om u te toonen, hoe ver gij voor mij moet wijken; en wanneer zij, te midden van deze verwondering over zich-zelve, zich verrast had gezien, had zij de bloemen weggesmeten, en van schaamte gebloed. — Deze beschrijving der verwaandheid van eene boersche Coquette bevat niets, 't welk niet natuurlijk is, en is geheel wat anders, dan de Schrijver van den *Guardian* haar doet voorkomen.

Deze aanval op TASSO is niet oorspronkelijk van ADDISON-zelven. BOUHOURS, in zijne *Manière de bien penser dans ses ouvrages d'esprit*, schijnt de eerste geweest te zijn, die de rede van *Sylvia* in zulk een verkeerd daglicht geplaatst, en daarop die onbillijke beoordeeling gegrond heeft. FONTENELLE, in zijne Verhandeling over het Herdersdicht, heeft dezelve nageschreven; en ADDISON, of wie anders de steller van dat nummer in den *Guardian* geweest zij, heeft

gelijk stuk in andere talen mag vergeleken worden: namelijk van ALLAN RAMSAY'S *Beyallige Herder* (*Gentle*

die beoordeeling van deze beiden overgenomen. WARTON heeft mede, in de Voorrede voor zijne vertaling der Herdersdichten van VIRGILIUS, dezelfde aanmerking herhaald. De aanspraak van *Sylvia* aan de bloemen, waarmede zij zich versierd had, is overal als een doorslaand bewijs van den valschen smaak der Italiaansche Dichters bijgebracht. Doch TASSO geeft ons geene zoodanige aanspraak van *Sylvia*, maar verhaakt ons alleenlijk, wat haar speelgenootje vermoedde dat zij dacht; of bij zich-zelve zeide, in het oogenblik, toen zij bezig was met hare eigene schoonheid te bewonderen.

Nadat ik al deze beroemde Kunstregters heb beschuldigd van de grove onachtzaamheid, dat zij elkander hebben uitgeschreven, zonder den Schrijver, wien deze beoordeeling gold, ingezien te hebben, vinde ik mij verplicht de plaats-zelve, waartegen die ongelukkige bedilling gevallen is, hier te laten volgen. Dus spreekt *Dafne* tegen *Tyrsis*:

*Hora per dirti il ver, non mi risolvo
 Si Sylvia è semplicetta, come pare
 A le parole, a gli atti. Hier vidi un segno
 Che me ne mette in dubbio. Io la trovai
 La presso la cittade in quei gran prati,
 Ove fra stagni giace un isoletta,
 Sovra essa un lago limpido, e tranquillo,
 Tutta pendente in atto, che pareo
 Vagheggiar se medesima, c'nsieme insieme
 Chieder consiglio à l'acqua, in qual maniera
 Dispor dovesse in su la fronte i crini
 E sopra i crini il velo, e sopra il velo
 I fior, che tenea in grembo; e spesso spesso
 Hor prendeva un ligustro, hor una rosa,
 Et l'accostava al bel candido collo,
 A le guancie vermiglie, e de colori
 Fea paragone; e poi, siccome lieta
 De la vittoria, lampeggiava un riso*

Shepherd). Het is waarlijk jammer, dat dit schoone dichtstuk in de oude boerentaal der Schotten geschreven is, welke waarschijnlijk binnen korten tijd geheel in onbruik zal raken, en van niemand meer verstaan worden. Niet minder jammer is het, dat hetzelfde zoo geheel en al naar de boersche zeden van Schotland is ingerigt, dat slechts een inboorling van dat land hetzelfde volkomen kan verstaan, en het regte genot daarvan hebben. Maar onaangezien deze plaatselijke nadeelen, waardoor deszelfs roem binnen engere grenzen bepaald wordt, bevat hetzelfde zeer veel natuurlijke beschrijvingen, en is vol van teeder gevoel. De karakters zijn wel getroffen, de omstandigheden aandoenlijk, de tooneel-sieraden en zeden levendig en juist. Om kort te gaan, dit stuk levert een sterk bewijs op, aan den eenen kant, wat natuur en eenvoudigheid in alle soorten van schriften vermogen, om het hart te roeren; en aan den anderen kant, voor hoe groote verscheidenheid van bevallige karakters en onderwerpen het Herdersdicht, wel uitgevoerd zijnde, vatbaar is, en hoe hetzelfde daardoor aangenaam kan gemaakt worden.

Thans ga ik over tot den Lierzang, of de Ode, zijnde eene soort van Poëzij, welke groote waarde

---

*Che pareo che dicesse: io pur vi vinco;
 Ni porto voi per ornamento mio,
 Ma porto voi sol per vergogna vostra,
 Perche si veggia quanto mi cedete.
 Ma mentre ella s'ornava, e vagheggiava,
 Rivolse gli occhi a caso, e si fu accorta
 Ch'io di la m'era accorta, e vergognando
 Rizzosi tosto, e i fior lasciò cadere;
 In tanto io piu ridea del suo rossore,
 Ella piu s'arrossia del riso mio.*

AMINTA. Atto II. Sc. 2.

bezit, en waarin vele Schrijvers in alle tijden zich beroemd gemaakt hebben. Deszelfs bijzondere eigenschap is, dat zij is ingerigt om gezongen of door muziek begeleid te worden. Dit ligt reeds in den naamzelve opgesloten. Ode is in 't Grieksch zooveel als Gezang, en de naam van Lierzang onderstelt, dat de verzen door de lier of eenig muziek-instrument begeleid worden. Dit laatste is in den beginne geenszins een onderscheidend kenmerk van eenige soort van Poëzij geweest; want Muziek en Dichtkunst, gelijk wij reeds voorheen hebben aangemerkt, zijn gelijktijdig ontstaan, en waren van ouds onafscheidbaar met elkander verbonden. Maar nadat zij gescheiden zijn, en de Barden aangevangen hebben poëtische stukken te maken, welke opgezegd of gelezen, en niet gezongen werden, heeft men aan zulke dichtstukken, die bestemd waren om van muziek of gezang vergezeld te worden, ter onderscheiding, den naam van Oden of Lierzangen gegeven.

De Dichtkunst behoudt dus nog in den Lierzang hare oudste gedaante; die gedaante, waarin de oudste Barden hun levendig gevoel uitdrukten, hunne Goden en Helden loofden, derzelve overwinningen roemden, en derzelve ongevallen betreurden. En uit deze veronderstelling, dat de Lierzang zijne oorspronkelijke vereeniging met de Muziek behoudt, zullen wij het best het wezen en de bijzondere eigenschappen dezer soort van Poëzij kunnen afleiden. Zij is van de andere soorten niet onderscheiden door de onderwerpen, welke zij behandelt; want deze kunnen zeer verscheiden zijn. Ik weet ten opzichte van den inhoud geen onderscheid, dan alleen, dat andere gedichten dikwijls zich met verhalen van bedrijven bezig houden, daar integendeel altijd een of ander gevoel het onderwerp van den Lierzang uitmaakt. Maar het is voornamelijk de geest, de wijze van uitvoering, waarin deszelfs eigenlijk

karakter bestaat. Muzijk en Gezang geven natuurlijke warmte en Poëzij; beide strekken daarheen, om zoo wel den persoon, die zingt, als die, welke hem hooren, in een' hoogen trap te verrukken. Zij billijken dus ook een' stouter en heftiger toon, dan in een bloot verhaal geduld wordt. En hierop is het eigenlijke karakter van den Lierzang gegrond. Van hier die geestdrift, welke denzelven eigen is, en de vrijheid, die dezelve zich boven andere soorten van Poëzij aanmatigt. Van hier die verwaarloosing der regelmatigheid, die uitweidingen, en die wanorde, die men onderstelt, dat aan denzelven geoorloofd zijn, en waarvan de meeste Lierdichters zich inderdaad rijkelijk bediend hebben.

De uitwerking der Muzijk op het menschelijk gemoed is hoofdzakelijk tweederlei. Zij verheft het boven deszelfs gewonen toestand, en vervult het met verhevene geestdrift en aandoeningen; of zij brengt het tot bedaren, en boezemt het zachte en aangename aandoeningen in. De Lierzang kan dus of zich tot den hoogen en edelen toon verheffen, of tot het vrolijke en bevallige afdalen; en dan is er nog tusschen deze beiden een middenvak van zachte en bedaarde gewaarwordingen, waarin de Lierzang zich met vrucht kan oefenen.

Alle Lierzangen kunnen onder vier benamingen gebracht worden. Vooreerst, heilige Lieder en of Lofzangen, welke ter eere van God, of op eenig Godsdienstig onderwerp gemaakt zijn. Hiertoe behooren de Psalmen van DAVID, die ons deze soort van Lierzangen in hare hoogste volkomenheid vertoonen. Ten tweede, Helden-oden, dienende om den lof van Helden, en den roem van oorlogsdaden en gewigtige ondernemingen te verbreiden. Van dien aard zijn de Oden van PINDARUS, en eenige weinige van HORATIUS. In deze beide soorten behoort verhevenheid

en eene hooge vlugt het hoofdkarakter te zijn. Ten derde, Zedelijke en Wijsgeerige Gezangen, waartoe de deugd, de vriendschap en de menschlievendheid de voorname stof opleveren. Tot deze soort moeten gebragt worden vele Oden van HORATIUS, en eenige van de beste stukken onzer nieuwe Lierdichters; en hier bevindt zich de Lierzang in het middenvak, 't welk hij, gelijk gezegd is, somtijds inneemt. Ten vierde, Feest- en Minnezangen, die alleenlijk tot vermaak en uitspanning bestemd zijn. Hiertoe behooren al de Oden van ANAKREON, eenige van HORATIUS, en eene groote menigte Lieder en andere nieuwe Gedichten, die onder de Lierzangen willen gerekend worden. Fraaiheid, bevalligheid en vrolijkheid moeten in deze het heerschende karakter uitmaken.

Eene der grootste moeilijkheden in het maken van Lierzangen ontspruit uit de Verrukking, die voor een wezenlijk kenmerk van het Lierdicht te houden is. Van een dichtstuk, 't welk voor een' Lierzang wil doorgaan, zelfs al is het van de zedelijke soort, en hoe veel meer nog, wanneer het naar het Verhevene streeft, verwacht men, dat het op eene meer dan gewone wijze levendig en beziel zal zijn. Vol van deze gedachte, is de Dichter, wanneer hij werkelijk eenig vuur van vernuft bezit, geneigd om zich daaraan, zonder eenige beschroomdheid of dwang, over te geven. Bezit hij niets van dat vuur, toch verpijngt hij zich om het te vertoonen, en hij oordeelt zich verplicht om den schijn aan te nemen, als of hij geheel vuur en vlam ware. In beide gevallen loopt hij groot gevaar om buitensporigheden te bedrijven. De teugellooze vrijheid, om zonder orde, plan of verband te schrijven, is in den Lierzang meer dan in andere soorten van dichtstukken ingedrongen. Dit is de reden, waarom wij, bijzonder in de klassen van Hel-

den-oden, zoo weinig stukken vinden, welke wij met vermaak kunnen lezen. De Dichter raakt ons terstond uit het oog; hij vliegt naar de wolken; wordt zoo afgebroken in zijne overgangen, zoo vreemd en onregelmatig in zijne beweging, en eindelijk zoo duister, dat wij te vergeefs trachten hem te volgen, of in zijne verrukkingen te deelen. Ik vordere niet, dat eene Ode zoo regelmatig in het zamenstel harer deelen zij, als een Leerdicht of een Heldendicht; maar evenwel behoort ieder stuk, van welken aard ook, zeker bepaald onderwerp te hebben; behoort uit deelen te bestaan, die te zamen één geheel uitmaken, en deze deelen behooren met elkander eenig verband te toonen. De overgangen van de eene gedachte tot de andere moeten gemakkelijk en met smaak geschieden, gelijk bij eene levendige verbeelding plaats heeft; doch tevens moeten zij zodanig zijn, dat de zamenhang der denkbeelden bewaard blijve, en dat zij ons den Dichter vertoonen als iemand die denkt, en niet als iemand die raaskalt. Wat gezag men ook, ten opzichte van gebrek aan zamenhang en orde in den Lierzang, bijbrengt, niets is gewisser, dan dat elk stuk, 't welk zoo onregelmatig is van beloop, dat het voor het grootste deel der lezeren onverstaanbaar wordt, juist naar mate hiervan gebrekkig is. *

---

* *La plupart de ceux qui parlent de l'enthousiasme de l'Ode, en parlent comme s'ils étoient eux mêmes dans le trouble qu'ils veulent définir. Ce ne sont que grands mots de fureur divine, de transports de l'ame, de mouvemens, de lumières qui mis bout-à-bout dans des phrases pompeuses ne produisent pourtant aucune idée distincte. Si on les en croit, l'essence de l'enthousiasme est de ne pouvoir être compris que par les esprits du premier ordre, à la tête desquels ils se supposent, et dont ils excluent tous ceux qui osent ne les pas entendre. — Le beau desordre de l'Ode est un effet de*

De toemelooze vrijheid, welke vele van de nieuwe Lierdichters zich in hunne Versificatie hebben aangematigd, vermeerdert nog de wanorde in deze soort van Gedichten. Zij verlenen hunne perioden dermate, verwisselen zoo gedurig de Versmaat, en veroorloven zich eene verscheidenheid van lange en korte regels, waarvan de rijmklanken op zulken afstand van elkander staan, dat alle gevoel van welluidendheid geheel verloren gaat. Nogtans behoorde de Lierzang ruim zoo veel, als eenige andere soort van Poëzij, op zoetvloeiendheid en welluidendheid bedacht te zijn; en zonder twijfel is die Versificatie in den Lierzang voor de beste te houden, welke de Harmonij der Versmaat ieder dagelijksch oor het best doet gevoelen.

PINDARUS, de vader van het Lierdicht, heeft er aanleiding toe gegeven, dat zijne navolgers zich aan sommige der bovengemelde misslagen schuldig gemaakt hebben. Deze Dichter bezat een' verheven geest; zijne uitdrukkingen zijn schoon en gelukkig gekozen; zijne beschrijvingen schilderachtig. Maar daar de lof

---

l'art; mais il faut prendre garde de donner trop d'étendue à ce terme. On autoriseroit par là tous les écarts imaginables. Un poëte n'auroit plus qu' à exprimer avec force toutes les pensées qui lui viendroient successivement; il se tiendrait dispensé d'examiner le rapport, et de se faire un plan dont toutes les parties se prêtassent mutuellement des beautés. Il n'y auroit ni commencement, ni milieu, ni fin dans son ouvrage; et cependant l'auteur se croiroit d'autant plus sublime, qu'il seroit moins raisonnable. Mais que produiroit une pareille composition dans l'esprit du lecteur? Elle ne laisseroit qu'un étourdissement causé par la magnificence et l'harmonie des paroles, sans y faire naître que des idées confuses qui chasseroient l'une l'autre, au lieu de concourir ensemble à fixer et à éclairer l'esprit.

Oeuvres de M. DE LA MOTTE, T. I.
Discours sur l'Ode.

derzulken, die in de openbare spelen den prijs behaald hadden, eene al te schrale stof voor hem was, veroorloofde hij zich telkens uitweidingen, en vulde zijne gedichten op met fabels van Goden en Helden, die en met het onderwerp, en met elkander weinig verband hebben. De Ouden zagen zeer hoog bij hem op; maar daar vele der geschiedenissen van bijzondere geslachten en steden, waarop hij zinspeelt, ons thans onbekend zijn, is hij, deels door den inhoud, deels door de snelle en afgebroken manier, waarop hij ze behandelt, vaak zoo duister, dat, in weerwil der schoonheid zijner uitdrukking, het vermaak van hem te lezen zeer verminderd wordt. Men moet bijna denken, dat eenigen zijner navolgeren onder de Nieuwe Dichters zich verbeeld hebben, dat het beste middel om zijnen geest te treffen ware zijne wanorde en duisterheid na te bootsen. In verscheidene Koren van EURIPIDES en SOPHOCLES vindt men die zelfde soort van Lierzangen, als bij PINDARUS, maar met meer duidelijkheid en samenhang, en tevens zeer verheven.

Van alle oude en nieuwe Lierdichters is er geen, die met opzigt tot de zuiverheid, harmonij en eene gelukkige keuze van uitdrukkingen, bij HORATIUS kan halen. Hij is van de hoogste der Pindarische verrukking tot een' trap van gematigde verhevenheid afgedaald, en heeft goed samenhangende gedachten en gezond verstand met de hoogste schoonheden der Poëzij vereenigd. Hij begeeft zich zelden buiten het middenvak, 't welk ik boven gezegd heb, dat onder het gebied van het Lierdicht behoort, en die Oden van hem, waarin hij eene hoogere vlugt neemt, zijn misschien zijne beste niet. * Het bijzondere karakter,

---

* Er is zekerlijk geene Ode van HORATIUS, die niet groote schoonheden heeft, maar, hoe vreemd ook mijne stelling sommigen in de ooren moge klinken, het komt mij

waarin hij uitmunt, is bevalligheid en sierlijkheid, en in deze manier heeft geen Dichter het verder gebragt, dan hij. Geen Dichter weet zedelijke gedachten met meer deftigheid, vrolijke met meer levendigheid voor te dragen, noch bezit zoo de kunst om, waar hij schertsen wil, aangenaam te schertsen. Zijne taal is zoo gelukkig, dat hij vaak door een enkel woord of *Epitheton* eene uitvoerige schilderij aan de verbeelding vertoont. Hij is daarom ook altijd de geliefkoosde Schrijver bij alle lieden van smaak geweest, en zal het steeds blijven.

Onder de Latijnsche Dichters van later tijden hebben velen getracht HORATIUS na te volgen. Een der beroemdsten van dezen is CASIMIR, * een Poolsch Dichter uit de voorgaande eeuw, welke vier boeken Oden heeft geschreven. In bevallige natuurlijkheid der uitdrukking is hij ver beneden den Romein. Hij streeft meest naar het Verhevene, maar in dat streven wordt hij, gelijk zoo vele andere Lierdichters, niet zelden stijf en onnatuurlijk. In sommige gevallen echter toont hij eene groote mate van natuurlijk vernuft en van dichterlijk vuur te bezitten. BUCHANANUS is in sommige zijner Lierdichten zeer fraai en naar den smaak der Ouden.

Onder de Franschen hebben de Oden van JEAN

---

voor, dat in eenige dier Oden, welke het meest bewonderd zijn (bij voorb. de bekende 4de Ode uit het IVde Boek: *Qualem ministrum fulminis alitem*) een zekere dwang en een gezocht streven naar Verhevenheid doorstraalt. Het Vernuft van dezen beminnelijken Dichter vertoont zich, mijns inziens, met meer luister in onderwerpen van eene gematigder soort.

* Meer bekend bij deszelfs toenaam van SARBIEVIUS of SARBIEWSKY, een Dichter van de zeventiende eeuw.

Vert.

BAPTISTE ROUSSEAU eenen hoogen en regtmatigen lof verworven. Zij bevatten groote schoonheden, zoowel van gedachten als van uitdrukking. Ook zijn ze in een' levendigen trant, zonder nogtans Rhapsodisch te zijn, en moeten onder de beste voortbrengsels der Fransche taal gerekend worden.

In 't Engelsch hebben wij eenige Lierdichten van groote verdienste. DRYDEN's Ode op de *Hetlige Cecilia* is bekend. GRAY munt in sommige zijner Oden uit in teederheid en verhevenheid; en in de Mengeldichten van DODLENS zal men eenige zeer fraaije Lierdichten aantreffen. Maar wat onze zoogenaamde Pindarische Oden betreft, deze zijn voor het grootste gedeelte zoo weinig zamenhangend, dat zij zelden kunnen verstaan worden. COWLEY, die altijd hard is, is in zijne Pindarische Gedichten dubbeld hard; in zijne Anakreontische Oden is hij beter geslaagd; ze zijn zoet en fraai, en, om de waarheid te zeggen, in hare soort de volkomenste van alle stukken, welke COWLEY gedicht heeft.

VLJF-EN-DERTIGSTE LES.

OVER HET LEERDICHT EN DE BESCHRIJVENDE POEZIJ.

Het Leerdicht, waartoe wij thans overgaan, bevat eene talrijke klasse van stukken. Het einddoel toch van elk gedicht, ja van alle schriften in 't gemeen, behoort te zijn met eenig nut op de ziel te werken. In de meeste dichtstukken wordt deze nuttige werking op eene minder zichtbare wijze voortgebracht: bij voorbeeld, door eene fabel, door eene vertelling, of door het schilderen van het eene of andere karakter; maar het Leerdicht geeft zijn oogmerk om te leeren en te onderrigten openlijk te kennen. Hetzelve is dus blootelijk in den vorm, maar niet in het wezen of in de bedoeling, van eene Wijsgeerige, Zedekundige of Oordeelkundige Verhandeling in Proza onderscheiden. * Maar door middel van zijnen vorm heeft het-

---

* In zoo ver het den Dichter als Dichter niet voornamelijk om het onderwerp-zelf, (*objective* waarheid) maar

zelve veel boven eene onderrigting in Proza vooruit. Door het bevallige der verzen en maten maakt het zijne onderrigting aangenamer; door de beschrijvingen, Episoden, en andere sieraden, waarvan het gebruik kan maken, vermaakt het de verbeelding en houdt haar gaande; ook weet het zekere belangrijke omstandigheden dieper in het geheugen te prenten. Deze soort van Poëzij levert dus een veld op, waarin voor den Dichter groote eer valt te behalen, en waarin hij eene groote mate van vernuft, kunde en oordeel aan den dag kan leggen.

De uitvoering dier Poëzij kan op verscheidene manieren geschieden. De Dichter kan of eenig nuttig onderwerp uitkiezen, en dat volkomen regelmatig behandelen; of hij kan, zonder een groot of regelmatig werk aan te leggen, alleen bijzondere ondeugden bestrijden, of eenige zedekundige aanmerkingen maken over het leven en de karakters der menschen; welk laatste gemeenlijk in Hekeldichten en Brieven plaats heeft. Dit alles is onder den naam van Leerdicht begrepen.

De hoogste soort van het Leerdicht is eene regelmatige behandeling van een of ander wijsgeerig, deftig of belangrijk onderwerp. Van dien aard hebben wij eenige, zoo wel oude als nieuwe werken van groote verdiensten; gelijk b. v. de Zes Boeken van LUCRETIUS *de rerum natura*, (*over de natuur der dingen*) de *Georgica* of Landbouw-gedichten van VIRGILIUS, POPE'S *Proeve van Kritiek*, AKENSIDE'S *Vermaken der Verbeelding*, ARMSTRONG *over de Gezondheid*, HORATIUS, VIDA en BOILEAU *over de Dichtkunst*.

---

om de mededeeling van zijn (*subjectief*) gevoel te doen is, blijft het Leerdicht, zelt's ook, nog in deszelfs wezen en bedoeling, van eene Verhandeling in Proza onderscheiden.

(Aanmerking van den Hoogd. Vertaler.)

Daar in alle zoodanige werken Onderrigting de uitdrukkelijke bedoeling is, bestaat derzelve hoofddienste in rigtige gedachten, juiste grondstellingen, duidelijke en gepaste ophelderingen. Doch de Dichter moet niet alleen onderrigten, maar hij moet zich tevens toeleggen, om zijne onderrigtingen door zoodanige beelden en omstandigheden te verlevendigen, als het meest geschikt zijn om de verbeelding te vermaken, het drooge van zijn onderwerp te bedekken, en hetzelfde door dichterlijke schilderijen te verfraaijen. Hiervan heeft VIRGILIUS in zijne *Georgica* ons een volmaakt voorbeeld opgeleverd. Hij verstond de kunst om de meest gewone omstandigheden van het boerenleven te verheffen en op te sieren. Wil hij zeggen, dat de veldarbeid in de Lente moet worden aangevangen, het is :

*Vere novo, gelidus canis cum montibus humor
Liquitur, et Zephyro putris se gleba resolvit,
Depresso incipiat iam tum mihi taurus aratro
Ingemere et sulco attritus splendescere vomer.*

In plaats van den landman in dagelijksche taal te laten zeggen, dat zijn oogst, bij mangel van behoorlijke oplettendheid, slecht zal uitvallen, heet het :

*Hec magnum alterius frustra spectabis acervum,
Concussaue famem in sylvis solabere quercu.*

In stede van hem te bevelen, dat hij zijn land bewatere, vertoont hij ons een schoon landschap :

*Ecce supercillo clivosi tramitis undam
Elicit: illa cadens raucum per levia murmur
Saxa ciet, scatebrisque arentia temperat arva.*

In alle Leerdichten is Methode en orde een wezen-

lijk vereischte, wel niet zoò stipt en duidelijk als in eene Verhandeling in Proza, maar nogtans zoodanig, dat zij den lezer op eene klare wijze een aaneengeschakeld onderwijs vertoonen. Onder de bovengenoemde Leerdichters is HORATIUS in zijne *Ars Poëtica* degene, die het meest van allen wegens gebrek aan orde berispt is. En om de waarheid te zeggen, zoo HORATIUS in eenige zijner gedichten van een gebrek te beschuldigen is, zoo is het dit, dat hij het verband der deelen niet genoeg heeft in acht genomen. Hij schrijft altijd bij uitstek vlug en bevallig, maar vaak te weinig zamenhangend en te onregelmatig. Desnietteenstaande bevat het gedachte werk vele bondige gedachten en eene uitstekende oordeelkunde, en zoo men het beschouwt als voornamelijk ter verbetering der Romeinsche Tooneel-poëzij geschreven, gelijk wezenlijk het hoofddoel van den Dichter schijnt geweest te zijn, zoo zal het veel meer het aanzien eener volledige en regelmatige Verhandeling bekomen, dan wanneer men, volgens de gewone onderstelling, een leerstelsel der geheele Dichtkunst daarin meent te vinden.

Ten opzigte van de Episoden en sieraden, hebben de Schrijvers van een Leerdicht groote vrijheid. Eene lange aaneenschakeling van lessen zoude ons weldra vervelen; vooral in een dichtstuk, 't welk wij lezen om ons te vermaken. De groote kunst om een Leerdicht belangrijk te doen zijn, bestaat daarin, dat men, door gepaste invlechting van eenige aangename Episoden in het hoofdonderwerp, den lezer wete genoeg te geven. Deze Episoden zijn altijd die gedeelten van het werk, welke het meest gelezen worden, en het meest toebrengen om den roem des Dichters te vestigen. De voornaamste schoonheden in de *Georgica* van VIRGILIUS zijn gelegen in zulke Uitweidingen, waarin de Dichter al de kracht van zijn vernuft schijnt te werk gesteld te hebben; zoo als, bij voorbeeld, in het

beschrijven der wonderteekenen, welke op den dood van CÉZAR volgden; in de lofspraak van Italië; in de schilderij der zaligheden van het landleven; in de fabel van *Aristéus*, en in het aandoenlijk verhaal van *Orfeus* en *Eurydice*. Dus zijn ook in het werk van LUCRETIVS de geliefdste plaatsen, en welke alleen een zoo droog en afgetrokken onderwerp in Poëzij dragelijk kunnen maken, de uitweidingen over de na-deelen van het Bijgeloof, de lof van EPICURUS en zijne Wijsbegeerte, de beschrijving van de Pest, en verscheidene andere tusschenkomende ophelderingen, die bij uitstek fraai en met de zoetvloeiendheid en welluidendheid der verzen, dien Dichter zoo bijzonder eigen, versierd zijn. Er is inderdaad bijna niets vermakelijks en schilderachtigs in de Poëzij, 't welk een Leerdichter van vernuft niet in het eene of andere deel van zijn werk mag aanbrengen; onder deze bepalingen nogtans, dat zulke Episoden natuurlijk uit het hoofdonderwerp moeten voortkomen; dat derzelve lengte daarmede geëvenredigd zij; en dat de Dichter het in zijne magt houde, om zoo wel tot den eenvoudigen toon weder af te dalen, als tot den stouten en figuurlijken op te stijgen.

Bijzonder kan de Leerdichter veel kunst aan den dag leggen, door zijne Episoden gelukkig met zijn onderwerp te verbinden. Hierin toont VIRGILIUS bij uitstek zijne bekwaamheid. Wanneer hij somtijds zijn Landman geheel schijnt uit het oog verloren te hebben, weet hij, door het aangrijpen van de eene of andere omstandigheid van het land, waarmede hij zijne Episode besluit, op eene zeer gepaste wijze tot zijn onderwerp terug te keeren. Na dat hij, bij voorbeeld, van den Pharsalischen slag heeft gesproken, laat hij onmiddellijk daarop, met zeer veel kunst, volgen:

*Scilicet et tempus veniet, cum finibus illis
Agricola, incurvo terram molitus aratro,
Exesa inveniet scabra rubigine pila,
Grandiaque effossis mirabitur ossa sepulcris.*

Onder de Engelschen heeft AKENSIDE in zijne *Ver-
maken der Verbeelding* den rijksten en meest dichterlij-
ken vorm van het Leerdicht gekozen; en schoon hij
in de uitvoering van het geheel zich-zelf niet altijd
gelijk blijft, is hij nogtans in sommige enkele stukken
bij uitstek gelukkig geslaagd, en heeft daarin veel
vernunft aan den dag gelegd. ARMSTRONG heeft, in
zijne kunst om de gezondheid te bewaren, geene zoo
hooge vlugt genomen als de andere; maar hij is zich-
zelf meer gelijk, en behoudt over het geheel eene
natuurlijke en zuivere fraaiheid.

Hekelschriften en Brieven hebben natuurlijk een'
vrijer stijl, dan het statige Wijsgeerige Leerdicht.
Daar de zeden en karakters van het gewone leven der-
zelve onderwerp uitmaken, willen ze op den vrijen
en gemeenzamen trant der beschaafde verkeerung be-
handeld worden. Hierom ziet men ook gemeenlijk den
lageren toon der Dichtkunst, of, zoo als de Ouden
zeiden, de *Musa pedestris*, in stukken van deze soort
heerschen.

De Satire, of het Hekeldicht, had in haren vroeg-
sten staat bij de Romeinen eene andere gedaante, dan
zij naderhand heeft aangenomen. Derzelve oorsprong
is niet zeker, en heeft aan de Kunstregters aanlei-
ding tot geschillen gegeven. Zij schijnt in 't eerst een
overblijfsel der oude Komedie, en deels in Proza,
deels in Verzen, in een' zeer ongebonden toon, ge-
schreven geweest te zijn. ENNIUS en LUCILIUS be-
schaafden het ruwe van dezelve, en ten laatste gaf
HORATIUS haar die gedaante, waaronder zij thans met
den naam van Satire bekend is. Verbetering van ze-

den is het doel, 't welk zij zich eigenlijk voorstelt, en ten einde dit doel te bereiken, neemt zij de vrijheid om ondeugden en ondeugende karakters stoutelijk door te halen. Zij is door de drie groote Hekeldichters, HORATIUS, JUVENALIS en PERSIUS op drie onderscheidene manieren behandeld. De trant van HORATIUS is weinig verheven. Hij noemt zijne Satiren *Sermones*, en schijnt zich opzettelijk niet boven den toon van Proza in voetmaat te hebben willen verheffen. Zijne manier is ongedwongen en bevallig. Het zijn veel meer de dwaasheden en zwakheden der menschen, dan derzelve verregaande boosheden, die hij tot het onderwerp zijner spotternij heeft gekozen. Hij hekelt met een lagchend wezen, en terwijl hij zedelijken geeft als een diepdenkend wijsgeer, vertoont hij tevens de beschaafdheid van den man van de wereld. JUVENALIS is veel ernstiger en meer declamatorisch. Hij heeft meer sterkte en vuur, en heeft zijn' stijl hooger gestemd dan HORATIUS; maar in bevalligheid en losheid is hij verre beneden hem. Zijne Satire is bitscher, scherper en stekeliger, omdat ze in 't gemeen tegen schandelijker karakters gerigt is. SCALIGER zegt van hem: *ardet, instat, jugulat*, daar integendeel het karakter van HORATIUS is:

Admissus circum praecordia ludis.

PERSIUS komt nader bij de sterkte en het vuur van JUVENALIS, dan bij de wellevendheid van HORATIUS. Hij munt uit in edele en verhevene zedelijke gevoelens, hij is een krachtig en levendig Schrijver, maar veeltijds stijf en duister.

Poëtische Brieven, welke een Zedelijk of Oordeelkundig onderwerp hebben, klimmen zelden tot een' hooger toon dan dien van het Hekeldicht. In den vorm van Brieven laten zich ook nog andere stoffen behandelen,

en beide liefde en geklag kunnen zich van dezelve bedienen; gelijk plaats heeft in de *Heroïdes* van OVIDIUS, en in de *Epistolae ex Ponto* van denzelfden. Werken als deze zijn blootelijk bestemd om het gevoel gaande te maken; en daar hunne verdienste hierin bestaat, dat ze de ware uitdrukking zijn van den hartstogt of het gevoel, 't welk derzelver onderwerp is, kunnen zij elken toon der Poëzij, die voor hen geschikt is, aannemen. Maar de Didaktische brieven, waarvan ik hier spreek, willen zelden een' merklijk hoogen toon dulden. Zij behelzen gewoonlijk aanmerkingen over Schrijvers, of over het gewone leven en over menschelijke karakters; en bij het mededeelen van deze stelt de Dichter zich niet voor eene volledige Verhandeling te geven, noch zich stipt aan orde en regelmaat te houden, maar hij laat zijnen geest vrijelijk spelen over zeker bijzonder stuk, 't welk hem aanleiding tot schrijven heeft gegeven. In alle Leerdichten van dezen aard moet de regel van HORATIUS gelden: *quicquid praecipies esto brevis* (wees kort in 't geen gij leert). Het bevallige, beide in Hekelschriften en Brieven, bestaat voor een groot deel in eene zaakrijke beknoptheid. Deze geeft aan zoodanige soorten van schriften eene zekere scherpte en levendigheid, welke de verbeelding treft, en de aandacht opwekt. Een aanmerkelijk gedeelte van derzelver verdiensten hangt mede af van een juist en treffend schilderen van karakters. Daar zij de hulp missen van die hoogere schoonheden der schilderende en dichterlijke taal, die aan andere stukken zoo veel sieraads bijzetten, verwacht de lezer, in vergoeding daarvoor, eene levendige schildering van menschen en zeden; want ook dezen verschaffen steeds een groot vermaak, en hierin komen geestige toeren zeer wel te pas, welke daarentegen in de hooger soorten der dichtkunst zelden plaats vinden.

In alle deze opzigten verdienen de Zedekundige

Brieven van POPE grooten lof, en kunnen genoegzaam als volmaakte modellen dezer soort van Poëzij worden aangemerkt. Hierin vertoont zich misschien de eigenlijke sterkte van des Dichters geest, want in de verhevener soorten van dichtkunst munt hij minder uit. In verrukking, vuur, kracht en rijkdom van dichterlijk vernuft moet hij voor DRYDEN, die anders veel minder vrij is van gebreken, ongetwijfeld onderdoen. Het schijnt niet, dat hij in de Epische en Tragische Poëzij geslaagd zoude zijn; maar in een' zeker bepaalden kring behoeft hij voor geen' Dichter te wijken. Zijne vertaling der *Ilias* zal een duurzaam gedenkteeken van zijn' roem blijven, als de fraaiste en meest uitgewerkte vertaling, die er mogelijk ooit van eenig dichterlijk werk te voorschijn is gekomen. Dat hij voor aandoenlijke Poëzij niet ongeschikt was, getuigen zijn brief van *Heloise* aan *Abelard*, en zijne verzen ter gedachtenis eener ongelukkige Vrouw; zijnde de beide eenigste, maar tevens in hunne soort uitmuntendste stukken, welke hij in het Sentimentéle heeft geschreven. Dan de eigenschappen, waarin hij bijzonder uitstak, zijn gezond oordeel en geest, benevens eene korte en gelukkige manier van zich uit te drukken, en zoetvloeiendheid in zijne verzen. Weinig Dichters hebben meer vernuft, en tevens meer oordeel in het regt gebruik daarvan aan den dag gelegd. Dit maakt zijn *Geroofde Haarlok* tot het grootste meesterstuk, 't welk mogelijk ooit in den levendigen en vrolijken stijl te voorschijn is gekomen. In zijne ernstige stukken, bij voorbeeld in zijne *Proeve over den Mensch*, en in zijne *Zedekundige Brieven*, vertoont zich dat geestige juist zoo veel, als noodig is om aan de ernsthaftige aaumerkingen de vereischte bevalligheid te geven. Zijne navolgingen van HORATIUS zijn zóó gelukkig, dat men niet weet, wat men het

meest moet bewonderen, het Oorspronkelijke, of de Koppj; zij behooren onder die zeldzame Navolgingen, welke al het natuurlijke en bevallige van het Oorspronkelijke behouden hebben. De karakters, die hij geschilderd heeft, zijn bij uitstek natuurlijk en levendig; en nooit was een Schrijver in dien beknopten zaakrijken stijl, welke aan Satiren en Brieven zoo veel levendigheid bijzet, gelukkiger dan hij. Nergens zien wij ook de goede uitwerkselen van het Rijm in Engelsche Verzen zoo duidelijk, als bij het lezen dezer zijner stukken. Men voelt, dat de stijl daardoor eene verhevenheid krijgt, die dezelve zonder dat niet zoude gehad hebben; terwijl de Dichter tevens het Rijm zoo meesterlijk weet te gebruiken, dat het hem nergens schijnt te binden, maar hem integendeel dient om de levendigheid zijner manier te vergrooten. Hij-zelf zegt, dat hij zijne zedekundige aanmerkingen veel beknopter, en dus veel krachtiger, in Rijm konde voorstellen, dan in Proza.

Onder de Zede- en Leerdichters bekleedt YOUNG een' te hoogen rang, dan dat wij hem met stilzwijgen kunnen voorbijgaan. In alle zijne werken vindt men blijken van een' mannelijken geest. Zijn dichtstuk de *Algemeene Hartstogt (Universal Passion)* bezit de volkomene verdienste van die krachtige beknoptheid van stijl en levendige karakterschildering, welke ik als een bijzonder vereischte in Hekelschriften en Leerdichten heb opgegeven. Schoon zijn vernuft somtijds wat al te schitterend, en zijne uitdrukkingen wat al te gekunsteld schijnen, bezit hij nochtans eene levendigheid van vernuft, geschikt om alle lezers te vermaken. In zijne *Nachtgedachten* heerscht eene groote kracht van zeggen; in de drie eersten derzelve treft men vele aandoenlijke plaatsen aan, en in allen ontmoet men gelukkige beelden en zinspelingen, zoowel als godvruchtige

gedachten. Jammer! dat zijne gevoelens vaak te overdreven en gezwollen zijn; ook is zijn stijl te stijf en te duister om zeer te behagen.

Onder de Fransche Schrijvers heeft BOILEAU ongetwijfeld in het Leerdicht groote verdiensten. De nieuwste Kunstregters zijn juist niet genegen om hem eene groote mate van oorspronkelijk vernuft of dichterlijk vuur toe te kennen; * echter zullen zijne *Dichtkunst*, zijne *Hekeldichten* en *Brieven* steeds in goote achting blijven; niet slechts uit hoofde der bondige en oordeelkundige gedachten, maar ook van wege de zuivere en fraaije poëtische taal, en de gelukkige navolging der Ouden.

Van het Leerdicht ga ik over tot de Beschrijvende Poëzij, waarin ook het Vernuft zijne volle kracht kan uitoefenen. Door Beschrijvende Poëzij versta ik juist niet eene bijzondere soort van Dichtstukken. Men vindt weinig stukken van eenige uitgebreidheid, welke zuiver Beschrijvend kunnen genoemd worden, of waarin de Dichter geen ander oogmerk heeft gehad, dan blootelijk te beschrijven, zonder een verhaal, bedrijf of eenige zedelijke gedachte ten grondslage van zijn stuk te leggen. Beschrijving wordt in 't algemeen eer gebezigd als een sieraad, dan dat ze het onderwerp van een regelmatig werk zoude uitmaken. Dan, ofschoon zij dus zelden eene afzonderlijke soort van Dichtwerk uitmaakt, komt zij nogtans in alle soorten van Dichtstukken, in Herdersdichten, Lierdichten, Leerdichten, Heldendichten en Tooneelstukken, zoo dikwerf voor, en bekleedt daarin eene zoo aanzienlijke plaats, dat zij, in eene Verhandeling over de Dichtkunst, zeer verdient in overweging genomen te worden.

---

* Zie MARMONTEL, *Poëtique Française*.

Beschrijving of Schildering is de groote proefsteen van dichtelijke verbeeldingskracht, en onderscheidt steeds een oorspronkelijk van een gewoon vernuft. Den Schrijver van de dagelijksche klasse schijnt de Natuur, wanneer hij beproeft haar te schilderen, reeds uitgeput te zijn door die genen, welke voor hem dat pad betreden hebben. Hij ziet in het voorwerp, 't welk hij wil malen, niets nieuws, niets buitengewoons; zijne bevattingen zijn onbepaald en wild, en zijne uitdrukkingen bijgevolg zwak en algemeen. Hij geeft ons veeleer woorden, dan denkbeelden; wij vinden wel de taal der dichtelijke beschrijving, maar het voorwerp - zelf zeer onvolkomen beschreven. De ware Dichter daarentegen weet te maken, dat wij ons verbeelden de zaak - zelve voor onze oogen te zien; hij weet hare onderscheidene gedaante-trekken te vatten; hij geeft haar de kleuren van leven en wezen; hij plaatst haar in zulk een licht, dat een Schilder daarnaar kan werken. Deze gelukkige begaafdheid is voornamelijk de vrucht eener sterke verbeelding, welke eerst zelve een' levendigen indruk van het voorwerp ontvangt, en dan, door middel eener gepaste keuze van de enkele trekken, waaruit zij hare schildery zamenstelt, dezen indruk in zijne volle kracht mededeelt.

In deze keuze van trekken is de groote kunst van Schilderachtige Beschrijvingen gelegen. Zij moeten, in de eerste plaats, niet te alledaagsch, noch zoodanig zijn, dat zij onopgemerkt worden voorbijgegaan, maar, zoo veel mogelijk is, nieuw en oorspronkelijk, zoo dat ze de verbeelding gaande maken, en de aandacht bezig houden. In de tweede plaats, moeten zij van dien aard wezen, dat zij de beschrevene zaak in hare *individualiteit* doen beschouwen, en ten klaarste voorstellen. Eene Beschrijving, welke bij het algemeene blijft, kan nimmer goed zijn; want wij kunnen ons geen ding in het afgetrokkene duidlijk voorstellen;

alle duidelijke denkbeelden worden uit enkele dingen gevormd. In de derde plaats, moeten alle aangebragte trekken of omstandigheden evenredig en éénsoortig zijn; dat is, wanneer men een groot voorwerp beschrijft, moet elke trek, die men aan hetzelfde geeft, dienen om hetzelfde te vergrooten; of, wanneer een vrolijk en vermakelijk voorwerp beschreven wordt, moet alles strekken om hetzelfde te verfraaijen, opdat dus de indruk geheel en volkomen op de verbeelding moge hechten. Eindelijk moeten de trekken of omstandigheden in de Beschrijving beknopt en eenvoudig uitgedrukt worden; want worden zij te zeer uitgebreid, of blijft men er te lang bij stil staan, zoo kan het niet missen, of zij zullen den indruk, welken men bedoelde te maken, verzwakken; korthed is in alle gevallen voordeelig voor de levendigheid. Maar het zal tot beter verstand dezer voorgestelde regelen noodig zijn, dezelve door eenige voorbeelden op te helderen.

Onder alle eigenlijk gezegde Beschrijvende Gedichten, zoo vele mij in eenige taal bekend zijn, zijn de *Jaargetijden* van THOMSON het grootste en volledigste, en een werk, 't welk geheel buitengewone verdiensten bezit. 't Is waar, de Stijl, met al deszelfs luister en sterkte, is somtijds hard, en in 't stuk van losheid en duidelijkheid niet vrij van gebreken. Dan niettegenstaande dit gebrekkige is THOMSON een krachtig en bekoorlijk Schilder; want hij was een man van een gevoelig hart, en eene vurige verbeelding; hij had de Natuur zorgvuldig beoefend en nagevolgd; door hare schoonheden bekoord, wist hij deze niet slechts met juiste trekken te schilderen, maar gevoelde tevens ten sterkste den indruk derzelve. Dezen indruk, welken hij-zelf gevoelt, weet hij aan de ziel zijner lezers mede te deelen; en geen mensch van smaak kan een zijner *Jaargetijden* lezen, zonder dat hem de denkbeelden en gewaarwordingen, die aan

dat jaargetijde eigen zijn, voor den geest komen In zijne Beschrijving van den Zomer, ter plaatse waar hij de uitwerkselen der hitte in de verzengde luchtstreek afschildert, neemt hij die gelegenheid waar, om te spreken van de pest, welke de Engelsche vloot te *Kartagena*, onder den Admiraal *VERNON*, aantastte. Dit doet hij in de volgende uitdrukkingen: „Gij, dapperere *VERNON*! waart ooggetuige van het jammerlijk tooneel. Met medelijden zaagt gij den arm des krijgsmans tot kinderlijke zwakheid verslapt; zaagt gij de hevig folterende smart, de schimachtige gedaante, de bleeke sidderende lippen, en het matte oog van alle vuur beroofd. Gij hoordet het gekerm van zoo vele stervende vlotelingen van strand tot strand terugkaatsend; gij hoordet des nachts het menigvuldig inplompen der lijken in de treurige golven.” * Alle omstandigheden zijn hier gelukkig gekozen, om deze akelige vertooning in het sterkste licht te plaatsen. Maar het meest treffende in deze schildering is het laatste beeld. Wij worden door alle tooneelen van jammer heen geleid, tot dat wij aan de vreeselijkste sterfte op de vloot zijn gekomen. Hier zoude een gewoon Dichter zich van overdrevene uitdrukkingen hebben bediend, om de menigvuldige overwinningen en zegepralen van den Dood te schilderen. Doch hoe veel sterker is de indruk, welchen de verbeelding krijgt door deze enkele omstandigheid van lijken, die ieder nacht over boord worden gesmeten, van derzelve gedurig geplomp in het water, en van het luisteren van den Admiraal naar dit akelig geplomp, dat telkens in zijne ooren klinkt.

De lofspraak, met welke *JOHNSON*, in zijne *Levens der Engelsche Dichters*, *THOMSON* vereert, is waar-

---

* Naar de Vertaling van *LUBLINK*.

lijk groot; doch naar mijn oordeel niet minder juist. „Als Schrijver,” zegt hij, „heeft THOMSON aanspraak op de verhevenste soort van lof; zijne wijze van denken, en van zijne gedachten uit te drukken, is oorspronkelijk. Zijn rijmloos vers is even zoo weinig het rijmlooze van MILTON, of van eenigen anderen Dichter, als PRIORS rijmen de rijmen zijn van COWLEY. Zijne Kadans, zijne Rusten, zijne Spreekmanieren zijn alle vruchten van zijn' eigen akker, niet overgenomen, niet nagebootst. Hij denkt op zijne eigene wijze, en zijne gedachten zijn altijd die van een' man van vernuft. Hij beschouwt de wereld en het leven der menschen met een oog, 't welk de Natuur den Dichter alleen heeft geschonken; een oog, 't welk in ieder voorwerp, dat zich aan hetzelfde opdoet, juist datgene onderscheidt, waarop de verbeelding met vermaak kan blijven rusten; en met een' geest, voor wien, terwijl hij het groote bevat, het kleine tevens niet onopgemerkt blijft. De lezer der *Jaargetijden* verwondert zich, nooit eer datgene gezien te hebben, 't welk THOMSON hem doet zien, noch datgene te hebben gevoeld, wat THOMSON hem thans doet gevoelen. Zijne beschrijvingen van groote tooneelen en algemeene werkingen, stellen ons de gansche grootheid der Natuur, zoo wel in het bevallige als in het schrikwekkende, voor oogen. De vrolijkheid der Lente, de glans des Zomers, de stilte van den Herfst, en de akeligheid des Winters nemen beurtelings de ziel in. De Dichter voert ons over de verschillende tooneelen der dingen, zoo als zij elkander bij de afwisseling der jaargetijden opvolgen, en deelt ons zijne verrukking dermate mede, dat onze denkbeelden door zijne voorstelling uitgebreid worden, en met zijn gevoel overeenstemmen.” Hetgeen deze groote Kunstregter berispt in THOM-

son's trant van uitdrukking, dat hij namelijk daarin te weelderig is, en dikwijls meer het oor dan de ziel zoekt te vullen, is niet minder juist en gegrond.

De Hermit van PARNELL, (*the tale of the Hermit*) pronkt van voren tot achter met schoone beschrijvingen. De manier, waarop hij zijn' Kluizenaar deszelfs intrede in de wereld laat doen, zijne ontmoeting van een' metgezel, en de vermelding der huizen, waarin zij van tijd tot tijd ontvangen worden, de beschrijving van den trotschen, den gierigen, en den deugdzamen man, zijn regt keurige schilderingen, gemaakt met een vlug en kunstig penseel, met geene overbodige kleuren beladen, en ons eene levendige aanschouwing der voorwerpen gevende.

Dan onder alle Engelsche Gedichten der Beschrijvende soort zijn de *Allegro* en *Penseroso* van MILTON de rijkste en merkwaardigste. De verzameling van vrolijke beelden aan den eenen, en van droefgeestige aan den anderen kant, welke in deze beide kleine, maar onnavolgbaar schoone dichtstukken vertoond worden, is zoo keurig, als men ze maar kan uitdenken. Ook zijn zij inderdaad de voorraadschuren, waaruit verscheiden volgende Dichters hunne beschrijvingen van gelijksoortige voorwerpen verrijkt hebben; en het lezen van deze stukken is alleen genoeg ter opheldering dier aanmerkingen, welke ik aangaande eene gepaste keuze der enkele trekken in Beschrijvende Dichtstukken gemaakt heb.

Bij deze gelegenheid dient in 't gemeen te worden aangemerkt, dat in het beschrijven van plechtige of groote voorwerpen de beknopte manier altijd de beste is. Beschrijvingen van vrolijke en bevallige tooneelen dulden eene meer uitgebreide en uitvoerige behandeling, wijl men sterkte hier niet als eene hoofdeigenschap verwacht. Maar waar het oogmerk is een' verheven of aandoenlijken indruk te maken, daar worden

boven alles kracht en nadruk vereischt. Hier is het de zaak de verbeelding eensklaps te vermeesteren, en de ondervinding leert, dat deze veel sterker getroffen wordt door een stout en vurig beeld, dan door de angstvallige naauwkeurigheid eener uitgewerkte opheldering. „Zijn aangezigt was onkenbaar en duister,” zegt OSSIAN, terwijl hij een’ Geest beschrijft; „de vale glans eener ster schemerde door zijne gedaante; driemaal zuchtete hij over den Held, en driemaal loeiden de winden des nachts rondom hem.”

Ook is het eene aanmerking van belang, dat de Dichter, bij het beschrijven van levenlooze voorwerpen uit de Natuur, altijd bezielde wezens in dezelve moet brengen, om haar te verlevendigen. De tooneelen eener doode en onbezielde natuur zijn uit hunnen aard geschikt om ons te vervelen, zoo de Dichter geen gevoel, leven en bedrijf in zijne beschrijving brengt. Dit is een bekende regel voor elken Dichter, die zijne kunst verstaat. Men zal zelden een regt schoon landschap aantreffen, zonder eenig menschelijk wezen, ’t welk hetzelfde beschouwt, of in zeker opzigt daarbij in aanmerking komt:

*Hic gelidi fontes, hic mollia prata, Lycori,
Hic nemus; hic ipso tecum consumerer aevol*

Het treffende in deze schoone regels van VIRGILIUS is het laatste gedeelte, ’t welk ons de deelneming van twee geliefden in dit landtooneel voorstelt. Eene langwijlige beschrijving van die *fontes* of bronnen, dat *nemus* of woud, en die *prata* of beemden, in den besten smaak der nieuwe Dichteren, zoude vervelend geweest zijn, zonder dien trek, welke in weinige woorden al de schoonheden van dien oord aan ons hart laat gevoelen: *hic ipso tecum*

consumerer aevo (hier zou ik met u mijne dagen wenschen te slijten). Eene der voornaamste schoonheden in MILTON's *Allegro* bestaat daarin, dat alles vol leven en menschelijk gevoel is.

Elk stuk in eene beschrijving moet, gelijk ik reeds gezegd heb, zoo veel mogelijk, als bijzonder voorgesteld worden, ten einde aan den geest een onderscheiden en volkomen beeld te vertoonen. Een heuvel, eene rivier, of een meir vertoonen zich veel duidelijker aan onze verbeelding, wanneer men zekere bijzondere rivier, meir of heuvel beschrijft, dan wanneer men van die voorwerpen in 't gemeen spreekt. De meesten der oude Schrijvers voelden, hoe veel hunne beschrijving daardoor won. Dus worden in het *Hooge-Lied* van SALOMO, dat schoone Herdersdicht, de beelden telkens bijzonder gemaakt of geindividualiseerd door de voorwerpen, waarop zij doelen. Het is „de Roos van Saron, de lelie der dalen, de „kudden, welke op den berg Giléad weiden, de „stroomen, die van den berg Libanon vlieten. — Kom „met mij van den Libanon, mijne bruid; zie van den „top van Amana, van den top van Senir en Hermon, „van de bergen der luipaarden.” (Hoofdst. IV. v. 8.) Zoo ook bij HORATIUS:

*Quid dedicatum poscit Apollinem
Vates? quid orat de patera novum
Fundens liquorem? non opimas
Sardiniae segetes feracis;*

*Non aestuosae grata Calabriae
Armenta; non aurum, non ebur Indicum,
Non rura, quae Liris quieta
Mordet aqua, taciturnus amnis.*

Beide, HOMERUS en VIRGILIUS, munten uit in de gave van dichterlijke beschrijvingen. Wanneer VIRGI-

LIUS ons in het tweede boek zijner *Éneis* den brand en de verwoesting van *Troje* beschrijft, zijn alle omstandigheden zoo gelukkig gekozen en voorgesteld, dat de lezer zich verbeeldt al die ijsselfigheden in persoon bij te wonen. De dood van *Priamus* in 't bijzonder is in dit opzigt een meesterstuk. De geheele beschrijving van den koninklijken grijsaard, die zijne wapenrusting aangordt, toen hij zag, dat de vijand de stad verneesterde; de gesteldheid, waarin hij zijne huisgenooten ontmoet, welke hunne toevlugt tot een altaar in den binnenhof van 't paleis genomen en zich daar rondom geplaatst hadden; zijne fiere gramschap, als hij een' zijner zonen onder de handen van *Pyrrhus* ziet sterven; de krachtelooze speer, door zijn' zwakken arm geworpen; het beestachtige gedrag van *Pyrrhus*, en de manier, waarop hij den ouden Koning om het leven brengt; al deze omstandigheden zijn op de aandoenlijkste wijze en met eene meesterlijke hand geschilderd. De gevechten van HOMERUS, en MILTON's tafereelen, zoo wel van het Onderaardsche Rijk, als van het Paradijs, leveren mede een aantal voorbeelden van schoone beschrijvingen op. OSSIAN schildert insgelijks met levendige kleuren, schoon hij te weinig *gedetailleerde* trekken of omstandigheden bijbrengt; zijne hoofdverdiensie bestaat daarin, dat hij schildert voor het hart. Eene zijner uitvoerigste beschrijvingen is de volgende der puinhoopen van *Balclutha*: „Ik heb de muren van *Balclutha* gezien, „maar zij waren verwoest. Het vuur had door de „huizen gebruist, en de stemme des volks werd niet „langer gehoord. De stroom van *Clutha* was uit zijne „plaats gedreven, door het instorten der muren; de „distel schudde zijn wankelend hoofd, en he mos „zuisde zachtens door den wind. De Vos keek uit „het venster, en het rietgras waaide om zijn hoofd. „Woest is de Woonplaats van *Moïna*; stilte is in het

„huis haars Vaders.” Wij kunnen bij deze gelegenheid SHAKESPEAR niet voorbij gaan, die zoo onge-
meen de gave bezat van met het penseel der Natuur te schilderen. Schoon zijne voornamste kunst bestaat in het treffen van zeden en karakters, is nogtans zijne tooneelbeschrijving veeltijds ook keurig, en door een' enkelen trek vaak gelukkig uitgevoerd. Bij voorbeeld in die plaats van den *Koopman van Venetië*, welke aan de verbeelding een beeld vertoont zoo natuurlijk en fraai, als met mogelijkheid in zoo weinige woorden kan beschreven worden: „Hoe zoet slaapt het maan-
„licht op dezen oever! Laat ons hier gaan zitten
„enz.” *

De schoonheid der schilderende Poëzij hangt grooten-
deels af van de rechte keuze der Epitheten of *Woordbijvoegingen*, en men kan niet ontkennen, dat vele Dichters hieromtrent te weinig oplettendheid gebruiken. Men bedient zich vaak van Epitheten om het vers te vullen, of om het rijm te vinden, en daardoor worden zij veeltijds nietsbeduidend en overtollig, en zijn niets meer dan bloote stopwoorden, welke, in plaats van aan de beschrijving iets bij te zetten, haar veeleer verzwakken en slechter maken. Ik vrees dat de *Liquidi fontes* van VIRGILIUS, en het *prata canis albicant pruinis* van HORATIUS, tot deze klasse moeten gebragt worden: want door een *Epitheton* te kennen te geven, dat water vloeibaar, en sneeuw wit is, is niet veel meer dan bloote Tautologie. Elk *Epitheton* moet of aan het woord, waarbij het gevoegd wordt, een nieuw denkbeeld bijzetten, of ten minste dienen om de bekende beteekenis van hetzelfde te verhoogen en te versterken. Dit vinden wij in de volgende plaats van MILTON:

---

* *How sweet the moonlight sleeps upon this bank!
Here will we sit etc.*

„Wie zal zich met onwissen tred in de donkere,
 „grondelooze, oneindige diepte begeven, en door de
 „tastbare duisternis den ongebaanden weg vinden? of
 „op luchtige wieken met eene onvermoeide vlugt dat
 „ongemeten ruim overvliegen?“ *

De Epitheten, welke hier gebruikt worden, dienen volkomen om de beschrijving te versterken, en helpen de verbeelding om dezelve te bevatten; — „de onwisse tred — de grondelooze diepte — de tastbare duisternis — de ongebaande weg — de onvermoeide vlugt“ — strekken alle om de beelden volkomener en klaarder te maken. Maar er zijn vele algemeene Epitheten, welke, ofschoon zij de beteekenis van het woord, waarbij ze gevoegd zijn, schijnen te verhoogen, hetzelfde nogtans zóó onbepaald laten, en welke reeds zóó afgesleten en gewoon in de poëtische taal zijn geworden, dat zij volstrekt laf zijn. Van dien aard zijn „helsche tweedragt — bloedige oorlog — „akelig tooneel“ — en ontelbare andere van dezelfde soort, welke wij bij voorname Dichters wel eens nu en dan aantreffen, maar die van dagelijksche Dichters bijna overal gebruikt worden als krukken om zich* in hunne onnatuurlijke hoogte op te houden. Zij geven wel eene soort van gezwollenheid aan de taal, en verheffen dezelve boven den toon der Proza; maar zij doen niet het allerminste om het beschreven voorwerp op te helderen, en overladen integendeel den Stijl met een' nutteloozen overvloed van woorden.

---

* — *Who shall tempt with wand'ring feet
 The dark, unbottom'd, infinite abyss,
 And through the palpable obscure, find out
 His uncouth way? or spread his airy flight,
 Upborn with indefatigable wings,
 Over the vast abrupt?*

De ware Dichter is somtijds in staat, om door een welgekozen Epitheton zijne beschrijving te voltoojen, en door middel van een enkel woord een geheel tooneel voor de verbeelding af te schilderen. Van dien aard is het Epitheton, 't welk HORATIUS aan de rivier *Hydaspes* geeft. De deugdzame man, zegt hij, heeft geene wapenen van nooden,

*Sive per Syrtes iter aestuosas,
Sive facturus per inhospisalem
Caucasum, vel quae loca fabulosus
Lambit Hydaspes.*

Een der Uitleggers wilde hier *fabulosus* veranderd hebben in *sabulosus*; eene gissing, welke een bewijs draagt van volkomen gebrek aan smaak, daar zij de gemeene en afgesleten Epithete „Zandige rivier” in de plaats stelt dier schoone schilderij, die de Dichter ons geeft met dien enkelen trek, waarmede hij den *Hydaspes* de „Romaneske rivier,” dat is, het tooneel van allerhande wonderbare ontmoetingen en poëtische vertellingen, genoemd heeft.

VIRGILIUS heeft insgelijks zeer fraai en gepast door een enkel Epitheton de reden uitgedrukt, waarom *Dédalus* het ongeval van zijn' zoon *Icarus* niet had afgebeeld:

*Bis conatus erat casus effingere in auro,
Bis patriae cecidere manus.*

Deze voorbeelden en aanmerkingen zullen genoeg zijn om een regt denkbeeld van eene echte Poëtische Beschrijving te geven. Er is altijd reden om des Dichters bekwaamheid in het schilderen te wantrouwen, wanneer het zichtbaar is, dat hij moeite heeft gedaan; wanneer hij gezwollen is; afgesletene Epitheten en algemeene uitdrukkingen opeenstapelt; en ons een hoog

denkbeeld tracht te geven van de eene of andere zaak, waarvan wij desniettemin, na dat alles, nog maar een zeer onduidelijk begrip kunnen vormen. De beste Dichters zijn in hunne beschrijvingen kort en eenvoudig. Zij stellen ons zulke trekken der zaak voor oogen, waardoor de verbeelding op het eerste gezigt getroffen en verhit wordt; zij geven ons denkbeelden, naar welke de Schilder of Beeldhouwer zoo dadelijk kan werken; en dit is eene der sterkste en meest beslissende proeven eener goede Beschrijving.

ZES-EN-DERTIGSTE LES.

OVER DE POËZIJ DER HEBBREUWEN.

Onder de verschillende stukken van Poëzij, met welker onderzoek wij ons thans bezig houden, moet de oud-Hebreeuwsche Poëzij, of die der H. Schrift, gerekend worden met regt eene plaats te verdienen. Al beschouwen wij ook deze heilige boeken in geen ander licht, dan dat zij ons de oudste gedenkstukken, die in Poëzij voorhanden zijn, opleveren, zoo zijn ze toch nog een merkwaardig voorwerp voor de Kunstbeoordeeling. Zij vertoonen ons den smaak, die in een' lang verleden tijd en in een verafgelegen land heeft plaats gehad. Zij verschaffen ons stukken, zeer verschillende van andere, welke ons bekend zijn, en die tevens groote schoonheden bezitten. Beschouwd als Schriften van Goddelijke ingeving, leiden zij tot nasporingen van een' verhevener aard. Maar ons oogmerk is thans niet, dezelve met een Theologisch, maar alleenlijk met een Kritisch oog te beschouwen; en het moet, dunkt mij, noodwendig tot genoegen

strekken, wanneer men zal vinden, dat de schoonheid en waardigheid dier schriften volkomen evenredig zijn aan het gewigt der zaken, welke zij bevatten. De geleerde Verhandeling van Dr. LOWTH, *de Sacra Poësi Hebraeorum*, verdient van elk, die begeerig is dit onderwerp volkomen te kennen, gelezen te worden. * Die Verhandeling is inderdaad een bij uitstek schatbaar Geschrift, zoowel ten opzigte van den fraaijen schrijftrant, als wegens de oordeelkundige aanmerkingen, welke zij bevat. Daar ik mijn tegenwoordig onderwerp niet beter voor mijne Lezers kan ophelderen, dan door het voetspoor van dezen Schrijver te volgen, zal ik in deze Les dikwijls van deszelfs aanmerkingen gebruik maken.

Ik heb niet noodig vooraf breedvoerig te toonen, dat onder de boeken van het Oude Testament zulk een in het oog loopend onderscheid van stijl heerscht, dat daaruit genoeg te zien is, welke van die boeken voor Dichtstukken, en welke voor Proza-schriften moeten gehouden worden. Terwijl de Historische boeken en de verzameling der Mozaïsche Wetten duidelijk blijken stukken in Proza te zijn, dragen daarentegen het boek van JOB, de Psalmën van DAVID, het Hoogelied van SALOMO, de Klaagliederen van JEREMIAS, een groot deel der Profetische schriften, en sommige plaatsen, welke hier en daar door de historische boeken verspreid zijn, de duidelijkste kenmerken van wezenlijke dichtstukken.

Er is geene de minste reden om te twijfelen, of

---

* Een later stuk over hetzelfde onderwerp door den beroemden HERDER, waaruit wij reeds in het 1ste Deel een en ander voorbeeld vertaald hebben, is aan de meeste liefhebbers onder mijne landgenooten door eene goede vertaling bekend.

Vert.

deze laatstgenoemde Schriften zijn oorspronkelijk in Verzen, of ten minste in eene soort van maat geschreven; maar daar de oude uitspraak der Hebreeuwse taal verloren is, zijn wij thans niet meer in staat om den waren aard van het Hebreuwsche vers te bepalen; althans niet dan zeer onvolkomen. Er zijn over dit stuk onder de Geleerden groote geschillen ontstaan, die wij hier niet noodig hebben te ontvouwen. Men behoeft het Oude Testament maar in de gewone Vertaling, welke zeer letterlijk is, te lezen, en men zal duidelijke blijken vinden, dat sommige stukken in eene zekere voetmaat geschreven zijn; de *disiecti membra poëtae* vallen dikwijls van zelve in 't oog. Laat iemand de Historische Inleiding tot het boek van JOB, welke de twee eerste hoofdstukken beslaat, lezen, en dan tot JOB's redevoering, in het begin van het derde hoofdstuk, overgaan, zoo kan het niet missen of hij zal voelen, dat hij uit het rijk der Proza in dat der Poëzij treedt. Niet alleen de poëtische gedachten en de figuurlijke stijl doen hem deze verandering bemerken, maar hij vindt duidelijk ook het afloopen der zinnen en de schikking der woorden veranderd; en deze verandering is voor een' opmerkzaam lezer even zoo groot, als wanneer hij, na het lezen der *Commentariën* van CÉSAR, de *Ænéis* van VIRGILIUS in handen neemt. Dit is reeds genoeg om te bewijzen, dat de Heilige Schriften datgene bevatten, wat in den sterksten zin van het woord Poëzij genaamd wordt; en in 't vervolg zal ik aantoonen, dat er voorbeelden van meest al de verschillende soorten van Poëzij in dezelve gevonden worden. Ik kan niet nalaten hier in 't voorbijgaan aan te merken, dat deze omstandigheid een krachtig bewijs voor de waardigheid der Poëzij oplevert. Geen mensch toch kan zich verbeelden, dat het eene beuzelachtige en verachtelijke kunst is, welke door Schrijvers,

die van de Godheid werden angeblazen, gebruikt werd, en als een middel is uitgekozen, om de kennis van Goddelijke waarheden aan wereld mede te deelen.

Muziek en Dichtkunst zijn van de vroegste tijden af bij de Hebreëuwen beoefend geweest. Reeds ten tijde der Regteren vinden wij van Profetische scholen gewaagd; en wij weten, dat de oefeningen dergenen, welke in die scholen onderwezen werden, onder anderen daarin bestonden, dat men lofzangen ter eere van God zong, die door verscheidene speeltuigen begeleid werden. In het eerste Boek van SAMUEL * vinden wij, dat een gezelschap van zulke Profeten of Zangers, bij eene plegtige gelegenheid, van den heuvel, waarop zij hunne school hadden, afkomt, „profetérende,” zoo als gezegd wordt, „met luiten, „trommelen en harpen voor zich henen.” Maar in de dagen van Koning DAVID bereikten Muziek en Poëzij haren hoogsten trap. Deze Vorst stelde tot den dienst van den Tabernakel vier duizend Levieten aan, welke in vier-en-twintig Koren verdeeld waren, en onder verscheidene hoofden stonden, wier werk alleen bestond in Lofzangen te zingen, en de speeltuig-muziek bij den openbaren Godsdienst te regelen. ASAF, HEMAN en JEDUTHUN waren de Hoofdbestuurders der Muziek, en uit de opschriften van sommige Psalmen schijnt het, dat zij tevens beroemde opstellers van Lofzangen of Heilige Dichtstukken geweest zijn. In het vijftiende hoofdstuk der Kronijken worden ons de inrigtingen van DAVID, betrekkelijk de heilige Muziek en Dichtkunst, beschreven, en hieruit blijkt, dat dezelve veel prachtiger en kostbaarder geweest zijn, dan ooit bij eenig ander volk in den openbaren Godsdienst heeft plaats gehad.

---

* Hoofdst. X. vs. 5.

Het algemeene zamenstel der Hebreeuwsche Dichtstukken is van een' buitengewonen en geheel bijzonderen aard. Hetzelve bestaat hoofdzakelijk daarin, dat elke periode in overeenkomstige, en meestal gelijke, deelen verdeeld is, welke, zoowel ten opzichte van den zin, als van den klank, op elkander slaan. In het eerste lid wordt eene zekere gedachte uitgedrukt, en in het tweede wordt deze zelfde gedachte uitgebreid, of met andere woorden herhaald, of ook door het tegengestelde sterker gemaakt; en dit wel op zoodanige wijze, dat dezelfde schikking en genoegzaam hetzelfde getal van woorden gehouden worden. Dit is het gewone beloop van alle Hebreeuwsche Gedichten. Voorbeelden hiervan vindt men overal, waar men het Oude Testament opslaat. Zoo lezen wij in den zes-en-negentigsten Psalm: „Zingt den HEERE een nieuw „lid; — Zingt den HEERE, gij gansche aarde! „Zingt den HEERE, looft zijnen name; — boodschapt „zijn heil van dag tot dag! Vertelt onder de Heide- „nen zijne eere; — onder alle volkeren zijne won- „ren! Want de HEERE is groot, en zeer te prij- „zen; — hij is vreesselijk boven alle Goden. Want „al de Goden der volkeren zijn afgoden; — maar de „HEERE heeft de hemelen gemaakt. Majesteit en „heerlijkheid zijn voor zijn aangezichte; — sterkte en „sieraad is zijn heiligdom.” Aan deze manier van zamenstelling is het grootendeels toe te schrijven, dat wij in onze Vertalingen, ofschoon in Proza gemaakt, zoo veel van het Poëtische behouden hebben. Want daar in de overzetting het oorspronkelijke stipt van woord tot woord gevolgd is, zoo blijft de orde en inrigting der oorspronkelijke periode bewaard, die door hare kunstige zamenstelling, hare regelmatige afwisseling, en overeenkomst der deelen, het oor eene merkelijke afwijking van den gewonen stijl en den toon der Proza doet gewaar worden.

Den oorsprong van dezen vorm van Gedichten bij de Hebreewen kan men duidelijk afleiden van de manier, waarop zij gewoon waren hunne heilige Gezangen te zingen. Deze namelijk waren van Muzijk vergezeld, en werden uitgevoerd door koren en troepen van Zangers en Speelluiden, welke beurtelings elkander antwoordden. Wanneer, bij voorbeeld, de eene troep den zang dus aanhief: „De HEERE regeert, de aarde verheuge zich!” zoo kwam het koor of halve koor met dit daarop slaande vers invallen: „dat vele eilanden (of de menigte der eilanden) zich verblijden! — „Rondom hem zijn wolken en donkerheid,” zong de eene partij, en de andere antwoordde: „Gerechtigheid en gerigte zijn de vastigheid zijnes troons.” Op deze wijze werden hunne Dichtstukken, wanneer zij op Muzijk gebragt werden, van zelfs in eene reeks van op elkander volgende Strofen en Antistrofen verdeeld; en hierin moet waarschijnlijk de oorsprong der zoogenaamde Antiphoniën of Tegenzangen, welke in vele Christenkerken in gebruik zijn, gezocht worden.

In het boek van EZRA wordt uitdrukkelijk gezegd, * dat de Levieten op deze manier, *bij beurten*, zongen; en eenige van DAVID's Psalmen dragen duidelijke kenteekenen, dat zij opgesteld zijn om op die wijze uitgevoerd te worden. Vooral moet de vier-en-twintigste Psalm, welke waarschijnlijk bij de plegtige gelegenheid van het terugbrengen der Verbondsark naar den berg Sion gedicht is, eene krachtige werking hebben voortgebragt, wanneer hij op deze wijze is uitgevoerd, zoo als vrij waarschijnlijk wordt ondersteld. Volgens deze onderstelling wordt de trein door het gansche volk opgewacht. De Levieten en

---

* EZRA III. 11.

Zangers, op de gewone wijze in partijen verdeeld, en van alle hunne speeltuigen vergezeld, geleiden den trein. Na de inleiding tot den Psalm, in de twee eerste verzen, wanneer de trein begint den heiligen berg op te klimmen, wordt door het halve Koor gevraagd:

Wie durft klimmen op den berg van Jehova?
Wie durft staan, waar hij, de Heilige, woont?

Hierop antwoordde het geheele Koor:

Die rein is van hand en rein is van hart,
Die zijne ziel niet trouwloos verbergt,
En nimmer een' bedrieglijken eed heeft gezworen,
Die zal zegen ontvangen van Jehova,
Die durft naderen tot God, zijnen helper.

Nadat de trein aan de deure des Tabernakels genaderd is, galmt het vereenigde Koor met alle zijne speeltuigen den volgenden uitroep uit:

Verheft het hoofd, gij deuren!
Verheft u, deuren der eeuwigheid!
Want de Koning der eer wil ingaan.

Hier valt het halve Koor met eene zachte stem in:

Wie is de Koning der eere?

en op het oogenblik, dat de Ark in den Tabernakel wordt gebragt, berst het geheele Koor in dit antwoord uit:

De sterke, dappere Jehova,
Jehova, de God van den oorlog.

Ik breng dit voorbeeld hier des te liever bij, wijl het strekt om te toonen, hoe veel de bevalligheid en luister der Heilige Gedichten, gelijk inderdaad van alle Dichtstukken, daarvan afhangt, dat wij de bijzondere gelegenheden weten, bij welke zij gemaakt, en de omstandigheden, waartoe zij geschikt zijn. En hoe veel moet er van hunne schoonheid voor ons verloren gaan, door de gebrekkige kennis, die wij hebben van vele bijzonderheden in de geschiedenis en de gewoonten van dit volk.

Daar deze manier van zamenstellen bij op elkander slaande Verzen algemeen in de Lofzangen en muzikale Poëzij der Joden was aangenomen, verspreide dezelve zich ook langzamerhand door andere poëtische stukken, welke niet bestemd waren om bij beurten gezongen te worden, en die dus deze wijze van zamenstelling eigenlijk niet noodig hadden. Maar de ooren der Joden waren aan dezen trant gewoon geworden, die nog door eene zekere deftigheid van stijl, bijzonder voor heilige stoffen geschikt, verfraaid werd. Van hier, dat men denzelfen zoowel in de schriften der Profeten, als in de Psalmen van DAVID, ziet heerschen. Dus vinden wij, bij voorbeeld, bij JESAJA: „Maakt u op, wordet verlicht, want uw licht komt; — „en de heerlijkheid des HEEREN gaat over u op. Want „ziet de duisternisse zal de aarde bedekken — en „donkerheid de volken; doch over u zal de HEER „gaan, — en zijne heerlijkheid zal over u gezien „worden. En de Heidenen zullen tot uw licht „gaan, — en de Koningen tot den glans, die u is „opgegaan.”* Deze manier van schrijven is een van de voorname kenmerken der oude Hebreewsche Poëzij, zijnde zeer verschillend, en in sommige op-

---

* JEZAJA XL. 1, 2, 3.

zigten juist het tegengestelde van den stijl der Grieksche en Romeinsche Dichters.

Behalve deze bijzondere wijze van zamenstelling, bezit de Heilige Poëzij de hoogste schoonheden eener krachtige, beknopte, stoute en beeldrijke taal.

Beknoptheid en nadruk zijn twee van hare voornaamste eigenschappen. Men zoude in den eersten opslag denken, dat de gewoonte der Hebreuwsche Dichters, om altijd dezelfde gedachte door herhaling of tegenstelling uit te breiden, noodwendig den stijl moest verzwakken. Doch zij weten dit zoo te doen, dat er dat nadeelig gevolg niet uit voortkomt. Hunne zinnen zijn altijd kort. Zelden gebruiken zij overtollige woorden. Nooit blijven zij lang op dezelfde gedachte staan. Aan deze korthed en spaarzaamheid der uitdrukking heeft hunne Poëzij hare verhevenheid grootendeels te danken; en alle Schrijvers, die het Verhevene willen beproeven, zullen wel doen; zoo zij in dat opzigt den stijl van het Oude Testament navolgen. Want, gelijk ik boven reeds heb aangemerkt, niets is meer strijdig met het Verhevene, dan langwijligheid en omslag van woorden. Nooit wordt de ziel door eenig groot denkbeeld, 't welk haar voorgesteld wordt, sterker getroffen, dan wanneer het zijne kracht in eens oefent; zoodra wij beproeven hetzelfde te verlengen, maken wij het zwakker. De meeste oorspronkelijke oude Poëten bij alle volken zijn eenvoudig en kort. De overtolligheden en uitwassen van den stijl zijn de vruchten der navolging in latere tijden, toen de kunst in min bedrevene handen verviel, en meer een werk van oefening werd, dan van eigenlijk vernuft.

Geene schriften hoegenaamd zijn zoo vol van de stoutste en levendigste Figuren, als de Boeken des Ouden Testaments. Het zal niet ondienstig zijn, dat wij hierbij wat langer blijven stilstaan; want onze

vroege gemeenzame kennis aan deze boeken, eene kennis, die meer den klank der woorden, dan den zin en de meening betreft, is oorzaak, dat wij vele schoonheden in de H. Schrift over het hoofd zien, die in elk ander werk onze bijzondere aandacht tot zich zouden trekken. In het bijzonder vinden wij hier eene groote menigte van Vergelijkingen, Allegoriën en Persoonsverbeeldingen. Om deze wel te beoordeelen, is het noodig, dat wij ons-zelfen in het Joodsche land verplaatsen, en ons die tooneelen en voorwerpen, waarvan de Hebreeuwsche Dichters omringd waren, voor oogen stellen. Dit moet volstrekt altijd in acht genomen worden, wanneer men de schriften van Dichters uit vreemde landen en van oude tijden met vrucht wil lezen. Ieder goed Dichter ontleent toch zijne beelden van de Natuur en het dadelijk leven; was dit zoo niet, hij kon onmogelijk levendig schilderen; en dus moeten wij noodwendig, om over de gepastheid zijner beelden te oordeelen, trachten ons in zijne omstandigheden te stellen. Wij zullen ook inderdaad bevinden, dat de Metaphoren en Vergelijkingen der Hebreeuwsche Poëzij ons eene fraaije vertooning van de natuurlijke voorwerpen hunnes lands en van de kunsten en bedrijven huns dagelijkschen levens aanbieden.

De natuurlijke voorwerpen hebben zij in zeker opzigt met de Dichters van alle tijden en landen gemeen. Licht en duisternis, boomen en bloemen, bosschen en velden, geven hun vele schoone figuren aan de hand. Maar, om in de Figuren dezer soort het regte vermaak te vinden, moeten wij in aanmerking nemen, dat vele van dezelve aan bijzondere omstandigheden van het Joodsche land haren oorsprong verschuldigd zijn. Gedurende den zomer valt er in dat land weinig of geen regen. Zoo lang de hitte aanhield, was het land ongemeen dor; gebrek aan water was eene groote

plaag; en eene milde regenvlaag, of het ontspringen eener bron veranderde de gansche gedaante der Natuur, en verwekte bij de inwoners veel hooger denkbeelden van genoeg en verkwikking, dan die zelfde oorzaken bij ons kunnen te weeg brengen. Van hier zien wij bij de Hebreuwsche Dichters, wanneer zij een groot onheil willen uitdrukken, zoo vele zinspelingen op „een droog en dor land, dat geen „water heeft.” Zoö ook, wanneer zij den overgang uit onheil tot geluk willen beschrijven, worden de Metaphoren gemeenlijk genomen van het vallen eens regens, en het ontspringen van water in de woestijn. Bij JESAJA heet het: „De woestijne en de dorre plaatsen zullen hierover vrolijk zijn; en de wildernisse „zal zich verheugen, en zal bloeijen als eene roos. — „In de woestijne zullen wateren uitbarsten, en beken „in de wildernissen. En het dorre land zal tot staand „water worden, en het dorstige land tot springaders „van water; in de woningen der draken zal gras, „met riet en biezen zijn.”

Daarenboven had Judéa vele bergen. Gedurende de regenmaanden was het blootgesteld aan veelvuldige overstromingen door het vallen van vloedén, die plotselijk van de bergen afstroomden, en in hunnen loop alles met zich voerden; ook liep de Jordaan, de grootste rivier van dat land, jaarlijks buiten zijne oevers. Van hier die gedurige zinspelingen op het geraas en gedruisch veler wateren; van hier, dat zware onheilen zoo dikwijls bij een' vloed vergeleken worden, iets, 't welk in zulk een land bijzonder nadrukkelijke beelden moest opleveren: „De afgrond roept „tot den afgrond, bij het gedruisch uwer watergoten; „alle uwe baren en uwe golven zijn over mij heen gegaan. Psalm XLII. 8.”

De twee merkwaardigste bergen van dat land waren de Libanon en de Karmel; de eerste beroemd door

zijne hoogte, en door de Cederbosschen, waarmede hij bedekt was; de laatste wegens zijne schoonheid en vruchtbaarheid, wegens de menigte zijner wijnstokken en olijfboomen. Hierom wordt de Libanon zeer gepast gebruikt als een beeld van alles wat groot, sterk en prachtig is; Karmel integendeel van alles wat aangenaam en schoon is. „De heerlijkheid van „Libanon is haar gegeven; het sieraad van Karmel.” JESAJA XXXV. 2. Meermalen wordt de Libanon Metaphorisch genomen voor den ganschen Staat of het Volk van Israël, voor den Tempel, voor den Koning van Assyrie; Karmel voor de zegeningen van vrede en voorspoed. „Zijne gestalte is als de „Libanon,” zegt SALOMON, daar hij van de waardigheid eener mannelijke gestalte spreekt; maar wanneer hij vrouwelijke schoonheid wil beschrijven, is het: „Uw hoofd is als Karmel.” Hooglied V. 15 en VII. 7.

Verder dient hier aangemerkt, dat de Heilige Dichters in de beelden van een' verhevenen en schrikbarenden aard, waarvan zij vol zijn, de trekken hunner beschrijvingen duidelijk ontleenen van die woede der Elementen en die schokken der Natuur, waarmede zij uit hoofde hunner luchtstreek bekend waren. Aardbevingen waren bij hen niet ongewoon, en de onweders van hagel, donder en bliksem, vergezeld van wervelwinden en duisternis, die in Judéa plaats hadden, overtroffen alle verschijnselen van dien aard, welke in gematigder luchtstreken voorvielen. JESAJA vertoont hierom in een stout beeld de aarde als „waggelende gelijk een dronkaard, en schuddende „gelijk eene nachthutte.” En in die schrikwekkende omstandigheden, waarmede de verschijning des Almagtigen in den honderd-en-achttienden Psalm beschreven wordt, waar „zijne tente rondom hem duisternis is;” waar „hagelsteenen en kolen vuurs zijne stemme zijn;”

en waar „de diepe kolken der wateren gezien en de „gronden der wereld ontdekt worden;” ofschoon de Heer LOWTH daarin eene zinspeling op het geval van Gods nederdaling op Sinaï meent te vinden, is het nogtans waarschijnlijker, dat de Figuren ontleend zijn uit die bewegingen der Natuur, waarmede de Dichter bekend was, en welke hem veel sterker en edeler beelden opleverden, dan thans bij ons plaats heeft.

Behalve deze natuurlijke voorwerpen van hun land, vinden wij de plegtigheden van hunnen Godsdienst, en de kunsten en bezigheden des dagelijkschen levens dikwijls tot de grondslagen hunner beelden gelegd. De Hebreëuwen waren een volk, 't welk zich voornamelijk met den Landbouw en de Veehoederij bezig hield; dit waren kunsten, die in groot aanzien bij hen stonden, en waarover zich hunne Aartsvaders, Koningen en Profeten niet schaamden. Zich luttel met den koophandel bemoeijende, en door hunne wetten en hun Godsdienst van het overige gedeelte der wereld afgezonderd, bleven zij, gedurende de beste tijden van hun' Staat, met de verfijningen der weelde grootendeels onbekend. Van hier, natuurlijk, die gedurige zinspelingen op het Herdersleven, op de „groene weiden, en stille wateren;” alsmede op de werkzame zorg eens herders voor zijne kudde; beelden, die nog tot op den huidigen dag zoo veel bevalligheid en zacht gevoel ademen, en waarvan, behalve vele andere plaatsen uit de Poëtische Schriften, bijzonder de drie-en-twintigste Psalm een uitmuntend voorbeeld oplevert. Van hier al die beelden, welke van landbezigheden, van het wijntreden, het koorn-dorschen, van stoppelen en stroo genomen zijn. Alle deze beelden laf te vinden, is niets anders dan een gevolg eener valsche kieschheid. HOMERUS heeft ten minste al zoo veel, en nog meer

in het kleine en bijzondere loopende vergelijkingen, welke van datgene, 't welk men thans het gemeene leven noemt, ontleend zijn; maar in het gebruik derzelve moet hij ver onderdoen voor de Heilige Schrijvers, welke gemeenlijk bij deze soort van Vergelijkingen het eene of andere van grootheid en waarde voegen, om haar meer aanzien bij te zetten. Welk eene onuitsprekelijke grootheid krijgt niet, bij voorbeeld, het volgende beeld des lands bij JESAJA, door de tusschenkomst der Godheid: „De natiën zullen „wel ruischen, gelijk groote wateren ruischen, doch „(God) zal haar scheiden; zoo zullen zij verre weg „vlieden, ja zij zullen gejaagd worden als het kaf „der bergen van den wind, en gelijk een klood van „den wervelwind.”

Niet minder dikwijls vinden wij figuurlijke zinspelingen op de gewoonten en plegtigheden van den Godsdienst; op de onderscheidingen volgens de Wet in reine en onreine dingen; op de inrigting van den Tempeldienst; op de kleeding der Pristeren, en op de meest bekende voorvallen, welke in hunne Geschiedenis vermeld worden; zoo als op den ondergang van *Sodom*, het afdalen van JEHOVA op den berg Sinai, en den wonderbaren doortogt der Israëlieten door de Roode Zee. Onder den Godsdienst der Israëlieten was tevens het gansche ligchaam hunner wetten en burgerlijke inrigtingen begrepen. Dezelve was vol van uitwendige plegtigheden, wier prachtige toestel de zinnen vermeersterde, en was tevens met elk deel van hunne nationale geschiedenis en staatsinrigting verbonden. Dit is de oorzaak geweest, dat alle denkbelden, welke tot den Godsdienst betrekking hebben, bij deze natie eene bijzondere waarde en gewigt bezaten, en ongemeen geschikt waren, om op de verbeelding te werken.

Uit dit alles volgt, dat de beelden, welke bij de

II. Schrijvers voorkomen, in een' hoogen trap levendig en natuurlijk zijn. Ze zijn onmiddelijk naar wenzelijke voorwerpen, welke dien Schrijveren voor oogen stonden, gemaakt. Ook hebben zij dit voordeel, dat zij nauwer betrekking tot elkander hebben, en meer op nationale begrippen en zeden gegrond zijn, dan die van de meeste andere Dichters. Onder het lezen hunner werken bevinden wij ons steeds in het Joodsche land. Overal rijzen de palmboomen en de cederen van den Libanon op voor ons gezigt. De beektenis van hun land, de uitwerkingen hunner luchtstreek, de zeden des volks, en de luisterrijke plegtigheden van hunnen Godsdienst, zweven telkens onder verschillende gedaanten voor onze oogen.

De Vergelijkingen, door de Heilige Dichters gebezigd, zijn gemeenlijk kort: zij raken eer slechts een enkel punt van gelijkheid aan, dan dat ze zich in kleine Episoden uitbreiden. In dit opzigt hebben die Schrijvers mogelijk iets vooruit boven de Grieksche en Romeinsche Dichters, wier Vergelijkingen door hare lengte en uitgebreidheid, vaak het verhaal te veel afbreken, en te veel opzettelijke kunst verraden. In de Hebreeuwsche Poëzij daarentegen vertoonen zij zich meer als vurige trekken eener levendige verbeelding, welke slechts ter zijde een' blik werpt op eenig gelijkend voorwerp, en dadelijk weder haar' weg vervolgt. Zoodanig is de volgende fraaije Vergelijking, dienende om den gezegenden invloed van goede Bestuurders op het Volk te beschrijven, en zijnde de zoogenaamde laatste woorden van DAVID, 2 Sam. XXIII: vs. 3. „Die over menschen heerscht, moet „regtvaardig zijn, en heerschen in de vreeze Gods. *

---

* Naar de Engelsche Vertaling.

„Hij zal zijn, gelijk het licht des morgens, wanneer de Zon opgaat; eenes morgens, zonder wolken, wanneer van den glans na den regen de grasscheutkens uit de aarde voorkomen.” Dit is eene der volledigste Vergelijkingen, welke in de H. Schrift voorkomen.

De Allegorie is mede eene Figuur, waarvan de Heilige Schrijvers zich zeer dikwijls bedienen. Ik heb reeds in eene vroeger Les, toen ik over deze Figuur handelde, als een voorbeeld van dezelve, die schoone en weluitgevoerde Allegorie uit den 80sten Psalm aangehaald, waarin het Volk van Israël bij een' wijnstok wordt vergeleken. De Profetische Schriften zijn vol van Parabels, welke eene soort van Allegorie uitmaken; en zoo al eenigen derzelve ons wat duister voorkomen, moeten wij bedenken, dat het in die vroeger tijden eene algemeene gewoonte was bij alle Oostersche volken; heilige waarheden onder geheimzinnige beelden en voorstellingen mede te deelen.

Maar van alle Figuren is er geene, welke den Stijl der H. Schrift meer verheft, en haar eene zoo bijzondere stoutheid en verhevenheid geeft, als de Prosopopocia of Persoonsverbeelding. Deze vindt men bij geene andere Dichters zoo trotsch en treffend als bij de H. Schrijvers. Bij plechtige gelegenheden wordt de gansche Natuur door hen bezielde; vooral, wanneer van eene verschijning of werking des Almagtigen wordt gesproken. „De pest ging voor hem heen, — de wateren zagen u, ó God! en verschrikten; — de bergen zagen u, en zij beefden. — De watervloeden liepen weg; — de diepte opende haren mond, en hief hare handen omhoog.” Wanneer bij Job naar de woonplaats der Wijsheid gezocht wordt, voert de Dichter de diepte in, zeggende: „Bij mij is zij niet;” ook zegt de Zee: „zij is niet bij mij.” — Het verderf en de dood zeggen:

„wij hebben het gerucht van haar met onze ooren „gehoord.” * De bekende verhevene plaats bij JERUSAÏA, † waar de val des Konings van Assyrië wordt beschreven, is vol van persoonsverbeeldingen. De dennen en de cederen van den Libanon heffen een luid gejuich aan over den val des dwingelands. De Helle raakt in beweging, en wekt hare dooden op, om hem bij zijne aankomst te gemoet te gaan. De doode Koningen spreken, en nemen deel in die zegemaal. Van dien aard zijn ook vele levendige en hartstogtelijke aanspraken aan steden en landen, aan personen en voorwerpen, welke menigvuldig in de schriften der Profeten voorkomen. „ó Wee, gij „zwaard des HEEREN, hoe lang zult gij niet stille „houden? Vaar in de schede, en wees stil! Hoe „zoudt gij stil houden?” (volgt onmiddelijk daarop) „de HEER toch heeft u bevel gegeven tegen As- „kalon, en tegen de Zeehaven; daar heeft hij het „besteld.” §

In 't gemeen, (want in alle bijzonderheden uit te weiden zoude ons te lang ophouden) is de Stijl der Poëtische boeken van het Oude Testament in een veel hooger trap, dan alle andere Poëtische Werken, vurig, stout en beziëld. Van die regelmatige, met kunst gezochte manieren van uitdrukking, waaraan onze ooren in de Nieuwe Poëzij gewend zijn, is hij geheel en al onderscheiden. Hij is de uitboezeming van hooger aandrift. De tooneelen worden niet koel beschreven, maar vertoond, als of zij voor onze oogen stonden. Elk voorwerp, ieder persoon wordt aangesproken, als of zij tegenwoordig waren. De overgang is dikwijls plotselijk; het verband vaak duister:

---

* JOB XXVIII: 14, 22.

† JERUSAÏA XIV.

§ JEREMIA XXVII: 6, 7.

er is gedurig verandering van personen; opeenstapeling van Figuren. Stoute verhevenheid en kunstelooze regelmatigheid is deszelfs karakter. Men ziet, dat 's Dichters geest in verrukking is, en werkt om denkbeelden mede te deelen, die voor zijne uitdrukking te sterk zijn.

Ik zal deze aanmerkingen over de Poëzij der H. Schrift in 't algemeen besluiten met eene korte opgave der verschillende soorten van Dichtstukken, die daarin voorkomen, en met eene aanwijzing der verschillende karakters van eenige der voornaamste Schrijvers.

De bijzondere soorten van Dichtstukken, die wij in het Oude Testament aantreffen, zijn hoofdzakelijk het Leerdicht, de Elegie of Treurzang, het Herdersdicht, en de Lierzang. Van het Leerdicht vinden wij het voornaamste voorbeeld in het *Boek der Spreuken*. De negen eerste Hoofdstukken van dit Boek zijn bij uitstek Poëtisch, en met menigerhande sieraden en figuren versierd. Maar in het tiende Hoofdstuk is de stijl merkkelijk veranderd, en tot een' lagen toon gedaald, welke ten einde toe voortduurt; behoudende echter steeds dezelfde spreukachtige, volgeestige manier, en dat kunstige zamenstel van perioden, 't welk het onderscheidend kenmerk is van alle Hebreeuwse Poëzij. Tot deze soort behoort mede de *Prediker*, en eenige Psalmen, bijzonder de honderd negentiende.

Van de Elegische Poëzij levert de H. Schrift vele schoone voorbeelden op; zoo als DAVIDS klagt over zijnen vriend JONATHAN; verscheidene plaatsen in de Profetische boeken; sommige Psalmen van DAVID, die in treurige en ongelukkige omstandigheden gedicht zijn. In 't bijzonder is de twee-en-veertigste Psalm in den hoogsten trap teeder en klagend. Maar het regelmatigste en volkomenste Elegische Dichtstuk in de H. Schrift, en misschien onder alle werken

van dien aard, is het Boek, 't welk de *Klaagliederen van Jeremia* genaamd wordt. Daar de Profect in dat boek de verwoesting van den Tempel en de Heilige Stad, en den ondergang van den geheelen Staat beklaagt, verzamelt hij alle aandoenlijke beelden bijeen, welke een zoo treurig onderwerp aan de hand konde geven. De behandeling dezer stof is bij uitstek kunstig. De Profet en de stad *Jeruzalem* worden beurtelings ingevoerd, hunnen kommer uitboezemende; en tegen het einde van het stuk verschijnt een Rei van het volk, welke de ernstigste smeekingen tot God opzendt. Ook zijn de regels, gelijk men hier en daar zelfs in de vertaling bespeurt, in het oorspronkelijke langer, dan in andere soorten van Hebreeuwsche Poëzij; en dit zelf maakt de melodij vloeibaarder, en geschikter voor den klagenden toon der Elegie.

Het *Lied van Salomo* biedt ons een voortreffelijk voorbeeld van het Herdersdicht aan. Ten opzichte van deszelfs geestelijken zin, is het gewis eene geheimzinnige Allegorie; maar met opzigt tot den vorm is het een dramatisch Herdersdicht, of eene doorgaande Zamenspraak tusschen twee personen, onder het karakter van Herders; en overeenkomstig dezen vorm is het van het begin tot het einde vol beelden van het land- en herdersleven.

Lierdichten, dat is dezulken, die bestemd zijn om door Muzijk begeleid te worden, komen menigvuldig in het oude Testament voor. Behalve een groot getal Lofzangen en Lieder, welke wij door de Historische en Profetische boeken verspreid vinden, zoo als het Lied van MOZES, het Lied van DEBORA, en vele anderen van gelijken aard, moet het gheele *Boek der Psalmen* als eene verzameling van Heilige Oden beschouwd worden. Hier vinden wij de Ode in alle hare verschillende gedaanten, en door den

noogsten geest van het Lierdicht beziel; somtijds levendig, vrolijk en zegevierend; somtijds deftig en statig; somtijds teeder en zacht.

Het aangevoerde bewijst duidelijk genoeg, dat de Heilige Schriften een aantal voorbeelden der voornaamste soorten van Poëzij opleveren.

Tusschen de onderscheidene Schrijvers der Heilige boeken is een zichtbaar onderscheid van stijl en manier; en derzelver verschillende karakters in dit opzigt wat van naderbij te beschouwen, zal niet weinig toebrengen om ons hunne Schriften met meer nut te doen lezen. De voortreffelijksten onder de Heilige Dichters zijn de Schrijver van het *Boek van JOB*, DAVID en JESAIA.

Daar de Dichtstukken van DAVID tot de Lyrische soort behooren, wordt in dezelve grooter verscheidenheid van stijl en manier, dan in de werken der twee anderen gevonden. De manier, waarin DAVID, als Dichter beschouwd, voornamelijk uitmunt, is het bevallige, zachte en teedere. Er zijn wel in zijne Psalmen vele verhevene plaatsen; maar in sterk schilderen moet hij voor JOB, en in verhevenheid voor JESAIA wijken. Het is eene soort van getemperde grootheid, waardoor DAVID zich bijzonder onderscheidt; en tot deze komt hij altijd wêer terug, wanneer hij zich bij gelegenheid al eens boven dezelve heeft verheven. De Psalmen, welke ons het meest roeren, zijn die, waarin hij het geluk van den deugdzaam, of de goedheid van God schildert; waarin hij de teedere gevoelens van een godvruchtig hart uitboezemt, of hartelijke en vurige gebeden ten Hemel opzendt.

JESAIA is, zonder uitzondering, de verhevenste van alle Dichters. Dit is reeds duidelijk te zien in de gewone vertaling, en, 't geen hierbij niet onaangemerkt dient gelaten, geen der Boeken van de

H. Schrift schijnt gelukkiger vertaald te zijn, dan de Schriften van dezen Profeet. Zijn heerschend Karakter is Grootheid; eene Grootheid, welke veel meer bevat, en zich beter staande houdt, dan die van eenigen anderen Dichter in het Oude Testament. Hij bezit inderdaad, zoowel in de gedachten als in de uitdrukkingen, eene waardigheid en grootheid, waarvan men volstrekt geene weêrgade elders aantreft. Ook heerscht in zijn Werk meer klaarheid en orde, en eene duidelijker verdeeling der onderscheidene stukken, dan in de overige Profetische schriften.

Vergelijken wij JESAIA met de overige Poëtische Profeten, zoo vinden wij reeds terstonds in JEREMIA een geheel verschillend vernuft. JESAIA kiest zich steeds grootsche onderwerpen; JEREMIA laat zelden eene geneigdheid tot het Verhevene blijken, en helt altijd over tot het Teedere en Klagende. EZECHIËL moet, in dichterlijke bevalligheid, voor beiden wijken, maar deze onderscheidt zich door een karakter van ongemeene sterkte en vuur. LOWTH heeft de manier van dezen Profeet zeer nadrukkelijk in deze woorden beschreven: *Est atrox, vehemens, tragicus; in sensibus elatus, fervidus, acerbus, indignabundus; in imaginibus secundus, magnificus, truculentus, et nonnunquam pene deformis; in dictione grandiloquus, gravis, austerus, horridus, et interdum incultus; frequens in repetitionibus, non decoris aut gratiae causa, sed ex indignatione ac violentia. Quidquid susceperit tractandum, id sedulo persequitur; in eo unice haeret defixus, a proposito raro deflectens. In ceteris a plerisque fortasse superatus; sed in eo genere, ad quod videtur a natura unice comparatus, nimirum vi, pondere, impetu, granditate, nemo unquam cum acquavit.* Dezelfde, geleerde Schrijver vergelijkt JESAIA met HOMERUS, JEREMIA met SIMONIDES, en EZECHIËL

met ESCHYLUS. Het boek van JESAJA is voor het grootste gedeelte in den sterksten zin Poëtisch; die van JEREMIA en EZECHIËL kunnen niet meer dan voor de helft als Poëtisch gerekend worden. Onder de zoogenaamde Kleine Profeten munten HOSEA, JOËL, MICHA, HABAKUK, en bijzonder NAHUM, in dichtgeest uit. In de Profetiën van DANIEËL en JONA is geene Poëzij te vinden.

Nu moet ik nog van het *Boek van Job* spreken, waarmede ik dit verhandelde zal besluiten. Dit dichtstuk is van zeer hoogen ouderdom, en wordt zelfs vrij algemeen voor het oudste van al de Poëtische boeken gehouden; maar de Schrijver van hetzelfde is niet bekend. Het is opmerkelijk, dat dit boek geene betrekking heeft tot de bedrijven en zeden der Joden of Hebreewen. Het Tooneel is geheel en al in het land van Uz, of Iduméa, zijnde een gedeelte van Arabië; en de beelden, daarin voorkomende, zijn, over het geheel genomen, van eene andere soort, dan die, welke ik voorheen getoond heb aan de Hebreeuwische Dichters bijzonder eigen te zijn. Wij vinden hier geene zinspelingen op de voornaamste gevallen der Heilige Geschiedenis, op de Godsdienstplegtigheden der Joden, op den Libanon of den Karmel, noch op eenige bijzonderheden, die aan de landstreek van Judéa eigen waren. Ook ontmoeten wij zelden Vergelijkingen, ontleend van rivieren of vloedden, als die geene gewone voorwerpen zijn in Arabië. De breedvoerigste Vergelijking, welke in dit Boek voorkomt, is genomen van een voorwerp, 't welk in dat land zeer bekend is; eene beek namelijk, die in het heete jaargetijde wegblijft, en den reiziger in zijne verwachting te leur stelt.

De Poëzij nogtans van het *Boek van Job* mag bij die der overige H. -Schriften niet alleen zeer wel

vergeleken worden, maar, zoo men die van JESAJA alleen uitzondert, overtreft zij die van al de anderen. Gelijk JESAJA de verhevenste, DAVID de bevalligste en teederste, zoo is JOB de schilderachtigste van al de gewijde Dichters. Een ongemeen vuur van verbeelding en nadruk in de beschrijving zijn de onderscheidende kenmerken van dezen Schrijver. Geen ander Schrijver heeft zulken overvloed van Metaphoren. Men kan met waarheid van hem zeggen, dat hij alles, wat hij behandelt, niet slechts beschrijft, maar levend voor oogen stelt. Hiervan konden wij eene menigte voorbeelden bijbrengen; maar wij zullen ons vergenoegen met te doen opmerken de sterke en levendige kleuren, waarmede hij in de volgende plaatsen, genomen uit het achttiende en twintigste hoofdstuk, den toestand en het lot der boozen schildert. Let op, met welke snelheid zijne Figuren zich voor ons opdoen, en hoe diepen indruk zij tevens in de verbeelding achterlaten.

„ Wist gij dit van den beginne,

„ Van dat er menschen op den aardbodem wonen?

„ Inderdaad des boozen vreugde is kort van duur,

„ Het gejuich des huichelaars voor een oogenblik.

„ Al rees zijne groothed hemelhoog,

„ Al raakte hij met zijn' kruin de wolken;

„ Hij vergaat nogtans geheel als kaf;

„ Die hem zag, vraagt: waar is hij?

„ Hij vliedt weg als een droom; men ziet hem niet weder.

„ Als een gezigt des nachts verdwijnt hij.

„ Het oog, dat hem zag, ziet hem niet meer,

„ Zijne tent ziet hem niet weder.

- „ Adderen - vergif heeft hij gezogen ,
- „ Daarom zal hem een adder - beet dooden .

- „ Als hij verzadigd is , zal 't hem bange zijn ,
- „ Het geweld der smarten zal hem overvallen .

- „ In den strijd vliedt hij de ijzeren wapenen ,
- „ En de stalen boog doorschiet hem .

- „ De schrikkelijkste nacht verbergt zijne schatten ,
- „ Een vuur , door niemand angeblazen , verteert dezelve .

- „ De Hemel ontdekt zijne boosheid ,
- „ De Aarde staat tegen hem op .

- „ Stormen vernielen zijne bezittingen ,
- „ Vloeden ten dage der wrake .

- „ Het licht zijner tente wordt verduisterd ,
- „ Zijne lamp wordt voor hem uitgebluscht .

- „ Zijn pad wordt benaauwd ,
- „ Zijn beleid stort hem neder .

- „ Zijne voeten treden in netten ,
- „ Hij wandelt over strikken .

- „ Overal vervolgt hem schrik ,
- „ Beving bij alle treden .

- „ Zijne tent wordt bewoond zonder hem ,
- „ Een zwavel - regen bedekt dezelve .

- „ Zijne gedachtenis gaat verloren in het land ,
- „ Zijn naam bij het volk .

- „ Uit het licht wordt hij in de duisternis gestooten ,
- „ Verbannen van den aardbodem .

- „ Hij laat zijn volk geene zonen of kleinzonen na ,
- „ Zijn land geene nakomelingen.

- „ Over zijn uiteinde staan die van het Oosten verbaasd ,
- „ Sidderen die van het Westen.

- „ Zoodanig zijn de woningen des Zondaars.
- „ De tenten der Godloozen.

ZEVEN - EN - DERTIGSTE LES.

OVER HET HELDENDICHT.

Thans zijn nog overig de twee hoogste soorten van Dichtstukken, het Heldendicht en de Tooneel-Poëzij. Eerst zullen wij van het Heldendicht spreken, en in deze Les ons bezig houden met eenige algemeene grondregels voor hetzelfde, waarna wij in de twee volgende Lessen het karakter en den geest der beroemdste Heldendichters wat van nader bij zullen beschouwen.

Het Heldendicht is in 't gemeen geacht het edelste, en in de uitvoering tevens het moeilijkste van alle Poëtische werken te zijn. Een verhaal op te stellen, waarin alle Lezers vermaak en belang vinden, door dat het te gelijk aangenaam, gewigtig en leerzaam is; aan hetzelfde door gepaste voorvallen eene bekwame lengte te geven; door verscheidenheid van karakters en beschrijvingen hetzelfde te verlevendigen; en in een werk van zoo langen adem die gepastheid van gedachten, en die verhevenheid van Stijl, welke

de aard van het Heldendicht vordert, bestendig ten einde toe door te houden, is buiten allen twijfel de hoogste vlugt van het Dichterlijk Vernuft. Daarom zijn ook zoo weinigen hierin geslaagd, dat strenge Kunstregters naauwelijks aan eenig ander Gedicht, dan aan de *Ilias* en de *Éneis*, den naam van Heldendicht willen toekennen.

Men moet bekennen, dat er geen onderwerp is, waarbij de Geleerden meer kwakzalverij vertoond hebben, dan bij dit. Door langwijlige verhandelingen, welke meestal op eene slaafsche onderwerping aan het gezag van Schrijvers gegrond zijn, hebben zij dit klare en eenvoudige onderwerp zoo geheimzinnig en duister doen voorkomen, dat voor een' gewoon lezer zeer moeilijk valt te begrijpen, wat eigenlijk een Heldendicht zij. Volgens de bepaling van BOSSU, is het „een door kunst uitgevonden Gesprek, „'t welk geen ander oogmerk heeft, dan de zeden „der menschen te vormen, door middel van leerin- „gen, gekleed in de Allegorie van eenig gewigtig „bedrijf, 't welk in Verzen wordt voorgesteld.” Deze bepaling zoude op verscheidene fabelen van ÉSOPUS mede kunnen toegepast worden, zoo deze maar een weinig uitgebreid en in Verzen gebragt waren; en werkelijk heeft deze Geleerde, om zijne gegeven bepaling op te helderen, eene vergelijking tusschen het samenstel eener Ésopische fabel en het plan van de *Ilias* gemaakt. Het eerste zegt hij, 't welk zoowel de Heldendichter als de Fabelschrijver te doen heeft, is, zekere zedelijke leer of grondstelling uit te kiezen, die hij bedoelt door middel van zijn werk in te prenten. Vervolgens denkt hij eene algemeene gebeurtenis of eene reeks van voorvallen, zonder namen der handelende personen, zoodanig als hij meest gepast oordeelt om de bedoelde Zedelcer op te helderen. Eindelijk maakt hij zijne geschiedenis bijzonder; dat

is, de Fabelschrijver brengt zijn' hond, zijn schaap en zijn' wolf op het tooneel; en de Heldendichter spoort in de Oude Geschiedenis eenige namen van helden op, om die aan zijne personaadjen te geven; en daarmede is het plan volkomen.

Dit is zekerlijk een van de lafste en ongerijmdste denkbeelden, die ooit in den geest eens kunstregters konden opkomen. HOMERUS, zegt hij, zag, dat de Grieken in eene menigte onafhankelijke Staten verdeeld waren, welke zich vaak in de noodzakelijkheid bevonden, om zich tegen een' gemeenen vijand tot één ligchaam te vereenigen. De nuttigste les, welke hij hun in dit geval konde geven, was, dat verdeeldheid tusschen de Hoofden noodlottig is voor het gemeene belang. Om deze les dieper indruk te doen maken, smeedde hij in zijn brein de volgende algemeene gebeurtenis. De Prins, die tot algemeen Legerhoofd was aangesteld, beleedigt een' der dapperste Veldheeren van de bondgenooten, die zich daarop onttrekt, en weigert in de gemeenschappelijke onderneming deel te nemen. Deze oneenigheid sleepte droevige gevolgen na zich, tot dat eindelijk, nadat beide partijen zware verliezen door dezen twist geleden hadden, de beleedigde Prins zijne mishandeling vergeet, en zich met het algemeene Legerhoofd verzoent. Zoo ras was niet deze eensgezindheid hersteld, of zij behalen eene volkomene overwinning op hunne vijanden. Ten opzichte van het algemeene Plan van dit stuk, zegt BOSSU verder, maakte het weinig onderscheid, of HOMERUS daartoe de namen van dieren, gelijk ÉSOPUS deed, of van menschen gebruikte. Hij had in beide gevallen even leerzaam kunnen zijn. Maar wijl hij in 't hoofd kreeg om van Helden te schrijven, verkoos hij den Trojaanschen oorlog tot het tooneel van zijn stuk te nemen; hij verbeeldde het bedrijf als daarin gebeurd zijnde; hij

noemde het Opperhoofd van den oorlog AGAMEMNON; den beleedigden Prins ACHILLES; en zoo kwam de *Ilias* in de wereld.

Wie gelooven kan, dat HOMERUS op deze wijze te werk is gegaan, is in staat om alles te gelooven. Men mag veilig vaststellen, dat een Schrijver, welke volgens zoodanig plan te werk ging; welke zijne geheele stof in zijne gedachten in orde schikte, met oogmerk om de voorgenomen zedeleer in te scherpen, voordat hij gedacht had aan de handelende personen, die hij wilde invoeren, misschien wel nuttige fabels voor kinderen zou kunnen voortbrengen, maar zoo hij in het hoofd kreeg een Heldendicht te ontwerpen, zou dit zoodanig worden, dat het weinige lezers vond. Geen mensch van smaak kan twijfelen, of het eerste, wat een' Heldendichter bezig kan houden, is de Held, welken hij wil bezingen, en het Bedrijf of de Gebeurtenis, die de grondslag van zijn werk moet uitmaken. Hij gaat niet, even als een Wijsgeer, zitten om een plan tot de eene of andere Zedekundige Verhandeling uit te denken, neen, zijn geest wordt ontvonkt door zekere groote onderneming, die hij als edel en gewichtig beschouwt, en dus waardig keurt, om op den hoogsten toon der Poëzij bezongen te worden. Er is geene stof van dien aard, die niet de eene of andere algemeene Zedeleer oplevert, welke natuurlijk uit dezelve voortvloeit. De les, door BOSSU opgegeven ligt zekerlijk in de *Ilias* opgesloten; en behalve deze is er nog eene tweede, welke even natuurlijk uit dat gedicht kan getrokken worden, namelijk, dat de Voorzienigheid dezulken, welke onrecht geleden hebben, wel wreekt, doch dat dezen, bijaldien zij hunnen toorn te ver laten gaan, zich groote onheilen op den hals halen. Het onderwerp van het stuk is de toorn van ACHILLES, ontstoken door de mishandeling, hem door

AGAMEMNON aangedaan. JUPITER wreekt ACHILLES, door de Trojanen op AGAMEMNON te doen zegevieren; doch daar ACHILLES al te hardnekkig in zijn' toorn blijft volharden, verliest hij zijn' geliefden vriend PATROKLUS.

Men kan den aard van een Heldendicht niet eenvoudig bepalen, dan wanneer men zegt, dat het is „een Verhaal van zekere roemruchtige daad, in een „dichterlijk kleed.” Deze bepaling is zoo naauwkeurig, als zij van dit onderwerp kan gegeven worden. Volgens dezelve behooren tot deze soort van Poëzij niet alleen de *Ilias* van HOMERUS, de *Énéis* van VIRGILIUS, en het *Verloste Jeruzalem* van TASSO, maar ook nog verscheidene andere gedichten. Want ofschoon deze drie werken misschien de regelmatigste en volkomenste van alle Heldendichten zijn, is het nogtans louter kwakzalverij der Oordeelkunde, alle Gedichten, welke niet stiptelijk naar het model van deze gemaakt zijn, buiten de klasse der Heldendichten te sluiten. Men kan naauwkeurige bepalingen en beschrijvingen geven van Delfstoffen, Planten en Dieren, en deze met volkomene juistheid rangschikken onder de verschillende klassen, waartoe zij behooren, omdat de Natuur zichtbare en onveranderlijke kenteekens heeft aan de hand gegeven, waaraan wij dezelve toetsen kunnen; doch ten opzichte van werken van smaak en verbeelding, voor welke de Natuur zulke bepaalde kenteekenen niet heeft gesteld, maar plaats laat voor schoonheden van menigerlei aard, is het ongerijmd de soorten met gelijke naauwkeurigheid te willen bepalen. De Oordeelkunde, die zich dit vermeent te doen, ontardt tot beuzelachtige vitterijen, welke blootelijk over woorden en namen loopen. Wij voor ons maken geene zwarigheid, om zulke Dichtstukken, als het *Verloren Paradijs* van MILTON, de *Pharsalia* van LUCANUS, de *Thebaïs* van STATIUS,

den *Fingal* en *Temora* van OSSIAN, de *Lusiade* van CAMOËNS, de *Henriade* van VOLTAIRE, den *Téléma-chus* van FÉNÉLON, GLOVER'S *Leonidas*, en de *Epi-goniade* van WILKIE, tot dezelfde soort van Poëzij met de *Ilias* en de *Énéis* te brengen, ofschoon sommigen dier Gedichten nader dan de overigen de volkomenheid dier beroemde werken bereikt hebben. Zij zijn, buiten twijfel, alle Heldendichten; dat is, Poëtische verhalen van groote gebeurtenissen, en dit is alles, wat de bijzondere benaming dezer soort van gedichten te kennen geeft.

Ofschoon ik geenszins tot het wezen van het Heldendicht gebragt wil hebben, dat hetzelfde geheel eene Allegorie moet zijn, of eene Fabel, verzonnen om zekere zedekundige waarheid op te helderen, blijft het nogtans zeker, dat geenerhande gedicht van een' meer Zedelijken aard is dan dit. De werking van hetzelfde om deugd te bevorderen moet niet worden afgemeten naar eenige les of grondstelling, welke uit het geheele verhaal, even als de zedeleer uit eene Ésoopische fabel, voortvloeit. Er is geen bekrompener en lager denkbeeld van het nut, 't welk uit het lezen van een groot Heldendicht te halen is, dan dit, dat men aan het einde in staat zal zijn om zekere algemeene zedeles daaruit af te leiden. Neen, de werking van een Heldendicht komt voort uit den indruk, welke, zoowel door de enkele deelen van hetzelfde afzonderlijk, als door het geheel te zamen genomen, op het gemoed van den lezer gemaakt wordt; van de doorluchtige voorbeelden, die ons door den Dichter worden voorgehouden; en van de edele gevoelens, waarmede hij onze harten vervult. Het doel, 't welk hij zich voorstelt, is, onze denkbeelden van menschelijke volmaaktheid uit te breiden; dat is met andere woorden, ons in verwondering te zetten; en dit kan alleen door gepaste vertooningen

van heldendaden en deugdzame karakters geschieden. Verhevene deugd toch is een voorwerp, 't welk de menschen uit hunne natuur bewonderen; en bijgevolg kunnen Heldendichten voor de zaak der deugd niet anders dan bevorderlijk zijn. Moed, Waarheidsliefde, Regtvaardigheid, Trouw, Vriendschap, Godsvrucht, Grootmoedigheid, zijn voorwerpen, welke ons in het beloop van zoodanige gedichten met de fraaiste en schitterendste kleuren worden voorgesteld. De Dichter weet onze genegenheid voor deugdzame menschen te winnen; wij nemen deel in derzelver bedoelingen en tegenspoeden; de edele en gezellige aandoeningen worden gaande gemaakt; de ziel wordt van zinnelijke en lage najagingen afgetrokken, en gewend om deel te nemen in groote, heldhaftige ondernemingen. Het is inderdaad geen gering bewijs voor de voortreffelijkheid der deugd, dat vele der uitgezochteste en edelste vermaken van den mensch, waartoe ook die soort van Poëzij, van welke wij thans spreken, behoort, op zedelijke gevoelens moeten gegrond zijn. Dit bewijs is zoo sterk, dat, zoo de Sceptische Wijsgeeren al in staat waren om de bewijsredenen, die een wezenlijk onderscheid tusschen deugd en ondeugd bejoogen, omver te stooten, dan nog de werken der Heldendichters genoegzaam zouden zijn, om hunne valsche wijsbegeerte te wederleggen; daar deze, zich bestendig op het menschelijk gevoel ten voordeele der deugd verlatende, blijkbaar toonen, dat dezelve zeer diep en vast in onze natuur gegrond is.

De algemeene toon en geest van het Heldendicht geven genoeg te kennen, waarin hetzelfde van andere soorten van Poëzij onderscheiden is. In het Herdersdicht is het heerschende denkbeeld onschuld en rust. De hoofdzaak in het Treurspel is medelijden. In het Blijspel heeft het behagelijke de overhand. Het hoofd-karakter van het Heldendicht is, verwondering

te verwekken door heldhaftige daden. Van eene Geschiedenis is hetzelfde genoeg onderscheiden door het poëtische kleet, en de vrijheid van verdichten, waarvan het gebruik maakt. Het is meer bedaard dan het Treurspel. Het duldt wel, ja vordert zelfs, bij gelegenheid, den heftigen en hartstogtelijken toon, maar het sterk Hartstogtelijke is geenszins deszelfs algemeen karakter. Het vereischt, meer dan eenige andere soort van Poëzij, eene zekere statige, evenredige en doorgaande waardigheid. Het neemt grooter omtrek van tijd en handeling, dan de Tooneel-poëzij zich durft veroorloven, en kan daardoor de karakters volkomener ontwikkelen. De Tooneel-poëzij ontvouwt de karakters hoofdzakelijk door middel van gevoelens en driften; het Heldendicht doet zulks voornamelijk door bedrijven. De aandoeningen derhalve, door dit laatste verwekt, zijn niet zoo heftig, maar zij zijn bestendiger.

Dit zijn de algemeene karakter-trekken van het Heldendicht. Maar om meer bijzondere en kunstmatige begrippen van hetzelfde te krijgen, zoo laat ons hetzelfde in drie opzigten beschouwen; eerstelijk, met betrekking op het Onderwerp of Bedrijf; ten tweede, met opzigt op de handelende Personen of de Karakters; en ten laatste, met opzigt op het Verhaal van den Dichter.

Het Bedrijf of Onderwerp moet deze drie eigenschappen hebben: het moet Één, Groot en Belangrijk zijn.

Vooreerst moet het Bedrijf of de Gebeurtenis, welke de Dichter tot zijn onderwerp heeft gekozen, slechts Één zijn. Ik heb reeds meermalen bij vorige gelegenheden aangemerkt, van hoe veel belang het in acht nemen der Eenheid in verscheidene soorten van Dichtstukken is, om een' volkomener en sterker indruk op het gemoed van den lezer te maken. Met

het grootste regt heeft ARISTOTELES hierop, als op een hoofdvereischte van het Heldendicht, aangedrongen; en dit is de voornaamste van alle regels, door dien Wijsgeer hieromtrent voorgeschreven. Het is toch zeker, dat, in een verhaal van heldhaftige bedrijven, een aantal verstrooide, en niets met elkander te doen hebbende gevallen nimmer den lezer zoo sterk zullen treffen, noch deszelfs aandacht zoo vast bepalen, als een Verhaal, waarin Eenheid en Verband heerschen; waarin de bijzondere voorvallen van elkander afhangen, en alle ter bereiking van één doel zamenloopen. Hoe duidelijker deze Eenheid zich in een regelmatig Heldendicht voor de verbeelding laat gevoelen, des te beter zal het stuk zijne werking doen; en daarom, zoo als ARISTOTELES heeft aangemerkt, is het niet genoeg, dat de Dichter zich bepaalt tot de bedrijven van een' enkelen persoon, of tot zulke gevallen, welke in een' zekeren bepaalden tijdkring gebeurd zijn; neen, de Eenheid moet in het onderwerp-zelf gelegen zijn, en ontstaan uit de vereeniging van alle deelen tot één geheel.

Deze Eenheid van Bedrijf is in alle voorname Heldendichten duidelijk te zien. VIRGILIUS, bij voorbeeld, heeft tot zijn onderwerp gekozen de nederzetting van ÉNÉAS in Italië. Dit doel houden wij van het begin tot het einde van het stuk voor oogen, en al de bijzondere deelen loopen tot dat ééne geheel te zamen. De Eenheid in de *Odyssea* is van dezelfde natuur; alles loopt uit op de terugkomst en herstelling van ULYSSES in zijn vaderland. Het onderwerp van TASSO is de verlossing van *Jeruzalem* uit de handen der Ongeloovigen; dat van MILTON de verbanning onzer Voorouders uit het Paradijs; en, met opzigt op de eenheid van gebeurtenis, valt op deze beide gedichten niets te zeggen. Het onderwerp der *Ilias* is, volgens uitdrukkelijke opgave des Dich-

ters, de gramschap van ACHILLES, en de gevolgen, die daaruit voortkwamen. Het liep den Grieken in hunne gevechten met de Trojanen sterk tegen, zoo lang zij de hulp van ACHILLES moesten derven. Zoo ras deze held te vrede gesteld en met AGAMEMNON verzoend is, volgt de overwinning, en het gedicht is uit. Dit echter moet men bekennen, dat de Eenheid, of de grond van verband, in de *Ilias*, niet zoo duidelijk door de verbeelding gevoeld wordt, als in de *Énéide*. Immers in verscheidene zangen van dit dichtstuk wordt ACHILLES geheel uit het oog verloren; hij wordt aan zijne werkeloosheid overgelaten, en de verbeelding heeft geen ander voorwerp, waarop zij zich kan bepalen, dan de krijgskans der beide legers, die wij tegen elkander zien strijden.

Deze Eenheid van Bedrijf in het Heldendicht moet evenwel niet in zulk een' bekrompen zin worden opgevat, als of daardoor alle Episoden en ondergeschikte bedrijven uitgesloten werden. Ik vinde het noodig te dezer gelegenheid aan te merken, dat het woord Episode bij ARISTOTELES in een' anderen zin voorkomt, dan waarin wij hetzelfde gebruiken. Oorspronkelijk is dit woord eigen aan de Tooneel-poëzij, en van daar heeft men hetzelfde op het Heldendicht overgebracht. Het schijnt, dat ARISTOTELES door Episoden in het Heldendicht heeft verstaan de uitbreiding der Fabel, of de uitvoering van het plan des Gedichts in alle deszelfs onderscheidene deelen. Zijne meening hieromtrent is inderdaad niet duidelijk te vatten, en dit heeft tot menig verschil onder de Geleerden aanleiding gegeven. In het bijzonder is datgene, wat bossu hierover gezegd heeft, zoo verward, dat het zoo goed als onmogelijk is te raden, wat hij wil. Maar wij zullen ons hier met een zoo nutteloos geschil niet ophouden; hetgene men thans door Episoden verstaat, zijn zekere in het hoofdverhaal gevlochten

bedrijven, of voorvallen, die wel met het hoofd-bedrijf in verband staan, maar echter niet van dat gewigt zijn, dat met het weglaten derzelve het onderwerp des stuks vernietigd wordt. Van zoodanigen aard is in de *Ilias* de ontmoeting van HECTOR met ANDROMACHE; in de *Énéis* het geval met KAKUS, en dat van NISUS en EURYALUS; de gevallen van TANCRED met ARMINIA en KLORINDA in het *Verloste Jeruzalem*; en het gezigt van zijne nakomelingen, 't welk aan ADAM wordt vertoond, in het laatste Boek van het *Verloren Paradijs*.

Episoden, als deze, zijn den Heldendichter niet alleen geoorloofd, maar, wel uitgevoerd zijnde, strekken zij tot groote sieraden voor zijn werk. De regels, welke omtrent dezelve behooren in acht genomen te worden, zijn de volgende.

Vooreerst, zij moeten natuurlijk worden aangebragt; zij moeten in een genoegzaam verband staan met het hoofdonderwerp; zij moeten zich als kleinere deelen, welke tot hetzelfde behooren, maar niet als aangelapte stukken, vertoonen. De Episode van OLINDO en SOFRONIA, in het tweede Boek van het *Verloste Jeruzalem*, deugt niet, omdat zij tegen dezen regel zondigt. Dezelve is van het overige gedeelte des gedichts te veel afgezonderd, en daar zij reeds zoo kort na het begin van het stuk verschijnt, wordt de lezer in den waan gebragt, dat zij gewigtige gevolgen zal hebben, terwijl hij naderhand bevindt, dat zij met het volgende in 't geheel geen verband heeft. Hoe minder betrekking de Episode heeft met het hoofdonderwerp, des te korter moet dezelve gemaakt worden. De liefde van DIDO in de *Énéis*, en de netten van ARMIDA in 't *Verloste Jeruzalem*, die eene zoo groote ruimte in die beide dichtstukken beslaan, kunnen eigenlijk geene Episoden genaamd worden. Zij behooren wezenlijk tot het werk, en maken

een aanmerkelijk gedeelte uit der *Intrigue* van het dichtstuk.

In de tweede plaats moeten de Episoden ons voorwerpen vertoonen, verschillende van die, welke reeds vooraf zijn gegaan, en die nog staan te volgen. Want het is voornamelijk verscheidenheidshalve, dat men Episoden in het Heldendicht invoert. Zij moeten daartoe dienen, om in een zoo omslagtig werk het onderwerp af te wisselen, en den lezer door verandering van tooneel eenigzins te doen verademen. In het midden van gevechten zou dus eene Episode van een' oorlogzuchtigen aard niet te pas komen; daarentegen geeft ons het bezoek van HECTOR aan ANDROMACHE in de *Ilias*, en het voorval van ERMINIA met den schaapherder in het zevende boek van 't *Verloste Jeruzalem*, eene welgekozen en aangename rustplaats, waar wij ons voor een' tijd van het slagveld en de gevechten verwijderd bevinden.

Eindelijk, daar de Episode opzettelijk tot sieraad in het stuk wordt gevoegd, vereischt dezelve bijzondere kunst en fraaiheid; en hierom vindt men ook, dat de Dichters gemeenlijk in stukken van dien aard al de krachten van hun vernuft hebben ingespannen. De Episoden van TEREBASUS en ARIANA in den *Leonidas*, en de dood van HERCULES in de *Eptagoniade*, zijn de twee groote sieraden dezer beide gedichten.

De Eenheid van Bedrijf in het Heldendicht ondersteelt noodzakelijk, dat het Bedrijf geheel en volkomen moet zijn; dat is, volgens ARISTOTELES, dat hetzelfde een begin, midden en einde moet hebben. De Dichter moet, hetzij dat hij-zelf het geheele verhaal doe, of dat hij een' persoon invoere, om alles te verhalen, wat voor het openen van het gedicht is voorgevallen, het zoo weten te schikken, dat wij van elke omstandigheid, welke tot het hoofdonderwerp

behoort, volkomene kennis erlangen. Hij moet onze nieuwsgierigheid in geen enkel punt onverzadigd laten, hij moet ons tot de geheele voltooiing van zijn plan brengen, en dan besluiten.

De tweede eigenschap van het Heldendicht is Grootheid; dat wil zeggen, het moet genoeg luister en gewigt hebben, zoowel om de aandacht tot zich te trekken, als om den grootschen toestel te billijken, welken de Dichter gemaakt heeft. Dit vereischte loopt, mijns oordeels, een' ieder zoodanig in het oog, dat het geene verdere verklaring noodig heeft; ook weet ik niet, dat iemand, die ondernomen heeft een Heldendicht te schrijven, in gebreke gebleven is van een onderwerp te kiezen, 't welk gewigtig genoeg was, 't zij door den aard van het bedrijf, 't zij door de beroemdheid der personaadjen, die in hetzelfde bezongen werden.

Tot de Grootheid des Onderwerps in het Heldendicht behoort, dat hetzelfde niet al te nieuw zij, noch genomen uit een tijdperk in de Geschiedenis, waarmede wij zeer gemeenzaam bekend zijn. LUCANUS en VOLTAIRE hebben beiden, in de keuze van hun onderwerp, tegen dezen regel gezondigd, en zijn uit hoofde daarvan min gelukkig in hun werk geslaagd. De Oudheid is bij uitstek gunstig voor die hooge en grootsche denkbeelden, welke het Heldendicht bedoelt te verwekken. Beide de personen en gebeurtenissen worden door haar in onze verbeelding werkelijk grooter; en, 't geen nog meer afdoet, de Dichter bekomt daardoor de vrijheid om zijn onderwerp door verdichting te verfraaijen. Daarentegen, wanneer hij zich in het gebied der ware, en door echte berigten gestaafde geschiedenis begeeft, wordt deze vrijheid merkkelijk beperkt. Dan moet hij of, gelijk LUCANUS gedaan heeft, zich binnen de palen van strenge geschiedkundige waarheid houden, en zich

blootstellen aan het gevaar, om zijn verhaal droog en smakeloos te maken; of, zoo hij het waagt deze palen te overschrijden, gelijk VOLTAIRE in de *Henriade* heeft gedaan, zich het nadeel getroosten, 't welk een natuurlijk gevolg hiervan is, dat in welbekende gevallen het ware en het verdichte zich kwalijk met elkander verdragen. Deze aanmerkingen laten zich niet zoo wel op de Tooneel-Poëzij toepassen, welke ons de personen vertoont, niet zoo zeer, opdat wij dezelve zouden bewonderen, als om onze liefde en medelijden voor hen gaande te maken. Deze aandoeningen zijn met eene naauwkeurige geschiedkundige kennis der personen, aan wier lotgevallen wij deel nemen, veel meer bestaanbaar; ja, vorderen zelfs, dat ons die personen in het licht en met de gebreken van gewone menschen worden voorgesteld.

De nieuwe en bekende Geschiedenis kan dus voor het Treurspel geschikte stoffen opleveren; maar voor het Heldendicht, waarvan heldhaftigheid de grondslag, en verwondering te verwekken het doel is, is zonder twijfel de oude of op overlevering steunende Geschiedenis het zekerste veld. Hier vindt de Dichter namen, karakters en gevallen, die niet geheel onbekend zijn, waarop hij zijn verhaal kan bouwen; terwijl hij tevens, uit hoofde van den verren afstand van tijd, of van de afgelegenheid van tooneel, genoegzame vrijheid heeft tot verdichting en vinding.

De derde eigenschap, welke in een Heldendicht vereischt wordt, is, dat het Belangrijk moet zijn. Grootheid is hiertoe niet genoeg. Daden van bloote dapperheid, hoe heldhaftig zij ook zijn mogen, kunnen in 't verhaal koud en vervelend wezen. Er hangt in dit opzigt zeer veel af van de gelukkige keuze van een onderwerp, 't welk uit zijnen aard voor den lezer gewigtig is; bij voorbeeld, wanncer de Dichter tot den Held van zijn stuk iemand neemt, die de

stichter, of de verlosser, of de lieveling zijner natie is geweest; wanneer hij daden beschrijft, welke hoog geroemd zijn, of gewigtige gevolgen voor het algemeen gehad hebben. De meeste voorname Heldendichten zijn bij uitstek gelukkig in deze keus geweest, en moesten daardoor van het grootste belang wezen voor die tijden en landen, waarin zij geschreven werden.

Maar de hoofdzak van alles, wat een Heldendicht belangrijk kan maken, — en dat niet slechts voor een enkel tijdperk of land, maar voor lezers van alle tijden en landen — is de Kunst, waarmede de Dichter zijn onderwerp behandelt. Hij moet zijn plan zooinrigten, dat het vele treffende voorvallen bevat. Hij moet ons niet aanhoudend met wakkere krijgsbedrijven onderhouden; want er is geen lezer, die niet dat eeuwige vechten en slagten moede wordt; maar hij moet trachten onze harten te roeren. Hij mag wel somtijds in het grootsche en verhevene vallen, maar hij moet meermalen teederhartig en aandoenlijk zijn; hij moet ons zachte en bevallige tooneelen van liefde, vriendschap en teederheid vertoonen. Hoe meer in een Heldendicht zoodanige omstandigheden voorkomen, die de aandoeningen der menschelijkheid gaande maken, des te belangrijker wordt hetzelfde; en deze maken altijd de meest geliefde stukken in het werk uit. Ik ken geene Heldendichters, welke in dit opzigt zoo wel geslaagd zijn als VIRGILIUS en TASSO.

Het belangrijke van het Heldendicht hangt mede zeer veel af van de karakters der Helden, die zoodanig moeten zijn, dat de lezers ten sterkste voor dezelve worden ingenomen, en gereedelijk deel nemen in alles, wat den Helden van het stuk overkomt. De gevaren of hinderpalen, welke zij ontmoeten, maken datgene uit, wat men den Knoop, of de *Intrigue*,

van het Heldendicht noemt, en in het wel behandelen hiervan bestaat voor een groot gedeelte de kunst van den Dichter. Hij moet onze aandacht opwekken door een vooruitzicht der zwarigheden, die de ondernemingen van zijne hoofdpersonaaden met een' ongelukkigen uitslag schijnen te bedreigen. Hij moet die zwarigheden bij trappen grooter en menigvuldiger laten worden, totdat hij, na ons een' tijd lang in een' staat van twijfel en bekommernis gelaten te hebben, eindelijk door eene gepaste voorbereiding van omstandigheden den weg heeft gebaad, om het kluwen op eene natuurlijke en waarschijnlijk wijze te ontwikkelen. Het is ligt te begrijpen, dat elk verhaal, 't welk bedoelt bij aanhoudendheid de aandacht bezig te houden, op soortgelijke wijze moet behandeld worden.

Men heeft de vraag geopperd, of niet de aard van het Heldendicht medebrengt, dat hetzelfde altijd een gelukkig einde hebbe? De meeste Kunstregters zijn van oordeel, dat eene gewenschte uitkomst het meest gepast is; en dit oordeel steunt, dunkt mij, op goede redenen. Eene ongelukkige uitkomst slaat den geest ter neder, en is strijdig met de zielverheffende aandoeningen, die aan deze soort van Poëzij eigen zijn. Schrik en medelijden zijn de eigenlijke onderwerpen der Tragedie; maar daar het Heldendicht van wijder omtrek en grooter uitgestrektheid is, zoude het te veel zijn, bijaldien al de moeijelijkheden en tegenspoeden, die gemeenlijk in den loop van dit Gedicht zoo menigvuldig voorkomen, ten laatste nog op een ongelukkig einde uitliepen. Ook schijnt de algemeen aangenomen manier der Heldendichters voor een' gelukkigen uitslag te spreken. Dit is echter niet zonder uitzondering: want twee beroemde Dichters, LUCANUS en MILTON, hebben een' anderen weg in-

geslagen. De eene besluit zijn werk met den ondergang van *Rome's* vrijheid, en de andere met de verbanning der eerste menschen uit het Paradijs.

Belangende den tijd of duur van het Bedrijf, deze laat zich niet wel juist bepalen. Het Bedrijf kan al een vrij ruim tijdsbestek omvatten, daar het niet noodzakelijk afhangt van die geweldige driften, die uit haren aard slechts van korten duur kunnen zijn. De *Ilias*, die gebouwd is op den toorn van *ACHILLES*, heeft — en dit is zeer gepast — van alle groote Heldendichten den kortsten duur. Volgens *BOSSU* duurt de gansche Handeling niet langer dan zeven-en-veertig dagen. Het Bedrijf in de *Odyssea*, gerekend van het innemen van *Troje*, tot aan de herstelde rust op *Ithaka*, bevat ongeveer acht en een half jaar; en het Bedrijf der *Énéïs*, insgelijks van het innemen van *Troje*, tot aan den dood van *TURNUS*, gerekend, omtrent zes jaren. Maar wanneer men het tijdsbestek blootelijk tot 's Dichters eigen verhaal bepaalt, of rekt van het oogenblik, waarin de Held eerst te voorschijn komt, tot op het einde van 't Gedicht, zoo wordt de duur van beide gemelde Dichtstukken zeer veel korter. De *Odyssea*, beginnende met het verblijf van *ULYSSES* op het eiland van *KALYPSO*, bevat slechts acht-en-vijftig dagen; en de *Énéïs*, beginnende met den storm, waardoor *ÉNÉAS* op de kust van Afrika wordt gesmeten, wordt gerekend ten hoogste maar één jaar en eenige maanden te bevatten.

Het Bedrijf, of het Onderwerp van het Helden-dicht afgehandeld hebbende, ga ik nu over, om eenige aanmerkingen over de handelende personen te maken.

Daar het werk van den Heldendichter is de Natuur na te volgen, en een waarschijnlijk en belangrijk verhaal te geven, moet hij zich daarop toeleggen, om aan alle zijne personaadjen gepaste en zich wel staande

houdende karakters te geven, zoodanig dat men daarin de trekken der menschelijke natuur duidelijk herkent. Dit is hetgeen ARISTOTELES door de uitdrukking: „Zeden aan het Gedicht geven,” verstaat. Het is juist niet noodzakelijk, dat al de Personen zedelijk goed zijn; gebrekkige, ja, zelfs ondeugende karakters kunnen in het Heldendicht plaats vinden; nogtans schijnt de natuur van hetzelfde te vorderen, dat de hoofdpersonaadjn dus gesteld zijn, dat zij eer verwondering en liefde, dan haat en verachting inboezemen. Doch hoedanig ook het karakter zijn moge, 't welk de Dichter aan zijne personen geeft, hij moet zorgen, dat het evenredig zij, en zich-zelf overal gelijk blijve. Alles, wat hij zijne Personen laat zeggen of doen, moet met derzelve aangenomen denken handelwijze overeenkomen, en strekken om hen van alle anderen te onderscheiden.

Men kan de Poëtische karakters in twee soorten verdeelen; in algemeene en in bijzondere. Algemeene Karakters zijn, wanneer de Dichters iemand als wijs, dapper, deugdzaam beschrijven, zonder eenige nader onderscheiding. Bijzondere Karakters duiden de soorten van dapperheid, wijsheid of deugd aan, waarin iemand uitmunt. Deze vertoonen ons de bijzondere trekken, waardoor de eene mensch van den anderen onderscheiden is, en waardoor eene verscheidenheid van dezelfde zedelijke hoedanigheden in onderscheidene menschen gezien wordt, naarmate dezelve met andere geaardheden verknocht zijn. In het schetsen van zoodanige bijzondere karakters komt de geest van den Dichter vooral te pas. Hoe ver eenigen der beroemde Heldendichters het in dit gedeelte van hunnen arbeid hebben gebragt, zal ik gelegenheid hebben om in eene der volgende Lessen, wanneer ik eenige aanmerkingen op derzelve werken maken zal, nader aan te toonen. Voor het tegen-

woordige is het genoeg te zeggen, dat HOMERUS boven allen in dit stuk heeft uitgemunt; dat TASSO hierin het naast komt aan HOMERUS, en dat VIRGILIUS hier het zwakst is.

Alle Heldendichters hebben de gewoonte van een' zekeren enkelen persoon uit te kiezen, welken zij boven de anderen laten uitsteken, en tot den held van hun gedicht maken. Deze manier, die eene wezenlijke eigenschap van het Heldendicht gerekend wordt, gaat zekerlijk van meer dan één voordeel verzeeld. De Eenheid van het onderwerp doet zich duidelijker op, wanneer er eene zekere hoofdfiguur is, waartoe al het overige, als tot één middelpunt, gebracht kan worden. Tevens dient zij, om ons meer belang te doen stellen in de onderneming, die het onderwerp van het gedicht uitmaakt; en geeft ook aan den Dichter gelegenheid om zijne kunst in de bearbeiding en ontwikkeling van een enkel karakter met meer luister aan den dag te leggen. Men heeft gevraagd, wie dan de held is van het *verloren Paradijs*? Niemand anders, dan de Duivel, hebben sommige Kunstregters geantwoord; en deze onderstelling heeft den Dichter menige berisping en spotternij doen overkomen. Maar men heeft des Dichters bedoeling kwalijk begrepen, wijl men afgang op de onderstelling, dat de held van het gedicht in 't einde noodzakelijk moet zegepralen. MILTON daarentegen heeft gewaagd een' anderen weg in te slaan, en aan zijn gedicht, 't welk voor het overige, wat den vorm betreft, een heldendicht is, eene treurige uitkomst te geven. ADAM moet, zonder twijfel, als de held, dat is te zeggen, als de voornaamste en meest belangwekkende figuur van het stuk worden aangezien.

Maar behalve menschelijke personen, zijn er ook nog personaadjen van eene andere soort, die in

't gemeen eene aanzienlijke plaats in het Heldendicht beslaan; ik meen de Goden, of Bovennatuurlijke Wezens. Dit leidt ons tot de beschouwing van hetgeen men het Wonderbare van het Heldendicht noemt, zijnde het fijnste en moeilijkste stuk dezer Verhandeling. De Kunstregters zijn, mijns bedunkens, in dit opzigt aan beide kanten te ver gegaan. De Franschen verklaren zich genoegzaam eenparig voor het Wonderbare, als behoorende tot het wezen van het Heldendicht. Zij beroepen zich op een gezegde van PETRONIUS, * als op een Orakel, en beweren, dat schoon een gedicht alle andere vereischten had, die hetzelfde tot den rang van het Heldendicht zouden kunnen verheffen, het nogtans voor geen Heldendicht zou kunnen doorgaan, zoolang het hoofdbedrijf niet door tusschenkomst der Goden zijn beslag kreeg; eene bewering, die op niets anders, dan op een' bijgeloovigen eerbied voor HOMERUS en VIRGILIUS, schijnt te steunen. Deze Dichters hebben zeer gepast hun verhaal met oude overleveringen en volksvertellingen van hun eigen land versierd; volgens welke alle groote verrigtingen uit de heldentijden met fabels van hunne Goden vermengd waren. Maar volgt nu daar wel uit, dat het Heldendicht in andere landen en in andere tijden, waarin dit voordeel van heerschend bijgeloof en algemeene ligtgeloovigheid geene plaats heeft, zich volstrekt tot verouderde verdichtselen en sprookjes moet bepalen? LUCANUS heeft een zeer geestig Gedicht, 't welk zekerlijk een Heldendicht is, geschreven, zonder eenige Goden of bovennatuurlijke Wezens in te voeren. De schrijver van den *Leonidas* heeft hetzelfde beproefd, en is vrij gelukkig daarin

---

* *Per ambages, Deorumque ministeria praecipitandus est liber spiritus.*

geslaagd; en het lijdt geen' twijfel, of elk Dichter, die ons eene regelmatige, in alle deelen wel zamenhangende, met karakters versierde, en overal de gepaste deftigheid en verhevenheid bewarende heldengeschiedenis levert, ofschoon zijne handelende personen overal menschen zijn, heeft aan de hoofdvereischen dezer soort van Dichtstukken voldaan, en mag op den naam van Heldendichter billijk aanspraak maken.

Dan, ofschoon ik niet toestemme, dat het Wonderbare tot het Wezen van het Heldendicht behoort, kan ik mij echter ook niet vereenigen met sommige nieuwe Kunstregters, welke hetzelfde geheel willen verbannen, als onbestaanbaar met die waarschijnlijkheid, en dat voorkomen van wezenlijkheid, welke zij oordeelen, dat in deze soort van dichtstukken moeten heerschen. * De menschen zijn niet gewoon dichtertelijke werken met zulk een wijsgeerig oog te beschouwen; zij zoeken vermaak in dezelve; en voor het gros der lezers, ja bijna voor alle menschen, heeft het wonderbare veel aantrekkelijks. Het streelt en bevredigt de verbeelding, en geeft aanleiding tot menige treffende en verhevene beschrijving. En in het Heldendicht bijzonder, waarin verwondering en hooge denkbeelden moeten heerschen, komt het wonderbare en bovennatuurlijke meer nog, dan ergens anders, te pas. Dit stelt den Dichter in staat, om het onderwerp van zijn stuk, door middel dier eerwaardige en plegtige voorstellingen, welke de Godsdienst medebrengt, te verhoogen, en geeft hem tevens gelegenheid om zijn plan uit te breiden en aan hetzelfde verscheidenheid te geven, door Hemel, Aarde, Hel, Menschen en onzichtbare Wezens, en den ganschen omvang van 't Heelal daarin te brengen.

---

* Zie *Home Elem. of Criticism.*, ch. 22.

Maar in het gebruik van deze bovennatuurlijke Wezens moet hij met verstand en met mate te werk gaan. Het staat hem niet vrij, evenveel wat stelsel van 't Wonderbare naar eigen welgevallen te smeden. Hetzelve moet eenigermate in de volks-begrippen gegrond zijn. Hij moet zich op eene betamelijke wijze, 't zij de aangenomen begrippen van Godsdienst, 't zij het heerschend Bijgeloof van het land, waarin hij woont, of waarvan hij schrijft, zoodanig ten nutte weten te maken, dat daardoor zoodanige voorvallen, welke met den gewonen loop der Natuur geheel strijdig zijn, het voorkomen van waarschijnlijkheid krijgen. In alle gevallen moet hij zorg dragen, dat hij zijn stuk hiermede niet overlade; dat hij ons niet al te ver van menselijke daden en zeden verwijdere, of dezelve door eene wolk van ongelooflijke verdichtselen voor ons verdonkere. Hij moet steeds in gedachten houden, dat zijn hoofdwerk is aan menschen de daden en ondernemingen van menschen voor te dragen; dat het voornamelijk deze zijn, waarin wij belang stellen, en welke onze harten roeren; en dat, zoo ras de waarschijnlijkheid geheel uit zijn werk vermist wordt, hetzelve onmogelijk een' diepen en duurzamen indruk kan maken. Inderdaad, ik weet niets, dat zoo moeilijk is in het Heldendicht, als het wonderbare en waarschijnlijke indiervoege te vereenigen, dat wij door het eerste vermaakt worden, zonder dat het laatste daarbij lijdt. Het zal niet noodig zijn hierbij te vermanen, dat deze aanmerkingen niet gelden tegen het *Verloren Paradijs* van MILTON; want daar het geheele plan van dezen Dichter Theologisch is, behooren zijne bovennatuurlijke Wezens niet tot het Wonderbare, maar zijn de hoofdpersonaadjn van het Gedicht.

Wat de Allegorische personaadjn betreft, zoo als de Faam, de Tweedragt, de Liefde en dergelijke

meer, daaromtrent schromen wij niet ronduit te zeggen, dat zij van deze soort van Wezens de slechtste zijn. In Beschrijvingen kunnen zij somtijds te pas komen, en tot sieraad strekken; maar nooit moet men haar aan het Bedrijf van het stuk laten deel nemen. Want daar men duidelijk ziet en weet, dat het bloote namen zijn van algemeene denkbeelden, waaraan zelfs de verbeelding geen persoonlijk bestaan kan toekennen, zoo ontstaat uit dezelve, wanneer zij onder de menschelijke personen vermengd worden, eene onverdragelijke verwarring van schijn en wezen, waarbij de waarschijnlijkheid van het Bedrijf grootendeels verloren raakt.

Belangende het Verhaal van den Dichter, zijnde het laatste stuk van ons tegenwoordig onderwerp, 't welk ons nog staat te overwegen, maakt het geen wezenlijk onderscheid, of hij in eigen' persoon het geheele verhaal doe, dan of hij eene zijner personaadjen van een gedeelte des Bedrijfs, 't welk voor de opening van het Gedicht is voorgevallen, verslag laat doen. Het eerste heeft HOMERUS in de *Ilias* gedaan, en het laatste in de *Odyssea*. VIRGILIUS heeft hierin de manier van de *Odyssea*, en TASSO die van de *Ilias* gevolgd. Het voorname voordeel, 't welk er gelegen is in de manier om een' der personen een gedeelte van het verhaal te laten doen, bestaat daarin, dat de Dichter hierdoor aanleiding heeft, om, zoo hij dit verkiest, zijn Gedicht terstond met den een' of anderen merkwaardigen staat van zaken aan te vangen, en ons datgene, 't welk vóór dit tijdperk gebeurd is, naderhand te verhalen; terwijl hij tevens hierdoor grooter vrijheid bekomt, om zulke stukken van zijn onderwerp, op welke hij-zelf gaarne wil blijven staan, uitvoerig te behandelen, en het overige in een kort verslag te bevatten. In onderwerpen van groote uitgestrektheid, en welke over gebeurtenissen van verschei-

dene jaren loopen, bij voorbeeld in de *Énéis* en de *Odyssea*, schijnt deze manier boven de andere de voorkeur te verdienen. Maar is het onderwerp kleiner van bestek en korter van duur, zoo als in de *Ilias* en het *Verloste Jeruzalem*, kan de Dichter, zonder nadeel, het geheel in eigen persoon verhalen.

In de Aankondiging der stof, in den aanroep aan de Muze, en andere gewoonten bij de Inleiding, kan de Dichter naar welgevallen veranderen. Het is kinderachtig, voor deze weinigbeduidende formaliteiten andere regels vast te stellen, dan dezen eenen, dat het onderwerp des Gedichts altijd duidelijk, en zonder eenigen stijven en ongepasten zwier moet worden voorgesteld. Want, volgens de les van HORATIUS, moet het begin nimmer op een' hoogen toon gestemd zijn, noch te veel beloven, opdat de Dichter geen gevaar loope, om den lezer in de verwachtingen, waarin hij hem gebragt heeft, te leur te stellen.

Ten opzigte van het Verhaal of Voorstel-zelf komt het voornamelijk daarop aan, dat het duidelijk, levendig, en met al de schoonheden der Dichtkunst versierd zij. Geene soort van Gedichten verdient meer sterkte, deftigheid en vuur, dan het Heldendicht. Hier verwachten wij de verhevenste beschrijvingen, het teederste gevoel, de stoutste en levendigste taal; en uit dien hoofde kan een Heldendicht, ten opzigte van het plan, zonder gebreken, en de geschiedenis van hetzelfde zeer wel ingerigt zijn; maar evenwel, zoo het zwak en flauw van stijl is, ontbloot van aandoenlijke tooneelen, en gebrekkig in het Poëtische Koloriet, zal het geen' opgang maken. De sieraden, welke het Heldendicht toelaat, moeten alle van de deftige en zedige soort zijn. Al wat wuft, spotachtig of gemaakt is, moet

hier buiten blijven. Alle voorwerpen, die ons worden voorgehouden, moeten of groot, of aandoenlijk, of vermakelijk zijn. Beschrijvingen van walgelijke of lage dingen moeten zooveel mogelijk vermijd worden; en daarom zoude het beter geweest zijn, dat de Harpijen in het derde boek der *Éneis*, en de Allegorie van de Zonde en den Dood in het tweede boek van het *Verloren Paradijs* waren achter gebleven.

ACHT-EN-DERTIGSTE LES.

OVER DE ILIAS EN ODYSSEA VAN HOMERUS, EN DE ÉNÉIS VAN VIRGILIUS.

Daar het Heldendicht doorgaans in den hoogsten rang onder Dichterlijke Werken wordt geplaatst, verdient het ook, dat wij ons wat langer daarbij ophouden. Den aard van dit Gedicht en de regels daartoe betrekkelijk in de naastvoorgaande Les beschouwd en aangewezen hebbende, zullen wij thans eenige aanmerkingen op de meestberoemde Oude en Nieuwe Heldendichten laten volgen.

HOMERUS verdient, in alle opzigten, hier in de eerste plaats onze aandacht, als de Vader, niet alleen van het Heldendicht, maar, in zekeren zin, van alle Poëzij in 't gemeen. Hij, die HOMERUS in de hand neemt, moet denken, dat hij het oudste van alle boeken ter wereld, de Bijbel uitgezonderd, gaat lezen. Zoo hij dit niet bedenkt, zal hij nimmer den geest van HOMERUS vatten, noch in de werken van dien Dichter vermaak vinden. Hij moet in hem

geene naauwkeurigheid en beschaafdheid van AUGUSTUS leeftijd zoeken. Hij moet zijne hedendaagsche denkbeelden van deftigheid en beschaafdheid afleggen, en met zijne verbeelding drie duizend jaren in de geschiedenis van het menschedom terug gaan. Hetgeen hij verwachten kan is eene schilderij van de oude wereld. Hij moet staat maken, karakters en zeden te zullen vinden, welke nog merkelyk veel van den wilden staat hebben overgehouden; zedelijke denkbeelden, die nog maar zeer onvolkomen gevormd zijn; en begeerten en driften, welke nog niets weten van die teugels, waaraan zij in latere tijden van de maatschappij gewoon zijn geworden. Het moet hem niet vreemd voorkomen, ligchamelijke sterkte als eene der voornaamste heldhaftige hoedanigheden geprezen te zien; den toestel van een gastmaal, en het stillen van den honger, als zaken van belang beschreven te vinden; de helden openlijk zich-zelfen te hooren roemen, elkander op eene onbeschofte manier uitschelden, en hen te zien zegevieren over hunne gesneuvelde vijanden op eene wijze, welke in deze tijden voor hoogst onbetamelyk zoude gehouden worden.

De opening der *Ilias* geschiedt niet met zulk eene deftigheid, als men van een groot Heldendicht in onzen tijd zoude verwachten. Het onderwerp is niets meer dan de twist van twee Krijgsbevelhebbers over eene Slavin. De Priester van APOLLO komt AGAMEMNON verzoeken, dat hij hem zijne dochter wedergeve, die, bij de plundering der stad, aan AGAMEMNON voor buit ten deele was gevallen. Dit verzoek wordt afgeslagen. APOLLO zendt, op 's Priesters gebed, de Pest in 't Grieksche leger. De Wigchelaar, hierover geraadpleegd, geeft ten antwoord, dat er geen ander middel is om APOLLO te verzoenen, dan de teruggave van 's Priesters dochter. AGAMEM-

NON wordt tegen den Wigchelaar in gramschap ontstoken; verklaart, dat deze Slavin hem waarders is, dan zijne gemalin CLYTEMNESTRA; maar daar hij evenwel tot behoud van het leger haar moet teruggeven, staat hij er op, dat men hem eene andere in hare plaats schenke; en hiertoe kiest hij BRISEÏS, de slavin van ACHILLES. ACHILLES, gelijk te vermoeden was, geraakt over dezen eisch in woede; verwijt AGAMEMNON zijne schraapzucht en trotschheid; en, na hem met ruwe scheldwoorden overladen te hebben, zweert hij plegtig, dat daar hij op die wijze van den Opperveldheer behandeld wordt, hij met zijne benden zal aftrekken, en van nu voortaan de Grieken tegen de Trojanen niet meer helpen. Hij trekt werkelijk af. Zijne Moeder, de Godin THETIS, weet JUPITER in zijne belangen te krijgen, die, om het onrecht, ACHILLES aangedaan, te wreken, de partij tegen de Grieken opvat, en hun zware en langdurige tegenspoeden laat wedervaren, zoo lang, tot dat ACHILLES bevredigd, en de zoen tuschen hem en AGAMEMNON getroffen is.

Zoodanig is de grondslag van het gansche Bedrijf der *Ilias*. Hieruit ontsproten alle die *speciosa miracula*, gelijk ze bij HORATIUS genoemd worden, waarvan dit ongemeene dichtstuk vol is, en welke het vermogen gehad hebben, om alle volken van Europa, door alle eeuwen heen, sedert den leeftijd van HOMERUS, opgetogen te houden. Deze algemeene bewondering eens gedichts, waarvan de aanleg zoo zeer verschilt van 't geen ieder ander in onzen tijd zou hebben ontworpen, zal ons, bij eene nadere beschouwing, niet vreemd dunken. Want, behalve dat een vindingrijk vernuft in staat is om elk onderwerp, 't welk hij onder handen neemt, uit te breiden en te verfraaijen, moet men daarteboven in aanmerking nemen, dat de zeden van den ouden tijd,

hoe zeer die ook met onze hedendaagsche begrippen van deftigheid en beschaafdheid mogen strijden, nogtans stoffen voor den Dichter opleveren, welke in sommige opzichten die, welke de meer beschaafde staat der maatschappij aanbiedt, overtreffen. Zij vertoonen ons de menschelijke natuur naakt en onvermomd, zonder al die kunstige manieren, welke tegenwoordig den eenen mensch voor den anderen verbergen. Zij geven een' vrijen loop aan de sterkste en geweldigste aandoeningen der ziel, die in de beschrijving veel meer vertooning maken dan zachte en gematigde aandoeningen. Zij toonen ons onze natuurlijke neigingen en begeerten, zoo als die onbedwongen gewoon zijn te werken. Van zoodanige gesteldheid van zeden, gepaard met het voordeel van een' sterken en nadrukkelijken stijl, waarin, gelijk ik reeds voorheen heb aangemerkt, de Dichtstukken van vroegere tijden gemeenlijk uitmunten, kan men met grond in de Poëzij dier tijden meer stoutheid, natuurlijkheid en vrijheid van oorspronkelijk vernuft, dan in die van meer beschaafde tijden verwachten. Ook zijn inderdaad de twee groote karakters in de werken van HOMERUS, Vuur en Eenvoudigheid. Laat ons nu tot eenige meer bijzondere aanmerkingen omtrent de *Ilias* overgaan, met opzigt namelijk op het Hoofdbedrijf, de Karakters en het Verhaal des Dichters.

Men moet buiten twijfel toestemmen, dat het onderwerp der *Ilias*, over het geheel beschouwd, gelukkig is gekozen. Er was in de dagen van HOMERUS geen grootscher en schooner stof te vinden, dan de Trojaansche oorlog. Ecne zoo merkwaardige vereeniging der Grieksche Staten onder één Hoofd, en het tienjarige beleg van *Troje*, moesten den roem van vele krijgshaftige daden wijd en zijd verbreid hebben, en geheel Griekenland belang doen stellen

in de overlevering aangaande de Helden, welke zich in dien togt boven anderen dapper gekwetten hadden. Op deze overleveringen heeft HOMERUS zijn Gedicht gebouwd; en ofschoon hij gemeenlijk gesteld wordt slechts twee of drie eeuwen na den Trojaanschen oorlog geleefd te hebben, kon het toch, bij gebrek van schriftelijke berigten, niet missen, of deze overleveringen moesten reeds in zijn' tijd een' voor de Poëzij zeer gunstigen graad van duisterheid hebben bekomen, en hem volkomen vrijheid geven, om het overschot der ware geschiedenis met zoo veel verdichting te vermengen, als hem goed dacht. Hij nam niet den geheelen Trojaanschen oorlog tot zijn onderwerp, maar zeer oordeelkundig wist hij een enkel stuk daaruit te kippen; den twist namelijk tusschen ACHILLES en AGAMEMNON, en de gevolgen, uit dezen twist voortgesproten; 't welk, schoon slechts een tijdvak van zeven-en-veertig dagen beslaande, nogtans het gewigtigste en meest beslissende tijdperk van den geheelen oorlog bevat. Door deze behandeling heeft datgene, wat anders een niet zamenhangend verhaal van gevechten zoude geweest zijn, de gepaste Éénheid bekomen. Hij vond in ACHILLES den Held of de Hoofdpersonaadje voor zijn stuk, welke het geheele werk door blijft heerschen, en hij toont de rampzalige gevolgen, die verdeeldheid tusschen zamenverbonden Vorsten met zich sleept. Met dit alles moet ik echter bekennen, dat HOMERUS in de keuze van zijn onderwerp min gelukkig is geweest dan VIRGILIUS. Het plan der *Énéis* is van wijder omtrek, en bevat eene meerder aangename verscheidenheid van gebeurtenissen, daar de *Ilias* bijna geheel van gevechten zamenhangt.

Men heeft in alle tijden aan HOMERUS den lof van ongemeene vindingskracht met het hoogste regt toegekend. De verbazende menigte van voorvallen,

van redevoeringen, van goddelijke en menschelijke karakters, welke in zijn werk voorkomen; de verwonderlijke verscheidenheid, die hij in zijne beschrijvingen van gevechten, door onderscheidene soorten van wonden en dooden, en door kleine geschiedkundige berigten van meest alle gesneuvelde personen, heeft weten te brengen, bewijzen een genoegzaam oneindig vindingsvermogen. Ook verdient HOMERUS, mijns achtens, niet minder wegens zijne oordeelkunde, dan wegens zijn vindingrijk vernuft geroemd te worden. Zijn verhaal is overal met de grootste kunst uitgevoerd; hij klimt steeds bij trappen op; zijne Helden trekken, de eene na de andere, onze aandacht tot zich; de tegenspoeden groeijen aan, naarmate het Gedicht vordert; en elke omstandigheid is daartoe aangelegd, om ACHILLES groot te vertoonen, en hem, gelijk de Dichter bedoelde, tot de hoofdfiguur van 't stuk te maken.

Maar hetgeen, waarin HOMERUS alle andere Schrijvers overtreft, is het Karakterschetsen. Hierin heeft hij geene weërgade. Zijne levendige en geestrijke beschrijving der Karakters komt grootendeels daaruit voort, dat hij zoo Dramatisch is, en overal redevoeringen en gesprekken innengt. Men vindt bij HOMERUS veel meer zamenspraken dan bij VIRGILIUS, ja, dan bij eenig ander Dichter. Hetgeen VIRGILIUS ons in een paar woorden verhalender wijze berigt, laat HOMERUS zijne personen in een gesprek of redevoering voordragen. Hieromtrent kan aangemerkt worden, dat deze gewoonte van schrijven veel ouder is dan de tegenwoordige manier van verhalen. Hiervoor vinden wij een duidelijk bewijs in de Boeken van het Oude Testament, welke, zelfs in gewone gevallen, in plaats van verhalen, bijna overal gesprekken met antwoorden en wederantwoorden behelzen. Dus vinden wij in het Boek van *Genesis*: „JOZER zeide tot zijne Broede-

„ren: van waar komt gij? en zij zeiden: uit het
 „land Kanaän, om spijs te koopen. En JOZEF zeide:
 „gij zijt verspieders; gij zijt gekomen om te bezig-
 „tigen, waar het land bloot is. En zij zeiden tot
 „hem: neen, mijn Heer! maar uwe knechten zijn
 „gekomen om spijs te koopen. Wij alle zijn eens
 „mans zonen, wij zijn vroom, uwe knechten zijn
 „geene verspieders. En hij zeide tot hen: neen,
 „maar gij zijt gekomen om te bezichtigen, waar het
 „land bloot is. En zij zeiden: wij uwe knechten
 „waren twaalf gebroeders; eens mans zonen, in het
 „land Kanaän, en de kleinste is heden bij onzen
 „vader; doch de eene is niet meer. Toen zeide
 „JOZEF tot hen: dat is 't, dat ik tot u gesproken
 „hebbe, zeggende, gij zijt verspieders. Hierin zult
 „gij beproefd worden; zoo waarlijk als FARAO leeft,
 „indien gij van hier zult uitgaan, 't en zij dan, wan-
 „neer uwe kleinste Broeder herwaarts zal gekomen
 „zijn.” Dit is de eenvoudigste en kunstelooste trant
 van schrijven, en daarom is dezelve ongetwijfeld de
 oudste geweest. Die trant is volkomen van de Natuur
 genomen, gevende ons een eenvoudig verslag van
 't geen in een gesprek tusschen twee personen, van
 welke de Schrijver handelt, is voorgevallen, of on-
 dersteld wordt voorgevallen te zijn. In latere tijden,
 toen het schrijven meer eene kunst was geworden,
 begreep men, dat het fraaijer was, den zakelijken
 inhoud van een gesprek in een kort verhaal, door
 den Dichter of Geschiedschrijver in eigen' persoon
 gedaan, te bevatten, en de redevoeringen en gesprek-
 ken voor plegtige gelegenheden te bewaren.

De oude Dramatische manier, welke door HOMERUS
 gevolgd is, had zekere voordeelen, waartegen echter
 zekere nadeelen overstonden. Zij maakte het voorstel
 natuurlijker en levendiger, en gaf een duidelijker
 denkbeeld van de zeden en karakters; maar tevens

was zij minder deftig en statig, en zelfs dikwijls vervelend. Men kan niet ontkennen, dat bij HOMERUS de zucht om gesprekken te maken te verre ging, en zoo hij in eenig opzigt vervelend is, is het hierin. Sommige van die gesprekken zijn laf, en sommige volstrekt onvoegelijk. Te gelijk met de levendigheid der Grieken laat hij in onzen geest een zeker gevoel van de praatzucht der Grieken achter. Over het geheel genomen evenwel, zijn zijne gesprekken karakterschetsend en levendig; en wij hebben aan dezelve grootendeels die verwonderenswaardige ontwikkeling, welke hij ons van de menschelijke natuur geeft, te danken. Elk, die hem leest, wordt met zijne Helden gemeenzaam bekend. Men verbeeldt zich in hunnen tijd geleefd, en met hun verkeerd te hebben. Hij heeft in zijne onderscheidene Krijgshelden niet slechts de enkele deugd van moed, in al derzelve verschillende gedaanten en betrekkingen, behandeld, maar ook eenige fijner karakters, waaraan de moed maar zeer weinig, of in 't geheel geen deel heeft, met zeer veel kunst geteekend.

Hoe fijn, bij voorbeeld, heeft hij het karakter van HELENA geschilderd, zoodat zij, niettegenstaande hare zwakheid en wangedrag, evenwel geen hatelijk voorwerp wordt! De verwondering, met welke de oude Generaals haar beschouwen, * wanneer zij voor hen verschijnt, geeft haar in onze oogen eene zekere waarde. Het dekken van haar aangezicht, het storten van tranen, hare verlegenheid in tegenwoordigheid van PRIAMUS, haar leedwezen en zelfbeschuldiging op het zien van MENELAUS, de verwijten, die zij aan PARIS doet, wegens zijne lafhartigheid, en de tevens wederopkomende genegenheid voor hem, vertoonen ons de sterkste trekken van dat gemengde

---

* In het derde Boek van de *Ilias*.

vrouwelijke karakter, 't welk wij aan den eenen kant veroordeelen, en aan den anderen kant beklagen. HOMERUS laat haar niet te voorschijn komen, zonder haar iets te laten zeggen, 't welk geschikt is om ons medelijden gaande te maken; terwijl hij tevens zorg draagt, altijd met haar karakter in kontrast te stellen dat van eene deugdzame vrouw, zoo als de kuische en têrhartige ANDROMACHE.

PARIS zelf, de oorzaak van al het onheil, is op de meest gepaste wijze gekenmerkt. Hij is, gelijk wij hem verwachten moeten, een mengsel van dapperheid en verwijfdheid. Op het eerste gezigt van MENELAUS deinst hij terug, doch een oogenblik daarna begeeft hij zich met hem in een tweegevecht. Hij is bij uitstek welgemanierd, bevallig in zijn spreken, en neemt al de verwijten van zijn' Broeder HEKTOR met zeer veel bescheidenheid op. Hij wordt ons beschreven als een man van smaak en liefhebberij. Hij-zelf had het plan van zijn Paleis ontworpen. HEKTOR vindt hem, in het zesde Boek, bezig met het schoonmaken en opschikken zijner wapenrusting; en hij gaat vervolgens naar den slag met eene soort van vrolijkheid en uitwendig vertoon van moed, welke door HOMERUS zeer levendig worden afgebeeld in eene der fraaiste gelijkenissen der gansche *Ilias*, die van een paard, 't welk naar de rivier draaft.

Men heeft HOMERUS verweten, dat hij zijn' held ACHILLES een zoo woest en onbeminnelijk karakter heeft gegeven. Doch het schijnt mij toe, dat men ACHILLES onregt doet, en dat wel misschien op gezag der twee bekende regels van HORATIUS, die dit karakter gewis te sterk heeft voorgesteld. *

---

* *Impiger, tracundus, inexorabilis, acer,
Iura negat sibi nata, nihil non arrogat armis.*

ACHILLES is zekerlijk in een' hoogen trap driftig, maar het is er verre af, dat hij een verachter van regt en wetten zoude zijn. Schoon hij in den twist met AGAMEMNON zich te buiten gaat, had hij nogtans het regt aan zijne zijde. Hij was ontegenzeggelijk verongelijkt; en evenwel onderwerpt hij zich, en geeft BRISEÏS aan de afgevaardigden, welke haar kwamen halen, zonder tegenkanting over; alleen, hij wil niet langer staan onder het bevel van een Legerhoofd, van hetwelk hij mishandeld was. Behalve zijne verwonderlijke dapperheid, en verachting van den dood, bezat hij nog meer andere hoedanigheden van een' held. Hij is openhartig en opregt. Hij bemint zijne onderdanen, en eert de Goden. Hij onderscheidt zich als vriend door de hartelijkste verkleefdheid: hij toont zich overal hooggevoelig, dapper en edelmoedig; en, eene zekere mate van woestheid, welke aan die tijden eigen is, en in het karakter valt van meest al de Helden van HOMERUS, daargelaten, is hij, over het geheel genomen, zeer geschikt om ons in verwondering te brengen, schoon hij ons geene zuivere hoogachting kan inboezemen.

In het stuk van Karakters verdienen ook de Godheden van HOMERUS wat nader beschouwd te worden. Deze spelen eene aanzienlijke rol in de *Ilias*, veel grooter dan in de *Énéis*, of in eenig ander Helden-dicht; waarom ook HOMERUS het model van Poëtische Theologie is geworden. Aangaande de Godheden en Bovennatuurlijke Wezens in 't gemeen heb ik mijne gedachten in de voorgaande Les medegedeeld. Wat de Godheden van HOMERUS in 't bijzonder betreft, moeten wij aanmerken, dat zij niet van zijne vinding zijn. Gelijk elk goed Dichter doet, zoo heeft ook HOMERUS buiten tegenspraak de overleveringen van zijn land gevolgd. Het tijdperk van den Trojaanschen oorlog kwam nabij aan de Goden en Halve-Goden

in Griekenland. Eenigen der Helden, welke deel hadden in dien oorlog, werden voor zonen dier Goden gehouden. Dus waren de mondeling overgeleverde verhalen aangaande die Helden en de bedrijven van hunnen leeftijd natuurlijk met de Fabelen der Goden vermengd. Van deze volkslegenden maakte HOMERUS zeer gepast in zijn werk gebruik; maar het zou ten hoogste ongerijmd zijn, hieruit te besluiten, dat Dichters, die vele eeuwen later opstonden, en geheel verschillende onderwerpen bezongen, verplicht waren dit zelfde stelsel van het Wonderbare te volgen.

Onder de handen van HOMERUS doet dit stelsel, over het geheel genomen, eene treffelijke werking. Het is overal aangenaam en vermakelijk; dikwijls grootsch en verheven. Het brengt een groot aantal personen in het stuk, welke genoegzaam even zeer in karakter verschillen, als de menschen, die hij invoert. Het geeft tevens door de deelneming der Goden groote verscheidenheid aan de gevechten, en verschaft, door de gedurige verplaatsing des tooneels van de aarde in den hemel, en van den hemel op de aarde, aan het gemoed des lezers, te midden van al dat moorden en bloed vergieten, eene aangename verpoozing. Men kan echter niet ontkennen, dat aan de Godheden van HOMERUS, schoon ze overal levende en bezielde beelden uitmaken, somtijds de vereischte waardigheid ontbreekt. De huwelijks-geschillen tusschen JUNO en JUPITER, waarmede hij ons onderhoudt, en het onbetamelijk gekijf, 't welk hij onder de mindere Goden laat plaats hebben, door dien zij tusschen de strijdende volken verschillende partijen trokken, zouden voor elk hedendaagsch Dichter zeer ongeschikte voorbeelden ter navolging zijn. Doch om HOMERUS regt te doen, moet men bedenken, dat in de Fabelen dier tijden de Goden slechts één' trap boven de menschen verheven zijn.

Zij hebben alle menschelijke driften en behoeften; zij eten en drinken, en kunnen gewond worden, even als de menschen; zij hebben kinderen en bloedverwanten in de wederzijdsche legers, en, uitgezonderd, dat zij onsterfelijk zijn, dat zij woningen hebben op den top van den *Olympus*, en vliegende wagens, waarop zij dikwijls naar de aarde komen afdalen, en vervolgens weder naar boven rijden, om zich op nektar en ambrozijn te vergasten, zijn zij voor 't overige geene hooger Wezens dan de Helden onder de menschen, en kunnen daarom zeer gevoeglijk aan de geschillen van dezen deel nemen. Dan, ofschoon HOMERUS zijne Godheden zoo dikwijls verlaagt, weet hij dezelve echter ook in sommige gevallen met den grootsten luister te doen voorkomen. JUPITER, de Vader der Goden en Menschen, verschijnt gemeenlijk met groote achtbaarheid, en eenige der verhevenste gedachten in de *Ilias* zijn op de verschijningen van NEPTUNUS, MINERVA en APOLLO bij gewigtige gelegenheden gegrond.

Wat de Manier of den Schrijftrant van HOMERUS betreft, deze is los, natuurlijk en in den hoogsten trap levendig. Dezelve zal echter alleen regt bewonderd worden van die genen, die smaak vinden in de oude eenvoudigheid, en over het hoofd weten te zien eenige kleine onoplettendheden en herhalingen, welke eene meerdere beschaafdheid in de kunst van schrijven latere Dichters, schoon van veel minder vernuft, heeft leeren te vermijden. HOMERUS is toch onder alle groote Dichters de eenvoudigste van stijl, en heeft daarin de meeste overeenkomst met de Dichters van het Oude Testament. Zij, die hem (in Engeland) alleen uit de Vertaling van POPE kennen, zijn niet in staat om zich het regte denkbeeld van zijn' stijl te vormen. Deze Vertaling is zekerlijk een voortreffelijk Poëtisch stuk, en in de hoofdzaken aan het oorspron-

kelijke getrouw. Zelfs kan men zeggen, dat zij in sommige stukken HOMERUS verbeterd heeft. Men vindt hier zekerlijk eenige ruvheden van HOMERUS verzacht, en aan sommige gedachten meer smaak en bevalligheid gegeven. Maar met dit alles is zij niets anders dan HOMERUS in een nieuwerwetsch kleet gestoken. Midden onder den bevalliger zwier van POPE's taal verliezen wij de eenvoudigheid van den ouden Bard uit het oog. Ik ken inderdaad geen' Schrijver, van wien het moeilijker is eene volkomen juiste vertaling te geven, dan HOMERUS. Gelijk het kunstlooze zijner uitdrukking, woordelijk overgebracht zijnde, in eene der nieuwe talen vaak laf zoude worden, zoo schitteren midden door die kunstlooze eenvoudigheid overal vonken van natuurlijk vuur, welke bezwaarlijk in eenige andere dan in 's Dichters eigene taal behouden kunnen blijven. Zijne Versificatie wordt algemeen als ongemeen welluidend erkend, en in de klanken-zelve vindt men eene overeenkomst met de gedachten, zoo als men bij geen' ander Dichter aantreft.

In het verhalen is HOMERUS altijd zeer beknopt, en daardoor levendig en aangenaam; schoon hij in zijne redevoeringen, gelijk ik reeds heb aangemerkt, somtijds vervelend is. Zijne voordragt is overal schilderachtig, en dat wel door de gelukkige keus van bijzondere trekken, welke het voortreffelijke eener schilderij uitmaken. VIRGILIUS vertoont ons den knik van JUPITER met groote deftigheid, wanneer hij zegt:

Annuis et nusu totum tremefecit Olympum.

Maar HOMERUS laat ons in die zelfde schilderij de zwarte wenkbrauwen van dien God, en het schudden zijner ambrozijnen lokken, terwijl hij den wenk

geeft, zien, en hierdoor wordt zijn beeld natuurlijker en levendiger. Zoo vaak hij onze aandacht op eenig voorwerp van belang wil vestigen, weet hij dit zoo bijzonder gelukkig te plaatsen, dat hij het ons in zekeren zin voor de oogen brengt. De boogshoot van PANDARUS, die den wapenstilstand tusschen de beide legers breekt, zoo als die in het Vierde Boek verhaald wordt, kan hiervan ten voorbeeld strekken; maar boven alles die meesterachtige beschrijving der zamenkomst van HECTOR en ANDROMACHE, in het Zesde Boek, met al die uitgezochte trekken van echtelijke en ouderlijke liefde. — Het kind, 't welk op het gezigt van 's Vaders helm en vederbosch verschrikt wordt, en zich aan den boezem zijner voederster verbergt; HECTOR, die, na den helm afgezet te hebben, het kind op den arm neemt, en eene bede voor hetzelve tot de Goden opzendt; ANDROMACHE, die het kind met een' lach van vergenoegdheid terugneemt, en te gelijk in tranen uitbarst; * al die trekken, zeg ik, maken de natuurlijkste en aandoenlijkste schilderij uit, die ooit bedacht kan worden.

Bijzonder munt HOMERUS uit in de beschrijving van Gevechten. Hij weet het gedruisch, den schrik en de verwarring zoo meesterlijk te vertoonen, dat de lezer zich verbeeldt zelf het gevecht bij te wonen. Hier vooral schittert het vuur van zijn vernuft in vollen glans, en wel zoo sterk, dat de gevechten van VIRGILIUS, en van alle andere Dichters, bij die van HOMERUS vergeleken, koud en zonder leven schijnen.

In Gelijknissen is geen Dichter zoo rijk als HO-

---

* *δακρυοεν γελασασα*, lagchende met schreiende oogen

MERUS. Vele derzelve zijn bij uitstek fraai; zoo als de vergelijking van het wachtvuur in 't leger der Trojanen bij de maan en sterren in den nacht; die van PARIS, wanneer hij ten strijde snelt, bij het oorlogspaad, 't welk draaft naar de rivier; en die van den verslagen EUFORBUS bij een' jongen bloeienden boom, die door een' stormwind gebroken wordt, alle dezen behooren tot de schoonste Poëtische plaatsen, welke ergens gevonden worden. Evenwel ben ik niet van gedachte, dat de Vergelijkingen, over het geheel genomen, de grootste schoonheden van HOMERUS uitmaken. Zij komen te vaak, en breken dikwijls den samenhang van het verhaal of de beschrijving af. Ook is de overeenkomst, waarop zij gegrond zijn, niet altijd duidelijk genoeg; gelijk mede de voorwerpen, waarvan zij genomen worden, te eentonig zijn. Zijne leeuwen, stieren, adelaars en kuddenschapen, komen te dikwijls terug: en met alle inschikkelijkheid voor de zeden dier tijden, kan men echter niet ontkennen, dat de zinspelingen in sommige zijner Gelijknissen al te laag zijn. *

---

* LA MOTTE, de strengste beoordeelaar van HOMERUS in latere tijden, staat al datgene toe, 't welk de bewonderaars van HOMERUS aangaande het verhevene van zijn vernuft en dichterlijke talenten gezegd hebben: *C'étoit un génie naturellement Poétique, ami des fables et du merveilleux, et porté en général à l'imitation, soit des objets de la nature, soit des sentimens et des actions des hommes. Il avoit l'esprit vaste et fécond; plus élevé que délicat, plus naturel qu'ingénieux, et plus amoureux de l'abondance que du choix. — Il a saisi, par une supériorité de goût, les premières idées de l'éloquence dans toutes les genres; il a parlé le langage de toutes les passions; et il a du moins ouvert aux écrivains, qui doivent le suivre, une infinité de routes, qu'il ne restoit plus qu'à app'lanir. Il y a appa-*

Tot dus ver hebben mijne aanmerkingen de *Ilias* alleen betroffen. Ik acht het noodig ook iets van de *Odyssée* te zeggen. Het oordeel van LONGINUS desaangaande is niet ongegrond, namelijk, dat HOMERUS in dit Gedicht kan vergeleken worden bij de ondergaande Zon, wier grootte steeds dezelfde blijft, ofschoon ze de hitte der middagstralen niet meer heeft. De *Odyssée* mist het vuur en het verhevene der *Ilias*, maar bezit tevens zoo velerhande schoonheden, dat zij hoog verdient geroemd te worden. Het is een zeer vermakelijk Gedicht, waarin veel grooter verscheidenheid wordt gevonden, dan in de *Ilias*, en 't welk vele belangrijke gevallen en fraaije beschrijvingen bevat. Overal vinden wij hetzelfde schilderachtige en dramatische vernuft, en dezelfde vruchtbaarheid van uitvinden, welke wij in zijn ander werk gezien hebben. Het daalt wel beneden de deftigheid der Goden en Helden, en meldt ons geene

---

rence, qu' en quelques temps qu' Homere eût vécu, il eût été du moins le plus grand Poëte de son païs: et à ne le prendre que dans ce sens, on peut dire, qu'il est le maître de ceux mêmes, qui l'ont surpassé. (Discours sur Homere. Oeuvres de la Motte. Tome II). Na deze hooge loftuitingen aan den Dichter gegeven te hebben, tracht deze Schrijver evenwel de verdiensten der *Ilias* zeer te verlagen. Maar zijne voornaamste tegenwerpingen loopen over de lage denkbeelden, welke HOMERUS geeft aan zijne Goden; over de ruwe karakters en zeden der Helden, en de gebrekkige zedelijkheid der begrippen, eene berisping, welke, volgens de aanmerking van VOLTAIRE, van gelijken aard is, als of men een' Schilder beschuldigde, dat hij zijne beelden gekleed had in den trant der tijden, waartoe zij behoorden. HOMERUS schilderde zijne Goden, zoo als de volksoverleveringen dezelve voorstelden, en beschreef zoodanige karakters en gevoelens, als hij vond bij de menschen, onder welke hij leefde.

krijgsbedrijven, maar ter vergoeding daarvoor levert het ons meer bevallige schilderijen der oude zeden. In plaats van die woestheid, welke in de *Ilias* heerscht, vertoont ons de *Odysseu* de beminnelijkste afbeeldsels van herbergzaamheid en menschlievendheid; zij vermaakt ons met velerhande wonderlijke gevallen, en met schoone landschapstukjes uit de Natuur; zij verschafft ons menige nuttige leering, door het zedelijke en deugdzame, 't welk het geheele Gedicht doorloopt.

Dan tevens moeten wij bekennen, dat de *Odysseu* niet vrij is van verscheiden gebreken. Eenige stukken in haar blijven beneden dat deftige, 't welk men natuurlijk in een Heldendicht verwacht. De laatste twaalf Boeken, nadat ULYSSES in Ithaka is aangeland, zijn op verscheidene plaatsen flauw en vervelend; en schoon de manier, waarop ULYSSES zich aan zijne voedster EURYKLEA bekend maakt, en zijn gesprek met PENELOPE, voordat zij hem nog herkend heeft, (in 't negentiende Boek), teeder en aandoenlijk zijn, schijnt de Dichter evenwel in de hoofdontdekking van ULYSSES aan zijne Echtgenootte niet zeer gelukkig geslaagd. PENELOPE houdt zich te voorzigtig en mistrouwend, en wij vinden ons in de verwachting van de verrukte blijdschap, welke in zulk een geval natuurlijk was, bedrogen.

Dit zij genoeg van den Vader des Heldendichts. Nu is het tijd om tot VIRGILIUS over te gaan, wiens karakter van dat van HOMERUS merkelijk onderscheiden is. Gelijk Eenvoudigheid en Vuur de hoofdtrekken in de *Ilias* uitmaken, zoo onderscheidt de *Énéide* zich door Kunst en Teederheid. Zonder twijfel is VIRGILIUS minder vurig en minder verheven dan HOMERUS, maar daarentegen heeft hij ook minder onnaauw-righeden, grooter verscheidenheid, en hij houdt meer overal eene evenredige en zuivere waardigheid.

Wanneer wij de *Ilias* beginnen te lezen, bevinden wij ons dadelijk in de verstaafgelegene en minst beschaafde Oudheid. Slaan wij daarentegen de *Énéis* op, zoo ontdekken wij al de beschaafdheid en fijnheid van smaak der tijden van AUGUSTUS. Wij ontmoeten hier geene Helden twistende over eene slavin; geen heftig gekijf, noch onbetamelijke schimp- en scheldwoorden, neen, het Gedicht wordt met de grootste deftigheid geopend. Wij vinden JUNO bezig met ontwerpen, om de vestiging van ÉNÉAS in Italië te beletten; en ÉNÉAS-zelf wordt ons vertoond met zijne vloot midden in een' storm, welke in den verhevensten stijl der Poëzij wordt beschreven.

Het onderwerp der *Énéis* is bij uitstek gelukkig gekozen; en hierin overtreft zij, naar mijn oordeel, de beide werken van HOMERUS. Men kan zich geene edeler, noch voor de deftigheid van het Heldendicht geschikter, en te gelijk voor het Romeinsche volk meer vleijende en belangrijker stof uitdenken, dan den oorsprong van hunnen Staat gebragt tot een' zoo beroemd Held als ÉNÉAS. Deze stof was reeds schoon uit zich-zelve; zij gaf den Dichter een' tekst, genomen uit de oude overleveringen van zijn eigen land; zij verleende hem de vrijheid om zijn verhaal met de verhalen van HOMERUS te verbinden, en deszelfs geheele Fabelleer over te nemen; zij gaf hem aanleiding tot menigvuldige zinspelingen op de toekomstige groote daden der Romeinen, en om Italië, ja, het geheele Romeinsche gebied, naar deszelfs oude en fabelachtige gesteldheid te beschrijven. De gedurige hinderpalen, waardoor JUNO het vestigen van ÉNÉAS in Italië poogt tegen te houden, leveren eene groote verscheidenheid op van gevallen, reizen, en oorlogen, en maken tevens eene gepaste mengeling van vredes-zaken en oorlogs-bedrijven. Over het geheel geloove ik niet, dat er ergens een zoo vol-

komen voorbeeld eener Heldengeschiedenis, als de *Énéis* van VIRGILIUS, wordt gevonden. Ik vind in 't geheel geen' grond voor het gevoelen, bij sommige Kunstregters aangenomen, dat de *Énéis* moet aangemerkt worden als een Allegorisch Dichtstuk, 't welk overal op het karakter en de regering van AUGUSTUS doelt; en dat het hoofd-oogmerk van VIRGILIUS bij het opstellen der *Énéis* geweest is, de Romeinen het bestuur van dien Vorst, op welchen hij, onder het karakter van ÉNÉAS, zou gezinspeeld hebben, smakelijk te maken. Zeker is het, dat VIRGILIUS, gelijk al de andere Dichters van dien tijd, elke gelegenheid, die zijn onderwerp hem aan de hand geeft, aangrijpt, om zijn hof bij AUGUSTUS te maken. * Maar te stellen, dat hij overal in het geheele werk een staatkundig plan gevolgd heeft, komt mij niet anders voor dan een bloote inval. Hij had voldoende beweegredenen; om zich als Dichter te bepalen tot dit onderwerp, 't welk uit zich-zelf tevens groot en vermakelijk was, 't welk geschikt was voor zijn vernuft, en hem al die bijzondere voordeelen, die hierboven gemeld zijn, verschafte, om zijne dichterlijke talenten op de luisterrijkste wijze ten toon te spreiden.

De Éénheid van Bedrijf is in dit Dichtstuk volmaakt in acht genomen, daar van 't begin tot het einde slechts één hoofddoel, de vestiging van ÉNÉAS in Italië, op bevel der Goden, in 't oog wordt gehouden. Dewijl die gebeurtenis een tijdvak van verscheidene jaren beslaat, wordt een gedeelte der voor-

---

* Bijzonder in die beroemde plaats van 't zesde Boek, vs 791.

*Hic vir, hic est, tibi quem promitti saepius audis.
etc.*

gevallen zaken zeer gepast in een verhaal door den mond van den Held-zelfen voorgedragen. De Episoden staan met het hoofdoogmerk in 't regte verband, en de Knoop of de Intrigue van het stuk is, naar het Theologische stelsel der Ouden, zeer gelukkig aangelegd. De gramschap van JUNO, die zich tegen de vestiging van ÉNÉAS in Italië verzet, veroorzaakt al die zwarigheden, welke de onderneming van ÉNÉAS tegenhouden, en verbindt overal door het geheele werk de verrigtingen der menschen met de medewerking der Goden. Van hier de storm, welke ÉNÉAS op de kusten van Afrika werpt; de liefde van DIDO, welke hem te Karthago poogt te houden; en de ondernemingen van TURNUS, die zich met gewapende benden tegen hem verzet; totdat eindelijk JUNO, een verdrag met JUPITER getroffen hebbende, volgens 't welk de naam van Trojanen zich voor eeuwig in dien der Latijnen zou verliezen, haar misnoegen vergeet, en de Held over alle zijne moeiten zegepraalt.

In deze gemelde hoofdpunten heeft VIRGILIUS zijn werk bijzonder wel uitgevoerd, en zijne kunst en zijn oordeel aan den dag gelegd. Maar de bewondering, welke een zoo voortreflijk Dichter verdient, moet ons niet terug houden van op eenige bijzonderheden, waarin hij zoo gelukkig niet geweest is, aanmerkingen te maken. Vooreerst vinden wij in de *Énéis* bijna geene sterk geschetste karakters. In dit opzigt is zij flauw en zwak, wanneer men haar met de *Ilias* vergelijkt, waar alles vol van karakters en leven is. ACHATES, CLOANTHUS, GYAS en de overige Trojaansche Helden, die ÉNÉAS op zijnen togt naar Italië vergezellen, zijn allen niets beduidende figuren, welke ons noch door eenige gevoelens, die zij uiten, noch door daden, welke zij verrigten, nader bekend worden. ÉNÉAS-zelf is geen

zeer belangrijk Held. 't Is waar, hij wordt ons als godvruchtig en dapper beschreven; maar zijn karakter wordt door geen' van die trekken onderscheiden, die het hart roeren. Het is eene soort van koud en onaandoenlijk karakter; en in zijn geheel gedrag met DIDO, bijzonder in de rede, welke hij voert, nadat zij zijn voornemen om haar te verlaten heeft begonnen te vermoeden, straalt eene zekere hardheid en ongevoeligheid door, welke ver af is van hem beminnelijk te maken. * Het karakter van DIDO houdt zich verre weg het best van alle die, welke in de geheele *Énéis* voorkomen, staande. De sterkte harer driften, de grootheid harer gramschap, en de heftigheid van haar geheel karakter, vormen te zamen een beeld, veel levendiger, dan eenig ander, 't welk door VIRGILIUS geteekend is.

Behalve het gebrek van Karakters, 't welk in de *Énéis* plaats heeft, is ook de verdeeling en behandeling van het onderwerp, in sommige opzigten, niet zonder gebreken. Men moet zekerlijk de *Énéis* beschouwen als een werk, dat niet geheel voltooid is. De zes laatste Boeken hebben, zoo als gezegd wordt, de laatste hand van den Dichter niet onderhouden, en uit dien hoofde begeerde hij bij uitersten wil, dat het geheele werk aan de vlammen zoude worden opgeofferd. Dan, ofschoon deze omstandigheid eenige versooning medebrengt voor onnaauwkeurigheden in de uitvoering, kan echter daardoor de verflaauwing van het onderwerp, die in het laatste gedeelte des werks schijnt plaats te hebben, niet goed gemaakt worden. De oorlogen met de

---

* *Num fetu ingemuit nostro? num lumina flexit?*

Num lacrymas victus dedit? aut miseratus amantem est?

L. IV. vs. 368.

Latijnen zijn, in gewigt, zeer veel minder dan de belangrijke voorwerpen, welke hij ons voorheen in de verwoesting van *Troje*, den minnehandel van *DIDO*, en de nederdaling naar het onderaardsche Rijk, geschilderd heeft. Ook hebben misschien deze Italiaansche oorlogen een nog wezenlijker gebrek in den aanleg der geschiedenis. De lezer, gelijk *VOLTAIRE* te regt heeft aangemerkt, wordt in verzoeking gebragt, om de partij van *TURNUS* tegen *ÉNÉAS* te trekken. *TURNUS*, een braaf jong Prins, verliefd zijnde op *LAVINIA*, zijne bloedverwante, wordt met eenparige toestemming tot gemaal dezer Prinses bestemd, en van hare moeder ten hoogste begunstigd; *LAVINIA*-zelve toont geen' afkeer van deze verbindtenis, wanneer onverwacht een vreemdeling, uit verre landen gevlugt, komt opdagen, welke haar nooit te voren heeft gezien, en die zich op Orakels en voorzeggingen als beregtigd uitgeeft, om zich in Italië te vestigen, een' oorlog in het land verwekt, den minnaar van *LAVINIA* ombrengt, en tot den dood van hare moeder aanleiding geeft. Zulk een plan is zekerlijk niet zeer geschikt om ons voor den Held van het stuk in te nemen; en de Dichter had dit gebrek gemakkelijk kunnen vermijden, wanneer hij het zoo had ingerigt, dat *ÉNÉAS*, in stede van *LAVINIA* droefheid aan te doen, haar bevrijd had van de vervolging eens mededingers, die niet alleen bij haar, maar bij al de inwoners des lands gehaat was.

Maar ongeacht deze gebreken, welke wij niet ongemerkt konden voorbijgaan, bezit *VIRGILIUS* schoonheden, die met regt de verwondering van alle eeuwen tot zich getrokken hebben, en nog ten huidigen dage de schaal tusschen den roem van hem en *HOMERUS* in evenwigt houden. Hetgene, waarin *VIRGILIUS* bijzonder uitmunt, en dat hij, mijns oordeels, boven alle andere Dichters vooruit heeft,

is têrgevoeligheid. De Natuur had hem met een zeer fijn gevoel begaafd; hij-zelf was getroffen van elke aandoenlijke omstandigheid in de tooneelen, die hij schildert, en hij weet vaak door een' enkelen trek ons hart te roeren. Dit is in een Heldendicht de naaste verdienste aan het Verhevene, en stelt den Dichter in staat om zijn werk voor alle lezers bij uitstek belangrijk te maken.

De voornaamste schoonheid dezer soort, in de *Ilias*, is de ontmoeting van HECTOR met ANDROMACHE. Maar in de *Énéis* zijn er vele zoodanige te vinden. Het tweede Boek is een der grootste meesterstukken, welke ooit uit de hand eens Dichters zijn gekomen; en daaraan schijnt VIRGILIUS, door de verscheidenheid beide van schrikwekkende en aandoenlijke tooneelen, de gansche sterkte van zijn vernuft te koste gelegd te hebben. De afbeeldsels van schrik, welke eene in brand staande en verwoest wordende stad bij nacht oplevert, zijn op eene zeer kunstige wijze door aandoenlijke voorvallen afgewisseld. Nergens vindt men bij eenigen Dichter iets fraaijer beschreven, dan hier den dood van den ouden Koning PRIAMUS; en de familiestukjes van ÉNÉAS, ANCHISES en CREÛSA zijn zoo teeder, als men zich iets kan verbeelden. Deze zelfde geest van gevoeligheid heerscht in vele andere plaatsen van dit werk, welke juist daardoor de geliefkoosde stukken van alle lezers van smaak zijn geworden. Bijzonder is het vierde Boek, waarin de ongelukkige liefde en dood van DIDO beschreven worden, steeds met het grootste regt bewonderd, en bevat een' rijkdom van schoonheden der hoogste soort. De ontmoeting van ÉNÉAS met ANDROMACHE en HELENUS, in het derde Boek; de Episoden van PALLAS en EVANDER, NISUS en EURYALUS, LAUSUS en MEZENTIUS, in de Italiaansche oorlogen, zijn allen treffende voorbeelden van

's Dichters vermogen om teederhartige aandoeningen te verwekken. Want wij moeten aanmerken, dat, schoon de *Énéis* een zich-zelf ongelijk stuk is, en eenige flauwe plaatsen heeft, nogtans vele schoonheden overal door hetzelfde verspreid zijn, en dat zelfs in de zes laatste boeken niet weinigen daarvan gevonden worden. De beste en volkomenste boeken zijn, over het geheel genomen, het Eerste, Tweede, Vierde, Zesde, Zevende, Achtste en Twaalfde.

De gevechten van *VIRGILIUS* zijn, ten aanzien van vuur en verhevenheid, op verre na zoo goed niet, als die van *HOMERUS*; maar in eene der gewigtigste Episoden, de Nederdaling in het Rijk der Dooden, heeft hij *HOMERUS* in de *Odyssea* zeer ver overtroffen. In die soort vindt men in de geheele oudheid niets, dat bij het zesde Boek der *Énéis* kan halen. Het tooneel en de voorwerpen zijn groot en treffend, en vervullen de ziel met zulk eene plechtige rilling, als men van een gezigt in de onzichtbare wereld kon verwachten. Er heerscht door de geheele beschrijving eene zekere wijsgeerige verhevenheid, die de Platonische geest van *VIRGILIUS*, en de verlichter denkbeelden der eeuw van *AUGUSTUS*, hem deden uitvoeren met eene mate van majesteit, verre verheven boven datgene, 't welk de ruwe denkbeelden der tijden van *HOMERUS* dezen lieten bereiken. Wat de welluidendheid en bevalligheid der Versificatie van *VIRGILIUS* betreft, deze zijn zoo wel bekend, dat het overtollig zoude zijn in den lof daarvan uit te weiden.

Wanneer men, over het geheel genomen, de verdiensten dezer twee groote meesters in het Helden-dicht met elkander vergelijkt, moet men buiten twijfel toestaan, dat de eerste grooter geest, de laatste beter Schrijver geweest is. *HOMERUS* is een Origineel in zijne kunst, en vertoont dus beide de schoonheden,

en de gebreken, welke van een' oorspronkelijk Schrijver, in vergelijking zijner navolgers, te wachten zijn; meer stoutheid, meer natuur en ongedwongenheid, meer verhevenheid en nadruk; maar tevens grooter onregelmatigheden en onachtzaamheden in de voorstelling. VIRGILIUS heeft overal HOMERUS voor oogen; en in vele plaatsen heeft hij hem niet nagevolgd, maar veel eer letterlijk vertaald. De beschrijving van den storm, bij voorbeeld, welke terstond in het eerste Boek voorkomt, en de rede, door ÆNEAS in die omstandigheid gevoerd, zijn vertalingen uit het vijfde Boek der *Odyssea*; om niet te spreken van de Gelijknissen van VIRGILIUS, die meest alle niet anders zijn dan kopijën van die van HOMERUS. Ten opzigte der Vinding moet dus, zonder eenigen twijfel, de prijs aan HOMERUS worden toegewezen. Wat den voorrang ten aanzien van het Oordeel betreft, schoon de meeste Kunstregters overhellen, om dien aan VIRGILIUS toe te kennen, ben ik voor mij van meening, dat dit nog niet is uitgemaakt. In HOMERUS vindt men al de levendigheid der Grieken, in VIRGILIUS al de deftigheid der Romeinen. De verbeelding van HOMERUS is de rijkste en vruchtbaarste; die van VIRGILIUS de zuiverste en meest beschaaftde. De sterkte van den eerstgenoemden is gelegen in zijn vermogen, om de verbeelding te verhitten; die van den laatsten, in zijn vermogen om het hart te roeren. De stijl van HOMERUS is eenvoudiger en levendiger; die van VIRGILIUS fraaijer en zich overal meer gelijk. De eerstgemelde heeft op sommige plaatsen eene verhevenheid, die de laatste nooit bereikt heeft; maar daarentegen daalt deze ook nooit beneden zekeren trap van waardigheid, het Heldendicht eigen, iets, dat van genen niet zoo onbepaaldelijk gezegd kan worden. Voor het overige, om in niets te kort te doen aan de bewondering, die deze

belde groote Dichters verdienen, moeten wij edelmoe- dig genoeg zijn, om in HOMERUS de meeste gebre- ken niet aan zijn vernuft, maar aan de zeden van zijnen leeftijd toe te schrijven; en de zwakke plaatsen in de *Énéis* daarmede te verschoonen, dat het den Dichter niet heeft mogen gebeuren de laatste hand aan dit zijn werk te leggen.

NEGEN-EN-DERTIGSTE LES.

DE PHARSALIA VAN LUCANUS, HET VERLOSTE
JERUZALEM VAN TASSO, DE LUSIADE VAN
CAMOËNS, DE TELEMAQUE VAN FÉNÉ-
LON, DE HENRIADE VAN VOLTAIRE,
HET VERLOREN PARADIJS VAN
MILTON.

Na HOMERUS en VIRGILIUS doet zich onder de oude Heldendichters in de eerste plaats op LUCANUS. Deze Dichter verdient onze aandacht, door een zeer bijzonder mengsel van groote schoonheden en groote gebreken. Ofschoon zijne *Pharsalia* te weinig vinding vertoont, en te zeer in den trant eener historie is behandeld, om voor een volkomen regelmatig Helden-dicht te kunnen doorgaan, zoude het evenwel loutere stijfzinnigheid der Oordeelkunde zijn, hetzelfde geheel buiten de klasse der Heldendichten te sluiten. De grenzen der verschillende soorten van Poëzij zijn, gelijk wij reeds te voren hebben aangemerkt, nog op verre na niet zoo juist afgeperkt, dat wij aan een Dicht-stuk, 't welk groote en heldhaftige bedrijven bezingt,

den naam van Heldendicht mogen weigeren, alleen daarom, wijl het niet volkomen op de leest van HOMERUS en VIRGILIUS geschoeid is. Het onderwerp der *Pharsalia* heeft, zonder twijfel, de geheele grootheid en waarde van een Heldendicht. Ook ontbreekt het dit Gedicht niet aan de Éénheid van stof, zijnde de Zegepraal van CÉZAR over de Vrijheid van Rome. Zoo als wij hetzelfde thans hebben, mist het zekerlijk een gepast slot. Doch het is buiten kijf, dat of de ons de laatste boeken heeft ontroofd, of dat de Dichter-zelf zijn werk onvoltooid heeft nagelaten.

Schoon het onderwerp, door LUCANUS bezongen, op zich-zelf heldhaftig genoeg is, wil ik echter niet zeggen, dat hij hierin eene gelukkige keuze heeft gedaan. Het onderwerp heeft twee gebreken. Het eerste bestaat daarin, dat burgeroorlogen, vooral wanneer dezelve met zoo veel verbittering en wreedheid gevoerd worden, als die der Romeinen, te veel aanstootelijke voorwerpen opleveren, om voor het Heldendicht geschikt te zijn, en dat zij ons de menschelijke natuur in een hatelijk en onverdraaglijk licht vertoonen. Dappere en roemruchtige bedrijven verschaffen veel gepaster stof aan de Helden-Muze. Maar het schijnt, dat de geest van LUCANUS vermaak schepte in schrikbarende tooneelen. Met deze houdt hij zich het meest op; en, als ware hij met die, welke zijn onderwerp hem natuurlijk aan de hand gaf, nog niet te vrede, doet hij een' uitstap, om eene lange Episode der verbanningen van MARIUS en SYLLA te kunnen bijbrengen, waarin de gruwelijkste wreedheden onder allerlei gedaanten in menigte voorkomen.

Het tweede gebrek in het onderwerp van LUCANUS is, dat het te na komt aan de tijden, waarin de Dichter leefde. Deze omstandigheid is, gelijk ik in de voorgaande Les heb aangemerkt, altijd nadeelig voor den Dichter, omdat zij hem versteekt van de

hulp om te verdichten, en hooger wezens in te voeren, en daardoor den luister en de aangenaamheid van zijn gedicht vermindert. LUCANUS heeft zich dit nadeel van zijn onderwerp getroost, en heeft daarin wijzer gehandeld, dan bijaldien hij op eene ongepaste wijze hetzelfde met Bovennatuurlijke wezens had gepoogd op te schikken. Immers zouden de fabels der Goden, gemengd onder de bedrijven van CÉZAR en POMPEJUS, eene zeer vreemde vertooning gemaakt, en de waardigheid van zulke versche en algemeen bekende gebeurtenissen veeleer veruinderd dan vermeerderd hebben.

Wat de Karakters betreft, deze heeft LUCANUS levendig en nadrukkelijk weten te schetsen. Dan, ofschoon POMPEJUS duidelijk de Held is van het stuk, is de Dichter nogtans niet zeer gelukkig geweest, met ons ten voordeele van dezen Held in te nemen. POMPEJUS, zoo als hij hier voorkomt, bezit geenszins een' hoogen trap van grootmoedigheid in zijne denkwijze, noch heldhaftigheid in zijne daden, maar wordt integendeel overal door de verhevener hoedanigheden van CÉZAR verdonkerd. Het geliefde karakter van LUCANUS is eigenlijk CATO, en overal, waar hij dezen invoert, schijnt hij zich-zelfen te overtreffen. Sommigen van de edelste en schoonste plaatsen in dit werk zijn juist die, welke betrekking hebben op CATO; zijnde of gezegden, die hij dezen in den mond legt, of beschrijvingen van deszelfs handelwijze. Bijzonder verdient in dit opzigt het antwoord, door CATO aan LABIËNUS gegeven, welke hem bewegen wil, om het Orakel van JUPITER AMMON over den uitslag van den oorlog te raadplegen, aangemerkt te worden als een trek, die met opzigt tot Zedelijke verhevenheid voor geen' anderen in de geheele Oudheid behoeft te wijken.

*Quid quaeri, LABIENE, jubes? an liber in armis
Occubuisse velim potius, quam regna videre?
An sit vita nihil? Si longa, an differat aetas?
An noceat vis ulla bono? fortunaque perdat
Opposita virtute minas? laudandaque velle
Sit satis, et numquam successu crescat honestum?
Scimus, et haec nobis non albius inseret HAMMON.
Haeremus cuncti Superis, temploque tacente,
Nil facimus non sponte Dei: nec vocibus ullis
Numen eget: dixitque semel nascentibus Auctor
Quidquid scire licet: sterilesne elegit arenas,
Ut caneret paucis, mercitque hoc pulvere verum?
Estne Dei sedes, nisi terra, et pontus, et aër,
Et coelum, et virtus? Superos quid quaerimus ultra?
JUPITER est quodcumque vides, quodcumque moveris.
Sortilegis egeant dubii, semperque futuris
Castibus anctipites: me non oracula certum,
Sed mors certa facit: pavido fortique cadendum est.
Hoc satis est dixisse JOVEM.*

L. IX. vs. 564.

In de behandeling der geschiedenis heeft de Schrijver zich te veel aan de tijdrekenkundige orde gehouden. Hierdoor wordt de draad van het verhaal afgebroken, en de lezer te vaak van de eene plaats naar de andere gesleept. Ook veroorlooft hij zich te veel uitweidingen; hij wijkt te dikwijls van zijn onderwerp af, om ons nu eens aardrijkskundige beschrijvingen van een land, dan eens wijsgeerige verhandelingen over voorwerpen uit de Natuur te geven; zoo als, bij voorbeeld, over de Afrikaansche slangen in het Negende, en over de bronnen van den Nijl in het Tiende Boek.

Men vindt in de *Pharsalia* verscheidene zeer poëtische en levendige beschrijvingen. Nogtans bestaat des Dichters voorname sterkte niet in Verhalen en Beschrijvingen. Zijn Verhaal is dikwijls droog en onaangenaam; zijne Beschrijvingen zijn vaak overdté-

ven, en te veel met leelijke voorwerpen opgevuld. Zijne hoofdverdienste bestaat in de gevoelens, welke hij aan zijne personen geeft, en die gemeenlijk edel en treffende zijn, en uitgedrukt met dien gloed en dat vuur, welke dezen Dichter bijzonder kenmerken. LUCANUS is het meest Wijsgeerig en Patriottisch van alle Oude Dichters. Hij was een neef van den beroemden Wijsgeer SENECA; hij was zelf een Stoïcijn, en de geest dezer Wijsbegeerte heerscht overal in zijn Gedicht. Ook dient aangemerkt te worden, dat hij de eenigste van alle oude Heldendichters is, wien het onderwerp van zijn Gedicht waarlijk en zeer sterk ter harte ging. Hij bezong geene verdichte gebeurtenis. Hij was een Romein, en had al de schrikkelijke gevolgen der Romeinsche burgeroorlogen, en dat strenge Despotismus, 't welk op den ondergang der Vrijheid volgde, zelf ondervonden. Zijn verhevene en stoute geest deed hem ten sterkste deel nemen aan zijn onderwerp, en ontstak in hem bij vele gelegenheden een' hevigen gloed. Van hier die menigvuldige Uitroepen en Apostrofen, welke overal zeer gepast zijn aangebragt, en uitgehouden met eene levendigheid en een vuur, welke zijner denkwijze waarlijk eer aandoen.

Dan het is het lot van dezen Dichter, dat men zijne schoonheden niet kan melden, zonder zich tevens zijne gebreken te herinneren. Daar hoofdzakelijk zijne voortreffelijkheid bestaat in een' levendigen en vurigen geest, welke somtijds in zijne beschrijvingen, maar zeer dikwijls in de uitgedrukte gevoelens doorstraalt, zoo bestaat zijn groote mislag in gebrek aan matigheid. Hij slaat in alles tot uitersten over. Hij weet niet, waar hij moet ophouden. Door zucht om zijne voorwerpen te vergrooten, wordt hij vaak gezwollen en onnatuurlijk; en het gebeurt niet zelden, dat, na twee of drie verhevene verzen

in eene beschrijving, het derde, waarin hij meent nog hooger te stijgen, een ijdel gebrom wordt. LUCANUS leefde in een' tijd, dat de scholen der Redekunstenaars reeds begonnen hadden den smaak en de welsprekendheid der Romeinen te bederven. Van deze besmetting was hij niet vrij gebleven, en hij laat maar al te dikwijls, in plaats van Dichterlijk vernuft, den geest eens Declamateurs blijken.

Over het geheel genomen, is LUCANUS nogtans een Schrijver van een levendig en oorspronkelijk vernuft. Zijne gevoelens zijn zoo verheven, en zijn vuur, bij sommige gelegenheden, zoo sterk, dat vele zijner gebreken daardoor vergoed worden; en wij treffen plaatsen bij hem aan, waarin hij voor den besten Dichter niet behoeft onder te doen. De beschrijving, bij voorbeeld, der karakters van POMPEJUS en CÉZAR, is meesterlijk, en de vergelijking van POMPEJUS met een' ouden stervenden eik is ten hoogste Poëtisch:

*Nec coiere pares: alter vergentibus annis
In senium, longumque togae tranquillior usu
Dedidicit iam pace ducem: famaeque petitor
Multa dare in vulgus: totus popularibus auris
Impelli, plausuque sui gaudere theatri:
Nec reparare novas vires, multumque priori
Credere fortunae: stat magni nominis umbra,
Qualis frugifero quercus sublimis in agro
Exuvias veteres populi, sacrataque gestans
Dona ducum; nec iam validis radicibus haerens
Pondere fixa suo est: nudosque per aëra ramos
Effundens, trunco, non frondibus efficit umbram.
At quamvis primo nutet casura sub Euro,
Tot circum sylvae firmo se robore tollant,
Sola tamen colitur. Sed non in Caesare tantum
Nomen erat, nec fama ducis, sed nescia virtus
Stare loco: solusque pudor non vincere bello,
Acer et indomitus; quo spes, quoque ira vocasset,*

*Ferre manum, et numquam temerando parcere ferro,
 Successus urgere suos, instare favori
 Numinis; impellens quidquid sibi summa petenti
 Obstaret, gaudensque viam fecisse ruina.*

L. I. vs. 129—158.

Maar wanneer men de uitvoering van zijn Gedicht over het geheel beschouwt, is men genoodzaakt te bekennen, dat zijn dichtvuur noch onder het bestuur van gezond oordeel, noch van een' zuiveren smaak stond. Zijn vernuft heeft groote sterkte, maar geene têrgevoeligheid; niets wat men liefelijk of aangenaam kan noemen. Zijn stijl is in overvloed krachtig, maar tevens vermengd met hardheid, en niet zelden met duisterheid, ontstaande uit eene zucht om zich overal op eene geestige en ongewone manier uit te drukken. Met VIRGILIUS vergeleken, kan men hem een' hooger trap van warmte en grootere verhevenheid van gevoelens toekennen; maar in elk ander opzigt, bijzonder in zuiverheid, fraaiheid en têrgevoeligheid, wordt hij van dezen verre overtroffen.

STATIUS en SILIUS ITALICUS, schoon ze wel tot de klasse der Heldendichters behooren, zijn nogtans van te weinig beteekenis, om bijzonder beoordeeld te worden. Ik zal dus, zonder van hen te spreken, tot TASSO, als den voornaamsten Heldendichter van den nieuwen tijd, overgaan.

Het *Verloste Jeruzalem* van TASSO kwam in het jaar 1574 te voorschijn. Het is in zijn' geheelen aanleg een regelmatig en volkomen Heldendicht, versierd met al de schoonheden, welke tot deze soort van stukken behooren. Het onderwerp is de Herneming van *Jeruzalem* uit de handen der Ongeloovigen, door de vereenigde legers der Christen-Mogendheden; eene onderneming, die op zich-zelve, en vooral naar de denkwijze der tijden van TASSO, luis-

terrijk, eerwaardig en heldhaftig was. De tegenstelling der Christenen tegen de Saracenen maakt een zeer gelukkig contrast. Deze stof levert geene van die woeste en aanstootelijke tooneelen van burgeroorlogen op, welke bij het lezen van LUCANUS de ziel kwetsen; maar zij vertoont ons de uitwerkselen van moed en ijver, die door een roemwaardig voorwerp zijn ontstoken. Het aandeel, 't welk de Godsdienst had aan deze onderneming, strekt niet alleen om aan dezelve meer luister bij te zetten, maar opent ook natuurlijk een veld voor het invoeren van hoogere Wezens en verhevene beschrijvingen. Daarenboven behoort het bedrijf tot een land en tot tijden, verre genoeg afgelegen, om eene vermenging van Fabelachtige overleveringen met de eigenlijke Geschiedenis te gedoogen.

In de behandeling der Geschiedenis geeft TASSO blijken van eene rijke en vruchtbare vindingskracht, die een hoofdvereischte is in elken Dichter. Zijn Gedicht is vol voorvallen, die allen rijkelijk genoeg afgewisseld, en in hunne soort verscheiden zijn. Hij laat ons nooit in het geval komen, om door bloote oorlogen en gevechten vermoeid te worden. Hij verandert telkens van tooneel, en brengt ons van het slagveld en uit de gevechten tot de beschouwing van aangenamer voorwerpen. Nu eens zijn het de plegtigheden van den Godsdienst; dan eens mingevalen; op een' anderen tijd de voorvallen en ontmoetingen op eene reis, of de bedrijven van het herdersleven, welke den lezer de noodige verkwikking en een gepast vermaak bezorgen. Tevens is het geheele stuk zeer kunstig samenverbonden, en terwijl er groote verscheidenheid plaats heeft in de deelen, heerscht er eene volmaakte Eenheid in het geheel. De herwinning van *Jeruzalem* is het voorwerp, 't welk van 't begin tot het einde in 't oog wordt gehou-

den, en met hetzelfde eindigt het Gedicht. Al de Episoden, uitgezonderd die van OLINDO en SOFRONIA, in het tweede Boek, welke reeds te voren door ons gegispt is, staan met den hoofdinhoud des werks in een behoorlijk verband.

Het Gedicht wordt verlevendigd door een aantal verschillende karakters, die alle zeer duidelijk geteekend zijn, en tevens zich zeer wel staande houden. GODFRIED, de aanvoerder der onderneming, is verstandig, bedaard en dapper; TANCRED is verliefd, edelmoedig en stout, en maakt met den trotschen en woesten ARGANTES een keurig contrast; RINALDO (de eigenlijke Held van het stuk, en gedeeltelijk naar den ACHILLES van HOMERUS geteekend) is heftig en zeer gevoelig omtrent beledigingen; hij laat zich wegslepen door de verleidingen van ARMIDA, doch is, over het geheel genomen, een karakter van zeer veel kracht, gevoel van eer en heldhaftigheid. De moedige en edel denkende SOLIMAN, de teedere ERMINIA, de listige en geweldige ARMIDA, de mannelijke CLORINDA, zijn alle wel getroffen en levendige Figuren. Inderdaad, in het stuk van karakters munt TASSO bij uitstek uit; hierin overtreft hij VIRGILIUS, en behoeft voor geen Dichter, behalve voor HOMERUS, te wijken.

Hij gebruikt een groot aantal Hooger Wezens, en hierin is zijne verdienste eenigzins meer twijfelachtig. Overal, waar hij Hemelsche Wezens invoert, is zijne vinding edel. God, op de strijdend legers nederziende, en, bij zekere gelegenheden, eenen Engel afzendende, om den voorspoed der Heidenen te stuiten, en de booze Geesten te beteugelen, maakt eene verheve. e werking. De beschrijving der Hel, met de verschijning en redevoering van den SATAN, in 't begin des Vierden Boeks, is mede bij uitstek treffend; en dezelve is zichtbaar door MILTON nagevolgd, schoon men moet toestemmen, dat MILTON dezelve verder

heeft uitgebreid. Maar de Duivels, Tooveraars en Bezweerders spelen in het werk van TASSO eene te groote rol, en de invoering derzelve verspreidt over het stuk eene somberheid, die gansch niet aangenaam is voor de verbeelding. Het betooverde bosch, waarop de knoop van het stuk voornamelijk rust; de Boden, gezonden om RINALDO op te zoeken, ten einde hij de betoovering mogt vernietigen; de omstandigheid dat deze Boden door een' Heremiet gebragt worden in een hol, gelegen in het middenpunt der aarde; hunne wonderbare reis naar de Gelukkige Eilanden, het terug brengen van RINALDO uit de strikken van ARMIDA en van den Wellust, zijn alle tooneelen, wel zeer vermakelijk, en met de schoonste trekken der Poëzij beschreven, maar waarbij men tevens moet bekennen, dat het Wonderbare tot in het buitensporige is gedreven.

In 't algemeen is hetgene, waarin TASSO het meest te berispen is, eene zekere zucht tot het Romaneske, die zich in de meeste voorvallen van zijn gedicht vertoont. De voorwerpen, die hij ons beschrijft, zijn altijd groot, maar somtijds te ver bezijden de waarschijnlijkheid. Hij verraadt doorgaans den smaak van zijn' leeftijd, die nog niet terug was gekomen van eene buitensporige ingenomenheid met de geschiedenissen der Dolende Ridders; geschiedenissen, die door de wilde, maar rijke en aangename verbeelding van ARIOSTO op nieuws in aanzien waren gebragt. Men kan echter tot verdediging van TASSO zeggen, dat hij niet wonderlijker en Romanesker is dan HOMERUS of VIRGILIUS. Het eenige onderscheid tusschen hem en deze twee bestaat hierin, dat wij bij hen de Romanachtige denkbeelden van het Heidendom, en bij hem die van de Ridder-eeuwen aantreffen.

In alle schoonheden van dichterlijke beschrijvingen en tal is TASSO ongemeen rijk. Beiden, en zijne Beschrij-

vingen en zijn Stijl hebben groote verscheidenheid, en zijn voor elkander gepast. In het beschrijven van grootsche voorwerpen is zijn stijl vast en deftig; maar daalt hij af tot het schilderen van vrolijke en aangename tooneelen, zoo als het Herdersleven van **ERMENIA** in het Zevende, en de Schoonheid en Kunstnarigen van **ARMIDA** in het Vierde Boek, dan wordt de stijl zacht en innemend. Deze beide Beschrijvingen, gelijk wij reeds gezegd hebben, zijn keurig in hare soort. Zijne Gevechten zijn levendig, en in de voorvallen zeer verscheiden; maar ten opzichte van leven en vuur moeten zij voor die van **HOMERUS** wijken.

In Gevoelens en Gewaarwordingen is **TASSO** niet zoo gelukkig, als in zijne Beschrijvingen. Hij zal ook inderdaad veel meer door Handelingen, Karakters en Beschrijvingen innemen, dan door de zedelijke Gevoelens, die in zijn werk heerschen. In téergevoeligheid staat hij ver beneden **VIRGILIUS**. Wanneer hij in zijne gesprekken aandoenlijkheid en gevoel wil brengen, vervalt hij ligt in het stijve en kunstige.

In 't stuk van puntige gezegden, waarover men **TASSO** zoo dikwijls berispt heeft, is men, mijns oordeels, met berispen te ver gegaan. Gemaaktheid is geenszins het algemeene karakter in de manier van **TASSO**, die, over het geheel genomen, mannelijk, sterk en zuiver is. 't Is waar, bij sommige gelegenheden, en bijzonder, gelijk ik zoo even aanmerkte, wanneer hij teeder wil zijn, vervalt hij tot gedwongene en onnatuurlijke gedachten; doch het scheelt veel, dat deze zoo menigvuldig en gemeen bij hem zijn zouden, als doorgaans gesteld wordt; en ik ben verzekerd, dat, met het uitwerpen van zestig of tachtig regels, het geheele Dichtstuk van alle gebrekkige plaatsen van dien aard gezuiverd zoude zijn.

Nadat **BOILEAU**, **DACIER**, en andere Fransche Kunst-

regters der vorige Eeuw in het hoofd gekregen hadden, TASSO door te halen, werd deze luim onder de geleerden in Frankrijk algemeen, en sloeg van daar ook tot sommige Engelsche Schrijvers over. Maar men zou waarlijk haast denken, dat die lieden TASSO niet van zeer nabij gekend hebben; of ten minste, dat zij hem niet, dan met sterke vooroordeelen hebben gelezen. Het schijnt mij ontegensprekelijk, dat het *Verloste Jeruzalem* in rang en waarde het derde regelmatige Heldendicht is van allen, die er gevonden worden, en het naast komt aan de *Ilias* en de *Énéis*. Men mag TASSO met regt beneden HOMERUS stellen ten opzichte van eenvoudigheid en vuur; beneden VIRGILIUS, in teeder gevoel; beneden MILTON, in stoute verhevenheid van geest; maar voor andere Dichters behoeft hij in geenerhande Dichterlijk talent te wijken; en ten aanzien van vindingrijkheid, verscheidenheid in voorvallen, teekening van karakters, rijkheid van beschrijvingen, en fraaiheid van Stijl, ken ik, buiten de drie genoemden, geen' Dichter, die bij hem kan vergeleken worden.

ARIOSTO, de groote mededinger van TASSO in de Italiaansche Poëzij, kan niet eigenlijk gezegd worden tot de klasse der Heldendichters te behooren. De grondregel van een Helden-dichtstuk is, dat het een heldhaftig bedrijf moet verhalen, en hetzelfde tot eene regelmatige Geschiedenis vormen. Ofschoon in het plan van den *Razenden Roeland* wel eene soort van eenheid en verband plaats heeft, schijnt nogtans de Dichter, in stede van dit den lezer duidelijk te doen opmerken, veeleer door de sprongen, welke het Gedicht telkens van het eene op het andere doet, en het gedurig afbreken der onderscheidene gebeurtenissen, voor dat dezelve geëindigd worden, dat verband uit het oog te doen verdwijnen. ARIOSTO heeft klaarblijkelijk alle regelmatigheid van plan veracht, en

aan zijne rijke en vruchtbare, maar tevens al te weelderige verbeelding, den ruimen teugel gevierd. Met dat alles bevat nogtans zijn *Razende Roeland* zoo veel van een Heldendicht, dat wij hetzelfde kwalijk met stilzwijgen kunnen voorbijgaan. Dit stuk vereenigt in zich alle soorten van Poëzij; somtijds is het Komisch en Satyrisch; somtijds los en ongebonden; op andere tijden weder zeer hoog heldhaftig, schilderend en teeder. Welken toon de Dichter ook aanneemt, steeds munt hij daarin uit. Hij is altijd meester van zijn onderwerp; hij schijnt er mede te spelen, en laat ons dikwijls in twijfel, of hij boert, dan of hij ernstig spreekt. Zelden is hij dramatisch; somtijds, doch niet dikwijls, sentimenteel; in verhalen en schilderen overtreft hem mogelijk geen Dichter. Hij weet elk tooneel zoo te schilderen, en elk voorval zoo te verhalen, dat wij ons kunnen verbeelden hetzelfde voor oogen te hebben; en in de keuze der omstandigheden is hij bij uitstek schilderachtig. In zijn' stijl heerscht eene groote verscheidenheid; dezelve is steeds gepast naar het onderwerp, en versierd met eene ongemeen zoetvloeiende en welluidende Versificatie.

Gelijk de Italianen roemen op hunnen TASSO, zoo roemen de Portugezen op hunnen CAMOËNS, die ten naaste bij een tijdgenoot was van TASSO, maar wiens Dichtstuk eer dan het *Verloste Jeruzalem* in 't licht kwam. Het onderwerp van hetzelfde is de eerste ontdekking van Oost-Indiën door VASCO DE GAMA; eene onderneming, grootsch uit haren aard, en bij uitstek gewigtig voor de landgenooten van CAMOËNS, wijl daardoor de grond was gelegd voor derzelve toekomenden bloei en aanzien in Europa. Bij de opening van het stuk verschijnt VASCO met zijne vloot in den Oceaen, tusschen het eiland Madagaskar, en de kust van Ethiopië. Na verscheidene pogingen om

aan deze kust te landen, worden de Portugezen vriendelijk in het Koninkrijk Melinda aangenomen. VASCO geeft den Koning, op deszelfs begeerte, een verslag van Europa, discht hem eene poëtische geschiedenis op van Portugal, en verhaalt al de lotgevallen van zijne reis, die de opening van het Gedicht waren voorafgegaan. Dit verhaal beslaat drie Zangen of Boeken. De vinding van hetzelfde is zeer goed; het bevat eene groote menigte dichterlijke schoonheden, en heeft geen ander gebrek, dan dat VASCO zeer te onpas, door velerhande zinspelingen op de Grieksche en Romeinsche geschiedenissen, zijne geleerdheid bij een' Afrikaansch Vorst poogt aan den dag te leggen. Vervolgens zet VASCO met zijne landgenooten den togt verder voort. Stormen en tegenspoeden, met welke zij te worstelen hebben; hunne aankomst te Kalikuta op de Malabaarsche kust; hun onthaal en ontmoetingen in dat land, en eindelijk hunne terugreize naar het Vaderland, maken den inhoud uit van de overige boeken dezes Gedichts.

Het geheele werk is op de leest van een Helden-dicht geschoeid. Zoo wel het hoofdbedrijf als de enkele voorvallen zijn groot en gewichtig, en in de uitvoering vertoont zich, bij eene zekere wildheid en onregelmatigheid, zeer veel dichterlijk vernuft, eene sterke verbeelding, en een stout penseel; althans zoo ver ik, bij gebrek van kennis aan het oorspronkelijke, uit vertalingen kan oordeelen. Er schijnt in dit stuk geen toeleg om karakters te schilderen; VASCO is de Held, en inderdaad de eenige persoon, die eene aanmerkelijke rol speelt.

In de invoering van hooger Wezens is CAMOËNS geheel buitensporig. Niet alleen vermengt hij op eene zonderlinge manier Christelijke denkbeelden en heidensche fabelleer ondereen; maar voert die Wezens ook zoodanig in, dat de heidensche Goden als ware

Godheden, en CHRISTUS en MARIA als ondergeschikte werktuigen voorkomen. De Dichter zegt ons, dat een der voornamen oogmerken van dezen togt der Portugezen geweest is, het Christen-geloof uit te breiden, en den Mahomedaanschen Godsdienst uit te roeijen. In deze vrome onderneming is VENUS de groote schutsgodin der Portugezen, en derzelve groote tegenpartijder is BACCHUS, wiens toorn ontstoken wordt, wijl VASCO durft bestaan, zich als mededinger naar zijn' roem in de Indiën op te doen. Er worden vergaderingen van Goden gehouden, waarin JUPITER den ondergang van den Mahomedaanschen Godsdienst, en de uitbreiding van het Evangelie voorspelt. VASCO, door een' storm in grooten nood gebragt, bidt zeer vuriglijk tot God, smeekt CHRISTUS en de H. Maagd om bijstand, en wacht zoodanige hulp, als den Israëlieten werd geschonken, toen zij door de Roode Zee trokken, en den Apostel PAULUS, toen hij in gevaar was om schipbreuk te lijden, Op dit gebed komt VENUS te voorschijn, die, bemerkende dat dit het werk van BACCHUS was, daarover bij JUPITER gaat klagen, en bewerkt dat de winden tot bedaren gebragt worden. Zoodanig een misselijk en ongerijmd gebruik van hoogere Wezens bewijst genoeg, hoezeer men zich vergist heeft met de onderstelling, dat er geen Heldendicht kan zijn, zonder de Godheden van HOMERUS. Tegen het einde van het werk maakt de Dichter eene zonderlinge versoorting voor zijne Mythologie; daar hij de Godin THETIS aan VASCO onder 't oog laat brengen, dat zij, en al de andere Heidensche Godheden, niets anders dan bloote namen zijn, om de werkingen der Voorzienigheid te beteekenen.

Er zijn echter in de *Lusiade* eenige Wezens van eene andere soort, die zeer gepast zijn. De rivier

de *Ganges*, als eene Godheid verbeeld, die aan EMANUËL, Koning van Portugal, in eenen droom verschijnt, dien Vorst noopt om hare geheime bronnen op te sporen, en hem bekend maakt, dat hij de Monarch is, voor wien het Noodlot de schatten van het Oosten had bewaard, is eene zeer gelukkige gedachte. Maar de schoonste verdichting van dien aard vinden wij in den vijfden Zang, waar VASCO den Koning van Melinda al de wonderen vertelt, die hem op zijnen togt zijn bejegend. Hij verhaalt hem onder anderen, dat, toen de vloot aan de Kaap de Goede Hoop was aangekomen, die nooit te voren door eenigen Zeeman was omgezeild, hun plotselijk een groot en verschrikkelijk Spook was verschenen, 't welk te midden van storm en donder, met een hoofd, dat aan de wolken reikte, en met een voorkomen, 't welk hem met ijzing vervulde, was opgerezen. Dit was de Beschermgeest van dezen, tot dus verre onbekenden Oceaen. Hij sprak hen aan met eene stem, gelijk aan den donder; bestrafte hen, dat zij eene zee aanrandden, waarvan hij zoo lang het ongestoorde bezit had gehad, en zich onderstonden de geheimen der diepte uit te vorschen, welke nooit aan een sterfelijk oog ontdekt waren; hij vorderde van hen, dat zij niet verder zouden gaan, en verkondigde hun, ingevalle zij hieraan geen gehoor gaven, al die onheilen, welke hun te wachten stonden; en hierop verdween hij met een schrikkelijk gedruisch. Dit is een van de statigste en sterkste voorbeelden van het Wonderbare, welke in eenig Heldendicht gevonden worden, en is alleen genoeg om te doen zien, dat CAMOËNS, schoon eene ongeregelde, nogtans revens eene stoute en verhevene verhevene verbeelding bezat. *

---

* Ik late hier de *Araucana*, een Spaansch Heldendicht,

Het zoude onbillijk zijn, bij eene opgave en beoordeeling der voornaamste Heldendichters, den beminnenswaardigen Schrijver der *Geyallen van Telemachus* met stilzwijgen voorbij te gaan. Dit stuk, schoon niet in verzen geschreven, verdient desniettemin volkomen den naam van een Gedicht. De afgemeten Poëtische Proza, waarin het is opgesteld, is ongemeen welluidend, en geeft aan den stijl genoegzaam zoo veel verhevenheid, als de Fransche taal, zelfs in regelmatige Verzen, in staat is op te leveren.

Het plan is, over het geheel genomen, zeer wel aangelegd, en mist noch de grootheid van een Heldendicht, noch de Éénheid van onderwerp. De Schrijver heeft zich zeer gelukkig den geest der oude Dichters eigen gemaakt; bijzonder in de oude Fabelleer, die onder zijne handen meer waardigheid behoudt, en zich veel beter voordoet, dan bij iemand anders van de nieuwe Dichters. Zijne beschrijvingen zijn rijk en schoon; vooral die van zachte en vreedzame tooneelen, waarvoor het vernuft van FÉNÉLON best geschikt was; zoo als bedrijven uit het herderlijke leven, de geneugten der deugd, of een land, 't welk bloeit in 't genot van den vrede. Er heerscht in sommige zijner schilderijen van dezen aard eene onnavolgbare zachtheid en teederheid.

Het best uitgewerkte gedeelte van het stuk zijn de zes eerste Boeken, waarin TELEMACHUS aan KALYPSO zijn wedervaren verhaalt. Het verhaal is overal

---

van ALONZO D'ERCILLA, onaangeroerd, omdat ik de taal, waarin hetzelfde geschreven is, niet versta, en tot nog toe gene vertaling van hetzelfde heb aangetroffen. Een omstandig verslag van hetzelfde is te vinden bij HAYLEY, in de aantekeningen op zijne Proeve over het Heldendicht (*Essay on Epic Poetry*).

levendig en belangwekkend. In 't vervolg, vooral in de twaalf laatste Boeken, wordt het zwakker en langdradiger, en waar de Schrijver oorlogsbedrijven heeft getracht te beschrijven, ontbreekt het grootelijks aan kracht en leven. De voornaamste tegenwerping, die tegen dit Werk als Heldendicht gemaakt wordt, betreft de al te zeer in bijzonderheden loopende ontvouwingen eener deugdzaame Staatkunde, waarmede de Schrijver zich hier en daar ophoudt, en de gesprekken en lessen van MENTOR, welke te dikwijls wederkomen, en te zeer in den toon vallen van dagelijksche Zedekundige aanmerkingen. Ofschoon deze wel stroken met de hoofdbedoeling van den Schrijver, welke was, het hart eens jongen Prinsen te vormen, schijnen dezelve nogtans niet bestaanbaar met den aard van een Heldendicht, waarvan het doel is, niet zoo zeer door uitdrukkelijk en geregeld onderwijs, als wel door het voorstellen van handelingen, karakters en gevoelens op de gemoederen der menschen te werken.

Verscheidene Heldendichters hebben hunne helden in het rijk der dooden laten nederdalen, en uit de beschrijvingen, welke zij ons van de onzichtbare wereld gegeven hebben, kunnen wij de trapswijze beschaving van de begrippen der menschen, aangaande een' toekomstenden staat van belooningen en straffen, opmerken. De Hellevaart van ULYSSES, in de *Odyssea* van HOMERUS, levert ons eene zeer onduidelijke en duistere vertooning. Het tooneel is geplaatst in het land der Cimmeriers, aan het uiterste einde van den Oceaan, waar alles met wolken en duisternis bedekt is. Wanneer de geesten der afgestorvenen beginnen te verschijnen, weten wij naauwelijks, of ULYSSES zich boven of onder de aarde bevindt. Geen der geesten, zelfs niet de Helden, schijnen met hunnen staat in de andere wereld te vrede; en wanneer

ULYSSES zijn best doet om ACHILLES te vertroosten, door hem het aanzien te herinneren, 't welk hij in deze gewesten zekerlijk moest genieten, zegt ACHILLES hem met ronde woorden, dat dit maar alles ijdel gesnap is, want dat hij veel liever een daglooner op aarde wil zijn, dan de heerschappij voeren over alle dooden.

In het Zesde Boek der *Énéis* ontdekken wij aangaande dit onderwerp reeds veel beschaafder denkbeelden, evenredig aan de vorderingen, die de Wijsbegeerte destijds in de wereld had gemaakt. De voorwerpen, daar geschilderd, zijn veel klaarder en duidelijker, en tevens veel grootscher en plegtiger. De onderscheidene verblijfplaatsen der goede en kwade geesten, gelijk ook de belooningen der eersten, en de straffen der laatsten, zijn zeer fraai beschreven, en met de zuiverste zedekunde bestaanbaar. Maar het bezoek, 't welk FÉNÉLON zijnen *Telemachus* in het Rijk der schimmen laat doen, is nog veel wijsgeeriger dan de beschrijving van VIRGILIUS. Hij gebruikt dezelfde fabelleer, door een' zuiverder Godsdienst beschaafd, en versierd met die edele geestvervoering, welke het onderscheidende kenmerk was van dezen voortreffelijken Schrijver. Zijne beschrijving van het geluk der regtvaardigen is een schoon tafereel in eene eenigzins mystieke manier, en eene zeer levendige uitdrukking van het karakter en den geest van FÉNÉLON.

VOLTAIRE heeft ons, in zijn *Henriade*, een regelmatig Heldendicht in Fransche Verzen nagelaten. In elk werk van dezen beroemden Schrijver kan men verwachten blijken van geest te zullen vinden; en dus ontmoet men ook in dit gedicht op vele plaatsen die stoutheid in de gedachten, en die levendigheid en keurigheid in de uitdrukking, waarin deze Schrijver zoo zeer boven anderen uitmunt. In 't bij-

zonder zijn sommige Vergelijkingen, welke wij hier aantreffen, nieuw en keurig. Maar, over het geheel genomen, beschouw ik de *Henriade* niet als een van VOLTAIRE's meesterstukken, en 't komt mij voor, dat deze Dichter oneindig beter geslaagd is in de Tragedie, dan in het Heldendicht. De Fransche versmaat schijnt voor Heldendichten niet geschikt. Behalve dat dezelve altijd aan het Rijm is gebonden, zoo neemt ook de taal nergens eene genoegzame mate van verhevenheid en deftigheid aan, en schijnt veel beter geschikt om het aandoenlijke in de Tragedie, dan het verhevene in het Heldendicht uit te drukken. Van hier die zwakke en niet zelden in Proza vallende platheid in den stijl der *Henriade*. Althans, het zij dat dit of iets anders hiervan de schuld hebbe, het gedicht wordt dikwijls flauw; het is niet in staat om de verbeelding in te nemen, noch den lezer weg te slepen door dat vuur, 't welk een verheven en levendig Heldendicht noodwendig moet ontsteken.

Het onderwerp der *Henriade* is de Zegepraal van HENDRIK den Vierden over de wapenen der *Ligue*. De handeling van het Gedicht bevat eigenlijk alleen de belegering van *Parijs*. Deze handeling is volkomen voor een Heldendicht geschikt; zijnde groot, belangrijk en met genoegzame zorg voor de bewaring der Éénheid en opvolging van andere regels der kunst uitgevoerd. Doch zij heeft de beide zelfde gebreken, die wij voorheen in de *Pharsalia* van LUCANUS hebben opgemerkt. Zij is vooreerst geheel gegrond op burger-oorlogen, en vertoont ons die hatelijke en afschuwelijke tooneelen van moorden en bloedvergieten, die eene akeligheid over het gedicht verspreiden. Ten anderen, is zij, gelijk die van LUCANUS, van te versche geheugenis, en grenst te na aan de algemeen bekende Geschiedenis. Om dit laatste gebrek

te verhelpen, en het voorkomen van een' bloot Geschiedschrijver te vermijden, heeft VOLTAIRE de waarheid met verdichting gemengd. Het gedicht begint, bij voorbeeld, met eene reis van HENDRIK naar Engeland, en met een gesprek tusschen hem en Koningin ELIZABETH; daar toch elk weet, dat HENDRIK nooit in Engeland is geweest, en dat deze twee doorluchtige personaadjen elkander nooit gesproken hebben. In gevallen, welke zoo algemeen bekend zijn, moet eene verdichting, als deze, den lezer stooten, en zij maakt een onnatuurlijk mengsel met de historische waarheid. De Episode is uitgedacht, ten einde aan HENDRIK gelegenheid te geven om de voorafgaande gebeurtenissen der burger-oorlogen te verhalen, in navolging van het verhaal, 't welk ÉNÉAS aan DIDO doet bij VIRGILIUS. Maar deze navolging is niet oordeelkundig. ÉNÉAS kon zeer gevoelig aan DIDO gebeurtenissen verhalen, waarvan zij of geheel onkundig was, of ten minste slechts eene gebrekkige kennis had door middel van losse geruchten. Maar men kan zich Koningin ELIZABETH niet anders voorstellen, dan als volkomen kennis dragende van alles, wat haar hier door HENDRIK verhaald wordt.

Om zijn onderwerp te verfraaijen, heeft VOLTAIRE goedgevonden verscheidene verdichte Wezens in te voeren. Maar ook in dit opzigt vind ik mij verplicht zijne handelwijze af te keuren. Want de voornaamste Wezens, door hem ingevoerd, zijn van de slechtste soort, en het minst geschikt voor een Heldendicht. Zij zijn namelijk meest alle Zinnebeeldig of Allegorisch. De Tweedragt, het Bedrog, en de Liefde komen te voorschijn als personen, vermengen zich onder de menschelijke personaadjen, en spelen in de knooplegging en ontknooping van het stuk eene zeer aanmerkelijke rol. Dit strijdt tegen alle regels van gezonde oordeelkunde. Geesten, Engelen

en Duivels hebben het algemeene volksgeloof voor zich, en mogen ondersteeld worden werkelijk te bestaan. Maar elk weet, dat Zinnebeeldige of Allegorische Wezens niets anders zijn dan voorstellingen van driften en gemoedsgesteldheden der menschen. Men kan dezelve, even als Persoonsverbeeldingen en andere spraakfiguren, gebruiken, en in een gedicht, 't welk geheel allegorisch is, mogen zij de voornaamste plaats innemen; zij zijn daar op hun eigen grond. Maar wanneer men in een gedicht, 't welk menschelijke handelingen voorstelt, zulke Wezens beschrijft als handelende met de menschen, geraakt de verbeelding in den war; zij wordt tusschen hersenschimmen en werkelijk bestaande schepsels verdeeld, en weet niet, waaraan ze zich zal houden.

Om evenwel den Dichter regt te doen, moet ik aanmerken, dat zijne invoering van ST. LOUIS van eene beter soort is, en wezenlijke waarde bezit. De schoonste plaats in de *Henriade*, ja de schoonste plaats, welke in eenig dichtstuk wordt gevonden, is het gezicht der onzigtbare wereld, dat ST. LOUIS in eenen droom aan HENDRIK vertoont, in het Zevende Boek. De Dood, welke de zielen der afgestorvenen, de eene na de andere, bij God brengt; de verbaasdheid van deze zielen, die uit verschillende landen en van allerlei sekten in Gods tegenwoordigheid verschijnen, daar bevinden, dat hun bijgeloof valsch is, en nu de waarheid in hare naaktheid zien; het Paleis des Noodlots, 't welk voor HENDRIK wordt geopend, en het gezicht zijner opvolgers, dat hem daar wordt vertoond, zijn treffende en grootsche voorwerpen, en doen eer aan het vernuft van VOLTAIRE.

Schoon sommige der Episoden in dit Gedicht de gepaste uitgebreidheid hebben, is nogtans het verhaal over het geheel, te algemeen; de gevallen zijn

te menigvuldig opeengestapeld, en te oppervlakkig voorgedragen, 't welk buiten twijfel eene reden is, waarom het stuk zoo weinig indruk maakt. De toon der gevoeligheid, die overal heerscht, is verheven en edel. De Godsdienst vertoont zich, bij elke gelegenheid, met grooten en gepasten luister; en men vindt ook hier dien geest van menschlievendheid en verdraagzaamheid, welke in al de werken van dien Schrijver doorstraalt.

MILTON, van wien mij nu nog staat te spreken, heeft zich eene nieuwe en geheel buitengewone loopbaan in de Poëzij geopend. Zoodra wij zijn *Verloren Paradijs* opslaan, vinden wij ons op eenmaal in eene onzichtbare wereld overgebracht, en van hemelsche en helsche geesten omringd. Engelen en Duivel zijn hier niet slechts tusschenkomende wezens, maar de hoofdpersoonadjen; en 't geen in elk ander gedicht het Wonderbare zijn zoude, is hier blootelijk het natuurlijke beloop der dingen. Een onderwerp, zoo ver van de dingen dezer wereld verwijderd, kan hen, die in dergelijke nasporingen belang stellen, eene niet ongegronde reden aan de hand geven, om te twijfelen, of het *Verloren Paradijs* met regt onder de Heldendichten kan gerekend worden. Maar wat titel men ook aan hetzelfde geve, het blijft steeds een der hoogste voortbrengselen van dichtelijk vernuft, en ten opzichte van Deftigheid en Verhevenheid, en der hoofdkarakters van het Heldendicht, behoeft het geen ander dichtstuk van dien naam iets toe te geven.

Met regt mag men evenwel vragen, in hoe ver deze Dichter gelukkig is geweest in de keuze van zijn onderwerp. Dit onderwerp toch heeft hem in een veld gevoerd, waarin hij met groote zwarigheden had te worstelen. Hadde hij een onderwerp genomen, 't welk meer menschelijk en minder godgeleerd was, 't welk

meer betrekking had op de voorvallen van het menschelijk leven, en meer aanleiding had gegeven tot ontwikkeling van karakters én driften, zijn gedicht zcu denkelijk bij het gros der lezeren ruim zoo welkom zijn geweest. Het onderwerp intusschen, door hem gekozen, strookte zeer wel met de stoute verhevenheid van zijnen geest. * Het is zoodanig, als voor MILTON alleen geschikt was, en in de behandeling van hetzelfde heeft hij eene sterkte van verbeelding en vinding vertoond, waarover men zich moet verwonderen. Men staat verbaasd, wanneer men ziet, hoe hij uit weinige wenken, in de H. Schrift gegeven, een zoo volledig en regelmatig stelsel heeft weten te vormen, en zijn gedicht met eene zoo groote verscheidenheid van voorvallen te verrijken. Er komen hier en daar zekerlijk drooge en harde plaatsen voor; de Schrijver vertoont zich somtijds meer als Bovennatuurkundige en Godgelcerde, dan als Dichter; maar het algemeene beloop van zijn werk is belangwekkend; hij overmeestert onze verbeelding; hij neemt ons in, verheft en roert ons, terwijl wij voortgaan; en dit is een zeker bewijs

---

* „Het schijnt mij toe, dat MILTON zijn eigen vernuft „zeer wel heeft gekend, en geweten, wat de Natuur „hem in ruimer mate dan anderen had geschonken; het „vermogen nemelijk, om het groote in zijn geheel te „ontwikkelen, het prachtige in het helderste licht te zetten, het ernstige diep in te prenten, het duistere met „donkere verwen te schilderen, en het schrikkelijke nog „akeliger te maken. Uit dich hoofde koos hij een onderwerp, waarover niet te veel kon worden gezegd; „waaraan hij zijne verbeelding kon afmatten, zonder te „vreezen van bytensporigheid beschuldigd te zullen worden.”

JOHNSON in 't *leven van MILTON.*

van verdienste in een Heldendicht. De kunstige verwisseling van voorwerpen; de verplaatsing der tooneelen, die nu eens op Aarde, dan eens in de Hel, dan weder in den Hemel zijn, leveren eene genoegzame verscheidenheid op, terwijl tevens de Éénheid van plan volkomen bewaard blijft. Wij hebben steeds leven en vreedzame tooneelen in de verrigtingen van ADAM en EVA in het Paradijs; en wij hebben onstuimige tooneelen en groote bedrijven in de onderneming des SATANS, en in de oorlogen der Engelen. De onschuld, opregtheid en het beminnelijke onzer eerste Ouderen, in tegenstelling van de trotschheid en toomelooze heerschzucht des SATANS, maken een gelukkig contrast, 't welk het gansche gedicht door heerscht; slechts het slot, gelijk ik reeds heb aangemerkt, schijnt al te droevig voor een Heldendicht.

De aard van 'het onderwerp dulde geene veelvuldige ontwikkeling van Karakters; nogtans zijn die, welke de Dichter konde bijbrengen, zeer wel uitgevoerd. De SATAN, in 't bijzonder, is eene treffende figuur, en in der daad het best geschetste karakter van het geheele werk. MILTON heeft hem niet geschilderd, zoo als wij gewoon zijn ons een' Helschen Geest voor te stellen; hij heeft hem — hetgene beter tot zijn oogmerk diende — een menschelijk, dat is te zeggen, een gemengd karakter gegeven, 't welk niet volstrekt van alle goede hoedanigheden ontbloomt is. SATAN is dapper, en getrouw omtrent zijne onderhorige benden. Bij alle zijne boosheid is hij niet geheel zonder berouw. Hij voelt waarlijk eene soort van medelijden met onze eerste Ouders, en regtvaardigt zich-zelfen, in zijne onderneming tegen hen, door den nood en de omstandigheden, waarin hij zich bevindt. Hij handelt meer uit heerschzucht en wraakgierigheid, dan uit loutere boosheid. Met één woord,

de SATAN van MILTON is niet slechter, dan vele hoofden van andere zamenzweringen, welke de geschiedenissen ons opleveren. De verschillende karakters van BEËLSEBUB, MOLOCH, BELIAL, zijn in de nadrukkelijke redenen, die door hen gevoerd worden, in het Tweede Boek, voortreffelijk geschilderd. De goede Engelen, steeds deftig en gepast voorgesteld, hebben echter in de manier, waarop zij verschijnen, eenige meerdere eentoonigheid, dan de Helsche Geesten; hoewel ook onder die Engelen de deftigheid van MICHAËL, de zachte inschikkelijkheid van RAFAËL, de beproefde trouw van ABDIËL, zeer gepaste en onderscheidene karaktertrekken uitmaken. De onderneming om den Almagtigen-zelven te schilderen, en de gesprekken, tusschen den Goddelijken Vader en den Zoon gehouden, te verhalen, was te stout en te zwaar; en hierin is de Dichter, zoo als men konde verwachten, het minst van allen geslaagd. Wat betreft zijne menschelijke karakters, zoo is de onschuld onzer eerste Ouderen, en derzelver liefde, met het fijnste en keurigste penseel gemaald. ADAM is evenwel, in sommige zijner gesprekken met RAFAËL en EVA, misschien al te kundig en beschaafd. Het karakter van EVA is beter getroffen; hare zedigheid en zwakheid schetsen zeer duidelijk een vrouwelijk karakter.

Hetgene, waarin MILTON bijzonder uitmunt, is zijne Verhevenheid. Hierin overtreft hij misschien HOMERUS; zeker is het, dat hij VIRGILIUS en alle andere Dichters op een' verren afstand achter zich laat. Bijna het geheele Eerste en Tweede Boek van het *Verloren Paradijs* zijn eene aaneenschakeling van Verhevene trekken. De beschrijving der Hel en der gevallen Geesten, de verschijning en het gedrag van SATAN, de beraadslaging der helsche hoofden, en de togt van den SATAN door den bajert naar de grenzen der wereld, leveren zulke verhevene denk-

beelden op, als ooit in den geest van eenig Dichter zijn opgekomen. In het Zesde Boek heerscht insgelijks veel grootheid, bijzonder in de verschijning van den MESSIAS; hoewel sommige gedeelten van dat Boek zijn af te keuren; gelijk vooral de geestige invallen van de Duivels, over de uitwerking van hun geschut, geheel ongepast en onverschoonlijk zijn. De verhevenheid van MILTON is in aard verschillende van die van HOMERUS. Die van HOMERUS gaat gemeenlijk met meer vuur en drift vergezeld; die van MILTON heeft meer eene bedaarde en eerbied inboezemende grootheid. HOMERUS ontvlamt ons en sleept ons met zich voort; MILTON houdt ons in een' staat van verbaasdheid en hoogere vlugt. Het Verhevene van HOMERUS vertoont zich het meest in de beschrijving van bedrijven; dat van MILTON in de beschrijving van wonderbare en ontzettende voorwerpen.

Dan ofschoon MILTON het meest uitmunt in het Verhevene, is hij nogtans ook op vele plaatsen schoon, teeder en bevallig. Zoo vaak het tooneel in het Paradijs wordt overgebracht, zijn de beelden altijd van de aanninnigste en bekoorlijkste soort. Zijne beschrijvingen geven blijken van eene ongemeen rijke verbeelding; en in zijne gelijkenissen is hij meerendeels bij uitstek gelukkig. Slechts zelden zijn deze ten onregten tijde aangebragt; zelden zijn ze laag of gemeen. Doorgaans stellen zij ons beelden voor, genomen uit de verhevene en schoone klasse van voorwerpen; en zoo er iets in dezelve te berispen valt, is het dit, dat zij te dikwijls op stukken van geleerdheid en op fabels uit de oudheid zinspelen. Het laatste gedeelte van het *Verloren Paradijs* kan men niet ontkennen dat merkelyk afvalt. Met den val onzer voorouderen schijnt ook de geest van onzen Dichter een' val te ondergaan. Echter vindt men ook in de laatste Boeken schoonheden der treurige soort. De wroegingen en

het berouw van het schuldige paar, gelijk ook hunne jammerklagen, wanneer zij het Paradijs moeten verlaten, zijn bij uitstek aandoenlijk. De laatste Episode, waar de Engel aan ADAM de lotgevallen van deszelfs nakomelingschap vertoont, is zeer gelukkig uitgedacht; slechts de uitvoering is hier en daar wat flauw.

De Stijl en Versificatie van MILTON hebben zeer groote verdiensten. Zijn Stijl is vol deftigheid, en strookt ongemeen wel met het onderwerp. Zijn rijmloos vers bezit welluidendheid en verscheidenheid, en levert een duidelijk bewijs op van die verhevenheid, waartoe de Engelsche taal het door eene gelukkig gekozen versmaat kan brengen. Het loopt niet, gelijk de Fransche Verzen, in een* altijd bedaaften, regelmatig en eentoonigen trant voort, waardoor het oor zoo ras vermoeid wordt, maar somtijds is het zacht en vloeiend, somtijds hard; het verandert dikwijls van val, en is met schijnbare wanluidentheid vermengd, overeenkomstig het stoute en vrije van het Heldendicht. Men vindt zekerlijk hier en daar veronachtzaamde en naar Proza zweemende regels, maar in een werk van zoo langen adem, en 't welk over het geheel zoo welluidend is, kan men zoo iets gemakkelijk over het hoofd zien.

Alles te zamen genomen, is het *Verloren Paradijs* een dichtstuk, 't welk een' rijkdom van allerlei schoonheden bezit, en den maker regt geeft om zich in den rang der eerste Dichters te plaatsen. Men kan echter niet ontkennen, dat hetzelfde vele zwakke plaatsen heeft. Het is het lot van alle groote en stoute geesten, zich-zelfen niet gelijk en overal even volkomen te zijn. MILTON verliest zich te dikwijls in godgeleerde en bovennatuurkundige spitsvondigheden; hij is somtijds hard in zijne taal, te kunstig in zijne woorden, en maakt te veel vertoon van geleerdheid.

Vele van zijne gebreken moeten aan de kwakzalverij van den tijd, waarin hij leefde, worden toegeschreven. Overal geeft hij blijken eener sterkte van geest, voor welke geen d'ing te groot is; en is het, dat hij soms beneden zich-zelven daalt, op andere tijden verheft hij zich weder boven alle Dichters van den ouden en nieuwen tijd.

VEERTIGSTE LES.

OVER DE TOONEEL-POEZIJ. — DE TRAGEDIE.

De Dramatische of Tooneel-poëzij is bij alle beschaafde volken als eene redelijke en nuttige verlustiging beschouwd, en geoordeeld eene zorgvuldige en ernstige behandeling te verdienen. Naarmate dezelve levendige en vrolijke, of ernsthaftige en aandoenlijke voorvallen des menschelijken levens tot onderwerpen heeft, wordt zij verdeeld in twee soorten, zijnde de Komedie en Tragedie. Dan daar groote en ernstige voorwerpen de aandacht meer gaande maken dan kleine en boertige, daar het algemeen meer belang heeft bij den val eens helds, dan bij het huwelijk van een' ambteloos burger, is de Tragedie steeds voor eene waardiger soort van uitspanning gehouden dan de Komedie. De eene is gegrond op de hooge driften, de deugden, ondeugden en het lijden der menschen; de andere op derzelve grillen, zotheden en

vermaken. De groote werktuigen van de eerste zijn afschrik en medelijden; het eenige werktuig van de laatste is spotternij. De Tragedie verdient dus in de eerste plaats ons nader onderzoek, en hieraan zullen wij deze en de volgende Les besteden; waarna wij met de beschouwing van de eigenschappen der Komedie besluiten zullen.

De Tragedie, beschouwd als eene vertooning van menschelijke karakters en gedragingen, in sommige van de hagchelijkste en gewigtigste omstandigheden des levens, is eene edele soort van Poëzij. Zij is eene onmiddellijke navolging van menschelijke zeden en bedrijven. Zij stelt ons niet, gelijk het Helden-dicht, de karakters voor door middel van het verhaal en de beschrijving des Dichters, maar de Dichter verdwijnt, en de personen-zelve verschijnen voor onze oogen, handelende en sprekende zoo als met hun karakter overeenkomt. Geene soort van schriften heeft ook zoo veel vermogen, als deze, wanneer zij wel is uitgevoerd, om de sterkste aandoening gaande te maken. Zij is, of behoort althans te zijn, een spiegel, waarin wij ons-zelven, en de verkeerdheden, waarvoor wij bloot staan, beschouwen; eene getrouwe schilderij der menschelijke driften, met alle derzelve droevige gevolgen, wanneer men haar buiten het spoor heeft laten hollen.

Gelijk de Tragedie eene hooge, eene voortreffelijke soort van schriften is, zoo is zij ook, volgens haren gewonen aard en trant, bevorderlijk voor de Deugd. Zoo veel vermag de deugd, ingevolge van de wijze en gunstige inrigting onzer natuur, op het menschelijke hart, dat, gelijk in het Heldendicht geene verwondering kan ontspruiten, zoo ook in de Tragedie onze hartstogten niet sterk gaande gemaakt kunnen worden, zonder dat er deugdzame neigingen in ons worden opgewekt. Elk Dichter ondervindt, dat het

onmogelijk is, ons in eenig karakter belang te doen stellen, zonder dat karakter als verdienstelijk en achtenswaardig te vertoonen, schoon het daarom niet volmaakt behoeft te zijn; en dat de groote kunst, om onze verontwaardiging gaande te maken, bestaat in de personen, die het voorwerp derzelve moeten zijn, met de kleuren van ondeugd en boosheid te schilderen. 't Is waar, de Dichter zal wel, of liever hij moet wel somtijds den deugdzaamen man als ongelukkig voorstellen, wijl dit werkelijk in het leven dikwijls plaats heeft; maar hij zal zich steeds daarop toelagen, om onze harten voor denzelfen in te nemen, en ofschoon de deugdzaame ons vertoond wordt met groote tegenspoeden worstelende, vindt men echter geen Tragedie-Dichter, welke bij de geheele ontkenning van het stuk de ondeugd als volkomen zegepralend en gelukkig voorstelt. Zelfs dan, wanneer de Boozen hunne oogmerken bereiken, volgt hen toch de straf altijd op de hielen, en men bevindt, dat ellende, om het even van welken aard, een onvermijdelijk gevolg is van Ondeugd. Liefde en bewondering voor deugdzaame karakters, medelijden met onderdrukten en ongelukkigen, en verontwaardiging tegen de bewerkers van derzelve lijden, zijn de aandoeningen, die gewoonlijk door de Tragedie moeten verwekt worden. Ofschoon dus Dramatische Dichters zich, zoo wel als andere Schrijvers, somtijds aan onbetamelijkheden schuldig maken; ofschoon het hun niet altijd gelukt, de Deugd juist in haar rechte licht te plaatsen, zal echter geen redelijk mensch kunnen ontkennen, dat de Tragedie tot de klasse van Zedelijke Schriften behoort. Wanneer men de Tragedie in 't gemeen neemt, ben ik volkomen overtuigd, dat de indrukken, welke zij in de ziel achter laat, over 't geheel voor deugd en goede neigingen bevorderlijk zijn. De ijver derhalve, waarmede sommige vrome mannen zich tegen

de Tooneelverlustiging hebben verzet, moet alleen op het misbruik der Komēdie gegrond zijn; en dit is inderdaad vaak groot genoeg geweest, om de strengste berisping tegen dezelve te wettigen.

De verklaring, die ARISTOTELES geeft van het oogmerk der Tragedie, is, dat zij bestemd is om onze driften door medelijden en afschrik te zuiveren. Deze uitdrukking is vrij duister; waarom ook de zin dezer woorden op verschillende wijzen verklaard, en menig geschil onder de uitleggers daarover ontstaan is. Zonder ons hierin verder in te laten, zullen wij het oogmerk der Tragedie korter, en, naar ons oordeel, duidelijker bepalen, met te zeggen, dat zij bedoelt ons deugdzaam gevoel te verhoogen. De Dichter, die ons belang doet stellen in de deugd, ons medelijden doet hebben met ongelukkigen, ons gepaste gevoelens inboezemt, bij het gezigt der wisselvalligheden van 't menschelijk leven, en door middel der deelneming aan het geluk van anderen, 't welk hij in ons verwekt, ons daartoe brengt, dat wij ons tegen misslagen in ons eigen gedrag in acht nemen, heeft al de Zedelijke oogmerken der Tragedie bereikt.

Om dit doel te beschieten, wordt in de eerste plaats vereischt, dat de Dichter eene aandoenlijke en belangrijke gebeurtenis uitkieze, en deze op eene natuurlijke en waarschijnlijke manier behandle. Natuurlijkheid en waarschijnlijkheid moeten altijd de grondslag der Tragedie zijn, ja, deze eigenschappen zijn voor haar nog onontbeerlijker dan voor het Heldendicht. Het oogmerk van den Heldendichter is, onze verwondering, door het verhaal van heldhaftige daden, gaande te maken; en er wordt een' veel minder graad van Waarschijnlijkheid vereischt, wanneer het de verwondering geldt, dan wanneer onze teedere aandoeningen moeten gaande gemaakt worden. In het eerste geval is

de verbeelding verhoogd, schikt zich van zelve naar het denkbeeld van den Dichter, en kan het wonderbare verdragen, zonder in 't minst daardoor geërgerd te worden. Maar de Tragedie vordert eene stipter navolging van het leven en de handelingen der menschen. Want het doel, naar 't welk zij streeft, is niet zoo zeer de verbeelding te verhoogen, als wel het hart te roeren; en het Hart oordeelt altijd over hetgeen waarschijnlijk is of niet, veel fijner dan de Verbeelding. Deelnemend gevoel kan niet anders verwekt worden, dan door indrukken der Natuur en der waarheid op het gemoed te maken. De Dichter derhalve, die de eene of andere wilde of romaneske omstandigheid in zijne geschiedenis vlecht, smooit daardoor noodwendig het Gevoel in deszelfs geboorte, en mist dus de voorname uitwerking, die door de Tragedie moet worden voortgebragt. In gevolge dezer stelling, welke op de duidelijkste reden gegrond is, wordt al het wonderbare, worden alle fabelachtige tusschenkomsten van Goden, van de Tragedie uitgesloten. De verschijning van Geesten slechts heeft in dezelve stand gehouden, wijl dit slag van Wezens het algemeene volksgeloof voor zich heeft, en bijzonder geschikt is om den schrik in de Tragische tooneelen te vergrooten. Maar alle ontknoopingën, die door tusschenkomst der Goden geschieden, gelijk in verscheidene stukken van EURIPIDES plaats heeft, zijn ten sterkste af te keuren, als welke niet alleen gebrek aan kunst verraden, maar tevens ook de waarschijnlijkheid der geschiedenis wegnemen. Deze vermenging van het Wonderbare met de Tragische handeling is zonder twijfel een gebrek, 't welk het tooneel der Ouden ontsiert.

Om den indruk der waarschijnlijkheid, zoo noodig tot een gelukkig slagen der Tragedie, te bevorderen, hebben sommige Kunstregters gewild, dat het onder-

werp nimmer uit eene bloote vinding des Dichters, maar uit eene wezenlijke geschiedenis, op wel bekende daadzaken gebouwd, zoude bestaan. En zoodanig waren ook gemeenlijk, zoo niet altijd, de onderwerpen der Grieksche Tragedie-Schrijvers. Maar ik kan niet denken, dat dit eene zaak van groot belang is. De ondervinding leert, dat een verdicht geval, indien het wel behandeld is, het hart even sterk kan roeren als eene ware geschiedenis. Om ons te roeren, is het niet noodig, dat de verhaalde gevallen werkelijk zijn gebeurd, mits ze maar zoo gesteld zijn, dat zij in den gewonen loop der natuur ligtelijk hadden kunnen gebeuren. Zelfs dan, wanneer de Tragedie hare stoffen uit de eigenlijke Geschiedenis ontleent, is zij genoodzaakt menige verdichte omstandigheden daarin te mengen. Het grootste deel der lezeren weet niet, noch onderzoekt ook, wat in het onderwerp waar of verdicht is. Zij geven alleen acht op het waarschijnlijke, en worden getroffen door voorvallen, die overeenkomst hebben met de Natuur. Hierom hebben ook sommige der aandoenlijkste Tragediën een geheel verdicht onderwerp, zoo als de *Zaire* en *Alzire*, het *Weeskind*, *Douglas*, de *Schoone Boetdoener*, en meer andere.

Het zij dat het onderwerp waar of verdicht is, de behandeling en de aanleg der gebeurtenis, en de gepaste verbinding der enkele deelen, zijn altijd datgene, waarop 't het meest aankomt, om de omstandigheden in eene Tragedie waarschijnlijk te maken, en door middel van die waarschijnlijkheid te roeren.

---

* ARISTOTELES leert het tegendeel, en haalt AGATHON aan als een' Tooneeldichter, wiens Tragediën verdichte onderwerpen behandelen.

(HOOGD. VERT.)

Tot een rigtsnoer voor deze behandeling, hebben de Kunstregters den bekenden regel van de drie *Éénheden* vastgesteld, wiens gewigt wij hier wat nader moeten onderzoeken. Dan, om dit met meer nut te doen, zal het noodig zijn, dat wij vooraf ons terug begeven in de oude tijden, en den oorsprong der Tragedie nasporen, 't welk ons in verscheidene stukken, tot dit onderwerp behoorende, niet weinig licht zal geven.

De Tragedie was, gelijk de andere kunsten, in den beginne ruw en onvolkomen. Bij de Grieken, van welke wij onze Tooneelverlustiging moeten afleiden, was de Tragedie in haren oorsprong niets anders, dan het gezang, 't welk men op het feest van *BACCHUS* gewoon was aan te heffen. Een bok was het offer, 't welk dien God werd opgedragen. Na dat deze offerhande volbragt was, zongen de Priesters, met degenen, die hen vergezelden, lofzangen ter eere van *BACCHUS*, en van den naam van het geofferde dier, *Τράγος* een Bok, zamengesteld met het woord *Ὠδή* een Gezang, is, buiten tegenspraak, het woord Tragedie gesproten.

Deze Hymnen of Lierzangen werden nu eens door het geheele gezelschap gezongen, dan eens door afzonderlijke partijen, welke elkander beurtelings antwoordden, uitmakende hetgene wij thans den *Rei* noemen, met Strofen en Antistrofen. Om in deze verlustiging meer verscheidenheid te brengen, en de zangers van tijd tot tijd te doen rusten, vond men gepast, een' persoon in te voeren, die tusschen de gezangen een zeker verhaal in verzen deed. *THESPIΣ*, welke omtrent 536 jaren vóór de Christelijke tijdrekening leefde, voerde deze nieuwigheid in; en daar dezelve smaak vond, waagde *ÉSCHYLUS*, die 50 jaren later leefde, en eigenlijk voor den vader der Tragedie moct gehouden worden, een' stap ver-

der te gaan, en vond eene zamenspraak uit tusschen twee personen, of spelers, waarin hij de eene of andere belangrijke geschiedenis zocht in te vlechten, voerende zijne sprekende personen op een Tooneel, 't welk door gepaste sieraden verfraaid was. Datgene, 't welk deze spelers opzeiden, heette Episode of Toezang, en de Gezangen van den Rei hadden nu niet meer betrekking tot BACCHUS, hun oorspronkelijk onderwerp, maar tot de gebeurtenis, die door de spelers werd voorgedragen. Hierdoor verkreeg de Tooneel-Poëzij eene regelmatige gedaante, die vervolgens door SOPHOCLES en EURIPIDES tot volkomenheid gebragt werd. Het is iets zonderlings, dat de Tragedie bij de Grieken in zoo korten tijd van hare eerste ruwe beginselen tot hare hoogste volkomenheid gekomen is. SOPHOCLES, de grootste en nauwkeurigste van alle Tragedie-Schrijvers, bloeide slechts 22 jaren na ÉSCHYLUS, en weinig meer dan 70 jaren na THESPIS.

Uit het gezegde ziet men, dat de Rei de eigenlijke grondslag der oude Tragedie geweest is. De Rei was niet een bijkomend sieraad van dezelve, of een middel, uitgedacht om haar meer te volmaken; integendeel was het Tooneelgesprek een bijvoegsel tot den oorspronkelijken Rei. In vervolg van tijd is de Rei, welke voorheen de hoofdzaak was geweest, slechts tot een aanhangsel in de Tragedie geworden, totdat dezelve eindelijk geheel en al verdwenen is; en hierin is hoofdzakelijk het onderscheid tusschen het Oude en het Nieuwe Tooneel gelegen.

Dit heeft een geschil doen ontstaan, 't welk ijverig tusschen de voorstanders der Ouden en Nieuwen gedreven is, of namelijk het Tooneel bij het afschaffen van den Rei gewonnen dan verloren hebbe. Men kan niet ontkennen, dat de Rei strekte om de Tragedie deftiger, en tevens leerzamer en zedelijker

te maken. Dezelve was altijd het verhevenste en meest dichterlijke gedeelte van het stuk, en daar hij met Zang en Muzijk werd uitgevoerd, kon het niet missen, of hij moest aan deze verlustiging groote verscheidenheid en veel luister bijzetten. Daarenboven deelde de Rei vast altijd lessen der deugd mede. Dezelve bestond uit zulke personen, welke natuurlijk konden ondersteld worden bij die gelegenheid tegenwoordig te zijn; inwoners van de plaats, waar het tooneel was, en dikwijls vrienden van sommigen der hoofdpersonadien, die dus in den uitslag van het bedrijf eenigzins belang hadden. Dit gezelschap, 't welk ten tijde van SOPHOCLES tot het getal van vijftien personen was bepaald, bevond zich, zoo lang het stuk gespeeld werd, bestendig op het tooneel, hield tusschen beiden gesprekken met de spelers, nam deel in derzelve lotgevallen, gaf hun raad en onderdicht, maakte zedekundige aanmerkingen over de gebeurde zaken, en zong tusschen de bedrijven zijne Gezangen en Liederen, waarin de Goden om zegen voor den deugdzamen gebeden, de rampen van dezen beklagd, en velerhande godsdienstige en zedelijke gevoelens voorgedragen werden. *

---

* Het werk van den Rei wordt door HORATIUS dus beschreven :

*Actoris partes Chorus, officiumque virile
Defendat; neu quid medios intercinat actus,
Quod non proposito conducat et haereat apte.
Ille bonis faveatque, et concilietur amicis,
Et regat iratos, et amet peccare timentes:
Ille dapes laudet mensae brevis, ille salubrem
Iustitiam, legesque, et apertis otia partis.
Ille tegat commissa, deosque precetur et oret,
Ut redeat miseris, abeat fortuna superbis.*

Ars Poët. 195.

Dan met al deze voordeelen, welke de Rei verschafte, waren de ongemakken van denzelfven daarentegen zoo groot, dat het gebruik van latere tijden, waarbij de Rei is afgeschaft, over het geheel genomen, den voorrang verdient. Want daar eene natuurlijke en waarschijnlijke navolging van menschelijke bedrijven het hoofd-oogmerk van het tooneel is, behoeven er geene andere personen te voorschijn gebragt te worden, dan die tot het Bedrijf van het stuk noodig zijn. De invoering van een toevallig bijkomend gezelschap van personen, welke slechts van ter zijde in het stuk betrokken zijn, is op zich-zelf onnatuurlijk, belemmert den Dichter, en heeft, schoon ze aan het spel eenigen luister bijzet, het onvermijdelijk gevolg, van hetzelfde kouder en min belangrijk te maken, dewijl het daardoor minder naar eene wezenlijke gebeurtenis gelijkt. De bijkomende Muziek en Zang van den Rei, en deszelfs gesprekken met de handelende personen, is eene tweede onnatuurlijke omstandigheid, welke de vertooning nog minder naar een wezenlijk voorval in het menschelijk leven doet gelijken. Daarenboven heeft de Dichter met ontelbare moeilijkheden te worstelen, om zijn plan zoo in te rigten, dat de tegenwoordigheid van den Rei, gedurende het gansche beloop des bedrijfs, maar eenigzins met de waarschijnlijkheid bestaanbaar blijve. Het tooneel moet bestendig, en vaak zeer ongepast, op eene opene plaats gebragt worden, opdat de Rei kunne worden verondersteld daartoe den vrijen toegang te hebben. Bij vele dingen, welke in 't geheim moeten verrigt worden, behoort de Rei getuige te zijn; nog meer, dezelve moet de vertrouwde wezen van beide partijen, welke beurtelings op het tooneel verschijnen, en mogelijk zich tegen elkander verzworen hebben. Om kort te gaan, de invoering van den Rei legt den Dichter een onnatuurlijken dwang op; de

Rei vereischt eene te groote opoffering van waarschijnlijkheid in den loop der handeling; en heeft te veel het voorkomen van een tooneel-sieraad, om bestaanbaar te zijn met den schijn van wezenlijkheid, welken de Dichter steeds in acht moet nemen, zoo hij onze hartstogten wil gaande maken. De oorsprong der Tragedie bij de Grieken was, gelijk wij gezien hebben, een Koorgezang, of Lofzang voor de Goden. Het is dus niet te verwonderen, dat de Rei op het Grieksche tooneel zoo lang heeft stand gehouden. Maar men mag, mijns oordeels, gerustelijk vaststellen, dat, bijaldien het tooneelgesprek, in plaats van naderhand bij den Rei te zijn gevoegd, zelf vroeger ware uitgevonden, in dit geval nooit aan den Rei zoude gedacht zijn.

Mij dunkt echter, dat men thans ook nog in één opzigt dienst van de Rei zoude kunnen hebben; en dit zou misschien eene aanmerkelijke verbetering in het Hedendaagsche Tooneel te weeg brengen; namelijk, wanneer men, in plaats van die nietsbeduidende, en dikwijls zeer slecht gekozen Muzijk, waarmede de toehoorders tusschen de Bedrijven worden onderhouden, een' Rei ten tooneele voerde, wiens Zang en Spel, schoon geen deel van het stuk uitmakende, nogtans betrekking hadden op de omstandigheden des voorgaanden Bedrijfs, en op de gemoedsgesteldheden, welke daardoor konden verondersteld worden in de aanschouwers verwekt te zijn. Door middel van eene zoodanige inrigting zoude de toon der hartstogten onafgebroken voortduren, en men behield op deze wijze al de uitwerkingen van den ouden Rei, om goede gevoelens in te boezemen, en de zedelijkheid van het stuk te vergrooten, zonder die nadeelen, welke er ontstaan, wanneer de Rei een wezenlijk deel van het stuk-zelf uitmaakt, en zich op eene ongepaste en onnatuurlijke wijze met de handelende personen vermengt.

Door deze beschouwing van den oorsprong der Tragedie, en den aard der Oude Reijen, met derzelver voor- en nadeelen, hebben wij ons den weg gebaad, om tot het onderzoek der drie Éénheden, van Bedrijf, van Plaats en van Tijd, welke gemeenlijk als wezenlijke vereischten tot eene gepaste behandeling van een Tooneelstuk worden aangemerkt, met meer vrucht over te gaan.

De eerste van deze drie, de Éénheid van Bedrijf, is zonder twijfel van het meeste belang. Ik heb reeds, bij gelegenheid, dat 'wij over het Heldendicht handelden, aangetoond, waarin deze Éénheid bestaat, namelijk in de betrekking, welke de gezamenlijke voorvallen hebben tot zeker oogmerk of gevolg, zoodat zij natuurlijk tot één geheel verbonden zijn. Deze Éénheid van onderwerp is nog noodzakelijker voor de Tragedie, dan voor het Heldendicht. Want een groot aantal van verwarringen of handelingen opééngehoopt in een' zoo korten tijdkring, als in eene Tragedie geoorloofd is, moet noodwendig de aandacht verstrooijen, en beletten, dat de aandoening tot de noodige hoogte klimme. Een Tragedie-Dichter kan derhalve geen' grooter misslag begaan, dan wanneer hij twee handelingen, welke niet van elkander afhangen, in één stuk brengt. Het gevolg hiervan is, dat de aandacht en deelneming des toehoorders zich tusschen die beiden verdeelt, en zich aan geene van beiden geheel kan overgeven. Niet, dat er geene ondergeschikte handelingen mogen plaats hebben, of dat de personen, welke ten tooneele gevoerd worden, geene verschillende oogmerken en bejagingen mogen hebben; maar de Dichter moet voornamelijk daarin zijne kunst toonen, dat hij dezelve zoodanig behandelt, dat ze duidelijk ondergeschikt zijn aan de hoofdhandeling. Zij moeten met de ontwikkeling van het stuk in verband staan, en medewerken om deze

te bevorderen. Vindt men in een stuk eene *Intrigue*, welke op zich-zelve staat, en, zonder aan de ontwikkeling van den knoop nadeel te doen, kan worden weggelaten, zoo kan men veilig stellen, dat hierin tegen de Éénheid gezondigd is. Zoodanige Episoden kunnen hier minder, dan in het Heldendicht, geduld worden.

Een duidelijk voorbeeld van dit gebrek vinden wij in den *Cato* van ADDISON. Het onderwerp dezer Tragedie is de dood van CATO; en CATO is zekerlijk een edel karakter, en 't welk door den Dichter met groote deftigheid wordt opgehouden; maar al die liefde-tooneelen in dit stuk, de drift der twee zonen van CATO voor LUCIA, en de liefde van JUBA voor de dochter van CATO zijn bloote Episoden, welke met de hoofdhandeling geen verband hebben, noch eenige verandering daarin te weeg brengen. De Schrijver vond zijn onderwerp te schraal, en heeft dus, om verscheidenheid in hetzelfde te brengen, als 't ware tot eene toegift, een verslag gegeven van de liefdehandelingen, die in het geslacht van CATO voorvielen, waardoor hij niet alleen de Éénheid van zijn onderwerp heeft verbroken, maar ook eene zeer ongeschikte mengeling gemaakt van minnarijen met die verhevene gevoelens, en die vaderlandsche gezindheden, welke in de andere gedeelten van het stuk heerschen, en om welke voort te planten hetzelfde voornamelijk was ingerigt.

Men moet zich wachten, dat men de Éénheid van Handeling niet met de Eenvoudigheid der Fabel verwarre. Eenheid en Eenvoudigheid zijn in Tooneelstukken onderscheidene dingen. De Fabel heet Eenvoudig, wanneer slechts een klein getal voorvallen in dezelve gebragt zijn. Maar zulk eene Fabel kan zeer ingewikkeld zijn; dat is, zij kan een vrij groot aantal van personen en gevallen bevatten, zonder

dat ze daarom tegen de Éénheid zondigt; mits dat alle enkele gevallen tot het algemeene doel van het stuk medewerken, en eigenlijk daarmede in verband staan. De Grieksche Tragedie-Schrijvers nemen niet alleen de Éénheid van Handeling in acht, maar zijn ook ongemeen eenvoudig in de Verwarring, zelfs zoo, dat zij ons somtijds al te naakt, en ontbloot van gewigtige gevallen, voorkomen. Bij voorbeeld, in den *Oedipus Coloneus* van SOPHOCLES, is het geheele onderwerp niets anders dan dit: ÉDIPUS, blind en ellendig, gaat naar *Athenen*, en wenscht daar te sterven; KREON, en zijn Zoon POLYNICES, komen op dien zelfden tijd ook daar, en doen ieder afzonderlijk, en met inzigten van eigen voordeel, hun best, om den ouden man te bewegen, dat hij weder naar *Theben* keere; dit weigert hij te doen. THESEUS, Koning van *Athenen*, beschermt hem; en het stuk eindigt met deszelfs dood. In den *Filoctetes* van denzelfden Dichter bestaat de Fabel blootelijk daarin, dat ULYSSES, en de Zoon van ACHILLES, den zieken FILOCTETES pogen te overreden, dat hij zijn onbewoond eiland verlate, en met hen naar *Troje* vertrekke; hiertoe wil deze niet besluiten, tot dat eindelijk HERCULES, wiens pijlen hij in bezit heeft, van den Hemel komt, en hem zulks gebiedt. Maar deze eenvoudige, en in schijn zoo schrale onderwerpen, zijn door SOPHOCLES met zoo veel kunst bearbeid, dat zij ten hoogste teeder en aandoenlijk worden.

De Nieuwen hebben eene veel grooter verscheidenheid van gevallen in de Tragedie aangenomen. Zij is thans veel meer het schouwtooneel der hartstogten geworden, dan zij bij de Ouden was. De heden-daagsche Tragedie-Dichter legt zich veel meer toe om karakters te schilderen; men brengt meer verwarring en handeling in het stuk; onze nieuwsgie-

righeid wordt meer gaande gemaakt, en door meer belangrijke omstandigheden aan den gang gehouden. Deze verscheidenheid is, over het geheel genomen, eene verbetering in de Tragedie; zij maakt de tooneel-verlustiging levendiger en nuttiger, en is, wanneer zij binnen de behoorlijke palen blijft, met de Éénheid van onderwerp volkomen bestaanbaar. Maar de Dichter moet zich hierbij vooral wachten, dat hij in het zamenstel der Fabel niet te ver van de Eenvoudigheid afwijke. Want overlaadt hij die Fabel te zeer met Handeling en Verwarring, zoo wordt hij-zelf duister en verward; en hierdoor moet het stuk noodwendig van zijne werking verliezen. CONGREVE'S *Treurende Bruid* (*Mourning Bride*), eene Tragedie, die voor het overige onloochenbare verdiensten heeft, is in dit opzigt te berispen, en kan dienen als voorbeeld van een stuk, 't welk, ten opzigte van eenvoudigheid in den aanleg, volmaakt het tegengestelde is van de inrigting der oude Tragediën. De gevallen volgen te snel op elkander; er is te veel omslag in het stuk; het valt der aandacht moeijelijk de geheele reeks van voorvallen te bevatten; en, wat nog het grootste gebrek van alles is, de Ontknooping, welke altijd eenvoudig en natuurlijk moet zijn, is op eene al te kunstige en ingewikkelde wijze aangebragt.

De Éénheid van Handeling moet niet slechts in het algemeene zamenstel der Fabel heerschen, maar ook in al de bijzondere Bedrijven en Tooneelen, waarin het stuk verdeeld is.

De verdeeling van elk stuk in Vijf Bedrijven heeft geen' anderen grond, dan het gemeene gebruik, en het gezag van HORATIUS, die beveelt:

*Neve minor, neu sit quinto productior Actu
Fabula — **

Ars Poët. vs. 189.

Deze verdeeling is geheel willekeurig; er is niets in den aard van het Drama, 't welk dit getal meer begunstigt, dan een ander; en het ware veel beter geweest, indien men deze bepaling van getal niet had gemaakt, maar de vrijheid gelaten, om elk stuk in zoo veel deelen of vakken te verdeelen, als deszelfs onderwerp natuurlijk medebragt. Welke reden ook de Romeinen voor deze inrigting mogen gehad hebben, zeker is het, dat de Grieken deze verdeeling in Bedrijven niet kenden. Het woord *Actus*, of *Bedrijf*, komt in de geheele Dichtkunst van ARISTOTELES nergens voor, waarin hij nogtans ieder gedeelte van het Drama naauwkeurig bepaalt, en hetzelfde verdeelt in Begin, Midden en Einde; of, om zijne eigene woorden te gebruiken, in de Prologe, Episode en Exode. Inderdaad, de Grieksche Tragedie was van het begin tot het einde eene doorgaande vertooning. Het Tooneel was nooit ledig, en het gordijn

---

* De les, door HORATIUS in dit opzigt gegeven, betreft, gelijk duidelijk te zien is, de toenmalige inrigting van het Romeinsche Tooneel, den smaak des volks, en de ingevoerde bepaling van tijd, hoe lang het spelen van een stuk moest duren, om voor de verwachting en voldoening der aanschouwers, welke hun vermaak gaarne bij de el afmeten, niet te lang noch te kort te zijn. Men vindt eene goede verklaring over dit stuk, gelijk mede over de drie Éénheden, bij METASTASIO, in zijne Verhandeling over de Dichtkunst van ARISTOTELES. Hoofdst. XII. in het Tiende Deel van de *Opera del Abb. Metastasio*. Paris 1782.

(HOOGD. VERT.)

werd in 't geheel niet nedergelaten. In de tusschen-tijden, wanneer de Spelers afgingen, had men het gezang van den Rei. Doch ook deze Gezangen van den Rei verdeelen de Grieksche Tragedie niet in vijf deelen, gelijk aan onze Bedrijven, ofschoon sommigen der Uitleggenen getracht hebben dezelve met geweld daartoe te dwingen. Men ziet duidelijk, dat de tusschenpoozen, waarin door den Rei gezongen wordt, zeer ongelijk en onregelmatig zijn, en ingerigt naar de gelegenheid en het onderwerp, zoodat hierdoor het stuk somtijds in drie, somtijds ook in zeven of acht Bedrijven zoude verdeeld worden. *

Daar het gebruik eene andere inrigting in het Hendaagsche Tooneel ingesteld, ieder stuk in Vijf Bedrijven verdeeld, en eene geheele rust of tusschenpoozing der vertooning aan het einde van ieder Bedrijf ingevoerd heeft, moet de Dichter wel zorgen, dat deze Rust op de regte plaats invalle, waar een natuurlijke stilstand in de Handeling is, en waar men, zoo de verbeelding het eene of andere moet aanvullen, 't welk op het tooneel niet vertoond is, kan onderstellen, dat dit in dien tusschentijd is voorgevallen.

Het Eerste Bedrijf moet eene duidelijke verklaring van het onderwerp bevatten. Het moet zoodanig zijn ingerigt, dat de nieuwsgierigheid der aanschouwers wordt gaande gemaakt, en hun te gelijk de vereischte berigten gegeven worden om het volgende te verstaan. Het moet hen bekend maken met de personen, die te voorschijn komen, met derzelve

---

* Men zie hier over de Verhandeling van FRANKLIN voor zijne Engelsche Vertaling van SOPHOKLES. (Dit is ook reeds door SCALIGER opgemerkt in zijne *Ars Poëtica*, L. III).

verschillende oogmerken en belangen, en met de omstandigheden, waarin dezelve zich bevinden op het oogenblik, dat het stuk begint. Eene treffende Inleiding heeft eene zeer gelukkige uitwerking, maar het stuk brengt zulks niet altijd mede. In de onbeschaafder tijden der Tooneel-Poëzij werd de aankondiging van den inhoud gedaan door eene Voorafspraak (*Prologus*), of door een' enkel Speler, welke bij de opening van 't stuk te voorschijn kwam, en den aanbouwen een onmiddelijk en volledig berigt gaf van 't geen zij noodig hadden vooraf te weten. Eenige stukken van ÉSCHYLUS en EURIPIDES nemen op deze wijze een' aanvang. Maar eene zoodanige Inleiding verraadt een al te groot gebrek aan kunst; waarom men dezelve in later tijden heeft afgeschafte, en het stuk nu wordt geopend door een gesprek tusschen de personen, die het eerst op het Tooneel komen. *

Gedurende den loop van het stuk, in het tweede, derde, en vierde Bedrijf, moet de *Intrigue* of *Verwarring* trapswijze toenemen. De groote zaak, welke hier door den Dichter in 't oog moet gehouden worden, is, dat hij ons dermate belang doe nemen in de voorgestelde gebeurtenis, dat onze hartstogten bestendig gaande gehouden worden. Zoodra hij ons laat bekoelen, moet hij op geene verdienste in zijne kunst aanspraak maken. Hij moet daarom geene andere personen invoeren, dan die, welke tot de voortzetting der Handeling noodzakelijk vereischt wordt. Hij moet zijn best doen om dezulken, die hij gepast oordeelt om ingevoerd te worden, in de gewigtigste omstandigheden invoere. Hij moet ons geene tooneelen

---

* Of ook door eene Alleenspraak.

(HOOGD. VERT.)

van ijdele gesprekken of bloote Declamatie geven. De Handeling van het stuk moet steeds vooruit gaan, en gedurende dezen voortgang moeten de onzekerheid en deelneming der aanschouweren al hooger en hooger klimmen. Dit is de groote verdienste van SHAKESPEAR, dat zijne tooneelen niet uit bloote gesprekken bestaan, maar vol zijn van gevoelens en handelingen; daar integendeel zelfs de beste Fransche Tragedie-Schrijvers dit gebrek hebben, dat zij vaak de Handeling laten verflaauwen, om eene lange en kunstige Zamenspraak te pas te brengen. Gevoel, Drift, Medelijden en Schrik moeten overal in het stuk heerschen. Alles moet vol leven en beweging zijn. Een onbeduidend geval, een noodeloos gesprek, verminderen het belang, 't welk wij in de Handeling stelden, en maken ons koel en onopmerkzaam.

Het Vijfde Bedrijf is tot de Ontknooping bestemd, waarin wij altijd met regt verwachten, dat de kunst en het vernuft des Dichters zich in volle kracht zullen vertoonen. De eerste Regel, welke hieromtrent behoort in acht genomen te worden is, dat de Ontknooping door waarschijnlijke en natuurlijke middelen moet bewerkt worden. Alle Ontknoopingën derhalve, die op verkleeding, nachtontmoetingen, vergissingen in den persoon, en dergelijke Theatrale en Romaneske omstandigheden uitloopen, zijn als on gepast te verwerpen. Ten anderen, moet de Ontknooping altijd eenvoudig zijn, van weinige gevallen afhangen, en slechts weinige personen bevatten. De driften stijgen nooit zoo hoog, wanneer zij tusschen meer voorwerpen verdeeld, als wanneer zij op één, of slechts weinigen, gerigt zijn. Nog meer worden zij tegengehouden, wanneer de tusschenkomende gevallen zoo zijn zamengesteld en ingewikkeld, dat het verstand de sterkste inspanning noodig heeft om dezelve te begripen, ten tijde dat het hart geheelenal

geroerd moest worden. Ten laatste, moet de Ontknooping eener Tragedie geheel uit gevoel en aandoening bestaan. Hoe nader men aan dezelve komt; hoe meer alles heet en vol vuur moet worden. Geene lange gesprekken, geene koele redekaveling, geen vertoon van geest, komen in deze plegtige en beslissende oogenblikken, welke de eene of andere groote omwenteling in het menschelijk geluk aanbrengen, te pas. De Dichter moet hier, meer dan ergens, eenvoudig, ernstig, hartstogtelijk zijn, en geene andere taal spreken, dan de taal der Natuur.

De Ouden hadden veel op met eene soort van Ontknooping, welke ontstond uit hetgene zij *Αναγνώσις*, „Herkennenning,” noemden, zijnde de ontdekking, dat zeker persoon dat niet was, waarvoor hij tot dus ver was gehouden. Wanneer zoodanige ontdekkingen met kunst behandeld, en in netelige omstandigheden gebruikt worden, zijn zij van eene zeer goede uitwerking. Zoodanig is die beroemde Herkennenning bij SOPHOCLES, welke het geheele onderwerp van zijnen *Oedipus Tyrannus* * uitmaakt, en zonder tegenspraak de grootste onzekerheid, onrust en schrik bevat, die ooit op eenig tooneel vertoond zijn. Van de nieuwe stukken vindt men de voortreffelijkste Herkennenningen in de *Merope* van VOLTAIRE, en in den *Douglas* van HOME, welke beiden in hare soort meesterstukken zijn.

Het is geen wezenlijk vereischte in de ontknooping der Tragedie, dat zij een treurig einde neme. Een stuk kan ons door het lijden en gevaar van deugdzame menschen onrust en kommer genoeg veroorza-

---

* Van dit stuk hebben wij eene Nederduitsche vertaling van BILDERDIJK, onder den naam van *Édipus, Koning van Theben*.
(VERT.)

ken, schoon de braven in 't einde gelukkig worden. De geest des Tragedie-Dichters lijdt hierbij niet; en werkelijk hebben de *Athalie* van RACINE, eenige der beste stukken van VOLTAIRE, zoo als *Alzire*, *Merope*, en het *Weeskind van China*, gelijk ook eenige weinige Engelsche Tragediën, eene gelukkige uitkomst. In 't algemeen evenwel helt de geest der Tragedie, vooral die der Engelsche, meer naar den tegengestelden kant over, en poogt den indruk van deelnemend hartzeer in zijne volle sterkte aan het gemoed mede te deelen.

Hier ontstaat natuurlijk de vraag, die zoo naauw met dit onderwerp verbonden is, en die de beschouwing van vele Wijsgeerige Kunstregters bezig heeft gehouden, wat de rede zij, dat deze aandoeningen van droefheid, welke de Tragedie verwekt, vermaak aan de ziel geven. Is niet de Droefheid uit haren aard eene pijnlijke gewaarwording? Geraken niet dikwijls de aanschouwers door een tooneelstuk, hetwelk hun vertoond wordt, in wezenlijke droefheid? Ziet men hen niet vaak tranen storten? En evenwel komen zij, terwijl de indruk, van hetgeen zij bij eene vorige gelegenheid ondervonden hebben, nog levendig is, wêer bij hoopen te zamen, om die zelfde droevige aandoeningen te ondergaan. Deze vraag is niet gemakkelijk op te lossen, schoon zulks op verschillende wijzen door schrandere mannen ondernomen zij. * De eenvoudigste en meest voldoende verklaring schijnt mij

---

* Zie CAMPBELL, *Philosophy of Rhetoric*. B. I. C. XI. waar een uitvoerig verslag van de verschillende stellingen der Geleerden over dit onderwerp te vinden is; met een bijzonder gevoelen van den Schrijver, hetwelk ik hoofdzakelijk volge. Zie ook HOME, *Essay on the principles of morality*, en DAVID HUME, *Essay on Tragedy*.

toe deze te zijn. Door eene wijze en gunstige irrigting onzer natuur is de werking van alle gezellige aandoeningen met vermaak verknocht. Niets is aangamer en verkwikkelijker dan liefde en vriendschap. Wanneer men hartelijk deel neemt in de belangen onzer medeschepselen, gaat dit gevoel steeds van een inwendig genoeg vergezeld. Bijzonder is het medelijden, met wijze oogmerken, eene der sterkste aangeborene aandoeningen van onze ziel, en brengt ons ongemeen veel vermaak aan. Het is eene aandoening, die noodwendig eenige droefheid met zich sleept, ingevolge van het lijden, waarin wij met den lijdenden persoon deelen; maar daar hetzelfde tevens genegenheid en vriendschap in zich sluit, deelt het ook in het aangename en vermakelijke dezer aandoeningen. Het hart voelt zich door goedheid en menschelijkheid verwarmd, in hetzelfde oogenblik, waarin het geroerd wordt door het lijden van den genen, in wiens lijden het deel neemt; en het vermaak, 't welk uit deze goedhartige aandoeningen ontstaat, heeft bij de vermenging de overhand, en weegt in zoo ver de smart op, dat de toestand der ziel, over het geheel genomen, aangenaam wordt. Tevens bekomt het onmiddellijk vermaak, hetwelk altijd aan de uitoefening van goedwillige en deelnemende neigingen verknocht is, nog eene vermeerdering door de goedkeuring van ons geweten. Wij hebben een welgevalen in ons-zelfen, omdat wij zoo gevoelen, als wij behooren te gevoelen, en omdat wij ons, gelijk het betaamt, bekommeren om den toestand van ongelukkigen. In de Tragedie loopen, behalve dit, nog andere omstandigheden te zamen, om datgene, hetwelk in het medelijden smartelijk is, te verminderen, en het genoeg, waarvan het vergezeld gaat, te vergrooten. Wij voelen reeds eenige verligting, door de gedachte, dat de oorzaak onzer droefheid of be-

kommering niet wezenlijk, maar ver dicht is; gelijk wij mede grootelijks vermaakt worden door de bevalligheden der Dichtkunst, het eigenaardige der gevoelens en der taal, en de fraaije Uitvoering. Uit den zamenloop dezer oorzaken kan, mijns oordeels, het vermaak, hetwelk ons eene fraaije Tragedie doet ondervinden, in wêrwil der droefheid en bekommering, welke zij verwekt, genoegzaam verklaard worden. Dan hierbij dient te worden aangemerkt, dat, daar dit vermaak steeds met eene zekere smart vermengd is, deze laatste, door de voorstelling van hoogst afgrijsselijke omstandigheden, zoo sterk kan gemaakt worden, dat ons gevoel daardoor gekwetst wordt, en wij een' afkeer krijgen van zulke Tragediën te lezen, of op het Tooneel te zien spelen.

Over de behandeling van het onderwerp in enkele Bedrijven gesproken hebbende, zullen wij noodig hebben ook iets te zeggen van de behandeling der bijzondere Tooneelen, waaruit de Bedrijven van een stuk bestaan.

De verschijning eener nieuwe personaadje maakt datgene, hetwelk men een nieuw Tooneel noemt. Deze Tooneelen, of op elkander volgende onderhandelingen, moeten ten naauwste met elkander zamenhangen; en in dit verband wel in acht te nemen is een voornaam gedeelte van de kunst eens Tooneel-Dichters gelegen. Twee regels moeten hierbij voornamelijk in het oog gehouden worden.

De eerste is, dat het Tooneel, gedurende het geheele Bedrijf, nimmer, zelfs niet een enkel oogenblik, ledig moet zijn; dat is, de personen, welke in een Tooneel of eene onderhandeling voor den dag zijn gekomen, moeten nimmer alle te gelijk vertrekken, en vervangen worden door de verschijning van nieuwe personen, die in het volgende, en van het vorige

onafhankelijke Tooneel, met elkander spreken. Dit maakt eene gaping, of geheele afbreking in de ver-
tooning, waardoor eigenlijk het Bedrijf, waarin de-
zelve voorkomt, geëindigd wordt; want zoo vaak
het Tooneel geheel ledig wordt gelaten, neemt het
Bedrijf een einde. Deze regel wordt van de Fransche
Tragedie-Dichters, zonder uitzondering, opgevolgd;
maar de Engelsche Schrijvers nemen denzelfden, zoo in
de Komedie als Tragedie, weinig in acht. Hunne
personen volgen op het Tooneel met zoo weinig ver-
band, de samenhang hunner Tooneelen wordt zoo
dikwijls verbroken, dat men hunne stukken even
goed in tien of twaalf, als in vijf Bedrijven, ver-
deelen kan.

De tweede regel, die door de Engelsche Schrijvers
niet veel beter dan de voorgaande wordt onderhou-
den, is, dat geene personaadje op het Tooneel moet
komen, of daarvan afgaan, zonder dat voor het eene
en andere eene genoegzame reden is te ontdekken.
Niets is onvoeglijker, en meer strijdig met de kunst,
dan dat een Speler op het Tooneel verschijnt, zon-
der dat er eenige andere reden van zijne verschijning
te vinden is, dan dat de Dichter hem juist in dit
oogenblik noodig heeft; of dat een Speler vertrekt,
zonder eenige andere reden, dan omdat de Dichter
niets had, om hem verder te laten zeggen. Dit is
niets anders, dan de Personen van een Tooneelstuk
te gebruiken als Marionetten, welke de meester van
het spel naar welgevallen door draden in beweging
brengt. De volkomenheid van een Tooneelstuk vor-
dert veel meer, dat de navolging, zoo veel mogelijk,
naar eene wezenlijke gebeurtenis gelijke, waarin wij de
geheime omstandigheden van alles, wat voorafgaat,
weten; waarin wij de voorkomende personen steeds
bezig vinden; dezelve zien komen en gaan; en zeer

wel weren, van waar zij komen, en waarheen zij gaan, en wat zij telkens vóór hebben.

Alles wat tot dus ver gezegd is, heeft betrekking tot de Éénheid der Handeling in een Tooneelstuk. Om deze Éénheid van Handeling volkomen te maken, hebben de Kunstregters de beide andere Éénheden, van Tijd en Plaats, hierbij gevoegd. De stipte waarneming van deze is moeilijker, en misschien van minder belang. Tot de Éénheid van Plaats wordt gevorderd, dat het Tooneel niet veranderd worde, maar dat de Handeling van het stuk, van het begin tot het einde, aan dezelfde plaats worde voortgezet, waar zij ondersteeld wordt begonnen te zijn. De Éénheid van Tijd, ten strengste genomen, eischt, dat de tijd der Handeling niet langer zij, dan die tijd, waarin het stuk moet gespeeld worden; schoon ARISTOTELES den Dichter wat meer vrijheid schijnt gegeven te hebben, en toestaat, dat de Handeling den tijd van éénen dag bevatte.

Het oogmerk dezer beide regels is, de verbeelding der aanschouwers, zoo min mogelijk, met onwaarschijnlijke omstandigheden bij de vertooning van het stuk te overladen, en de navolging meer met het wezenlijke te doen overeenkomen. Dan hierbij dient aangemerkt te worden, dat de aard der Tooneelvertooningen bij de Grieken en Oude Tragedie-Dichters tot eene stipter waarneming dezer Éénheden verbond, dan in onze tijden noodig is. Ik heb gezegd, dat eene Grieksche Tragedie, van het begin tot het einde, eene onafgebroken vertooning was; men had daarin geene Verdeeling in Bedrijven, geene rusten of tusschenpoozen; maar het tooneel was altijd bezet, hetzij door de Spelers, of door den Rei. Dus had de verbeelding geene gelegenheid om zich buiten den bepaalden tijd of plaats te begeven; even weinig,

als zij dit gedurende één en hetzelfde Bedrijf op het Nieuwe Tooneel kan doen.

Maar het ingevoerde gebruik, om de vertooning tusschen de Bedrijven voor een' tijd geheel op te schorten, heeft hierin eene groote en wezenlijke verandering gemaakt. Dit geeft meer ruimte aan de verbeelding, en maakt de oude naauwe bepaling van tijd en plaats minder noodzakelijk. Gedurende den tijd, dat de vertooning van het stuk is afgebroken, kan de aanschouwer, zonder zich merklijk geweld aan te doen, onderstellen, dat er eenige uren tusschen elk Bedrijf verlopen zijn, of ook zich verbeelden, van het eene vertrek van het Paleis, of van het ééne oord der Stad naar een ander te zijn verplaatst; en uit dien hoofde moet eene al te stipte waarneming dezer Éénheden aan hoogere schoonheden der uitvoering niet worden voorgetrokken, noch de invoering van aandoenlijke omstandigheden, die soms niet anders, dan door overtreding dezer regels, plaats kan grijpen, in den weg staan.

Men ziet duidelijk, met hoe vele ongemakken de Dichters op het Oude Tooneel te worstelen hadden, om deze, toenmaals zoo noodzakelijke Éénheden in acht te nemen. Daar het Tooneel nooit mogt veranderd worden, waren zij genoodzaakt hetzelfde altijd in den hof van een Paleis, of op de eene of andere openbare plaats te brengen, waartoe alle personen, welke in de Handeling betrokken waren, zonder onderscheid den vrijen toegang hadden. Dit bragt vele onwaarschijnlijkheden te weeg; en men zag op de gemelde plaatsen vaak dingen vertoonen, die in de werkelijke wereld voor weinige getuigen, en binnens kamers zouden voorgevallen zijn. Dergelijke onwaarschijnlijkheden ontstonden ook uit de al te naauwe bepaling van Tijd. De gevallen werden tegen de natuur

opeengehoopt; en wij zouden gemakkelijk verscheidene voorbeelden uit de Grieksche Tragediën kunnen bijbrengen, waarin onder den zang van den Rei dingen ondersteld worden te gebeuren, die uit hunnen aard eenige uren zouden vereischen.

Dan ofschoon het noodig schijnt, de hedendaagsche Tooneeldichters van eene al te stipte nakoming dezer *Éénheden* te ontslaan, moet men echter weten, dat deze vrijheid hare palen heeft. Gedurige en willekeurige veranderingen van tijd en plaats; plotselijke vervoeringen der aanschouwers uit een verafgelegen land of stad naar een ander; de onderstelling, dat er vele dagen of weken gedurende den tijd der vertooning verlopen, dit zijn vrijheden, die de verbeelding stooten, het stuk romanachtig en onnatuurlijk doen schijnen, en derhalve in een' Tooneel-Dichter, die naauwkeurig wil heeten, niet geduld kunnen worden. Bijzonder dient in het oog gehouden te worden, dat deze vrijheid, om de *Éénheid* van Tijd en Plaats ter zijde te stellen, alleen tusschen de Bedrijven wordt vergund. In elk Bedrijf op zich-zelf moet dezelve stiptelijk worden in acht genomen; dat is, het Tooneel moet gedurende elk Bedrijf hetzelfde blijven, en er moet geen meer tijd ondersteld worden te verlopen, dan tot de vertooning van dat Bedrijf besteed wordt. Deze regel is zorgvuldig door de Fransche Tragedie-Schrijvers opgevolgd. Denzelven te overtreden, gelijk maar al te dikwijls door de Engelsche Dichters geschiedt, gedurig van plaats te veranderen, en het Tooneel midden in een Bedrijf te verplaatsen, is een blijk van grooté onnaauwkenrigheid, en vernietigt het geheele oogmerk van de stukken in Bedrijven te verdeelen. De *Cato* van ADDISON munt in regelmatigheid te dezen opzichte boven de meeste Engelsche Tragediën uit. De Schrijver heeft zich, ten

aanzien van den Tijd, tot een' enkelen dag bepaald; en wat de Plaats betreft, heeft hij zich stiptelijk aan de Éénheid derzelve gehouden. Het Tooneel wordt in het geheel niet veranderd, en de geheele Handeling valt voor in eene zaal van het huis van CATO, te *Utica*.

Tot eene algemeene aanmerking dient, dat, hoe meer de Dichter de Tooneelvertooning, in alle hare omstandigheden, naar de natuur en het menschelijk leven doet gelijken, de indruk, welken zijn stuk op ons maakt, des te volkomener zal zijn. Waarschijnlijkheid, gelijk ik reeds in het begin dezer Les heb aangemerkt, is een hoofdvereischte in de uitvoering eener Tragische Handeling, en gebrek daaraan is altijd aanstootelijk. En dit is eigenlijk hetgeen de waarneming der Éénheden, in zoo ver dezelve zonder opoffering van wezenlijker schoonheden waargenomen kunnen worden, van wezenlijk belang doet zijn, maar niet, gelijk sommigen beweerd hebben, dat, door het in acht nemen der Éénheden van Tijd en Plaats, de aanschouwers begoocheld worden, om de voorwerpen, welke het Tooneel hun vertoont, voor wezenlijke dingen te houden; en dat, wanneer deze Éénheid geschonden wordt, die begoocheling ophoudt, en het hun blijkt, dat alles louter spel is. Zoodanige begoocheling kan geene plaats hebben. Geen mensch zal zich verbeelden te *Athenen* of te *Rome* te zijn, wanneer hij een Grieksch of Romeinsch stuk ziet spelen. Hij weet, dat dit alles slechts nabootsing is; maar hij begeert, dat deze nabootsing met kunst en waarschijnlijkheid worde uitgevoerd. Zijn vermaak, het nuttig onderhoud, hetwelk hij verwacht, het belang, dat hij in het geval zal nemen, hangt alles af van eene zoodanige behandeling. Zijne verbeelding wil de nabootsing ter hulpe komen, en in de waarschijnlijkheid

berusten; en de Dichter, die hem door onwaarschijnlijke omstandigheden, en door eene verkeerde en lompe nabootsing ergert, berooft hem van zijn genoegen, en maakt hem gemelijk en onvergenoegd. Dit is het geheele geheim dier Tooneelbe-goocheling.

EEN-EN-VEERTIGSTE LES.

VERVOLG OVER DE TRAGEDIE — GRIEKSCHE — FRANSCHE — ENGELSCHETRAGEDIE.

Van de Handeling in de Tragedie gesproken hebbende, ga ik thans over om te onderzoeken, welke Karakters het meest geschikt zijn om vertoond te worden. Verscheidene Kunstregters hebben gedacht, dat de aard der Tragedie vorderde, dat de Hoofdpersonaadjen altijd van een' Vorstelijken, of ten minste zeer aanzienlijken rang waren; als welker ongevallen en lijden de verbeelding meerder treffen, en het hart sterker roeren, dan dezelfde omstandigheden in lieden van den gemeenen burgerstand kunnen doen. Doch dit bewijs heeft meer schijn, dan waarheid; ja wordt door de ondervinding-zelve wederlegd. Het ongeluk van eene *DESDEMONA*, *MONIMA* en *BELVIDERA*, treft ons even zoo sterk, als of dezelve Prinsessen of Koninginnen geweest waren. De deftigheid der Tragedie vordert wel, dat er niets gemeens

of verachtelijks in de omstandigheden der voorgestelde Personen plaats hebbe; maar meer vordert zij ook niet. De hooge rang mag aan het spel meer praal bijzetten, en het onderwerp van meer gewigt doen schijnen, dezelve doet zeer weinig om onze deelneming of aandoening te vergrooten. Dit hangt alleen af van den aard der Geschiedenis, van de wijze, waarop deze door den Dichter is behandeld, en van de gewaarwordingen, waartoe dezelve aanleiding geeft. In elken stand van het leven leggen de betrekkingen van Vader, Echtgenoot, Zoon, Broeder, Minnaar, of Vriend, den grond tot die aandoenlijke omstandigheden, welke ons hart voor onze medemenschen gevoelig maken.

Het komt veel meer aan op de Zedelijke Karakters der voorgestelde Personen, dan op de uitwendige omstandigheden, waarin de Dichter hen vertoont. Niets inderdaad vordert, in de behandeling eener Tragedie, meer des Dichters zorg, dan dat hij zijne Personen zoo voorstelle, en de gevallen, welke hen betreffen, zoo inrigte, dat zij op het gemoed der aanschouwers indrukken maken, waardoor de liefde voor de deugd, en het geloof aan eene wijze Voorzienigheid versterkt worden. Hiertoe is het niet noodig, dat in de wending van het stuk de zoogenaamde Dichterlijke Gerechtigheid worde betracht. Deze is reeds lang uit de Tragedie verbannen; welke alleen bedoelt, ons door medelijden met de lijdende deugd te roeren, en eene waarschijnlijke vertooning te geven van den staat des levens, waarin ook de beste menschen vaak met rampen te strijden hebben; en het algemeene lot van allen een mengsel is van goed en kwaad. Maar bij dit alles moet de Dichter zich wachten, dat hij ons gemoed niet kwetse door vertooningen van het leven, die alleen dienen om ijzing te verwekken, of om de deugd tot een voorwerp

van afkeer te maken. Schoon onschuldige menschen lijden, moet nogtans zulk lijden vergezeld gaan van omstandigheden, die de deugd beminlijk en eerbiedwaardig doen voorkomen, en den toestand van zulke lijdens, over het geheel genomen, wenschelijker maken, dan dien der booze menschen, die over hen gezegepraald hebben. Het gevoel van schuld, en de knagingen van het geweten moeten altijd als bronnen van grootere ellenden vertoond worden, dan al het onheil, waarin de Deugdzamen door de Boozen kunnen gebragt worden.

De aanmerkingen van ARISTOTELES over de Karakters, welke voor eene Tragedie geschikt zijn, zijn zeer verstandig. Hij is van oordeel, dat geheel onvermengde karakters, zoowel van goede als van booze menschen, nimmer moeten worden ingevoerd. De ongelukken van de eerstgenoemden stooten, daar ze geheel onverdiend zijn; en het lijden van den laatstgenoemden verwekt geen medelijden. Gemengde Karakters, zoo als wij werkelijk in de wereld aantreffen, leveren den Tragedie-Dichter de geschiktste stoffen op, om de wisselvalligheden des menschelijken levens, zonder eenig nadeel voor onze zedelijke gesteldheid, te ontvouwen; en zij verwekken des te sterker deelneming bij ons, omdat zij aandoeningen en driften vertoonen, waarvan wij allen ons-zelfen bewust zijn. Wanneer zoodanige menschen door de boosheid van anderen ongelukkig worden, kan het stuk zeer aandoenlijk wezen; maar het zal altijd leerzamer zijn, wanneer iemand-zelf van zijn ongeluk de oorzaak is, en wanneer hij zich dit ongeluk door eene hevige drift, of door eene zwakheid der menschelijke natuur, op den hals gehaald heeft. Dergelijke onderwerpen maken ons niet slechts geschikt tot een diep medelijden, maar geven ons tevens nutte waarschuwingen ten opzichte van ons eigen gedrag.

Uit dit oogpunt beschouwd, verwondert het mij, dat de Geschiedenis van ÉDIPUS zoo zeer van alle Kunstregters, als een der meest gepaste onderwerpen voor de Tragedie, geroemd, en meermalen, eerst door SOPHOCLES, en naderhand door CORNEILLE en VOLTAIRE, van nieuws ten tooneele gevoerd is. Een onschuldig man, en, over het geheel genomen, van een deugdzaam karakter, stort, zonder eenig misdrijf van zijn' kant, ja zelfs niet eens door de boosheid van anderen, maar alleen door bloot toeval en blinde noodlottigheid, in de grootste ellende, waarin een mensch kan geraken. Bij eene toevallige ontmoeting doodt hij zijnen Vader, zonder hem te kennen; treedt met zijne Moeder in het huwelijk; en vervalt eindelijk, als hij ontdekt, dat hij vadermoord en bloedschande begaan heeft, in woede, en sterft in de uiterste ellende. Een onderwerp als dit is meer geschikt om afgrijzen dan om medelijden in te boezemen. Zoo als het door SOPHOCLES behandeld is, is het ten uiterste aandoenlijk, maar het is in het geheel niet leerzaam; het verwekt geen teeder medegevoel in de ziel; het laat geene indrukken na ten voordeele der deugd of der menschelijkheid.

Men kan niet ontkennen, dat de onderwerpen der oude Grieksche Tragediën te dikwijls bloote noodlottigheid, en onvermijdelijke ongelukken ten grondslage hebben. Zij zijn ook te zeer met de toenmaals aangenomen vertellingen van Orakels, en wraak der Goden vermengd, hetwelk wel aanleiding geeft tot gevallen, die droevig en Tragisch genoeg, maar ook meer tragisch, dan nuttig en zedelijk zijn. Dit heeft plaats, niet alleen in de *Édipus* van SOPHOCLES, maar ook in zijne *Ifgenia te Aulis*, de *Hecuba* van EURIPIDES, en in verscheidene andere. In het begin der handeling komen wel onderscheidene zedelijke gedachten voor; maar de leer, welke de fabel van het stuk

medebrengr, is zelden iets meer, dan dat men eerbied schuldig is aan de Goden, en zich aan de besluiten van het Noodlot moet onderwerpen. De nieuwe Tragedie heeft zich een verhevener doel voorgesteld, daar zij meer het schouwtooneel der Hartstogten is geworden; den menschen de gevolgen van hun eigen wangedrag voorhoudt; de schrikkelijke uitwerkse-
 • len vertoont, welke Eerzucht, Minnenijd, Liefde, Gramschap, en andere dergelijke sterke driften, kwalijk bestuurd zijnde, op het menschelijk leven hebben. Een OTHELLO, die zich door Minnenijd laat vervoeren om zijne onschuldige gade te vermoorden; een JAFFIER, die door gramschap en gebrek in eene zamenzwering wordt gesleept, en vervolgens, door gewetensdwang gefolterd, in de diepste ellende nederstort; een SIFFREDI, die door een bedrog, met oogmerken van vaderlandshiefde gepleegd, allen, die hij beminde, ongelukkig maakt; eene CALISTA, die zich tot een' ongeoorloofden liefdehandel laat verkeiden, en daardoor zich-zelve, haren vader, en alle hare vrienden in het onheil stort; deze en soortgelijke voorbeelden zijn het, welke de Tragedie thans aan het algemeen voorhoudt, en door middel waarvan zij den menschen de noodzakelijkheid, om over hunne driften de wacht te houden, zoekt in te prenten.

Van alle driften, die aan de Tragedie stof verschaffen, heeft de Liefde het meest het nieuwe Tooneel ingenomen. Bij de Ouden was dezelve op het Tooneel in zekeren zin geheel onbekend. Slechts in weinige Tragediën komt zij voor, en ik weet maar ééne, waarin zij de hoofdrol speelt; deze is de *Hippolytus* van EURIPIDES. De oorzaak hiervan is gelegen in de Volkszeden der Grieken, bij welke de beide geslachten veel meer afgezonderd van elkander gehouden werden, dan in onze tijden plaats

heeft. Mogelijk deed ook deze omstandigheid iets daartoe, dat nooit eenige rol door vrouwen gespeeld werd. Dan, ofschoon er geene reden schijnt te zijn, om de Liefde geheel van het tooneel te verbannen, zou men echter mogen vragen, met wat regt zij dermate den voorrang verdient, dat zij in zekeren zin de eenige spil is, waarop de hedendaagsche Tragedie draait. VOLTAIRE, niet minder een eerst Kunstregter dan Dichter, verklaart zich openlijk en sterk tegen deze overheersching der liefde, als waardoor de achtbaarheid der Tragedie benadeeld, en hare natuurlijke grenzen te zeer ingetrokken worden. En inderdaad, door Liefde steeds in alle groote en plegtige omwentelingen der menschelijke omstandigheden, welke tot het Tragische tooneel behooren, in te voeren, verkrijgt de Tragedie te veel het voorkomen van Galanterie, en jeugdige uitspanning. De *Athalie* van RACINE, de *Mezope* van VOLTAIRE, en de *Douglas* van HOME leveren voldoende bewijzen op, dat het tooneel, zonder behulp der liefde, genoeg in staat is om de sterkste uitwerking op het menschelijk hart voort te brengen.

Dit schijnt zeker te zijn, dat, wanneer de Liefde in de Tragedie gebragt wordt, zij daarin ook de hoofdrol moet spelen. Het moet eene zoodanige liefde zijn, die al de kracht en grootheid van drift bezit, en de gewigtigste gevolgen heeft. Want niets kan van slechter uitwerking wezen, of de Tragedie meer verlagen, dan dat men mannelijke en heldhaftige driften vermengt met een' nietsbeduidenden minnehandel, om daardoor het stuk nog wat te veraangemen. De nadeeelen hiervan zijn in den *Cato* van ADDISON, zoo als wij reeds voorheen hebben aangemerkt, en in de *Ifigenie* van RACINE, duidelijk te zien.

Nadat de Tragedie-Dichter het plan van zijn stuk gemaakt, en zijne Personaadjen uitgekozen heeft, is

het eerste, waarop hij te letten heeft, gepastheid van gewaarwordingen; welke daarin bestaat, dat deze en met de personen, aan wien ze worden toegeschreven, en met de omstandigheden, waarin die worden voorgesteld, volkomen overeenkomen. De noodzakelijkheid, om dezen algemeenen regel in acht te nemen, loopt zoo sterk in 't oog, dat ik niet noodig heb mij hierbij langer op te houden. Zoowel het gewigt, als de moeijelijkheid van denzelfen is meest zichtbaar in het hartstogtelijke gedeelte. De Tragedie is het schouwtooneel der driften. Wij komen daar in de verwachting van geroerd te zullen worden; en hoe verstandig de Dichter ook zijn moge in zijne behandeling, hoe zedelijk in zijne oogmerken, hoe fraai in zijnen stijl, zoo het hem mislukt aandoening te verwekken, is zijne verdienste als Tragedie-Dichter niets; wij gaan koel en onvergenoegd naar huis, en hebben geene begeerte om het stuk ten tweedemale vertoond te zien.

De Hartstogten met zoo veel waarheid en nadruk te schilderen, dat de harten der aanschouwers met de sterkste deelneming vervuld worden, is eene bijzondere gave van het vernuft, die slechts aan weinigen geschonken is. Het vordert een sterk en warm gevoel. Het onderstelt, dat de Dichter het vermogen bezit, om in de karakters, welke hij schildert, diep in te dringen; om voor een oogenblik de persoon-zelf te worden, dien hij vertoont, en de gewaarwordingen en aandoeningen van dezen aan te nemen. Want het is niet mogelijk, zoo als ik reeds voorheen heb aangemerkt, de eigenlijke taal eener drift te spreken, zonder dat men zelf die drift ondervinde; en alleen gebrek of koelheid van eigen gevoel is de ware oorzaak, waarom zoo weinige Tooneel-Dichters in hunne pogingen om anderen te roeren gelukkig slagen.

Niemand, bij voorbeeld, die van toorn of angst, of een' dergelijken geweldigen hartstogt, hevig is aangedaan, zal in het hoofd krijgen, anderen eene beschrijving te geven van 't geen hij in dat oogenblik gevoelt, of hem te verhalen, waarop hij thans gelijk. Dit was nooit, en kan nimmer zijn de taal van een mensch, dat diep geroerd is. Het is de taal van iemand, die op eene koele wijze den toestand van een' ander beschrijft; of ook van den aangedanen persoon-zelfen, die, na dat zijne aandoening voorbij is, verhaalt, hoedanig zijn toestand in die oogenblikken van aandoening geweest is. En evenwel geven de Tragedie-Dichters ons telkens dergelijke beschrijvingen uit de tweede hand, in plaats van de echte en oorspronkelijke taal der drift. Wanneer, bij voorbeeld, in den *Cato* van ADDISON, *Lucia* aan *Portius* hare liefde belijdt, maar tevens met den plechtigsten eed verzekert, dat zij in den tegenwoordigen toestand van haar Vaderland niet met hem in het huwelijk wil treden, wordt *Portius* door deze onverwachte uitspraak ten uiterste verbaasd en bedroefd; ten minste de Dichter wil ons doen gelooven, dat hij op die wijze wordt aangedaan. Maar hoe drukt *Portius* dit gevoel uit?

„Door verbaasdheid getroffen zie ik stijf op u,
„als iemand, die van den bliksem getroffen naar den
„adem hijgt, en nog levend met wilde blikken blijft
„staren; een gedenkteeken van 's Hemels toorn.” *

Dit is alles, wat hij aan *Lucia* antwoordt. Maar heeft nu ooit eenig mensch, dat plotselijk ontsteld

---

* *Fix'd in astonishment, I gaze upon thee,
Like one just blasted by a stroke from Heav'n,
Who pants for breath, and stiffens yet alive
In dreadful looks; a monument of wrath.*

en door droefheid overstelpt wordt, zich op deze wijze uitgedrukt? Het is inderdaad eene treffelijke beschrijving, om gegeven te worden door een' ander, aangaande een mensch, dat in zulken toestand was. Een aanschouwer, die bij zoodanige onderhandeling tegenwoordig was geweest, zoude ons dit niet beter hebben kunnen beschrijven, dan met de woorden van *Portius*: „Door verbaasdheid getroffen zag hij stijf op „haar, als iemand, die van den bliksem getroffen naar „den adem hijgt enz.” Maar iemand, die zelf in het geval is, zal bij zulk eene gelegenheid geheel anders spreken. Hij zal zijn gevoel uitboezemen; hij zal medelijden afsmeeken; hij zal op de oorzaak zijner droefheid en verbazing blijven staan; maar nimmer zal hij het in de gedachten krijgen om zijn' eigen persoon en zijne houding te beschrijven, en ons door eene gelijkenis te toonen, hoe hij er uitziet. Zulke afbeeldingen der driften deugen even weinig in de Dichtkunst, als het in de Schilderkunst zou passen, dat men uit den mond van een beeld een papier liet hangen, hetwelk ons zeide, dat dit beeld een hoogst verbaasd en bedroefd mensch vertoonde.

In sommige andere gevallen, wanneer de Dichters zich niet van deze soort van beschrijvende taal in sterke driften bedienen, vervallen zij maar al te ligt tot gedwongene en onnatuurlijke gedachten, om daardoor het gevoel der personen, die zij als sterk aangedaan willen vertoonen, te sterker uit te drukken. Wanneer *OSMYN*, in de *Treurende Bruid*, na zijne scheiding van *ALMERIA*, in eene lange alleenspraak zich beklagt, dat zijne oogen niets anders dan de tegenwoordig zijnde voorwerpen aanschouwen, en *ALMERIA* niet meer kunnen zien, nadat zij is heen gegaan; wanneer *JOHANNA SHORE*, in *ROWE'S* Tragedie van dien naam, in hare uiterste nerslagtigheid haren echtgenoot ontmoetende, en bevindende, dat

hij haar vergiffenis had geschonken, den regen aanroept, dat hij haar zijne droppelen verleene, en de beken, dat zij haar heure wateren geven, om een' altoosdurenden voorraad van tranen te hebben, zien wij in deze plaatsen duidelijk, dat het niet OSMYN is, of JOHANNA SHORE, die spreken, maar de Dichter-zelf, die, in plaats van het gevoel dier personaadjen, welke hij verbeelden wil, aan te nemen, en haar zoo te laten spreken, als menschen in zulke omstandigheden zouden gesproken hebben, zijne verbeelding overspant, en zijn vernuft opblaast, om iets te zeggen, hetwelk ongemeen sterk en vurig is.

Wanneer wij letten op de taal, die door de menschen, welke eene wezenlijke drift gevoelen, gewoonlijk gevoerd wordt, zullen wij bevinden, dat dezelve altijd ongezoekt en eenvoudig is, dat zij wel eene menigte van Figuren heeft, die een' ontroerden en driftigen toestand der ziel te kennen geven; zoo als Vragen, Uitroepen, en Spraakwendingen (*Apostrophen*); maar dat zij nooit zulke Figuren gebruikt, die blootelijk tot sieraad en praal dienen. Nooit ontmoeten wij, bij het gevoel van wezenlijke driften, spitsvondigheid of kunst. De gedachten, welke de Drift opgeeft, zijn steeds eenvoudig en natuurlijk, als die onmiddellijk uit het voorwerp-zelf geboren worden. Drift zal zich nimmer in redekaveling en bespiegeling begeven, dan wanneer haar vuur begint te dooven. Nimmer zal zij lange redevoeringen houden; integendeel drukt zij zich gewoonlijk in korte, afgebrokene en niet zamenhangende redenen uit, zoo als met de heftige en ongeregelde bewegingen der ziel overeenkomen.

Toetsen wij nu de Fransche Tragedie-Dichters aan deze stellingen, die in de Natuur-zelve gegrond zijn, zoo zullen wij zeer dikwijls vinden, dat zij de proef niet kunnen doorstaan. Ofschoon zij in ver-

scheidene stukken der Tragische Poëzij groote verdiensten hebben; schoon velen hunner in het verwekken van zachte en teedere aandoeningen zeer gelukkig zijn, schieten ze nogtans in het hoog en sterk aandoenlijke doorgaans te kort. Hunne aandoenlijke redenen loopen te veel op lange Declamatiën uit. Er is te veel redenering en kunst, te veel zwier en gezochte schoonheid in. Zij geven den lezer slechts eenen flauwen indruk, in plaats van een sterk medegevoel in hem te verwekken.

SOPHOCLES en EURIPIDES zijn in dit stuk vrij wat gelukkiger geslaagd. In derzelve aandoenlijke tooneelen vinden wij nooit onnatuurlijke kunst; nooit overdrevene gedachten. Zij stellen ons het echt en onmiddellijk gevoel der Natuur, in eene eenvoudige, maar nadrukkelijke taal voor oogen, en dus missen zij in gewigtige omstandigheden zelden het hart te roeren. * Dit is mede eene voorname deugd van SHAKESPEAR, en tevens de hoofdoorzaak, waaraan moet worden toegeschreven, dat de tooneelstukken

---

* Niets, bij voorbeeld, kan roerender en aandoenlijker zijn, dan, bij EURIPIDES, de aanspraak van *Medea*, aan hare kinderen, nadat zij besloten had zich-zelve het leven te benemen; en niets natuurlijker, dan de inwendige strijd, welken den Dichter bij deze gelegenheid in haar gemoed laat omgaan.

Φεν, φεν. τι προσδεραπεσθε μ' ομμασιν τεκνα;
 Τι προσγελατε τον πανυζατον γελων;
 Αι, αι. τι δρασω; καρδια γαρ οιχεται,
 Γυναικες, ομμα φαιδρον ως ειδον τεκνων
 Ουκ αν δυναιμην. χαιρετω ββλενματα
 Τα προσθεν. etc.

EURIP. *Medea* vs. 1040.

van dezen Dichter, niettegenstaande hunne menigvuldige gebreken, zoo langen tijd behaagd hebben. Hij blijft, in het hevige der drift, meer dan eenig ander Dichter, bij de echte taal der Natuur. Hij geeft ons die taal zonder eenige vervalsching der kunst; en uit hem alleen kan men meer voorbeelden hiervan halen, dan uit alle andere Tragedie-Dichters te zamen. Ik wijze den lezer hier slechts naar dat verwonderlijke tooneel in *Macbeth*, waar MACDUFF de tijding ontvangt, dat zijne vrouw en alle zijne kinderen in zijn afwezen vermoord zijn. De aandoeningen, eerst van droefheid, en vervolgens van de hevigste wraakzucht tegen MACBETH, zijn op zulk eene wijze geschilderd, dat er geen hart kan zijn, 't welk dezelve niet gevoelt, en geene verbeelding in staat is, om eene sterker uitdrukking van de Natuur uit te denken.

Wat de zedelijke gedachten en aanmerkingen in de Tragedie betreft, spreekt het van zelve, dat die niet te vaak moeten terugkomen. Zij geven aan het stuk het voorkomen van gemaakte geleerdheid. Dit heeft bijzonder plaats in die Latijnsche Tragediën, welke op naam van SENECA gaan, en die niet veel meer zijn, dan eene Verzameling van Declamatiën en Zedespreuken, voorgedragen met eene schitterende praal, welke met den smaak dier tijden overeenkwam.

Ik ben evenwel geenszins van gedachten, dat de Zedelijke aanmerkingen geheel uit de Tragedie moeten weggelaten worden. Op de rechte plaats aangebragt, geven zij haar eene zekere waardigheid, en zijn, bij vele gelegenheden, bij uitstek natuurlijk. Wanneer menschen zich in zeer treurige omstandigheden bevinden; wanneer zij wisselvalligheden van het menschelijk geluk of in anderen zien, of zelve onder vinden; met één woord, wanneer zij in een der

grootte en beslissende tijdstippen des levens gebragt zijn, komen ernstige en zedelijke bedenkingen van zelve in hen op. Deugdzaam of niet, ieder mensch is bij zulke gelegenheden natuurlijk tot ernst geneigd. Dit is dan de natuurlijke toon der ziel, en geen Tragedie-Dichter moet dus zulke bekwame gelegenheden, om de zaak der deugd te bevorderen, wanneer ze zich opdoen, laten voorbijgaan. Zoo is, bij voorbeeld, de alleenspraak van den Kardinaal WOLSEY over zijn ongeval, bij SHAKESPEAR, waar hij een lang afscheid neemt van zijne grootheid, gelijk ook de lessen, welke hij vervolgens aan CROMWELL geeft, in zijne omstandigheden ongemeen natuurlijk; zij roeren en behagen aan alle lezers, en zijn tevens leerzaam en aandoenlijk. Een groot deel der verdiensten van ADDISON's *Cato* is gelegen in dien zedelijken draai van gedachten, welke bij uitstek in dit stuk doorstraalt. Ik heb, zoo wel in deze, als in de voorgaande Les gelegenheid gehad, om eenige gebreken in hetzelfde uit te monstren; en inderdaad het is noch warmte van gevoel, noch geschikte behandeling der fabel, waarin die Tragedie bijzonder uitmunt. Dan hieruit volgt echter niet, dat zij van alle verdiensten ontbloomt is. De zuiverheid en fraaiheid van taal; de waardigheid van het karakter van CATO; de brandende vaderlandsliefde, en alle die deugdzaame gevoelens, welke daarin heerschen, hebben altijd dit stuk in grootte achting gehouden, en zijn oorzaak, dat het niet alleen in Engeland, maar ook buiten slands grooten roem verworven heeft.

De Stijl en Versmaat der Tragedie moeten los, gemakkelijk en verscheiden zijn. Ons rijmloos Jambisch vers (*Blank verse*) is hiertoe zeer geschikt. Het heeft deftigheid genoeg om de uitdrukking te doen rijzen; het kan tot den eenvoudigen en gemeenzamen toon afdalen; is vatbaar voor eene groote

verscheidenheid van Kadans, en vrij van den dwang en de eentoonigheid van het Rijm. Eentoonigheid is een ding, hetwelk een Tragedie-Dichter voor alles moet vermijden. Wanneer hij overal dezelfde statigheid in zijn' stijl bewaart; overal denzelfden gang van maat en harmonie in zijne verzen houdt, kan het niet missen, of hij wordt vervelend. Hij moet zekerlijk niet in den gemeenen en achteloozen toon vallen; zijn stijl moet steeds kracht en deftigheid hebben, maar het moet niet de eenvormige deftigheid van het Heldendicht zijn. Zijn stijl moet die stoutheid en losheid aannemen, welke met het vrijere der Zamenspraak, en het ongeregelde der Hartstogten overeenkomt.

Een van de grootste nadeelen der Fransche Tragediën is deze, dat zij altijd in Rijm geschreven zijn. De aard der Fransche taal brengt dit mede, ten einde dien dichtstijl van de bloote Proza te onderscheiden. Maar dit zelfde legt der vrijheid der Tragische Zamenspraken aan kluisters; veroorzaakt eene vervelende eentoonigheid, en is in zekeren zin voor de kracht en sterkte der driften doodelijk. *VOLTAIRE* beweert, dat de moeijelijkheid, om in het Fransch rijmende verzen te maken, eene der groote oorzaken is van het vermaak, hetwelk de aanschouwers bij het hooren van zulk een stuk ondervinden. „Het ware met onze „Tragedie gedaan,” zegt hij, „wanneer wij in rijm- „looze verzen schreven; neem de moeijelijkheid weg, „zoo is de geheele verdienste weggenomen.” Eene zeldzame gedachte! Even als of het vermaak der toehoorders niet sproot uit de aandoeningen, welke de Dichter weet te verwekken, maar uit de gedachten aan de mocite, die de Dichter in zijne kamer heeft doorgeworsteld, om mannelijke en vrouwelijke rijmklanken bijeen te krijgen. Wat betreft die schitterende vergelijkingen in Rijm, en die korte Coupletten,

waarmede onze Engelsche Dichters voormaals gewoon waren, niet alleen ieder Bedrijf eener Tragedie, maar somtijds ook de gewigtigste tooneelen te besluiten, daaromtrent heb ik niet noodig iets meer te zeggen, dan dat zij duidelijke overblijfsels waren der voormalige barbaarsche tijden; kinderachtige sieraden, die blootelijk dienden om den valschen smaak der toehoorders te voldoen, en die thans algemeen zijn afgeschafft.

Ik zal deze verhandeling over de onderscheidene deelen der Tragedie met eene korte beschouwing van het Grieksche, Fransche en Engelsche tooneel, en met eenige aamerkingen over de voornaamste Schrijvers besluiten.

Van de voornaamste eigenschappen der Grieksche Tragedie heb ik reeds op zijne plaats gesproken. Dezelve was met het Liergezang van den Rei versierd, wiens oorsprong, en de daaruit voortspuitende voordeelen en nadeelen, ik in de voorgaande Les duidelijk heb aangewezen. De Fabel der Grieksche Tragedie was altijd bij uitstek eenvoudig. Er kwamen weinig tusschenvoorvallen in haar te pas. In de behandeling van dezelve werden de Éénheden van Handeling, Tijd en Plaats zorgvuldig in acht genomen. Het Wonderbare, of de tusschenkomst van Goden, was daarin gebruikelijk; en 't geen gewisselijk een gebrek in dezelve was, hierop was veeltijds de laatste ontkenning van het stuk gegrond. De Liefde was, behalve in één of twee gevallen, van de Grieksche Tragedie geheel buitengesloten. Het onderwerp was veelal op het Noodlot, of een onvermijdelijk ongeluk gegrond. Er straalde altijd iets van godsdienstige en zedelijke gevoelens in dezelve door; maar van den strijd der driften, en van de onheilen, waarin wij door deze gedompeld worden, werd veel minder gebruik gemaakt, dan in de

Nieuwe Tragediën. De Fabel van de stukken der Grieken is gemeenlijk uit oude overleveringen omtrent de lotgevallen hunner Natie genomen. HERCULES gaf stof tot twee Tragediën. De geschiedenis van ÉDIPUS, Koning van *Theben*, en van zijn ongelukkig geslacht, tot zes. De Trojaansche oorlog met deszelfs gevolgen, tot niet minder dan zeventien. Er is slechts één stuk, hetwelk op latere tijden ziet; namelijk de *Perzen* van ÉSCHYLUS, dat de onderneming van XERXES behandelt.

ÉSCHYLUS is de Vader der Grieksche Tragedie, en bezit beide de schoonheden en de gebreken van een' vroeg, oorspronkelijk Dichter. Hij is stout, krachtig en levendig; maar duister en zwaar om te verstaan; deels uit hoofde van den gebrekkigen staat, waarin zijne werken, die meer dan die der andere Grieksche Tragedie-Dichters van den Tijd geleden hebben, tot ons zijn gekomen; deels ook door den aard van zijnen Stijl, welke met Metaforen overladen, stijf en gezwollen is. Hij is vol van krijgshaftige denkbeelden en beschrijvingen. Hij bezit veel vuur en verhevenheid, maar minder teederheid dan sterkte. Hij heeft veel op met het Wonderbare De Geest van DARIUS, in de *Perzen*, de Ingeving van CASSANDRA, in den *Agamemnon*, en de Gezangen der Furiën in de *Eumeniden*, zijn schoon in hunne soort, en duidelijke kenmerken van des Dichters vernuft.

SOPHOCLES is van de drie Grieksche Tragedie-Dichters de grootste; hij is de kunstigste in de behandeling van zijn onderwerp; de meest juiste en verhevenste in zijne gevoelens. Bijzonder munt hij uit in de gave van schilderen. Het verhaal van den dood van ÉDIPUS (in den *Oedipus Coloneus*), en van den dood van HÉMON en ANTIGONE (in deszelfs *Antigone*), zijn volmaakte modellen van beschrijvingen voor

Tragedie-Dichters. EURIPIDES wordt geacht meer teederbartig te zijn dan SOPHOCLES; ook heeft hij meer zedelijke gedachten. Maar in de behandeling zijner stukken is hij veel onnaauwkeuriger; de aankondiging, of de manier, waarop zijne stukken geopend worden, is veel minder kunstig; en de zangen van den Rei, schoon bij uitstek dichterlijk, hebben in 't gemeen minder verband met het Hoofdbedrijf, dan die van SOPHOCLES. Beiden nogtans hebben als Tragedie-Dichters groote verdiensten. Zij zijn keurig en fraai in hunnen stijl; meerendeels juist in hunne gedachten; zij spreken de taal der Natuur, en, wanneer men het onderscheid tusschen de oude en hedendaagsche denkwijze in aanmerking neemt, zijn zij met hunne eenvoudigheid roerend en belangwekkend.

De inrigting der Tooneelvertooningen bij de Grieken en Romeinen was, in sommige opzigten, zeer zonderling, en geheel onderscheiden van hetgene bij ons plaats heeft. Niet alleen gingen de Zangen van den Rei vergezeld door speeltuigen, maar daarenboven had de Zamenspraak, gelijk de Abt DU BOS met vele geleerdheid heeft bewezen, * ook nog hare eigene soort van melodie, welke op noten konde gesteld worden; zij werd als eene soort van Recitatief uitgevoerd tusschen twee spelers, en door speeltuigen ondersteund. Die zelfde Geleerde heeft getracht te bewijzen, maar met minder schijn van waarheid, dat bij sommige gelegenheden de mondelijke voordragt en de gebaarmaking, op het Romeinsche tooneel, van elkander gescheiden werden, zoodat een der spelers sprak, en een ander de bewegingen en gebaren maakte, welke bij het voorstel van den eersten pasten.

---

* *Reflexions sur la Poësie et Peinture.*

De spelers in de Tragedie waren gekleed in een' langen tabberd, *Syrma* geheeten, die langs het tooneel sleepte. Zij gingen in Cothurnen of hooge Laarzen, die hunne gestalte merkelyk grooter maakten; en zij waren altijd gemaskerd. Hunne maskers waren gelijk helmen, die het geheele hoofd bedekten; de opening derzelve bij den mond was zoo ingerigt, dat de stem daardoor veel sterker klonk, om door geheel hunne groote schouwburgen te kunnen verstaan worden; ook was het aangezigt zoo gemaakt en geschilderd, als met de jaren en de omstandigheden der vertoonde personen overeenkwam. Wanneer in één tooneel dezelfde persoon onderscheidene aandoeningen moest vertoonen, zegt men, dat het masker zoo geschilderd was, dat de tooneelspeler, naar dat hij de eene of andere zijde van het gezigt naar de aanschouwers keerde, het onderscheidene van zijn' toestand konde uitdrukken. Edoch, deze geheele inrigting moet vele nadeelige gevolgen hebben gehad. Het masker moet de aanschouwers beroofd hebben van al het vermaak, hetwelk uit de natuurlyk bezielde uitdrukking van het oog en de houding voortspruit; en dit, gevoegd bij de andere omstandigheden, boven gemeld, kan ons geen zeer gunstig denkbeeld van de tooneelvertooningen der Ouden geven. Echter dient ten voordeele van dezelve in gedachten gehouden te worden, dat hunne schouwburgen eene veel grooter plaats besloegen, dan de onze, en met eene verbazende menigte volks opgevuld waren. Van boven waren die schouwburgen niet gedekt, en blootgesteld aan de open lucht. De spelers werden op een' veel grooter afstand, en dus niet zeer duidelyk, van den grooten hoop der aanschouwers gezien, 't welk het uitzigt der oogen van minder belang deed zijn, en het eenigzins noodzakelyk maakte, dat hunne wezenstrekken overdreven, de stem versterkt, en hun geheele voor-

komen boven de natuur verhoogd werd, om sterker indruk te maken. Dit is zeker, dat, daar tooneelvertooningen de meest geliefde uitspanningen der Grieken en Romeinen waren, de zorg, die zij aan eene goede uitvoering besteedden, en de pracht, die aan de schouwburgen te koste gelegd werd, verre alles overtreffen, wat men in latere tijden in dit opzigt heeft ondernomen.

In de werken van sommige Fransche Tooneeldichters, bijzonder van CORNEILLE, RACINE en VOLTAIRE, heeft de Tragedie zich met grooten luister en achtbaarheid vertoond. Men kan hun den lof niet weigeren, dat zij de Tragedie der Ouden, door de invoering van meer tusschenkomende gevallen, door grooter verscheidenheid van driften, door uitvoeriger ontwikkeling van karakters, en door meer gewigt aan het onderwerp bij te zetten, verbeterd hebben. Zij hebben getracht de oude modellen in regelmatigheid van behandeling na te volgen. Zij nemen de Éénheden, al het welvoeglijke in de gedachten, en het zedelijke zeer wel in acht; en hun stijl is in het gemeen zeer dichterlijk en fraai. Hetgeen de Engelsche smaak voornamelijk in hunne stukken zoude afkeuren, is gebrek aan vuur en sterkte, en aan natuurlijke taal der driften. Er is veeltijds in die stukken te veel zamenspraak, in plaats van handeling; te veel declamatie, in plaats van aandoening; te veel kunst, in plaats van eenvoudigheid. VOLTAIRE erkent deze gebreken van het Fransche tooneel. Hij stemt toe, dat hunne beste Tragediën het hart niet genoeg roeren; dat de Galanterie, die in dezelve heerscht, en de lange, fijngesponnen Zamenspraken, waarvan zij vol zijn, menigmaal eene zekere flauwheid over dezelve verspreiden; dat de Schrijvers bevreesd schijnen te zijn om al te Tragisch te worden; waarbij hij openhartig dit zijn oordeel voegt, dat, om eene volkomene Tragedie

voort te brengen, noodig ware, de heftigheid en de handeling, waardoor de Engelsche tooneelstukken zich onderscheiden, te vereenigen met de naauwkeurigheid en zorg voor de welvoeglijkheid, waarin de Fransche stukken uitmunten.

CORNEILLE, die eigenlijk de Vader is der Fransche Tragedie, onderscheidt zich door het deftige en edele zijner gevoelens, en door de vruchtbaarheid zijner verbeelding. Zijn Vernuft, hetwelk buiten tegenspraak zeer rijk was, schijnt evenwel meer voor het Helden-dicht, dan voor eene Tragedie geschikt te zijn geweest; want hij is in het gemeen meer groot en schitterend, dan teeder en aandoenlijk. Hij declameert het meest van alle Fransche Tragedie-Schrijvers. Men kan van hem zeggen, dat hij het weidsche van DRYDEN met het vuur van LUCANUS vereenigt, en beiden in hunne gebreken van buitensporigheid en heftigheid gelijk. Hij heeft eene groote menigte Tragediën geschreven, die in waarde zeer verschillen. Zijne beste en meest geachte stukken zijn *de Cid*, *Horatius*, *Polyeuctes* en *Cinna*.

RACINE is, als Tragedie-Dichter, merklijk boven CORNEILLE verheven. Hij mist wel dien rijkdom en grootheid van CORNEILLE's verbeelding; maar hij is ook vrij van deszelfs gezwollenheid, en overtreft hem verre in teederheid. Weinig Dichters inderdaad zijn zoo téergevoelig en aandoenlijk als RACINE. Zijne *Fédra*, zijne *Andromache*, zijne *Athalie*, en zijn *Mithridates*, zijn uitmuntende stukken, en doen het Fransche tooneel groote eer aan. Zijne taal en versmaat zijn ook ongemeen fraai. Mijsns oordeels is hij in den Poëtischen Stijl het gelukkigst geweest van alle Fransche Schrijvers; hij heeft het Rijm met groot voordeel en gemak gebruikt, en de volkomenste welluidendheid aan hetzelfde gegeven. VOLTAIRE heeft herhaalde reizen de *Athalie* van RACINE voor het

meesterstuk des Franschen Tooneels verklaard. Het is een stuk uit de Gewijde Geschiedenis, en heeft veel van zijne verhevenheid aan het achtbare van den Godsdienst te danken; maar het is minder aandoenlijk en belangrijk dan de *Andromaché*. RACINE heeft twee zijner stukken naar EURIPIDES gevolgd. In de *Fédra* is hem dit bij uitstek wel gelukt; maar zoo goed niet, naar 't mij dunkt, in de *Ifgenia*, waarin de karakters van den ouden tijd door ongepaste Galanterie te veel van hunne waarde verliezen. ACHILLES is een Fransch Minnaar, en ERIFILE eene Vrouw van den hedendaagschen smaak. *

---

* Het zal sommigen mijner lezers denkelijk niet onaangenaam zijn de verschillende karakters van CORNEILLE en RACINE in deze schoone Latijnsche verzen eens Franschen Dichters voortreffelijk geschetst te zien.

CORNEILLE.

*Illum nobilibus majestas evehit alis.
Vertice tangentem nubes: stant ordine longo
Magnanimi circum heroës, fulgentibus omnes
Induti trabeis, Polyuctus, Cinna, Seleucus,
Et Cidus, et rugis signatus Horatius ora.*

RACINE.

*Hunc circumvolitat penna alludente Cupido,
Vincta triumphatis insternens florea scentis;
Colligit haec mollis genius, levibusque catenis
Heroas stringit dociles, Pyrrhosque, Titosque,
Pelidasque, atque Hippolytos, qui sponte sequuntur
Servitium, facilesque ferunt in vincula palmas.
Ingentes nimirum animos CORNELIUS ingens,
Et quales habet ipse, suis heroibus afflat
Sublimes sensus; vox olli mascula, magnum os,
Nec mortale sonans. Rapido fuit impetu vena*

VOLTAIRE is in vele van zijne Tragediën niet minder dan een zijner voorgangers. In één hoofdpunt heeft hij hen allen overtroffen; namelijk in de welgekozene en gewigtige omstandigheden, die hij met zoo veel kunst in zijne stukken heeft gebragt. Hierin is zijne grootste verdienste gelegen. Hij is zekerlijk niet vrij van de gebreken der overige Fransche Tragedie-Dichters, daar het hem somtijds aan nadruk mangelt, en zijne redenen vaak te lang en te declamerend zijn; maar zijne karakters zijn levendig geteekend, zijne gebeurtenissen treffend, en zijne gevoelens zeer verheven. De *Zaire*, *Alzire*, *Merope*, en het *Weeskind van China*, zijn vier meesterlijke Tragediën, en verdienen allen lof. Ook is VOLTAIRE —

Vena Sophocletis non inficienda fluentis.
 RACINIUS Gallis haud visos ante theatris
 Mollior ingenio teneros induxit amores.
 Agrippina, licet Romano robore Burrhus
 Polleat, et magni generosa superbia Pori
 Non semel eniteat, tamen esse ad mollia natum
 Credideris vatem; vox olli mellea, lenis
 Spiritus est; non ille animis vim concitus infert,
 At coecos animorum aditus rimatur, et imis
 Mentibus occultos, Syren penetrabilis, ictus
 Insinuans, palpando ferit, laeditque placendo.
 Vena finit facili non intermissa nitore,
 Nec rapidos semper volvit cum murmure fluctus;
 Agmine sed leni fluitat. Ceu gramina lambit
 Rivulus, et, coeco per prata virentia lapsu
 Aufuglens, tacita fluit indeprensus arena;
 Flore micant ripae illimes; huc vulgus amantum
 Convolat, et lacrymis auget rivalibus undas:
 Singultus undae referunt, gemitusque sonoros
 Ingemnant; molli gemitus imitante susurro.

Templum Tragoediae, per T. MARST
 e Societate Jesu.

hetgeen men misschien niet zoude verwachten — ten opzichte van de gevoelens, godsdienstiger en zedelijker dan alle andere Tragedie-Dichters.

Schoon de Muzikale Tooneelstukken van METASTASIO niet geheel aan de vereischten van eigenlijke en regelmatige Tragediën beantwoorden, komen zij nogtans zoo nabij aan dezelve, en hebben zoo veel verdienste, dat het onbillijk zoude zijn dezen met stilzwijgen voorbij te gaan. In fraaiheid van Stijl, in bevalligheid van Lier-Poëzij, en in schoonheid van gedachten, munten zij ten sterkste uit. Zij zijn vol van weluitgedachte en gewigtige omstandigheden. De Zamenspraak heeft in hare gedrongenheid en vaardigheid zeer vele overeenkomst met die der oud-Grieksche Tragediën; en is veel levendiger en tevens veel natuurlijker, dan de lange Declamatie van het Fransche Tooneel. Maar de kortheid der stukken-zelve, en de inmenging van zoo veel Lier-Poëzij, als deze soort van dichtstukken medebrengt, veroorzaakt dikwijls, dat de loop der gevallen te snel wordt, en hindert die vereischte ontwikkeling der karakters, en die genoegzame voorbereiding tot de uitkomsten, die zoo noodzakelijk zijn, om aan de Tragedie de behoorlijke waarschijnlijkheid te geven.

Nu moet ik nog kortelijk van den staat der Tragedie in Engeland spreken; welker algemeen karakter daarin bestaat, dat zij levendiger en hartstogtelijker, maar tevens onregelmatiger en onnaauwkeuriger is, en zich minder om de welvoegelijkheid en fraaiheid bekommert, dan de Fransche. Wanneer men in het oog houdt, dat het Hartstogtelijke de ziel is der Tragedie, moet men bekennen, dat de Engelschen zich op eene hoogere soort van voortreffelijkheid hebben toegelegd, schoon zij, in de uitvoering, bij het Hartstogtelijke niet altijd die andere schoonheden gevoegd hebben, die met hetzelfde behoorden verbonden te zijn.

Het eerste voorwerp, 't welk zich bij de beschouwing van het Engelsche Tooneel aan ons opdoet, is de groote SHAKESPEARE. Groot kan hij met regt genoemd worden, daar de uitgebreidheid en sterkte van zijn natuurlijk Vernuft, zoowel in de Komedie als Tragedie, tot nog toe geene wéerga hebben gehad. * Maar tevens is het een Vernuft, hetwelk in 't wild opschiet, waaraan de regte smaak ontbreekt, en dat genoegzaam van alle hulp der Kunst verstoken is. Hij is langen tijd de Afgod der Britsche Natie geweest. Veel is over hem gesproken en geschreven; de Oordeelkunde heeft zich met Verhandelingen over zijne woorden en geestige invallen uitgeput; en met dit alles blijft het tot op den huidige dag nog onbeslist, of zijne schoonheden, dan

---

* Het karakter van SHAKESPEARE, ZOO als hetzelfde door DRYDEN geschetst is, is niet alleen juist, maar ook bij uitstek keurig en fraai. „Hij was van al de Nieuwe, en „mogelijk ook de Oude Dichters, degene, welke den rijksten en meest bevattenden geest bezat. Al de beelden „der Natuur waren steeds voor zijnen geest tegenwoordig, „en hij teekende dezelve niet alleen kunstig, maar ook „gelukkig. Wanneer hij iets beschrijft, ziet men het niet „blootelijk, maar men voelt het. Zij, die hem van gebrek „aan geleerdheid beschuldigen, geven hem de grootste „lofspraak. Hij was natuurlijk geleerd. Hij had geene „boeken noodig om daarin de Natuur te lezen. Hij zocht „haar in haar-zelve, en daar vond hij haar. Ik kan „niet zeggen, dat hij overal gelijk is. Ware hij dit, ik „zoude hem onregt doen, met hem bij den grootsten der „mensen te vergelijken. Hij is dikwijls flauw en smakeloos; zijn boert slaat dikwijls tot dubbelzinnigheden „over, zijn ernst is dikwijls winderig. Maar hij is altijd „groot, wanneer zich eene gewigtige gelegenheid aan hem „opdoet.”

DRYDEN, *Essay of Dramatic Pœtisy.*

zijne gebreken de grootsten zijn. Men vindt in zijne stukken ontelbare tooneelen en plaatsen; plaatsen, die alles overtreffen, wat men bij andere Tooneeldichters vindt, maar er is bijna niet één onder zijne stukken, hetwelk men volstrekt goed kan noemen, of van het begin tot het einde met een onafgebroken vermaak lezen. Behalve de verregaande onregelmatigheden in de behandeling, en de wonderlijke vermen- ging van boert en ernst in hetzelfde stuk, worden wij telkens geërgerd door onnatuurlijke gedachten, harde uitdrukkingen, eene zekere duistere gezwollen- heid, en gezochte woordspelingen; en deze storingen in ons genoegen komen al te dikwijls dan, wanneer wij het minst gestoord willen worden. Al deze ge- breken evenwel weet SHAKESPEARE te vergoeden door de twee grootste deugden, die ooit een Tragedie- Dichter kan bezitten; zijne levendige en verscheidene manier van Karakter-schilderen, en zijne sterke en natuurlijke uitdrukking der Hartstogten. Deze zijn zijne hoofddeugden; op deze rust zijne geheele ver- dienste. Niettegenstaande zijne menigvuldige onge- rijmdheden, bevinden wij ons, onder het lezen van zijne stukken, altijd onder onze medemenschen; wij vinden misschien wel hunne zeden gemeen, hunne gevoelens ruw en plomp; maar zij zijn toch altijd menschen; zij spreken eene menschelijke taal, en hebben menschelijke driften; wij nemen deel in het- geen zij zeggen of doen, omdat wij voelen, dat zij eene zelfde natuur hebben als wij. Men behoeft zich dus niet te verwonderen, dat de lezers in het gemeen van de beschaafder en regelmatiger, maar tevens koeler en kunstiger stukken van andere Dichters, met ver- maak tot zulke warme en echte schilderijen der men- schelijke natuur terug keeren. Behalve dit heeft SHA- KESPEARE nog de verdienste, dat hij eene wereld van Bovennatuurlijke wezens voor zich-zelfen heeft ge-

schapen. Zijne Spoken, Tooverheksen en Geesten van allerlei soort, worden met zulk eene huiveringvolle en geheimzinnige plegtigheid voorgesteld, en spreken eene zoo bijzondere taal, dat de verbeelding ten sterkste daardoor wordt getroffen. Zijne beide meesterstukken, waarin, mijns oordeels, de sterkte van zijn Vernuft voornamelijk doorstraalt, zijn *Othello* en *Macbeth*. Wat zijne Historische stukken betreft, dezelve zijn, eigenlijk gezegd, noch Tragediën, noch Komediën; maar alleen eene bijzondere soort van Tooneel-verlustigingen, waarvan het doel is de zeden der tijden, van welke hij spreekt, te beschrijven, de hoofdkarakters te vertoonen, en de verbeelding te vestigen op de gewigtigste gebeurtenissen en omwentelingen, welke in ons eigen Land zijn voorgevallen. *

Na den leeftijd van SHAKESPEARE kunnen wij nog op verscheidene enkele Tragediën van groote waarde roemen; maar wij hebben niet veel Tooneel-Dichters, wier werken over het geheel eene bijzondere beoordeeling of buitengewonen lof verdienen. In de Tragediën van DRYDEN en LEE is veel vuur, maar dit is tevens met veel gezwollenheid vermengd. De *Theodosius*, of *de Kracht der Liefde*, van LEE, is het beste zijner stukken, en in sommige Tooneelen van dezelve heerscht veel vuur en gevoel; maar de aanleg van het stuk is te Romanesk, en de gevoelens zijn overdreven. OTWAY had van natuur zeer veel be-

---

* Eene uitmuntende verdediging van SHAKESPEARE's Historische stukken, en verscheidene juiste aanmerkingen over zijne bijzondere deugden als Tragedie-Schrijver, zijn te vinden bij MONTAGUE, in zijne *Proeve over de Schriften en het Vernuft van SHAKESPEARE*, (*Essay on the Writings and Genius of Shakespeare*). (Dit stuk is in het Hoogduitsch vertaald, en met Bijvoegselen vermeerderd door den Hofraad ESCHENBURG.)

gaafdheid om Tooneelstukken te maken, en deze vertoont zich, op de voordeligste wijze, in zijne twee voornaamste Tragediën, *het Weeskind*, en *het Behouden Venetië*. Mogelijk is hij hier al te Tragisch, daar de ongelukken zoo ten uiterste droevig zijn, dat zij het gemoed pijnigen en verscheuren. Hij is buiten twijfel een Dichter van vernuft en sterk gevoel; maar tevens is hij bij uitstek grof en zonder smaak. Geene Tragediën zijn minder zedelijk dan de zijne. Men vindt bij hem geene edelaardige gevoelens, maar meest overal eenen geest van losbandigheid. Zijne manier is juist het tegengestelde van de welvoeglijkheid der Franschen; zelfs heeft hij opzettelijke vuile taal en onbetamelijke zinspelingen in de aandoenlijkste gedeelten der Tragedie gemengd.

De Tragediën van ROWE zijn juist het tegengestelde van die van OTWAY. Dezelve zijn vol van verhevene en zedelijke gedachten. De Poëzij is veeltijds goed, en de taal altijd zuiver en fraai; maar aan de meesten zijner stukken ontbreekt vuur en kracht; en zij zijn meer bloemrijk dan Tragisch. Twee nogtans zijner voortbrengsels moeten niet onder dit algemeene oordeel begrepen worden; namelijk *Johanna Shore*, en de *Schoone Boetvaardige (the Fair Penitent)*, welke beide zoo vele en waarlijk hartstogtelijke tooneelen bevatten, dat zij met regt de geliefkoosde stukken van het Algemeen zijn geworden.

De Wraak van YOUNG (*the Revenge*) is een stuk, hetwelk veel vernuft en vuur vertoont; maar het is niet aandoenlijk genoeg, en loopt te veel over aanstootelijke en afgrijsselijke driften. *De Treurende Bruid* van CONGREVE heeft sommige zeer kunstig uitgedachte omstandigheden, en zeer veel goede Poëzij. De twee eerste Bedrijven zijn verwonderlijk. De ontmoeting van ALMERIA met haren Echtgenoot OSMYN, in het graf van ANSELMO, is eene van de

plegtigste en treffendste omstandigheden, welke in eenige Tragedie kan gevonden worden. De gebreken in de Wending van het stuk heb ik in de voorgaande Les aangetoond. De Tragediën van THOMSON zijn te vol van stijve zedekunde, en worden daardoor langdradig en gemaakt. *Tankred* en *Sigismunda* overtreft ver de overigen, en verdient, ten opzichte der Fabel, de Karakters, en de Gevoelens, eene plaats onder de beste Engelsche Tragediën. Van later stukken, en nog levende Schrijvers te spreken, behoort niet tot mijn oogmerk.

Wanneer men over het geheel de Tragische werken der onderscheidene Volken opneemt, zal men bij het slot dit gevolg opmaken. Eene Grieksche Tragedie is de voorstelling van eenige treurige of ongelukkige gebeurtenis, welke somtijds een gevolg is van drift of wanbedrijf, maar meermalen van het Besluit der Goden; eene voorstelling, die geene groote verscheidenheid van deelen en voorvallen bevat, maar op eene eenvoudige en bevallige wijze is uitgevoerd, en door de Poëzij van den Rei verhoogd wordt. Eene Fransche Tragedie is eene aancenschakeling van kunstige en zeer beschaafde gesprekken, loopende over eene menigte van Tragische en gewigtige omstandigheden, die met weinig handeling en vuur, maar met groote dichterlijke schoonheid en zorg voor de bewaring van het betamelijke zijn voorgedragen. Eene Engelsche Tragedie is de strijd van sterke driften, welke ons in hare geheele heftigheid worden voorgesteld; voortbrengende zware onheilen; dikwijls zeer onregelmatig behandeld; overal vol handeling; en den aanschouwer met grooten kommer vervullende. De Oude Tragediën waren eenvoudiger en natuurlijker; de Nieuwe zijn kunstiger en meer zamengesteld. Bij de Franschen is meer nauwkeurigheid; bij de Engelschen meer vuur. *Andromache* en *Zaire*, doen het hart smelten, *Othello*

en het *Geredde Venetië* verscheuren hetzelfde. Het is opmerkelijk, dat drie der grootste meesterstukken van het Tragisch Tooneel der Franschen Godsdienstige onderwerpen hebben; de *Athalie* van RACINE, de *Polyeuktes* van CORNEILLE, en de *Zaire* van VOLTAI-RE. Het eerste van deze stukken heeft eene geschiedkundige plaats uit het Oude Testament ten grondslage; in de beide anderen ontstaat het Aandoenlijke uit den ijver en de verkleefdheid der hoofdpersonadien aan het Christelijk Geloof; en in alle drie hebben de Schrijvers op eene zeer gepaste wijze gebruik gemaakt van het eerwaardige, hetwelk met Godsdienstige denkbeelden verknocht is.

TWEE - EN - VEERTIGSTE LES.

OVER DE KOMEDIE — GRIEKSCHE EN ROMEINSCHÉ — FRANSCHÉ — ENGELSCHÉ KOMEDIE.

De Komédie is, door haren heerschenden geest en toon, genoeg van de Tragedie onderscheiden. Terwijl medelijden, afschrik, en de overige sterke hartstogten, het gebied der laatstgenoemde uitmaken, is het voorname, of liever eenigste werktuig der eerste, het Lachwekkende of Belagchelijke. De Komédie stelt zich noch het zware lijden, noch de groote wánbedrijven der menschen tot voorwerpen, maar derzelve dwaasheden en mindere fouten; die gedeelten van hun karakter, welke in den aanschouwer een gevoel van ongepastheid verwekken, en hen aan de berisping of de bespottung van anderen blootstellen, of hen ten minste in de verkeerung lastig maken.

Dit algemeene denkbeeld der Komédie, als eene bespottelijke vertoening van de onbetamelijkheden en dwaasheden der menschen, is een zeer nuttig en zedelijk denkbeeld. Er is niets in den aard, of den

algemeenen aanleg dezer soort van stukken, waardoor dezelve berispelijk zouden zijn. De zeden der menschen te beschaven, oplettendheid op het betamelijke in den gezelligen omgang te bevorderen, en vooral de Ondeugd bespottelijk te maken, is een' wezenlijken dienst doen aan het menschdom. Verscheidene gebreken en ondeugden worden veel beter door middel van het Belagchelijke bestreden, dan door ernstige tegenkantingen en bewijsredenen. Maar tevens kan men niet ontkennen, dat het Belagchelijke een middel is van dien aard, dat het, door eene onkundige en ongeschikte hand gebruikt wordende, zeer ligtelijk, in plaats van goed, kwaad aan de maatschappij kan doen. Want het is er ver af, dat het Belagchelijke, gelijk sommigen beweerd hebben, een toets der waarheid zoude zijn. Integendeel kan hetzelfde door de kleuren, die het aan de dingen geeft, ligtelijk misleiden en bedriegen; en het is dikwijls veel moeilijker te beoordeelen, of die kleuren natuurlijk en gepast zijn, dan het onderscheid tusschen eenvoudige waarheid en dwaling waar te nemen. Het is hierdoor aan losbandige Komedie-Schrijvers maar al te dikwijls gelukt, karakters en voorwerpen in een belagchelijk licht te stellen, die zulks niet verdienden. Maar dit is een gebrek, hetwelk niet aan de Komedie-zelve, maar aan den geest en de denkwijze dier Schrijvers moet geweten worden. Onder de handen van een' litzinnig en zedenloos Schrijver zal de Komedie misleiden en bederven; daar zij integendeel onder die van een' deugdzaam en welgezind Schrijver eene niet alleen aangename en onschuldige, maar ook prijselijke en nuttige verlustiging zal worden. De Fransche Komedie is eene voortreffelijke school voor de zeden, daar de Engelsche maar al te dikwijls de school der Ondeugd is geweest.

Dezelfde regelen met opzigt op de Dramatische

Handeling, die ik in de voorgaande Les voor de Tragedie heb opgegeven, gelden insgelijks voor de Komēdie, en dus zal onze verhandeling over deze laatste merkelijk korter worden. Het is in de beide soorten van Tooneelstukken even noodzakelijk, dat zij eene behoorlijke Éénheid van Handeling ten onderwerp hebben; dat de Éénheden van Tijd en Plaats, zoo veel mogelijk, waargenomen worden; dat is, dat de Tijd der handeling binnen behoorlijke palen blijve, en dat de Plaats der handeling nimmer, althans niet in hetzelfde Bedrijf, veranderd worde; dat de bijzondere Tooneelen, of op elkander volgende gesprekken, behoorlijk met elkander in verband staan; dat het Tooneel nimmer voor het einde van een Bedrijf geheel ledig zij; en dat er altijd eene blijkbare reden gevonden worde, waarom de onderscheidene personaadjen van tijd tot tijd op het Tooneel komen, en weder vertrekken. Het oogmerk van al deze regelen was, gelijk ik heb aangetoond, geen ander, dan de Navolging zoo nabij als mogelijk is aan de Waarschijnlijkheid te brengen; iets, 't welk volstrekt noodzakelijk is, om ons in de Nabootsing vermaak te doen vinden. Deze zelfde reden vordert misschien eene stip-ter waarneming der Tooneelwetten in de Komēdie, dan in de Tragedie. Want daar wij met de Handeling der Komēdie gemeenzamer bekend zijn, dan met die der Tragedie, en de eerstgenoemde meer gelijkheid heeft met hetgene wij in het dagelijksche leven zien gebeuren, kunnen wij hierbij beter over de waarschijnlijkheid oordeelen, en worden door gebrek aan dezelve meer gērgerd. Men moet steeds in het oog houden, dat het Waarschijnlijke en Natuurlijke, zoo in het beloop der geschiedenis, als in de karakters en gevoelens der ingevoerde personen, den voornamen grondslag uitmaken, waarop de geheele schoonheid der Komēdie rust.

De onderwerpen der Tragedie zijn tot geen bijzonder land of tijd bepaald. De Tragedie-Dichter kan zijn Tooneel plaatsen in wat land hij wil; hij kan de stof voor zijn stuk, of uit de geschiedenis van zijn Vaderland, of uit die van een ander land nemen, en hij kan dezelve nemen uit welk tijdperk hem goeddunkt; hoe ver het ook van den tijd, waarin hij schrijft, verwijderd zij. Maar het tegendeel heeft plaats in de Komēdie; en de reden hiervan loopt van zelf in 't oog. In de groote ondeugden, groote deugden en sterke driften, zijn de menschen van alle landen en tijden aan elkander gelijk; en dus zijn zij alle geschikte onderwerpen voor de Tragische Muze. Maar die betamelijkheden van gedrag, die fijner onderscheidingen van karakter, welke de onderwerpen der Komēdie uitmaken, zijn in onderscheidene landen en tijden verschillend, en kunnen dus van vreemden niet zoo wel verstaan worden, als van inboorlingen. Wij beklagen de Helden van Griekenland en Rome, met zoo veel deelneming, als of zij onze landgenooten waren; maar het Belagchelijke maakt geen' indruk op ons, tenzij het zeden en karakters betreft, welke wij zien en kennen; en daarom moeten het tooneel en onderwerp der Komēdie in ons eigen land, en in onzen tijd gesteld worden. De Komēdie-Dichter, wien het te doen is om de onbetamelijkheden en dwaasheden in het gedrag te verbeteren, moet trachten de zeden van zijn' tijd naar het leven te treffen. Het is zijne zaak niet, ons met vertellingen van den ouden tijd, of met eene Spaansche of Fransche liefdegeschiedenis bezig te houden, maar ons schilderijen te geven, welke midden uit ons-zelfen zijn genomen; tegenwoordige en heerschende gebreken door te strijken; met één woord, aan de menschen van zijnen tijd eene gelijkende afbeelding van hen-zelfen, hunne grillen, hunne dwaasheden, en hunne buitensporighe-

den voor te houden. Alleen door zijn plan op dien voet in te rigten, zal hij in staat zijn, om aan het vermaak, hetwelk hij ons bezorgt, waarde en gewigt te geven. Het is waar, PLAUTUS en TERENCE hebben dezen regel niet opgevolgd; deze stelden het tooneel hunner Komēdiën in Griekenland, en namen de Grieksche wetten en gewoonten aan; doch men moet in aanmerking nemen, dat de Komēdie, ten tijde van deze Dichters, te Rome nog eene nieuwe soort van verlustiging was, en dat zij zich dus vergenoegden, met de Komēdiën van MENANDER en andere Grieksche Schrijvers na te volgen, en dikwijls blootelijk te vertalen. Naderhand hadden de Romeinen, gelijk bekend is, even zoo wel de *Comoedia Togata*, waarin hunne eigene zeden ten grondslage gelegd werden, als de *Comoedia Palliata*, waarvan de zeden der Grieken het onderwerp uitmaakten.

Men kan de Komēdie in twee soorten verdeelen, in Karakterstukken, en stukken van *Intrigue*. In de laatstgenoemden is de Handeling, of liever de Knoop van het stuk, de hoofdzaak. In de eerstgemelden is het hoofdoogmerk des Dichters het een of ander bijzonder karakter te ontwikkelen; de handeling wordt geheel tot dit oogmerk aangelegd, en blijft steeds daaraan ondergeschikt. De Franschen hebben een' grooten voorraad van Karakterstukken. De beste Komēdiën van MOLIÈRE zijn van deze soort; bij voorbeeld, *de Gierigaard*, *de Misanthrope*, *de Tartuffe*; en zoo is het ook met de stukken van DESTOUCHES, en andere voorname Fransche Komēdie-Schrijvers. De Engelschen hebben meer *Intrigue*-stukken. In de stukken van CONGREVE, en, in 't gemeen, in al onze Komēdiën, is meer Geschiedenis, Verwarring, en Handeling, dan in die van het Fransche Tooneel.

Om dit slag van Tooneelstukken op de beste wijze

in te rigten, moeten die twee soorten behoorlijk vermengd worden. Bloote onderhandeling of redewisseling, zonder eenige belangrijke en wel uitgevoerde gebeurtenis, moet ligtelijk vervelen. Er moet in elk stuk altijd zoo veel Verwarring zijn, dat de 'aanschouwer iets te wenschen, en iets te vreezen heeft. De voorvallen moeten zoo op elkander volgen, dat zij treffende omstandigheden voortbrengen, en onze aandacht gaande maken; terwijl ze tevens een genoegzaam veld tot ontwikkeling der karakters opleveren; want de Dichter moet nimmer vergeten, dat zijne hoofdzaak is, karakters en zeden te vertoonen. De Handeling in de Komedie vordert wel in zoo ver zijne zorg, dat hij haar levendig en natuurlijk moet maken; maar zij is toch altijd een veel minder gewigtig deel van het stuk, dan de Handeling in de Tragedie. Want in de Komedie vestigen wij veel meer onze aandacht daarop, wat de personen zeggen, en hoe zij zich gedragen, dan op hetgeen zij lijden. Het is dus een groote misslag, wanneer een stuk met veel Verwarring overladen wordt; en die ingewikkelde Spaansche Intriguen, welke voor eenigen tijd zoo in den smaak vielen, waarin door elkander loopende vertrekken, donkere ingangen, en verkleedingen te pas kwamen, zijn thans met regt veroordeeld en afgeschaft, om dat daardoor het hoofdoogmerk der Komedie verloren ging. In plaats dat de aandacht der aanschouwers op de ontwikkeling der karakters gerigt was, bepaalde dezelve zich op de verrassende wendingen en veranderingen der Intrigue, en de Komedie ontaarde in een' blooten Roman.

De meest gewone fout der Komedie-Schrijvers, in het behandelen der Karakters, is, dat zij dezelve overdreven maken. Ten opzigte van het Belagchelijke is het inderdaad hoogst moeilijk het juiste punt te bepalen, waar eigenlijke Geestigheid eindigt, en het

Potsige begint. Wanneer, bij voorbeeld, de Gierigaard bij PLAUTUS, bij het zoeken van den persoon, welken hij verdenkt van zijn geld gestolen te hebben, nadat hij eerst deszelfs regter-, en vervolgens de linkerhand gezien heeft, uitroept: *Ostende etiam tertiam*, „laat mij ook de derde zien,” (een trek, welken MOLIÈRE van hem heeft overgenomen) moet elk het buitensporige daarin voelen. Een zekere trap van vergrooting is een' Komēdie-Dichter geoorloofd, doch ook hier zijn grenzen, welke de natuur en de goede smaak bepaald hebben, en men mag den Gierigaard zoo mistrouwend en achterdochtig zich voorstellen, als men wil, het blijft onmogelijk, zich iemand te verbeelden, die bij gezond verstand vermoedt, dat iemand meer dan twee handen hebbe.

De Karakters in eene Komēdie moeten duidelijk van elkander onderscheiden zijn; maar een kunstig gemaakt contrast van dezelve, waardoor zij altijd paar aan paar worden ingevoerd, geeft aan het stuk te veel het voorkomen van gemaaktheid. Dit is eene al te gewone kunstgreep der Komēdie-Schrijvers, om daardoor de Karakters van hunne personen te verhoo-gen, en in een sterker licht te zetten. Zoo ras de heftige en ongeduldige persoon op het tooneel is verschenen, weet de aanschouwer reeds, dat hij in het volgende tooneel den zachten en goedaardigen man tot eene tegenstelling zal krijgen; of, wanneer een der Minnaars merkelijk vrolijk en lustig wordt ver-toond, mogen wij staat maken, dat zijn medevrijer een deftig en ernsthaftig minnaar zal zijn; zoo als FRANKLY en BELLAMY, CLARINDE en JACINTHE in den *Wantrouwigen Man* (*Suspicious Husband*) van HOADLY. Eene zoodanige vertooning van Karakters bij paren is gelijk aan het gebruik van Antithesen in eene rede, welke, zoo als ik bij eene vorige gelegenheid heb aangemerkt, wel in sommige gevallen de

voordragt doen schitteren, maar toch altijd te zichtbaar Rhetorische kunstgrepen zijn. In alle werken van vernuft bestaat de groote kunst daarin, dat men de kunst verberge. Een meester zal dus zijne karakters liever door zulke verschillende schakeringen onderscheiden, als gewoonlijk in de menschelijke zamenleving gevonden worden, dan dezelve door zoo sterke tegenstellingen teekener, als maar zelden in die mate in het leven voorkomen.

De Stijl der Komedie moet zuiver, bevallig en levendig zijn; zich zelden boven den gewonen toon der beschaafde verkeering verheffen, maar ook nooit tot gemeene, lage en lompe uitdrukkingen vervallen. Het Rijn der Franschen, hetwelk in zeer vele van hunne Komediën gebruikt is, vertoont zich hier als cen' onnatuurlijken dwang. Zoo ooit in eenig dichtertlijk werk de Proza te pas komt, is het zekerlijk in zulk een, hetwelk de verkeering der menschen in het dagelijksche leven nabootst. Eene der grootste moeilijkheden, in het opstellen eener Komedie, en waarvan tevens derzelve gelukkige uitslag grootelijks afhangt, is, dat men overal in haar eene levendige en natuurlijke Zamenspraak wete gaande te houden, zonder wulpschheid en ongebondenheid; zonder te veel gezochte en ontijdige geestigheid; zonder plompheid en pedanterij. Slechts weinigen onzer Engelsche Komediën kunnen op dien gelukkigen toon van Zamenspraken roemen; de meesten derzelve vallen in het eene of andere der gemelde gebreken. *De Zorgelooze Man (the Careless Husband)*, en misschien ook *de Getergde Man (the Provoked Husband)*, en *de Achterdochtige Man (the Suspicious Husband)*, schijnen, ten aanzien van eene levendige en natuurlijke Zamenspraak, boven de anderen uit te munten.

Dit zijn de voornaamste aanmerkingen, welke mij ten opzichte der algemeene grondregels van deze soort

van Tooneelpoëzij, in onderscheiding der Tragedie, zijn voorgekomen. Men zal den aard en den geest dier Tooneel-Poëzij beter begrijpen, door een kort verslag van hare opkomst en voortgang, en eene beschouwing van de manier, waarop zij door Schrijvers van onderscheidene natiën behandeld is.

Men stelt algemeen, dat de Tragedie bij de Grieken vroeger is uitgevonden, dan de Komēdie. Ten aanzien van den oorsprong en voortgang der laatstgenoemde hebben wij minder berigten. Het is waarschijnlijk, dat zij, even als de andere, toevalliger wijze uit de bijzondere vermakelijkheden, welke bij het feest van BACCHUS gewoonlijk plaats hadden, en van THESPIIS en zijn' wagen, oorspronkelijk is; tot dat zij langzamerhand in eene verlustiging, geheel en al onderscheiden van eene plegtige en heldhaftige Tragedie, is veranderd. De Geleerden hebben de Komēdie bij de Grieken in drie trappen onderscheiden, welke zij de Oude, de Middel- en de Nieuwe Komēdie noemen.

De Oude Komēdie was eene regelrechte en uitdrukkelijke Satire tegen bijzondere welbekende personen, die onder hunne gewone namen ten tooneele gevoerd werden. Van dien aard zijn de stukken van ARISTOPHANES, waarvan nog elf overig zijn; stukken van een' zeer bijzonderen aard, en geheel onderscheiden van alles, wat men naderhand onder den naam van Komēdie heeft begrepen. Men ziet er uit, hoe onstuimig en losbandig de Republiek van Athenen was, en hoe ruim een veld de Atheners voor het belachelijke overlieten, daar zij toestonden, dat de eerste mannen van hunnen Staat, hunne Legerhoofden en Overheden, KLEON, NICIAS, ALCIBIADES, om van den Wijsgeer SOCRATES, en den Dichter EURIPIDES niet te spreken, in het openbaar tot voorwerpen van

bespotting gesteld werden. Verscheidene stukken van ARISTOPHANES zijn volkomen politieke Satiren op het Staatsbestuur, en het gedrag der Veldheeren en Staatsleden in den Peloponnesischen oorlog. Zij zijn zoo vol van politieke zinspelingen, dat het niet mogelijk is dezelve, zonder eene groote mate van Historische kennis dier tijden, te verstaan. Ook vindt men in hen zeer dikwijls Parodiën van de voornaamste Tragedie-Dichters, bijzonder van EURIPIDES, wien deze Schrijver zeer vijandig was, waarom hij ook twee Komediën geschreven heeft met oogmerk om hem bespottelijk te maken.

Levendigheid, Schimp, en Kluchtigheid zijn de karaktertrekken van ARISTOPHANES. Bij vele gelegenheden toont hij vernuft en kracht te bezitten; maar, over het geheel genomen, zijn zijne stukken niet geschikt om ons een zeer hoog denkbeeld van den Attischen smaak in het geestige, in die tijden, te geven. Zij schijnen inderdaad voor het gepeupel geschreven te zijn. Het Belagchelijke, dat in dezelve heerscht, is buitensporig, de Geestigheid grootendeels laag en potsig; de persoonlijke bespotting scherp en wreed; en de vuiligheden, welke gedurig in dezelve voorkomen, zijn ergerlijk en ondraaglijk. De manier, waarop deze spotter den Wijsgeer SOCRATES in zijne Komedie „*de Wolken*” behandeld heeft, is genoeg bekend; dan ofschoon dezelve mag gestrekt hebben, om de openbare achting van SOCRATES te verminderen, heeft nogtans BRUMOY bewezen, dat dit niet, gelijk men gewoonlijk stelt, den dood van dien Wijsgeer heeft veroorzaakt; daar deze eerst drie-entwintig jaren na de vertooning der *Wolken* van ARISTOPHANES is voorgevallen. In de stukken van ARISTOPHANES is ook een Rei, maar van een' zeer onregelmatigen aard. Deze Rei is deels ernstig, deels

boertig; mengt zich nu eens in de Handeling, wendt zich dan eens tot de aanschouwers, verdedigt den Schrijver, en spot met zijne vijanden.

De vrijheid, om personen met name op het tooneel aan te randen, gevaarlijk zijnde bevonden voor de openbare rust, werd wel ras in den tijd van ARISTOPHANES door eene wet verboden. * Nu werd mede de Rei, als het werktuig van ongebondenheid en misbruik, van het Komische tooneel gebannen. Daaruit werd de zoogenaamde Middel-Komēdie geboren, welke niets anders was, dan eene teleurstelling der wet. Men gebruikte wel verdichte namen; maar men tastte evenwel nog levende personen aan, en beschreef die op zoodanige wijze, dat elk hen genoeg kende. Van deze soort van Komēdie zijn geene stukken tot ons gekomen. Hierop volgde de Nieuwe Komēdie, welke, genoodzaakt zich van alle persoonlijke bespotting te onthouden, datgene werd, hetwelk zij thans is; eene schilderij van zeden en karakters, maar niet van bijzondere personen. De voornaamste Schrijver in deze soort onder de Grieken was MENANDER; en, zoo wel in de navolgingen van hem bij TERENCE, als in het berigt, ons door PLUTARCHUS van hem gegeven, vinden wij reden van spijt, dat zijne schriften verloren zijn gegaan; want hij schijnt inderdaad den smaak van het Algemeen in eene hooge mate verbeterd, en het voorbeeld eener beschaafde, bevallige en zedelijke Komēdie gegeven te hebben.

De eenige overblijfsels, welke wij van de Nieuwe Komēdie nog hebben, zijn de stukken van PLAUTUS en TERENCE, die zich beide naar den trant der Grieksche Schrijvers hebben geschikt. PLAUTUS heeft

---

* Eigenlijk door een Bestuit der 30 Dwingelanden.

eene bij uitstek nadrukkelijke taal, en eene groote mate van *Vis Comica*. Daar hij in de eerste tijden der Romeinsche Letterkunde schreef, heeft hij in zijne schriften verscheidene sporen van de toenmalige ruwheid der tooneelkunst nagelaten. Hij opent zijne stukken met een' *Prologus* of Voorrede, welke somtijds den inhoud van het geheele stuk vooraf openlegt. Ook worden de Vertooning en Handeling der Komēdie somtijds met elkander verward, terwijl de speler zijn karakter vergeet, en de aanschouwers aanspreekt. Er is verder in PLAUTUS te veel lage geestigheid en potsenmakerij; te veel onbetamelijke scherts en woordspeling. Over het geheel genomen echter heeft hij meer verscheidenheid en kracht dan TERENTIUS. Zijne karakters zijn altijd sterk, schoon somtijds wat grof, geteekend. Zijn *Amphitryon* is nagevolgd door MOLIÈRE en DRYDEN; gelijk ook zijn *Gierigaard* (in de *Aulularia*) den grondslag uitmaakt van een der voornaamste stukken van MOLIÈRE, hetwelk meer dan eens op het Engelsche tooneel is gevolgd.

Niets kan keuriger, beschaafder en fraaijer zijn, dan de manier van TERENTIUS. Zijn stijl is een voorbeeld van het zuiverste en bevalligste Latijn. Zijne Zamenspraak is altijd betamelijk en net; en hij bezit meer, dan eenig ander Schrijver, de kunst, om met die schoone, schilderachtige eehvoudigheid te verhalen, welke niet kan missen te behagen. Ook is zijne zedeleer, over het geheel genomen, onberispelijk. De omstandigheden, welke hij voortbrengt, zijn dikwijls treffend en belangrijk, en vele gevoelens, die hij zijne personen laat uiten, raken het hart. Men mag dus dezen Schrijver als den stichter aanmerken dier ernstige Komēdie, welke in deze latere tijden wêer hernieuwd is, en waarvan wij straks gelegenheid zullen hebben nader te spreken. Zoo hem iets ontbreekt, is het levendigheit en sterkte. Er

heerscht in alle zijne stukken te veel gelijkheid en eentoonigheid, zoowel in de karakters, als in den aanleg van de Fabel; hij heeft MENANDER nagevolgd, zonder hem, naar men zegt, te evenaren. * Om een' volmaakt Komcdie-Dichter te vormen, zoude vereischt worden, dat het leven en vuur van PLAUTUS zich vereenigden met de bevalligheid en netheid van TERENCEIUS.

Wanneer wij ons in eene beschouwing der Hedendaagsche Komcdie begeven, is het Spaansche Tooneel, hetwelk zulk een aantal van stukken heeft voortgebracht, het eerste voorwerp, dat zich aan ons opdoet. LOPEZ DE VEGA, GUILLIN DE CASTRO, en CALDERON DE LA BARCA, zijn de voornaamste Spaansche Komcdie-Dichters. † LOPEZ DE VEGA, verre de beroemdste van hen, wordt gezegd over de duizend stukken geschreven te hebben. Maar onze verwondering over dit groot aantal zijner stukken zal

---

* JULIUS CÉSAR heeft ons zijn gevoelen aangaande TERENCEIUS nagelaten in de volgende regels, welke in het leven van TERENCEIUS, toegeschreven aan SUETONIUS, gevonden worden:

*Tu quoque, tu in summis, o dimidiata Menander,
Poneris, et merito, puri sermonis amator;
Lenibus atque utinam scriptis adjuncta foret vis
Comica, ut aequato virtus polleret honore
Cum Graecis, neque in hac despectus parte taceres.
Unum hoc maceror, et doleo tibi deesse, Terenti!*

† CERVANTES, de beroemde Schrijver van den *Don Quichot*, diende hier niet te zijn vergeten. Nader berigten aangaande het Spaansche Tooneel zijn te vinden in VELASQUEZ, *Geschiedenis der Spaansche Dichtkunst*, in het Hoogduitsch vertaald door DIEZE.

(HOOGD. VERT.)

zeer verminderen, wanneer wij derzelve aard nader kennen. Uit de berigten, welke PERRON DE CASTERA, een Franch Schrijver, desaangaande heeft gegeven, schijnt het, dat onze SHAKESPEARE, in vergelijking met LOPEZ, een volkomen regelmatig Dichter is. Om de drie Éénheden, en andere vastgestelde tooneelwetten heeft hij zich in 't minste niet bekreund. Zijne stukken bevatten vaak verscheidene jaren, ja, het geheele leven van een' mensch. Het eerste Bedrijf wordt soms gespeeld in Spanje, het tweede in Italië, en het derde in Afrika. Zijne stukken zijn meerendeels van de historische soort, en genomen uit de geschiedboeken van zijn land. Zij zijn, over het geheel, eene soort van Tragedie-Komēdiën, of een mengsel van Heldhaftige Redevoeringen, Ernstige Voorvallen, Oorlogen en Gevechten, met zeer veel boert en grappen. Engelen en Goden, Deugden en Ondeugden, Christelijke Godsdienst en Heidensche Fabelleer, wordt alles onder elkanderen gesmeten. Om kort te gaan, het zijn stukken, welke geen gelijkheid hebben met eenige andere soort van Tooneelstukken; vol van romanachtige en buitensporige dingen. Met dit alles erkent men algemeen, dat er in de werken van LOPEZ DE VEGA vele sporen van geest, veel verbeeldingskracht, vele wel getroffen karakters, vele wel gekozen omstandigheden, vele treffende en belangrijke verrassingen gevonden worden. Ook zegt men, dat de Tooneel-Schrijvers van andere landen meermalen uit de bron zijner rijke vinding hunne stof hebben geschept. LOPEZ-zelf ontschuldigt de verregaande onregelmatigheid zijner stukken met den heerschenden smaak zijner landgenooten, die meer op hadden met eene groote verscheidenheid van gebeurtenissen, met vreemde en overwachte gevallen, dan met eene natuurlijke en regelmatig behandelde Geschiedenis.

De Fransche Komēdie onderscheidt zich in 't gemeen door netheid, zedigheid en welvoeglijkheid. Zij heeft verscheidene Schrijvers van ongemeene verdienste gehad, zoo als REGNARD, DUFRESNY, DANCOURT, MARIVAUX, en meer andere; maar de Tooneel-Dichter, op wien de Franschen den grootsten roem dragen, en dien zij met regt aan het hoofd van al hunne Komēdie-Schrijvers plaatsen, is de vermaarde MOLIÈRE. Geen Schrijver uit de vruchtbare en schoone eeuw van LODEWIJK den Veertienden heeft inderdaad hooger roem verworven, of is, volgens het eenstemmige oordeel van alle Fransche Kunstregters, nader aan de volmaaktheid in zijne kunst gekomen, dan MOLIÈRE. VOLTAIRE verklaart hem ronduit voor den grootsten Komēdie-Dichter, die er ooit in eenig land is geweest; en deze uitspraak is misschien geene bloote partijdigheid; want ik ken er geen', die over het geheel genomen hem den voorrang kan betwisten. MOLIÈRE tast in zijne spotternij blootelijk de ondeugd of dwaasheid aan. Hij heeft eene groote verscheidenheid van bespottelijke karakters, eigen aan den tijd, waarin hij leefde, uitgekozen, en dezelve altijd in het juiste licht geplaatst. Hij bezat ongemeen veel Komische sterkte; hij is vol scherts en aardigheid, en zijn scherts is altijd onschuldig. Zijne Komēdiën in Verzen, zoo als de *Misanthrope* en *Tartuffe*, zijn eene deftiger soort van Komēdiën, waarin de Ondeugd in den stijl eener fraaije en beschaafde Satire wordt ten toon gesteld. Ook in zijne Komēdiën in Proza, hoe vol anders van spotternij, vindt men niets, dat een zedig oor kan kwetsen, of deugd en goede zeden verachtelijk maken. Dan met alle deze uitstekende hoedanigheden heeft MOLIÈRE nogtans ook sommige gebreken, die door VOLTAIRE-zelfen, hoe zeer ook met hem ingenomen, openhartig erkend worden. In de ontwikkeling van den knoop

is hij niet zeer gelukkig. Meer daarop lettende om zijne karakters sterk te schilderen, dan op het be-
loop der *Intrigue*, maakt hij zijne ontwikkelingen
vaak zonder genoegzame voorbereiding, en op eene
onwaarschijnlijke manier. Zijne Komediën in Verzen
zijn somtijds niet belangrijk genoeg, en te vol van
lange gesprekken; en in zijne meer boertige stukken
in Proza, wordt hij beschuldigd te veel in het potsige
te vallen. Met dit al hebben weinige Schrijvers,
en mogelijk niet één, den eigenlijken geest eens Ko-
medie-Schrijvers zoo sterk bezeten, en het ware
oogmerk der Komedie, over het geheel genomen, zoo
volkomen bereikt, als MOLIÈRE. Zijn *Tartuffe* in den
stijl der deftige Komedie, en zijn *Avare* in de vro-
lijke soort, worden voor zijne beide meesterstukken
gehouden.

Van de Engelsche Komedie verwacht men natuurlijk
eene grooter verscheidenheid van oorspronkelijke ka-
rakters, en stouter trekken van geest en luim, dan
men in eenig hedendaagsch tooneelstuk zal vinden.
Luim is in eene groote mate het eigenaardige der
Engelsche natië. De aard van een' zoo vrijen rege-
ringsvorm als de onze, en die onbepaalde vrijheid,
welke volgens onze zeden aan elk gegund wordt, om
geheelenal naar zijne eigene verkiezing te leven, leve-
ren een geheel ruim veld op voor bijzonderheid van
karakter, en om de grilligheid in al hare gedaanten
op te volgen; daar integendeel in Frankrijk de invloed
van een Despotisch Hof, de meerder ondergeschikt-
heid van rangen, en de algemeene waarneming der ir-
gevoerde wellevendheid en bescheidenheid eene veel
grooter eentoonigheid in het uitwendig gedrag en de
karakters der menschen medebrengen. Van hier, dat
de Komedie in Engeland een veel vrijer veld heeft,
en de geest zich veel vrijer kan uitstorten, dan in
Frankrijk. Jammer is het maar, dat met deze vrijheid

en stoutheid van den Komischen geest in Engeland heeft moeten gepaard gaan die geest van onbetamelijkheid en losbandigheid, welke de Engelsche Komedie meer dan die van ecrig ander volk, sedert de dagen van ARISTOPHANES, ontluisterd heeft.

De eerste tijd der Engelsche Komedie was door dezen geest niet aangestoken. Noch de stukken van SHAKESPEARE, noch die van BEN JONSON kunnen beschuldigd worden in het zedeloze te vallen. Het algemeene karakter van SHAKESPEARE, hetwelk ik in de voorgaande Les heb opgegeven, vertoont zich even zoo voordeelig in zijne Komediën, als in zijne Tragediën; het is een sterk, vruchtbaar, en scheppend vernuft; onregelmatig in de uitvoering, en zich te vaak verlagende om het gepeupel te vermaken; maar bij uitstek rijk en gelukkig in het beschrijven van zeden en karakters. BEN JONSON houdt zich in de uitvoering zijner stukken meer aan de regels, doch is stijf en gemaakt; evenwel is hij niet ontbloot van vernuft voor de Tooneel-Poëzij. In de stukken van BEAUMONT en FLETCHER straalt zeer veel verbeelding en vinding door, en zij bevatten verscheiden schoone plaatsen; maar over het geheel zijn ze te vol van romanachtige en onwaarschijnlijke gevallen, van overdrevene en onnatuurlijke karakters, en van plumpe en onbetamelijke zinspelingen. Deze Komediën der vorige eeuw zijn, door de verandering in de openbare zeden, en in de manier van omgang, thans al te ouderwetsch, om wezenlijk te behagen. Want het verdient aangemerkt te worden, dat de Komedie, die van de heerschende gewoonten in het uitcrlijke gedrag zeer veel afhangt, daardoor vroeger verouderd dan enige andere soort van dichtstukken, en dat zij, dus verouderd zijnde, ons ruw toeschijnt, en ophoudt te behagen. Dit heeft bijzonder plaats ten opzichte der Komediën van ons eigen land, waarin de

verandering van zeden veel meer in het oog loopt, dan in eenige stukken van vreemde natiën. Bij ons is de tegenwoordig heerschende manier in het gedrag steeds het rigtsnoer der beschaafdheid, en alles, wat daarvan afwijkt, schijnt ons ongerijmd; maar bij het lezen van uitlandsche schriften hebben wij zoodanig rigtsnoer niet voor ons, en dus worden wij ook door afwijkingen daarvan minder geërgerd. PLAUTUS was in het oog der Romeinen, ten tijde van AUGUSTUS, ouderwetscher, dan hij ons nu toeschijnt. Het is een zeer sterk bewijs van het ongemeene vernuft van SHAKESPEARE, dat, niettegenstaande deze nadeelen, zijn Karakter van *Falstaff* nog ten huidigen dage bewonderd, en zijne *Vroljke Vrouwen van Windsor* (*Merry Wives of Windsor*) met vermaak gelezen worden.

Het was eerst na de Herstelling van KAREL *den Tweeden*, dat die losbandigheid, welke destijds het Hof, en de Natie in 't gemeen, had besmet, zich in het bijzonder van de Komēdie, als haar eigen gebied, meester maakte, en zich bijna eene geheele eeuw in het bezit daarvan handhaafde. Toen eerst werd *de Lichtmis* (*the Rake*) het heerschende karakter, en, met eenige uitzonderingen, de Held van elke Komēdie. Niet de ondeugd en dwaasheid, maar veel meer de kuischheid en matigheid werden belagchelijk gemaakt. Aan het einde van elk stuk wordt wel *de Lichtmis* gemeenlijk in schijn verbeterd, en betuigt hij, dat hij een bezadigd mensch wil worden; maar het geheele stuk door wordt hij als een model van een wellevend jongman voorgesteld; en de gunstige indruk, welken hij door eene soort van geestige losbandigheid op ons gemaakt heeft, blijft als eene schilderij van het aangename genot des levens in de verbeelding achter, terwijl zijne verbetering, als een toevoegsel van bloote plegtigheid, ras weder vergeten

is. Tot wat slag van een zedelijk gedrag dergelijke openbare vermakelijkheden jonge lieden van beiderlei kunne moesten opleiden, is ligt te begrijpen. En dit is nogtans de heerschende geest der Engelsche Komēdie geweest, niet alleen gedurende het bestuur van KAREL *den Tweeden*, maar ook onder de regeringen van Koning WILLIAM en Koningin ANNA; een tijdsverloop, hetwelk geduurd heeft tot dat van GEORGE *den Tweeden*.

DRYDEN was de eerste Tooneel-Dichter van naam, sedert de herstelling van KAREL *den Tweeden*; en men vindt, zoo wel in zijne Komēdiën, als in zijne andere schriften, vele trekken van vernuft, vermengd met groote onachtzaamheden, en duidelijke blijken van overhaasting. Daar hij blootelijk zocht te vermaken, schikte hij zich naar de zeden van zijnen tijd, en die geest van ongebondenheid, die toen in trein was, heerscht ook in alle zijne Komēdiën. In sommigen van dezelve liep de onbetamelijkeid zoo ver, dat er zelfs in dien tijd een verbod uitkwam om ze op het tooneel te vertoonen.

Na DRYDEN zijn de voornaamste Komēdie-Schrijvers geweest CIBBER, VANBURGH, FARQUHAR, en CONGREVE. CIBBER heeft een groot aantal van Komēdiën geschreven, en schoon verscheidene van dezelve zeer veel geest en 'eene zekere hem eigene levendigheid van vernuft bezitten, zijn ze nogtans, door hare gedwongene en onnatuurlijke gevallen, geheel in vergetelheid geraakt; uitgezonderd twee, die steeds hare achting bij het Algemeen behouden hebben: *de Zorgelooze Man* (*The Careless Husband*), en *de Getergde Man* (*The Provoked Husband*). De eerste munt uit in een' beschaafden en natuurlijken toon van Zamenspraken, en, op eenige aanstootelijke tooneelen na, in haren aanleg en bedoeling niet geheel onzedelijk. De laatste, waaraan VANBURGH

en CIBBER zamen gewerkt hebben, is mogelijk, over het geheel genomen, de beste Komedie, welke wij in het Engelsch bezitten. Het eenige gebrek, waarvan men dezelve kan beschuldigen, is, dat ze twee hoofdonderwerpen heeft, daar de gevallen van het WRONGHEADS geslacht, en die van Lord TOWNLEY, geheel op zich-zelve staan, en niet van elkander ahangen. Maar deze onregelmatigheid wordt vergoed door de natuurlijke karakters, de fijne schildering, en de gelukkige trekken van luim, waarvan zij vol is. Men moet zich inderdaad verwonderen, dat eene zoo onberispelijke Komedie uit de pen van twee zulke losbandige Schrijvers is voortgekomen; want hoofdzakelijk is dezelve ingerigt om losbandigheid en dwaasheid ten toon te stellen, en zij zoude elk Tooneel tot eer verstreken.

JOHN VANBURGH heeft vuur, geest, en ongedwongenheid; maar hij is in den hoogsten trap ruw en onbetamelijk; ja, hij is een der zedelooste van alle onze Komedie-Schrijvers. Zijne *Getergde Vrouw* (*Provoked Wife*) is vol van zulke onbetamelijke gedachten en zinspelingen, dat dit stuk uit alle beschaafde gezelschappen verdient gebannen te worden. Van zijn *Relapse* moet hetzelfde worden gezegd, en dit zijn evenwel zijne twee voornaamste stukken.

CONGREVE is, buiten tegenspraak, een Schrijver van vernuft. Hij is levendig, geestig en schitterend; zijne stukken zijn vol van karakters, en vol van handeling. Zijne groote fout als Komedie-Schrijver is, dat hij te veel geest heeft. Hij is dikwijls geestig, waar het niet te pas komt, en hij is dit overal meer, dan met de gewone beschaafde verkeerung bestaan kan.

FARQUHAR is een levendig en vrolijk Schrijver, min naauwkeurig, en min schitterend dan CONGREVE; maar hij heeft iets meer natuurlijks, en misschien niet

minder *Vis Comica*. Zijne twee beste en minst aanstootelijke stukken zijn *de Wervende Officier* (*the Recruiting Officer*), en *de Fraaije Krijgslist* (*the Beaux Stratagem*). Ik zegge, de minst aanstootelijke; want in het algemeen loopen de stukken, zoo wel van FARQUHAR als van CONGREVE, op zedeloosheid uit. Lichtmisselij, ongeoorloofde minnehandel, en eene losbandige levenswijze zijn overal de voorwerpen, die ons worden voorgehouden; even als of de vergaderingen eener groote en beschaafde natie niet anders dan door vertooningen van ondeugden konden vermaakt worden. Bijzonder steekt het gebrek van betamelijheid bij dezen Schrijver af in de vrouwelijke karakters, welke hij vertoont. Niets kan ongerijmder zijn, dan de manier, waarop vrouwen van eer en deugd door hem ingevoerd worden. Wel beschouwd zijnde, hebben zijne stukken niet meer dan twee vrouwelijke karakters; namelijk, vrouwen van losbandige zeden; of, wanneer hij een deugdzaam karakter wil schetsen, vrouwen van gemaakte manieren.

Het oordeel, hetwelk ik over deze beroemde Komēdie-Schrijvers geveld heb, is niets minder dan te streng. Ons, die aan het onbetamelijke onzer Komēdiën gewoon zijn, en door het geestige en lummige van dezelve vermaakt worden, valt het zedeloze van haar niet zoo ligt in het oog. Maar alle buitenlanders, vooral de Franschen, die aan eene geregelder en betamelijker soort van stukken gewoon zijn, spreken hiervan met bevreemding en verbaasdheid. VOLTAIRE, zekerlijk niet een van de strengste Zedeleeraars, laat zich geen kleintje voorstaan op de meerdere betamelijheid van het Fransche tooneel, en zegt, dat de taal der Engelsche Komēdie de taal is van lichtmisselij, en niet die van het beschaafde leven. MORALT, in zijne Brieven over de Franschen en Engelschen, schrijft het Zedenbederf in *Londen* voor-

namelijk aan de Komēdie toe. Hunne Komēdie, zegt hij, gelijkt niet naar die van eenig ander land; zij is de school, waarin de jonge lieden van beiderlei kunne zich gemeenzaam maken met de Ondeugd, die daar niet als ordeugd, maar als bloote vrolijkheid wordt vertoond. „Komēdiën,” zegt de zinrijke DIDEROT, in zijne Aanmerkingen over de Tooneel-Poëzij, „hebben de Engelschen niet; maar, in plaats van dezen, hebben zij Satiren, die wel vol zijn van vrolijkheid en geest, maar zonder zedekunde en zonder smaak (*sans mœurs et sans goût*).” Men behoeft zich dus niet te verwonderen, dat Lord KAYMES zich ten opzichte van de zedeloosheid der Engelsche Komēdie in nog sterker bewoordingen heeft uitgelaten, dan ik. Deze besluit zijnen uitval tegen dezelve met deze woorden: „Hoe hatelijk moeten zulke Schrijvers zijn, welke op die wijze het vergif door hun eigen Vaderland verspreiden, en de gaven, hun door den Schepper geschonken, op de ondankbaarste wijze tegen Hem-zelfen gebruiken, daar zij hun best doen om zijne schepselen te verleiden en te misvormen! Indien CONGREVE in zijne laatste oogenblikken geene wroegingen over zijne Komēdiën gevoeld heeft, moet hij alle gevoel van deugd verloren hebben.” *

Het is mij ondertusschen aangenaam te kunnen aanmerken, dat sedert eenige jaren eene merkelijke verbetering in de Engelsche Komēdie heeft beginnen stand te grijpen. Wij hebben eindelijk begonnen ons te schamen, dat wij onze openbare tooneelverlustigingen eenig en alleen op schandelijke karakters en tooneelen bouwden; en onze jongste Komēdiën van eenigen naam zijn zeer gezuiverd van de ongebondenheid der

---

* HOME, *Essay on Criticism*, Vol. II. 479.

vroegere tijden. Hebben ze niet het levendige, vrolijke en geestige van CONGREVE en FARQUHAR, waarin men moet bekennen, dat zij eenigzins te kort schieten, men moet haar echter den welverdienden lof toekennen, dat zij onschadelijk en zedelijk zijn.

Deze verbetering hebben wij buiten twijfel grootendeels aan het Fransche Tooneel te danken, hetwelk niet alleen ten allen tijde zediger en ongerlijker, dan het onze, geweest is, maar ook voor weinige jaren eene soort van Komedie heeft voortgebracht van een veel ernstiger aard, dan eenige van die, waarvan wij tot dus verre gesproken hebben. Deze, de Ernsthaftige en Aandoenlijke Komedie genoemd, doch van hare bestrijders met den naam van *Huilebalkende Komedie (Comedie Larmoyante)* bestempeld, is niet geheel van nieuwe vinding. Sommige der stukken van TERENTIUS, bijzonder zijne *Andria*, hebben iets van dit karakter, en daar wij weten, dat TERENTIUS de navolger van MENANDER is geweest, hebben wij reden om te denken, dat de Komediën van dezen laatsten mede van dien aard geweest zijn. De natuur dezer stukken sluit geenszins het vrolijke en boertige uit, maar zij verwacht hare voorname werking van aandoenlijke en belangrijke omstandigheden; haar toeleg is om *sentimenteel* te zijn, en het hart te roeren door middel der hoofdvoorvallen; zij doet ons vermaak niet zoo zeer uit het gelach, hetwelk zij verwekt, geboren worden, als wel uit de tranen van aandoening en vreugde, die zij uit de oogen perst.

In het Engelsch zijn de „*zich verstaande Minnaars,*” (*Conscious Lovers*) van STEELE een stuk, hetwelk nabij komt aan deze soort, en steeds met veel genoegen is ontvangen. In het Fransch heeft men verscheidene stukken van dien aard, welke naar verdienste geroemd worden; zoo als 'de *Melanide* en

Le Préjugé à la Mode van LA CHAUSSÉE; *Le Père de Famille* van DIDEROT; *Cécile* van MEVROUW GRAFFIGNY; *Nanine en l'Enfant Prodigue* van VOLTAIRES, en meer anderen.

Toen dit slag van Komēdiën in Frankrijk het eerst te voorschijn kwam, vond het groote tegenspraak bij de Kunstregters. Men bragt er tegen in, dat het eene gevaarlijke en onverschoonlijke nieuwigheid was in de Dichtkunst. Het is geene Komēdie, zeiden men, want het is niet op gelach en op het belagchelijke gegrond. Eene Tragedie is het ook niet, want men dompelt ons niet in zorg en kommer! Met wat naam moet het dus benoemd worden? of wat regt heeft het om onder de klasse van Tooneelstukken te worden geteld? Maar zulke beoordeelingen zijn een hoogst armzalig spel met namen en onderscheidingen der kunst, even als of die het wezen en de grenzen van elke soort van Dichtstukken onveranderlijk bepaald hadden. Het is in het algemeen geheel niet noodzakelijk, dat alle Komēdiën juist op dezelfde leest geschoeid worden. Sommige kunnen van den levendigen en vrolijken trant zijn; andere meer naar den ernstigen kant overhellen; nog andere kunnen van een' gemengden aard wezen; en al dezen, wanneer ze wel zijn uitgevoerd, kunnen den aanschouwer eene aangename en nuttige uitspanning verschaffen, terwijl ze zich naar den verschillende smaak der menschen schikken. * De Ernstige en Aandoenlijke Komēdie heeft geen regt, om

---

* *Il y a beaucoup de très bonnes pièces, où il ne règne que de la gaieté; d'autres toutes sérieuses; d'autres mélangées; d'autres, où l'attendrissement va jusqu' aux larmes. Il ne faut donner exclusion à aucun genre; et si l'on me demandoit, quel genre est le meilleur? je répondrais, celui qui est le mieux traité.*

VOLTAIRE.

zich alleen het Tooneel aan te matigen, en Vrolijkheid en Boert daarvan uit te sluiten. Doch wanneer zij hare eigene plaats bewaart, zonder op het gebied der anderen inbreuk te maken; wanneer zij ons eene natuurlijke vertooning van het dadelijke leven voorstelt, zonder de invoering van romanachtige en onnatuurlijke omstandigheden, mag zij zekerlijk als eene zeer gewigtige en aangename soort van Tooneel-Poëzij worden aangemerkt. Wordt zij laf en vervelend, dit wijte men aan den Schrijver, maar niet aan den aard dezer soort van stukken, waarmede levendigheid en vrolijkheid zeer wel bestaanbaar zijn.

In het gemeen, onder welke gedaante de Komēdie zich vertoone, zij moge vrolijk of ernstig wezen, steeds moet het voor een bewijs gehouden worden, dat de Maatschappij in beschaafdheid is gevorderd, wanneer deze tooneelvertooningen, die tot openbaar tijdverdrijf zijn ingerigt, gezuiverd zijn van onbetamelijke gedachten, en niet op zedeloosheid uitloopen. Ofschoon de ergerlijke kluchten van ARISTOPHANES de Grieken een' tijd lang vermaakten, vorderden dezen nogtans langzamerhand tot een' beter en zuiverder smaak; en men mag ook in onzen tijd tot eene gelijke vordering in beschaafdheid besluiten, wanneer het Algemeen genoeg vindt in zoodanige Tooneelstukken, welke den Grieken en Romeinen, in de dagen van MENANDER EN TERENCEUS, tot vermaak strekten.

Einde van het Derde en Laatste Deel.

AANTEEKENINGEN

VAN DEN EERSTEN

VERTALER,

EN VAN DEN TWEEDEEN

UITGEVER.

(Die met eene L. zijn van Mr. F. H. LULOKS.)

~~~~~

Bladz. 4. Vergelijking van de Schrijvers der Oudheid en van later tijd.

Hetgeen **BLAIR** over de voortreffelijkheid der Oude Schrijvers zegt, is voorzeker, wat *hunnen vorm* betreft, in vele opzigten waar, hoezeer wij dan ook in Kennis en Wetenschap, dat is, in zaken, in de stoffe, die in dien vorm bevat is, tegenwoordig veel boven hen vooruit hebben. Of verstaat een hedendaagsch Dorpspredikant niet meer van de Zedekunde, dan **SOCRATES** en **PLATO**, een kind meer van de Aardrijkskunde dan **STRABO** en **PTOLOMAEUS**? Wie zal echter in het twistgeding over de meerdere of mindere voortreffelijkheid der Ouden ooit een geheel onpartijdig Regter zijn kunnen? Zal ons oordeel niet altijd eenigzins bestoken zijn door het vooroordeel der bewondering, hun, ja, wel om

III. DEEL.

I

hunne groote verdiensten, maar ook mede toch uit dien hoofde toegezwaaid, omdat men hen in een' tijd van barbaarschheid voor het eerst leerde kennen, en hun glans, na den nacht der Middeneeuwen, wel verblindend in het oog moest stralen? Zoude eene Letterkunde, even schoon als de Grieksche en Romeinsche, die men in een geheel nog onbekend Werelddeel (ware dit mogelijk) thans eens vond, wel ooit meer die eerepalmen in onze oogcn verwerven kunnen, als die Grieksche en Romeinsche verworven heeft? — Ten tweede, kennen wij de Ouden slechts van hunne goede zijde. Hunne siechte Schrijvers liggen in de golven des tijdvloeds verzwolgen, en werpen geene schaduw op den luister der tot ons overgekomenen. Voeg hierbij, dat de Ouden altijd in het voordeelig licht staan van Oorspronkelijkheid. Wij Nieuweren schijnen slechts voort te varen op den stroom, waarvan zij het ijs gebroken hebben. — Niets is, voor het overige, dwazer, dan zich aan de stof en den vorm der Oudheid al te slaafs te binden; b. v. slechts Grieksche en Romeinsche Fabelleer tot versiering der Poëzij te dulden, in het Treurspel slechts Grieksche en Romeinsche Helden te kiezen, en die dan evenwel, gelijk de Franschen maar al te veel gedaan hebben, in den geest van later tijd te doen spreken en handelen; kortom, ook de geheele Nieuwere Kunst op die leest te willen slaan, waarop, ten gevolge van geheel andere tijden, begrippen en zeden, slechts de Oudere zich schoeijen licr. DANTE en SHAKESPEARE kunnen niet naar HOMERUS en SOPHOCLES beoordeeld worden, en BOSSUET's, of BORGER's Welsprekendheid op den Kansel niet naar die van DEMOSTHENES, of CICERO in het gewoel en stof, gelijk de laatste het uitdrukt, der Volksvergaderingen. Vergelijk onze aanmerkingen over de Welsprekendheid in het tweede Deel.

L.

Bladz. 16. Geschiedenis enz.

BLAIR houdt zich hier niet op met bepalingen en verdeelingen van hetgeen men door *Geschiedenis* in haar ruimsten zin, in den zin namelijk van *Verhaal van al het gebeurde*, verstaan moet. Een aantal Vragen zouden hier anders te beantwoorden vallen, b. v.: Wat is 1) de stof; 2) de vorm; 3) het doel; 4) de middelen der Geschiedenis? Waarin is *Geschiedenis* van *Beschrijving* onderscheiden? Hoe velerlei soorten van Geschiedenis heeft men wel met opzigt tot de Stof, als b. v. Natuur-Geschiedenis, Menschen-Geschiedenis, Geschiedenis van Kunsten en Wetenschappen, Geschiedenis van Zeden en Gebruiken, enz. enz.? Welke is de Verdeeling der Geschiedenis met opzigt tot den Tijd, b. v. Alleroudste Geschiedenis (vóór den Zondvloed); Oude Geschiedenis (tot aan de Middeleeuwen); Middeleeuwsche Geschiedenis; Nieuwere, en Nieuwste Geschiedenis? Hoe verdeelt men de Geschiedenis met opzigt tot de Ruimte? Wat verstaat dus men door Algemeene, Universéle of Wereld-Geschiedenis? Wat door Bijzondere of Speciale Geschiedenis, b. v. die van een zeker Tijdperk, van een zeker Land of Volk, van een zeker Geslacht, van een' zekeren tak van Kunst of Wetenschap, van een enkel Mensch (welke laatste de Speciaalste van allen geheeten mag worden)? Welke zijn de ondersteunende, voorbereidende of Hulp-Wetenschappen der Geschiedenis, als b. v. Aardrijks- en Tijdrekenkunde, — beiden wel eens niet onaardig de oogen der Geschiedenis geheeten, — Statistiek of Statenkunde, Volkerenkunde of Ethnographie, Diplomatiek of Oorkondenkunde, Généalogie of Geslachtsrekenkunde enz. enz.? In welk eene orde kan men de Geschiedenis schrijven; wat is b. v. de Géographische, Ethnographische, Synchro-nistische orde enz.? — Wat is Gewijde, wat Ongewijde

- Geschiedenis? — Met de beantwoording van deze, en vijf-en-twintig soortgelijke Vragen, houdt zich onze Engelse Schrijver niet op. Hij beschouwt die hoogere soort van *Geschiedschrijfkunde*, die niet eene bloot geleerde zamenflansing van allerlei gebeurde zaken is, maar die het sierlijk, schilderachtig, wijsgeerig Verhaal bevat van deftige gebeurtenissen, en die dat Verhaal tot leering en onderwijs doet dienen. Daarvan geeft hij de Hoofdeigenschappen op. Kortom, hij heeft in Geschiedschrijvers geene dorre, of bloot vlijtige Onderzoekers van Algemeene of Bijzondere Geschiedkundige feiten op het oog, maar Mannen van Genie, half Dichters en Wijsgeeren tevens, als een' THUCYDIDES, LIVIUS, TACITUS, enz. enz.

Die intusschen over de Historie en den Historischen Schrijftrant in het algemeen, zoo wat de stof, als de wijze van behandeling betreft, in breedvoeriger onderzoekingen wil treden, raadplege VOSSIUS, D'ALEMBERT, CHLADENIUS, MABLY, BOUTERWECK, RAMMLER, en soortgelijke Schrijvers, van welke men er eenige, met de titels hunner Werken, kan vinden opgenoemd in ESCHENBURG's *Entwurf einer Theorie und Litteratur der Schönen Redekünste zur Grundlage bei Vorlesungen*, van welk Geschrift de Heer VAN KAMPEN bij ons eene met uitbreidingen voorziene Vertaling gegeven heeft. — Over het zamenstellen of schrijven der Geschiedenis, inzonderheid van die onzes Vaderlands, hebben wij in het Hollandsch eene fraaije Verhandeling van FRANS VAN MIERIS, in 1826 op nieuws ter perse bevorderd door den Heer WITSEN GEYSBEEK. BORGER heeft in zijne Geschriften, *de Historiae Pragmaticae*; — *de Historiae Doctore, Providentiae Divinae Administratio*; — *de fictis Orationibus in Historia*, schoone en passelijke werken. Eene moeilijke Vraag is het: hoe

moet men de Historie schrijven, om zulks geheel *en in de volste kracht des woords* onpartijdig te doen? In hoe ver is b. v. goed- of afkeuring van verhaalde zaken een' Geschiedschrijver geoorloofd? Moet hij, om niemands partij te trekken, en den Lezer geheel deszelfs eigen oordeel te laten, de gebeurtenissen op de koelste wijze, in den trant der oude Kronijken, verhalen, zoo als men dit ten huidigen dage in Frankrijk wel beproefd heeft? Kortom, *moet en kan* de Historieschrijver volkomen Objectief blijven, een bloot werktuigelijke spiegel zijn, waarin de daden op de allergetrouwste wijze teruggekaatsd worden, of mag, en in hoe ver mag hij ook zijn oordeel over die daden uiten? Vergelijk over het misbruik, dat van dit laatste, of van den al te Subjectieven trant van Geschiedschrijfkunde, dikwerf gemaakt wordt, deze en gene aanmerkingen in een Stukje, getiteld: *de l'Histoire, considérée sous le point de vue religieux et Philosophique*, te vinden in de *Revue Universelle* van 1832, en overgenomen uit de *Edinburgh Review*.

L.

Bladz. 18. Algemeene en Bijzondere Geschiedenis.

Algemeene Geschiedenis, op den hoogsten trap, is die der geheele Wereld, *Bijzondere Geschiedenis*, in den volsten zin des woords, is b. v. die van een enkel Mensch. Hoe veel graden heeft men echter niet tusschen deze beiden in! Algemeene of Wereldgeschiedenis (*Weltgeschichte*, zoo als de Duitschers ze noemen) is den Ouden weinig bekend. DIODORUS SICULUS schijnt in zijn door den Tijd gruwelijk gehavend Geschiedwerk nog het meest algemeen geweest te zijn. POLYBIUS mogt zijne Historie slechts voor een zeker tijdvak van een groote vijftig jaren meer of min algemeen (*καθολικη*) noemen. Ook HERODOTUS geeft eenige algemeene Geschiedkundige berigten, voor

5   A A N T E E K E N I N G E N .

zoo ver hem de Wereld bekend was. De overige Grieksche en Romeinsche Geschiedschrijvers, als THUCYDIDES, XENOPHON, DIONYSIUS HALICARNASSENSIS, DIO CASSIUS, HERODIANUS, CAESAR, SALLUSTIUS, LIVIUS, VELLEJUS PATERCULUS, SUETONIUS, TACITUS, CURTIUS, AMMIANUS MARCELLINUS, behandelen slechts de Gebeurtenissen van enkele Volkeren en Tijdperken. Het uittreksel echter, dat JUSTINUS uit den verloren geganen TROGUS POMPEJUS gemaakt heeft, is van meer algemeenen omvang. In het gemeen heeft men eerst na de Middeleeuwen eigenlijke Wereldgeschiedenissen begonnen te erlangen. Vooral Engelschen en Duitschers hebben hierin veel geleverd. Getuige b. v. de uitvoerige Algemeene Wereldgeschiedenis, in de achttiende eeuw, door een gezelschap van Engelsche Geleerden aangevangen, en in het Duitsch later veel verbeterd, en met eene menigte Voortzettingen en Toevoegsels van SCHLÖZER, MENZEL, SPRENGEL, GALLETTI, RÜHS en anderen vermeerderd, schoon dezelve met dat al meer eene aaneenschakeling van onderscheidene Bijzondere Geschiedenissen, dan het door éénen adem bezielde Geheel eener Wereldgeschiedenis vormt. — GUTHRIE's en GRAY's Wereldgeschiedenis is ook door de Duitschers vertaald en zeer uitgebreid. — SCHRÖCKH, (die het fraaije Latijnsche *Compendium Historiae Universalis* van wijlen den Groningschen Hoogleeraar OFFERHAUS op nieuws bewerkt heeft) BECK, BÜSCH, EICHHORN, PÖLITZ, VON ROTTECK, BECKER, SCHLÖZER, DOLZ, en meer anderen, hebben in Duitschland, in de laatste jaren, kortere, of uitvoerigere Algemeene Geschiedenissen der Wereld gegeven, en het getal van Handboeken is talloos. MARTINET's *Geschiedenis der Wereld* is, meen ik wel, buiten Vertalingen, bij ons het eenigste werk van eenigen omvang, dat Algemeene Geschiedenis kan heeten. Het is echter onvolledig. Maar, eilieve, welke

Geschiedenis der Wereld is volledig? Verhaal van *a* tot *z* alles, wat er van het Scheppingsuur af tot op dit uur toe gebeurd is, een uur later kunt gij over het in dat uur voorgevallene er al wéer een dik boek bij schrijven. Of wel een Hottentot, Irokees, of Samojeed klampt u aan boord, en verwijt u, dat gij van zijn Volk en Land niets gezegd hebt. De Geschiedenis is eene zee, welker wæren zich tot in de Oneindigheid uitbreiden. Zij groeijen aan op het eigen oogenblik, dat gij ze bevaart. Tegen het einde der Wereld zullen, vrees ik, alle Hoogleerarea der Geschiedenis, bestelpt onder den bajert der Gebeurtenissen, die geen menschelijk geheugen meer zal kunnen bevatten, krankzinnig worden.

Vergelijk over Geschiedenis ROLLIN, *Traité des Etudes*, WACHLER's, *Geschichte der Historischen Forschung und Kunst*, zijn *Lehrbuch der Literatur-Geschichte*, *Lehrbuch der Geschichte*; BECKER's *Anleitung zur Kenntniss der Allgemeinen Welt- und Völkergeschichte*; MENZEL in zijn beroemd Geschrift *die Deutsche Literatur*; DOMAIRON, *Rhétorique Française*; ESCHENBURG en anderen.

L.

Bladz. 18. Éénheid is in Geschiedverhalen noodzakelijk.

Deze Éénheid is of Objectief, of Subjectief. De Objectieve spruit uit den inwendigen zamenhang der gebeurtenissen-zelve, de Subjectieve uit dit of dat oogpunt voort, waaruit de Schrijver de Gebeurtenissen beschouwt. Zoo schijnt bij ons de nette WAGENAAR ten behoeve zijner *Vaderlandsche Historie* eene zekere Éénheid gezocht te hebben in de voorstelling van Vrijheid; hoe namelijk hier te lande de Burgerlijke en Staatkundige Vrijheid wel dikwerf onderdrukt is geworden, maar echter telkens het hoofd weder heeft opgebeurd. Hij geeft dit

duidelijk in zijne bezadigde en oordeelkundige Voorrede te kennen, onder anderen als hij zegt: „Doch waarmen door deeze byzondere Tydperken heen zyne oogen wendt, overal vertoont zich 's Volks Vryheid, nu eens be-laagd en verdrukt, dan eens verreezen en op den Troon geplaatst. In de allervroegste tyden ziet men het eene Volk het ander van huis en have berooven, en ten lande uit jaagen. Toen de Romeinen hier voet in 't land kreegen, hebben zy een deel des Volks ten minsten volkomnyk overheerscht, met Krygsvolk bedwongen, met Wetten en Wethouderschap voorzien; en een ander deel, met Jetwelk zy in verbond stonden, door veelerlei knevelaaryen en geweldenaaryen tot eenen opstand getergd, die veel bloeds gekost heeft. De Franken hebben den Romeinen een deel deezes Lands uit de handen gewrongen, en toen zy naderhand tot een magtig Volk waren aangegroeid, de Friezen, onder voorwendsel van hen tot den waaren Godsdienst te brengen, voor eenen tyd geheellyk overheerscht. Onder die overheersching lagen wy nog, toen onze Graaven klein waren, doch toen zy, grooter geworden, zig van alle uitheemsche onderwerping ontslaagen hadden, waanden zy ook omtrent het Volk aan geene verbonden te zyn. En schoon men 's Volks gedrag jegens de Graaven, in allen deele niet behoef te billyken, werden onze Voorouders egter eerlang door onze Vorstelyke Graaven, of derzelve Staatsdienaars, dermaate verdrukt, dat zy eindelyk den opstand ondernamen, die hun de Vryheid verwierf, welke wy nog heden genieten. De Nakomelingen van *FILIPS den II* zagen zich genoodzaakt, eerst met de Staaten der Vereenigde Nederlanden, als met een vry Gemeenebest, te handelen, en daarna dezelve by een plegtig Vrede-Verbond voor onafhangelyk te erkennen.

Onze Vaderlandsche Historie, die alle deeze dingen in 't byzonder ontvouwt, kan dus als eene *Historie der geterg-*

de, verdrukte, herleevende en zegepraalende Vryheid des Vaderlands aangemerkt worden."

Wij hebben hier deze plaats in haar geheel aangehaald, wij zij duidelijk het oogpunt zien doet, uit hetwelk de voortreffelijke WAGENAAR de Vaderlandsche Historie beschouwde, en de zekere soort van Éénheid, die hij in haar op het oog had. SIMON STYL heeft in zijn overfraai en Wijsgeerig Geschiedkundig Geschrift: *Opkomst en Bloei der Vereenigde Nederlanden*, een soortgelijk denkbeeld, als dat van WAGENAAR, tot Middelpunt en Leidraad zijner Éénheid van beschouwing genomen. Deswege luidt het begin zijner Inleiding: „Niets bewyst zoo klaar de zwakheid van alle Regeeringen, welker grondslag het geweld is, als de Geschiedenissen van ons Vaderland. Zy geven ons de voortreffelykste Historie der besprongene en verdedigde Vryheid, die dikwyls op het punt staat van te bezwyken, maar telkens wederom met nieuwen moed in het strydyperk te voorschyn treedt." — De Heer BILDERDIJK, integendeel, schijnt in zijn Geschiedverhaal eene zekere Éénheid daarin te zoeken, om aan te toonen, dat bij burgertwisten de Vorsten meestal gelijk, de Onderdanen meestal ongelijk hadden, en dat ongehoorzaamheid en oproerzucht niet zelden de drijfvederen van de kloekste daden onzer Voorvaderen waren. Men kan niet zeggen, dat dit onderwerp van Éénheid zoo vleijend voor ons is, als dat van WAGENAAR en STYL. Ik neem de vryheid te verwijzen tot het daarover door mij aangemerkte in het Voorberigt voor mijn *Kort Overzigt van de Geschiedenis der Nederlanden*. — Bij dit alles dient men zorg te dragen om aan de Éénheid niet de Waarheid op te offeren, niet soms meer den Advokaat dan den Geschiedschrijver te spelen, en de Historie op de sponde van *Proccustus* werpende, haar te wringen en te draaijen, al naar het ons in ons stelsel van Éénheid te stade komt.

L.

Bladz. 19. POLYBIUS bezit veel Eénheid.

Met dat al verwijten hem sommigen zijne lange Uiteendingen, die echter in een Geschiedwerk, dat meer of min algemeen mag heeten, gelijk POLYBUS het zijne genoemd heeft, niet vreemd zijn. In het Pragmatische, dat is, in de wijsgeerige ontwikkeling van de oorzaken en gevolgen der gebeurtenissen, als nuttige voorbereiding tot het behandelen van Staatszaken, (*πραγματα*) is zeker POLYBIUS, naar het oordeel van deskundigen, meer een Schrijver van onzen tijd, dan van de Oudheid te heeten, waartegen hij evenwel, gelijk BLAIR met meer anderen aanmerkt, geen fraai of schilderachtig Schrijver is. DIONYSIUS van *Halicarnasse*, die gaarne vit, zegt zelfs, dat geen menschelijk geduld in staat is hem uit te lezen; zoo onwelluidend en stroef vindt hij hem in deszelfs stijl. ROLLIN merkt echter, in het twaalfde deel zijner *Histoire Ancienne*, naar waarheid aan: *Un stile militaire, simple, négligé se pardonne à un Ecrivain tel que le nôtre (POLYBE); plus attentif aux choses mêmes qu'à la diction.* — Jammer, dat de tand des Tijds uit de acht-en-dertig of veertig Boeken van het hier door BLAIR bedoelde werk van POLYBIUS zulke groote stukken gebeten heeft! Op hoogen prijs toch verdient de Man gesteld te worden, die, behalve zijne door bevoegde Kunstregters geroemde Wijsgeerige scherpzinnigheid, tevens zoo veel Waarheidsliefde bezit, en van wien men in het derde Boek het fraaije zeggen heeft: dat de Waarheid voor de Geschiedenis hetzelfde is, wat de oogen zijn voor de Dieren, welke toch zoo min iets waard zijn zonder oogen, als de Historie zonder Waarheid. Zie over POLYBIUS onzen beroemden VOSSIUS (*de Historicis Graecis et Latinis*), ROLLIN, CREUZER (*Historische Kunst der Griechen*), SCHWEIGHÄUSERS *Duitsche Vertaling van POLYBIUS*, ESCHENBURG, WACHLER, enz. enz.

L.

Bladz. 21. THUCYDIDES heeft dikwerf zeer gezondigd tegen de Éénheid in zijn Geschiedverhaal enz.

Deze, benevens zoo veel andere, door den Histo-rieschrijver en Aristarch DIONYSIUS van Halicarnasse, THUCYDIDES aangewreven smet, hebben verscheiden bekwame Mannen getracht uit te wisschen; gelijk zulks onder anderen door ROLLIN, in zijne *Histoire Ancienne*, gedaan is. Ook de Fransche Vertaler van THUCYDIDES, L'EVESQUE, heeft in zijne vijfde Uitweiding breedvoerig de smadelijke aantijgingen van DIONYSIUS tegengesproken. En de bekende LERMINIER, een welsprekend Fransch Schrijver van onzen tijd, in de *Revue Universelle* van Maart 1834, melding makende van eene nieuwe Fransche Vertaling van THUCYDIDES, die door AMBROISE-FIRMIN-DIDOT, na de drie oudere van D'ABLANCOURT, L'EVESQUE en GAIL, in het licht gegeven is, druipt ook van gal en bitterheid tegen den, zijns achtens, neuswijzen DIONYSIUS. Onder anderen zegt hij: „*Il (THUCYDIDE) est artiste consommé, et pour l'industrie de l'art ni l'histoire antique, ni la moderne n'ait à lui opposer, je ne dis pas un vainqueur, mais un égal. DENYS D'HALYCARNASSE accuse THUCYDIDE d'avoir mal choisi son sujet. Il ne fait, dit-il: „que l'histoire d'une seule guerre qui ne fut, ni belle, ni heureuse, guerre qu'il serait à souhaiter qui ne fût jamais arrivée, et qu'il aurait fallu condamner du moins au silence et à l'oubli.” Que répondre à un pareil homme et à une pareille objection? L'antiquité a donc eu ses prodiges de bêtise comme de grandeur.*

THUCYDIDE conte admirablement les choses, et la complication du récit n'en altère jamais l'unité etc.”

Dit zouden echter slechts Fransche magtspreuken zijn, werden zij door geene bewijzen gestraafd. LERMINIER levert die echter. Hij geeft een fraai overzicht van de acht Boeken, waaruit het Geschiedverhaal van THUCYDIDES

over den Peloponnézischen oorlog bestaat, en geeft zulks in dien bevalligen, levendigen, lossen en schilderachtigen stijl, waarin de Franschen zulke benijdenswaardige meesters zijn, en waardoor zij ook de dorste bespiegelingen weten op te fleuren. Hij doet zien, met welk eene kunst en inwendige Eénheid de Grieksche Historieschrijver het tafereel der door hem geschilderde gebeurtenissen zamengesteld heeft, hoe treffend hij de hoofdgroepen in hetzelfde doet uitkomen, en welk een gelukkig koloriet hij op verschillende plaatsen bezigt; hoe dramatisch alles bij hem zich vertoont, en hoe zeer de redevoeringen, die hij zijnen Helden in den mond legt, geschikt zijn om derzelve karakters juist uit te beelden; kortom, hoe het geheele Werk te regt door den Vervaardiger een Werk voor altijd, een schat voor de eeuwigheid, (*κτῆμα εἰς αἰῶνα*) geheeten mogt worden. Zelfs het onvoltooide, vaak aangerande achtste Boek neemt LERMINIER zeer onder zijn schild. — Hetgeen hij voorts van de zoo even gemelde verdichte Redevoeringen zegt, die, zoo als men wil, het eerst door THUCYDIDES in de Historie gebragt zijn, is oordeelkundig: „*Pourquoi (zijn zijne woorden) THUCYDIDE a-t-il mis de si nombreuses harangues dans la bouche des acteurs de son histoire? Il a profité des moeurs et des habitudes de ses contemporains pour atteindre la vérité au prix de toutes les ressources et de toutes les industries de l'art. Les anciens parlaient beaucoup dans la gestion de leurs affaires; ils délibéraient sur tout; ils mêlaient les discours aux guerres, aux expéditions et aux lois décrétées. Ainsi les Corinthiens durent parler contre les Athéniens dans l'assemblée de Lacédémone. Voilà pour l'Historien le texte nécessaire: il ajouta son génie à la situation et à la réalité: il se servira de la harangue des Corinthiens pour apprécier l'esprit des deux peuples, qui vont s'êtreindre et se combattre; sous la for-*

me d'un reproche direct il fera le portrait des Lacedaemoniens." En nu haalt hij de woorden aan, die THUCYDIDES de Afgezanten van *Corinthe* tot de Spartanen uiten doet, en waarin de verschillende geaardheid der Spartanen en Atheners treffend wordt geschilderd. Waarop hij met Franschè levendigheid volgen laat: „*Les voilà jètés sur la scène, les acteurs du drame! sont-ils assez vivans?*”

Met den Stijl van THUCYDIDES, die insgelijks de kritische roede van DIONYSIUS ondergaan heeft, is onze Franschman ook zeer ingenomen: „*Le style de THUCYDIDE (zegt hij) a été fabriqué pour durer toujours; il a toutes les propriétés de l'homme qui l'a forgé; il est profond comme lui, grave, majestueux, austèrement pathétique, positif et idéal comme lui; nous conseillons aux rhéteurs anciens et modernes de s'y résigner, ou plutôt qui les oblige à s'occuper de THUCYDIDE?*” — LERMIER behoeft hier echter niet het harnas aan te schieten. Het is reeds vóór hem genoeg door anderen gedaan. Moge toch DIONYSIUS den vitter gespeeld hebben, de grootste Redekundigen der Oudheid hebben de voortreffelijkheid van den stijl van THUCYDIDES nimmer in twijfel getrokken. Men weet, hoe ingenomen CICERO, in zijn Werk *de Redenaar* en *over den Redenaar*, met de korthed, gedrongenheid, gepastheid, en het krijgshaf-tige, * gelijk hij het noemt, van dien schrijfrant is, ofschoon hij dan ook het duistere, dat de Redevoeringen hier en daar bij THUCYDIDES hebben, niet loochent. †

* *Alter (THUCYDIDES) incitator fertur, et de bellicis rebus canit etiam quodammodo bellicum.*

Cic. Orat. n. 39.

† *Ipsae illae conciones ita multas habent obscuras abditasque sententias, vix ut intelligantur.*

Cic. Orat. n. 30.

En welk een' lof zwaait QUINCTILIANUS, in het tiende Boek zijner *Redekundige Lessen*, ter plaatse, waar hij THUCYDIDES en HERODOTUS met elkander vergelijkt, aan het heftige, krachtige en gespierde van dien schrijftant niet toe! De onderlinge vergelijking dier twee groote Historieschrijvers, THUCYDIDES en HERODOTUS, is, zoo bij CICERO als bij QUINCTILIANUS, hoogst lezenswaardig.

Men heeft in het Eerste Deel der *Bibliotheek van oude Letterkunde* eene vertaalde Proeve uit het Eerste Boek van THUCYDIDES, voorafgegaan van eene ophelderende korte Voorrede, en gevolgd van eenige Aanmerkingen. Vergelijk ook de door mij reeds in de Aanteekeningen op het tweede Deel van BLAIR, bl. 117, aangehaalde Vertaling der *Lijkrede van PERICLES uit THUCYDIDES*, door den Heer Mr. R. H. EYSSONIUS WICHERS, welke Vertaling men in het tweede Deel, derde Stuk der gemelde Bibliotheek vinden kan, en zie de Aanmerkingen, daarbij gevoegd. In hetzelfde eerste Deel vindt men ook eene Vertaling van een stuk uit HERODOTUS, met eene Inleiding, die over de aloude manier van Geschiedschrijven veel licht verspreidt, en het dichterlijke, het dramatische en epische, en het bij HERODOTUS naïve dier manier, benevens de oorzaken daarvan, zeer oordeelkundig ontwikkelt. Van eenige Boeken van HERODOTUS heeft men tevens eene Hollandsche Overzetting in de Werken van het Utrechtsche Genootschap der Wetenschappen. Voorts zie men, wat eene Vergelijking van THUCYDIDES en HERODOTUS betreft, G. F. CREUZER'S *Herodot und Thucydides, Versuch einer Würdigung ihrer Historischen Grundsätze*.

De President DE THOU, van welken BLAIR op bl. 23 spreekt, is de meer onder zijn' Verlatijnschten naam bekende I. A. THUANUS, die, in het begin der zeventiende Eeuw, eene *Historia sui temporis*, twee deelen in folio,

heeft uitgegeven, en over wien men WACHLER, EICHORN, ESCHENBURG en anderen raadplegen kan.

L.

Bladz. 26. Gebrek aan Staatkundige kennis bij de oude Historieschrijvers.

Over het algemeen zijn de oude Historieschrijvers, waar het algemeene wetenschap betreft, zeker op ver na niet bij de lateren te vergelijken, die van den boom der kennis van zoo veel Eeuwen en ontdekkingen meer de vruchten plukken konden. De Wereld is ouder en geleerder geworden. „Hoe veel juiste denkbeelden (wordt er gezegd in een Stukje uit de *Edinburgh Review* van 1832, getiteld *de Historie beschouwd uit een Wijsgeerig en Godsdienstig oogpunt*) den Ouden onbekend, vindt men niet in de Geschiedverhalen zelfs van onze Schrijvers maar van den tweeden rang! Hoe vele dwalingen, in de Oudheid vastgeworteld, zijn uit de werken van een' GIBBON, ROBERTSON en LINGARD verdwenen! Zie, hoe ARISTOTELES, XENOPHON, TACITUS, over de Slaven, over de Christenen spreken! De laatste, die, om zoo te zeggen, het Kapiteel van heel den Tempel der oude Geschiedenis uitmaakt, of wiens werk men, als het ware, het metalen Diadeem van denzelven heeten kan, draagt luttel kennis van de Aziatische zeden, van de Aardrijks- en Sterrekunde; hij bejammert opregtelijk den ondergang der oude Republiek, en ziet niet in, dat haar vergrijsd en uitgeput ligchaam, onvatbaar om herborren te worden, onder hare eigen slagen bezwijken moest. Hoe groot en grootsch een Genie hij zijn mogt, heerscht er bij hem nog geen zweem zelfs van vermoeden, dat het Veelgodendom zal vallen. Hij heeft, als zijne Voorgangers, niets dan *Rome* voor oogen; *Rome* is voor hem het Heelal. — Bij de Ouden was de Geschiedenis Drama; bij ons, die geleerder en verlichter, maar minder naief

en ongekunsteld zijn, bij ons, oud van beschaving, is de Géshiedenis gelcerdheid en twistgeschrijf. Wij weten meer; wij vergelijken de gebeurtenissen onderling beter; wij hebben het eerst de kritiek en de wijsgeerte der Geschiedenis regt leeren kennen."

Met eenige korreltjes zout, Lezer! laten zich deze aanmerkingen wel verduwen. Ook strooken zij vrij goed met hetgeen BLAIR, bl. 26, gezegd heeft. — De Schrijver geeft vervolgens in korte, fiksche trekken eene Schets van eenigen der voornaamste latere Geschiedschrijvers. In zeer velen hunner, vooral in VOLTAIRE, BOSSUET (in zijne *Variations Protestantes* en *Discours sur l'Histoire Universelle*), GIBBON, HUME en anderen, ergert het hem, dat zij hunne Geschiedverhalen niet pleidooijen voor hunne bijzondere gevoelens gemaakt hebben. Volgens hem, is de latere Geschiedenis het slagveld voor een heirleger van tegenstrijdige meeningen geworden. Met de zoogenaamde Historische Kritiek is Veelzijdigheid, maar ook Éenzijdigheid binnengeslopen. — En dit is in vele opzichten niet te loochenen, weshalve het zoo vreemd niet luiden kan, dat sommige lieden van al dat *gewijsgeer*, (men vergunne ons het woord), van al dat gehaarkloof over de meer verborgene oorzaken en gevolgen der gebeurtenissen, niet hooien willen, en, gelijk laatstelijk bij de Franschen DE BARANTE, meer of min naar den trant der oude Kronijkschrijvers, in zijne *Histoire des Ducs de Bourgogne*, schijnt gedaan te hebben, de bloote feiten, afgescheiden van alle bespiegelingen over dezelve, te boek stellen. Onze WAGENAAR heeft dit grondbeginsel ook voor een deel aangenomen: „Om de onpartydigheid (zegt hij in de lezenswaardige Voorrede voor zijne *Vaderlandsc'ie Historie*) te beter te bewaaren en den Lezer niet voor in te nemen, onthouden wy ons doorgaans van het maaken van aanmerkingen. Vlocit 'er ons nu en dan eene uit de pen, wy

vertrouwen, dat zy niemand beletten zal onzijdig te oordeelen; maar elk integendeel daartoe behulpzaam zijn." Heeft onze beroemde BILDERDIJK dit ook altijd betracht? Eilaas! Vergelijk de Aant. hier boven, bl. 9.

L.

Bladz. 29. Plaats uit TACITUS in het leven van AGRICOLA.

Deze geheele plaats, waarvan BLAIR hier de eerste zinsnede aanhaalt, welke zinsnede hij (mijns inziens, onbillijker wijze) te afgetrokken voorgedragen noemt, is zeer fraai, en luidt vertaald aldus: „Het ligt in 's Menschen geaardheid iemand, dien men beledigd heeft, te haten. De gemoedsgesteldheid van DOMITIAAN echter, in toorn opstuivend, en des te onverzoenlijker, naarmate zij te verborgener wrokte, liet zich door de gematigdheid en voorzigtigheid van AGRICOLA lenigen, daar AGRICOLA niet hardnekkig en met een ijdel gesnoef op vrijheid naar roem jaagde, noch het Noodlot (of den Dood) roekeloos tartte. Lieden, gewoon het onvoegzame hoog op te vijzelen, mogen hieruit leeren, dat, ook onder slechte Vorsten, groote Mannen mogelijk zijn, en dat ondergeschiktheid en zedigheit, zoo zij maar met beleid en een' krachtigen ijver gepaard gaan, even hoogen lof verwerven kunnen, als die lof is, waardoor de meesten, op eene onstuimige wijze, zonder voordeel voor den Staat, en middels een eer- en pronkziek uiteinde, zich berucht hebben gemaakt." — *Proprium humani ingenii est, odisse quem laeseris. DOMITIANI vero natura praeceps in iram, et quo obscurior, eo irrevocabilius, moderatione tamen prudentiaque AGRICOLAE leniebatur, quia non contumacia, neque inani jactatione libertatis famam fatumque provocabat. Sciunt, quibus moris illicita mirari, posse etiam sub malis principibus magnos viros esse, obsequiumque ac modestiam,*

III. DEEL.

2

si industria et vigor adsint, eo laudis excedere, quo plerique per abrupta, sed in nullum reipublicae usum, ambitiosa morte inclaruerunt. (Vit. Agric. C. 42.) Eer ware het laatste gedeelte dezer aanhaling eene wat te zeer op zich-zelf staande, te zedepreekachtig voorgedragen opmerking te noemen, hoezeer ik voor die beschuldiging geene de minste reden zie, en dergelijke korte aanmerkingen integendeel als even zoo vele juweelen beschouw, die in het goud der Welsprekendheid van TACITUS gevat zijn. Maar deze Historieschrijver, hetzij hij in een enkel woord, of in een paar zinsneden zijne diepe Menschenkennis en Staatskunde sluite, is altijd in dezelve even verwonderlijk. LERMINIER heeft in een artikel der *Revue Universelle* van 1834 deszelfs honderdmaal uitgebazuinden lof op nieuw doen klinken. Wie intusschen bij de lateren heeft den Romein deszelfs schrijftrant beter afgezien, dan onze groote HOOFT, schoon deze evenwel een' minder somberen blik heeft, dan TACITUS; wat zich deels uit beider verschillend karakter, deels uit de verschillende tijdsomstandigheden, waarin beiden leefden, verklaren laat. Ten bewijze van het eerste moge strekken, dat TACITUS denkelijk nimmer, als onze Drossaard, vrolijke Minnedichten gemaakt heeft, of vermoedelijk zou hebben kunnen maken, en om van het laatste overtuigd te zijn, bedenke men, dat de Romein in den tijd van een' diep bedorven, in slavernij gezonken, verouderden en half vermoelden Staat leefde, HOOFT daarentegen in het tijdperk van een' tot vrijheid en zelfstandigheid ontwakend, uit de smeltkroes der beproeving verrijzend, als door vuur en vlammen gelouterd jeugdig Gemcenebest. De Romein zag in alles wat hem omringde de Menschheid van hare laagste en verfoeijelijkste, de Hollander, welke Spaansche of andere gruwelen hij dan ook soms te schilderen mogt hebben, zag haar zeer dikwerf van hare edelste en ver-

hevenste zijde. Konden de kleuren bij beiden zich even zwart vertoonen?

HOOFD's diep indringende blik is, even als die van TACITUS, op elke bladzijde zijner Geschiedkundige schriften te bespeuren, en, in navolging des Romeins, wikkelt hij nu eens zijne aanmerkingen in een enkel, of in een paar woorden van het Geschiedverhaal-zelve, dan hecht hij ze, als afzonderlijke, wat uitvoeriger lessen of stelregelen, voor of achter aan het Verhaalde vast. Zoo sprekende, in het Elfde Boek, van de zoogenaamde Spaansche Furie, ten jare 1576, te *Antwerpen*, en hoe de Spaansche Soldaten ook de heiligheid der kerken niet gespaard hadden, zegt hij: „Niet alleen het gemunte, maer de gewyde vaaten, al de kerkelyke kostelykheit en pronk der altaaren werden hun afhandig, en de Heilighen berooit gemaakt door een Volk, *dat hunne waardigheit voor en naa in den mond heeft.*” Leert hij door het laatste niet kort en gepast, dat Godsdienstigheid in woorden en uiterlijk gebaar, en Godsdienstigheid in daden, bij een en hetzelfde Volk dikwerf het minste gevaard gaan? — Natuurlijk en eigenaardig is ook in dat tafereel der Spaansche Furie de trek: „Oover Vrouwekraft werd, immers den eersten nacht, niet zeer geroepen: 't zy dat honger en vermoeyenis hun (den Spanjaards) de gailheid gekneust hadden, oft dat de lydsters haar leed verkropten, *daar 't klaagen niet dan quaad in doen kon.*” Hoe gelukkig tevens gekozen is hier die Metaphorische uitdrukking *gekneust hadden!* — In het Negentiende Boek den mislukten aanslag des Hertogen VAN ANJOU op *Antwerpen* schilderende, en gewagende van het afdruijen der Franschen, zegt hij: „De Fransche hevigheid zakt zoo log, als ze in het eerst lichtig was.” Ziedaar, met een' enkelen pennestreek het Fransch karakter in deszelfs niet zeldzame ongestadigheid geschilderd! En terwijl hij bij

dezelfde gelegenheid vermeldt, hoe de Antwerpsche Burgers uit eigen beweging, zonder eenige aanvoering, tegen de Franschen te wapen vlogen, drukt hij dit kort uit met het zeggen: „De willigheid tot weldoen schikt zich van zelf zonder bestier van Ooverheit; elk is zyn eyghe aanleyder.” Meer in den vorm eener geheel op zich-zelve staande toepasselijke aanmerking is de volgende, zeer ware les van HOOFT, als hij, in het Tiende Boek, van eene, tegen de Spanjaards gesmede, maar uitgelekte zamenzwering te *Antwerpen* gewagende, verhaalt, hoe sommigen der zamengczworenen, door hoogen nood geperst, op het punt geweest waren, om een' onschuldigen van het leven te berooven, ten einde deze hen niet soms verklappen mogt; met welk onschuldig bloed zij echter hunne handen gelukkig nog niet bezoedeld hadden. Hij laat hierop de zeer behartigenswaardige en schilderachtig uitgedrukte les volgen: „Zeeker, die zich met gelyke zaaken gaan mengen, hebben alvooren t' ooverweeghen, dat, oft zy schoon waanen den toeleg als ten goeden einde aangevanghen voor goedt te kunnen verantwoorden, dikwyls yet bysters opborrelt, met het welke, hoe wrang het ook den gewisse valt, men echter deur moet, oft den handel den hals laten breeken.” — Inderdaad, die eens den voet op het pad van zulke geheime, hoe zeer dan ook niet onloffelijke ondernemingen gezet heeft, weet niet, naar welke moordholen dat pad hem voeren kunne! — Maar men zou een Boek kunnen vullen met dergelyke aanhalingen uit HOOFT, die in vele opzigten, en het hier boven gemelde onderscheid van karakter en leeftijd, benevens wat minder diepte, daargelaten, mischien wel de meest treffend gelijkende wéerga van TACITUS is, welke ergens ter wereld onder de lateren gevonden wordt. Zijne vermaardheid bij ons als Historieschrijver, strekt waarlijk niet ten bewijze van BLAIR's, ook bij ande-

ren wel voorkomend zeggen, op bl. 38, „dat zij, welke getracht hebben zich naar TACITUS te vormen, zelden naam hebben gemaakt.” Men vergelijke over HOOFT de Heeren DE KRUYFF, SIEGENBEEK, SCHELTEMA, IJPEY, DE CLERCQ, VAN KAMPEN, DE VRIES, COLLOT D'ESCURY en anderen.

Ten aanzien der door BLAIR, bl. 31 en vervolgens, opgenoemde vereischten van een Geschiedverhaal, als daar zijn: Duidelijkheid, Orde, Deftigheid en behoorlijke Samenhang, raadplege de Hollandsche Lezer vooral ook de goed geschrevene, hier boven, bl. 4 der Aanteekeningen, aangehaalde Verhandeling van FRANS VAN MIERIS. — Tot voorbeeld eener min gepaste bijzonderheid in een zoo deftig Geschiedverhaal als HOOFT's Nederlandsche Historiën zijn, zoude ik geene zwarigheid maken te brengen hetgeen hij, in het Derde Boek, van twee zeldzame, ten jare 1566, bij *Scheveningen* en *Katwijk* gevangen visschen verhaalt. Wel is waar, die visschen staan eenigzins met de Staatkundige gebeurtenissen, door HOOFT beschreven, in verband, omdat het bijgeloovig Gemeen in dezelve voortekenen van 's Lands onheilen zag, maar de bijzonderheid is toch wat beuzelachtig, en steekt bij het voorgaande en volgende geboekte af als een lap grof laken, gespeld op een kleet van fijne stoffe. Zie een paar soortgelijke voorbeelden in de fraaije Verhandeling des Heeren VAN KAMPEN over den Historischen Stijl, in de Werken der Hollandsche Maatschappij van Kunsten en Wetenschappen.

L.

Bladz. 33. HERODOTUS, THUCYDIDES, XENOPHON, LIVIUS enz.

Over al deze Geschiedschrijvers vergelijke men de klassieke plaatsen van CICERO, en van QUINCTILIANUS, in het Tiende Boek zijner *Institutiones Oratoriae* of *Redekundige Lessen*, waarin hij de Grieksche en Romeinsche Letterkunde tegen

elkander overstelt. Voorts de werken, hier boven bl. 4 en 7 aangehaald. Een goed geschreven stukje van den Franschen Geleerde LERMINIER, aangaande SALLUSTIUS, herinner ik mij in eene *Revue Universelle* van 1832 gevonden te hebben. De meesterlijkheid der pen van LIVIUS in het schilderachtig beschrijven der gebeurtenissen, zoude men, behalve door de plaats diens Historieschrijvers, in welke de vernedering der Romeinen in de Caudijsche engten vermeldt wordt, door een aantal andere voorbeelden kunnen in het licht stellen. Krachtig van beelden en kleuren is onder anderen het tafereel van het gevecht tusschen de HORATIUSSEN en CURIATIUSSEN, om het geschil uit te maken, of *Rome* over *Alba*, dan *Alba* over *Rome* heerschen zoude. Men vindt dit verhaal in het Eerste Boek van LIVIUS, en misschien strekt het tot een sieraad dezer Aanteekeningen, dat wij eene Vertaling van deszelfs voornaamste gedeelte pogen te geven. — „Na het treffen van het Verbond (zegt LIVIUS) neemt, gelijk men overeen gekomen was, de dubbelde trits van Jongelingen de wapenen op. En terwijl elk der wederzijdsche partijen aan het drietal harer Kampvechters voor oogen hield, hoe de Goden huns Vaderlands, hoe dat Vaderland-zelf, hoe hunne Ouders en Medeburgers, waat dezelve zich of te huis of in het leger bevinden mogten, thans den blik op derzelve wapenen en vuisten gevestigd hielden, treden de Jongelingen, evenforsch en krijgshaftig door eigene geaardheid, als ontstoken door die vermaningen, te midden der twee slagorden, op elkander aan.”

„Van wéerszijden hadden de twee heiren zich voor hunne legerplaatsen nedergezet. Beiden zaten daar, minder zorgdan gevaarvrij. Het gold hier toch de Heerschappij, en die Heerschappij was afhankelijk gemaakt van de dapperheid en het geluk eeniger weinigen. Elks ziel hing dus in angstige

verwachting aan het alles behalve aangenaam schouwspel. — Daar wordt het teeken des aanvals gegeven, en het dubbelde drietal jongelingen, bezield met den moed van groote heirlegers, wordt handgemeen. Geen hunner van wéerskanten dacht aan eigen gevaar, maar slechts aan gemeene Heerschappij, of Slavernij, en aan dat toekomstig lot huns Vaderlands, hetwelk van hen afhangen zoude. Zoo ras bij den eersten aanval de wapenen kletterden, en de blinkende zwaarden schitterden, beving eene geweldige huivering de aanschouwers, en, schoon voor beide partijen de hoop nog niet weifelde, schenen stem en ademtogt bij beiden toch als in de keel te steken. — Toen voorts, bij het enger handgemeen worden, niet alleen de bewegingen der lichamen en het bagchelijke gedril der spiesen en andere wapenen, maar ook wonden en bloed zichtbaar werden, zag men twee Romeinen, den eenen op den anderen, zieltogend ter neder storten, terwijl de drie Albanen gewond waren. En terwijl bij die sneuvelen der eersten een vraagdecreet uit het Albaansche leger opging, lieten integendeel de Romeinsche legioenen alle hoop, schoon evenwel nog niet alle belangstelling, varen. Immers, zij waren als zielloos van ontroering om den toestand des laatst overgeblevenen hunner Kampvechters, wien thans de drie CURIATIUSSEN omsingeld hadden. — Deze *Horatius* was gelukkig nog ongekwetst, zoodat hij, schoon, alleen, tegen alle drie te gelijk geenszins opgewassen, echter voor elk hunner afzonderlijk eene geduchte tegenpartij was. Om derhalve, met hen, één' voor één', handgemeen te worden, zette hij het op een loopen, daar hij begreep, dat wel alle drie hem vervolgen zouden, maar ieder hunner slechts in die mate, als deszelfs door wonden geteisterd ligchaam toeliet."

„Reeds was hij een eind weegs van de plaats, waar het eerst gevochten was, voortgesneld, toen hij, om-

ziende, bespeurde, dat zijne Vijanden, op groote afstanden van elkander verwijderd, hem nazetteden, maar dat een hunner niet ver meer van hem af was. Met plotselijke hevigheid wendt hij zich nu naar dezen laatsten om. En terwijl het Albaansche Heir de twee volgende *CURIATIUSSEN* toeroept, dat zij hunnen Broeder toch te hulp zouden snellen, heeft *HORATIUS* dezen zijn Vijand reeds afgemaakt, en zoekt als Overwinnaar nu den tweeden op. Onder een luid geschreeuw, gelijk een geheel onverhoopt geluk doet aanheffen, moedigen thans de Romeinen hunnen Kampvechter aan, en deze haast zich om ook dien tweeden strijd ten einde te brengen. Voor dat derhalve de derde *Curiatier*, die vrij nabij was, nog op de plek zijn konde, velt hij ook den tweeden neder. — Thans stond dus, bij gelijk gestelden krijgskans, nog maar één tegen één Kampvechter over, maar hoe onevenredig in hoop en krachten! De *Horatier* druischt met een van het staal nog ongerept ligchaam, en fier op zijne dubbelde zege, wild enforsch ten derden strijd, de *Curiatier* integendeel, die een door wonden afgemat, en van het loopen vermoeid lijf, al hijgend, medesleep-te, en reeds overwonnen was door de vroeger néerlaag zijner twee Broeders, wordt den overwinnenden Vijand schier als voor de voeten geworpen. Waarlijk, dit mogt geen strijd meer heeten! „Een tweetal,” riep de Romein met zegevierend gejuich uit: „heb ik ten zoen van de schimmen mijner Broeders geslagt, dezen derden zal ik slagten ter oorzake-zelve van dezen krijg, opdat namelijk de Romeinen over de Albanen heerschen mogen.” — Zoo sprekend, boort hij zijnen Vijand, die te naauwernood meer in staat was zijne wapenen te tillen, het staal van boven ten gorgel in, en schudt den gevallen vervolgens uit.”

„Onder duizend gelukwenschingen en met des te grooter

vreugde, naar mate de toestand hunner zaken des te grooter stof tot angst gegeven had, halen hierop de Romeinse HORATIUS in zegepraal binnen. — Beide partijen gaan voorts met eene zeer ongelijke zielsgesteldheid tot het begraven harer gesneuvelden over. De eene toch had de palen van haar gebied uitgebreid, de andere was aan vreemd gezag cijnbaar geworden.”

Men moet erkennen, dat deze plaats uit LIVIUS een alternatuurlijkst tafereel bevat dezer merkwaardige gebeurtenis, eene gebeurtenis, die, zoo zij al niet waar zijn moge, (want hoe weinig weet men met zekerheid uit de eerste eeuwen na Rome's stichting?) echter allen schijn van waarheid draagt, en op geene meer treffende wijze beschreven kon worden. De zeer verdienstelijke ROLLIN heeft in zijn voortreffelijk Boek, *Traité des Études*, de aesthetische schoonheid dezer beschrijving fraai ontwikkeld. * — Krachtig vooral is LIVIUS, als hij, van het dubbelde drietal jeugdige Kampvechters, dat daar op elkander komt aanstappen, zegt, dat zij den moed van groote heiren in hunne borst omdroegen. (*Terni juvenes, magnorum exercituum animos gerentes, concurrunt.*) Ik heb in mijne Akademische Lessen bij

---

* ROLLIN zegt van deze en soortgelijke plaatsen uit oude Schrijvers te regt: *Je ne sais, s'il y a rien plus capable de former le goût des jeunes gens, et pour la lecture des Auteurs et pour la Composition, que de leur proposer de pareils endroits, et de les accoutumer à en découvrir eux-mêmes toute la beauté, en les dépouillant de leurs ornemens, et en les réduisant, comme nous avons fait ici, à des propositions simples etc.* Inderdaad, men vormt op die wijze beter den smaak der Jeugd, dan door afgetrokkene voorschriften. Leer niet, hoe de bloemen van Dichtkunst en Welsprekendheid er uitzien moeten, maar wandel met ons langs de bloemoedden, en toon ons die bloemen-zelve!

dat gezegde wel eens een paar woorden aangehaald, die de groote Hoogduksche Dichter SCHILLER, in dat dramatische voortbrengsel zijner eerste jeugd, hetwelk *de Roovers* heet, en dat even wild en woest van aanleg, als op vele plaatsen stout en verheven van Poëzij is, aan den Held van het stuk, KAREL MOOR, in den mond legt. Deze namelijk, volkomen overtuigd geworden van de onverbreekelijke getrouwheid zijner onderkoo- rige Roovers, roept uit: „Thans voel ik een beleger in mijne vuist!” Zie hier schijnbaar een soortgelijk denk- beeld, als dat van LIVIUS! Het is echter niet zoo juist, en veel hyperbolischer, want een enkel mensch kan den moed, dat is, de *zedelijke* kracht van een geheel leger in zich gevoelen, maar de fysieke kracht van een geheel heir in zijne vuist te ontwaren, is onmo- gelijk. En dit ligt toch letterlijk in SCHILLER's uitdruk- king, die dus niet korrek is, al hebbe hij ook, wat de zaak als zaak betreft, hetzelfde, als LIVIUS, bedoeld.

Schitterend is de lof, dien QUINCTILIAAN aan LIVIUS geeft. Zie het aangehaalde Tiende Boek, waarmede men echter eene plaats in het eerste Hoofdstuk van het achtste vergelijkte, in welke QUINCTILIANUS met een enkel woord van de zoogenaamde *Padavinitas*, of Paduaansche kleur rept, die door sommige Vitters aan den stijl van LIVIUS (uit *Padua* geboortig) werd te last gelegd.

Is deze Romein, gelijk de meeste Historieschrijvers der Oudheid, een meester in het schilderachtig verhalen der gebeurtenissen, onze voortreffelijke, helaas, bij Buiten- landers al te weinig bekende HOOFD, verdient, ook wéér te dezen aanzien, met hem in éénen adem genoemd te worden. De Dichter en Geschiedschrijver smelten bij HOOFD in sommige zijner Historische tafereelen geheel in een. Kan toch iets met gloeiender kleuren wor- den afgemaald, dan dat afgrijsselijke bloedbad, door de

Spanjaarden, ten jare 1572, te *Naarden* aangerigt? Is het ons niet onder het lezen, of wij op dit eigen oogenblik nog de weerlooze Naardensche Burgerij daar in de kleine kerk bijeenverzameld zien, terwijl eensklaps de Spanjaards door de geopende deur op haar vuur beginnen te geven, en van schieten en houwen niet rusten, voor dat allen van kant gemaakt zijn? Doet HOOFD ons, in ons gevoel, den doodsangst dier rampzalige schaar niet ondergaan, als hij zegt: „Dat weemelen onder elkandere van een schaare, in zoo eng een plaats gepakt, dat buytelen in hun eyghen oft hunner meedeburg-heren en spitsbroedren bloet, dat root- en doodtverwen van troonjen, breeken van gezicht, krimpen van leeden, vlechten van vingeren, wringen van handen, was wel 't grouwzaamste weezen, dat ooit oogh oft oore moght voorstaan.” — En hoe vele andere soortgelijke Dichterlijk-Historische tafereelen heeft HOOFD, zoo in zijne *Nederlandsche Historien*, als in zijn' *HENRIK den Grooten* en in zijne *Rampzaligheden der verheffing van het Huis DE MEDICIS*, niet opgehangen! Men herinnere zich de beschrijving der Spaansche Furie te *Antwerpen*, in het Elfde Boek van het eerstgemelde Werk, en vooral daarin het Romantisch gekleurd verhaal van het akelige lot eener zoo pas getrouwde bekoorlijke Antwerpsche Jonkvrouw, reeds Weduw geworden, gelijk HOOFD het keurig uitdrukt, vóór dat zij nog Vrouw was. * Men herinnere zich het tafereel der Spaansche

---

* Hoe roerend en poëtisch luidt b. v. in dat verhaal de barbaarsche mishandeling, die de gemelde Maagd van een' Spaansch Hopman onderging, welke haar, terwijl zij zich-zelve in wanhoop, na dat haar Bruidegom en Vader vermoord waren, verhangen wilde, naakt uitschudde en ten bloede toe geeselde. „Hy, vindende haar ten uiterste ontstelt, en bysterlyk becreeten, zonder aanschouw, knaa-

Inquisitie in het Eerste Boek, en vergeetjke daarmede dat van SCHILLER in zijn *Afval der Nederlanden*. Men

---

ghing oft eenigh meegevoelen van 't leedt, daar bij oorzaak af was; zonder beweeghenis met haar' uitnemende schoonheit, die door de droefheit en wolken der tranen heene blonk; in steede van zulk een mismoedigheid met den allerminsten troost van aanspraak te verzachten, stroopt haar keeten, kleynoodje en alle kleedren af, en dat zuiverlyk ligchaam van booven tot onder met ooverstrenghe roeslaaghen." Hoe schilderachtig, hoe gelukkig van woordenkeus! Jammer echter, dat zulke tafereelen voor het hedendaagsche groote Publiek maar al te dikwerf paarden zijn, voor de zwijnen geworpen, daar dit Publiek het Hollandsch van HOOFT niet meer verstaat, in deszelfs korten stijl en weglaten van woorden zich niet te regt kan vinden, en over de ouderwetschheid der spelling den viezen neus met versmading optrekt. Dikwerf gevoel ik lust HOOFT eens voor zulke lieden in een' wat nieuwerwetscher vorm ten voorschijn te doen treden, sommige zijner verouderde uitdrukkingen tegen meer gebruikelijke te verwisselen, hem het kleed der tegenwoordige spelling aan te trekken, en hem duidelijkshalve hier en daar een paar woorden meer te geven. Misschien zou hij dan oók nog bij de élegante wereld *furore* maken. De plaats b. v., hier aangehaald, zou dan aldus kunnen luiden: *Hij, vindende haar ten uiterste ontroerd, en geweldig bekreten; hij, zonder daarop acht te slaan, zonder cenige knaging of medelijden te gevoelen met het leed, waarvan hij de oorzaak was; hij, zonder bewogen te zijn door hare uitnemende schoonheid, die door de droefheit en wolken der tranen henen blonk; hij, in stede van zoodanig eene mismoedigheid met den allerminsten troost eener vriendelijke toespraak te verzachten, stroopt haar heure keten, kleynooden en alle kleedren af, en teistert dat onbesmetmaagdelijk ligchaam van het hoofd tot de voeten met de allerfelste roeaelagen.*" — Men ziet, slechts een enkel woord is hier en daar veranderd. Ik wed echter, dat de schoonheid der beschrijving aan de groote menigte nu dadelijk meer in het oog zal vallen.

herinnere zich het meesterlijk verhaal van ANJOU's mislukten aanslag op *Antwerpen*, in het Negentiende, dat van den moord, aan Prins WILLEM gepleegd, dat van het springen der schipbrug over de Schelde voor *Antwerpen*, in het Twee-en-twintigste Boek dier Historiën. Zoo ook hetgeen HOOFT, in zijne *Rampzaligheden der Verheffing van den Huize MEDICIS*, van het omkomen van Hertog ALEXANDER, van JULIAAN's vermoording, van ZANOBIO's en HELIONORA's beschreijswaardig uiteinde, van den fellen, in bloed gedoopten haat der Zonen van COSMO, JOHAN en GARCIA, en meer dergelijks verhaalt, wat alles meer schilderwerk dan beschrijving te noemen is. Uit HENRIK *den Grooten* komt vooral het tafereel der Parijsche Bloedbruiloft of van den *Bartholomeusnacht* in aanmerking. Men mag, voor het overige, vragen, of HOOFT's verhalen en beschrijvingen niet eenigzins het midden houden tusschen die van LIVIUS en TACITUS.

Ook GERARDT BRANDT heeft, in zijne *Historie der Reformatie* en in deze en gene *Levensbeschrijvingen*, tafereelen van veel koloriet, schoon de gloed dier kleuren voor dien van die van HOOFT dan ook wat moge zwichten, en BRANDT ook niet in allen deele de krachtige teekening des Drossaards hebbe. De Heer SIEGENBERG heeft in zijne *Proeven van Nederduitsche Welsprekendheid* een paar gelukkig gekozene staaltjes van den Historiestijl van BRANDT aangevoerd, gelijk men bij dien Hoogleeraar tevens eene fraaije Bloemlezing uit HOOFT vinden kan.

L.

Bladz. 38. Verdichte Redevoeringen, door de Oude Geschiedschrijvers aan voorname Personen in den mond gelegd.

Men heeft veel getwist over het gepaste of ongepaste van dergelijke verdichte Redevoeringen, die men zoo bij

de Ouden, als bij sommige Italiaansche en Spaansche Geschiedschrijvers aantreft. De Heer BOSSCHA haalt in eene Aanteekening van een paar regels op deze plaats MABLY, in deszelfs Werk *Manière d'écrire l'Histoire*, als Verdediger dier Redevoeringen aan, en zegt ook, dat men het Eerste Deel van de *Bibliotheek der Oude Letterkunde* over den oorsprong dier Redevoeringen kan raadplegen. — Vergelijk hier voorts VAN MIERIS, in zijne hier boven aangetogene Verhandeling, bl. 48, die, even als BLAIR, dergelijke verdichte Redevoeringen over het algemeen afkeurt, ten minste ze met matigheid en omzigtigheid gebruikt wil hebben. BORGER, in zijn *Vertoog de fictis Orationibus in Historia*, de Heer VAN KAMPEN over den *Historischen Stijl*, en anderen kunnen hier ook geraadpleegd worden. Wat mij betreft, ik erken gaarne, dat, als een Geschiedverhaal, in den letterlijken zin des woords, alleen het werkelijk gebeurde en gesprokene mag bevatten, dergelijke Redevoeringen, die niet, of ten minste die niet woordelijk zoo gehouden zijn, geheel niet te pas komen. Gunt men echter den Geschiedschrijver, dat hij, op eene eenigzins idéale wijze, ons niet alleen het strikt werkelijke, maar ook het zeer vermoedelijke, en zulks in een wat poëtisch kleed voorstelle, zoo zie ik niet in, waarom hij niet zijnen hoofdpersonen die woorden in den mond zoude mogen leggen, die hij veronderstellen kan, dat met hunne gedachten overeenkomstig waren. Het is, of hij zegt: ik zal u thans verhalen, hoe ik gis, dat deze of gene gesproken heeft, of ten minste had kunnen of moeten spreken; indien hij datgene zeggen zoude, wat in de gegevene omstandigheden voor een' man als hem te zeggen viel. Zal zulk eene gissing bij verstandige Lezers afbreuk doen aan de waarheid van het overige des Geschiedverhaals, en zullen zij niet gaarne die soort van Verdichting zich getroosten om de fraaiheden van Stijl en

Welsprekendheid, welke de Historieschrijver daar bij kan aan den dag leggen, en om het heldere licht, dat hij door zulke Redevoeringen over de karakters der handelende personen, en over de omstandigheden, waarin zij verkeerren, verspreiden kan? Hoe dikwerf moet de Geschiedschrijver ook in andere opzigten tot eene zekere mate van bloote veronderstelling en gissing de toevlugt nemen! — Wat hier echter van zij, zeker is het, dat door zulke verdichte Redevoeringen en Aanspraken de oude Geschiedverhalen een hoogst dramatisch en Romantisch voorkomen erlangen, en dat het vrij wat gemakkelijker is die versieringen af te keuren, dan ze na te volgen; in welk laatste opzigt het met die verdichte Redevoeringen even eens als met de Reijen in het Treurspel der Ouden gelegen is. Ook deze Reijen worden in het nieuwere Treurspel verworpen, maar valt dit ook niet ligter dan derzelver verhevene schoonheden voort te brengen? — Een Historieschrijver der Oudheid moest niet alleen een bloot Verhaler, neen, hij moest ook een welsprekend Redenaar zijn. Hij moest Genie bezitten, met hetwelk zoo menig Geschiedschrijver van onzen tijd oordeelt weinig uit te staan te hebben. Moge dus ook al het tegenwoordig gebruik die Redevoeringen hebben verbannen, wij willen ze bij onzen hoorf, die in dezen de Ouden heeft nagebootst, niet wraken, ja, ons telkens op derzelver hooge schoonheid bij hem vergasten. Want ook in dergelijke welsprekende Verdichtselen heeft hoorf een groot vernuft aan den dag gelegd, en proeven van zeggenskracht geleverd, die een' CICERO soms waardig zijn. Dikwerf heeft hij ons door de Aanspraken, die hij Staatslieden en andere personen uiten doet, het voor en tegen eener zaak veel krachtiger doen gevoelen, dan wij het ooit door eene bloot Historische opsomming der gronden gevoeld zouden hebben. Neem b. v.

eens uit het Vierde Boek der *Nederlandsche Historiën* de tegenovergestelde Redevoeringen van den Hertog VAN ALVA en van FRESNEDA, toen namelijk, ten jare 1567, in een' Raad des Konings van Spanje, zamengesteld uit vijf personen, zijnde de Hertog VAN ALVA, RUY GOMES DE SILVA, Prins *van Eboli*, GOMES DE FIGUEROA, Hertog *van Feria*, DIEGO DE SPINOSA, de Groot-Inquisiteur, en BERNARD DE FRESNEDA, 's Konings Biechtvader, onder voorzitting Zijner Majesteit, over het vraagpunt gehandeld werd, welke maatregelen men tegen de onrustige Nederlanden in het werk zoude stellen. ALVA wil den weg van strengheid en geweld op, FRESNEDA spoort tot zachtheid aan. HOOFT laat beiden voor hun verschillend gevoelen alles bijbrengen, wat er voor bij te brengen is; en hoe kristalhelder spiegelt zich in de woorden, die hij hun in den mond legt, zoowel het karakter van den ijzeren, heerschzuchtigen Veldheer, als dat van den bedaarderen, zachtaardigeren, maar tevens sluwen Geestelijke af. ALVA ontsluit nauwelijks de lippen, of gij hoort den man des zwaards, die slechts van het strengste regt, die van geene de minste toegevendheid of barmhartigheid hooren wil, die eene onvoorwaardelijke gehoorzaamheid aan alle Oppergezag predikt, en die de Nederlanders, dat Volk van boter (gelijk hij, zoo men wil, bij eene andere gelegenheid, dezelve noemde) wel temmen zoude, daar hij in Italië wel een Volk van ijzer bedwongen had. „Nooit kon ik begrijpen, (dus vaart hij uit op hevigen toon) waar het toe diende, dat Godt zoo groot een verschil van magt onder de menschen ingevoert heeft, en hoopen van hoofden in bedwang van éénen gestelt; 't en zy opdat het oover d'andere recht doe en 't zelve ongekreukt, naar zijn strakheid, te werk legge. Tot bewijs! Breekt deezen bandt der menschelyke maatschappye, 't Ryk leidt aan koolen, de Majesteit in d' asch.

Want dat men Godts plaats bekleeden zal en qualyk bewaaren, staat Goode niet te lyden. En qualyk waar ze bewaart, zoo men, ziende op muitery en kettery door de vingeren, dat schuim en uitschot aller schelmstukken ongestraft liet. Néerlandt heeft verbeurt, of niet. Indien niet, het boete niet! Indien jaa, jaa zoo groffelyk jeeghens Godts Majesteit en de uwe, wat reede, wat verw, wat schyn daar af om het te schoonen? enz. enz." — Ziedaar het Goddelijk regt der Koningen dadelijk op den voorgrond gesteld! Ziedaar het *fiat Justitia, pereat mundus* in deszelfs vollen nadruk! Even barsch! zijn de woorden, als de Spreker - zelf. — Maar men moet den geheelen stortvloed van ALVA's taal bij HOOFT-zelven verder hooren voortbruisen; men moet den norschen Hertog spreuk op spreuk, spreekwoord op spreekwoord, figuur op figuur hooren stapelen, om het ongerijmde der goedertierenheid, het doeltreffende van strengheid en strafheid te betoogen, en men zal ALVA, zoo als hij, de geheele Geschiedenis van zijn' tijd door, zich vertoont, levend daar in den Raad, onder de oogen van den somberen FILIPS II, voor zich zien staan. „Goedertierenheit, vergiffenis, (roept hij uit) zyn ooghdienende naamen; altyds meer niet dan koeldranken voor den dorst der zieken. Om een brandende koorts te verdryven, ruimt men aadren en ingewant. Daar hoort vlym en venyn toe, ten minste bittere droggen." — En elders: „Nieuwe wettten, nieuwe orde gestelt, en den veroverden gewesten een scherpen breidel in den bek gewrongen! Zoo waar 't eens uitgepleit tusschen Landsheer en Gemeente. Zoo had men niet te zorgen, dat zy telken oogenblik achteruitslaan moght, en endtlyk hem de hiel op het hoofd zetten. Gehoorzaamheit uit minne duurt zoo lang het den Onderdaan, die nit dwang, zoo lang als 't den Vorst te pas komt." — In dien trant, op die scherpe, vinnige, kort afgebetene wijze laat

nooft den onbuigzamen Veldheer geheel deszelfs redevoering door spreken, terwijl hij hem tevens uit den toenmaligen Politieken toestand van Europa de meest klemmende drangredenen bijbrengen laat, die tot ondersteuning van deszelfs gevoelens strekken kunnen. — Hoe veel Staatskundige wetenschap, hoe veel doorzigt werden daartoe echter bij den Geschiedschrijver-zelfen niet vereischt! — FRESNEDA integendeel, 's Konings Biechtvader, spreekt op een' geheel anderen toon. Hij is de man des Vredes, de zachte, bezadigde, voorzigtige man. Hij wil genade voor regt laten gaan. Hij oordeelt dit zoo wel Christelijk als verstandig. Hij trekt het zoogenaamd Goddelijk regt der Koningen en dat zij Stedehouders der Almagt zijn volstrekt niet in twijfel, ja, hij begint, als een fijn, geslepen Hoveling, met aan den Hertog over het door dezen daaromtrent gezegde eene pligtpleging te maken: „Deftig (zegt hij) heeft de Heer Hartogh uwer Majesteit erinnert, met wat ernst een Vorst te trachten heeft, dat hy de plaatse Godts waardiglyk waarneme.” Maar dan herinnert hij, dat God-zelf toch ook een God der barmhartigheid is, en dat Goddelijk noch menschelijk regt de deur der genade altijd gesloten houdt. „Best ook (zegt hij) laat men de hersenen, die door den damp der kettery bevangen zyn, nu zy zich ter rust leggen, die dronkenschap uitslapen.” En hij eindigt zijne rede met de zeer verstandige woorden: „Kraft is de laatste pyl, dien de Vorst in zyn koker heeft. Wen deze verschooten is, staat men daar. Ach! laat ons dan zoo niet voortslaan, maar liever met gemak en door voeghlyke middelen gaan, dan 't uiterst eerst doen en één op al zetten! Myn gezicht strekt niet verder, en gedraaght zich tot dat van uwe Majesteit, 't welk naar zyne klaarheid zal weten te kiezen, wat oorbaar zy voor den Godsdienst en welstant haarder kroone.” — Inderdaad, men kan deze en twintig

andere soortgelijke Redevoeringen bij HOOFT (vooral ook die van Prins WILLEM voor de Verdraagzaamheid, in het Tweede Boek) niet lezen, of men slaakt onwillekeurig de verzuchting: ach, dat ook tegenwoordig zóó nog de Geschiedenis geschreven wierd, in stede van dat dorre zamenflansen van gebeurtenissen, dat ons thans dikwerf voor Geschiedschrijfkunde geveild wordt, en waartoe geest noch vernuft, maar slechts vlijt, arbeidzaamheid en eene penvaardige hand noodig zijn. De frissche bloei der jeugd heeft ook de Geschiedenis verlaten, en het Dichtelijke is zoo min in haar, als in zoo veel anders meer hier op de wereld te vinden. De Historie is tegenwoordig slechts een arbeid, geen kunstwerk. Zij behoeft geene CLIO meer. Merkwaardig intusschen is het, dat men heden in den zoogenaamden Historischen Roman de Poëtische kleur, (schoon met eene wat andere tint) herleven ziet, welke men uit het Geschiedverhaal verbannen heeft. De oudere ware Geschiedverhalen hadden iets van de nieuwere Historische Romans, en de nieuwere Historische Romans hebben iets van de oudere ware Geschiedverhalen. Wie echter zal ook *Wahrheit und Dichtung*, gelijk GÖTTE het uitdrukt, volkomen scheiden? — Men gevoelt ten slotte, dat Verdichte Redevoeringen slechts alleen in meer bijzondere of speciale Geschiedverhalen eene plaats zouden kunnen vinden. Eene geheele Wereldgeschiedenis daarmede gestoffeerd, zoude een werk van duizend deelen in folio moeten worden.

L.

Bladz. 39. Het schilderen van Karakters in Geschiedverhalen enz.

Ook hierin heeft onze HOOFT dikwerf een meesterlijk talent ten toon gespreid. Ik beroep mij op de karakterschets van Keizer KAREL V, in het Eerste Boek, van

EGMONDT en HOORNE, in het Vijfde, op de nitvoerige van ALVA, in het Achtste, van *Don* JAN in het Veertiende, van Prins WILLEM, in het Twintigste Boek enz. Treffend is vooral de laatstgemelde, en hoogst uitmuntend door het keurige, korte en zinrijke des stijls. Hoe fraai zijn 's Prinsen eigenschappen geschilderd, b. v. dat hij een vrolijk, innemend, dienstvaardig voorkomen had, en de gunst der menschen wist te winnen, zonder dat evenwel zijne achtbaarheid daar onder leed. „Tzyne daaglykschen gelaate en manieren (zegt HOOFT) zag door den ernst iet vroolyx en gunstveirdighs uit, welke temper, genaamt Joviaal, frayst eenen Vorste voeght, en de minne der menschen mynt buyten koste van achtbaarheid.” In een' wat nietwerwetscher stijl zou dit luiden: „Op zijn dagelyksch gelaat en in zijne dagelyksche wijze van omgang straalde te midden van den ernst toch eene zekere vrolijkheid en dienstwilligheid door, welke gemengde geaardheid, waaraan men doorgaans den bastaardnaam van Joviaal geeft, het meest gepast is voor een' Vorst, en hem de genegenheid zijner medemenschen verwerven doet, zonder dat zijn gezag en achtbaarheid er door gekrenkt worden.” — Zal elk een de juistheid en waarheid van dit zeggen niet gevoelen? Even zinrijk zijn een paar daarop volgende zinsneden bij HOOFT: „Lustigheid in gezelschap pleeghd' hy graatigh, wen 't pas gaf, en vloeyde van scherts; voorneemelyk oover taafel, dermaate dat geene zwaarigheid zyn hart te nypen scheen. Waaraan zich zommige neuswyzen argherden, niet ruykende, dat hy den kommer meenighmaal met gebootste blydschap bestelpte, dewyl elk acht op zyn gebaar, en hoop of vrees uit het staan zyner troonye nam.” Men zou in een' wat *breedsprakiger*, hedendaagschen stijl dit uitdrukken: „Met gretigheid gaf hij zich dáár, waar het paste, in gezelschap aan vrolijkheid over, en vierde,

vooral aan tafel, zoo zeer bot aan allerlei scherts, dat geene zorg zijn hart scheen te beklemmen. Hier over ergerden zich sommige Vitters, die intusschen niet inzagen, dat hij maar al te dikwerf verdriet en kommer achter het masker eener nagebootste opperuidheid verborg, daar toch iedereen op 's Prinsen voorkomen en houding acht sloeg, en naar dat deszelfs gelaat stond hoop of vrees koesterde." — Schetsen niet de volgende woorden met een paar fiksche trekken WILLEMS verstand en kundigheden, benevens het veelvuldige wederwaardige, hem in zijn' levensloop overkomen. „Te weten: (zegt HOOFT) rypheit van oordeel en klem van heughenis, die zelden verzaamen, en te gaader (zonderling als d'ervaarnis hen afrecht en stoffeert) wondre weetenschap en gaauwigheid geeven, waaren in hem gepaart. Bystre baaren van teeghenspoedt zyn hem over 't hooft gegaan; morren en onwilligheid van zynen minder; nydt en dwersdrift van zyns gelyken; haat en vervolgh van zynen meerder. Zelfs eenighe Oppervorsten, nocte tot den Paus, nocte tot den Spanjaardt geneegen, konden 't waapenen der onderzaaten teghens den Landsheer met goeden ooghe niet aanzien, meer denkende, dat des een gewoonte en schier, oft morghen, hunne beurt ook worden wilde, dan op de wettigheid der oorzake ende dat die met billyk regheeren te verhoeden was." Dat is, in een' wat nieuwerwetscher, maar daarom niet beter stijl: „Te weten, rijpheid van oordeel en vasthoudendheid (*tenacitas*) van geheugen, twee eigenschappen, die zelden zich in één' persoon vereenigen, maar dan, als zij zulks doen, vooral wanneer tevens de Ondervinding ze scherpt en oefent en van kennis voorziet, eene verwonderlijke kunde en vlugheid geeven, gingen in hem gepaard. Vervaarlijk hooge baren van tegenspoed zyn hem over het hoofd gegaan. Met het gemor en den onwil van zijne minderen, met den nijd en het gedwarsboom van zijns gelijken,

met den haat en de vervolging van zijne meerderen had hij onophoudelijk te worstelen. Zelfs eenige Monarchen, die anders noch den Paus, noch den Spanjaards genegen waren, zagen echter met leede oogen, dat Onderdanen tegen hunnen Vorst en Heer de wapenen opgrepen. Zij waren meer bevreesd, dat zulks ook elders in zwang zou komen, en dat het of dadelijk, of morgen, hiermede ook hunne beurt zou kunnen worden, dan dat zij op de wettigheid der oorzaak van den Nederlandschen Opstand letteden, en inzagen, dat die oorzaak ware weg te nemen geweest, indien men slechts op eene billijke wijze hadde willen regeren." — Hoe mensch- en Staatkundig is deze laatste aanmerking, en hoe toepasselijk ook nog hier en daar op onze dagen! Maar, eilaas, de Ervarenis van het Voorgeslacht is verloren voor de Nakomelingen! — Het eng bestek dezer Aanteekeningen verbiedt ons echter langer stilstaan bij dit fraai karakter-tafereel uit HOOFT. Men moge, wat sommige trekken van hetzelfde aangaat, de schilderij vergelijken, die de onsterfelijke SCHILLER, in zijn *Abfall der Nederlanden*, van Prins WILLEM den Eersten gegeven heeft, eene schilderij, welke evenwel nog iets Idéalers en Dichterlijkers heeft dan die van HOOFT, en met het merk der genie diens grooten Hoogduitschen Dichters geijkt is. Een paar woorden (naar de Hollandsche Vertaling van het gemelde Werk) ten bewijze: „De stille rust van een altijd effen gelaat (zegt SCHILLER) verborg eene werkzame, vurige ziel, die zelfs het kleed, waar achter zij werkte, niet bewoog, (*fraai uitgedrukt!*) en die voor bedrog en liefde even ontoegankelijk was; eenen zeer verscheiden, vruchtbaren, nooit vermoelden geest, week en handelbaar genoeg om oogenblikkelijk alle gedaanten aan te nemen, genoeg verzekerd, om zich-zelfen in geene van allen te verliezen, sterk genoeg, om elke geluksomwenteling te verdragen. Geen

grooter meester dan WILLEM om menschen te doorgronden en harten te winnen enz. enz." — Is dit niet juist van denkbeelden, en tevens schilderachtig van stijl? Meesterlijk geteekend is ook bij SCHILLER de volgende karaktertrek des Prinsen: „Zoo zeer als zijn gemoed boven schrik en vreugde verheven was, zoo zeer was het aan de vrees onderworpen, maar zijne vrees kwam vroeger dan het gevaar, en hij was bedaard in den nood, omdat hij in de rust gebeeft had." — Ziedaar den sleutel van het geheim der schijnbaar phlegmatische onverschilligheid, koelbloedigheid en ongevoeligheid van een aantal groote mannen in tijden van verlies en tegenspoed! Waarom zouden zij klagen, waarom weenen en sidderen? Zij hebben, in het vooruitzicht, alle smart en vrees lang te voren reeds ondervonden. — Met de volgende trekken legt SCHILLER het penseel ter neder: „Geen mensch was meer tot het hoofd eener zamenzwering geboren dan WILLEM DE ZWIJGER. Een doordringend gevestigd gezigt op het verledene, het tegenwoordige, en het toekomstige; het gereedelijk aangrijpen van elke gelegenheid; heerschappij over de harten der menschen; verbazende ontwerpen, welke den beschouwer van verre niets dan gedaante en evenredigheid vertoonden; stoute berekeningen, die tot beneden aan de lange keten der toekomst afloopen, (*een schoon beeld!*) stonden onder het bestuur eener vrije en verlichte deugd, welke, zelfs nog op den rand, met stevigen tred blijft wandelen." — SCHILLER's karakterschilderingen hebben, gelijk ik reeds meer of min te kennen gaf, nog iets idéalers, nog iets meer *grandioso*, (mag ik het zoo noemen?) dan die van HOOFD. Zijne hoog in de wolken zwevende Verbeelding doet hem echter de aarde wel eens uit het gezigt verliezen, en hij schrijft soms meer als een van aardsche boeijen ontslagen Dichter, dan als een aan de werkelijkheid gebonden, en tot

prozaïsche, maar ophelderende kleinigheden afdalend Historieschrijver. Desniettemin doet hij overal de vonken van zijn genie en scheppende geestkracht opstuiven.

SIMON STIJL, in zijne *Opkomst en bloei der Vereenigde Nederlanden*, een werk, dat echter meer een Geschiedkundig Overzicht dan eene regtstreeksche Geschiedenis te noemen is, verdient ook, wat karakterschildering aangaat, hoogen lof. Ik beroep mij op zijne karakterschets van KAREL den V, van PHILIPS den II, (waarmede men die van SCHILLER vergelijkje) van den Hertog VAN ANJOU, van den Graaf VAN LEICESTER en anderen, waaronder ook die algemeene Vergelijking van het karakter der oude en hedendaagsche Nederlanders behoort, welke met de bovengenoemde door den Heer SIEGENBEEK, in zijne *Proeven van Nederduitsche Welsprekendheid*, is overgenomen. STIJL toont in al die stukken eene zeer groote mate van doorzicht en schranderheid, en schoon hij wéer niet het hoog dichterlijke en Idéale van SCHILLER's manier van schilderen hebbe, schildert hij ons zijne Geschiedkundige personen vooral niet minder waar dan deze, en men zou, op hem afgaande, zich in de werkelijke wereld misschien minder bedrogen vinden, dan wanneer men den hoogvliegenden Duitscher ten leidsman nam. STIJL vereenigt nuchteren Hollandsche bezadigdheid met Fransche levendigheid en fijne geestigheid van uitdrukking. De eenigzins Poëtisch-dweepende, Romantisch idealizérende toon der Hoogduitschers is hem vreemd.

Er ware hier over WAGENAAR en andere Nederlandsche Geschiedschrijvers, wat karakterschildering aangaat, nog vrij wat te zeggen. Waar echter hiervoor tijd en plaats te vinden?

Hoe men vroeger doordrongen was van hetgeen BLAIR op bl. 40 zegt, dat Geschiedkundige Schriften vooral ook tot leering moeten strékken, en dat in dezelve eene ge-

zonde Zedekunde heerschen moet, kan onder anderen daaruit blijken, dat, aan den voet van elke bladzijde van HOOFT's HENRIK *den Grooten*, bij wijze van korte Aanteekeningen, de Zedekundige en Staatkundige lessen opgenoemd worden, die uit de verhaalde gebeurtenissen kunnen worden afgeleid. Men heeft, meen ik, eene Fransche Vertaling van GUICCIARDINI, waarbij ook zulke Kantteekeningen gevoegd zijn.

L.

Bladz. 41. Italiaansche Geschiedschrijvers.

Over de hier door BLAIR aangehaalde Italiaansche Geschiedschrijvers uit de gouden eeuw der Italiaansche Letterkunde (laatste helft der vijftiende tot in het begin der zeventiende eeuw), als daar zijn MACHIAVELLI, bekend door zijne Geschiedenissen van Florence (*Istorie Fiorentine*) en andere kleinere Geschiedwerken, en over wien men de Akademische verhandeling van mijn' Ambtgenoot STAR NUMAN raadplegen kan; GUICCIARDINI, bekend door zijne Geschiedenis van Italië (*Istoria d'Italia*); DAVILA, door zijne Geschiedenis der Burgeroorlogen in Frankrijk (*Istoria delle Guerre Civili di Francia*); de Kardinaal BENTIVOGLIO, door die der oorlogen in Vlaanderen, tijdens den afval der Nederlanden (*Istoria delle Guerre di Flandria*); FRA PAOLO SARPI, de Historieschrijver en Voorspraak van Venetië en meer anderen, vergelijkte men ESCHENBURG's *Entwurf einer Theorie u. s. w.*; BOUTERWEK's *Geschiede der Poësie und Beredtsamkeit*; WACHLER *Lehrbuch der Literatur*, en *Geschiede der Historischen Forschung und Kunst*; IDLER *Handbuch der Ital. Literatur*; JAGEMANN *Geschiede der freien Künste und Wissenschaften in Italien*; GENTHE *Handbuch der Geschiede der Italienischen Literatur*, erläutert durch eine Sammlung ubersetater Meisterstücke;

den Heer VAN KAMPEN, *Handboek van de Geschiedenis der Letterkunde in nieuwere tijden, Verhandeling over den Historischen Stijl*, en dergelijken. Men kan in die Werken de meerdere of mindere verdiensten ook van andere, vroegere of latere Italiaansche Historieschrijvers getoetst vinden, als die der Florentijnsche Geschiedschrijvers BUONCOMPAGNO, MALESPINI, DINO COMPAGNI, de VILLANI's enz. uit de twaalfde, dertiende en veertiende eeuw; voorts die van ADRIANI (ten verfolge op GUICCIARDINI), die van den Napelschen Geschiedschrijver ANGELO DI COSTANZO, van den Florentijner SCIPIO AMBRATO, van BATTISTA GIANNONE, van NANI uit de zeventiende, en van DENINA, Schrijver van een Geschiedwerk over de Omwentelingen in Italië, uit de achttiende eeuw. In den jongsten tijd hebben MONTI, BERTOLOTTI, MANNO, PAPI en verscheiden anderen zich met Historische onderzoekingen bezig gehouden. De gouden Eeuw echter der GUICCIARDINI's en soortgelijken, door BLAIR vermeld, schijnt in Italië geen' tweeden dagernaad gehad te hebben. In het bij herhaling door ons uit de *Edinburgh Review* aangehaalde stuk over de Geschiedenis, beschouwd uit een Godsdienstig en Wijsgeerig oogpunt, vindt men dien vroegeren tijd in eenige trekken kort gescherst, en daarbij hoogen lof aan MACHIAVELL gegeven, die het hoofd der Geschiedkundige School van die dagen genoemd wordt, en wiens wat droogen en naakten stijl de Schrijver bij eene dorre, kale, maar hemelhooge, ijzervaste, en daardoor majestueuze rots vergelijkt. GUICCIARDINI en DAVILA hebben, volgens den *Reviewer*, zijne fijnheid en scherpzinnigheid, niet zijne genie en geestkracht geërfd. Zij zijn niet in staat geweest de knods van *Hercules* op te tellen. PAOLO SARPI behoort, luidens den gemelden *Reviewer*, geheel in de klasse dier latere, maar al te talrijke menigte van Ge-

schiedschrijvers, die van de Historie een pleidoói maken en, onder het mom van Geschiedschrijvers, met den pleitzak vol partijdige Aktenstukken en Advokatenstreken onder den arm, als Praktizijns voor de Balie van het Publiek treden. Ik laat aan kundiger in de Italiaansche Letterkunde, dan ik ben het wikken en wegen dezer uitspraken over.

Bij gelegenheid der Italiaansche Geschiedschrijvers, zou men ook met een woord kunnen reppen van die eens anderen Volks, dat eene taal heeft van soortgelijken oorsprong, als de Italiaansche, en met deze laatste onder de zoogenaamde Romanzos, Romansche talen, of Dochter-talen van het Latijn gerangschikt. Wij bedoelen de Spaansche Geschiedschrijvers, over wie men de hier boven aangehaalde Geschriften van BOUTERWEK, WACHLER, het *Handbuch der Spanischen Literatur* van BUCHHOLZ, ESCHENBURG, EICHORN, en andere Schrijvers kan raadplegen, en waarvan het hier genoeg zij met de woorden van den *Edinburgschen Reviewer* het volgende korte overzicht te geven: „Een Volk, (wordt er gezegd) afgezonderd van alle andere natiën van Europa, wist den invloed der zoogenaamde klassieke navolging en van het Geschiedkundig twistgeschrijf te ontduiken. Dit Volk had eene grootheid op zijne eigen hand, eene mannelijke taal, glorieijke herinneringen, een onmetelijk rijksg gebied, oorspronkelijkheid van zeden en eene kracht van geloof, die bemiddeling, tegenspraak noch toetsing duldde. Die deszelfs Godsdienstige begrippen waagde in twijfel te trekken, wierp het in de vlammen. Vreemde Natiën verachtte het. Overwinnaar in tallooze oorlogen, veroveraar der Nieuwe Wereld, had het zich toch van niemand indrukken, lessen, of voorbeelden laten geven. Men had het noch de gewoonten en leerstellingen van het overige Europa zien aannemen, noch het zien

verbasteren door de weelde en den wellust van Azië en Zuid-Amerika. Aan die gesteldheid, aan die karaktertrekken hebben Spanje en Portugal Geschiedschrijvers te danken, die zoo bewonderenswaardig, als weinig buiten hun Vaderland, beoefend zijn. Neem SEPULVEDA, ANTONIO DE SOLIS, ZURITA, MARIANA, enz. van welke eenigen in hunne moedertaal met eene, der Ouden waardige eenvoudigheid en nadruk geschreven, anderen de taal der Romeinen gebezigd hebben, en dit laatste (ô wonder!) zonder de kracht hunner denkbeelden te verlammen. Getulge MARIANA, * wiens Geschiedkundige portretten zoo karakteristiek zijn, wiens beknoptheid zoo vol vuur, wiens verhaaltrant zoo levendig en voortvarend is. Aan forsche, onverschrokken Kampvechters gelijk, stappen die Schrijvers regstreeks op het doel aan, dat zij zich voor oogen hebben gesteld. Niets is vreemder, niets bewijst krachti-

---

* JUAN MARIANA heeft zijne Algemeene Historie van Spanje oorspronkelijk in het Latijn geschreven, maar ze zelf vervolgens in het Spaansch vertaald. Hij bloeide in een gedeelte van Spanjes gouden eeuw, in de laatste helft der zestiende en het begin der zeventiende. SOLIS, bekend door zijne hoog geroemde Historie der Verovering van Mexiko, is van een' weinig later tijd. De *Geschiedenis van den Opstand der Mooren in Grenada*, een werk van den Spaanschen Dichter en Geschiedschrijver DIEGO DE MENDOZA, wordt ook zeer geprezen. SIMONDE DE SIMONDI noemt, in zijne *Littérature du Midi de l'Europe*, dit Geschrift het meesterstuk der Spaansche Geschiedkunde. De Heer v. KAMPEN vergelijkt hem bij onzen HOOFD, met wien hij ook de verdichte Redevoeringen, (waarvan hier bover.) gemeen heeft. Zie voorts BUCHHOLZ, *Handbuch u. s. w.* Over andere Spaansche Historieschrijvers, zoo als ook over den Portugees JACINTO FREIRA D'ANDRADA enz., raadplege men de hier boven aangehaalde Schrijvers.

L.

ger den beuzelgeest der Letterkundige kritiek en het lichtzinnige van het Algemeen, dan de vergetelheid, waarin die Spaansche Geschiedschrijvers gezonken zijn. Het is waar, zij houden zich niet op met het geredekavel en het zoogenaamd wijsgeerig gesnap der nieuwere Geschiedschrijfkunde, maar daarentegen hebben zij zich de aangeborene eenvoudigheid en den deftigen, statigen aard der Oude Geschiedenis geheel eigen gemaakt."

Wij laten de geldigheid van dit oordeel aan meer bevoegde Beoordeelaars ter toetsing over, want wij zijn geene *Polyhistores* en *Veelvraat-lezers!* In allen gevalle is het met eene fiksche, schilderachtige pen geschreven. En daar hechten wij veel aan.

L.

Bladz. 42. Fransche Historieschrijvers.

De Franschen, volgens den Schrijver van het bovengenoemde Artikel uit de *Edinburgh Review*, in karakter aan de Spanjaards lijnrecht tegenovergesteld, hebben, wat Geschiedkundige Schriften betreft, op verre na niet dien trap van kracht en mannelijke Welsprekendheid bereikt, welke wij bij de eersten bewonderen. Men treft zelfs maar weinig bijzonder merkwaardige Geschiedwerken in hunne Letterkunde aan. Vraag hen Anecdoten, Gedenkschriften, Levensberigten en Herinneringen van henzelve, in die soort van Geschiedschrijverij komt niemand hun gelijk. Daar zij toch geestige snappers zijn, ook vrij ijdeltuig en steeds belust om van zich-zelf en anderen kwaad te spreken, weten zij aan die soort van verschoonlijke eigenliefde een luchtig waas van bevalligheid en een onvergelykelijk koloriet bij te zetten. Van daar, dat de Verzameling der Fransche *Mémoires* ontelbaar is. Ilierin, meer dan in eenigen anderen tak van Letterkunde, is het vernuftige, geestige, levendige, is

de ware kracht der Fransche Na tie volkomen zichtbaar. Zedelessen, karakterschilderingen, scherpzinnige opmerkingen, krachtige tafereelen strekken tot sieraad aan deze en gene dier *Mémoires*, andere zijn vrolijk, gemakkelijk en keurig van Stijl, bevallig gekleurd en vloeijen over van kwinklagen. Voor te geven b. v. de burgertwisten der *Fronde* te kennen, zonder de Gedenkschriften van den Kardinaal DE RETZ gelezen te hebben, ware zotternij. Wat de eeuw van LODEWIJK XIV betreft, leg VOLTAIRE gerust ter zijde, sla de *Mémoires* van SAINT-SIMON op, en denk over elke bladzijde na, gij zult er heel zijne eeuw, in het groote en kleine, op de markt en in het kabinet, in aantreffen. Geloof mij, de Hertog van SAINT-SIMON, dien men voor een' *Cynikus* heeft willen uitkrijten, is soms zoo welsprekend als BOSSUET, een zedeschilder als LA BRUYÈRE, en een even aardig en puntig, maar dieper doordenkend verteller als HAMILTON. * Dat Meesterschap der Franschen in Geschiedkundige Memoriën heugt reeds

---

* Uit de *Mémoires* van SAINT-SIMON, die over den laatsten tijd van LODEWIJK XIV en het Regentschap loopen, vond ik onlangs in een zeer belangrijk Fransch Geschiedkundig schrift, *La Conspiration de Cellamare* getiteld, (*Parijs* 1832) de volgende aanhaling: Sprekende van het onderhoud tusschen den stervenden LODEWIJK en den Hertog van *Orléans*, die vervolgens Regent werd, en meldende, hoe LODEWIJK den Hertog verzekerde, dat hij hem in zijn testament geene afbreuk gedaan had, terwijl hij intusschen kort te voren in een Codicil ORLÉANS allezins had benadeeld, zegt SAINT-SIMON: „*Ce qui est terrible c'est qu'entre sa communion et l'extrême onction et cette conversation, il n'y eut pas une demi-heure. Il avait encore Jésus-Christ sur les lèvres*” — Die uitdrukking: *hij had Jezus Christus nog op de lippen*, zinspelende op de toegediende Hostie, is al zeer krachtig.

L.

van oude dagen, en zelfs BRANTÔME, welk een zede'loos floveling en fraai-prater zonder grondbeginselen hij geweest zij, weet toch aan zijn gekeuvel eene zekere aangename bevalligheid en gelukkige welbespraaktheid bij te zetten.

Hetgeen hier van de Fransche *Mémoires* gezegd wordt, zal zeker niemand logenstraffen, en wordt ook door BLAIR, bl. 45, volmondig erkend. En hij zou er tegenwoordig misschien nog luider de trompet van steken. De Oceaan toch der Fransche Gedenkschriften en Levensberigten groeit nog gestadig aan, en vooral hebben in de laatste jaren wêér geheel nieuwe stroomen zich in denzelfen ontlast. Zou men niet, als weleer met de Alexandrijnsche Bibliotheek, de baden een half dozijn weken warm stoken kunnen met al de *Mémoires*, welke, van die van Mad. DE GENLIS en de Hertogin VAN ABRANTES af te rekenen, tot die van paadjes en stalknechten toe, uit de tijden van LODEWIJK XVI, de Republiek, en wijlen NAPOLÉON, den Ex-Keizer roemruchtiger en heerschzuchtiger gedachtenisse, in het licht zijn verschenen? En schoon het op het laatst met die soort van Geschriften half fabriekwerk geworden is, schoon de Godin der Waarheid in een aantal derzelve zeker niet ten troon zit, ja sommige dier zamenslansingen niets dan schandkronlijken en bordeelverhalen zijn, moet men toch over het algemeen den geestigen schrijftrant en de gemakelijkheid van uitdrukking in dezelfde bewonderen; eigenschappen, waarin zeker (dit valt niet te ontkennen) de Franschen ware Toovenaars zijn, en voor welke hunne praktische taal zoo bijzonder geschikt is. — Wat echter den meer deestigen Geschiedschrijftrant betreft, mag het *in enkele opzigten* waar zijn, dat, alles zamengenomen, de Franschen hierin niet volkomen met de Engelschen en Italianen gelijk staan.

Intusschen hebben onder de ouderen DE THOU (in 't La-tijn), FROISSART, ROLLIN, * MILLOT, † VERTOT, § BOSSUET ** en anderen, elk in hunne soort, vele verdiensten, al ware het ook maar die van den Stijl; — en onder de nieuweren mogen LACRETELLE, †† SISMONDE DE SISMONDI, §§ THIERRY, *** THIERS, ††† DE BARANTE, §§§ en meer anderen op eerekransen billijk aanspraak maken. VOLTAIRE's luchtige, levendige, puntige Geschiedpen, in zijne *Hist. Univ.*, zijn *Siècle de Louis XIV* en andere Geschiedkundige Schriften, zal altijd bewonderd worden, al verduistert partijdigheid en onnaauwkeurigheid bij hem menigmaal den glans der waarheid. Ook des jongeren sĳgur's Geschiedenis van NAPOLĒON en de groote Armee op den Veldtocht naar Rusland zal, als een gloeiend gekleurd tafereel dier reusachtige, door hem bijgewoonde gebeurtenissen even onsterfelijk blijven, als die gebeurtenissen-zelve met al haar bloed, haar ijs en hare vlammen. Over het algemcen heeft de Fransche Geschiedschrijfkunde sedert de Omwenteling groote vorderingen gemaakt. Er is eene diepte, eene wijsgeerigheid en

---

* *Histoire Ancienne, Histoire Romaine.*

† *Élémens de l'Histoire Générale.*

§ *Hist. des Révolutions de la République Rom., — de la Révol. de Suède, — de Portugal etc.*

** *Discours sur l'Hist. Univ.*

†† *Hist. de France.*

§§ *Hist. des Républiques Italiennes du moyen age.*

*** *Hist. de la conquête de l'Angleterre par les Normands.*

††† *Hist. de la Révolution Française.*

§§§ *Hist. des Ducs de Bourgogne.*

Men kan bij die lateren LEVESQUE, Schrijver eener Gesch. van Rusland, DARU, die Venetiĳ's Geschiedenis geboekt heeft, VILLEMMAIN, GUIZOT (den beroemden Minister), DULAURE, MICHAUD, CAPEFIGUE enz. enz. voegen.

veelzijdigheid in gekomen, waarvan men voorheen in Frankrijk, toen dit schoon land in de zoele, op het laatst geheel verpeste en als met dampen der Hel bezwan-gerde hoflucht half stikte, geen denkbeeld had, en die, even als de toestand der overige Fransche Letterkunde, hoe bajertachtig of chaotisch dezelve voor 's hands in vele opzigten nog zijn moge, ons voor de toekomst wat goeds verwachten doen.

Men zie over de Fransche Historieschrijvers de Ge-schriften van ESCHENBURG, BOUTERWEK, WACHLER, IDE-LER und NOLTE (*Handbuch der Franz. Litteratur*), BÜCH-NER und HERMANN, *Handbuch der neueren Französischen Sprache und Litteratur*, verschillende stukken in de fraai geschrevene *Revue Universelle*, LA HARPE'S *Lycée*, CHE-NIER, *Tableau Historique de l'état et des progrès de la littérature Française, depuis 1789*, den Heer v. KAMPEN en andere Schrijvers, voor een deel hier boven opge-noemd.

L.

Bladz. 42. Engelsche Geschiedschrijvers.

Groot-Brittanje, gekoesterd door de vruchtbaar makende stralen van de zon der vrijheid, heeft zeker gedurende de vorige eeuw in HUME, ROBERTSON, en GIBBON eene trits van Historieschrijvers voortgebracht, die, als drie reusachtige zuilen, meer dan eenige andere uit later tijd, den tempel van *Clio* schragen, en die door het veel omvattende en wijsgeerige van hunnen blik, door hunne scherpzinnigheid en kolossale Geleerdheid, een nieuw tijdperk in de Geschiedkundige wetenschappen geopend hebben. Het schilderachtige, het, om zoo te heeten, Romaneske van den trant der Ouden, en van eenen HOOFD en soort-gelijken onder de nieuweren, moet men echter minder bij hen zoeken. Ook wordt aan HUME en GIBBON misschien

niet ten onregte aangetijgd, dat zij de gebeurtenissen te veel zien door het prisma, hetwelk hun de zucht om geliefkoosde stellingen op allerlei wijze voort te planten, voor de oogen houdt, en waardoor zij trachten ook anderen die gebeurtenissen in hetzelfde daglicht te doen aanschouwen. Zoo zegt men welligt niet zonder reden, dat GIBSON, in zijn beroemd Geschiedwerk over het Verval en den Ondergang van het Romeinsche Rijk, wat al te zeer den Pleitredenaar tegen het Christendom speelt, een' Pleitredenaar, die zijn best doet om alles, wat tot zijn onderwerp betrekking heeft, ten nadeele des Christendoms te verklaren, en indiervoege aan die leer voor de regtbank der Rede alle aanspraak op een' goddelijken oorsprong en eene wonderdadige uitbreiding te doen ontzeggen. DAVID HUME, die wéér andere geliefkoosde begrippen in zijne bescherming genomen heeft, is niet zelden een soortgelijk, door partijdigheid bestoken Advokaat. En ook MITFORD, bekend door eene Geschiedenis van Griekenland, trekt, als groot Voorvechter der Alleenheersching en des Onbepaalden gezags, naar sommiger oordeel, aan dezelfde lijn. Want zoo hoog als men over het algemeen tot hertoe bij de Republikeinsche burgerdeugden der Oudheid heeft opgezien, zoo laag staan dezelve in zijne schatting. De Grooten hebben bij hem veelal gelijk, het Volk, of de Volksvrienden en Volksverdedigers, als een TIMOLEON, DION en anderen, doorgaans ongelijk, weshalve hij waardig ware van alle Ultra-Monarchalen met eerekruisen en ridderlinten versierd te worden. Moge hij ook echter voor minkundigen het pleidooi ter eerster instantië gewonnen hebben, wie verzekert ons, dat er niet een ander, even bekwaam Pleitbezorger zal te voorschijn treden, die herziening van het proces vordert, en door zijne welbespraakte tong de Regters wéér geheel van gevoelen

veranderen doet? Kortom, bij velen dier latere Engelsche Geschiedschrijvers is de Geschiedenis maar al te veel eene soort van Pleitmemorie, en dit moet zij nimmer zijn. — Behalve van HUME, die door zijne Geschiedenis van Engeland, ROBERTSON, die inzonderheid door zijne Geschiedenis van Schotland, van KAREL *den Vijfden*, en van de Ontdekking van Amerika, en GIBBON, die door zijn aangehaald werk over Rome's Verval en Ondergang, bekend zijn, zou men hier ook nog van FERGUSON, STUART, GOLDSMITH, SMOLLET, WATSON, HALHAM, GILLIES, CUNNINGHAM, BELSHAM, HENRY, TURNER, LINGARD, (een in zijne Geschiedenis van Engeland voor het Roomsch-Katholicismus te vuur en te zwaard strijdend Geschiedschrijver van den jongsten tijd) MALCOLM, LAING, HOME, SOUTHEY, en meer andere Engelsche Schrijvers, die den akker der Historie beploegd hebben, melding kunnen maken, indien hier eene Litteratuur der Geschiedenis geschreven wierd, en er in het eng bestek dezer Aanteekeningen plaats voor al die namen te vinden ware. Over het algemeen schijnen zich echter de Engelschen, na het tijdperk des grooten Driemanschaps van ROBERTSON, HUME en GIBBON, meer aan bloote Geschiedkundige nasporingen, dan aan het schrijven van eigenlijk gezegde deftige Geschiedverhalen te hebben toegewijd. In het jongste tijdsverloop is evenwel, zegt men, de aanblazing van de Muze der Historie wéer merkbaarder geworden. — Onder de oudere Engelsche Geschiedschrijvers, van welke BLAIR spreekt, heeft EDUARD HYDE, Graaf *van Clarendon*, een warm Voorstander van de partij der STUARTS, de Geschiedenis der Burgeroorlogen van zijn' tijd, zijnde het midden der zeventiende eeuw, geschreven. VAN GILBERT BURNET, Bisschop *van Salisbury*, insgelijks door BLAIR genoemd, en een' groot Aanhanger van Prins WILLEM III *van Oranje*, Koning van Engeland, heeft men Geschiedkundige schriften, tot

de Hervorming en zijn' leeftijd betrekkelijk. Men kan hier nog uit die eeuw den grooten Dichter MILTON als Historieschrijver meer of min bijvoegen. Zoo ook HABBINGDON, TEMPLE enz.

Over de Engelsche Historieschrijvers raadplege men de meermalen aangehaalde BOUTERWEK, ESCHENBURG, het *Handbuch der Englischen Sprache und Literatur* van IDELER, het aangehaalde Artikel van de *Edinburg Review*, CHATEAUBRIAND *Essai sur la Littérature Anglaise* (Paris 1836) den Heer VAN KAMPEN enz. — Zeer fraai geschrevene Aanmerkingen, bepaaldelijk over GIBBON, vond ik onlangs in een Artikel der *Revue Universelle* van 1834, getiteld: GIBBON, BURKE *et* CHATEAUBRIAND, en overgenomen uit het Engelsche *Frasers Magazine*. Bij den uitbundigen lof, in hetzelfde aan de gemakkelijheid, klaarheid, bevalligheid, Fransche geestigheid en levendigheid, en aan de groote geleerdheid van GIBBON toegezwaaid, wordt zijne partijdigheid jegens het Christendom echter zeer gegispt. De Schrijver duidt het hem allezins euvel, dat hij den grooten voortgang in beschaving, door de leer van CHRISTUS *op den duur* te weeg gebragt, over het hoofd ziet, om hardnekkig den blik te kluisteren aan voorbijgaande rampen en noodlottige, maar onvermijdelijke gevolgen der groote Omwenteling, die met de Romeinsche Opperheerschappij tevens het Veelgodendom van den troon bonsde. Dit is eene bekrompenheid van gezigtspunt, die vele andere uitstekende Vernuften met GIBBON gemeen hebben. Zij houden niet in het oog, dat elke nieuwe geboorte met pijn en barensnood gepaard gaat. Zij onderzoeken niet, of ten langen laatste de Menschheid niet in wasdom hebbe toegenomen, of niet de stroom, na den dam al schuimend en kokend overweldigd te hebben, thans in eene veel ruimer bedding kalm wéer voortvloeije, neen, zij bepalen zich slechts

bij het tijdpunt der eerste woeste zwelling en overstrooming, en bij de verwarring, die hetzelfde na zich sleepte. Zoo loochenen sommige Wijsgeeren de weldaden der Hervorming en beroepen zich op de lange Burgerkrijgen, die, na haar, Duitschland geteisterd hebben, op de stroomen bloeds, door de *Ligue* vergoten, en op de gruwelen van Katholieke en Protestantsche Onverdraagzaamheid, waarvan Europa het slagtoffer was. Luttel baat het, dat men zulken lieden ten bescheid geve: let op den gang der beschaving; was er geene vordering, toen het Christendom de slavernij vernietigde? was er geen voortgang, toen de Hervorming aan een blind geloof den sluijer afrukte? was er geen voortgang, toen de Fransche Omwenteling de doodsklok luidde voor Onbepaald Gezag en Dwingelandij? Heeft dat alles ook bloed en tranen gekost, heeft het steden in vlammen doen opgaan, in puin doen verzinken, die onheilen waren voorbijgaande, maar de winst is eeuwigdurend. Lig valt het de Hervorming, ja, de geheele invoering des Christendoms met deszelfs nasleep van dweepzieke scheurmakers en ijveraars, van moorddolken en mutsaards, als een verschrikkelijk en tevens jammerhartig goochelspel uit te fluiten, en toch zoude die uitfluiting een ijdel gegalm zijn. Zoo nu, zegt de Schrijver, heeft GIBBON gehandeld. Al de feilen der Christenen telt hij zorgvuldig op en maakt ze nog vergiftiger, al hunne deugden verzwakt hij en tracht ze van haren glans te berooven. Voor Arabieren en Tartaren, voor een' MAHOMET en GENCIS strooit hij met volle handen wierook, en schildert hunne bedrijven met de fraaiste kleuren. Zelfs het Heidendom gaat in zijne schriften met den purperen gloed eener heerlijke avondzon voor hem onder, terwijl het verrijzende nieuwe licht der Christelijke leer koeltjes door hem aanschouwd wordt, zoo al niet als eene

ellendige schemering voorgesteld en met uilengekrijsch door hem aangegrind en uitgefloten. Bejagent hij op zijn' weg hier of daar een' dier eerste Kerkvaders, een' dier verheven Christelijke Wijsgeeren, welke door de Middeleeuwen onder de Heiligen gerangschikt zijn, gelijk de Oudheid hen welligt vergood zou hebben; bejagent hij een' dier Mannen, die onder het oog hunner beulen voor hun geloof uitkwamen en in den poel van algemeen zedebederf eene vlekkelooze zuiverheid wisten te bewaren, zoo steekt hij met hunne zelfverloochening en zelfkastijding den draak; hij schildert hen af als bekrompene verstandens, als kleingeestige zielen. Dat doet hij, hij, die lofzangen ter hunner eere zoude hebben aangeheven, die hen in het *Pantheon* geplaatst zou hebben, zoo zij zich eenvoudig Wijsgeeren, navolgers van ARISTOTELES, PLATO, ZENO, of ANAXAGORAS genoemd hadden. — In een' soortgelijken toon, door hooge lofgalmen echter afgewisseld, werd voor eenigen tijd ook in het *Dublin University Magazine* over GIBBON gesproken, en tevens HUME en ROBERTSON geschetst. Deskundigen zij de toetsing van zulke oordeelvellingen overgelaten.

L.

Bladz. 43. Duitsche Geschiedschrijvers.

Van de in zijn' tijd tot zijnent nog zoo goed schier als geheel onbekende Duitsche Letterkunde rept BLAIR nergens bijna met een woord, geen wonder dus ook, dat hij van de Duitsche Geschiedschrijvers geheel zwijgt. Onderwijl heeft Duitschland, sinds dat hetzelfde eene zeer voorname plaats onder de Letterkundige Magten ingenomen heeft, eenen drom van zulke Schrijvers, ten minste van Geschiedkundige Nasporers voortgebragt, ja, wat de laatsten betreft, meer misschien dan eenig land van Europa. Met de onoverzienbare wolk van dezen

hebben wij hier echter niet te maken. Ze zijn als wakkere Opperlieden of *ruigwerkers* (gelijk VONDEL dit woord gebruikt) te beschouwen, maar niet als eigenlijk gezegde Bouwmeesters, die uit de aangedragene seen, hout, kalk en andere stoffen een' schoonen tempel kunstig optrekken, en dus niet als bloote Arbeiders, maar als Kunstenaars ten voorschijn treden. Onder zulke waarlijk aesthetische Historieschrijvers verdient SCHILLER met regt genoemd te worden. Zijn, helaas, onvoltooid werk over den *Afval der Nederlanden*, en zijne Geschiedenis van den Dertigjarigen Krijg zullen altijd als meesterstukken van een' wijsgeerigen, levendigen, schillerachtigen, dichterlijken geschiedkundigen schrijftrant beschouwd worden, al moge men dan ook hier en daar wat meer raadpleging der bronnen en wat minder declamatie in den stijl verlangen. Wij hebben hier boven over SCHILLER (als Dichter in de eerste plaats onsterfelijk, en misschien wel den grootsten, zeker ten minste den edelsten, diep gemoedelijksten, op wien Duitschland onder zijne duizenden en tienduizenden van *Apollo*-zonen bogen mag) reeds het eene en andere aangestipt. — JOHANNES VON MÜLLER, de beroemde schrijver der Geschiedenis van het Zwitsersch Eedgenootschap en meer andere Geschiedkundige Werken, wordt niet alleen om zijne diepe en uitgebreide Historische kennis, maar ook om de scherpzinnigheid zijner opmerkingen en het krachtige, gespierde, levendig gekleurde van zijn' stijl zeer bewonderd. Hij heeft, even als onze groote HOOFD, veel van den trant van TACITUS, weshalve hij met dien naam wel eens begroet wordt. In den laatsten tijd heeft echter MÜLLER geen' lofredenaar gevonden in den beroemden Duitschen Kunstregter WOLFGANG MENZEL, die 's mans Geschiedstijl en persoonlijk karakter dikwerf scherp aantast. — HEX-

REN's verdiensten, vooral als Geschiedonderzoeker van hooge oorspronkelijkheid en nieuwe inzichten, zijn door geheel Europa bekend. Wie heeft deszelfs *Idten over de Staatskunde, den Omgang en Handel van de voornaamste Volkeren der oude Wereld* en andere Geschiedschriften niet gelezen? De voordragt is ook bevallig en sierlijk. VON ARCHENHOLTZ, EICHHORN, SARTORIUS, WOLTMANN, NIEBUHR, HAKEN, VON RÄUMER, WILKEN, LUDEN, en vele anderen, van welke eenigen tot het jongste tijdperk der Duitsche Letterkunde behooren, hebben niet alleen geleerde, maar ook door vorm en stijl aesthetische waarde. Aan de Historische kunde voorts van een' MÖSER, SCHLÖZER, SCHRÖCKH, SCHMIDT, HEGEWISCH, MEINERS en soortgelijke verdienstelijke Mannen uit vroeger tijd heeft niemand getwijfeld. Onder de thans in bloei staande Historieschrijvers moet de zoo even genoemde WOLFGANG MENZEL niet vergeten worden. Ook in andere opzichten is deze scherpzinnige, maar soms wat vooringenomen Kunstregter een der puntigste, geestigste, schilderachtigste en oorspronkelijkste Prozaschrijvers van Duitschland. Niemand zijner Landgenooten bezit in hooger mate *de kunst des Srijfs*, waarin de Franschen zulke meesters zijn en dagelijks grooter meesters worden. Zijn *Literaturblatt*, hoe vinnig en partijdig soms hoogverdienstelijke mannen aanblaffend, is mij om deszelfs levendigen, korten schrijfstrant, om de gelukkige keus van figuurlijke uitdrukkingen, om het veelvuldig vernuft, gepaard met zeer groote scherpzinnigheid en juistheid van oordeel, en om den liberalen, onafhankelijken geest, die in hetzelfde uitblinkt, bij voortdoring eene aangenamer en veel belangrijker lektuur dan andere Duitsche *Literaturzeitungen*, wel tonnendik gezwollen van smakelooze geleerdheid, maar vaak zoo

droog, zoo dof, zoo kleurloos, zoo graauw en grijs van stijl, als het grijze, bijna zwarte, de ziel verduisterende papier, waarop zij gedrukt zijn.

Over het legioen van Duitsche Geschiedschrijvers en Geschiedkundigen, wier getal in de laatste jaren vertiendubbeld is, en telkens voortgaat met zich te vertiendubbelen, zie men ESCHENBURG, BOUTERWEK, MENZEL's *Deutsche Litteratur*, PÖLITZ *Gesammtgebiet der Teutschen Sprache u. s. w.*, en vijf-en-twintig andere Schrijvers, te veel om te noemen, en onder welke de Hollandsche Lezer bij den Heer VAN KAMPEN in zijn *Handboek van de Geschiedenis der Letterkunde* enz., in zijn *Handboek der Hoogduitsche Letterkunde* en andere Geschriften ter markt moge gaan. Het *Conversations-Lexicon*, wat vele buitenlandsche artikelen betreft, zoo voortreffelijk, als het vaak erbarmelijk is, waar het Holland en Hollandsche Letterkunde geldt, geeft in deszelfs Hoofdwerk en Bijvoegselen ook een zeer uitvoerig overzicht van den vroegeren en lateren staat der Geschiedschrijfkunde in dat letterzwoegende land, waarin, gedurende de laatste twintig jaren, meer dan honderdduizend werken over allerlei takken van kunst en wetenschap in het licht zijn verschenen, waar duizenden van pennen zich dagelijks *afsloven* (gelijk HOOFT het uitdrukt), waar men rekent, dat door elkander jaarlijks tien millioenen boekdeelen gedrukt worden, en dat nog eens, zoo als deszelfs Dichter BÜRGER, meen ik, ergens zingt, in een' papieren zondvloed vergaan, of liever onder papier verstikken zal. — Het regent tegenwoordig van Bijzondere of zoogenaamde Speciaal-Geschiedschriften in Duitschland. Kronijken, Biographiën, oude Oorkonden, alles wordt uitgegeven. In een paar nummers van het *Litteraturblatt* over 1835 telde ik onlangs de aangift van twaalf nieuwe Geschiedkundige Schriften, alleen over

Pruissen. Of echter Duitschland in echt klassieke Geschiedschrijfkunst met Engeland wedijveren kunne, wordt in twijfel getrokken.

L.

Bladz. 43. Hollandsche Geschiedschrijvers.

Dat van dezen geene spraak bij BLAIR is, kan niemand bevreemden. Men kent en eert onze dukaten en gouden Willempjes opperbest, maar hoe weinig Buitenlanders kennen en eeren onze taal en spreken dus van iets, dat tot onze Letterkunde betrekking heeft? Ten minste tot onze Nederlandsche Letterkunde, want van de in het Latijn geschreven Werken onzer vroeger Geleerden draagt men buiten 's Lands kennis genoeg. De Geschiedkundige Jaarboeken b. v. van onzen onsterfelijken DE GROOT zullen dus wel buitenlandsche Lezers gevonden hebben, want al maakt ook een ESCHENBURG bij de Duitschers geen gewag van hem onder de Historieschrijvers, anderen van 's mans Ländgenooten, zoo als b. v. WACHLER in zijne *Geschichte der Historischen Forschung und Kunst*, laten het dien Feniks aan den wierook des lofs niet ontbreken. En met regt! De gemelde Latijnsche Annalen toch zijn een werk, der pen van het Wonder zijner eeuw waardig, en die niet alleen door de helderheid en het wijsgeerige der denkbeelden, door het vuur van Vaderlands- en Vrijheidsmin, in dezelve gloeiende, maar tevens door het krachtige en schilderachtige van den stijl, met het werk over het regt van Oorlog en Vrede, en zoo vele andere Geschriften den roem van GROTTUS tot aan het verste Nageslacht zullen overbrengen. Zoo verdienen insgelijks de Latijnsche Geschiedschriften van den vermaarden Fries UBBO EMMIUS, den eersten *Rector Magnificus* der Groningsche Hoogeschool, en wegens de belangrijkheid der zaken, en wegens den schoonen

vorm, grooten lof. Ook de Historiepenpen van Dousa en anderen. — Maar zoo dan al dergelijke, in het Latijn geschrevene Historieschriften van Nederlanders door vreemden op den regten prijs gesteld worden, hoe luttel weten zij van onze Geschiedschrijvers, die in de moedertaal de pen hebben gevoerd! En toch zal het, na al hetgeen wij hier boven bl. 33, 35 en elders reeds over onzen grooten PIETER CORNELISZOOM HOOFT gezegd hebben, wel niet noodig zijn aan te toonen, dat deze allezins de hulde des vreemdelings verdienen zoude, zoo goed verdienen, als de beste Geschiedkundigen van andere Volkeren. Behalve toch dat HOOFT uitmuntend is door zijne waarheidsliefde en naauwkeurigheid, en over vele gebeurtenissen uit den tijd onzer bloedige worsteling met Spanje een helder licht verspreidt, is hij vooral ook bewonderenswaardig door zijn' stijl, als waarin het krachtige en zinrijke van TACITUS met het schilderachtige van TACITUS en LIVIUS beiden op eene heerlijke wijze vereenigd is, en die vast ineen is geklonken als metaal of marmer. Niemand heeft alle fonteynen onzer taal in zijne schriften rijkelijker laten springen dan HOOFT, weshalve het bekende zeggen des Dichters altijd waarheid zal behelzen, dat elk, wiens pen zich in het Nederlandsch roem beloven wil, bij HOOFT ter schole moet gaan. Waarmede wij voor het overige het gebrekkige, dat dien onsterfelijken Man, als ieder ander, die uit eene Vrouwe geboren is, in hier en daar moge aankleven, niet verheeld willen hebben. Maar volmaaktheid is geen teelt dezer aarde. — Naast HOOFT mag uit vroeger tijd zich GERARDT BRANDT gelden laten, óver wiens verdiensten wij hier boven reeds in het voorbijgaan iets hebben aangestipt. BRANDT heeft evenwel noch het rijke koloriet van HOOFT, noch dat zinrijke en puntige, dat korte, krachtige en incengedrongene, dat levendige en

bezielde van schrijftrant, hetwelk wij bij den Drossaard bewonderen. Het geestrijke vocht der denkbeelden is bij hem in een' wat ruimer vloed van woorden verdund, waartegen het echter ook niet zoo sterk naar het hoofd stijgt, en BRANDT voor meerdere uitvoerigheid soms meerdere duidelijkheid heeft ingewisseld. Men mag hem eene vrij gelijkende kopij van HOOFT noemen, maar met wat grover, dikker geteekende omtrekken. Dikwerf evenwel is zijn stijl schier niet van dien van HOOFT te onderscheiden. — BOR, VAN METEREN, REYD, VAN AITZEMA en soortgelijke Nederlandsche Schrijvers hebben als getrouwe, onvermoeid arbeidzame Verzamelaars van Historische daadzaken groote verdiensten. Wee hem, die met verachting op zulke allernuttigste Burgers in de Republiek der Letteren nederziet! Van hen geldt echter het hier boven, bl. 54, gezegde omtrent sommige Duitsche Geschiedkundigen. Het zijn meer Opperlieden dan Bouwmeesters aan den tempel van *Clio*. De volle overvloed van stof is bij hen daar, maar zij is niet in dien vorm nog gegoten, waarin zij eerst duurzame waarde erlangt en de bewondering van Tijdgenooten en Nakomelingschap tot zich trekt. — Onder de Historieschrijvers onzes Vaderlands van wat later tijd zal elk billijkdenkende en die niet door den duister gekleurden bril van een' BILDERDIJK ziet, gaarne eenen luisterrijken eerekrans aan ONZEN JAN WAGENAAR schenken; zoo hij ten minste prijs stelt op onpartijdigheid, bezadigdheid, hooge naauwkeurigheid, eene ruime mate van gezond verstand, uitgebreide wetenschap en buitengewone netheid en zuiverheid van stijl. Houdt toch WAGENAAR zich ook al weinig op met Wijsgeerige, Staat- en Zedekundige bespiegelingen, mist hij het krachtige, dichterlijke, beeldrijke, verhevene van een' HOOFT, bezit hij weinig vuur en verbeelding, bezielen Metaphora's en andere figuren zelden zijne voordragt, is hij soms zelfs

wat heel kil en koud, en merkt men, dat hij zelden in eene poëtische gemoedsstemming verkeert en de wereld meestal met een' zeer nuchter-prozaïschen, alles behalve Romanesken blik beschouwt, hij bezit daartegen eene zich steeds gelijkblijvende kalmte van oordeel, eene als met den passer afgemetene juistheid en keurigheid van schrijftrant. Zijne uitdrukkingen zijn altijd met de meeste omzigtigheid gekozen. Zij zeggen noch te veel, noch te weinig, en kunnen als echt goud den toets des nadenkens veilig doorstaan. Dikwerf zal men, bij het schrijven over onderwerpen, door WAGENAAR behandeld, als men van hem in de keuze zijner woorden is afgeweken, zich genoodzaakt vinden tot die woorden terug te keeren, wijl men hunne meerdere gepastheid boven zijne eigene op den duur inziet. Voor het overige is WAGENAAR, schoon dan ook een weinig droog en kleurloos van stijl, zulks echter overal niet even zeer. Hier en daar vertoont zich eene warmer tint; de pen maakt voor het penseel plaats, en kleine tafereelen ontstaan, die wel niet de stoutheid van ordonnantie en het gloeiende koloriet eens HOOFTS of SCHILLERS hebben, maar die echter met welgevallen beschouwd worden en tot eene aangename afwisseling van voorgaande of volgende meer dorre schetsen strekken kunnen.

Over de verdiensten van SIMON STIJL, als Geschiedschrijver, in zijne *Opkomst en Bloei der Vereenigde Nederlanden*, is hier boven, bl. 40, ook reeds met een woord gesproken. Dit boek zal altijd een van onze oorspronkelijkste boeken blijven, en het gedicht achter hetzelfde een der fraaiste uit onze Letterkunde.

MARTINET's *Historie der Wereld* is eene voor de groote menigte geschikte, niet onbevallige lektuur. Dat de verdienstelijke Schrijver teikens den vinger van een Hooger Bestuur in den loop der gebeurtenissen doet

opmerken, geeft aan dit werk eene zeer nuttige zedelijke strekking, al moge dan ook bij wijlen de Voorzienigheid wat te veel als een *Deus ex machina* te hulp geroepen zijn.

De Romeinsche Geschiedenissen van STUART, een werk van verbazenden omvang, zullen steeds van de groote werkzaamheid diens bekwamen Leeraars getuigenis dragen. Stijl en voordragt zijn in dit werk doorgaans bevallig, en soms zeer schilderachtig. Men wil hier en daar echter wel eens iets gezochts en stijfs in zijne perioden hebben opgemerkt.

Van wijlen den Heer BOSSCHA hebben wij eene Geschiedenis tot de gebeurtenissen van het jaar 1813 en 1814 betrekkelijk. Het viel moeilijk over zoo versche gebeurtenissen te schrijven. Van den smaak diens bekwamen, als Latijnsch Geletterde en Dichter met zoo veel roem bekenden Hoogleeraars mogt men, wat stijl en vorm betreft, alles goeds verwachten.

Een fraai Historisch geschrift over den gemelden Omwentelingstijd is het Gedenkschrift, door den Heer VAN DER PALM, in den trant van SALLUSTIUS, vervaardigd, en waaraan de onsterfelijke rasheid van Verhaaltrant (*immortalis velocitas*), die, gelijk men weet, de Romeinsche Redekundige QUINCTILIANUS in SALLUSTIUS zoo zeer bewondert, gelukkig is nagebootst. De Karakterschetsen in dit werkje voorkomende, zijn met eene vaste hand geteckend. Het moest echter eene zware taak voor den geëerden Schrijver zijn dit met de noodige onpartijdigheid en zonder vleijerij van nog levende personen te doen. NAPOLÉON's ijzeren karakter is door den Heer VAN DER PALM als in ijzer gegraveerd, en vele trekken van dit graveersel zullen gelijkend blijven ook bij de latere Nacomelingschap, die eerst in staat zal zijn dien reusachtigen Werelddwinger, als een' ALEXANDER en CAESAR,

zonder liefde of haat met koele onpartijdigheid te beoordeelen.

's Heeren BILDERDIJK's *Geschiedenis des Vaderlands* zijn meer Aanmerkingen over die Historie, dan eene regelmatige Geschiedenis-zelve. Uit dit oogpunt beschouwd, laat zich de Stijl van dat werk, die eene samenflansing is van allerlei talen en dikwerf van de hoogste pltheid, eenigzins verdedigen. Voor de scheldwoorden en vinnigheden echter, waarmede het boek is opgevuld, weet ik geen' dekmantel, of het moest deze zijn, dat, daar de Heer BILDERDIJK minder als Geschiedschrijver, dan als Advokaat van zekere geliefde stellingen optreedt, hij ook de straattaal onzer vroegere Advokaten heeft gepoogd na te bootsen. Met dat al is uit het werk van zulk een groot Vernuft, hoe grillig en partijdig dan ook, zeer veel te leeren, hetgeen voorzeker niet vermindert wordt door de belangrijke Historisch-Letterkundige bijvoegselen, waarmede de Heer TIJDEMAN hetzelfde verrijkt heeft.

Maar genoeg van Nederlandsche Historieschrijvers! Er zouden hier nog meer andere dooden en levenden zijn op te noemen, want ons klein landje is, naar deszelfs kleinen omvang te rekenen, niet arm in dezelve. Men zoeke in deze Aanteekeningen echter geene Geschiedenis der Geschiedkunde. — Daarom zwijgen wij ook van de Geschiedschrijvers der Denen (onder welke sūhm uitmunt), Zweden, Russen en soortgelijke Volkeren, wier Letterkunde minder bekend is, en waarbij wij meerendeels ook slechts op het oordeel van anderen zonden moeten afgaan.

Over onze Nederlandsche Kronijk- en Historieschrijvers, Geschiedkundige Onderzoekers en Verzamelaars van allerlei aard en van veel of weinig beteekenis, vergelijkte men de Bibliotheek der Nederlandsche Geschiedschrijvers van

den Heer s. DE WIND, en de daarin aangehaalde bronnen. Voorts vindt men bij de Heeren HUISINGA BAKKER, IJPEY, SCHELTEMA, SIEGENBEEK, VAN KAMPEN, COLLOT D'ESCURY en meer anderen in hunne *Levensberigten, Handboeken, Beknopte Geschiedenissen, Mengelwerken, afzonderlijke Redevoeringen enz. enz.* genoegzame inlichting over de verdiensten van enkele, van meerdere of van alle onze Historieschrijvers in den meer regtstreekschen zin des woord, en uit een aesthetisch en kunstregterlijk oogpunt, dat wil zeggen als voorwerpen van schoone Letterkunde, beschouwd.

L.

Bladz. 44. Gedenkschriften. — Levensbeschrijvingen.

Over den aard en de vereischten van Gedenkschriften zie men eenige woorden bij MIERIS, PÖLITZ, DOMAIRON, de Hollandsche vertaling van ESCHENBURG's *Entwurf u. s. w.*, en andere hier boven aangehaalde Schrijvers. Dat de Franschen meer dan eenig ander Volk dien akker der Geschiedenis beploegd hebben, is in de Aanteekeningen, bl. 43, reeds met een woord aangestipt, en daarbij gezegd, dat de vloed dier soort van schriften in de laatste jaren bij onze Gallische bureu nog verbazend is aangewassen. Inderdaad, Frankrijk bezit meer *Mémoires* dan alle andere Landen van Europa te zamen, ja, het zoude tegenwoordig, gelooven wij, schier eene schande voor een' Fransch Staatsman van eenige vermaardheid zijn, zoo hij geene Gedenkschriften uitgaf van hetgeen hij al gezien en beleefd heeft, of zoo hij ten minste niet zorgde, dat dezelve na zijnen dood konden uitgegeven worden. Zoo hebben wij de Gedenkschriften van CHATEAUBRIAND, van TALLEYRAND en vijf-en-twintig anderen nog te wachten, hoewel wij in verschillerende Fran-

sche *Revues* van die van CHATEAUBRIAND meer of min reeds een voorproefje gehad hebben. Zekerlijk wordt door zulke Memoriën de Geschiedenis niet weinig toegelicht, wanneer waarheidsliefde de Schrijvers dier Herinneringen bezielt, maar ook niet weinig verdonkerd, wanneer een Geest des leugens en des bedrogs in hen gevaren is. En welk een arbeid voor toekomstige Geschiedschrijvers om die zee van soortgelijke Werken of Werkjes door te worstelen! — De oudere Gedenkschriften van den Kardinaal DE RETZ, van welke BLAIR spreekt, hebben betrekking tot de Fransche Burgertwisten der zoogenaamde *Fronde*, in de eerste helft der zeventiende eeuw, tijdens de Kardinaal DE MAZARIN Staatsdienaar was van den minderjarigen LODEWIJK XIV. DE RETZ was een der voornaamste Hoofden der gezegde, tegen het Hof en den Kardinaal gekante partij, en zijn leven vol stormen en Romaneske avonturen. Wat den Hertog VAN SULLY betreft, insgelijks door BLAIR genoemd, hij was, gelijk men weet, de deugdzame Minister en Vriend van Koning HENRIK IV, en dus van wat vroeger leeftijd. Een aantal andere Fransche *Mémoires* dagteekenen zich uit de zeventiende en achttiende eeuw, als b. v. die van D'AUBIGNÉ, ROHAN, SAINT SIMON (over wien hier boven in de Aant., bl. 46), DANGEAU, NOAILLES, DE LA ROCHEFOUCAULD, DE RICHELIEU, DE BRIENNE, DE TORCY, DUCLOS, D'ESTRADES, D'AVAUX, de Schriften van welke beide laatsten voor onze Hollandsche Geschiedkunde zeer belangrijk zijn, daar deze Staatslieden Ambassadeurs in Holland waren. — Reeds uit de vijftiende en zestiende eeuw heeft men de Gedenkschriften van COMINES, OLIVIER DE LA MARCHE, DE LA NOUE, den wulpschen BRANTÔME, die van BLAISE DE MONTLUC enz. Zie BOUTERWEK en anderen. — Dat in Frankrijk Vrouwen, zoo wel als Mannen, voor zulke schriften hare pennen

scherpen, kunnen in onzen tijd de deelenrijke ond-wijfsche *Mémoires* van *Mad. DE GENLIS*, en de niet minder lijkige, maar geestiger van de Hertogin *van Abrantes*, de Weduwe van den beroemden Maarschalk JUNOT, bewijzen. Voeg hierbij die van *Mad. LA ROCHE JACQUELIN*, en uit vroeger eeuw de *Mémoires* van MARGARETHA *van Valois*, van *Mad. D'ESPINAY* enz. Die, voor het overige, alle *Mémoires*, zoo wel bloote dagelijksche Levensverhalen, als eigenlijke Geschied- en Staatskundige herinneringen, waarvan de Fransche drukpers in de laatste jaren verlost is geworden, op wil noemen, mag (om met onzen HUYGENS te spreken):

*Magh heden wel beginnen,
Maer quaed is 't te versinnen,
Wanneer hy cynden zal.*

En hoe veel misgeboorten zijn er onder! * — Min rijk, wat Gedenkschriften betreft, zijn de Engelschen, arm de Hoogduitschers, in vergelijking der Franschen. Tegen twintig, ja vijftig, ja honderd Fransche *Mémoires* zal men naauwelijks een paar Engelsche, of eene enkele Duitsche

---

* Men heeft in Frankrijk begonnen drie groote Verzamelingen van *Mémoires* uit te geven. De eerste (van PETITOT bezorgd) loopt van de regering van Koning FILIPUS AUGUSTUS in de twaalfde en dertiende tot aan den aanvang der zeventiende eeuw. Zij bestaat uit twee-en-veertig deelen. De tweede, insgelijks van PETITOT, loopt van den tijd van HENRIK IV tot den Parijsschen Vrede in 1763. Zij is een vervolg op de eerste, en telde in 1823 reeds drie-en-twintig deelen. De derde, geordend door BERVILLE en BARRIÈRE, bevat gedrukte en ongedrukte *Mémoires* over de Fransche Revolutie. Hoe ver zij voltooid zij, is mij onbekend.

kunnen overstellen. En dan missen zij nog het levendige en vernuftige, dat de Franschen aan die verhaalsoort weten bij te zetten, de kunst om aangename nietigheden te zeggen (*de dire des jolis riens*), en den Stijl, mag ik het zoo eens uitdrukken, met peper en zout te kruiden. — Bij BLAIR vinden wij in het geheel geene Gedenkschriften zijner Landgenooten opgenoemd. Er is er echter, en zelfs niet onbelangrijke, vooral ook uit de zeventiende eeuw, ten tijde toen Koning KAREL I het hoofd op het schavot verloor, en Meester *Isegrim* (gelijk VONDEL den beruchten CROMWELL in zijne hekeldichten noemt) het Parlement en de Natie naar zijne pijpen deed dansen. * De Gedenkschriften en Brieven van den door BLAIR meermalen geprezen WILLIAM TEMPLE — dien beroemden Staatsman en Vriend van onzen JAN DE WITT — over verschillende gebeurtenissen van zijn' tijd, zijn, ook voor onze Geschiedenis, belangrijk. Dezelfde TEMPLE heeft tevens *Aanmerkingen over de Vereenigde Nederlanden* geschreven. Vergelijk over hem onze Aanteekeningen op het Tweede Deel. Zoo kunnen des Hertogen van MARLBOROUGH's Gedenkschriften of Brieven ons Nederlanders, die in het begin der vorige eeuw met dien MALBROEK (gelijk het Volk hem bij ons noemde) zoo veel te doen hadden, ook niet onverschillig zijn. En van dien aard zijn meer Engelsche *Mémoires* voor ons lezenswaardig. — Duitschland kent bijna geene Historische Gedenkschriften. Wie zoude daar vroeger ook den mond vrijmoedig hebben durven openen? Ook zijn de Duitschers niet snapachtig genoeg, en voor

---

* In Frankrijk worden, onder toezigt van den Heer GUIZOT, die Engelsche Gedenkschriften vertaald en uitgegeven. Zij zullen tusschen de twintig en dertig deelen bedragen.

het beuzelachtige van vele Fransche *Mémoires* te ernstig. Men rangschikt echter de in het Fransch geschrevene, zeer belangrijke *Histoire de mon Temps* van FREDERIK den Grooten onder die rubriek van Schriften. En daartoe behooren ook de Fransche *Mémoires* zijner Zuster, de Markgravin *van Bayreuth*, eene Vrouw, die veel naam van geest had. Zoo heeft ook de Overste VON MASSEN-BACH eenige Historische *Denkwürdigkeiten* (gelijk men in Duitschland ze heet), *Mémoires* en *Rückerinnerungen* over den Pruijsischen Staat in het laatst der vorige en het eerste gedeelte der tegenwoordige eeuw uitgegeven, waarvan echter een reeds afgedrukt gedeelte, op verlangen der Pruijsische regering, wéér onderdrukt en vernietigd is. Behoeft men te vragen, waarom Duitschland zoo weinig *Mémoires* heeft? Van de Heeren VON DOHM en VON GAGERN heeft men ook Schriften, die, in meerdere of mindere mate, in het gebied der Geschied- of Staatkundige Gedenkschriften te huis behooren. Ook van den Baron VON PÖLLNITZ zijn er uit een' weinig vroeger tijd in het Fransch geschrevene *Mémoires* aanwezig, die tot Pruisen betrekking hebben. FÖRSTER heeft van dien kwaadsprekenden of *médisans* Baron, gelijk hij in N°. 105 van het *Literatur-Blatt* genoemd wordt, veel gebruik gemaakt in zijne Biographie van Koning FREDERIK WILLEM I, Koning *van Pruisen*, (1834). Zie het gemelde *Literatur-Blatt*. — Wat Italië en Spanje in dien tak van Letterkunde geleverd hebben, is mij minder bekend. Denkelyk zal ook daar de oogst wel niet bij den honderdvoudigen rijkdom van het Fransche gewas halen kunnen. — Wij Hollanders hebben Gedenkschriften van den Baron VAN DER CAPELLEN *tot Aartsbergen; de Nadenking van een' Staatsman over zijn Ministerie in Holland, door een' Staatsman van VAN DE SPIEGHEL*, en misschien enkele andere

Hollanders spreken niet gaarne van zich-zelven.

Met Gedenkschriften staan Levensbeschrijvingen in een naauw verband, vooral echter Levensbeschrijvingen van zich-zelven, of zoogenaamde *Autobiographiën*. De laatst-gemelde soort is onzer Letterkunde over het algemeen vreemd. Wij mogen evenwel het *twee-en-tachtigjarig leven* van CATS gene berijmde, en wel eene zeer naïve, waarheidlievende, treffende, roerende Autobiographie heeten, die ten eeuwigen dage van 's mans braafheid, eerlijkheid, gemoedelijkheid, opgeruimdheid en schuldellooze blijgeestigheid getuigen kan. Hij mag er waarlijk ten minste zoo goed mede voor Gods regterstoel treden, als ROUSSEAU zegt, dat hij met zijne *Confessions* (ook eene Levensbeschrijving van zich-zelven) zulks doen zal. — Van OCKERSE heeft men bij ons, meen ik, ook iets, dat naar eené eigen Levensbeschrijving zweemt. En welligt zijn er meer in Nederland te noemen. De zoo even gemelde *Confessions* en derzelver meesterlijke stijl, zoo als die van alles wat ROUSSEAU geschreven heeft, zijn te bekend om er hier meer van te zeggen. Een aantal Fransche *Mémoires*, voor het overige, kunnen even goed Autobiographiën heeten. Zoo zijn dit ook in het Engelsch GIBBON's *Mémoires of his life and writings, composed by him-self*, en andere soortgelijke. Van de Italianen zij het tot een enkel staaltje genoeg hier de belangrijke, zeer karakteristieke Autobiographie van den grooten Dichter ALFIERI te noemen. Verscheidene Duitsche Geleerden hebben ook hun eigen leven geheel of gedeeltelijk beschreven. B. v. SULZER, HEYNE, SPALDING, WEISSE, SCHEFFNER, VON NETTELBECK en anderen, uit sommige van wier schriften men bij PÖLITZ in zijn *Gesamtgebiet* aanhalingen vinden kan. Bijzonder komt hier ook in aanmerking het beroemde werk van den door Duitschland en Europa vergoden,

soms zelfs bespottelijk vergoden, maar tegenwoordig ook door sommigen, als b. v. door MENZEL en BÖRNE, alwéer hevig aangetast * GÖTHE, getiteld: *aus meinem Leben, Wahrheit und Dichtung*. Meesterlijk is dat uit verscheiden deeltjes bestaand boek geschreven, meesterlijk, zoowel waar het beuzelingen en schijnbare nietigheden geldt, als waar GÖTHE over allerlei onderwerpen van kunst en wetenschap de scherpzinnigste wenken geeft, en de meest beroemde Mannen van zijn' tijd met gelijkende trekken schildert. De Stijl van dit boek heeft die bevalligheid, gemakkelijkerheid en kristalheldere klaarheid, welke men bij de beste Fransche Stijlkunstenaren aantreft. Niets ergert ons hier van dat gezochte, dat gezwollene, hetwelk den schrijfrant van sommige andere Duitschers wel eens ontsiert. De Perioden vloeijen kalm en effen voort, als eene beek, door geen windje gerimpeld; kortom, *ut sibi quisvis speret idem etc.* Bij herhaling heb ik dit boek van GÖTHE en telkens met nieuw genoegen gelezen, schoon ik intusschen mij herinner eens in een Engelsch Tijdschrift eene bitsch uitjouwende beoordeeling van hetzelfde aangetroffen te hebben. De Vitter trok erg den neus op over het beuzelachtige van sommige anedoten. Als of de kunst om zulke schijnbare nietigheden, b. v. kinderspelen, jeugdige avontuurtjes en vrijaadjes, aangenaam te verhalen en daardoor, bij al het leerrijke dat het boek bevat, hetzelfde tevens tot eene lektuur van uitspanning te maken, niet op hoogen prijs diende gesteld te worden, en alsof het kenmerk van alle ware genie

---

* Zie b. v. MENZEL's *Literatur-Blatt*, BÖRNE's *Briefe aus Paris* en BÖRNE's scherpe Kritiek (in een *Literatur-Blatt* van 1835) van GÖTHE's *Briefwechsel mit einem Kinde*, waarin hij met de hem eigene schilderachtige pen tegen GÖTHE's zelfzucht, koude eigenbaat, Servilismus en mangel aan verhevene gevoelens hevig uitvaart.

niet daarin stak groot te zijn in het kleine en groote beide! Hoeveel harte- en menschenkennis is daarenboven nog uit dat schijnbaar onbeduidende bij GÖTTE te puren! — Over andere *Autobiographiën* vergelijkte men ESCHENBURG en soortgelijke Schrijvers. Heeft men, vraag ik ten slotte, eene *Autobiographie* uit de Heidensche Oudheid? — Het getal der Levensgeschiedenissen in het algemeen, en nu niet blootelijk die van zich-zelfen, is van de oudste tijden aan ontelbaar als het zand der zee. Zij maken de laatste schakel van de keten der Geschiedenis uit, van welke de Algemeene Wereldgeschiedenis de eerste, meest omvattende is, en men kan ze dus Bijzondere of Speciaal-Geschiedenis in hare engste beteekenis noemen. Hoe weinige Levensbeschrijvingen of Biographiën echter kunnen op aesthetische waarde aanspraak maken! Hoe velen zijn blootelijk dorre, droomerige Levensberigten, in een' Courantenstijl zamengeflanst, en zonder een vonkje geest of vernuft! Bij de beroemde, door BLAIR vermelde Levens van PLUTARCHUS kan men, wat nu de Oudheid betreft, meer of min de *Gedenkwaardigheden uit het leven van Socrates* door XENOPHON voegen, van welk Grieksch werk mijn geachte Ambtgenoot, de Hoogleeraar TEN BRINK, eene Nederduitsche Vertaling gegeven heeft. Zoo ook de door dien Hoogleeraar in Hollandsch gewaad gestoken Cyropaedie, of het Verhaal van de eerste jeugd en opvoeding van CYRUS, insgelijks een Geschrift van XENOPHON, vol geest en naïve schildering, meer echter misschien Roman dan Waarheid. DIOGENES LAERTIUS (Levens van eenige Wijsgeeren), de onopgesmukte, maar keurig nette NEPOS (Levens van uitstekende Veldheeren), SÜETONIUS (Levens van de eerste Romeinsche Keizers), TACITUS (Leven van AGRICOLA), enz. hebben verdiensten van onderscheiden aard. Krachtig en schilderachtig, zoo als altijd, is vooral TACITUS. Uit later tijd . . . . Maar

steken wij geene zee in, wier stranden het oog ontvlugten! Die uit later tijd voorname Levensbeschrijvingen bij Italianen, Spanjaards, Engelschen, Duitschers, en andere Natiën wil vinden opgenoemd, raadplege **BOUTERWEK**, **PÖLITZ**, **WACHLER**, **ESCHENBURG**, **VAN KAMPEN**, enz. enz. Uit onze dagen herinnere men zich onder anderen de zoo vele deelen beslaande *Biographie Universelle*, *de Galerie des Contemporains*, het Engelsche *Universal Biographical Dictionary*, *die Zeitgenossen* in Duitschland, en soortgelijke Verzamelingen. — Zelfs in ons Vaderland heeft het van tijden herwaarts aan Levensbeschrijvingen niet gemangeld. Sommigen derzelve zijn met eene klassieke pen geschreven, ja, wat Stijl en Voordragt betreft, ware kunstwerken. Daartoe behoort het Leven van **HENRIK den Groeten** door **HOOFD**, dat echter meer eene Geschiedenis van dien geheelen tijdkring in Frankrijk, en dus een Geschiedwerk in de hoogere beteekenis te noemen is, dan eene bloote Biographie. *Het Leven en Bedrijf* van den Admiraal **DE RUITER**, door den hier boven genoemden **BRANDT**, is mede eene Historische Biographie, levendig en schilderachtig van Stijl, en door karakterteekening uitmunterende. Men zie b. v. het portret, door **BRANDT** van **DE RUITER**-zelve opgehangen, dat de Heer **SIEGENBEEK** met regt in zijne *Proeven van Hollandsche Welsprekendheid* heeft overgenomen. Aan Redevoeringen, in den trant van die der oude Historieschrijvers en van **HOOFD**, lijdt dit Leven ook geen gebrek, waarbij **BRANDT** goed den Krijgsmanstoet getroffen heeft. Vergelijk onze Aant. op het Tweede Deel, bl. 270. — Veel korter en eenvoudiger, maar echter van eene bekwame hand getuigend is **BRANDT's** *Leven van Fondel*, gelijk ook dat van **HUIG DE GROOT** door zijnen Zoon **K. BRANDT** en vervolgd door **VAN CATTENBURGH**. Zoo hebben wij ook Levens van de Dichters **OUDAAN**, **ANTO-**

NIDES, BROEKHUIZEN enz. door HOOGSTRATEN; VOORIS Levens van eenigen onzer Prinsen van Oranje, OLDENBARNEVELD, de DE WITTEN, VAN WAGENAAR en anderen. Voeg hierbij het werk *Levensbeschrijvingen van voorname Nederlandsche Mannen 'en Vrouwen*, hetwelk eenige Artikelen van aesthetische kunstwaarde bevat; en al verder meer soortgelijke Biographische Geschriften, waaraan deze en gene Latijnsche en Nederlandsche *Elogia* of Lofschriften zich sluiten. De Lofredenaar is toch in zekeren opzigt een prijzend Levensbeschrijver. Hij vlecht uit zijne Levensberigten een' eerekrans.

Die bepaaldelijk over Hollandsche Biographisten iets lezen wil, raadplege 's Heeren SIEGENBEER's *Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde*, BARON COLLOT D'ESCURY, *Hollands Roem in Kunsten en Wetenschappen*, 's Heeren VAN KAMPEN's uitbreiding VAN ESCHENBURG, *Handboek van de Geschiedenis der nieuwere Letterkunde*, *Beknopte Geschiedenis der Nederlandsche Letteren en Wetenschappen*, en anderen. Over de vereischten der Levensbeschrijving in het algemeen vergelijkte men DOMAIRON, *Rhétorique Française*, PÖLITZ, IENISCH, (*Theorie der Lebensbeschreibung*) den Geschiedkundigen WOLTMANN over Biographie in zijne *Kleine Historische Schriften*, de hier boven aangehaalde Verhandeling over het zamenstellen der Geschiedenis, door FRANS VAN MIERIS, die zeer oordeelkundige aanmerkingen over de Levensbeschrijving heeft, RAMMLER's *Batteux, von der Historischen Erzählung* enz. enz.

L.

Bladz. 47. Geschiedschrijvers van Zeden en Gebruiken.

De Geschiedenis heeft betrekking 1) tot de Natuur; 2) tot de daden der Menschen; 3) tot Zeden en Ge-

bruiken, Kunsten en Wetenschappen, en al het overige, waarvan een Verhaal van het daarmede gebeurde gegeven kan worden. Schoon men nu van Geschiedenis, in hare hoogere beteekenis sprekende, al doorgaans de tweede hoofdsoort op het oog heeft, gelijk schier alles wat BLAIR over de Geschiedschrijfkunst gezegd heeft die van de daden of handelingen van Volkeren of van enkele personen betreft, neemt zulks niet weg, dat ook de twee andere hoofdsoorten zeer belangrijk zijn kunnen, en zoo door de wijze van behandeling, als door het fraaije van voordragt en stijl, onder voortbrengselen van smaak verdienen kunnen te worden gerangschikt. Indien toch niet alleen de Schilder van eigenlijk gezegde Historiestukken, maar ook hij, die met een bekwaam penseel dieren, bloemen, vruchten en andere levenlooze voorwerpen op het doek brengt, een Schilder te noemen is, dan mag ook de Geschiedschrijver, die een levendig tafereel van hetgeen er in de rijken der Natuur, in het gebied van Kunsten en Wetenschappen, of waar elders plaats heeft gehad, weet te ontwerpen, op Geschiedkundigen lof, schoon dan misschien van wat geringer soort, aanspraak maken. Zoo is b. v. de Natuurlijke Historie van den Franschen beroemden Graaf DE BUFFON niet alleen wegens de stoffe, maar ook uit hoofde van het schilderachtige des Stijls, meesterlijk te noemen, en een waar aesthetisch voortbrengsel. Zie b. v. zijn tafereel van de waardigheid des Menschen, zijne beschrijving der woestijnen van het steenachtig Arabië, die van het paard, van den leeuw en den tijger, van de zwaan enz. Er ware dus over die soorten van Geschiedschrijfkunst, 't zij ze zich met de Geschiedenis van Volkeren vermengen, 't zij ze afzonderlijke, op zich-zelf staande Schriften uitmaken, alsmede over de verdiensten, die een aantal beroemde Mannen daarin verworven hebben, nog veel te zeggen, maar

hoe zou het mogelijk zijn al dergelijke, door BLAIR niet aangeroerde, of slechts te naauwernood aangeroerde onderwerpen in het eng bestek dezer Aanteekeningen te prangen? Zouden die Aanteekeningen niet alle banden, waarin de gewone vorm van een boek ze beklemd houdt, doen losspringen? Zoo zwijgen wij dus zoo wel van oudere en nieuwere Natuurlijke Historiën, gelijk die van PLINIUS, DE BUFFON, LACEPÈDE, CUVIER, en een aantal andere, die op vele plaatsen van geest en vernuft en van een gloeiend stijl-koloriet schitteren, als wij de menigvuldige Kunst- en Litteratuur Geschiedenissen, waarmede Europa in later jaren overstroomd is geworden, en waarvan sommige werkelijk aesthetische waarde bezitten, in vrede rusten laten. Hoe gaarne zouden wij anders den lofredenaar spelen van des vermaarden WINCKELMANN's *Geschiede der Kunst*, een werk, dat, over de Kunst handelende, zelf een kunstwerk is, en beschrijvingen bevat, zoo schoon als de beschrevene zaken-zelve. Men neme b. v. die welsprekende plaats over den *Apollo van Bevedère*, waaruit HELMERS in zijn Gedicht *Apollo* zulke fraaije beelden ontleend, of liever die hij geheel in rijm overgebracht heeft. De volgende en meer andere regels b. v. zijn met de daarin voorkomende Vergelijkingen klinkklaar WINCKELMANN, *du Winckelmann sous pur*, gelijk de Franschen het uitdrukken zouden:

*Daar staat hij! Vol des Gods schiet hij met majesteit
D' onsterfelijken blik tot in de oneindigheid enz.*

*Gelijk het teeder blad der jonge en frissche loten,
Die Bacchus jaarlijks zamenbindt,
Verheugd en welig opgeschoten,
Zich slingren onder een en golven op den wind,
Zoo golven Febus blonde tressen enz.*

Vergelijk hier mijne Aant. op het Tweede Deel, bl. 55, en zie over WINCKELMANN onder anderen GÖTHE's *Winckelmann und sein Jahrhundert*. — Welk een dichterlijke adem waait ook door HERDER's *Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit*. En in wat krachtigen Stijl zijn HEEREN's *Geschichte des Studiums der classischen Litteratur*, BOUTERWIK's *Geschichte der neueren Poësie und Beredsamkeit*, FIORILLO's *Geschichte der zeichnenden Künste*, DE SISMONDI's *Histoire de la littérature du Midi de l'Europe*, en de werken van een aantal andere Fransche, Duitsche, en Engelsche Geschiedschrijvers van *stil-levens* (mag ik ze zoo eens heeten) niet geschreven! Uit ons klein Vaderland zouden, vooral ook onder de levenden, insgelijks eenige Schrijvers van die soort kunnen worden opgenoemd. Wij willen echter, door hun bij levenden lijve ecrekransen te vlechten, hunne zedigheid niet kwetsen, en moeten ons ook haasten om tot andere onderwerpen over te gaan.

L.

Bladz. 48.

Hier nog wêer eene noot zonder tekst! BLAIR namelijk spreekt in het Hoofdstuk over Geschiedschriften geen enkel woord, noch over de gewijde Geschiedenis, noch over karakterschetsen, als op zich-zelf staande Historiewerken, noch van Reisbeschrijvingen of Reisverhalen, die men ook meer of min onder Geschiedkundige schriften rangschikken kan, en waarvan het hem toch wel gepast zou hebben vlugtig te gewagen. Wat de *gewijde Geschiedenis* betreft, wij verstaan hierdoor vooreerst de Geschiedverhalen des Bijbels-zelven, ten tweede Geschiedverhalen, de gebeurtenissen, die in den Bijbel geboekt staan, navertellende, of uitbreidende, en ten derde Geschiedverhalen, die tot andere vroëgere of latere lotgevallen

des Jodendoms en Christendoms betrekking hebben, en dus meer of min gewijde zaken bevatten. Wel is waar nu, deze soorten van Geschiedkundige schriften, die dus ook wat men Kerkelijke Historie gewoon is te noemen in zich sluiten, zijn in vele opzigten slechts ondersoorten van het algemeen geslacht der Geschiedschrijfkunst, naar dezelfde regels te beoordeelen, en aan dezelfde wetten over het geheel onderworpen, maar met dat al is en wordt de kunst in dezelve toch hier en daar nog eenigzins anders gewijzigd, dan in Verhalen van gebeurtenissen uit de Ongewijde Historie. Ieder deskundige gevoelt, dat er in de Bijbelverhalen toch nog een andere geest heerscht, dan in de schriften der Grieksche en Romeinsche Oudheid, en men gevoelt tevens, dat de Geschiedschrijver, welke de stof dier Bijbelverhalen nader tot het ontwerpen van een Geschiedkundig tafereel bezigt, nog tot meerdere statigheid verplicht is, en dat de Stijl misschien niet overal dezelfde soort van bloemen gedooft, als hij zich elders wel kan veroorloven. Vooral ook moet de eenvoudigheid en hooge ernst der Heilige Schrift den Verhaler der gewijde gebeurtenissen bezielen, en hij moet zorg dragen om niet door ongepaste bijvoegselen, door pronk en valschen opschik die eenvoudigheid en dien ernst weg te nemen. Het is een gewaagd stuk Bijbelsche gebeurtenissen in een nieuw Geschiedkundig kleed te steken, en menigeen zal, als hij een Verhaal, gelijk b. v. dat van de lotgevallen van JOZEF, met wat meer tooi van woorden wil voordragen, veel minder treffen dan de aloude Schrijver van hetzelfde met weinig woorden en met de grootste onopgesmuktheid gedaan heeft. — Wat zoogenaamde Kerkelijke Geschiedenissen betreft, ook deze dienen vooral niet van deftigheid ontbloot te zijn, hoezeer het moeilijk vallen moge bij de onderwerpen, daarin behandeld, en bij de vermelding der ellendige twisten en haar.

klovertjen, die den boezem der Kerk verscheurd, op eene, helaas, zoo bloedige maar tevens vaak zoo belagchelijke wijze verscheurd hebben, altijd het strakke gelaat van een' ernstig Geschiedschrijver te bewaren. En nog moeilijker misschien, met kalmte al die menschelijke dwaasheden over het heiligste en eerwaardigste te boeken, en, zonder dat het bloed ons van afgrijzen in de aderen kookt, den dweepzieken, razenden Geloofsijver en de mutsaards en moorddolken, door denzelfden ontstoken en gewet, af te schilderen. — Een aantal bekwame pennen hebben zich in verschillende landen, zoo met omwerkingen van Bijbelsche Geschiedenissen, als met het beschrijven van de lotgevallen der Kerk, bezig gehouden. Wij laten de optelling harer namen en verdiensten aan meer bevoegden en aan hen over, wien het minder aan ruimte ontbreekt, verwijzende wij intusschen tot de verschillende door ons aangehaalde Rhetorische Schrijvers. Onder oudere Geschiedschrijvers, die meer of min gewijde gebeurtenissen geboekt hebben, komt de Jood JOSEPHUS bijzonder in aanmerking, wiens loffelijke eigenschappen en de verdiensten van wiens Griekschen Stijl nog onlangs door een' der Kweekelingen onzer Hoogeschool, den Heer W. R. VAN HOËVELL, in eene te *Utrechts* bekroonde Akademische Prijsverhandeling, zijn in het 'licht gesteld. EUSEBIUS schreef de eerste Geschiedenis der Christelijke Kerk. Maar waartoe bekende zaken? — Over den Geschiedstijl des Bijbels-zelven, uit een aesthetisch oogpunt beschouwd, vergelijkte men ROLLIN in zijn *Traité des Etudes*, den Hoogleeraar SCHRANT, in zijne meermalen door ons aangehaalde Aanteekeningen op FÉNÉLON's Kanselwelsprekendheid, RAMMLER's *Basteux* (*von der Historischen Erzählung*), ESCHENBURG *Entwurf u. s. w.*, DOMAIRON *Rhétorique Française*, VAN DER PALM *Bijbel voor de Jeugd*, en vele anderen.

Wat Karakterschilderingen betreft, waarover wij in de

tweede plaats iets zeggen wilden, wij bedoelen hier niet de zoodanige, als in ieder Geschiedverhaal, Roman, en sommige soorten van Gedichten voorkomen, en waarvan hier boven in de Aant., bl. 35, reeds gesproken is, maar geheele Geschriften, bepaaldelijk alleen aan Karakterschildering toegewijd, en hetzij eene reeks van verdichte algemeene Karakters, of van werkelijk bestaan hebbende Historische Karakters behandelende. De laatste soort valt in het gebied der Geschiedschrijfkunst, de eerste meer in dat der Wijsgeerige Mensch- en Zedekunde. Van de laatste kan het bekende Werk van NIEMEYER, *Charakteristik der Bibel* of *Bijbelsche Karakterkunde*, ten voorbeeld strekken. De Schrijver verbaalt ons voor een deel de lotgevallen der hoofdpersonen van de Heilige Schrift, om uit die gebeurtenissen hun karakter op te maken. Tot de eerst-gemelde Wijsgeerig-Zedekundige soort van Schriften behooren onder de Ouden b. v. de Karakters van THEOPHRASTUS, onder de Nieuweren die van DE LA BRUYÈRE, welk bekend Fransch Schrijver tevens die van THEOPHRASTUS uit het Grieksch vertaald heeft. GELLERT, RABENER en meer anderen hebben van 's gelijken, hetzij in een' ernstigen, hetzij in een' luimigen en satirieken trant, zulke zede- en karakterportretten gegeven. Zoo bij ons VAN EFFEN, WOLF en DEKEN enz. Onlangs is van KARL GUTZKOW, een' der beruchte Koryphaeën van het zoogenaamde *jonge Duitschland*, een Geschrift uitgekomen onder den titel van *Oeffentliche Charaktere* (Hamburg 1835), dat eene galerij van niet zonder vernuft en geest vervaardigde Karakterschetsen van voorname, werkelijk bestaande personen bevat. — De twee, alle overige bevattende hoofddeugden, die men van een goed Portretschilder vordert, kan men ook van zulk een' Karakterbeschrijver eischen, vooreerst namelijk, dat het beschrevene Karakter treffend en tot in de fijnste kleinigheden gelijke,

ten tweede, dat het ook fraai geschilderd zij. Het is echter vrij wat moeilijker de ziel dan het ligchaam gelijkend te treffen, en dus zijn fijnheid van opmerking, scherpzinnigheid, geestigheid en menschenkennis voor den beschrijver van Karakteren onontbeerlijke vereischten.

Men vergelijke over dit onderwerp en over beroemde Karakterbeschrijvers ESCHENBURG, SULZER, LA HARPE, *Cours de Littérature*, PÖLITZ, *Gesammtgebiet* enz.

Wijder reikt die andere tak van den boom der Geschiedschrijfkunst, bij welken wij een oogenblik stilstaan moeten, namelijk die van Reisverhalen of Reisbeschrijvingen. BLAIR spreekt daar niets van, en zijn dezelve met dat al ook niet eene soort van Geschiednissen, die, als zij door eene bekwame hand worden behandeld, eene plaats in het gebied der schoone Letteren en aesthetische Kunstwerken verdienen? Is daarenboven dit vak van Letterkunde ook niet uit dien hoofde onze aandacht waardig, omdat hetzelve in alle landen zoo vele beoefenaars gevonden heeft, met andere woorden: wjl er zulk een aantal van Reisverhalen en Reisbeschrijvingen overal aanwezig zijn? Dat die Reisverhalen van allerlei aard zijn, weet elkeen; Landreizen, Zeereizen, Geleerde Reizen, Statistische Reizen, Topographische Reizen, Ethnographische Reizen, Sentimentele Reizen, Humoristische Reizen, Pittoreske Reizen . . . . . maar wie kan al die soorten en hare verschillende eigenschappen opnoemen? Genoeg zij het in het algemeen te zeggen, dat bij wezenlijk gewigtige gelegenteden Waarheidsliefde, Onpartijdigheid en Nauwkeurigheid voor den Reisverhaler zoo wel als voor den Geschiedschrijver noodwendig zijn, maar dat, voor het overige, de meerdere of mindere Deftigheid, daarbij in acht te nemen, en de geheele vorm des Verhaals, grootelijks afhangen, zoo van het meer-

der of minder deftige en den aard der Voorwerpen en Onmoetingen-zelve, die beschreven en verhaald worden, als van het doel, dat de Reisbeschrijver of zoogenaamde Reisbeschrijver voor oogen heeft gehad. Zeker toch zal niemand b. v. STERNE's *Sentimentele Reis* (*Sentimental Journey*), dat meer een humoristische Roman dan eene Reis is, naar de regels willen beoordeelen, die hij bij de beoordeeling van NIEBUHR's Reizen in het Oosten, of van COOK's Ontdekkingsreizen, of van de Verzameling onzer Nederlandsche Zeereizen volgen zal. Vele Reizen zijn slechts eene soort van Voertuig of Vehikel voor wijsgeerige opmerkingen, humoristische invallen, kleine gedichten, enz. enz., die men op dergelijke wijze aan den man wil helpen. Uit dat oogpunt en als Schriften blootelijk van uitspanning moet men voor een groot deel een paar Reisverhalen beschouwen, die de Schrijver dezes in het licht heeft gegeven, en waarvan hij de dwaasheid niet hebben zoude hier te spreken, indien sommigen dezelve niet in een geheel verkeerd licht gezien hadden. Maar tot welke soort van Reisbeschrijvingen of Reisverhalen in het algemeen dan ook dit of dat Reisverhaal behooren moge, zeker is het dat hetzelfde, om als een voorwerp van fraaije Letterkunde beschouwd te kunnen worden, die vereischen hebben moet, welke men van die soort met regt vorderen kan, en vooral ook dat het in een' gepasten en bevalligen Stijl geschreven moet zijn. Gelijk toch eene Geschiedenis, hoe belangrijk ook van zaken, geene blijvende waarde zal behouden zonder een' fraaijen vorm, zoo is ook een Reisverhaal, welk gewigtig nieuws de Schrijver ons moge melden, op den duur luttel waardig zonder dat bevallige der voordragt. En dit moge over dit onderwerp hier genoeg zijn! Men ziet intusschen, dat het in een Werk over de Redekunst en fraaije Letteren niet geheel met

stilzwijgen kan voorbij gegaan worden. Te regt heeft daarom de Heer VAN KAMPEN, in zijne Vertaling van ESCHENBURG's *Entwurf*, dit Artikel, dat door dien Hoogduitschen Schrijver overgeslagen was, aangeroerd, en een groot aantal Reisbeschrijvingen daarbij opgenoemd, onder welke die van den vermaâarden ALEXANDER VON HUMBOLDT niet vergeten worden. Verscheiden Hollandsche Reizen mogen op billijken lof aanspraak maken, de algemeen bekende van HAAFFNER echter welligt minder om de waarheidsliefde, dan om den bloeienden Stijl. Vergelijk over Reizen ook PÖLITZ in zijn *Gesammtgebiet der Deutschen Sprache*, en anderen. Onder de jongste Reisverhalen verdient dat van den beroemden Franschen Dichter ALPHONSE DE LA MARTINE bijzonder melding. Wij zouden echter soms wel wat meer afwisseling van schrijfrant, wat meer vrolijkheid en levendigheid in hetzelfde verlangen. Voor een' Franschman is het boek ernstig en somber genoeg. Ook gispt de bekende Fransche Letterkundige NISARD in eene fraai geschrevene kritiek het te weinig uitgewerkte van hetzelfde, vergelijkende hij de Rhapsodisch voorgedragene reisberigten des Schrijvers bij de zijde in het weefsel des zijdeworms besloten, maar nog niet door menschenhanden ontwikkeld en bearbeid. De *Reisindrucken (Impressions de Voyage)* van ALEXANDER DUMAS zijn in een' geheel anderen trant, vol scherts, luim en geest. Niet zonder genie, maar profaan, en meer Roman dan Reis, zijn bij de Duitschers uit den laatsten tijd *de Reisbeelden (Reisebilder)* van den oorspronkelijken, schoon in gevoelens lossen HEINE, een der leden van het zoogenaamde jonge Deutschland, hetwelk wij alles behalve in onze bescherming nemen. Dat men echter in Deutschland de schriften van hetzelfde gaat vervolgen, is onzes inziens eene dwaasheid en onregtvaardigheid tevens. De Staat heeft daden, en geene gevoelens te straffen. En zoo al sommige

lieden door de drukpers venijn verspreiden, er zijn er altijd anderen, die door dezelfde drukpers het tegengif aan den man helpen. Getuige de bliksems, door den beroemden WOLFGANG MENZEL uit het *Literatur-Blatt* tegen GUTZKOW, WIENBARG, en andere ontuchtige en dolzinnige Schrijvers van het jonge Duitschland afgeschoten. Waarlijk, zoo lang zulke Rhadamanten in den kritischen regterstoel zitten, moeten de Regeringen zich met Letterkundige zaken maar niet bemoeijen. Anders wordt de Vrijheid der Drukpers op het laatst eene hersenschim, en men roeit met het onkruid ook het nuttig graan uit, als dit soms den Grooten dezer aarde niet smaakt.

L.

Bladz. 50. Wijsgeerige Verhandelingen.

BLAIR spreekt hier van Wijsgeerige Verhandelingen. Waarom niet liever van Verhandelingen in het algemeen? Of zijn alle Verhandelingen juist bepaaldelijk Wijsgeerig, en zoo niet, komen dan andere Verhandelingen, die zulks niet zoo zeer zijn, ook niet als voorwerpen van Aesthetische of Rhetorische beschouwing, en dus in een werk, als dat van BLAIR, in aanmerking? Men spreke dus liever van de Verhandeling in het algemeen, gelijk ESCHENBURG gedaan heeft, bij wien men breedvoerig dit geheele onderwerp behandeld kan vinden, de onderscheidene soorten van Verhandelingen opgenoemd, hare deelen en onderdeelen aangewezen, hare vereischten ontwikkeld, en tevens van een aantal Schrijvers onder Ouderen en Nieuweren gewag gemaakt, die fraaije Verhandelingen geleverd hebben, en den leerenden of onderwijzenden Schrijfrant hebben geoefend. Vergelijk ook PÖLITZ, *Gesamtgebiet der Teutschen Sprache*, BATTEUX, RAMMLER, SULZER, ADELUNG, DOMAIRON, ENZ.

Onder de Verhandeling komen dus alle Opstellen in aanmerking, die tot leering en onderwijzing strekken kunnen, en niet bepaaldelijk in de klasse of van meer eigenlijk gezegde Redevoeringen, of van Historische Schriften, of van Brieven gebragt kunnen worden. De grenzen onderwijl van dit eene en andere uit een te houden, is dikwerf zeer moeilijk; vooral ook, wat de scheiding tusschen Verhandelingen en Redevoeringen aangaat. Veel dus van hetgeen in het Tweede Deel van BLAIR en in onze Aanteekeningen op hetzelfde gezegd is over het Betoogende en Wederleggende gedeelte eener Redevoering, of wat derselver derde Hoofddeel na de Inleiding en het Verhaal of de Verklaring uitmaakt, is ook op de Verhandeling toepasselijk, en behoeft hier niet herhaald. — Zoo is zelfs ook een Leerkundig Opstel in den vorm van Brieven denkbaar, ja, men heeft Brieven genoeg, die indiervoege Didaktische Verhandelingen zijn, schoon dikwerf dan ook het eenigste, wat zij van Brieven hebben, daarin besta, dat er: lieve Vriend of Vriendin! boven geplaatst is, of dat er die woorden in voorkomen.

Hetgeen BLAIR zegt over het noodzakelijke van een' aangenaamen en bevalligen Stijl in Wijsgeerige Verhandelingen, en dat op alle andere soorten van Didaktische Geschriften even zeer toepasselijk is, verdient elks behartiging. De vorm doet vaak niet minder af dan de stof, en hoezeer men b. v. zich voor het goddelijk verstand van ARISTOTELES tot in het diepste stof buigen moet, zou men evenwel (ware het ooit mogelijk, dat één mensch alles in zich vereenigde) wenschen, dat hij hier en daar eene handvol bloemen op het soms wat dorre veld zijner leerkundige Schriften gestrooid had. Vergelijk intusschen de Aant. op het Tweede Deel, bl. 93. — BLAIR waarschuwt tegen te veel opschik. Te regt! Zoo ras die opschik ten minste niet

natuurlijk, maar een gezochte, ijdele pronk is, en beelden en leenspreuken zich den Schrijver niet vrijwillig aanbieden, maar door hem als te post en te paard nagejaagd worden. Anders toch geldt hier hetgene, bl. 84 der Aanteekeningen op het Tweede Deel, over het gebruik van figuren en beelden, en over JEAN PAUL is aangemerkt, en het is slechts de nijd van erbarmelijk drooge Schrijvers, uit wie geen droppeltje geest en vernuft te persen is, die den levendigen, beeldrijken, lossen trant eens Didaktischen Schrijvers of als te vlugtig en beuzelachtig, of als te weidsch en bloemrijk poogt uit te krijten. — Nevens PLATO en CICERO mag als Didaktisch Schrijver, schoon nu evenwel meer over Rhetorische dan Philosophische onderwerpen, vooral ook QUINCTILIANUS genoemd worden, wiens Redekundige lessen even zaakrijk, als in een' hoogst onderhoudenden Stijl geschreven zijn, een' Stijl, verlevendigd door duizenden van dichtertlijke bloemen, geplukt op alle beemden der Oudheid. — Over de door BLAIR gegispte gebreken van SENECA is hier boven, in de Aant. op het Tweede Deel, bl. 77, reeds het eene en andere gezegd, en daarbij ROLLIN's *Traité des Etudes* aangehaald, welke Fransche Schrijver, in navolging van QUINCTILIANUS, SENECA's Antithesen-razernij met eene zwarte kool geteekend heeft. Intusschen blijft SENECA toch altijd een in vele opzigten voortreffelijk Autheur. — Onder de nieuwere Volken bekleeden de Franschen, wat bevalligheid van schrijftrant betreft, in het didaktische vak eene voorname plaats, waarop zij zich telkens vaster zetelen; want men moet erkennen, dat men zelden in eene van de veelvuldige *Revue*s en soortgelijke Journalistische Fransche schriften Verhandelingen over Wijsgeerige en andere onderwerpen aan zal treffen, die niet door eene zeer gelukkige en inderdaad benijdenswaardige wijze van voor-

dragt uitmunten. Ook heeft de Fransche taal in de laatste jaren nog grootelijks in rijkdom, zoo van woorden als van wendingen, dat is, zoo wel in Lexikalen als in Intensiven rijkdom, toegenomen, is veel warmer, veel gekleurder, veel koener en stouter geworden, heeft zich bij hare juistheid (*précision*) het bezielde en figuurlijke van het Engelsch, Duitsch en andere talen meer toegëigend. Met de kluisters der Hofdwingelandij zijn ook die der Taaldwingelandij verbroken. Welk een schilderachtig Proza schrijven niet CHATEAUBRIAND, LA MARTINE, VICTOR HUGO (hoe koen excentrisch soms van uitdrukking), CHASLES, SAINTE-BEUVE, JEANNIN, en dergelijken! Moge slechts, zoo min in het Letterkundige, als Staatskundige, Vrijheid in Losbandigheid en Regeringloosheid ontaarden! Reeds heeft het aan Jakobijnen in de Fransche taal en stijl niet ontbroken, en 't is waarlijk niet alles goud, wat er in de Nieuwere School blinkt. * — Bij de Duitschers hebben onder anderen HERDER en SCHILLER in een' allerbekoorlijksten stijl over Wijsgeerige en andere Leerkundige Onderwerpen geschreven. Maar het getal van diepende

---

* Een fraai, scherpzinnig stuk van den bekenden GRANIER DE CASSAGNAC, over den tegenwoordigen toestand der Fransche taal, vond ik onlangs in eene der *Revue de Paris* van, meen ik, 1835. De Schrijver zoekt voornamelijk in drie redenen de verandering dier taal, welke hij evenwel (en zulks zeer te regt!) niet overal verbetering noemt; namelijk 1) in de oud Gallische bestanddeelen, door de Afgevaardigden ter Staatsvergadering uit alle Provinciën van Frankrijk er in gebragt; 2) in de menigte van nieuwe woorden, door het Journalismus en de Tijdschriften over allerlei wetenschappen gebezigd; en 3) in den invloed der Duitsche en andere uitheemsche stelsels van Philosophie met al hunne afgetrokke kunstwoorden.

Schrijvers over didaktische onderwerpen van allerlei aard in Duitschland, is als dat der starren des Hemels. En schoon, helaas, maar al te velen wel de diepte des Aethers, maar niet deszelfs klaarheid hebben, ja, zich met voordacht in wolken van mystiek hullen, zijn toch anderen helder en doorschijnend als het luchtazuur. Hoe veel duidelijkheid en bevalligheid heeft zelfs KANT, *als hij wilde*, in de meest afgetrokkene bespiegelingen weten te brengen! Men leze b. v. zijne Algemeene Natuurlijke Historie, zijne Theorie des Hemels, zijne Gedachten over het Verhevene en Schoone, zijne *Droomen van een Geestenziener*, en dergelijke met Fransche levendigheid geschreven stukjes, waartegen zijne diepzinnige, maar van Stijl wat logge en doffe Kritieken zonderling afsteken.

In onze kleine Nederlandsche Letterkunde (want kan zij groot zijn in een klein land?) mogen wij op verschillende bekwame Verhandelingen en Didaktische Betoogen roemen, schoon afgetrokken Wijsgeerige Schriften bij ons meer zeldzaam zijn. Zulke diepgaande Wijsgeerige, zoogenaamde Bovennatuurkundige Bespiegelingen vallen toch niet bijzonder in den smaak onzer Natie, die het gebied der lucht aan de Duitschers overlaat. Want de Franschen hebben de aarde, de Engelschen de zee, en de Duitschers de lucht onder hun gebied, zegt de geestige Mevrouw VAN STAEL, zinspelende op de menigvuldige Metaphysische luchtkasteelen en den hoog in de wolken steigerenden geest onzer Overrijnsche en Overeemsche Buren. Voor welke afgetrokkene Bespiegelingen, en die toch in een bevallig kleed voorgesteld, en zelfs met zeer veel geest, vernuft en luim zijn opgetooid, sommigen onzer Landgenooten evenwel vatbaar zijn, kunnen uit den jongsten tijd Mannen, als wijlen de Heer VAN HEMERT, en de diep- en scherpzinnige, schoon tevens zoo geestige KINKER, getuigen. —

Onder de meer populaire Zedekundig-Wijsgeerige Hollandsche Schrijvers van wat vroeger dagen, die in den trant van den Engelschen STEELE, ADDISON en soortgelijke Vernuftten der achttiende eeuw geschreven hebben, verdient vooral ook JUSTUS VAN EFFEN genoemd te worden, een man van even groote wellevendheid, wereld- en menschenkennis en veelvuldige kundigheden, als van een' fijnen aesthetischen smaak. In zijn' *Spectator* heeft hij Hollandsche degelijkheid met Fransche levendigheid en Fransch vernuft vereenigd. Ook heeft hij veel in het Fransch geschreven. Men mag hem een' onzer bekwaamste en aangenaamste Stijlisten heeten, die ook wel, schoon niet zoo ironiek en satiriek, in aanleg van karakter en manier, meer of min een *geestgenoot* (indien ik dit woord mag gebruiken) van den Hoogdutschen Hekelschrijver, den vrolijken, blijgeestigen RABENER, of wel van ENGEL en dergelijken genoemd kan worden. Bij ons laat hij zich met SIMON STIJL eenigzins vergelijken. Geen wonder dus, dat STIJL hem bijzonder vereerde. — HIERONYMUS VAN ALPHEN is almede een Hollander, die als Wijsgeerig en Kritisch Schrijver bij ons een' voornamen rang bekleedt. In die laatste betrekking — ik meen als Kunstregter — stond hij op veel hooger standpunt dan de meesten zijner tijdgenooten, welke hij in uitgebreide kundigheden en bekendheid met de beste voortbrengselen van uitheemsche Letterkunde ver overtrof. Misschien evenwel was hij ten koste van inlandsche wel eens wat al te veel op buitenlandsche voortbrengselen verslingerd, iets, dat, als terugwerking of reactie van sommiger dom opvijzelen ook van de magerste kunstgewrochten onzer in alle opzigten niet even rijke Letterkunde, echter zoo vreemd niet was. — Maar het strookt niet met het eng bestek dezer Aanteekeningen de namen van meer Hollandsche Schrijvers, die als Verhandelars, over welke Onderwerpen

dan ook, door gedachten en voordragt uitblonken, allen op te noemen. Wij zwijgen dus van een' MACQUET, BRENDER à BRANDIS, VAN OMMEREN, HULSHOFF, LUBLINK, KANTELAAR, OCKERSE, VAN DE KASTEELE, FEITH, BILDERDIJK, UILKENS, FOCKE, KIST, VAN DER PALM en honderd anderen, zoo dooden als nog levenden. Anders zouden wij hierbij VONDEL, om zijn door gezond verstand en krachtige zinrijkheid van Stijl zoo uitmuntend Didaktisch klein Geschrift over eenige vereischten der Dichtkunst, waarlijk zoo min vergeten, als een' TEN KATE, den voortreffelijken en ook niet onbevalligen Schrijver van de *Aanleiding tot de kennis van het Verhevene deel der Nederduitsche Sprake.* L,

Bladz. 52. Zamenspraken.

Zamenspraken, bij de Oudheid meer in zwang, dan bij ons Nieuweren, kan men eene soort van Drama's zonder handeling heeten. Voeg er toch een weinig Handeling en uiterlijke Vertooning bij, en gij treedt het gebied der Tooneelkunst binnen. Zou toch b. v., als men eene Dialoog van CICERO door onderscheiden Lezers luider stemme liet voorlezen, en die Lezers in een Romeinsch kostuum gekleed daar bij elkander deed zitten, zulk eene Voorlezing niet eenigermate den schijn van een tooneel uit een Tooneelstuk erlangen? — Wat volgt nu hier uit? Dat, gelijk de kunst van een Tooneeldichter vooral ook daarin bestaat, zijne personen zoo te doen spreken, als met hun karakter en de omstandigheden van tijd en plaats overeenkomstig is, ook de Schrijver van Zamenspraken over Wijsgeerige en andere onderwerpen, of van *Dialogues Ora-toires*, (gelijk de Franschen ze in tegenoverstelling van *Dialogues Dramatiques*, dat is, eigenlijke Tooneelgesprekken, heeten) zijne Zamensprekers op die wijze het

woord moet doen voeren, als men van hen, die zij voorstellen, verwachten kan; en gevolgelijk dat het niet genoeg is, zoo als BLAIR vrij aardig en met meer luim dan hem gewoonlijk eigen is gezegd heeft, daar maar Mijn Heer A. en Mijn Heer B. te laten zamenkomen, en op de eentoonigste wijze als twee Marionettepoppen elkander te doen vragen en antwoorden. Neen, zoo gingen CICERO en PLATO niet te werk, wier Dialogen, vooral die van den laatstgemelden, men niet ten onregte wel Wijsgeerige Drama's geheeten heeft! — Van een' anderen aard en meer op de bloote betrekking van Onderwijzer en Leerling gegrondvest is de zoogenaamde Sokratische Dialoog, gelijk wij haar uit PLATO en XENOPHON'S Gedenkwaardigheden van SOCRATES kennen leeren. Zij is eene soort van Zielevroedkunst, (zoo als SOCRATES-zelf ze plag te heeten) daarin bestaande, dat de Vrager door de inrigting zijner Vragen den geest des Gevraagden als doet ontbonden worden van de antwoorden, die hij op zijne Vragen wil gegeven hebben. Deze soort van Dialoog hangt dus met het Katechetisch Onderwijs naauw te zamen, en komt bij mondelijk Onderrigt goed te stade. Nog andere Zamenspraken verkeerren grootendeels in eene verdichte, fabelachtige, bovennatuurlijke Wereld van Goden, Geesten en Schimmen, en hebben voor het uiterlijke scherts en vermaak, spotternij of hekeling ten doel, schoon onder die uitwendige schors soms eene dieper didaktische kern verscholen ligt. Van dien aard zijn b. v. de bekende Goden- en Doodengesprekken van LUCIANUS en het heir zijner Navolgers, waarover BLAIR, bl. 55, het eene en andere aanstipt. Men kan, wat den spot, schoon minder wat de sprekende personen betreft, hiertoe ook met zeer veel regt verscheidene der Zamenspraken of *Colloquia* van onzen wereldvermaarden ERASMUS brengen, die als Dialoog-

schrijver den ernst en het verhevene van PLATO en CICERO met de geestigheid en de bijtende Satire van LUCIANUS vereenigt. Met telkens herhaald genoegen leest men die *Colloquia*, en bewondert tevens de gemakkelijke, losse en vloeiende Latiniteit, waarmede zelfs de voorwerpen van ons hedendaagsch leven op eene wijze worden uitgedrukt, alsof de Romeinen ze in hunne taal reeds gekend hadden. Meesterlijk en vol spotternij met het bijgeloof van zijn' tijd is onder anderen het Gesprek over de vrome Reizen of Bedevaarten. Zoo ook dat over het Visch eten (*εχθροφαγία*). — Maar het ontbreekt aan plaats om over de verschillende soorten en vereischten van Zamenspraken langer uit te weiden. De geëerde Lezer, meer daarvan weten willende, raadplege HEINECCIUS, *Fundamenta Stili*, die een aantal soorten van Dialogen opgeeft, en ze voorts naar derzelver vorm in Historische en Komische, dat wil zeggen, Dramatische verdeelt, terwijl hij breedvoerig over de oudere Schrijvers van Zamenspraken, als PLATO, AESCHINES, XENOPHON, ATHENAEUS, LUCIANUS, CICERO, VARRO, PETRONIUS, TACITUS, (of van wien de aan hem toegekende *Dialogi* zijn mogen) MINUCIUS FELIX, MACROBIUS, en vele Grieksche en Latijnsche Kerkvaders handelt. Voorts zie men DOMAIRON, *Rhetorique Française*, SULZER, *Theorie* op het woord *Gespräch*, MAASS, *Rhetorik*, ADELUNG, *über den Styl*, EBERHARD, *Aesthetik*, ESCHENBURG, *Entwurf, u. s. w.* en *Beispiel-Sammlung zur Theorie und Literatur der schönen Wissenschaften*, enz. enz.

Van PLATO, over wiens Dialogen BLAIR, bl. 54, spreekt (gelijk daarover door honderd anderen, en bij ons met name ook door den Utrechtschen Hoogleraar VAN HEMUSDE gesproken is) vindt men eene Dia'log, namelijk den *Euthydemus*, in de *Bibliotheek der Oude Letter-*

kunde, (Tweede Deel, Vierde Stuk) vertaald door mijnen tegenwoordigen geëerden Ambtgenoot, den Hoogleeraar P. HOFSTEDE DE GROOT, die bij zijne Vertaling ook eene korte Inleiding over PLATO en eenige Aanteekeningen gevoegd heeft. En zoo heeft een ander mijner geachte Ambtgenooten, de Hoogleeraar TEN BRINK, in het *Vaderlandsch Magazijn van Wetenschap, Kunst en Smaak*, zoo ik meen, eene Vertaling van den *Criso* en de *Apologie van SOCRATES* gegeven. De Hollandsche Lezer kan zich uit dergelijke Overzettingen een begrip van den Dialogischen schrijfrant des Griekschen Wijsgeers vormen. — Bij de Hoogduitschers is inzonderheid SCHLEIERMACHER's Vertaling van PLATO beroemd, en bij de Franschen die van COUSIN (*Oeuvres complètes de Platon, Paris 1827*). GÖTHE (dit hier in het voorbijgaan) zegt ergens van PLATO: *Platon verhält sich zu der Welt, wie ein seliger Geist, dem es beliebt einige Zeit auf ihr zu beherbergen*. — De Dialogen van CICERO zijn doorgaans op eene eenigzins andere leest geschoeid dan die van PLATO Men kan de meesten derzelve meer Historisch-Dialogische Opstellen heeten, want de sprekende personen worden met een: zeide hij, antwoordde hij, vraagde hij, door CICERO, als Verhaler hunner gesprekken, ingevoerd, en niet onmiddellijk, gelijk doorgaans bij PLATO. Evenwel ook bij CICERO heeft die regtstreeksche Dramatische vorm wel eens plaats, hoewel niet in het werk *over den Redenaar (de Oratore)*, dat door BLAIR met regt zoo geprezen wordt, en hetwelk ik elk jong mensch raad te lezen en te excerpéren, zoo als ik in mijn' Studententijd gedaan heb. Het ware te wenschen, dat wij van dit beroemd Geschrift, hetwelk op vele plaatsen zoo allerwelsprekendst is, en dat zulk eene belangstelling moet inboezemen, daar het de Theorie of de denkbeelden van een' der grootste Redenaren van alle tijden over

de kunst van welzeggen bevat, eene regt fraaije Hollandsche Vertaling hadden. Niet allen toch kunnen hunnen dorst aan de bron-zelve lesschen, en hoe velen, al zijn zij ook tot die bron genaderd, weten er niet regt uit te scheppen, of maken door plompheid het water voor zich-zelfen en anderen drabbig en onklaar. Even belangrijk zoude eene Vertaling der *Institutiones Oratoriae* of *Redelessen* van QUINCTILIANUS zijn. Voor het overige is CICERO in zijne Dialogen over den Redenaar hier en daar misschien wel eens wat zeer weidsch van Stijl, hoe verheven over het algemeen die Stijl dan ook wezen moge.

De Hollandsche Lezer, die een staaltje wil hebben van de manier, waarop de VOLTAIRE van vroeger tijd, LUCIANUS namelijk, (door BLAIR op bl. 55 geprezen) in zijne Goden- en Doodengesprekken, Hemel- en aardbewoners met elkander spreken doet, sla de Bibliotheek van Oude Letterkunde op, waarin hij den *Timon*, een der geestigste stukken van LUCIANUS, vertaald kan vinden. JUPITER wordt in het begin aldus tot MERCURIUS sprekende ingevoerd: „JUPITER (uit den hemel ziende tot MERCURIUS). MERCURIUS! wie is die morsige, have-looze kerel, met een beestenvel om het lijf, die daar in Attica aan den voet van den *Hymettus* zoo schreeuwt? Hij bukt voor over, en spit, naar ik gis. Dat is een vermetel babbelaar! Ongetwijfeld een Wijsgeer! want anders zou hij zulke godlooze taal tegen ons niet uitslaan.”

MERCURIUS. „Wat zegt gij, mijn Vader! kent gij *TIMON* niet enz.?”

Men ziet, er heerscht hier wat minder deftigheid dan bij CICERO. Ook is de trant dramatischer, en alles is meer verbeelding. De sprekende Personen spelen half en half komedie. — LUCIANUS, voor het overige, kon geen'

Vertaler vinden, door eigen vernuft en geest meer in staat om al deszelfs kwinkslagen en bijtenden spot te voelen en anderen te doen gevoelen, dan hij bij de Duitschers in den beroemden Dichter WIELAND gevonden heeft, die ook met zoo veel smaak de Hekeldichten van HORATIUS in een Duitsch gewaad heeft gestoken, en zelf verschillende Dialogen in den trant van LUCIANUS vervaardigd heeft. In de voor- en narede zijner Vertaling handelt WIELAND breedvoerig over de levensgeschiedenis en letterkundige geaardheid des Griekschen Spotters. — Wat verschillende voorname Schrijvers van Zamenspraken bij Engelschen, Franschen, Duitschers, Italianen enz. betreft, als daar zijn HARRIS, SHAFTSBURY, FÉNÉLON, FONTENELLE, VOLTAIRE, * LESSING, MENDELSSOHN, HERDER, MEISSNER, ENGEL, ALGAROTTI, MACCHIAVELLI, GOZZI, en vele anderen, men vergelijke over hen de hier boven aangehaalde Schrijvers. Onder ons Hollanders heeft, behalve ERASMUS, ook F. HEMSTERHUIS, Zoon van den uitstekenden Taalkenner van dien naam, als Wijsgeerig Dialogist, bij Buitenlanders grooten roem. De Duitschers loopen hoog met hem. Hij heeft in het Fransch geschreven, gelijk MEVROUW WYTTENBACH ook gedaan heeft. Men zie over de laatstgemelde Dame, over HEMSTERHUIS, en andere Hollandsche Schrijvers van Zamenspraken een enkel woord bij den Heer VAN KAMPEN op ESCHENBURG. — Dat de Dialogische schrijftrant reeds zeer oud is, mag uit het *Boek van Job* blijken, hetwelk eene aaneenschakeling is van Gesprekken tusschen JOB en zijne Vrienden. En hoe ouder ook Epische Gedichten zijn, hoe meer in dezelve

---

* Die onder anderen in een zijner *Dialogues et Entretiens philosophiques* LUCIANUS, ERASMUS EN RABELAIS met elkander keuvelen doet.

de personen sprekend worden ingevoerd, gelijk b. v. het geval met de *Ilias* en *Odyssea* van HOMERUS is. De vorm van Zamenspraak, ten slotte, kan zoo wel eigen zijn aan didaktische Opstellen in Poëzij als in Proza.

L.

Bladz. 56. Brieven.

Er is geen onderwerp, waarover Betweters meer pedanterie hebben uitgekraamd, dan over dat van Brieven, en de Hemel moge een arm Scribent, die naar hunne voorschriften den steven rigten wil, wijsheid geven, om tusschen de klippen door te zeilen, die zij hem op het Letterkundige vaarwater overal aanwijzen. Daar schreeuwt er een: „wees natuurlijk, en wacht u toch voor de *Scylla* van gemaaktheid!” Ginds roept wéer een ander: „Vriend, pas op, dat gij niet te dicht aan dezen kant komt! Hier spalkt de *Charybdis* van te groote eenvoudigheid, platheid en slordigheid den muil op om u te verslinden!” Geene gemakkelijker zaak dus ook dan Brieven te gispn. Die toch niet in staat is vier regels te schrijven, waarin een vonkje geest schittert, is, als Brieven van een' ander aardig en luimig zijn, en de Nijd hem daarbij geelzuchtig gemaakt heeft, dadelijk in de wéer met het Publiek in het oor te blazen, dat al dat aardige en vernuftige louter gemaaktheid is, en dat het op straffe des doods is verboden, zoo gruwelijk tegen de natuurlijke plompheid, waarmede hij, de Vitterzef, schrijven zoude, te zondigen. De Schijngeestige integendeel, de Vernuftsuitkramer zal Brieven, vol ongezochte, natuurlijke bevalligheid aan de kaak stellen als voortbrengselen, niet minder dom en onnoozel dan de log en plomp daarheen waggelende pluimdieren, met wier schachten zij geschreven zijn. Kortom, Lezer! het is mogelijk maar het verstandigst in het geheel geene

Brieven te schrijven, ten minste geene Brieven uit te geven. Intusschen blijft dit altijd eene vaste wet, dat hij, die in den vorm van Brieven schrijft, eenigermate den trant van een gesprek in zijne Brieven behouden moet. Brieven zijn eene soort van schriftelijk *lettre à lettre*, en hoezeer het eene *lettre à lettre* hemelsbreed van het andere verschillen moge, en een mondgesprek, met den Koning of den een' of ander groot Heer gehouden, niet het gemeenzame mondgesprek zij met een fraai Meisje of met een' Vriend, behooren zij toch altijd in de algemeene Kategorie der *lettres à lettres*, en vereischen allen meer of min derzelve aard en eigenschappen. Hieruit volgt dus eensdeels, dat Brieven, hetzij ze geleerde, oudheidkundige, staatkundige, wijsgeerige, dichtelijke, rouwklagende, gelukwenshende, deftige, vrolijke, ernstige, godvruchtige, spottende, of welke andere soorten van Brieven ook zijn mogen, toch allen iets moeten bezitten, waardoor zij zich als Brieven van de overige Opstellen kenmerkend onderscheiden, en dat daartoe iets meer behoort, dan alleen dat er boven staat: waarde Vriend of Vriendin, en onder aan: ik heb de eer mij te noemen enz. Waarom toch b. v. zou men anders niet, door eenvoudig zulk een „waarde Vriend of Vriendin” boven elk Hoofdstuk der Vaderlandsche Historie van WAGENAAR te plaatsen, dit deftig Geschiedwerk oogenblikkelijk in eene lange reeks van Brieven herscheppen kunnen? Maar anderdeels volgt ook uit het hier boven gezegde over de onderscheidene soorten van Brieven, dat het *briefelijke* of *briefachtige* grondkarakter, om het dus te noemen, hetwelk Brieven altijd hebben moeten, honderderlei wijzigingen ondergaan kan, en dat het zeer dwaas is de Brieven van een' CICERO, een' PLINIUS, een' HOOFT, eene SÉVIGNÉ enz. allen over eene kam te scheren. (Vergeef, Lezer! deze laatste, schijnbaar wat min edele figuurlijke

uitdrukking, maar kan onze arme taal het helpen, of strekt het haar tot schande, dat onze Natie meerendeels uit Kooplieden, Fabrijkanten, Schippers en Visschers bestaat, en dat dit slag van lieden, en niet de groote Wereld, het Hollandsch geformeerd hebben?) — Waarom BLAIR zoo banbliksemt tegen alle muzikale Perioden, harmonij en welluidendheid in den Stijl van Brieven, vat ik niet regt. Wil hij dien Stijl dan hard, oorkwetsend en anti-muzikaal hebben? Die toch het eene niet wil, wil het andere? Dat men dergelijke schoonheden niet te ijverig in Brieven na moet jagen, laat ik gelden, maar dat wij, als ons eene aangename, zoetluidende Periode uit de pen gevloeid is, ons hals over hoofd zouden moeten haasten om zulk een' oorstreelenden gruwel wêer uit te roeijen, en de muzikale zinsneden in een schor woordengetoet te herscheppen, is toch wat veel gevergd. De Schrijver dezès ten minste, die ook wel eens een Uitspanningsboek in Brieven heeft geschreven, heeft zich tot zulk eene gestrengheid nooit kunnen vermannen. — Voor het overige moge de Lezer, die over de kunst van Brieven schrijven nader inlichting begeert, bij HEINECCIUS (*Fundamenta Sryli etc.*), SCHELLER (*Præcepta etc.*), VOSSIUS (*Rhetorica*), ADELUNG (*über den Styl*), BATTEUX, DOMAIRON, GELLERT (*Abhandlung vom guten Geschmack in Briefen*), PÖLITZ (*Gesammtgebiet u. s. w.*), ESCHENBURG, en vele andere vroegere en latere Schrijvers, als HEYNATZ, MORITZ, STERNBERG, RICHARDSON, JAUFFRET, enz. enz. ter markt gaan. Of hij echter in hunne geleerde winkels de kunst van het Briefschrijven zal kunnen koopen, is eene andere vraag. HEINECCIUS toch, schoon hij in zijne *Fundamenta Stili* vrij wat bladzijden over het schrijven van Brieven gevuld heeft, begint zijn verhoog naef met te zeggen, dat de meeste Voorschriften geen' penning waard zijn, *Pleraeque Insti-*

tutiones Epistolicae nullius momenti sunt, waarop hij eene geheele lijst van Latijnsche Geleerden, die die stoffe behandeld hebben, volgen laat, en voorts hun, die zich in die struwellen en doornen gaan verwarren, een *Imitatorum servum pecus* (ó slaafsch, ó dom vee van Nавolgers) toegraauwt. Natuurlijk begrijpt hij, dat hijzelf den steen der Wijzen gevonden heeft. Men kan bij den gemelden beroemden Geleerde zeer goede oordeelvellingen over de Latijnsche vroegere en latere Brieven van CICERO, PLINIUS *den jongeren*, SENECA, MANUTIUS, MURETUS, (wien hij boven alle nieuwere Latinisten stelt) POLITIANUS), BEMBUS, ERASMUS, enz. enz., aantreffen. Van Grieksche Brieven maakt hij weinig melding, schoon men er toch van PLATO, DEMOSTHENES, ISOCRATES en anderen enkele bezit. Hij verdeelt voorts de Brieven in gemeenzame, (*familiares*) en in meer uitgewerkte (*elaboratiores*), zet hunne verschillende deelen uiteen, en ontleedt met bekwame hand een paar Brieven van CICERO. — In het voorbijgaan zij hier de wensch geuit, dat mijn geëerde Ambtgenoot TEN BRINK nog eens zijne voorgenomene Vertaling van CICERO's Brieven tot stand moge brengen.

Over het heir der latere Briefschrijvers bij Franschen, Engelschen, Italianen, Duitschers enz. zie men ESCHENBURG en anderen. Bij de Engelsche Briefschrijvers, door BLAIR opgenoemd, kan men ook Lord CHESTERFIELD, den grooten Voorvechter *du bon ton*, alsmede STERNE, den Schrijver der *Sentimental Journey*, en eene menigte anderen, ook uit den laatsten tijd, als BYRON, MOORE, SCOTT, enz. voegen. Talloos, als de wolken sprinkhanen in het Oosten, zijn de uitgegevene Brieven van Duitschers, b. v. van LUTHER, MELANCHTON, GELLERT, RABENER, WIELAND, GLEIM, JACOBI, WINCKELMANN, KLOPSTOCK, LESSING, REINHARDT, SCHILLER, HERDER, GÖTHE,

MÜLLER en honderd anderen, onder welke velen door levendigheid, geest en bevalligheid uitmunten. * Zoo is ook de vloed der Fransche Brieven, waarvan BLAIR er enkele opnoemt, in de laatste tijden met duizenden van golven vermeerderd. En tel daar eens al de verdichte Brieven, als b. v. Romans in Brieven enz., bij! Wordt het niet een Oceaan?

Bij ons Nederlanders is het stroompje maar schraal en waterarm, zoo als in een land van zulk een' kleinen omvang te verwachten is. Vooral zijn Brieven, van werkelijk bestaande aan andere werkelijk bestaande personen geschreven, bij ons zeldzaam, wijl wij Hollanders met onze gedachten en hartsgeheimen niet zeer mededeelzaam zijn, en nog minder gaarne dezelve voor de geheele Wereld zien uitgebazuind. Onze niet verdichte Hollandsche Brieven loopen dus meestal over Geleerde, Wetenschappelijke of Staatkundige onderwerpen, en zijn meer Aanmerkingen en Vertogen dan Brieven. Neem b. v. die van JAN DE WITT, van WAGENAAR, en soortgelijken. Hoe BILDERDIJK's nu uit te geven Brieven zijn zullen, moet de tijd leeren. HOOFT is altijd de man, wiens Brieven met regt gemeenzame Brieven heeten mogen, en die ook het meeste vernuft en geest in dezelve heeft doen uitblinken. Sommige Kunstregters echter gispden aan dezelve, dat ze niet natuurlijk genoeg, dat ze te gezocht, te gedwongen van gedachten en stijl zijn, kortom, dat HOOFT, wiens lof als Historieschrijver wij hier boven vermeld hebben, de geestigheid overal najaagt, als de honden het hijgende hert, zoodat de geestigheid op het laatst dan wel eens van vermoedheid wat bleek en onfrisch er uitziet. Men

---

* Zie b. v. de onlangs uitgekome *Briefe an* JOHANN HEINRICH MERCK, GÖTHE, HERDER, WIELAND, *und andern bedeutenden Zeitgenossen* (Darmstadt 1835).

vergelijkt HOOFT dan wel bij sommige gekunstelde Briefschrijvers onder de Italianen, zijne groote vrienden, of bij VOITURE, BALZAC, en dergelijke Franschen van vroeger tijd. Ik durf die beschuldigingen niet geheel vergoelijken, schoon ik evenwel vooreerst niet begrijpen kan, hoe men lieden als BALZAC en VOITURE in een' adem met zulk een in allerlei opzigten groot man als HOOFT durft noemen, en hoewel ik, ten tweede, geloove, dat die zekere schijn van stijfheid en gezochtheid, welke op HOOFT's Brieven rust, grootendeels zou verdwijnen, als men die Brieven in een' nieuwerwetschen, min Latijnachtigen Stijl en in eene thans gebruikelijker woordenschikking overbragt. Maar nog veel minder voorts kan ik de oogen sluiten voor het flikkeren der duizenden vonken van wezenlijk vernuft, die in HOOFT's Brieven alom opstuiven, voor het zinrijke der gedachten, het korte en krachtige van den schrijftrant, en het edelaardige karakter, waarvan dezelve overal getuigenis dragen. Laat hen, die hunne Brieven met even veel geest, zonder bijmaak van eenig valsch vernuft, weten te kruiden, zich haasten om ons op die letterspijs te onthalen! Tot hertoe nemen wij het met den door HOOFT gedekten disch voor lief. Niets daarenboven is grilliger dan het verschillende oordeel over geest en vernuft. De eene eeuw spreekt daarin de andere soms lijnrecht tegen, het eene Volk lijnrecht het andere. SHAKESPEARE heette voor een vijftig jaar door half Europa heen een Barbaar. Thans heet hij, zelfs bij de fijne Franschen, een Halfgod, en bij de Duitschers schier meer dan een God. De Fransche letterfondsen der gouden eeuw van LODEWIJK XIV zijn integendeel in veler oogen wel vijftig percent gevallen. Over een twintig, dertig jaren rijzen zij welligt wêer. Zoo is het met HOOFT ook een op- en afgaan, al naar dat de Mode en de smaak der Aristarchen of Zoilus-

sen het medebrengr. — Waarom echter is b. v. een Brief, als de volgende van HOOFD aan de bevallige TESSEL-SCHADE, niet regt geestig te heeten, zoo geestig en zoetvloeiend, als een Franschman denzelven maar zou kunnen wenschen?

„Mejofvrouwe!

UE. heeft hier haar muilen gelaten. * Dit 's eene leelijke vergetelheit. Want het waar beter, dat er UE. de voeten vergeten had en 't geen daar aan vast is. † De vloer (acht ik) heeft UE. willen houden, gelyk Corysca den Satyr, daar de perruik § in den loop bleef. En zeker steenen en planken leggen en treuren, omdat ze niet langer van die zoete treedtjens gestrookt worden. Niet te min, deze achteloosheit uwer E. doet ons hoopen, dat wy noch eenigh ander overschot zullen vinden, en mogelyk UE. hart hier in eenige kamer in een hoek zal vergeeten zyn.” **

Een domoor, die niet in staat is ooit zulk eene aardigheid te zeggen of te schrijven, en bij wien het, indien hij zoo iets moest pogen uit te vinden, werkelijk een ter jagt gaan in het zweet zijns aanschijns op vernuft zijn zou, moge in soortgelijke Brieven gezochtheid en gemaaktheid

* Namelyk, hier op het Slot te *Muiden*, waar zij geloogerd had.

† Namelyk, het ware beter, dat gij hier uw' geheelen persoon hadt vergeten, dat is, hier gebleven waart.

§ *Perruik* beteekent hier haarlokken, waarvoor het woord *paruik* dikwerf bij vroeger Schrijvers genomen wordt. Zoo zegt HOOFD in zijne vertaling van TACITUS, dat de Germanen rosse perruiken, dat is, rosachtig of goudgeel haar hadden. Voor het overige wordt hier gezinspeeld op eene plaats uit den *Pastor fido*.

** Dat is: wij hopen, dat Gij ook uwe genegenheit voor ons hier zult hebben achter gelaten, en, schoon afwezig, toch aan ons blijft denken. — Is dat niet aangenaam gezegd?

zoeken, voor een' Man van zoo veel vernuft als HOOFT was het een natuurlijk uitvloeisel des geestes, eene regt bevallige vleijerij, die hij al schertsend over zulk een nietig ding, als het achterlaten van een paar pantoffelen was, aan een der mooiste, geestigste en talentrijkste Meisjes van zijn' tijd zeide, een Meisje daarenboven van groote belezenheid in allerlei werken van smaak uit verschillende talen, ja, die zelfs eene Overzetting van het Italiaansche Heldendicht van TASSO, het *Verloste Jeruzalem*, ondernomen had, en dus de toespeling, die HOOFT maakt op eene plaats van GUARINI's Herdersdicht, den *Pastor fido*, zeer goed moest begrijpen. Zeker is het niet de plumpe natuurlijkheid van PIET, JAN EN KLAAS, maar die van een' HOOFT, eene natuurlijkheid, waarvan men niet met voss, (sprekende van sommige zeer natuurlijke Schrijvers) behoeft te zeggen:

O du liebe Natur! du bist mir oft allzu natürlich.

Men vergelijke over HOOFT's Brieven den Heer SCHELTEMA, en voorts in het algemeen over hem de Schrijvers hier boven in de Aanteekeningen aangehaald.

Onder verdichte Brieven bekleeden bij ons diegene, welke in de Romans van de Jufvrouwen WOLF en DEKEN voorkomen, eene allereerste plaats. Zij schitteren van luim en vernuft, en het karakter van elk der schrijvende personen spiegelt er zich, als een beeld in kristalhelder water, op eene treffend gelijkende wijze in af. Men kan deze Vrouwen tegen de geestigste *Françaiscs* overstellen.

Maar genoeg van Brieven! Die dit onderwerp op het fijnst uitpluizen wil, kan anders ook nog in onderzoekingen treden over de boven-, onder- en opschriften van Brieven, de titels, aan hen te geven, tot wie ze gerigt zijn, en de middelen, om daarin de *Courtoisie* of Hof-

felijkheid, gelijk lieden der kunst ze heeten, niet te kwetsen. Gelukkig hij, die het met een *Amice* af kan doen!

Brieven laten zich ook in verzen schrijven. Getuige de Heldinnebrieven of *Heroïdes* van OVIDIUS, BRUNI, FONTENELLE, LA HARPE, WIELAND; POPE'S Brief van *Heldŕze* aan *Abelard*, bij ons door SMITS en ook door TOLLENS vertaald, en door DORAT in het Fransch met een' Brief van *Abelard* aan *Heloŕze* beantwoord, de Brieven van FEITH aan *Sophie*, en de repliek des Heeren KINKER op dezelve; om niet te spreken van zoo vele duizend andere berijmde Brieven, die echter even goed Leerdichten, Satiren, of wat men maar wil, zouden kunnen heeten. Wat heeft toch b. v. de zoogenaamde Dichtkunstleer of *Ars Poëtica* van HORATIUS, die, zoo als men weet, een Brief aan DE PISO'S heet te zijn (*Epistola ad Pisones*), in alle wereld veel anders van een' Brief, dan dat in den zesden regel *Geloof mij, PISO'S!* (*Credite, Pisones*), en voorts nog een paar andere keeren datzelfde *Piso's* staat? Maar neen, men moet het eenvoudige en gemeenzame des stijls van dat gulden, dat juweelen boekskje niet vergeten! Dat geeft het de briefkleur. Intusschen nog *briefachtiger* zijn de andere Brieven, die HORATIUS in Verzen geschreven heeft, b. v. aan MAECENAS, LOLLIVS, TIBULLUS, FLORUS, BULLATIUS, en hoe 's mans overige Vrienden en kennissen mogen geheeten hebben. Zelfs aan zijn Boek heeft HORATIUS zulk eene Poëtische Epistel (gelijk de Duitschers ze noemen) gerigt. Zie *Epist. Lib. I. Epist. 20. Ad librum suum.*

L.

Bladz. 64. Romans.

Het oordeel eens nieuwen Hoogduitschen Schrijvers over het nut der Romans, scheen mij gewigtig genoeg om ver-

taald hier medegedeeld te worden: „Goede Romans,” zegt die Schrijver, „zijn niet te verachten; maar zij zijn eigenlijk alleen voor rijpere jaren geschikt. Dat zij dus gelezen worden van den man van bezigheden, opdat deze, bij gebrek van andere uitspanningen, zich eene aangename verstrooiing verschaffe. Dat zij gelezen worden van den Schrijver, den Redenaar, den Prediker, ten einde dezen hierdoor hunnen Stijl meer volmaken. Dat zij gelezen worden van den verstandigen Huisvader en de verstandige Huismoeder, opdat dezen zich daardoor menige nutte waarheid weder te binnen brengen, en menig vooroordeel, hetwelk zij daarvoor nog niet hielden, leeren kennen. Voor dengenen, die van den weg nog niet kundig is, zijn en blijven zij onveilige leidlieden; maar ook voor hem, die den weg kent, kunnen zij tot aangename en nuttige reisgezellen verstrekken.” Zie *die Romane angeklagt und vertheidigt von einem unpartheyischen Richter.* (Dresden 1794).

BOSSCHA.

De Roman bekleedt eene allervoornaamste plaats in de Letterkunde van alle beschaafde Volkeren. De beroemdste Vernuften, een CERVANTES, RICHARDSON, FIELDING, GOLDSMITH, ROUSSEAU, VOLTAIRE, MONTESQUIEU, WALTER SCOTT, GÖTHE, MEVROUW VAN STAEL, WIELAND, SCHILLER, VICTOR HUGO, meest allen tevens groote Dichters, hielden zich met het schrijven van Romans bezig, ja, Romans dienen tegenwoordig in Frankrijk, Duitschland en Engeland niet alleen tot uitspanning, maar ook om allerlei Wijsgeerige, Staat- en Letterkundige stelsels voort te planten. Staatslieden, Dichters, Geleerden, Mannen en Vrouwen, alles schrijft Romans, en men behoeft dus waarlijk niet met BLAIR half aarzelende te vragen, of dezelve hier onze beschouwing wel verdienen. Een

dor Kamergeleerde, twee eeuwen ten achteren, die waant, dat de wereld alleen nog door Grieksch en Latijn geregeerd wordt, en die den Roman der negentiende eeuw naar de Milesische fabelen der Ouden of soortgelijke onbeduidende stukken beoordeelt, moge die bedenking operen, geen verstandig man zal meer in twijfel trekken, of een fraai geschreven Roman niet, in den eigenlijken zin des woords, een aesthetisch kunstwerk geheeten kunne worden, en niet als zoodanig den toets der kritiek verdiene. En zoo er ook al duizenden van slechte Romans geschreven zijn en nog dagelijks geschreven worden, bewijst zulks niets meer tegen de waarde dier soort van schriften op zich-zelve, dan de duizenden en honderduizenden van rijmelarijen tegen de voortreffelijkheid der Dichtkunst, of de stortvloed van soms erbarmelijke preken, waarmede een land geregeld elke week op Zonen Feestdagen overstroomd wordt, tegen de hooge waardij der Kanselwelsprekendheid pleiten. — Voor het overige ware over dit geheele onderwerp der Romans, waarvan BLAIR zoo goed als niets zegt, een lijvig boekdeel te schrijven, iets, waaraan echter in deze enge Aanteekeningen niet te denken is. Het zij genoeg hier eenige der menigvuldige Vragen op te geven, die in zulk een boek al dienden beantwoord te worden. B. v. Wat is de Roman? Welke deszelfs wezen en naamsoorsprong? Behoort de Roman in het gebied der Poëzij, of in dat der Proza? Waarin verschilt de Roman van de Verhalende of Epische Poëzij, zoo als van het Heldendicht, het Romantische Epos, de Romance enz.? Waarin van de Geschiedenis? Waarin van het Drama, en op wat wijze kan hij, in meerdere of mindere mate, in de natuur van één of meer dier Voorwerpen van Letteroefening deelen? Wat is het onderscheid tusschen Romans en hetgeen men Novellen noemt? Of tusschen Romans en Vertellingen,

Sprookjes, Legendes enz.? In hoe ver kan Waarheid en Verdichting op eene gepaste wijze in een' Roman gepaard gaan? Welke kunnen al zoo de onderwerpen of de stoffe zijn der Romans? Welke derzelve vorm? Wat verstaat men door Philosophische, Historische, Aesthetische, Komische, Satirische, en andere soorten van Romans, zoo als b. v. de Romans van Karakter, gelijk de Franschen ze heetten? Wat (den vorm aangaande) noemt men Romans in een' Verhalenden, Dialogischen, Dramatischen trant? Wat Romans in Brieven? Wat geldt van Romans in verzen (zoo als ik er onlangs een in Frankrijk aangekondigd zag)? Welke zijn de vereischten van een goed Roman in het algemeen, en welke die van deszelfs verschillende soorten in het bijzonder, b. v. met opzigt tot gebeurtenissen, personen en karakters, omstandigheden van tijd en plaats enz.? Komt het Bovennatuurlijke en Wonderbare in den Roman te pas (gelijk WALTER SCOTT b. v. zich daarvan nog in *the Monastery* bediend heeft)? Hoe moet de Stijl van den Roman over het algemeen zijn, en zijn daarop die strenge regels toepasselijk, die ten aanzien van andere soorten van Proza-schriften gelden? Welke is de Geschiedenis van den Roman? Hoe was de Roman in de Oudheid bij Grieken, Romeinen enz.? Hoe in de Middeleeuwen? Hoe na de Middeleeuwen? Hoe bij de Oostersche Volkeren, bij de Chinezen en anderen? Hoe na de Middeneeuwen bij de Spanjaards, Italianen, Franschen, Engelschen, Duitschers, Nederlanders, Zweden, Denen, Russen, enz., en welke zijn de voornaamste en met regt meest beroemde Romanschrijvers bij die verschillende Volkeren? Wat is het voor-, wat het nadeel der Romans? enz. enz. enz. — Men ziet, dat hier nog al wat vragen te doen zijn, en dat, als men in de Geschiedenis van den Roman en van beroemde Romanschrijvers bij verschillende Volkeren

wil treden, een onmetelijk veld zich voor onze blikken uitbreidt. BLAIR heeft van die Geschiedenis het eene en andere gezegd, dat echter, ook zelfs wat de tijden en personen betreft, waarover hij spreken konde, nog voor oneindig veel vermeerdering vatbaar ware. En hoe veel vlijtiger is, na BLAIRS tijd, door geheel Europa dit vak van Letterkunde nog niet beoefend geworden! Zoo zwijgt BLAIR geheel en al van de Romans van een Volk, waarbij dezelve, sinds eene reeks van jaren, als de paddestoelen in een' luwen zomernacht (men neme deze Vergelijking niet in een' kwaden zin) bij duizenden opgeschoten zijn, en nog onophoudelijk opschieten, ik bedoel de Duitschers. Wij hooren dus hier nog niets van de namen van een' HERMES, NICOLAI, MUSAEUS, HEINSE, MILLER, JACOBI, MÜLLER, HIPPEL, KLINGER, WIELAND, LAFONTAINE, KOTZEBUE, VEIT WEBER, GÖTHE, SCHILLER, TIECK, SCHLEGEL, HOFFMANN, HAUFF, JEAN PAUL (OF FRIEDRICH RICHTER), FOUQUÉ, NOVALIS (HARDENBERG), BENZEL STERNAU, RELLSTAB, SPINDLER, en honderd anderen, wier titels en werken men in de groote Catalogussen der Duitsche Letterkunde van HEINSIUS en soortgelijken kan vinden opgenoemd, en die allerlei soorten van Romans, als Kloostergeschiedenissen, Ridderromans, Sentimentéle, Phantastische, Kunstkundige, Boertige, Satirieke, en welke soorten niet al meer, geschreven hebben. Ook kan men tegenwoordig geen Duitsch Journaal in handen nemen, of men vindt telkens al wéer een half dozijn nieuwe Romans of Novellen aangekondigd. Die bron borrelt eeuwigdurend op. — Even min heeft BLAIR kunnen spreken van den meest vermaarden, en tevens een' der vruchtbaarste latere Romanschrijvers uit zijn eigen Vaderland, ik meen WALTER SCOTT, den door geheel Europa van jong en oud, van geleerd en ongeleerd gelezenen, ja verslondenen; WALTER SCOTT, her-

haal ik, die door zijne meesterlijk geschrevene Romans, als zijn *Waverley*, *Rob-Roy*, *Antiquary*, *the Heart of Mid-Lothian*, *Ivanhoe*, *Old Mortality*, *Bride of Lammermoor*, *Montrose*, *Quentin Durward*, *Kenilworth*; en meer andere zulke Schriften, allen doorgaans met een' Historischen achtergrond en door voortreffelijke schildering van karakters, plaatselijke omstandigheden, zeden, kostuum, en het dramatische der voordragt bijzonder uitmuntende, wéer een' nieuwen weg op dit veel betreden veld van Letterkunde gebaad, en in alle landen van ons Werelddeel en zelfs buiten hetzelfde een heir van navolgers gevonden heeft. Hoe veel ware anders over dien elk boeljenden, en toch nimmer wulpschen of onzedelijken Schrijver te zeggen, hem, dien men den SHAKESPEARE onder de Romanschrijvers heeten mag! Gelijk toch de gemelde groote Engelsche Tooneeldichter bijzonder uitmunt door de treffende waarheid en natuurlijkheid, waarmede hij personen van allerlei stand, karakter en leeftijd op het tooneel spreken en handelen doet, en boert en ernst op eene verrassende wijze doet afwisselen, spreidt WALTER SCOTT diezelfde bekwaamheden ten toon in zijne verdichte Verhalen, die als even zoo vele groote Dramatisch-Epische tafereelen zijn. Men kon daarbij tevens in een onderzoek treden, welk voor- en nadeel dergelijke Historische Romans aan de beoefening der Geschiedenis toebrengen. Immers dat zij, als ze niet binnen de behoorlijke grenzen gehouden worden, het laatste zoo wel doen zullen, als, bij goede beperking, het eerste, is buiten kijf. *

---

* WALTER SCOTT is de eerste klip gelukkig voorbij gezeild. Voor het overige hebben zijne Romans juist almede daaraan hunnen verbazenden opgang te danken, dat hij door de waarheid der Historie zijne Verdichting heeft weten te veredelen, en dat hij treffend vaak datgene

Over WALTER SCOTT sprekende, zou men ook iets kunnen zeggen van een' zijner voornaamste navolgers, en die in dezelfde taal als hij geschreven heeft, namelijk den Amerikaan COOPER. Schoon COOPER toch soms tot vervelens toe uitvoerig, en ook minder waarschijnlijk in zijne gebeurtenissen is dan WALTER SCOTT, heeft hij ons echter zeer levendige tafereelen van de zeden en gebruiken der Amerikanen gegeven, en ook onlangs door zijn' satiriek Roman, de *vier Monikins*, getoond, dat hij diepe inzigten in het Staatsregt en den aard van verschillende Staatsregelingen bezit. De laatstgemelde Roman mag in dat opzigt eene wêerga heeten der bekende Reizen van *Gulliver* naar *Lilliput*, *Brobdingnac* enz., van welke de beroemde vroegere Engelsche Schrijver en Staatsman SWIFT de Maker is. — WASHINGTON IRVING, PAULDING en andere Amerikanen komen als Romanschrijvers ook in aanmerking. Men zou voorts in een Werk over Romans niet zwijgen kunnen van den hoog opgevijselden Roman van Duitschlands vergoden Dichter GÖTHE, *Wilhelm Meisters Lehrjahre* getiteld, een boek, dat door GÖTHE's zwijmeldronken bewonderaars * voor het *non*

---

schildert, wat een Historieschrijver of beneden zich acht, of niet vermag te schilderen, namelijk, lieden zelfs uit de minste standen, dagelijksche zeden en gebruiken, kleine bijzonderheden van kostuum enz., kortom, den geheelen mensch, ook in *négligé*. Vergelijk hier de Aant. bl. 35.

* Hevig is echter bij sommigen in Duitschland tegenwoordig de keerkring of de reactie dier vergoding van GÖTHE. Zoo zegt BÖRNE, een man van groote talenten (thans om zijne Staatkundige begrippen in Frankrijk wónnende. Vergelijk Aant. op het Tweede Deel, bl. 173), in zijne beoordeeling van GOETHE's *Briefwechsel mit einem Kinde* (*Lit.-Blatt*, 14 Dec. 1835). *Man mustere die liebenden Paare, die durch seine Dichtungen streichen, loses Gesindel, das in allen Reichsstädten dem Consistorium zu-*

plus ultra, het Ideaal van soortgelijke verdichte Verhalen, wordt uitgevent, en waarin het honderdmalen in Muzijk gezette, honderdmalen aangehaalde en nagebootste lied van *Mignon* voorkomt:

Kennst du das Land, wo die Citronen blühen u. s. w.

gelijk zoo ook dat andere met den roerenden aanvang:

*Wer nie sein Brod mit Thränen ass,
Wem nie das Auge wurde nass,
Der kennt euch nicht, ihr Himmelischen Mächte!*

en, meen ik, verder in hetzelfde de dichtregel, vol schrikbare waarheid:

Denn jede Schuld rächt sich auf Erden.

De nieuwere Fransche Romans van Mevrouw VAN STAEL, CHATEAUBRIAND, en een aantal anderen, en de nieuwste van ALFRED DE VIGNY, (wiens *Cinq Mars* het zeer levendig tafereel eener zamenzwering onder RICHELIEU bevat) BALZAC, JEANNIN, GEORGE SAND, SAINTE-

---

gefallen wäre. Die glückliche Liebe ist ein Verbrechen, die unglückliche ein verbrecherischer Wunsch, Sinnlichkeit, Eitelkeit, Heuchelei mit Stickerien von blumigen Redensarten als Schleier darüber. Seine geliebten Frauen sind Maitresses, seine geliebten Männer Günstliche und bezahlt. Die Liebeswirthschaft in Wilhelm Meister hätte keinen Tag geduldet, wären nicht Barone und Gräfinnen dabei im Spiele gewesen. — Bitter! Er mag echter hier en daar wel iets waars aan zijn. Maar GÖTTE, de Hoveling en Excellentie, is den Republikeinschen en wel cens Revolutionnairen BÖRNE een doorn in 't oog.

BEUVE, NODIER en meer dergelijke hoogst schilderachtige, schoon te weelderige en losbandige, om niet te zeggen soms liederlijke en als in modder en bloed gedoopte pennen, zoude men niet ongemerkt kunnen laten voorbijglippen, vooral ook niet den herhaalde keeren gedrukten Roman van den genierijken, maar wat excentrischen VICTOR HUGO, *Notre Dame de Paris*, over de deugden en gebreken van welk boek, gelijk over die der schriften van HUGO in het algemeen, ik mij veroorloofd heb een paar woorden te zeggen in de Voorrede mijner Vertaling van VICTOR HUGO's *fragment over de Doodstraf*. Het valt ligter met de Engelsche *Quarterly Review* hem en zoo vele andere jonge Vernuftten van het tegenwoordig Frankrijk tot bloedens toe te geeselen, dan het stoute, bezielde en wegslepende van hunnen stijl, hunne juiste en gelukkige keus van uitdrukking te evenaren. — Ook van de nieuwere Italiaansche Romans ware, even als van een aantal oudere, vrij wat te zeggen, zoo als b. v. van de *Promessi Sposi* of Verloofden des beroemden Dichters MANZONI, die in den trant van WALTER SCOTT geschreven en vol meesterlijke schilderingen zijn, maar tusschen beiden (dat ook GÖTHE, als ik onlangs zag, erkend heeft) wat gerekt en kronijkachtig. * Zelfs Russische Romans zouden melding verdienen, gelijk toch b. v. de ook in het Hollandsch vertaalde twee Verhalen van SAGOSKIN, *de Russen in 1612*, en *de Russen in 1812*, en in en buiten Rusland met groote toejuiching ontvangen zijn. Ze zijn vooral lezenswaardig, omdat hier een Rus-zelf ons het

---

* Men zie over den Graaf MANZONI, als Lyrisch Dichter, Tooneeldichter en Romanschrijver, een stukje van CHARLES DIDIER, in een der *Revue's Universelles* van 1834. MANZONI is, gelijk ik daaruit bespeurd heb, een steil piëttistisch Katholijk.

karakter, de zeden en gebruiken zijner landslieden kennen leert. De Stijl heeft Fransche levendigheid. — Meer andere goede Russische Romans, waarvan mij wel eens Hoogduitsche Vertalingen in handen zijn gevallen, lieten zich hier opnoemen. — Voorts zoude men in de afdeeling over Romans ook iets dienen te zeggen van hetgeen ons land in die soort van lettervruchten heeft opgeleverd. Onze oogst is echter schraal in vergelijking der volle korenmagazijnen van het groote Duitschland, Frankrijk en Engeland. Ook is misschien onze Natie wat te koel, wat te praktisch en prozaïsch voor dergelijke Schriften. Met dat al, de Romans van Jufvr. WOLF en DEKEN zijn in *hunne soort* meesterstukken van geest, vernuft, karakterschildering en teekening van Hollandsche zeden. Uit onkunde van die zeden kunnen zij echter den Vreemdeling niet zoo smaken als ons. * Loosjes heeft menig bevallig tafereel in zijn *Maurits Lijnslager* en soortgelijke Burgerlijke Verhalen geleverd. Zoo heeft men ook Romans van de bevallige en in hare natuurschilderingen op ver na niet genoeg gewaardeerde Geldersche Dichteres, wijlen E. M. POST, van FENNA MASTENBROEK en anderen, die zich echter soms in te kleine kringen bewegen om de snaren der ziel regt te spannen. FEITH'S *Julia*, en zijne *Ferdinand en Constantia* herinneren ons den Duitschen sentimentélen tijd. De Heer VAN LENNEP heeft met bekwame hand den trant van WALTER SCOTT nagebootst. Ik heb hem echter wel eens partijdigheid in de schildering van sommige Historische Karakters te last hooren leggen. Spreken wij echter niet over levenden!

---

* De Schrijver van den *Siegfried van Lindenberg* heeft, meen ik, van een' der Romans dezer onzer geestige landsmanninnen eene Hoogduitsche Vertaling begonnen. Dezelve is echter blijven steken.

Res est invidiae plena. Veel ware te wachten geweest van den jongen DROST, die door zijn' *Hermingard van de Eikenterpen*, en Schetsen en Verhalen een' uitmuntenden aanleg voor het Romantisch vak aan den dag legde. Zijn jeugdig licht is echter kortelings door den Dood, helaas, uitgebluscht!

Maar wij hebben ons reeds te lang bij het artikel der vaak zoo gruwelijk misbruikte Romans opgehouden. Men zie, geheel, of ten deele, over dien tegenwoordig zoo uitgebreiden tak van Letterkunde, waarin niemand zeker de Oudheid boven later tijd stellen zal, SULZER in zijne Theorie en de Nalezingen daarvan, LA HARPE, *Cours de Littérature*, BRENDER à BRANDIS, *Letterkundig Kabinet* (waarin eene Verhandeling uit het Engelsch van WARTON, over den oorsprong der Romans in Europa), JEAN PAUL, *Vorschule der Aesthetik*, die fraaije aanmerkingen heeft, ESCHENBURG en een aantal andere Schrijvers. Over eenige voorname, meest Engelsche Romanschrijvers bestaat er een zeer fraai, ook in het Hollandsch vertaald Geschrift van WALTER SCOTT, waarin hun onderscheiden trant en verdiensten met eene meesterlijke pen, zoo als men van zulk een' allerbevoegdste Regter verwachten kan, beschreven worden. Voorts zie men BOUTERWEK, EICHHORN (*Allgem. Geschichte der Kultur und Lit. des neueren Europa*), VAN KAMPEN, SIEGENBEEK (*Gesch. der Nederl. Letterk.*), en soortgelijke Schrijvers. ESCHENBURG heeft over Romans een uitvoerig artikel, met zeer veel bijgevoegde Litteratuur. — Over oud-Nederlandsche berijmde Ridderromans raadplege men vooral ook VAN WIJN (*Hist. Avondst.*), HOFFMANN VON FALLERSLEBEN (*Horae Belgicae*) en anderen. *

L.

---

* De laatste, zeer verdienstelijke Duitsche Geleerde

Bladz. 66. Arabische Nachtvertellingen.

Deze alleraangenaamste en tevens voor de kennis van Oostersche begrippen en zeden hoogst belangrijke Vertellingen, die ik als kind van een jaar of acht met de grootste verrukking las, en naderhand nog dikwerf herlezen heb, zijn in onze dagen door GAUTIER, HABICHT, VON DER HAGEN, VON HAMMER, en andere kenners der Oostersche talen wéér met verscheiden nieuwe vermeerderd. Zie de Voorrede van den Heer FRIJLINK voor de jongste Hollandsche Vertaling van 1829. Geene hebben mij echter zoo gesmaakt, als die het eerst in het Fransch zijn uitgegeven door GALLAND. Alles was toen nieuw voor mij. — Men heeft ook Perziaansche, Tartaarsche en Chinésche Vertellingen, gelijk mede Vertellingen der Schikgodinnen, welke laatste echter een Europeesch namaaksel zijn. — Het verwondert mij, dat BLAIR onder de verdichte Verhalen der Grieksche en Romeinsche Oudheid niet spreekt van den Herderroman van LONGUS over de minnarijen van *Daphnis en Chloë*, waarin, naar het oordeel van deskundigen, wel de meeste geest steekt, en die ook in verscheiden talen is overgebracht. Zoo heeft men dergelijke Fabelhistoriën van EUSTATHIUS, CHARITON, XENOPHON *Ephesius*, en nog een paar anderen, uit de vierde eeuw na CHRISTUS zich dagteekenende, schoon evenwel aller dagteekening niet even zeker zij. De Hollandsche Lezer, die zich van den trant dier Grieksche Romans eenig denkbeeld wil vormen, sla een oog in de netste Vertaling, die een der vroegere, zeer geachte Kweekelingen onzer Hoogeschool, de Heer en Mr. T. P. TRESLING, gegeven heeft van het Verhaal *Habrokomes en Anthia*, dat aan XENO-

---

heeft, gelijk men weet, onlangs een paar dier oud-Nederlandsche Ridderromans of liever Ridderdichten uitgegeven, namelijk den *Karel en Elegast* en *Floris en Blanche fleur*.

PHON den *Ephesiër* wordt toegeschreven. Hij zoekte in die oud-Grieksche verdichtingen echter niet de kunst van een' WALTER SCOTT of GÖTHE.

Men vergelijkte eenige der boven over de Romans in het algemeen aangehaalde Schrijvers, voorts MANSO's *Abhandlung über die Griechischen Romane (Vermischte Schriften)*, HEYNE's *Beurtheilung der Griechischen Romane*, in zijne Vertaling van den *Chariton*, enz. enz.

L.

Bladz. 67. Romans uit de Middeleeuwen.

Men kan vragen, of het Ridderdicht en de Middeleeuwsche Ridderroman van Romanischen, dan wel van Duitschen oorsprong zij. Doorgaans stelt men het eerste, namelijk, dat men de Ridderromans oorspronkelijk bij de *Troubadours* en vervolgens bij de *Trouvères* in *Provence* en Zuid- en Noord-Frankrijk zoeken moet. Men heeft evenwel uit de achtste of negende eeuw een fragment van een' in oud-Frankisch Duitsch geschreven Ridderroman gevonden, die dus ouder zou zijn dan de voortbrengselen der Fransche *Troubadours*, waarvan BLAIR spreekt. Ik bedoel het lied van *Hildebrand en Hadubrand*, dat de geleerde JAKOB GRIMM, de Vorst der tegenwoordige Deutsche Taalkenners, voor eenige jaren op nieuws heeft uitgegeven, en met eene bijgevoegde Vertaling voorzien. * Voor het overige, hetzij dan dat de eerste Ridderro-

---

* Onlangs heeft zekere WILHELM MOHR eenige bedenkingen ingebracht tegen GRIMM's Vertaling, in een Stukje onder den titel: *Das Lied von HILTBRAHT und HADUBRAND, das älteste Denkmal altsdeutscher Heldendichtung, in einigen seiner schwierigsten Stellen erläutert, im Gegensatz der Grimm'schen Erklärung, von WILHELM MOHR. (Marburg 1836).*

mans in Spanje, Italië of Frankrijk, of in Duitsland, of in het Scandinavische Noorden ontstaan zijn, zeker is het, dat de geest, in dezelve heerschende, den geest van al die Duitsche Volkeren ademt, welke, onder den naam van Gothen, Franken, Saksen, Allemannen enz. het graf voor het reuzenligchaam des Romeinschen Rijks gedolven, en in de meeste landen van Europa nieuwe rijken gegrondvest hebben. En was KAREL DE GROOTE, die met zijne Paladijnen in die Ridderdichten of Romans der Middeleeuwen eene der hoofdrollen speelt, niet een Vorst van Duitsche, en wel van Nederduitsche afkomst? — Over de gemelde Ridderromans uit de Middeleeuwen, meestal in dichtmaat, maar later in het Noordelijk Frankrijk, voornamelijk sinds de veertiende en vijftiende eeuw, in proza nagevolgd, vergelijkte men de reeds aangehaalde Verhandeling van WARTON in BRENDER à BRANDIS *Taal-, Dicht- en Letterk. Kabinet*, EICHORN, *Allgem. Gesch. der Kultur und Literatur*, ESCHENBURG en vele door hem aangehaalde bronnen, BOUTERWIK in zijn bekend werk, VON DER HAGEN und BÜSCHING, *Literarischer Grundriss zur Gesch. der Deutschen Poësie u. s. w.*, VAN KAMPEN, *Handb. van de Geschied. der Letterkunde*, en meer andere Schrijvers. Bij de Romans uit de zeventiende eeuw, in den trant van de *Astrea*, den *Cyrus de Grootte*, de *Clelia*, de *Amadis*, enz., door BLAIR, bl. 69, opgenoemd, voege men uit Duitschland, de *Aziatische Banise* (van ZIEGLER) en soortgelijke. BOILEAU heeft die tegen alle Historische waarheid aandruischende, kwijnende en smachtende Grieksche en Romeinsche Helden van *Mademoiselle DE SCUDERI* en haars gelijken alleraardigst uitgesloten in zijne Luciaansche Zamenspraak (*Dialogue à la manière de Lucien*), of liever klein Tooneelstuk, *les Héros de Roman* getiteld. Het tooneel verbeeldt de onderwereld, en *Cyrus, Tomyris* (Koningin

der Massageten), *Horatius Cocles*, *Lucretia*, en meer andere Helden en Heldinnen der Oudheid voeren op de zotste wijze met elkander het woord, daar BOILEAU hun al die sentimentéle uitdrukkingen in den mond legt, waarmede zij in de bovengemelde Romans te pronk loopen. HORATIUS COCLES, onder anderen, verschijnt al zingende met een liedje uit de *Clélie*:

Et Phenisse meme publie
Qu'il n'est rien si beau que Clélie.

Eilieve, Lezer denk u den barschen Romeinschen éénoog, die alleen eene brug tegen een vijandelijk heir verdedigde, en zulk een liedje! — Op het laatst blijkt het dan echter aan PLUTO, dat al dat temend en slemend Volkje, in plaats van Grieken en Romeinen, niets anders dan de schimmen zijn van een dozijn Parijssche kruideniers of dergelijk slag van lieden, waarop hij last geeft hen allen met hunne minnebriefjes, teedere rijmelarijen en verzuchtingen hals over hoofd in de rivier de Lethe te werpen, en den waren Helden der Oudheid, wier namen zij zich aangematigd hadden, hunne plaatsen te doen inruimen.

L.

Bladz. 70. *Robinson Crusoe*.

De Schrijver van dit in alle talen overgezet verdict Verhaal, dat echter niet onvermoedelijk op de ware geschiedenis van, zoo men wil, zekeren ALEXANDER SELKIRK meer of min gegrond is, was DANIËL DE FOË, een hoogst merkwaardig man, geboren in de tweede helft der zeventiende eeuw, en van wiens stormachtigen levensloop als Politiek Schrijver en Journalist het mij voorstaat voor eenigen tijd een zeer uitvoerig en geestig geschreven ver-

slag gelezen te hebben, in een nummer der *Revue de Paris*. Het verslag had, zoo ik meen, P. CHASLES, wiens naam in de gemelde *Revue* dikwerf gespeld staat, tot maker. 't Is bekend, dat de scherpe pen van DE FOË hem groote vrienden, maar tevens groote vijanden verwekte. WILLEM III, wiens zaak hij verdedigd had, hield hem zeer hoog, maar, toen hij later onder Koningin ANNA de Bisschoppelijke Kerk aantastte, moest hij zulks met de straf van aan de kaak staan, boete en tweejarige gevangenis bezuren. STEELE en ADDISON hebben later in hunne Spectatoriale bladen bij DE FOË niet zelden ter school gegaan, want hij was de Vader dier soort van tijdschriften. — Wat zijn *Robinson Crusoe* betreft, dien zeker ook de stroefste Geleerde wel eens gelezen heeft, men heeft alleen in Duitschland wel een groote vijftig onderscheidene navolgingen van dat boek gehad, en onder dezelfde tot een' Joodschen *Robinson* toe. Zoo heeft men ook een paar omwerkingen, onder welke die van CAMPE zeer geschikt is voor de vatbaarheid der jeugd. De oorspronkelijke Engelsche staat bij ROUSSEAU in zijn *Emile* op hoogen prijs. En zeker het boek verdient den lof, door BLAIR aan hetzelfde toegezwaaid.

Over de Romanschrijvers FIELDING en RICHARDSON, die twee Antipoden, van welke BLAIR op bl. 70 en 71 spreekt, vergelijkte men inzonderheid het aangehaalde Geschrift van WALTER SCOTT, *Levens van Romanschrijvers*, waarin beider groote, maar zeer uiteenlopende talenten met eene juiste schaal gewogen worden. De portretten, die SCOTT van hen geeft, verraden de hand eens Meesters. Datzelfde geldt van die, welke SCOTT van STERNE, den Schrijver van *Tristram Shandy*, en lateren in Engeland ophangt. — Tegenwoordig speelt bij de Engelschen, in het Romantisch vak, almede het Parlements-Lid BULWER eene aanzienlijke rol. Zijne laatste dagen van

Pompeji zijn fraai geschreven, hetgeen echter niet verhinderd heeft, dat dit zeer getrokken Boek door zekeren Franschen Bedilal onlangs in eene der *Revue de Paris* allervreeselijkst gehavend is geworden. Waarop echter braakt eene afgunstige kritiek haar lasterspog niet uit?

Niets is zoo schendig, dat haar rouwt.

mag men met een' dichtregel uit VONDEL wel zeggen.

L.

Bladz. 71.

Wij dienen hier wéer eene Noot zonder tekst te maken. BLAIR spreekt onder de verschillende soorten van Prozaschriften geheel niet van Kritieken en Journalen. En deze bekleeden toch in de hedendaagsche Letterkunde van alle Volkeren eene aanzienlijke plaats, ja, men kan gerust beweren, dat geene takken van Litteratuur tegenwoordig op de begrippen, zeden en handelingen der menschen meer invloed oefenen, dan Romans en Nieuwspapieren. Over Staatkundige Journalen, die, wat Servilisten ons ook willen diets maken, in een vrij land onmisbaar zijn, hebben wij in de Aant. op het Tweede Deel, bl. 172, met een enkel woord gesproken, en gezegd, dat dezelve het ware tooneel opleveren voor hetgeen men Staatkundige Welschrijvendheid zou kunnen noemen, alsmede dat vele regelen, tot de Staatkundige Welsprekendheid of de Welsprekendheid der Volksvergaderingen betrekkelijk, ook op die Welschrijvendheid (welk woord men ons duidelijkheids-halve vergunne) toepasselijk waren. Hierbij nu moeten wij het om ons bekrompene bestek laten berusten, terwijl wij voor het overige elkeen, die weten wil, hoe Politieke Bladen, om indruk te maken, moeten geschreven worden, op Engeland, Amerika en Frankrijk wijzen,

waar duizenden van welversneden pennen zich in dezelve afsloven. Het Journalismus, schoon maar al te vaak eene brandfakkel in de hand der Volksmennerij, is tevens daar een *Palladium* van 's Volks vrijheid, een dam, op welken de vloed en dwinglandij magteloos afstuiten. * In de *Morning Chronicle*, *Courier*, *Statesman*, *Times*, *Morning Herald*, *Constitutionnel*, *Journal des Débats*, *Gazette de France*, en hoe verder die Engelsche en Fransche Politieke bladen van allerlei kleur heeten mogen, kan men niet zelden meesterstukken van Staatkundige Welschrijvendheid aantreffen, waarin men telkens zal opmerken, dat Duidelijkheid, Populariteit en Kracht hoofdvereischten dier soort van Prozaschriften zijn, en dat vooral ook de Stijl als Stijl tot derzelve waarde of onwaarde veel afdoet. — Wat Kritieken en Letterkundige Tijdschriften, Week- of Dagbladen betreft, waarvan het almede in onzen tijd wemelt, en waarin Bevoegden en Onbevoegden hunne wijsheid of neuswijsheid uitkramen, er ware vrij wat over dezelve te zeggen, hetzij met opzigt tot derzelve nut of nadeel, hetzij met opzigt tot derzelve soorten, geaardheid, stof en vereischten, hetzij met opzigt tot den Stijl, waarin zij dienen geschreven te zijn. Maar het ontbreekt ons aan ruimte, zoolwel om een' allezins bekwaam, onpartijdig, met verstand en geest schrijvend Aristarch te schilderen, als om het beeld af te malen van den dommen, verwaanden Zoflus,

---

* *Je ne puis vous peindre*; — schrijft de beroemde MICHAUD, in zijne *Correspondance d' Orient*, aangaande den Directeur der Drukkerij te Constantinopel — *je ne puis vous peindre son étonnement, lorsqu'il m'a entendu dire que la dernière révolution de Paris (in Julij 1830) avait été faite par les Journaux.* „*Les Journalistes de votre pays sont donc des Janissaires,*” *m'a-t-il dit.* — *Notre pauvre Directeur n'en savait pas davantage.*

die zonder eenige roeping zich in den kritischen regterstoel zet, de grootste Vernuftten van een land voor zich verschijnen doet, en met onbeschaamde hand de hekelzweep zijner kritiek hun om de ooren doet snorren, terwijl hij hierbij vooral wel zorg draagt om, als eene Oostersche Godheid, (gelijk de Heer VAN DER PALM het uitdrukt) zijn aangezigt vermomd te houden, en zich van de door hem belasterden eerder de grootste smaaderedenen wegens lafheid getroost, dan, als ieder Man van eenig eergevoel en moed doen zoude, het masker, daartoe uitgedaagd zijnde, af te leggen. — Over Kritiek en Kritische Schriften zie men een woord in de *Rhetorique Française* van DOMAIRON. Vergelijk ook MENZEL'S *Deutsche Litteratur*, en anderen. In Frankrijk heeft onlangs de geestige JEANNIN, zeker een der beste Fransche Prozaschrijvers van den tegenwoordigen tijd, als Hoogleeraar aan het *Athénée* te *Parijs*, begonnen Voorlezingen over de Geschiedenis van het Journalismus zijns Vaderlands te houden. Hetgeen ik daarvan gezien heb kwam mij zeer lezenswaardig voor, en was met veel vernuft geschreven. Onder anderen werd in die Voorlezingen de nagedachtenis van den bekenden Journalist en Kunstregter FRERON, den moedigen tegenstander der grondbeginselen van VOLTAIRE, en deswege door dezen met een' vloed van uitjouwingen overstelpt, op eene luisterrijke wijze in hare eer hersteld, en aan de verguizing ontrukkt, waaraan de zoogenaamde Wijsgeer van *Ferney* dezelve ter prooi had gegeven.

L.

Bladz. 72.

Over het Wezen der Dichtkunst zijn een groot aantal van verschillende gevoeiens, waarvan er eenigen te vinden zijn in het vertaalde stuk van ARISTOTELES over de Dicht-

kunst, door CURTIUS, wiens Vertaling en Aanmerkingen, oorspronkelijk Hoogduitsch, mede in onze taal het licht zien.

BOSSCHA.

Bladz. 72. Wat is Poëzij.

Moeijelijk te beantwoorden Vraag, (gelijk BLAIR te regt zegt) vooral ook omdat het woord in eene zeer ruime, of in eene minder ruime beteekenis gnomen kan worden! In den zeer ruimen zin, wanneer men b. v. spreekt (zoo als thans wel gedaan wordt) van de Poëzij van een Landschap, eene Geschiedenis, het eene of andere voorwerp van Kunst, b. v. een schoon Standbeeld, een roerend Muzijkstuk, en men er dan door verstaat alles wat op eene Idéale wijze ons gevoel en onze verbeelding bijzonder treft, gelijk men dus zeggen zal: dat is een dichterlijk gezigt, een dichterlijk verhaal, een dichterlijk beeld, een dichterlijk land, in tegenoverstelling van een Prozaïsch beeld, verhaal, land enz. In de minder ruime beteekenis, als men door Poëzij bepaaldelijk zekere door middel *der woordentaal* hare werking oefenende Kunst verstaat, die met de Welsprekendheid tot de zoogenaamde Sprekende Kunsten behoort. Hier hebben wij nu in die laatste, min ruime beteekenis het woord Poëzij te nemen, en dan behaagt mij de populaire, zoo maar van de oppervlakte geschepte bepaling van BLAIR, dat „Poëzij is de taal der drift of der gaande gemaakte verbeelding, eene taal, welke gemeenlijk in eene geregelde maat wordt voortgebracht,” beter dan zoo vele hoogdravende, tot in en boven de wolken steigerende Meta-physische bepalingen, waarmede in de laatste jaren de Duitschers zich hebben afgetoed, en die niet zelden zoo duister zijn als de nacht, of zoo dun wolkachtig, als het ijdel luchtbeeld van *Ixion*. Wat zegt b. v. eene Definitie

als: de Poëzij is de vatbaarheid om het Schoone uit te vinden en zichtbaar of hoorbaar voor te stellen; of wel: de Poëzij is de kunst, die het Schoone door eene in zich geslotene rij van aanschouwelijke gedachten in de taal individueel voorstelt. Hoe waggelt het begrip van Poëzij in zulk eene bepaling, die (mag ik het gemeenzaam zoo eens uitdrukken) haar als een wijde zak om het lijf hangt! En is de Definitie van ESCHENBURG zeer duidelijk, dat Poëzij eene Kunst is van het inwendige zintuig? Of zelfs die van den diep- en scherpzinnigen KANT, dat zij de Kunst is om een vrij spel der Verbeelding als eene werkzaamheid des Verstands te verrigten? — Met dat al zou ik bij de populaïre, doch mij daarom des te welgevalliger Bepaling van BLAIR vooreerst nog het woord Gevoel voegen, en ten tweede de inlassching, dat de Poëzij, wat de gedachten betreft, op eene vrije, idéale wijze werkzaam is. Kortom, ik zoude de Definitie in haar geheel aldus uitdrukken: Poëzij is de taal (of in den engeren zin liever, de woordentaal) des opgewekten gevoels, der verbeelding en der hartstogten, eene taal, wat de gedachten betreft, die haar inhoud uitmaken, op eene vrije en idéale wijze werkzaam, en wat haar' vorm aangaat, op eene zekere Rhythmische en Metrische wijze voortgebragt. Door de bijvoeging van vrije en idéale wijze, wordt het onderscheid tusschen Poëzij en Welsprekendheid, die twee innig verbondene, zeer dikwerf niet van elkander te onderscheiden Zusters, genoegzaam aangewezen. Immers, Welsprekendheid is ook wel de taal des Gevoels en der Verbeelding, maar dezelve is in hare gedachten, hare stof minder vrij en idéaal; zij heeft doorgaans meer bepaaldelijk een praktisch doel. De Redenaar spreekt, niet blootelijk om te spreken, maar om door dat spreken anderen te overtuigen. De Dichter integendeel zingt dikwerf alleen om te zingen, om zijn gevoel door de Poëzij

lucht te geven, om het even of hij van anderen gehoord worde dan niet. (Vergelijk hier de Verhandeling van den Heer VAN DER PALM over den waren aard der Welsprekendheid). Ook staat het Verdichten den Dichter, niet den Redenaar en Historieschrijver vrij, hetgeen door ons woord *dichten*, *Dichter*, dat met verdichten zamenhangt, kennelijk wordt aangeduid. — Dat van den anderen kant de Poëzij, wat haar' Vorm betreft, eene zekere Rhythmische en Metrische wijze, waarop zij hare woorden stelt, bezigt, en daardoor in dien Vorm aan zekere banden gebonden is, onderscheidt haar ook wêer van de Welsprekendheid. En dit Rhythmische en Metrische is, mijns inziens, zoo noodzakelijk in de Poëzij, dat alle kunstvoortbrengselen, hoe verheven en Poëtisch ook van gedachten, maar die zulks missen, wel Dichterlijk, maar geene Dichtstukken geheeten kunnen worden. Eene leer, die door VOSSIUS, FRAGUIER, *Mémoires de l'Acad. Franç., Tom. VI*, en anderen, te regt wordt staande gehouden, en door CURTIUS in zijne Verhandeling over het Wezen der Dichtkunst vruchteloos tegengesproken. Ik noem dus b. v. den *Télémaque van FÉNÉLON*, of de *Martyrs van CHATEAUBRIAND* wel Episch-dichterlijke of Dichterlijk-Epische verhalen, maar geene Epische *Dichtstukken*; waaruit echter in geenen deele volgt, dat ik een voortbrengsel, vol platte Poëzij, alleen daarom reeds een Dichtstuk zou heeten, omdat het goed berijmd was. Het is dan niets meer en niets minder dan eene ondichterlijke Rijmelarij, eene Haarlemsche Courant in verzen, een mensch, met een paar aangelapte vleugels aan te voet gaande.

Gebrek aan ruimte duldt echter niet, dat wij over dit onderwerp langer uitweiden. Wij geven hier slechts nog eenige Vragen op, die bij eene vollediger behandeling te beantwoorden zouden zijn, als b. v.: Wat

is Poëzij met opzigt 1) tot haar wezen als kunst; 2) tot haar doel; 3) tot haar stof; 4) tot haar vorm; 5) tot hare bronnen en hulpmiddelen? Is Gevoel, dan wel Verbeelding de hoofdbron der Poëzij, of moet men (wat mij het aannemelijkst voorkomt) die hoofdbron in beiden vereenigd zoeken? Wat geeft het woord *Poëzij*, als woord beschouwd, te kennen, of wat is de Woordbepaling der Poëzij (*Definitio verbalis, sive ex nomine ipso petita*)? Wat drukt b. v. ons Hollandsch *dichten*, *Dichtkunst* uit, en hoe hangt dit met *verdichten*, *Verdichting* samen? Wat verstaat men door Dichterlijk Genie, Dichterlijke Geestdrift, Dichterlijke Luim, en in hoe ver is het zeggen waar, dat een Dichter geboren, niet gemaakt wordt? Tot welke hoofdsoorten laat de Poëzij zich brengen, tot de Lyrische, Epische en Dramatische? Of tot de Epische en Dramatische? Op welke subjectieve en objectieve betrekkingen zijn deze verdeelingen gegrondvest, en welke zijn wêer de Onderafdeelingen dier twee of drie hoofdsoorten? Wat verstaat men door Natuur-Poëzij, wat door Kunst-Poëzij? Welke is de overeenkomst, welk het onderscheid tusschen Poëzij en Welsprekendheid, en in hoever moet men zich voor beider vermenging wachten? Wat verstaat men door Proza, als men hetzelfde tegen Poëzij overstelt, en is het verschil tusschen beiden van denzelfden aard, als dat tusschen Poëzij en meer bepaaldelijk gezegde Welsprekendheid? Wat noemt men de Geschiedenis der Poëzij, en in welke tijdperken laat zich dezelve geschikt verdeelen? Wat is Gewijde, wat Ongewijde Poëzij? Wat Oostersche, wat Westersche? Wat Klassieke, wat Romantische? Wat Grieksche, Latijnsche, Middeneeuwsche, Hedendaagsche Poëzij? Is de Poëzij aan alle Volkeren der aarde gemeen, en waardoor wordt haar onderscheiden karakter bij verschillende Volkeren gewijzigd? Welken invloed heeft de Poëzij op andere

takken van Kunst en Wetenschap uitgeoefend? Maar genoeg! Zie daar vragen voor een halfdozijn geleerde Genootschappen! En hoe vele anderen zou men er nog bij kunnen voegen! Die hulpmiddelen van allerlei aard, betere en slechtere, populaire, theoretische, praktische, Metaphysische, enz. enz. tot derzelve beantwoording hebben wil, raadplege ARISTOTELES Geschrift over de Dichtkunst, PLATO (*in Phaedro et Ione*), CICERO en QUINCTILIANUS op verschillende plaatsen hunner Rhetorische Werken, HORATIUS (*de Arte Poëtica*), VOSSIUS (*de Artis Poëticae natura et constitutione*), SCALIGER (*Poëtices Libri VII*), SULZER (*Theorie, Art. Dichtkunst*), HERDER (*Kalligone* en andere Aesthetische Geschriften), JEAN PAUL (*Vorschule der Aesthetik*), KANT (*Kritik der Urtheilskraft*), M. C. CURTIUS (*Verhandeling over het Wezen en waar Begrip der Dichtkunde*, uit het Hoogduitsch in het Hollandsch vertaald), DOMAIRON (*Rhétorique Française*), ROLLIN (*Traité des Études*), PÖLITZ (*Gesammtgebiet der Deutschen Litteratur*), SCHOTT (*Theorie der Beredsamkeit*), RAMMLER (*Batteux*), ADELUNG (*über den Styl II*), MARMONTEL (*Poétique Française*) ESCHENBURG (*Entwurf etc.*) en een aantal andere Aesthetici bij de Duitschers, RIEDEL en VAN ALPHEN (*Theorie*), VAN ALPHEN (*Dichtk. Verhand.* en de Verhandeling daarin *over het Aangeborene der Poëzij*), FEITH (*Brieven*), verschillende Verhandelingen in de Werken der Nederl. Maatsch. van Letterk. te Leyden, BILDERDIJK (*Taal- en Dichtk. Verscheidenh.*), DE BOSCH (*over de Regelen der Dichtkunst, TEYLERS Genootschap*), VAN DER PALM (*over den aard der Welspr.* in zijne Verb., Redev. en losse Geschriften), DE WIND (*Verhand. van den invloed der Dichtkunde op de Geschiedkunde*, Nieuwe Werken van de Maatsch. der Nederl. Letterk. te Leyden), BOXMAN (*de Dichtkunst als beschaaftster van het Menschelijk Geslacht*, in de *Mnemosyne*),

en eene menigte andere Schrijvers, uit wier werken men eene Piramide zou kunnen oprigten, hooger dan de *Akropolis* van *Corinshe*, waarvan BYRON zingt. (Zie Aant. op het Tweede Deel, bl. 5 en 6). Laat ons trachten deze dorre Aanteekening te verlevendigen door het volgende Couplet uit het Dichtstuk van HELMERS, *de Dichter* getiteld:

*Neen, tot geen dier; geen plantenleven,
Is 't menschdom door natuur bestemd!
Het zal zijn' woesten staat ontzweven,
Door 't heilig juk der wet wordt ras de Mensch getemd.*

*Maar wie, wie zal de schors verbreken
Die hem ontsluit? de toorts ontsteken
Van 't licht, waarmêe hij is begaafd?
Wie is die Halvegod en eerste Volksverlichter?
Wie vaagt de neevlen weg? het is alleen de Dichter,
Die 't woeste menschdom 't eerst beschaaft.*

L.

Bladz. 75. Poëzij ouder dan Proza.

BLAIR maakt dit zeggen niet overal even duidelijk. Hij leidt zijn bewijs te veel af uit de oudheid van spel en zang bij de Volkeren; maar daaruit bloot laat het zich niet afleiden, want spel en zang hadden toch maar bij sommige gelegenheden plaats, en de eerste Wereldbewoners zullen elkander hun goeden dag en goeden avond wel niet toegezongen hebben. Men moet de wonderspreuk: „Poëzij is ouder dan Proza,” met eenige korreltjes zout (*cum grano | salis*) aldus opnemen: De oudste wijze van zijne gedachten door woorden te kennen te geven was meer Dichterlijk dan Prozaïsch, kwam meer met *den Stijl* der Dichtkunst dan met den Prozaïsch overeen, en zulks 1)

omdat de taal der eerste Menschen door hare armoede des te figuurlijker was; 2) omdat zij in alle opzigten de taal was van Gevoel en Verbeelding, daar Gevoel en Verbeelding in de jeugd der Wereld, even als in de kindschheid van den Mensch, het sterkst zijn en het ligtst worden opgewekt. De Menschen, zoo als BLAIR te regt zegt, spraken wel niet in verzen, in regelmatige Jamben, Trochaeën, Daktylen, Spondaeën, Pyrrichien, en hoe die voeten verder heeten mogen. Zij zeiden niet al rijmende, als in het liedje: „Nu, Vrienden, aangezeten, 't is tijd, dat wij gaan eten,” maar, ofschoon Proza sprekende, stelden zij toch hunne gedachten onder zeer Poëtische beelden voor, en eerst later verdween dat zinnelijke, dat voor de verbeelding aanschouwelijke hunner taal, en maakte plaats voor eene meer afgetrokkene wijze van voordragt. Naauwkeurig sprekende, moet men dus niet zeggen: de Poëzij is ouder dan de Proza in het algemeen, maar liever: Poëzij is ouder dan sommige door kunst beschaafde soorten van Proza, of liever: het Poëtische der uitdrukking is ouder dan het Prozaïsche derzelve, of wel, Poëzij is ouder dan Welsprekendheid. Muziek en zang daar nu bij komende, zoo waren er dus eerder Dichters dan Redenaren, Historieschrijvers, Wijsgeeren, Prekemakers, enz. enz. — Eene algemeene Geschiedenis der Poëzij (waaruit BLAIR een paar trekken aanhaalt) blijft nog altijd te schrijven, want men heeft wel Geschiedenissen der Poëzij bij deze of gene Volkeren, of in deze of gene tijdperken, b. v. Geschiedenissen der Grieksche, Latijnsche, Duitsche, Fransche, Engelsche Poëzij, Geschiedenis der Poëzij in de Middeleeuwen enz., * maar eene uitvoerige Wereldgeschiedenis, (om het

---

* Hiertoe behooren b. v. JAKOBS *Abriss der Geschichte der Griechischen Poësie* (achter SULZER), SCHLEGEL, Ge-

dus te heeten) der Poëzij, eene Geschiedenis, die den oorsprong en voortgang der Dichtkunst bij alle Volkeren van de vroegste tijden tot op onzen tijd omvat, is bij geene Natie, voor zoo ver ik weet, nog aanwezig. Bij de Duitschers heeft HARTMANN, in zijn *Versuch einer allgemeinen Geschichte der Poësie von den ältesten Zeiten an*, een' aanvang met dezelve gemaakt, maar hij is in den reuzenarbeid blijven steken.

L.

Bladz. 86. Versmaten der Ouden.

Men vergelijkte hier de fraaije Verhandeling van den Hoogleraar KINKER, onder den titel: *Proeve eener Hollandsche Prosodia, oordeelkundig gegrond op en door het gehoor getoetst aan de uitspraak onzer taal door het beschaafdst godeelte onzer Natie, en toegepast op het Rhythmus en Metrum der Ouden, in zoo verre beiden in onze Hollandsche Dichtkunde zouden kunnen worden ingevoerd*, en de daarin aangehaalde Schrijvers, als: I. VOSSIUS, *de poematum cantu et viribus Rhythmi*, BENTLEY, *Schediasma de Metris Terentianis*, HERMANN, *de Metris Poëtarum Graecorum et Romanorum*, waarbij men verschil-

---

schichte der Poësie der Griechen und Römer, BOUTERWEK, *Geschichte der neuern Poësie und Beredsamkeit*, LEYSER, *Historia Poëtarum et Poëmatum medii aevi*, MILLOT, *Histoire littéraire des Troubadours*, SIMONDE DE SISMONDI, *de la littérature du Midi de l'Europe*, en hoe verder de vroeger en later werken van RAYNOUARD, CRESCIMBENI, TIRABOSCHI, VELASQUES, GINGUENÉ, LA HARPE, MASSIEU, PERCY, WARTON, JOHNSON, VON DER HAGEN, BÜSCHING, GRIMM, MEISTER, DE VRIES, WITSEN GEYSBEEK, en honderd anderen, die over Middeleeuwsche, Italiaansche, Spaansche, Fransche, Engelsche, Duitsche, Hollandsche, en andere Poëzij geschreven hebben, heeten mogen.

III. DEEL.

9

lende andere Geschriften voegen kan, als PUTSCHIUS, *Grammat. Latinae auctores antiqui*, HERMANN, en vervolgens APEL, *Metrik*, MASON, *Essays on Poëtical and Prosaic numbers and elocution*, RAMMLER's *Batteux*, SULZER's *Theorie, Art. Vers.*, BERNHARDI, VOSS, KLOPSTOCK enz., voor een deel aangehaald in ESCHENBURG's *Ensurwf.* Zie ook VAN ALPHEN's *Dichtkundige Verhandelingen enz.*, BILDERDIJK's *Verhandeling over de Versificatie* enz. — Men vergelijke voorts hetgeen wij, bl. 178 onzer Aant. op het Eerste Deel, over het invoeren der oude versmaten in nieuwere talen gezegd hebben, en de daar aangehaalde proeve van Fransche Hexameters. * BLAIR wil van zulke Hexameters en andere soortgelijke rijmlooze Verzen in het Engelsch niet hooren. En inderdaad, het Engelsch is door het wispelturige van deszelfs verbasterde Accentplaatsing (vergelijk Aant. op het Eerste Deel, bl. 149 en 178) er welligt nog minder geschikt voor dan het Fransch. — Intusschen heeft men in Engeland wel eens de proeve van Hexameters genomen, gelijk gedaan is door den in zijn' tijd beroemden Dichter SIDNEY, en na hem door GABRIEL HARVEY, een' Vriend van SPENSER. Zie TIECK's Aanteekeningen op SHAKESPEAR's Tooneelspel *Love's labours lost*, die bij de twee volgende regels des laatstgemelden Engelschen Dichters, welke een' zweem van slechte Hexameters hebben, van deze bijzonderheid

---

* Zoo heeft men ook Fransche Hexameters van eenen DES PORTES, en, in de vijftiende eeuw, bij de Italianen van LEONE ALBERTI, en na hem van TOLOMEI. GODAEUS heeft er in de zeventiende eeuw bij ons gemaakt, en zoo ook HUYGENS, bij wien men tevens in Sapphische rijmlooze maat eene Fransche Vertaling der Ode van HORATIUS, *Recitius viues, Licini etc.* vinden kan. Zie 's Heeren BILDERDIJK's *Verh. over de Versificatie*, en VAN ALPHEN's *Dichtk. Verh.*

melding maakt:

*Sir, I do invite you too, you shall not say me nay; pauca
verbat
Away, the gentles are at their game, and we will to our
recreation.*

TIECK voegt er echter bij, dat die Hexameters of zesvoetige verzen van SIDNEY en zijne navolgers (misschien hier door SHAKESPEAR uitgefloten) weinig bijval vonden. Bij de Hoogduitschers, gelijk ik hier boven met een woord zeide, lees ik Hexameters, als b. v. die van VOSS, met het grootste genoegen, en bij ons hebben, die van den Heer VAN DE KASTEELE in zijne Vertaling van OSSIAN, voor mij altijd iets zeer bekoorlijks. Ook heb ik er op mijne Declameeroefeningen aan deze Hoogeschool het oor van jonge lieden niet zelden door gestreeld gevonden. Men moet echter het Metrum meer of min duidelijk laten hooren, en de Verzen niet te veel als Proza lezen, dat ik trouwens in alle Declamatie een gebrek vinde. Inzonderheid vind ik den Hexameter eene gepaste maat in Gedichten, als b. v. de *Louise* van VOSS, en de *Hermann en Dorothea* van GÖTHE, aan welke dezelve toch de voordeelen van een zeker *Rhythmus* en *Metrum* bijzet, zonder dat hunne eenvoudigheid, die er het hoofdsieraad van uitmaakt, door het zwierige schellengerinkel en het gewrongene, dat het Rijm altijd, ook bij den besten en gemakkelijksten Rijmer heeft, verknoeid wordt. — Wat de Odenmaten der Ouden betreft, (gelijk b. v. de één-entwintig verschillende soorten door HORATIUS gebezigd, en door ALDUS MANUTIUS in zijn *Tractatus de Metris Horatianis* beschreven) deze, inzonderheid eenigen derzelve, laten zich veel moeilijker in de nieuwere talen, ook zelfs in diegene, die het meest in haren Prozodischen aanleg

met het Grieksch en Latijn overeenkomen, invoeren. Te meer geldt dit, daar de minste Lezers eenig begrip hebben om dezelve goed te lezen. Die anders dit laatste goed verstaat, zal waarlijk de kracht en welluidendheid van sommige Oden van KLOPSTOCK zoowel zelf gevoelen, als, wanneer hij eene muzikale stem en talent voor de Declamatie bezit, anderen kunnen doen gevoelen. Men neme KLOPSTOCK's acht aaneengeschakelde Oden of Liederen, onder den titel van *Wingolf*, beginnende:

*Wie GNA im Fluge, jugendlich ungestüm,
Und stolz, als reichten mir aus IDUNENS Gold
Die Götter, sing' ich meine Freunde,
Feyrend im kühneren Bardenliede.*

Eene Alcäische versmaat, door KLOPSTOCK dikwerf gebruikt, en vrij wel overeenkomende met de negende door MANUTIUS opgenoemde Odensoort bij HORATIUS, waartoe onder anderen de negende Ode van het eerste Boek behoort:

*Vides, ut alsa stet nive candidum
Soracte, nec jam sustineant onus
Sylvae laborantes, geluque
Flumina constiterint acuto.*

Welluidend is ook de meer of min Sapphische, met den Adonischen vierden regel, in de verhevene Ode *die todte Clarissa*:

*Blume, du stehst verpflanzet, wo du blühest,
Werth in dieser Beschattung nicht zu wachsen,
Werth, schnell wegzublühen, der Blumen Edens
Bessre Gespielinn!*

En dat dergelijke Versmaten, in spijt van al het hompelende en strompelende, hetwelk zij bij ons lateren in vergelijking van bij de Ouden hebben, zich ook zelfs in het Nederlandsch (hoe veel minder geschikt er evenwel toe dan het Hoogduitsch) voor een door het liflaf des Rijms niet al te verlekkerd oor wel hooren laten, kan men zien zoo uit de Vertaling, die de Heer VAN DE KASTEEL van eenige Oden van KLOPSTOCK gegeven, als uit de dichtstukjes, welke hij-zelf, gelijk me VAN ALPHEN, BELLAMY, KLEIN, VAN DER WOORDT, BILDERDIJK, en anderen in die maten vervaardigd heeft. Zoo lezen wij b. v. bij den stouten en soms verhevenen VAN DER WOORDT :

*Gij, die van 't goud alleen uwen glans ontleent,
 Wiens gansche waarde 't blinkende slijk bevat,
 Die in een trotsch paleis uw dagen
 Darslend in zwijmenden wellust doorbrengt! enz.*

Declameer deze versregels goed, en het zal denzelven aan welluidendheid niet ontbreken! Wel is waar, niet de welluidendheid van het Latijn en Grieksch, daartoe moeten wij eerst eene op muzikale gronden vastgestelde Quantiteit voor elke lettergreep onzer woorden bezitten, gelijk de Heer KINKER met zoo veel scherpzinnigheid heeft voorgeslagen. Of zijne Theorie echter, die met onzen Woord - accent of den hoogerem toon, dien wij in ieder woord aan ééne van deszelfs syllaben geven, en volgens welken wij b. v. niet *hebbēn*, ook niet *hebben* of *hebbēn*, maar *hebben* zeggen, overhoop moet liggen, ooit zal kunnen in praktijk gebragt worden, is eene andere vraag. Hetgeen toch BLAIR op bl. 88 over den invloed van den Accent op de Engelsche woorden zegt, is in niet weinig opzigten ook op onze taal toepasselijk. Vergelijk 's Heeren BIL-

BERDIJER's Verhandeling over de Versificatie, die over den oorsprong van dat heerschende des Woordaccents in later tijd gepaste aanmerkingen heeft, en zeer tegen de invocering van de Versmaten der Ouden ijvert. Ook zie men ADELUNG *über den Styl*, en K. M. RAPP's *Versuch einer Physiologie der Sprache*, Stuttgart 1836, in welk boek over Accent en Quantiteit in oudere en nieuwere talen breedvoerig gehandeld wordt. — Zoo is in onze gewone Verzen de Jamben-, of wel de Trochaeënmaat schier de eenigste, naar welke wij, *volgens den Accent* te werk gaande, die verzen regelmatig scandéren kunnen. Een Alexandrijnsch vers toch naar Daktylussen, Pyrrichiussen, enz. te willen berekenen, is een alleronzekerste maatstaf. Ei lieve, hoe veel van die voeten gaan in zulk een' versregel?

L.

Bladz. 89. De Middelryst in de Verzen.

Ten opzichte van de Rust in onze Nederduitsche Verzen, wijzen wij onze lezers naar HUIDECOPER's Proeven van Taalen Dichtkunde, 1e Deel, bl. 322, en de Aanteekening van LELYVELD, bl. 491 enz.

BOSSCHA.

Men voege bij HUYDECOPER VERWER, *Idea linguae Belgicae*, HUISINGA BAKKER, *over den verbeterden trant onzer Nederl. Verzen* (Werken de Maats. van Ned. Letterk. te Leyden V), de *Proeve eener Nederlandsche Prosoodie* van den Heer KINKER, benevens de Voorrede voor het derde deel zijner Gedichten, de Verhandeling van den Heer BILDERDIJK over de Versificatie (*Nieuwe Taal- en Dichtk. Versch. II*), en anderen. — Hetgeen BLAIR zegt van de eentoonigheid, die Fransche Verzen door den gelijken val der Middenrust erlangen, is waar, en volgens den regel van BOILEAU:

*Qui toujours dans vos vers le sens coupant les mots,
Suspende l'hémistiche. **

Met dat al kan die Eentoonigheid, die bij ons toch ook al in eene meerdere of mindere mate heerscht, veel door de Declamatie worden weggenomen, en de Franschen hebben daarentegen de vrijheid om vele woorden in hunne versmaten dáár te bezigen, waar wij om het vater geaccentueerde onzer taal die niet zouden kunnen plaatsen. De door BLAIR bij voorbeeld aangehaalde versregels:

*Jeune et vaillant Héros dont la haute sagesse
N'est point le fruit tardif d'une lente vieillesse !*

---

* Vergelijk *Nouveau Traité de Versification Française*, in de *Dictionnaire de Rimes* par P. RICHELET. In een niet onaardig Hoogduitsch vers, *der Alexandriner* getiteld, van FREILIGRATH, (een goed Dichter, die ook wel Romances of Balladen over voorvallen uit onzen Krijg met Spanje gemaakt heeft, als b. v. *Eine Geusenwacht, der Wassergeuse u. s. w.*, wordt de vrije Alexandrijner onder het beeld van een edel Arabisch ros der woestenij,

Spring an, mein Wüstenross aus Alexandria!

de Fransche Alexandrijner integendeel onder dat van een mak, in de renbaan gedresseerd paard voorgesteld:

— — — — — *den BOILEAU gezäumt
Und mit Franzosenwitz geschulet.*

Zie Morgenblatt, 11 Dec. 1835.

Men kan uit dit vers zien, dat sommigen in Deutschland de daar sinds jaren versmade Alexandrijnsche versmaat door eene vrijere bewerking wederom tot eere zoeken te brengen. Laat hun bij onzen VONDEL ter school gaan, die rijdt ook een edel Arabisch ros!

zouden niet op eene soortgelijke wijze in Hollandsche Alexandrijnen kunnen overgebracht worden. Als ik toch zeggen wilde:

Jonge, doordappre Held, gij, wiens hooge verlichting!

zoude ik even veel syllaben hebben als in het Fransch, en toch zou de regel volstrekt niet deugen, daar in het woord *Jonge* de Accent onzer gewone uitspraak veel te veel op de eerste lettergreep valt, dan dat dit woord tot een' Jambus (◡ —) zou kunnen dienen, waarin juist de tweede lettergreep lang of hoog van toon is en de klem naar zich trekt. Even zoo is het met *hooge* gelegen. Wij zeggen niet *hoogē*, maar, als een *Trochaeus*, *hōogē*, en men scandeert hier intusschen *hōogē*. Verander echter den regel eenigzins, en dezelve zal goed zijn:

o Jonge en dappre held, o gij, wiens hooge wijsheid!

Dit eene en andere komt daarvan, dat de Franschen slechts in den derden en zesden voet hunner Alexandrijnen zich eenigzins naar hunnen Woordaccent regelen, maar in de overige voeten zich om denzelven niet bekreunen, en hunne lettergrepen niet *wegen*, maar blootelijk *tellen*. En dit laatste had bij ons vroeger ook plaats, gelijk de Heer BILDERDIJK in zijne Verhandeling over de Versificatie opmerkt, die daar als proeve aanvoert, dat men de Dichtregelen van RACAN:

*En l'orient de nos années,
 Tout le soin de nos destinées
 Ne tend qu'à nous rendre contents.
 Les délices en sont voisines,
 Et l'amour, ami du printemps,
 A plus de fleurs et moins d'épines.*

thans, uit een metrisch oogpunt beschouwd, aldus zou vertalen:

*In d'eersten opgang onzer dagen
Is alles louter welbehagen
Hetgeen ons 't lotgestarnte zendt;
't Is dartle weelde, minnekozen;
Geen dorens groeijen aan de rozen,
Bij 't bloeijen van des levens lent'.*

terwijl men vroeger, met Fransche versmading des klemtoons, zou hebben kunnen overbrengen:

*In den opgang van onze dagen,
Is 't alles louter welbehagen,
Wat ons het lotgestarnte zendt;
Alles is weelde, minnekozen,
Dorens wassen niet aan rozen,
Bij den bloei van des levens lent'!*

Verzen, ondragelijk, als men ze met drukking op elken voet, in den opgang lenz., gaat lezen, daar de wijze, waarop wij die woorden in Proza uitspreken, geheel tegen die scansie indruischt, maar die inderdaad geheel niet onbevallig zijn, als men ze leest zonder aan Accent of metrum te denken. En dit doen de Franschen, en zij kunnen dit doen, wijl de Accent bij hen flauwer doorklinkt en minder gepast zoo wel als vast geplaatst is dan bij ons, zoodat zij in hetzelfde woord nu eens op deze, dan op gene lettergreep de klem leggen. Bij ons integendeel is de Woordaccent zeer geregeld, drukt doorgaans op het zakelijke deel, en klinkt zeer sterk door, waardoor men in vervolg van tijd zoodanige woorden, in wie de scansie van het vcrs denzelven vernietigde of op een

onzakelijk deel bragt, niet meer schijnt gedoogd te hebben. Vergelijk Aant. op Deel I, bl. 179.

Bij hetgeen BLAIR bl. 92 over de Italiaansche Heroïsche Verzen en de verscheidenheid van derzelve Rusten en Snijdingen aanmerkt, sla men AGOSTINO DE' VALENTI op, *Anleitung, wie die Italienischen Verse richtig ausgesprochen, gelesen und gesungen werden sollen*. Hollanders en Duitschers kunnen in het eerst schier geene regelmaat in de Italiaansche versmaten ontdekken, want b. v. sommige der *Ottave rime* van TASSO zullen hun uit een halfdozijn syllaben meer schijnen te bestaan, dan andere. Dit vloeit voort uit de elisie of versmelting der vokalen. Het vers van PETRARCHA b. v.:

Renl del al gli lo cl chi la l gli lo l re cl hi li l l prol pri lo l ob bi et l to.

schijnt van achttien syllaben te zijn, en werkelijk worden die allen ook meer of min uitgesproken. Intusschen tellen zij slechts in het scandéren van het vers voor elf, want men telt als of er stond:

Rend' a l g l' occh' a l g l' ore cl' ch' il prol pr' obiet l to.

Merkwaardig zijn ook de Proeven, die VALENTI van de navolging der versmaten van de Ouden in het Italiaansch geeft. Zie hier het begin eener Hexametrische Vertaling der *Aeneis*:

*L'armi, e l'uomo io canto, il qual da sponde di Troja
Primo nella Italia e nel Lavin lido ne venne etc.*

Het volgende is de aanvang van een Sapphicum:

*Ecco i be' prati ridono, e le valli,
Ecco vezzosa ride primavera,
Ecco van pieni di pure acque i fiumi,
Silvia dolce!*

LEON BATTISTA ALBERTI, een beroemd Bouwkundige, beproefde die versmaten het eerst in de vijftiende eeuw, en honderd jaren later herhaalde zulks de Geleerde en Dichter CLAUDIO TOLOMEI, die zelfs in 1539 te Rome een afzonderlijk Genootschap of Akademie voor die soort van versificatie oprigtte, onder den titel van *Academia della Poësia nuova*. Dit Genootschap heeft dan ook een kwartijn met zulke rijmlooze Verzen uitgegeven. Zij heeten *Versi e regole della nuova Poësia Toscana*, en uit dezelve zijn de bovenstaande proeven ontleend. De Akademie en hare Verzen zijn echter een' zachten dood gestorven, en men heeft het Italiaansch voor die kunsten ongeschikt geoordeeld. Hieruit zou men echter, mijns inziens, te onregt het besluit afleiden, dat ook b. v. het Hoogduitsch en onze taal er even ongeschikt toe zijn zouden. De aard toch der Germaansche talen, en vooral van het Hoogduitsch, is geheel anders dan die der zoogenaamde Romanische, het Italiaansch, Spaansch, Portugeesch en Fransch. Voor het overige is er eene rijmlooze versmaat, die schier zoo goed in de hedendaagsche als in de oude talen gebruikt kan worden, en deswegen ook in vele nieuwere talen aangenomen is. Ik bedoel de rijmlooze vijf- of zesdehalfvoetige Jamben, waarin MILTON, SHAKESPEAR, THOMSON, enz. gedicht, en de Hoogduitschers hunne meeste Treurspelen geschreven hebben, en waarvoor onze taal, mijns inziens, ook uitnemend geschikt is. Deze en gene schoone Verzen, door den Heer VAN ALPHEN en anderen in die rijmlooze Jamben gemaakt, kunnen zulks getuigen. Trouwens, in deze versmaat

heerscht niets onzekers en weifelends. Zij heeft in elk regel een vast getal van syllaben, en de Woordaccent bepaalt der laatstgemelden waardij, even als in onze rijmende Verzen, van welke deze Jambenmaat ook niet anders dan door het Rijmlooze onderscheiden is. Het zij mij vergund hier de Voorrede aan te halen van mijn Dichtstuk in Rijmlooze Jamben op het vijftigjarig feest der *Maatschappij tot Nut van 't Algemeen*. (Gron. bij OOMKENS en SCHIERBEEK, 1834).

L.

Bladz. 93. Het Rijm.

Over het Rijm in onze Nederduitsche Verzen, en over onze Nederduitsche Prosodie, verdient zeer gelezen te worden de Inleiding van H. VAN ALPHEN voor deszelfs Dichtkundige Verhandelingen. Ook zijn over het Rijm twee Prijsverhandelingen uitgegeven door het Leidsch Genootschap onder de zinspreuk: *Kunst wordt door arbeid verkregen*.

BOSSCHA.

Vergelijk voorts over het Rijm ADELUNG *über den Styl*, RAMMLER's *Batteux*, SULZER's *Theorie, Art. Reim*, ESCHENBURG, *Entwurf u. s. w.*, SCHÜTZE, *Versuch einer Theorie des Reims*, en laatstelijk in Duitschland *Grundzüge einer Theorie des Reims und der Gleichklänge mit besonderer Rücksicht auf Göthe. Ein Versuch von CASPAR POGGEL* (1836); voorts de Verhandelingen van de Heeren C. VAN ENGELEN en P. C. BAKKER, (beiden tegen het Rijmlooze in de Werken der Leydsche Maatsch., Deel IV en V), BILDERDIJK's *Verh. over de Versificatie*, WITSEN GEYSBEEK's *Rijmwoordenboek*, enz. enz.

Eenige voorname Vragen over het Rijm zijn de volgende: Wat is het Rijm? Wat geeft het woord *Rijm*

te kennen? Komt dit woord van *rij*, *rijen*, of waarvan anders? Welke is de oorsprong van het Rijm, en hoe is men op het denkbeeld van hetzelfde gekomen? Is het eene nabootsing der Echo? Wanneer en waar treft men het Rijm het eerst aan? Welke voorbeelden van rijmende dichtregelen vindt men hier en daar bij de Grieken en Romeinen, b. v. bij VIRGILIUS, OVIDIUS enz., en waarom schijnen de Ouden het Rijm over het algemeen niet gebezigd te hebben? Waardoor vertoont zich het Rijm meermalen in de Latijnsche Poëzij der Kerkvaders, en van wie ontleenden deze en voorts de nieuwere Europesche talen hetzelfde? Van de Arabieren, (gelijk velen willen) of van welke andere Volkeren, of onmiddellijk uit de zaak-zelve? Waardoor vond het Rijm in de nieuwere talen zulk een' algemeenen bijval? Hoe vertoont zich in de Middeleeuwen het Rijm in de Zuidelijke en Zuidwestelijke landen van Europa, als in Provence bij de Troubadours, in Spanje enz.? Vindt men het Rijm in de oudste voortbrengselen der Scandinavische en Duitsche Poëzij, en wat noemt men in die Poëzij de *Alliteratie*? In hoe ver verschillen Rijm en Alliteratie? Wat noemt men Assonancen, gelijk b. v. de Spanjaards nog veel in hunne Poëzij gebruiken? Hoe verdeelt men het Rijm? Wat zijn Mannelijke of staande, wat Vrouwelijke of slepende Rijmen, (*Rimes masculines et feminines*) en maken alle talen van beide soorten even veel gebruik? Wat trippelende Rijmen, of, zoo als de Italianen ze heeten, *versi sdruccioli*, dat is, glijdende verzen, b. v. *bloeiende* en *vloeiende*, gelijk GÖTHE in zijn *Faust* wel gebezigd heeft? Wat noemt men *rijke* Rijmen, (*des Rimes riches*) bij de Franschen zeer gebruikelijk, en zelfs voor fraai gehouden, bij ons ongeoorloofd? Wat zijn *Middenrijmen*? Wat *Tusschenrijmen*? Wat *Staartrijmen*? Wat *Overspringende Rijmen*? Welke is de meer-

dere of mindere vrijheid, die men zich in verschillende talen omtrent rijmende klanken veroorloofd? Durven wij b. v. sommige klanken rijmen laten, die men in Duitschland voor goede Rijmen houdt? Waardoor rijmen soms bij ons schijnbaar ongelijke klanken, b. v. *hart* op *werd*, *ontfermen* op *erbarmen*, en wéer niet *heid* op *tijd* enz.? Voor welke gebreken moet men zich in het rijmen bij ons in acht nemen? Welke kunstige soorten van Rijmen heeft men al zoo? Wat noemt men *Leverrijmen*, *Terzinen*, *Sonetrijmen*, *Ottave rime*? Welke voorbeelden van zonderlinge Rijmkunstjes vindt men bij de oud-Fransche *Troubadours* en *Trouvères*, de oud-Duitsche en Nederlandsche Minnezangers, Meesterzangers, Rederijkers, enz. enz.? Welke Rijmen komen bij de Arabieren en Perzianen voor in hunne korte Oden of zoogenaamde *Gazelen*, die nieuwere Duitschers, als RÜCKERT, PLATEN en anderen wel gepoogd hebben in het Hoogduitsch na te bootsen? Wat is tot voor-, wat tot nadeel van het Rijm te zeggen? In welke dichtsoorten doet hetzelfde eene fraaije uitwerking, en in welke andere is het of minder noodzakelijk, of soms zelfs der Poëzij schadelijk, en waardoor? Op welke woorden doet men in Verzen den Rijmklank met gepastheid, op welke andere met minder gepastheid vallen? *

---

* POGGEL in zijne hier boven aangehaalde *Théorie des Reims* heeft over deze Vraag scherpbinnige opmerkingen. In de overschoone Ballade van SCHILLER b. v., *Die Bürgerschaft*, (het bekende geval van *Damon* en *Pythias*) gispt hij in het eerste Couplet:

*Zu Dionys, dem Tyrannen schlich,
Möros, den Dolch im Gewande;
In schlugen die Häscher in Bande;
Was wolltest du mit dem Dolche? Sprich
(Entgegnet ihm finster der Wütherich) u. s. w.*

Wat valt over zoogenaamde Rijnwoordenboeken te zeggen, gelijk dat van RICHELET en lateren bij de Franschen, van HÜBNER, SCHÄFER en nog anderen bij de Duitschers, van den Heer WITSEN GEYSBEEK bij ons? Enz. Enz.

Ziedaar Vragen, (nog voor groote vermeerdering vatbaar) met wier beantwoording men een dik boek zou kunnen vullen. Wij voor ons, die in het eng bestek dezer Aanteekeningen de ellebogen naauw roeren kunnen, mogen die beantwoording zelfs niet met lossen vinger aanraken. Hoe veel volgende artikelen uit BLAIR roepen nog als met open keel om eenig bijvoetsel!

L.

---

den rijmklank *schlich* (ons *sloop*), als treffende te veel een onbeduidend woord. GÖTHE, in welken hij ook wéer in dat opzigt een *typus* van volmaaktheid zoekt, doet, zegt hij, zulk rijmen op onbeduidende woorden zelden. Ik laat de kritiek in hare waarde of onwaarde daar. Zeker zou de Man geen behagen vinden in de volgende regels uit den *Joseph in Egypte* van VONDEL:

. . . . Wou 't slechts gelukken, DAT
Hy 't een oor boodt en stondt, terwijl ick het DOORBOORDE
Met myn geslepe tongh, 'k zagh hoop geboren VOOR DE
Bedruckte en bleeke schim.

En toch zal ik om enkele zulke regels, in wier grilligheid-zelve eene zekere afwisseling ligt, en die ook door eene goede Declamatie verholpen kunnen worden, VONDEL niet barsch aanzien. Even min FOOT, als hij rijmt:

Men zegt, dat Pallas eenmaal DEUR
Haar kristallynen schilt,
't Wicht, dat de Werelt tilt,
Bezagh, bly aanlachte en voorts VEUR
Een zoete Godtheit hielt enz.

waarover echter de Heer VAN ALPHEN zich zeer ergert.

Bladz. 95. Engelsche Versificatie.

Over de verbetering, welke onze Nederduitsche *Versificatie* ondergaan heeft, hebben wij eene uitmuntende Verhandeling van P. HUIZINGA BAKKER, onder den titel van *Beschouwing van den trant onzer Nederduitsche Vaarzen*, te vinden in het Vijfde Deel der Werken van de Nederlandsche Maatschappij der Letterkunde.

BOSSCHA.

Van deze Verhandeling heb ik in de voorgaande Aantmelding gemaakt. Men voege er BILDERDIJK en de overige door mij aangetogene Schrijvers bij. — Ter uitbreiding van het door BLAIR gezegde over de Engelsche Versificatie, zal men in WARTON'S *History of the English Poëtry*, ELLIE'S *Historical Sketch of the rise and progress of the English Poëtry and language*, voor deszelfs *Specimens of the early English Poëts*, JOHNSON'S *Biographical and Critical Preface to his Collection of English Poëts*, WALLISIUS in zijne *Grammatica Anglica*, en soortgelijke Werken wel hulpmiddelen aantreffen.

L.

Bladz. 97. Herdersdicht.

Men zou hier beginnen kunnen met verschillende aanmerkingen te maken over verschillende soorten, waarin men de Dichtstukken verdeelen kan, b. v. over de verdeling in drie hoofdsorten, Lyrische, Epische, en Dramatische, die sommigen nog wéer tot twee brengen, de Epische namelijk en Dramatische. De eerste namelijk bevat dan al die soorten, waarin de Dichter-zelf spreekt, de tweede die, waarin hij anderen spreken doet. Wij moeten dit onderwerp echter korthedshalve on-aangeroerd laten, en in dezen tot VOSSIUS, HERMANN, SCHLEGEL, ENGEL, HERDER, ESCHENBURG, JEAN PAUL,

MAYER, en anderen verwijzende, zullen wij BLAIR maar eenvoudig volgen, en, zoo er tijd overschiet, aan het slot onzer Aant. nog met een enkel woord melding maken van die ondersoorten van Poëtische voortbrengselen, welke hij geheelenal heeft overgeslagen, als daar zijn b. v.: Het Puntdicht, de Fabel en Vertelling, het Zangspel of de Opera, de Cantate, de Romance en Balade, enz.

Over het Herdersdicht, waarover BLAIR van bl. 97 tot bl. 116 handelt, vergelijkte men RAMMLER's *Batteux*, SULZER's *Theorie*, FLORIAN, *Essai sur la Poésie Pastorale*, (voor zijne *Estelle*); HEYNE, *de Carmine Bucolico* (voor zijn' VIRGILIUS), MARMONTEL, *Poétique*, FRAGUIER, *Diss. sur l'Eclogue* (in de *Mémoires de l'Acad. des Inscript.*), ESCHENBURG, *Entwurf*, MAYER, *Theorie*, JEAN PAUL, *Vorschule*, en vele andere Buitenlandsche Schrijvers, terwijl men bij ons daarover raadplegen kan WELLEKENS, *Verh. over het Herdersdicht*, (die ook het Hoogelied onder die Poëzij brengt) KANTELAAR, *Verhandeling over het Herdersdicht*, (in de Werken der Holl. Maatsch. van fr. Kunst. en Wetensch.) KLEYN, *over het Herdersdicht*, (in de *Mnemosyne*) een paar aanmerkingen in de Voorrede mijner Vertaling der *Louize van voss*, en in het Opdragsvers voor dezelve aan den Heer SPANDAW, enz. enz. — Wij zullen hier slechts eenige losse opmerkingen over dit onderwerp bij het door BLAIR gezegde voegen.

Men kan de Herder-Poëzij of het Herdersdicht, of het Idyl (welk woord evenwel oorspronkelijk niets anders dan een klein beeld, schilderij of tafereeltje beteekent) in tweederlei zin nemen, in een' engeren, en in een' ruimeren. In den eersten is het die soort van Poëzij, waarin Herders, werkelijk. Herders zijnde, of ten minste Herders geheeten, sprekend en handelend worden Ingevoerd, 't zij dit meer episch of verhalender

wijze, 't zij meer dialogisch en dramatisch, dat is, bij wijze van zamenspraak en handeling tusschen de Herders, 't zij meer Lyrisch, of bij wijze eener bloote uitboezeming (gelijk b. v. in de vierde *Ecloga* van VIRGILIUS) plaats hebbe. In den ruimeren zin verstaat men door Herder - Poëzij en Idyllen allerlei Gedichten, waarin, om het dus te noemen, Herderlijk - eenvoudige, landelijke, aartsvaderlijke en gelukkige tooneelen beschreven worden, en de sprekende en handelende personen lieden zijn, wier natuurlijkheid iets nog van die der Herders en Landbewoners in het algemeen heeft. Zoo kan men de *Luisse* van VOSS en ook meer of min de *Hermann und Dorothea* van GÖTHE eene soort van Epische Idyllen heeten, wel in verschillende opzigten van een' geheel anderen aard, dan b. v. de Idyllen van THEOCRITUS, de *Bucolica* van VIRGILIUS, of den *Amintas* van TASSO enz., wel zonder eenige eigenlijk gezegde Herders of Herderinnen, maar toch karakters, zeden, plaatsbeschrijvingen en voorvallen bevattende, die ons de gelukkige onschuld en eenvoudigheid, zoo als wij ons die in de oude Herdertijden denken, en het aanminnige der land- en natuurtooneelen, welke Herders en Landlieden dagelijks voor oogen hebben, voor den geest roepen. Misschien is zelfs deze laatstgemelde halfslachtige soort van Herderpoëzij (of wil men ze, in tegenoverstelling van *stedelijke*, *landelijke* Poëzij heeten?) wel de gene, die het meest voor onzen tegenwoordigen toestand van Maatschappelijke beschaving, althans in het Noorden, geschikt is, en waarin de Poëzij het minst met de Werkelijkheid of het werkelijk bestaande in botsing geraakt. Herders toch, als bij THEOCRITUS, VIRGILIUS en GESSNER, en nog honderdmaal meer de zoodanige, die bij TASSO, GUARINI, FONTENELLE enz. voorkomen, zijn, wanneer wij ze ten minste bij onze plumpe Nederlandsche Schaapherders vergelijken, louter Poëtische droombeelden. Daarop slaan

de dichtregelen in het Opdragsvers aan den Heer SPANDAW, voor mijne Vertaling der *Louize van voss*, (eene Vertaling, altijd als de vrucht van een' nog jeugdigen leeftijd te beschouwen, en die ik tegenwoordig welligt op eene andere, wat minder verhollandschte leest schoeijen zoude):

*Moog' vrij 't besooverend gekuld
 Der Sicieljaansche Herdersfluit
 Aan Arethuses boord de luistrende Echo's stroomen;
 Moog' vrij de Mantuaansche zwaan
 Op Rome's trosschen stroom de vlerken klapp' rend slaan,
 En landelijke wijzen kwelen.
 Roem, Griek en Itaaljaan! roem uwer Dichtren lied,
 Het kittels Noordscher ooren niet,
 Die in dat godd'lijk schoon de waarheid niet ontdekken;
 Wie 's lieflijkst citerspel niet boeit,
 Als (dunks hun) 's dichtruur slechts voor hersenschimmen
 gloeit,
 En bloot Verbeeldingspel bewondering moet wekken.*

Men gelieve met het hier gezongene datgeen wat BLAIR bl. 208 over de noodzakelijkheid, om de grenzen der Herderpoëzij wat uit te zetten, aanmerkt, in verband te brengen. Mijns bedunkens prijst hij daar, zonder ze gekend te hebben, juist Idyllen in den trant der *Louise* en der *Hermann und Dorothea*, die welligt nog meer in zijn' geest zouden vallen dan die van GESSNER.

L.

Bladz. 101. Plaats uit de eerste *Ecloga* van VIRGILIUS.

Deze plaats wordt door VONDEL aldus vertaald:

*δ, Hoe geluckigh zijt gy in uwe oude dagen ,
 Die u aen uwe beeck en uw gewijde bron ,
 In koele schaduw mooght verquicken , vry van zon !
 Uw nabuurs heininge van blijde wilgenboomen ,
 Waer naet de byen zelfs van Hyble om bloeisel komen ,
 Zal menigmael u hier , al brommende , in den slaep
 Betoveren. — Hier zal de boomgaertsnoeters -knaap
 U , onder eene rots , met zang en spel vermaecken
 Zoo luide dat het klincke ; en ondertusschen staecken
 De tortels op den olm , de ringelduif en krack
 Uw tijdverdrijf , 't gekor op boom , noch groenen tack.*

(Alexandrijnsche verzen van eene zeer schoone Versificatie en van eene allergelukkigste Caesuur en Rhythmus!).

Zie hier voorts, ten dienste van den in het Grieksch onkundigen Lezer, meer of min, en voor zoo ver de onzekere beteekenis van sommige woorden toelaat, den zin der dichtregelen van THEOCRITUS, door BLAIR bl. 103 aangehaald: „Wij vlijdden ons opgeruimd op de hooge beddingen van zachten Lentiscus tusschen jonggesnoeide wijnranken ter neder. Vele Populieren en Olmen wiegden ons boven het hoofd. In de buurt murmelde eene heilige bron uit een aan de Nymfen gewijd rotshol ten voorschijn. De van hitte lustige krekels tjilpten om het ljerigst in de schaduwrijke bosschaadje, terwijl van verre in de dikke ruigte der doornenstruiken de nachtegaal kweelde, distel- en goudvink zongen en de tortel kirde. Geelkleurige bijen fladderden her- en derwaarts rondom de levende wateren. Alles ademde de geuren van den vruchtbaren Zomer en die van den Herfst tevens; wilde peren en appelen rolden in menigte voor onze voeten en ter zijde van ons, en de takken des pruimebooms bogen onder den last hunner vruchten ter aarde.”

Voorts luidt de plaats uit de negende *Ecloga* van VIRGILIUS, op bl. 103 door BLAIR aangehaald, bij VONDEL:

. . . . . *Hier zijn wy nu geraecks*
Ten halven wege, daer BIANORS graf genaecks,
Nu, MERIS! nu met lust gezongen aen die zijden,
Daer huisliën, even drock, de dicke tacken snyden.

En die uit de tweede *Ecloga*, op dezelfde bladz., wordt door VONDEL aldus vertaald:

. . . . . *hy quam geduurigh aen*
In schaduw van den beuck, zoo hoog als dicht van blaën,
Dit onbeslepen liet met yver, doch verloren,
Uitstrojen voor geberghste en bosschen zonder ooren.

Regels, die het Latijn beter uitdrukken, dan een onkundige bij den eersten oogopslag wel zou denken. — Van de verzen van VIRGILIUS (in de door BLAIR op bl. 107 aangehaalde regels) heeft VONDEL de volgende, wat stijve en verwarde vertolking gegeven:

Ik zagh u (toen gy nog een meisje waart, in 't bloeien
Van uwe jonkheit, daer ons hofstee stont, in 't groeien,
Met uwe Moeder, als ick u, haer liefste kroost,
Eens ommeleide) zelf den appel, die zoo bloost,
Afplucken, en kon toen, schier dertien jaer, de bladen
En telgh bereicken. * Ick u zijnde stont beladen,
Sloegh haest aen 't quynen, flux vervoert op minnepaën.

---

* TASSO heeft dien schilderachtigen trek van het bereiken der boomen in zijn' *Amtias* nagevolgd:

Ik, zijnde een kleine knaap in mijne tēerste dāgen,
Die nauylks kon met myne kinderhand
Het ooft bereiken van de jonge boomen
En takken, hellende naar 't zand.

(Naar de Vertaling van WELLEKENS.)

De Latijnsche dichtregel van VIRGILIUS op bl. 106:

Et fugit ad salices et se cupit ante videri.

beteekent: „En Galatea (na te weten haren Minnaar met een' appel geworpen te hebben) loopt thans zich verschuilen in het wilggebladerte, maar wenscht toch vooral eerst van hem gezien te worden.” Koketterij, met een enkel woord door den Dichter fijn aangeduid! POPE's door BLAIR vermelde waterige uitbreiding dier plaats, luidt in het Hollandsch: „De dartele *Sylvia* trippelt voort langs het gebladerte; zij loopt en loopt, maar hoopt toch, dat zij niet ongezien loopt, en zij werpt intusschen haren vervolger een' vriendelijken lonk toe. Welk een groot verschil tusschen hare oogen en voeten.” — Zeker, geëerde POPE! dit uw laatste toevoegsel is kouder dan het ijs van *Nova-Sembla*.

L.

Bladz. 109. THEOCRITUS enz.

Over THEOCRITUS, VIRGILIUS, MOSCHUS en BION, van wie BLAIR op bl. 109 spreekt, vergelijkte men VOSS, HEYNE, FRAGUIER, FINKENSTEIN (*Arthusa oder die Bukolischen Dichter des Alterthums*), MANZO, *Charakteristik des Theokrit*, WELLEKENS, KANTELAAR, en andere Schrijvers over het Herdersdicht, hier boven aangehaald. BILDERDIJK heeft bij ons op zijne vrije wijze eenige Idyllen van THEOCRITUS vertaald, als *Polyfeem*, *Hercules in de wieg*, (een meesterstuk van krachtig Hollandsch, vol klanknaboetsing, of wat de Franschen *Harmonie imitative* noemen) *de Veehoeders*, enz. Uit de Romeinsche Letterkunde onder de Keizers heeft men nog *Eclogae* van NEMESIANUS en CALPURNIUS, twee Herderdichters, die den trant van VIRGILIUS hebben nagebootst, en over

welke men ESCHENBURG en anderen raadplege. Onder de nieuw-Latijnsche Dichters van Herders- en Visscherszangen komt, behalve SANNAZARIUS, wiens *Arcadia* door WELLEKENS in het Hollandsch vertaald is, ook VIDA en RABIN in aanmerking. Van 's gelijken onze BROEKHUYZEN en anderen. Wil men een' Hollandschen Visscherszang, in den trant van SANNAZARIUS, men leze het vers van BILDERDIJK, *De Visschers gesteld (Nieuwe Mengelingen, II)*. De aanvang hier tot afwisseling!

*Twee grijsaarts, van de jeugd ter vischvangs opgebracht,
Die in 't gevlochten dak by stormende omveersnacht,
Hun dorre legerkoets van wier en bladen spreidden,
En lenende aan den wand den morgenstond verbeidden,
Begonnen, half in slaap, dit droomig bedgesprek.
Rondom hen op den grond van 't enge slaapvertrek
Lag al het tuig dooreen, waarmêe hun vlijt zich voedde,
Als zeshorf, schakelnet, en riet en angelroede,
Met koord en garen, grom en zeegras, boei en fuik,
En oude vleesschuit, lek en niet meer van gebruik enz. enz.*

Dit is aardig geschilderd en mag een tafereeltje in den trant van OSTADE of TENIERS heeten! — WELLEKENS neemt in zijne Verhandeling de Visscherszangen (door BLAIR gewraakt) tegen FONTENELLE zeer in zijne bescherming.

L.

Bladz. III. GESSNER.

Het oordeel van BLAIR, op bl. III, over den Zwitserschen Idyllen-Dichter GESSNER, luidt vrij wat gunstiger dan dat van onzen zoo even gemelden BILDERDIJK, die, meen ik, GESSNER ergens met den titel van den laffen bestempelt. Trouwens, het is eene kritiek, vermoedelijk uit 's beroemden Dichters slechten onderbuik opgeweld,

en te zelfder kwader ure dat hij tegen KLOPSTOCK'S droomgebrul, HALLER'S laf gezwets, en den mesthoop van SCHILLER uitvaart. — GESSNER, voor het overige, is, sedert den tijd van VOSS en GÖTHE, bij de Duitschers niet in prijs gerezen, hoezeer men hem altijd nog hoogschat. De *Louize* en de *Herman en Dorothea* toch zijn, gelijk wij reeds te kennen gaven, eene soort van Idyllische Pëezij, meer in den geest van onzen tegenwoordigen maatschappelijken toestand vallende. Aan welke dier beide Gedichten den voorrang te geven, zou ik schier niet weten. Beiden hebben groote verdiensten. De *Louize* intusschen is van inhoud meer Prozaïsch, van Stijl meer Poëtisch en weidsch. Daarentegen is de *Herman en Dorothea* Poëtischer, Epischer en Romanesker van vinding en voorvallen, maar min zwierig van Stijl. Vergelijkingen b. v., zoo uitvoerig als in de *Louize* wel voorkomen, en als ik er bl. 69 der Aant. op het Tweede Deel eene heb aangehaald, zal men, geloof ik, bij GÖTHE niet aantreffen. Is dit in GÖTHE een gebrek, of eene deugd? Ik geloof, dat ik het voor het eerste hield, toen ik jonger was, voor het laatste, nu ik ouder ben geworden. WILLEM VON HUMBOLDT, de kortelings overleden Broeder van den beroemden Reiziger ALEXANDER VON HUMBOLDT, heeft een geheel werkje geschreven om de schoonheden der *Hermann und Dorothea* in het licht te stellen, of om dat Dichtstuk *zu beleuchten*, gelijk de Hoogduitschers het uitdrukken. Bij ons heeft men den Homerischen toon van beide de gemelde Deutsche Gedichten wel eens aangetast. Maar heeft THEOCRITUS niet in dezelfde versmaat als HOMERUS geschreven? En wat de aan den Ionischen Zanger nagebootste spreekwijzen betreft, als b. v.:

Und es sagte darauf der ehrwürdige Pfarrer von Grünau.

dit zijn navolgingen van hetgeen aan HOMERUS niet als deftig Heldendichter (wiens toon het zeker dwaas ware in voorvallen des dagelijkschen levens te willen naâpen) maar als eenvoudig, aartsvaderlijk, naïef Dichter eigen is, navolgingen, die juist strekken om ook aan de *Luisse* en de *Hermann und Dorothea* die naïfheid en, mag ik het zoo noemen, patriarchale ouderwetschheid bij te zetten, welke, mijns inziens, vooral niet hunne minste verdiensten zijn, en die het eerste gedicht tot tien en twaalf malen hebben doen herdrukken. Dat eene *Française* als MEVROUW VAN STAEL, in het Eerste Deel van haar Werk *de l'Allemagne*, het Gedicht van VOSS wat boersch en *kleinsteedsch* vindt, bewijst niet veel meer tegen hetzelfde dan het tegen de stukken der Hollandsche Schilderschool bewijst, dat sommige Veritaliaanschte Kunstkenners de Stillevenen, Boerekermissen en wat dies meer zij dier school niet genoeg verheven vinden om onder aesthetische kunstvoortbrengelen gerangschikt te worden. De Kunst veredelt alles. Ook is het leven van een' Dorpspredikant en zijn gezin, of dat van de eerzame Burgers eener kleine Stad (zoo als zij in de *Hermann und Dorothea* geschilderd worden) al ligtelijk even Poëtisch en waardig bezongen te worden, als de werkzaamheden en gesprekken van een' hoop Herders. Maar de Franschen lagchen zoo ras zij maar het woord Apotheker hooren. En dat komt bij GÖTTE telkens voor. B. v.:

Schwerlich, versetzte darauf der Apotheker mit Nachdruck:

u. s. w.

De Duitsche Letterkunde is zeer rijk in Idyllische voortbrengselen van verschillenden aard, en deze soort van Poezij komt ook uitnemend met het karakter der

Natie overeen. Behalve de *Louise* heeft men van Voss ook nog allerliefste kortere Idyllen, meer bepaaldelijk Herder- of Boerenpoëzij, en voor een deel geschreven in den Platduitschen, met onze taal zoo naauw vermaagschapten tongval. Voss tokkelt waarlijk niet met plumpe boerevingeren de snaren, gelijk de scherpe MENZEL hem wel verweten heeft. Met veel meer regt noemt JEAN PAUL hem en THEOCRITUS de Dioskuren van het Idyl. — Ook van KLEIST, BLUM, SCHMIDT, NEUFFER, BRONNER, PICHLER, EBERHARDT, (van wien het in het Latijn vertaalde Gedicht is: *Hännchen und ihre Küchlein*) en meer anderen heeft men Gedichten, tot de Herder-, Visscher- of soortgelijke Poëzij behoorende, en waarvan men bij MAIER, ESCHENBURG, BOUTERWEK, RINNE, Inleiding voor zijne *Deutsche Grammatik* (1836), en een aantal soortgelijke Schrijvers meerder of minder melding kan gemaakt vinden. HEBBEL's Gedichten, in den naiven Allemannischen of Opperduitschen tongval, moeten hier ook niet vergeten worden. Ze zijn Idyllisch en, mag ik het zoo eens uitdrukken, van den frisschen adem des lands en des onschuldigen landlevens doorbalsemd. Zoo b. v. het Gesprek tusschen een Boer en zijn Zoontje over de Vergankelijkheid:

*Fast allmol, Aetti, wenn mer's Röttler Schloss
So vor dem Auge stoht, se denki drän,
Übs üsem Hus echt au e mol so goht. u. s. w. **

L.

---

* d. i. letterlijk: „Schier altijd, Vader, als mij het Röttler Slot (eene ruïne) zoo voor de oogen staat, zoo denk ik er aan, of het ons huis ook eens zoo gaan zal.” De Allemannische of Zwavische tongval heeft iets zeer naiëfs en trouwhartigs. Vergelijk andere voorbeelden van

Bladz. 112. Engelsche Herderpoëzij.

Over de Engelsche Herderdichters PHILIPS, POPE, GAY, SHENSTONE en RAMSAY, van welke BLAIR bl. 111 en verv. spreekt, vergelijkte men JOHNSON, WARTON (*History of the English Poetry*), BOUTERWEEK (*Geschichte der Englischen Poësie und Beredsamkeit*), ESCHENBURG (*Entwurf*), den Heer VAN KAMPEN, en anderen. Uit vroeger tijd heeft men ook eenige Herdergedichten van SPENSER, COLLINS, en anderen, en in den onzen heeft het meer of min Idyllisch Gedicht *de Pachtersknecht of Knaap*, (*the Farmers Boy*) van ROBERT BLOOMFIELD veel opgang gemaakt. Men zie over die Dichter (eerst boereknecht, daarna schoenmaker van ambacht) het *Handbuch der Englischen Sprache und Litteratur* van NOLTE en IDELER. Ook de zoo dichterlijke Schotsche Landman BURNS, die, even als RAMSAY, (van wien BLAIR, bl. 115) in het Schotsch-Boersch gedicht heeft, lokt uit zijne Citer vele landelijke toonen. Herderdichters, in den engeren zin des woords, kunnen beide echter zoo zeer niet geheeten worden. Beiden zijn voortreffelijke Schilders van land- en natuur:oneelen, en van de gewaarwordingen daardoor opgewekt. En op dien lof kunnen WORDSWORTH en andere zoogenaamde *Poëts of the Lake* van den jongsten tijd ook aanspraak maken.

L.

Bladz. 115. Plaats uit den *Amintas* van TASSO.

Ik zal, ten dienste der Lezers, die geen Italiaansch verstaan, hier de door BLAIR aangehaalde en met regt verdedigde rijmlooze Verzen van TASSO in Proza vertalen.

---

denzelven in mijne *Reis naar Baden*, Gron. bij OOMEKENS, 1834.

In rijm, maar wat meer vrij, vindt men ze bij *WELKENS*. „Thans, om u de waarheid te zeggen, ben ik het met mij-zelfen niet regt meer eens, of ik *Sylvia* voor even eenvoudigjes in hare handelingen moet houden, als zij het schijnt in hare woorden. Gisteren toch zag ik iets, dat mij in dezen twijfelachtig maakte. Ik vond haar namelijk ginds bij de Stad in die groote beemden, te midden van welke op eene der waterplassen in dezelve een eilandje ligt, en op dat eilandje een heldere en kalme vijver. Ik vond haar daar geheel verdiept in de bezigheid om, zoo mij dacht, zich in het water te spiegelen, en hetzelfde telkens te raadplegen, hoe zij heure haren op het voorhoofd schikken moest, en over die haarlokken haar' sluijer, en op dien sluijer de bloemen, die zij in haar' schoot had. Onophoudelijk greep zij hierbij nu eens een liguster, dan eene roos op, en paste dezelve aan haar' schoonen, blanken hals en inkarnaten wangen, en zij monsterde de kleuren tegen elkander, en dan, als juichte zij in hare zegepraal, blonk op haar gelaat een lach, die te zeggen scheen: toch win ik (ô bloemen) het u af, en ik draag u niet om mij tot tooi te dienen, maar ik draag u blootelijk opdat gij u schamen zoudt, daar elk zien kan, hoezeer gij voor mij moet onderdoen. Terwijl zij intusschen zich opschikte en spiegelde, sloeg zij hare oogen toevallig zijdelings en merkte, dat ik mij in hare nabijheid bevond. Plotselijk rees zij schaamrood op en liet de bloemen vallen. En hoe meer ik over haar blozen lachte, des te schaamrooder werd zij over dit lagchen.”

Hoe konden de Kunstregters toch in hun hoofd krijgen om den armen *TASSO* voor die plaats de plak te geven! — Over den *Aminta* van dien Dichter, den *Pastor Fido* van *BATTISTA GUARINI*, verschillende Herderspelen (*Pastorale Drama's*) en Herdersdichten van *SANNAZARIO*, ME-

TASTASIO, den Graaf BUONARELLI, CONTARINI, ALAMANNI, MANFREDI, VICINI, en anderen, die misschien wel een paar honderd Herder- en Visschersdichten vervaardigd hebben, raadplege de geëerde Lezer BOUTERWEK, *Geschichte der Italienischen Poësie und Beredtsamkeit*, SIMONDE DE SISMONDI, *Histoire de la Littérature du Midi de l'Europe*, GENTHE, *Handbuch der Italienischen Literatur*, NOLTE's en IDELER's *Handbuch*, ESCHENBURG, *Entwurf u. s. w.*, ESCHENBURG, *Beyspielsammlung*, WELLEKENS, (de Hollandische Vertaler in rijm van den *Amintas*) *Verhandeling over het Herdersdicht*, KANTELAAR, *Verhandeling over hetzelfde onderwerp*, die de Italiaansche *Herderspelen* niet tot het *eigenlijk gezegde* Herdersdicht wil gebragt hebben, zoo min als b. v. *Herderromans* in den trant der *Pastoralia* van LONGUS, der *Arcadia* van SANNAZARIUS, LOPE DE VEGA en SIDNEY, (voeg er die van ONZEN HEEMSKERK bij) de *Diana* van MONTEMAJOR, *Galathea* van CERVANTES, *Daphnis* van GESSNER, enz. Vergelijk echter het onderscheid, door ons hier boven tusschen Herderpoëzij in den engeren en ruimeren zin gemaakt. — Konden wij ons in deze Aanteekeningen wat ruimer bewegen, zouden wij ook spreken van de Fransche Herderdichters, als daar zijn, RONSARD, RACAN, FONTENELLE, DE SEGRAIS, *Mad. DESHOUILÈRES*, GRESSET, LEONARD, (in eene Noot door den Heer BOSSCHA even genoemd) BERQUIN, FLORIAN, (wiehs *Estelle* eene soort van Herderroman in Proza is) en dergelijken, van allen welke BLAIR met geene syllabe melding maakt. Thans kunnen wij niets anders doen dan tot de aangehaalde Schrijvers over het Herdersdicht verwijzen, waarbij men LEVIZAC, *Cours de Littérature Française*, *Leçons de Littérature et de Morale* van NOËL en DELAPLACE enz. enz. voegen kan. Eene zoo hoofdsche Letterkunde, als de Fransche voorheen was, kon echter geen' geschikten bodem opleveren voor de teelt eener

Poëzij, die zonder eenvoudigheid en natuurlijkheid niet regt bestaan kan, en wier beeld door BOILEAU in de bekende Vergelijking uit zijne *Art Poétique* :

Telle qu'une Bergère aux plus beaux jours de fête etc.

misschien beter geschilderd, dan die Poëzij-zelve door de Fransche Dichters verwezenlijkt is.

Een woord nog over het eene en andere, dat ons Land in het Idyllische vak heeft voortgebracht! Vóór de zeventiende eeuw weet ik niet, of wij iets van dien aard aan te wijzen hebben. Uit het begin dier eeuw echter hebben wij een Herderspel (in Italiaanschen trant met reijen en verderen toestel) van HOOFT, namelijk zijne *Granida*, waaruit menig een zich het regt zangerige lied:

*Het vinnig stralen van de zon
Ontschuil ik in 's bosschaadje enz.*

benevens den bekoorlijken reizang:

Gij, Nimsfen, pril en lodderzoet enz.

herinneren zal, en die het in Italië gevormde vernuft van HOOFT niet onwaardig is. Voeg hier uit dien tijd de *Galatée* of Herdersklagt van CATS bij, dat een juweel van naïve, zoetvloeiende Poëzij, en, wat meer zegt, een echt oud-Hollandsch herderlijk en landelijk tafereel is. Hier spreekt en klaagt op de natuurlijkste wijze een Hollandsch, of, zoo men wil, Zeeuwsch Landman, hier worden Hollandsche natuurtooneelen, Hollandsche landvermaken, Hollandsche boerezededen geschilderd; kortom, zoo echt-Duitsch, als b. v. de *Louise* van VOSS is, zoo echt-Hollandsch is de *Galatée* van CATS, hoezeer nu voor het

overige beide Gedichten in aanleg en vorm niets met elkander gemeen hebben, en de *Galatée* meer regtstreeks Herderpoëzij is. De *Arkadia* van HEEMSKERK, half en half een Herderroman in Proza, heeft ook die karakteristieke oud-Hollandsche, gansch niet onbehagelijke kleur. Of men met WELLEKENS VONDEL's Tooneelstuk *Joseph in Doshan*, een Herderspel kunne noemen, laat ik in het midden. Zijn Allegorisch Landspel *de Leeuwendalers* laat zich echter tot de Herderpoëzij in haar' ruimsten zin wel brengen. Andere stukken van HOOFT, CATS en VONDEL ga ik kortheidshalve voorbij. STARTER (omstreeks 1620 de lier tokkelend), BEETS, KRUL, BROEKHUIZEN, en anderen uit die eeuw, hebben ook op verschillenden trant en met meerder of minder geluk Herderstoffen poëtisch behandeld. Zoo ook de Deventersche Predikant MOONEN, die verscheiden Geestelijke Herderszangen gemaakt heeft, waarin hij op het bedrijf des Messias zinspeelt, gelijk men voorheen in vrome onschuld geloofde, dat de Herderpoëzij des Hoogelieds eene Allegorie der toekomstige vereeniging van CHRISTUS met zijne Bruid, de Kerk was. ANTONIDES, VISSCHER, SCHERMER, CATHARINE LES-CAILLE, LANGENDIJK, VLAMING, WELLEKENS, (de Vertaler van den *Amintas*, van de *Arcadia* van SANNAZARIUS, en Schrijver der *Verhandeling over het Herdersdicht*) hebben ook de Herderlijke Muze niet vruchteloos aangeroepen. Men zie over hunne en meer anderer verdiensten de schriften van de Heeren DE VRIES, SIEGENBEEK, WITSEN GEYSBEEK, DE CLERCQ, VAN KAMPEN, enz. enz. Bij BILDERDIJK, TOLLENS en andere Dichters van onzen tijd, kan men ook Herders- en Visscherszangen, of eenigzins soortgelijke Idyllische Gedichten aantreffen. Zie b. v. TOLLENS Minnezangen en Idyllen; en zoo heeft LOOSJES in zijn *Menalkas* en *Roosje* Herderdichten of Herderverhalen in Proza geleverd, gelijk GESSNER en FLORIAN ook

gedaan hebben. Jufvrouw post heeft in haar echt Geldersch boek *het Land* hier en daar zeer Idyllische en Arkadische tooneelen geschilderd. Deze bevallige Schrijfster verdiende nog wel eens eene uitvoeriger lofrede. De *Vorstin in het dorp* van den geestigen STARING heeft ook iets Idyllisch. Zoo ook de allerliefste *Gouden Bruiloft* van W. MESSCHERT, de bekende Dichtstukken van IMMERZEEL, TEN HOET en anderen . . . .

Maar genoeg! Laat ons het Herdersdicht vaarwel zeggen! Wij hebben er voor het bestek dezer Aanteekeningen al meer dan te lang bij stil gestaan.

L.

Bladz. 116. Lierdicht.

Hetgeen BLAIR over het Lierdicht (waarvan de Lierzang of Ode eene hoofdsoort is) aanstipt, is zeer gepast, maar zoude voor veel uitbreiding vatbaar zijn. Eene volledige Verhandeling over het Lierdicht of de Lyrische Poëzij zou men in vijf Hoofdstukken verdeelen kunnen: 1) over het Lierdicht in het algemeen, deszelfs naams-oorsprong, geaardheid, en verschil van andere Poëzij; 2) over de onderscheidene soorten van het Lierdicht; 3) over de eigenschappen en deugden, die zoo het Lierdicht in het algemeen, als deszelfs verschillende soorten hebben moeten; 4) over de gebreken, die aan dit slag van Poëzij ligt eigen zijn kunnen; 5) over de Geschiedenis van het Lierdicht en de voornaamste Lierdichters van vroeger en later tijd.

Wat N°. 1 betreft, hier diende aangewezen, wat het Lierdicht oudtijds en wat het thans is, welke de kenmerken zijn, die het van de Epische en Dramatische Poëzij (met welke het de drie Hoofdgeslachten van Poëzij uitmaakt) onderscheiden, hoe vooral het Lierdicht de uitdrukking is van het Gevoel, en wel van het onmid-

dellijk subjectief gevoel des Dichters - zelve; wat de naam Lierdicht eigenlijk aanduidt, en wat men door het woord *Ode* verstaan moet; of Lierzang en Ode in het Sprakgebruik van elkander verschillen; wat het woord Lied betekene; welke al zoo de onderwerpen zijn, die de stoffe van het Lierdicht kunnen uitmaken, en welke deszelfs vorm; welke de bronnen zijn van het Lierdicht, enz. enz. — In No. 2 zou men te handelen hebben over de verdeeling van het Lierdicht in verschillende soorten, en welke de grond zij dier verdeeling; of die grond gezocht kan worden 1) in den verschillende aard van de door den Lierdichter bezongene stoffe; 2) in den verschillende vorm, dien het Lierdicht kan aannemen; 3) in den verschillende subjectieven aard des Lierdichters - zelve, dan wel in dit eene en andere te zamen. Men kan voorts over eene tegenwoordig vrij algemeen aangenomene Hoofdverdeeling des Lierdichts handelen, namelijk 1) over die in de Ode; 2) in het Lied, en vervolgens over de Onderverdeelingen dier Hoofdverdeeling, als a) over de Hymnen en Lofzangen, en de daarmede vermaagschapte Dithyramben; b) over de Helden - Oden of Heroïsche Oden; c) over de Wijsgeerige en Zedekundige of in het algemeen meer Didaktische Oden, 't zij nu dat ze Philosophisch, of Satyrisch zijn; d) over gemengde soorten van Oden en Lierdichten, b. v. die half Episch, of wel half Dramatisch, half Lyrisch zijn, en waaraan zich Gelegenheidsverzen enz. sluiten; e) over Lieder van verschillende aard, als Kerklieder, Volkslieder, Gezelschapslieder, Minnelieder, Drinkliedlied enz. enz. — Het derde Hoofdstuk over de Hoofdeigenschappen en Deugden des Lierdichts diende te bevatten het betoog, dat die eigenschappen en vereischen betrekking hebben of tot den Lierdichter - zelve, of tot zijne stoffe, of tot zijn' vorm en voordragt, en

dat dezelve naar de verschillende soorten van het Lierdicht meér of min van verschillenden aard zijn, met name evenwel in de hooge Ode en in het Lied; dat b. v. in den Odendichter - zelve vooral Gevoel, Hartstogtelijkheid en Verbeeldingskracht heerschen moeten, want dat, ofschoon dit de vereischten van elk Dichter zijn, zij toch vooral van den Lierdichter gevorderd worden; — dat de stoffe gepastheid en waardigheid moet hebben, 't zij die waardigheid regtstreeks uit die stoffe - zelve voortspruite, hetzij uit de denkbeelden, die de Dichter er mede heeft weten te verbinden, gelijk b. v. PINDARUS, HORATIUS en KLOPSTOCK onderwerpen, op zich - zelf nietig, indiervoege veredeld hebben; dat vooral in de hooge Ode (als de *Hymnus* en Heldenode) Verhevenheid, Kracht en Stoutheid onmisbare eigenschappen zijn; dat in de Overgangen der denkbeelden iets verrassends moet heerschen, maar dat tevens in die overgangen, hoe onzichtbaar en schijnbaar verward soms, Zamenhang en Éénheid noodzakelijk zijn; dat in Vorm, Voordragt en Stijl korthed en nadruk vereischt worden, want dat ellenlange Lierzangen een onding zijn; dat het laatste ook geldt van het meer eigenlijk gezegde Lied, waarin voor het overige niet zoo zeer het Verhevene, als wel het Schoone en Bevallige de hoofdrol speelt, en Gevoel en Hartstogtelijkheid bij den Dichter wat anders gewijzigd worden; dat het Lied populariteit, gemakkelijkerheid en zoetvloeiendheid noodig heeft, maar dat, naar de verschillende soorten van Liederen, deszelfs eigenschappen en deugden nog al van verschillenden aard kunnen zijn (waarbij men dan de onderscheidene, zoo even opgenoemde soorten van Liederen doorloopen moet). Ten slotte kan men in dit Hoofdstuk handelen over de Versmaten, die voor het Lierdicht het geschiktst zijn, en hierbij over het gansch niet ongepaste van het Rijmlooze in de hooge Ode, maar het ongepaste van hetzelfde in

het Lied. In het Vierde Hoofdstuk over de gebreken, die het ligtst aan het Lierdicht eigen zijn kunnen, en zulks juist door het bejag van deszelfs deugden, handelen over het gezwollene en bombastische, uit overdrevene zucht tot het verhevene, over het bulderende en tierende, uit het najagen van gevoel en hartstogtelijkheid, over het duistere, harde en gewrongene, uit het streven naar korthed, over het platte en lage (in het Lied vooral) uit zucht tot populariteit voorspruitende. In het Hoofdstuk eindelijk over de Geschiedenis van het Lierdicht, behoort de beschouwing der lotgevallen van het Lierdicht, en de opgave en toetsing der voornaamste Lierdichters van vroeger en later tijd. Hierbij komen vooral in aanmerking 1) de Dichters der gewijde Oudheid; 2) die der Grieken en Romeinen; 3) die der Middeleeuwen; 4) die der Volkeren van later eeuw, als b. v. Italianen, Spanjaards, Franschen, Engelschen, Duitschers, Nederlanders, enz. enz.

Men vergelijke hier VOSSIUS, *Institutiones Poëticae*, RAMMLER's *Batteux*, CURTIUS, *Verhand. over het wezen der Dichtkunst*, MARMONTEL, *Poétique Française*, ROLLIN, *Traité des Études*, BOILEAU, *Art Poétique*, SULZER, *Theorie*, MAIER, BOUTERWEK, *Aesthetik*, JEAN PAUL, *Vorschule der Aesthetik*, ESCHENBURG, en soortgelijke Schrijvers.

L.

Bladz. 118. Heilige Liederen of Lofzangen ter eere van God of op eenig Godsdienstig onderwerp.

Men kan, gelijk wij zeiden, het Lierdicht over het algemeen verdeelen in de Ode, ook wel de Lierzang geheeten, (schoon men in het gewone gebruik door Ode dikwerf den Lierzang bij uitnemendheid of van de verhevenste soort verstaat) en in het Lied. Van de Ode is de *Hymnus* of *Paeen* ter eere der Godheid almede de

hoogste soort. En deze *Hymnen* of Lofzangen zijn van tweederlei aard, Gewijde of Ongewijde, of wil men liever, Christelijke en Heidensche. De eerste bevatten den lof van hetgeen wij als Christenen, of ook maar bloot als verchristelijkte Wijsgeeren, de ware Godheid en derzelve Hemelsche Dienaren heeten, de tweede prijst de valsche Goden. Onder de Christelijke en Vóórchristelijke Hymnen en Lierzangen moet men een aantal stukken der Heilige Schrift brengen, b. v. het verheven en stout dichtelijk Lofgezag van MOZES na den doortogt der Israëlitzen door de roode zee, en na de vernietiging van PHARAO en zijn heir, het lied van DEBORA, een groot aantal Psalmen, verschillende Lofzangen uit de Profeten, den Lofzang van SIMEON en dergelijke, waarover men LOWTH (*de Sacra Poësi Hebr.*), HERDER (*Geist der Hebr. Poësie*), ROLLIN (*Traité des Études*), MUNTINGHE, VAN DER PALM, BLAIR-zelven en vele andere Schrijvers raadplegen kan. Tot zulke Gewijde Lofzangen en Godsdienstige Oden behooren ook verscheidene Latijnsche Hymnen uit de vroegere en latere Christelijke Kerk: b. v. het *Te Deum*; het *Requiem* enz. Ook de Latijnsche Hymnen van PRUDENTIUS. * Voeg er verschillende Oden

---

* In de Latijnsche Gedichten van HUGO GROTIUS, (Gedichten vol hooge Poëzij, en vol geest en verwonderlijk groot vernuft tevens) heeft men hier en daar ook stukken, die onder de gewijde Oden en Hymnen gebragt kunnen worden, b. v. in het eerste boek der *Sylvae* het gedicht aan CHRISTUS, luidende:

Christe, caput rerum, vitae melioris origo etc.

waarvan de maat echter niet Lyrisch is, welk laatste wel het geval is in het gebed tot CHRISTUS om wapenstilstand, eene zeer stoute, verhevene Ode, beginnende:

van nieuwere Dichters bij, als bij ons van VONDEL (in sommige Reijen b. v. uit zijn' *Lucifer* enz. *), FEITH,

Christe, quem cunis puerum jacentem etc.

Vergelijk hier ook deze en gene Reijen in zijn' *Christus patiens en Adam exul*. HUIG DE GROOT, als Dichter, ja, zeer groot Dichter, verdiende wel eens eene geheele afzonderlijke beschouwing.

* Een ware Hymnus of Lofzang op de Godheid is b. v. de bekende overschoone Rei van Engelen in VONDELS *Lucifer*:

Wie is het, die zoo hoog gezeten enz.

met den Tegenzang:

Dat 's Godt enz.

en den Toezang:

*Heiligh, heiligh, noch eens heiligh!
Driemaal heiligh! eer zy Godt!
Buiten Godt is 't nergens veiligh,
Heiligh is het hoog gebods.*

Zoo is de Rei van Klarissen in den *Gijsbrecht van Amstel* eene roerende elegische Hymne op den Kersnacht en den Kindermoord te *Bethlehem*:

o Kersnacht, schooner dan de dagen enz.

Zijne *Koninglyke harp* is een schoone Lofzang ter eere van een' der voornaamste personen der Heilige Schrift, DAVID namelijk, of liever ter eere van DAVIDS godgewijfd dichtvermogen:

Wie Davids harp wil steeken naer de kroon enz.

en het treffend slot:

BILDERDIJK en anderen, bij de Duitschers vooral van KLOPSTOCK. — Van de ongewijde of Heidensche Hymnen

---

*O onnavolglyken Harpenaer,
Die 't lierspel dooft van Flakkus en Pindaer,
En alle Vorsten prikkelt met uw snaer,
Uw kout gebeente*

*En asch is lang verstoven en verrot,
Uw purper lang verslonden van de mot,
Maer uw muziek, vol ziels, leeft noch by Godt
En zijn gemeente.*

(Men vergelyke met dezen Lofzang de Hoogduitsche Ode van I. A. CRAMER, *David* getiteld, welke voor deszelfs Overzetting der Psalmen geplaatst is). — Plat is de aanhef van VONDELS Lierdicht aan CHRISTUS, op de tweedragt der Christen Prinsen:

*De Kristen Princen zitten vast
Malkanderen in 't hair enz.*

Intusschen schijnen soortgelijke, thans zoo onedel klinkende Metaphorische uitdrukkingen destijds dat lage niet gehad te hebben, hetwelk zij thans bezitten, want ook HOOFT zegt in zijn' deftigen Historiestijl ergens, dat *Frankrijk zich-zelf bij het hair trekt*, om er mede te kennen te geven, dat Frankrijk veel leed door tweedragt en burgerwisten. — Tot welke uitweidingen echter verlokt mij VONDEL! Zwijgen wij van zijne overige Geestelijke Lofzangen en Oden, van zijne Hymnen ter eere van Heiligen enz. — Doen wij dit ook van sommige stukken van DE DECKER, OUDAEN en anderen, want wij kunnen telkens niet genoeg herhalen, dat wij in deze Aanteekeningen geene Geschiedenis der verschillende takken van Letterkunde schrijven. Wij leppen uit dien beker slechts ter loops en met de spitse der lippen, (*extremis labiis*) gelijk men in het Latijn zeggen zoude. Een Hymnus of Lofzang, vol wijsgeerige Verhevenheid en onbekrompene algemeene Godsvereering, is die van HELMERS aan God, beginnende:

ter eere der valsche Goden kunnen, behalve het eene en andere, aan ORPHEUS en HOMERUS te regt of onregt

Wanneer ik denken durf aan U, ó Onbegonnen enz.

en waarin de schoone regels voorkomen :

*Wat zijn planeten, wat zijn zonnen? Flickerlichten
In d'eeuwgen omgting der Natuur:
Gewis zal Aldebaran zwichten,
En Sirius dooft eens zijn vuur.*

*Millioenen zonnen in de onmeetlijkheid verloren,
Wat zijn ze? Nietig stof, dat dwarrelt voor den voet!
Slechts waterbellen, door 't geblaas des winds verloren,
Of druppelen in den watervloed.*

*'t Zijn dampen, vlugtig opgerezen,
Bij U, die alles zijt, ó Geest, die alles vult!
Wat zijn ze? Niets bij U, ó onverklaarbaar Wezen,
Die is, die was en wezen zult!*

(Zie HELMERS Gedichten.) Nog stouter en Lyrischer mischien is de *Beurtzang aan God*, (in de Nagelaten Gedichten deszelfden beroemden Dichters) waarvan de aanhef luidt:

*Knielt neêr, knielt neêr, ó Stervelingen!
Knielt voor den ongeschapen Geest!
Knielt voor den Schepper aller dingen,
Die eeuwig is en was, en eeuwig is geweest!*

in welken laatsten regel intusschen eene tautologie heerscht, daar *eeuwig was* en *eeuwig geweest is* tamelijk hetzelfde zegt. Vermoedelijk moet men lezen:

Die eeuwig is, zal zijn, en eeuwig is geweest.

Maar ziedaar, *incidit in Scyllam, qui vult vitare Charyb-*

toegeschreven, ook de Lofzangen van CALLIMACHUS, (bij ons door den Heer BILDERDIJK vertaald) ten voorbeeld strekken. Zoo ook verscheiden Koren uit SOPHOCLES en EURIPIDES, eenige Oden van HORATIUS, als b. v. zijn *Carmen Seculare* of Eeuwdicht enz. — Lofliederen ter eere van Heiligen en Martelaren kan men insgelijks tot de Hymnen brengen. SARBIEVIUS, van wien BLAIR op bl. 123 spreekt, heeft er vele. Ook de Italiaansche Dichter CHIABRERA. De Engelsche Poëten noemen verscheiden hunner Oden Hymnen. Zoo heeft men eene *Hymn on solitude* (aan de Eenzaamheid), gelijk mede, (achter *de Jaargetijden*) eene Hymne aan God, van THOMSON, *to Liberty* (aan de Vrijheid) van DIMOND, *to Light* (aan het Licht) van COWLEY, *to Darkness* (aan de Duisternis) van YALDEN, *to Adversity* (aan den Tegenspoed) van GRAY, *to Gratitude* (aan de Dankbaarheid) van ADDISON, en meer anderen. •De Hymnus is bij hen een Lyrische of, zoo als men ook wel zegt, Melische Lofzang in het algemeen, en niet zoo zeer een Geestelijke Lofzang.

L.

Bladz. 118. Heldenoden.

Men bringe hiertoe niet alleen Lierzangen op Mannen, beroemd in den Krijg, maar ook op hen, die in andere opzigten eene groote mate van moed en zielskracht ten

---

din. Wij wilden, om niet te breed uit te dijen, VONDEL ontloopen, en nu vallen wij aan HELMERS in handen. En deze zou ons wéer met zijn' beurtzang naar VAN ALPHEN kunnen lokken, wiens *Sterrenhemel* ook wel eene soort van geestelijken *Hymnus*, in den vorm eener Cantate, heeten mag. Indiervoegte echter ware er des uitweidens geen einde.

toon hebben gespreid. Zoo zou eene Ode op SOCRATES, den giftbeker drinkende, insgelijks eene Heldenode mogen heeten. En zoo zijn de Oden van PINDARUS Heldenoden, ofschoon er juist geene overwinningen in den Krijg, maar in de Grieksche spelen in bezongen worden. Verhief echter de glorieijke zegepalm ook die Overwinnaars niet tot de Goden, gelijk HORATIUS het uitdrukt in de woorden:

*Palmaque, nobilis
Terrarum dominos evehere ad Deos.*

VAN HORATIUS kan men uit het eerste Boek Ode 2, 3, 12, 14, 15, 24, 37 in meerdere of mindere mate Heldenoden noemen, en zoo ook eenige uit het tweede, derde en vierde. Ware Heldenoden, in den eigenlijksten zin des woords, en bepaaldelijk oorlogsroem verheffende, zijn de *Zegezangen* van VONDEL op de glorieijke triomfen onzer Vaderen in de zeventiende eeuw, zoo te land als op de baren bevochten. Een enkele dier Zegezangen is wel is waar meer Episch en beschrijvend dan Lyrisch, namelijk *de Verovering van Grol*, een Dichtstuk, dat in Alexandrijnsche versmaat een prijzend verhaal dier in dien tijd gewigtige Verovering behelst, maar de meesten zijn echt Lyrisch, in Lyrische versmaten geschreven, en vol kracht en stoute overgangen. VONDEL is in die Zegezangen een tot in de wolken stijgende adelaar, al moge hij ook enkele keeren uit zijne duizelingwekkende hoogte neder komen ploffen, en met de vlerk langs den grond schuren; wat min figuurlijk gesproken, al vervalle hij hier en daar wel eens in het lage en platte, waarvan dan evenwel nog veel op rekening van den aard der taal in dien tijd moet geschreven worden. (Men vergunne mij, wat dit laatste betreft, te verwijzen tot mijne *drie Proeven van Opheldering over*

JOOST VAN DEN VONDEL). Min verschoonlijk is misschien het dooreenwarren van ongelijksoortige beelden en figuren, hoewel het ook al wéer moeilijk zij den afstand, waarop het eene beeld, de eene Metaphora of Allegorie van de andere moet gehouden worden, juist te bepalen. Men zie vooral wat daaromtrent in de Aanteekeningen op het Eerste Deel, bl. 201 en 205, gezegd is. Maar deze en gene gebreken van VONDELS Zegezangen nu daargelaten, met welke hoog opgezette golven bruist de stroom de Lyrische verrukking niet op eene menigte plaatsen in die Heldenoden, welk een antieke geest heerscht in dezelve; ik bedoel dat afgebrokene, korte, rasse, plotselijk eindigende, hetwelk wij bij HORATIUS aantreffen, en waarvan maar al te dikwerf schijn noch schaduw in velen onzer nieuwerwetsche ellenlange Lierzangen, zelfs de voortreffelijke op DE RUITER, en soortgelijke er onder begrepen, te vinden is. Wegslepend, ten gevolge dier toomelooze vaart en korthed, is b. v. de Lierzang op het verslaan der Spaansche Vloot door den ouden TROMP in het Slaak, welke Lierzang zoo echt Lyrisch en met eene hoog dichterlijke, stoute Verpersoonlijking der Rivier de Schelde, van waar de Spanjaards kwamen, aldus begint:

*'t Gewapent Schelt ging 't zeil met dit geschreeu:
Dat gelt, dat gelt den Leeu! enz.*

en die zoo plotselijk met de straftaal eindigt:

*En ghy, die hier te landt 't gewisse plet
En doemt u eijgen wet,
En nijpt en grijpt: Zie toe, zie toe, zie toe:
Rechtvaerdich is Godts roé!*

Maar dit is zeker ook een der kortste en krachtigste.

Al mede is zulks de Lierzang op de verovering van *Maas-tricht* door Prins FREDERIK HENRIK in 1632, waarvan de Oostersch-Dichterlijke aanhef luidt:

*Die bange nacht, toen Alexanders dolck
Zich droncken droeck in lekker burgerbloet.*

welke stoute Prosopopoeia of Persoonsverbeelding, slaande op het bloedbad, in 1579 door ALEXANDER FARNESE, Prins van *Parma*, te *Maastricht* aangeregt, ik in de Aant. op het Tweede Deel, bl. 16, geprezen heb. Vrij wat langer is de Zegezing ter eere van Prins FREDERIK HENRIK, den Veroveraar van 's *Hertogenbosch* en *Wezel*, of, gelijk VONDEL hem noemt, den *Boschdwinger* en *Wezelwinner*. Dit echter is ook de eenigste (behalve het gemelde meer Episch Gedicht op de verovering van *Grol*) onder VONDEL'S Heldenoden, die met eene wat te ruime el gemeten schijnt. Elegisch-Lyrisch, om dit nog in het voorbijgaan te zeggen, is het *Lyckoffer van Maeghdeburgh enz.*, ter eere van den grooten GUSTAAF ADOLF, waarin de zoo aandoenlijk uitgedrukte Vergelijking voorkomt:

*En d' Arent kluiſt zoo d' opgegrepen tortel,
Haer pluim verſtuift, haer tēer gebeente kraeckte,
En 't zieltje ſteent, eer 't aen zyn doot geraeckte.*

met welke vergelijking (eene in Oden anders niet zeer gewone redefiguur) VONDEL het ombrengen van zoo menig zuigeling schildert, toen, in den Dertigjarigen Krijg, *Maagdeburg* door den wreeden TILLY zoo deerlijk uitgeplunderd en uitgemoord werd. Vergelijk de Aant. op het Tweede Deel, bl. 57. — Maar VONDEL neemt ons hier wēer te veel ruimte weg. Misschien beproeven wij nog

eens in een afzonderlijk stukje zijne Zegezangen uit te leggen, en derzelver schoonheid te doen opmerken. Hoe gaarne zouden wij dit met den geheelen VONDEL; of ten minste met een groot deel zijner Gedichten gedaan hebben, indien de intekening daarop zoodanig, als wij die verwachtten, ware uitgevallen, en er in dit armzalig klein land voor Letterkundige ondernemingen van eenig belang de minste aanmoediging was!

L.

Bladz. 119. Zedelijke en Wijsgeerige Gezangen.

Dit veld van het Lierdicht strekt zich oneindig ver uit, en omvat heuvelen en dalen, bosschen en beemden, beken en bronnen; dat wil zeggen: eene ontelbare menigte van Lyrische of Melische Dichtstukken, te lang of te koel om Oden, te deftig en te stout om Liederen en Gezangen te heeten, maar voor het overige van nu wat eenvoudiger, dan wat verhevener Poëzij, en over allerlei onderwerpen loopende, laten zich in deze klasse brengen, die zich dikwerf met de meer Epische, Dramatische en Didaktische dichtsoorten, gelijk ook wel met het bepaaldelijk gezegde Lied vermengt. BLAIR noemt ze te regt het Middenvak in het Lierdicht; want zij ligt tusschen de Ode en het Lied in. Gevoel — te weten, het persoonlijk gevoel des Dichters-zelven — is hier ook wel heerschend, gelijk hetzelfde het karakteristieke der Lyrische Poëzij in tegenoverstelling van die van het Epos en Drama uitmaakt, maar dit Gevoel neemt deels meer uit eene voorafgaande verstandelijke beschouwing zijn' oorsprong, deels wordt het daardoor gewijzigd en bestuurd. „Gij zult het gelukkigst leven, (begint eene overbekende Ode van HORATIUS) ó LICINIUS! zoo gij noch altijd te diep in zee steekt, noch uit behoedzamen angst voor stormbuijen te digt met uwe kiel langs het strand schuurt.

Hij, die de gouden middelmaat lief heeft, houdt zich, terwijl hij op zijne veiligheid bedacht is, even ver van de haveloosheid eener oude vervallene woning, als hij, ten gevolge zijner matigheid, met een vaak benijd paleis niets heeft te doen."

*Rectius vives, Licini! neque altum
Semper urgendo, neque, dum procellas
Cautus horrescis, nimium premendo
Littus iniquum.*

*Auream quisquis mediocritatem
Diligit, tutus caret obsoleti
Sordibus tecti, caret invidenda
Sobrius aula etc. etc.*

Ziedaar juist een Wijsgeerig Lierdicht, eene Ode van de middelsoort! Het Verstand des Dichters ziet met scherp, maar tevens de voorwerpen Poëtisch kleurenden blik het geluk der gulden middelmaat in, en in den wéerschijn van het door die beschouwing getroffen en in vlammen ontstoken Gevoel zet de Dichter zich neder om dat geluk te bezingen. Het bezongene voorwerp-zelf is echter bloot een wijsgeerig denkbeeld, iets uitwendigs, geene regtstreeksche innerlijke gewaarwording, die of door eigene vreugde of leed, of door de vreugde of het leed van andere, met ons naauw verbondene personen verwekt is. Kon dus de stroom des gezangs hier, en zoo b. v. in Ode 1, 22, 34 en andere van het eerste, in Ode 2, 3, 14, 15, 16, 18 van het tweede, in Ode 3, 16, 24 van het derde, in Ode 7 en nog eenigen van het vierde Boek, wel zoo heftig bruisen, als b. v. in de Vloekode op den boom, die door zijn' val HORATIUS bijna verpletterd had:

Ille et nefasto te posuit die etc.

of in de Strafode tegen de Rómeinen, wier aanvang luidt:

Quo, quo, scelesti, ruitis etc.!

Of zouden de golven van dien gezangstroom zoo weemoedig kunnen ruischen (*flebile quid sonantes*), als in den Treurzang op het afsterven van VARUS, een' der boezemvrienden van HORATIUS, beginnende:

Quis desiderio sit pudor aut modus

Tam chari capitis etc.?

Zoo ook al echter een Dichter in Wijsgeerige en Zedekundige Lyrische Gedichten de citer met wat bedaarder hand moge tokkelen, dit geeft hem toch geene vrijheid tot een' droomerig en slaperig aangrijpen der snaren, met min figuurlijke woorden: al wat dor en droog, wat te Prozaïsch, te afgetrokken, te schoolsch voorgedragen is, komt in de Wijsgeerige Ode niet te pas. Gevoel en Verbeelding moeten stof en vorm bezielen. De Wijsgeer, de Zedeleeraar moet altijd Dichter blijven. — Een aantal Lierdichters, in den trant waarvan wij nu spreken, bij Italianen, Spanjaards, Engelschen, Duitschers, Denen en andere Natiën kan men in de meermalen door ons aangehaalde Rhetorische Schrijvers vinden opgenoemd. Bij de Hoogduitschers is SCHILLER een mijner meest geliefde, wiens kleinere Gedichten over het algemeen ik om derzelver hooge oorspronkelijkheid, om het edel, fijn en teeder gevoel, dat er in heerscht, en om de Wijsgeerte, waarmede zij overal gekruid zijn, onophoudelijk met nieuwe bewondering lees en herlees. Hoe *nobel* — mag ik dit bastaardwoord eens bezigen? — hoe

nobel, hoe zielverheffend is SCHILLER, bij BYRON en soortgelijke Afgoden onzer verbasterde eeuw vergeleken! Niet, dat BYRON geen zeer groot, stout, vurig en gloeiend Dichter zijn zoude, maar zoo hij ons al bij wijlen tot in een' hemel van zaligheid verheft, ploft hij ons nog meermalen in den afgrond van wanhoop ter neder, of sleurt ons door de stinkriolen van het lage en gemeene. De woeste, grof verzinnelijke Mensch, het daemonische van BYRON, gelijk VON RÄUMER het noemt (*Briefe über England*, 1835) bezoedelde maar al te zeer in hem den Dichter. Zelfs GÖTTE, Duitschlands en half Europa's Afgod, heeft den zielsadel van SCHILLER niet, en bij al zijne menschenkennis evenmin SCHILLER's diep wijsgeerigen, Metaphysischen blik. In geen' Dichter van later tijd heeft zich Poëzij en Philosophie misschien zoo innig als in SCHILLER vereenigd. — Dat eene zoo bedaarde, nadenkende, Natie als de onze ook veel aanleg voor het Zedelijk en Wijsgeerig Lierdicht hebben moest, valt ligt te begrijpen, en zoo behoeven wij dan ook niet lang in het kleine Magazijn onzer Letterkunde rond te tasten om Lierzangen en eenvoudiger Lyrische voortbrengselen van dien trant op te rapen. Hoeveel toch van een' zoo al niet diep Wijsgeerigen, ten minste Zedekundigen aard vindt men reeds bij KAMPHUYZEN, DE DECKER, LUIKEN enz. enz., meer evenwel bij onze wat latere en laatste Dichters, bij de VAN HARENS, NIEUWLAND, VAN ALPHEN, FEITH, BILDERDIJK, HELMERS, LOOTS, WISELIUS, SPANDAW en een aantal anderen. Neem b. v. het bevallig Dichtstukje van JEREMIAS DE DECKER aan eene te vroeg ontluikende bloem:

Teér bloemeke, zie wat gy doet enz.

Neem LUIKEN's:

De wisse dood is ieder eens verschiet enz.

in zijn *Bijekorf des Gemoeds*. Neem een aantal stukjes van CATS in zijne *Minne- en Zinnebeelden!* Maar eilieve, zijn dit wel eigenlijk gezegde Wijsgeerige Lierzangen of Oden, zal men vragen? Ik antwoord: Wijsgeerte, ten minste praktische Levenswijsheid steekt er genoeg in. Lyrische Poezij is het ook. Hooge Oden wil ik ze nu echter zoo zeer niet heeten. Wil men deze, zoo sla men den Lierzang van WILLEM VAN HAREN op, *het Menschelijk Leven* getiteld, welke men bij den Heer J. DE VRIES in zijne bekende Prijsverhandeling over de Nederl. Dichters kan vinden aangehaald, en waarvan de plotse-lijke aanvang, het *Exordium ex abrupto*, gelijk de Re-dekundigen het wel noemen, zoo regt in den trant der hooge Melische Poëzij is:

*Helaas! helaas! hoe vlieden onze dagen,
Hoe spoedt zich ieder uur met onzen luister heen! enz.*

Is het niet, of men HORATIUS hoort aanheffen:

*Eheu, fugaces, Posthume, Posthume,
Labuntur anni! etc.**

Waarlijk, deze geheele Lierzang is in hare bespiegeling over de broosheid en nietigheid des menschelijken levens, echt Wijsgeerig en hoog-Dichterlijk tevens! Hoe stout is b. v. de Persoonsverbeelding van het Verdriet, dat ons, als wij het naar een ander Werelddeel

---

* d. i. Hoe vlugtig, helaas, ó Posthumus! Posthumus! glijden de jaren daarhenen!

ontsnappen willen, reeds aan het strand bij onze aankomst aldaar opwacht, eene Personificatie, die zelfs eene soortgelijke van HORATIUS en BOILEAU overtreft, gelijk bl. 16 der Aant. op BLAIR's Tweede Deel door ons is opgemerkt.

*Terwijl de vreugde u bloemen schijnt te geven,
Ach, zieldoorgrievend nieuws! ontruk u 't lot een' Vriend,
Een Vrouw, beminder dan het leven,
Of 't waardste pand, het liefste Kind!*

*Vlugt dan, reis wij naar afgelegen Staten,
Zeil door de middellijn naar 't verre Zuiderland,
Hun denkbeeld zal u nooit verlaten,
HET STAAT, HET WACHT U REEDS OP STRAND!*

Is dit niet, herhalen wij, nog stouter dan wanneer HORATIUS zingt: *post equitem sedet atra cura* (achter den Ruiters zit de zwarte Zorg op het paard), en BOILEAU: *le Chagrin monte en croupe et galoppe avec lui*. — En dan die verheven-dichterlijke, die half Ossiaansche beschrijving van den Ouderdom:

*Wie komt daar aan, vermoed en nêrgebogen?
Zijn wenkbraauw is gelijk aan 't ingaan van den nacht;
De glans der maan is in zijn oogen;
Zijn kruin is 't zwerk met sneeuw bevracht.*

't Is de Ouderdom enz.

Waarlijk, dit is niet minder verheven dan de wat verder volgende aanspraak aan het Opperwezen, dat, gelijk de Dichter zingt, de verledene en toekomstige Eeuwen, bekrond met vredeolijven of bevekt met bloed, voor

zich roept, en ze daar als kielen, die door de winden en vloedten geslingerd worden, voor zijnen zetel heen ziet drijven, terwijl het Noodlot aan deszelfs voeten geknield zit, en deszelfs onwêrstaanbaren wil in het heilig boek leest.

Het Noodlot zit geknield voor uwe voeten,

En leest in 't heilig boek uw' onwêrstaanbaren wil enz.

— VAN HAREN heeft meer zulke stoute grepen op de Wijsgeerige citer gedaan. Hij is een groot, voortreffelijk Dichter, schoon men hem, en zoo ook zijn' Broeder ONNO ZWIER ontleedende en uiteenrukkende, niet overal de *disjecti membra Poëtae* (de leden van een' in stukken gereten Dichter), gelijk HORATIUS het noemt, vinden zal. Dat wil zeggen: niet alle uitdrukkingen en wendingen zijn bij dat letterkundige *Dioskurenpaar* even poëtisch van kleur. — Bij HELMERS vinden wij, onder een aantal Heldenoden en Hymnen, (beide deze benamingen in derzelver ruimsten zin genomen en daaronder ook de Lierzangen op het Vaderland enz. begrepen) tevens verschillende Oden van een' Wijsgeerigen, Didaktischen aard. Zoo b. v. die, getiteld: *de Bestemming van den Mensch*, en beginnende:

Hoe, eeuwig 't vat der Danaïden

Te vullen enz.

Zoo de Oneindige Volmaakbaarheid der Menschelijke Natuur:

Verbrijzel, sloop met ijs'ren handen,

Verdelg, vergruis der Volken pracht,

Verwoesting! — enz.

Zoo de Dichter :

Hoe l zal een Dichter zich verlagen? enz.

met welken Lierzang men een' anderen soortgelijken, insgelijks *de Dichter* getiteld en in de Nagelaten Gedichten te vinden, vergelijken kan.

Zoo de Zedeleer :

*Vast, diep geworteld, onvergankelijk staat de Ceder
Op uwe kruin, o Libanon! enz.*

Zoo Weldadigheid :

*Neen, 't menscdom is nog niet verloren!
Nog zijn er sterren in dees nacht enz.*

en meer of min enkele anderen. In allen is HELMERS wijsgeerig, dichterlijk, schilderachtig, stout, krachtig, verheven, niet overal echter even vrij van ijdel gebrom, van woordenrijke herhalingen en min juist gekozen uitdrukkingen. Maar het is gemakkelijker hem, even als VONDEL, in kleine bijzonderheden (*en détail*) te gispn, dan hem in het geheel (*ensemble*) zijner schoonheden na te volgen. Hij zal altijd een onzer grootste en tevens liberaalste Dichters blijven, voor wien zelfs BILDERDIJK en soortgelijken in stoutheid en oorspronkelijkheid van gedachten moeten onderdoen. * Daarenboven was hij, naar ik van hem gehoord heb, een eerlijk, fier, vrijheid-

---

* Het zij mij vergund hier te verwijzen tot mijne gezegden over HELMERS in mijne *Toelichtingen en Bedenkingen op Dr. JOHN BOWRING's Aanmerkingen over onze Nederlandsche Letterkunde. Gron. bij J. OOMKENS, 1829.*

lievend Man. En dit kan bij talenten juist zoo zeer geen kwaad, waarde Lezer! — Indien er hier plaats toe ware, zouden wij gaarne ook nog wat in den lof van andere Nederlandsche, voor een deel hier boven genoemde Wijsgeerige Lierdichters uitweiden, maar, eilieve, waar die plaats te vinden?

L.

Bladz. 119. Feest- en Minnezangen enz.

Men kan deze onder de algemeene rubriek van het Lied brengen, dat, gelijk wij zeiden, niet ten onregt als de tegen de Ode of den hooger Lierzang overstaande tweede hoofdklasse van het Lierdicht wordt aangezien, schoon beide klassen dikwerf moeilijk zijn uiteen te houden, en wel eens Lied heet wat Ode, Ode wat Lied zou moeten heeten. Over het algemeen echter drukt het Lied het zachter, kalmer, bedaarder gevoel uit, de Ode integendeel het heftiger, stouter, verhevener, bruisender. Tevens is het Lied in zijn' vorm, b. v. in zijne versmaat, eenpariger. Het is in evenredige Coupletten verdeeld, die zich naar dezelfde melodij zingen laten, en het is dus over het algemeen meer voor den zang geschikt. Wie zal echter, herhaal ik, de grenzen tusschen beide dichtsoorten juist afbakenen? Wie zal b. v. het juiste onderscheid tusschen de Krijgsliederen van een' TYRTAEUS, een' GLEIM, een' KÖRNER, en de Heldenoden van een' PINDARUS en VONDEL aanwijzen? Wie zeggen, waar de Hymnus of hooge Lofpsalm, en waar het Kerkelijk Lied aanvangt? Wit staat wel tegen zwart over, een Minnelied van ANACRÉON of van HOOFT verschilt wel hemelsbreed van eene Wijsgeerige Ode van HORATIUS, maar hoe veel middenkleuren zijn er tusschen wit en zwart, en hoe dikwerf versmelt HORATIUS in ANACRÉON! Duizenden van Dichtstukken zijn, om het dus

te noemen, Amphibiën, half, of een kwart, of een achtste Ode, half, of een kwart, of een achtste Lied. En geldt dit niet van alle Dichtsoorten? Is er wel één Dichtstuk, dat bij uitsluiting alleen tot ééne enkele derzelve behoort? Ontelbaar, voor het overige, zijn de soorten van het Lied en van hetgeen zoo al Lied geheeten wordt. Minneliederen, Drinkliederen, Krijgsliederen, Godsdienstige Liederen, Volksliederen, Bruiloftsliederen, Gezelschapsliederen, Wiegelièderen, wie kan ze alle opnoemen? Men zie over het Lied en deszelfs vereischten SULZER, ESCHENBURG en anderen, bij wie men ook de namen en verdiensten van een aantal Liederendichters onder Ouden en Nieuwen vermeld kan vinden. — Een der gelukkigste Dichters van het Lied, in den engeren zin des woords, of wat de Franschen *Chanson* noemen, is tegenwoordig in Frankrijk de beroemde PIERRE JEAN DE BÉRANGER. Zijne *Chansons*, die op de lippen van elk Franschman leven, zijn vol natuurlijk, eenvoudig gevoel, en tevens vol fijnen smaak, vol oorspronkelijkheid van invallen en wendingen, en zonder platheid. Daarenboven zijn ze gloeiende van Vaderlands- en Vrijheidsmin, blakende voor de eer en den roem van Frankrijk, hier en daar echter wat profaan, maar daarentegen ook een geesel voor domheid en bijgeloof. Onder zijne patriottische Liederen hebben vooral *le Retour dans la patrie; Ma dernière Chanson peut-être; la Cocarde blanche; les Enfants de la France* en soortgelijke veel naam. Uit die van eene andere klasse worden *le Tailleur et la Fée; Qu'elle est jolie; Le Dieu des bonnes gens; La bonne Vieille* enz. dikwerf aangehaald. Naïef en schalks aandoenlijk is het Lied *ma Vocation* (mijne roeping), waarin BÉRANGER zijne natuurlijke bestemming tot Liederdichter schildert:

*Jeté sur cette boule,
Laid, chétif et souffrant,
Etouffé dans la foule,
Faute d'être assez grand,
Une plainte touchante
De ma bouche sortit;
Le bon Dieu me dit: chante,
Chante, pauvre petit!*

*Le char de l'opulence
M'éclabousse en passant,
J'éprouve l'insolence
Du riche et du puissant;
De leur morgue tranchante
Rien ne vous garantit,
Le bon Dieu me dit: chante,
Chante, pauvre petit! etc. etc.*

Les Souvenirs du Peuple is een Lied, geschikt om alle snaren der herinnering aan NAPOLÉON onder de met wonden bedekte oude krijgsmakkers des Werelddwingers en het voor oorlogsroem blakende Fransche Volk te doen trillen. Wij laten de waarde dier stof daar, maar spreken hier slechts van de bewerking. BÉRANGER, de warme Vrijheidsminnaar, ontzag anders NAPOLÉON in deszelfs grootheid niet, blijkens zijn *Roi d'Yvetot*, waarin eene duchtige schimppeil op den toenmaals nog magtigen Keizer wordt afgeschoten. In sommige Liederen van BÉRANGER klinkt schier de toon der Ode, hetgeen wijlen den beroemden BENJAMIN CONSTANT deed zeggen: BÉRANGER *fait des Odes sublimes, quand il ne croit faire que des Chansons*. Van die soort meer of min is het Lied, vol wijsgeerige bescheidenheid:

*Non, mes amis, non, je ne veux rien être,
Semez ailleurs places, titres et croix!
Non, pour les cours Dieu ne m'a pas fait naître,
Oiseau craintif, je fuis la glu des rois.
Que me faut il? maitresse à fine taille,
Petit repas et joyeux entretien;
De mon berceau près de bénir la paille,
En me créant, Dieu m'a dit: Ne sois rien!*

Ziedaar eene echo op zoo menigen galm in de Oden van HORATIUS, waarin het geluk van een' Vergeten Burger bezongen wordt, b. v. op het *Rectius vives, Licini etc.*, het *Non ebur neque aurum etc.*, en anderen. Fraai is ook het slot:

*De ce palais souffrez donc que je sorte;
A vos grandeurs je devais un salut.
Amis, adieu! j'ai derrière la porte
Laisse tantôt mes sabots et mon luth.
Sous ces lambris à vous accourue,
La liberté s'offre à vous pour soutien,
Je vais chanter ses bienfaits dans la rue,
En me créant, Dieu m'a dit: Ne sois rien!*

Den hooger en Odentoon waardig is de eerste regel van het Lied *le Tailleur et la Fée*, door den Dichter zijnen Vrienden op zijn' geboortedag toegezongen. (BÉRANGER werd geboren in 1780, ten huize van zijn' Grootvader, een' Kléermaker):

Dans ce Paris, plein d'or et de misère etc.

Met gespierde vuist zwaait BÉRANGER in sommige zijner Liederen den geesel der Satire tegen de lichtdompers en

vledermulzen onzer eeuw. De vrolijk gonzende Bij (de *Apis Matina*, gelijk HORATIUS zou zeggen) vergeet dan het honig puren uit den kelk der bloemen, wet haren angel, steekt en vlijmt. De *Klein-Duimpjes* in de Letterkunde, (*les Petits-Poucets de la Littérature*) gelijk BÉRANGER zijne *Chansons* ergens heet, tasten dan Reuzen en Menschenvreters aan. — Wij hebben echter reeds te lang bij dien bevalligen Dichter, en, naar men zegt, in vele opzigten eerlijken en rechtschapen Man stilgestaan. Zijne beroemdheid heeft ons daartoe verlokt. Men zie in het bijzonder over hem, in de *Revue Univ.*, 15 Dec. 1832, een fraai geschreven stukje van SAINTE-BEUVE, getiteld BÉRANGER. — Wilden wij, voor het overige, van zoo vele andere Fransche, Engelsche, Duitsche, Nederlandsche en andere Lierdichters gewagen, die in vroeger en later tijd de lier bespeeld hebben, als b. v. van CHAULIEU, LA FARE, VICTOR HUGO (meer echter Odendichter), DESAUGIERS, MOORE, BARTON, BYRON (hier en daar) HAGEDORN, GELLERT, GLEIM, BÜRGER; HÖLTY, VOSS, MATTHISSON, GÖTHE, SCHILLER en honderd anderen, waar zouden wij beginnen, waar eindigen, vooral als men ook Italianen, Spanjaarden, Denen en andere Volkeren (om nog maar in Europa te blijven) hunne schatten van Liederen en Lyrische Poëzij uitstallen deed? Men raadplege HERDER, BOUTERWEK, ESCHENBURG, SIMONDE DE SISMONDI, *Littérature du Midi de l'Europe*, de Handboeken van IDELER und NOLTE, van BERTUCH en anderen, VAN KAMPEN's *Handboek der Letterkunde*, het werkje *Voortbrengselen van uitheemsche Vernuftten* (Amst. 1836), WOLFF, *die Schöne Litteratur Europens in der neuesten Zeit*, JACOBSEN, *Briefe über die neuesten Englischen Dichter*, CHENIER, *Tableau de la Littér. Franç., depuis 1789*, ROSENKRANZ, *Geschichte des Deutschen Poësie*, MENZEL enz. enz. — Bij ons te lande heeft het Lied

en soortgelijke Lyrische Poëzij van den eenvoudiger stempel ook altijd veel beoefenaars gevonden, gelijk daarvan reeds verschillende zeer oude Hollandsche Volksliederen, die door den Heer LE JEUNE, den wakkeren Duitscher HOFFMAN VON FALLERSLEEBEN enz. verzameld zijn, ten bewijze kunnen strekken. Zoo ook het Geuzen Liedboek, het Hoornsche Liedboek, de Souter Liederer, de zoogenaamde Mopsjes, en andere soortgelijke bundels van wereldlijken of geestelijken inhoud, hier en daar vol ware Poëzij, maar ook vol ellendig gerijmel en platte, morsige straattaal. Helaas, 't is al geen goud wat er blinkt in de uitboezemingen onzer deftige en vrome Vadersen! — In de zeventiende en achttiende eeuw hebben HOOFT, VONDEL (met name in zijne Gezangen), VAN BAERLE, JONCKTJES, BROEKHUIZEN, POOT, LUIKEN (die zoo bevallige, gemoedelijke en vrome, maar op het laatst hier en daar wat kwezelende Zanger), de zoetvloeiende SMITS, BELLAMY, NIEUWLAND, TOLLENS, SPANDAW en eene menigte anderen van even veel bekwaamheden allerlei toonen van het Lied en Gezang aangeslagen. Gaarne zouden wij in de letterdreven, die deze Dichters ons in hunne Werken geopend hebben, hier eene wandeling doen, en den geëerden Lezer op verschillende schoone gewassen en bloemen opmerkzaam maken. Gaarne zouden wij b. v. de Italiaansche, echt zangerige welluidendheid, de fluweelen woorden en woordjes van HOOFT als Minnedichter verheffen; gaarne naar de nu vrolijke, dan roerende citergalmen van BELLAMY luisteren en anderen doen luisteren, maar eens die letterdreven ingetreden, zouden wij de wandeling veel verder uitstrekken dan onze tijd gedooft, en op het laatst misschien van geen terugkeeren weten. — En is het ook wel noodig eene loftrompet aan den mond te zetten, die door zoo velen reeds gestoken is?

L.

Bladz. 120. Zamenhang en Orde moeten in eene Ode heerschen.

BOILEAU zingt intusschen, in zijne *Art poétique*, van de Ode:

Souvent un beau désordre est un effet de l'art.

Maar die Wanorde moet slechts schijnbaar zijn; de stroom des Gevoels en der Verbeelding moge den op denzelfen voortdobberenden Dichter voor een oogenblik uit ons gezigt voeren, wij moeten hem dan vervolgens toch wéér in het oog krijgen, ja, scherp toeziende en nadenkende, moeten wij de rigting, die de stroom met hem genomen heeft, kunnen bevroeden. Welke sprongen de Dichter ook doe, hij moet altijd op zijne voeten weder néerkomen, en ook bij de schijnbaar meest halsbrekende overgangen moet men hem toch op zijn pad kunnen naturen. Hoe hoog boven de wolken hij den zonnwagen der Poëzij soms menne, moet hij evenwel nooit, als een tweede *Icarus*, de speelbal zijner teugellooze rossen worden, om ten laatste, uit de lucht ter nedergebliksemd, in de vloedten te worden bedolven. Waartoe echter al die bontkleurige, nu hooge dan lage beeldspraak? Wij wilden slechts zeggen, dat ons BLAIRS strafpredikaatsie tegen de Voorstanders van verwarring in de Ode zeer gegrond voorkwam, en dat, hoezeer zulk een Dichtstuk niet geleidelijk als eene Redevoering moet afloopen; hetzelfde echter ook niet als droog zand (gelijk men het gemeenzaam wel uitdrukt) aaneen moet hangen. Zamenhang moet er heerschen in den gang der denkbeelden, maar die zamenhang moet wel van achteren, niet van voren kunnen berekend worden. Het is de aan het oog vaak ontsnappende zamenhang der golven eens van klippen afstuiwend, regts en links zwiependen en zwaaijenden, soms onder struiken en gebladerte

of in diepe kloven voor eene poos verdwijnenden bergstrooms, niet de voor elk zichtbare samenhang der waternvloeden van eene bedaard door opene vlakten voortkabbelende rivier. En dit is juist al mede het karakter der antieke Ode, een karakter, dat in de minste Lierzangen van later tijd wordt aangetroffen. Zie eens, of er schier ééne Ode van HORATIUS is, waarvan men den gang vooraf kan berekenen, of zeggen, zoo zal dezelve eindigen! En toch bij een herhaald lezen gevoelt men duidelijk, hoe de Dichter op eene zeer natuurlijke wijze van de eene gedachte naar de andere is voortgestuwd, en hoe het soms in schijn geheel loshangende van het Slot toch door een' wel zeer fijnen, maar niet geheel onzichtbaren draad van tusschendenkbeelden met het begin logisch is zamengeknoot. Wie zou b. v. (in Ode 22, 1) na den aanhef:

Integer vitae scelerisque purus etc. *

het minzieke, dartelende Slot verwachten:

*Dulce ridentem Lalagen amabo,
Dulce loquentem. †*

of na het begin der zevende Ode van het eerste Boek:

Laudabunt alii claram Rhodon aut Mitylenen. §

* d. i. Hij, die regtschapen van wandel en zuiver van misdaad is.

† d. i. De zoet lagchende, de zoet keuvelende *Lalage* zal ik altijd beminnen.

§ d. i. Anderen zullen het beroemde Rhodus of Mitylene verheffen.

de woorden van *Tenecr* op het einde :

*Nunc vino pellite curas,
Cras ingens iterabimus aequor.**

Glijdt met dat al de Dichter daar als van zelve niet henen? Kortheid, Orde in schijnbare Wanorde, en een vaak plotselijk afbrekend Slot, ziedaar drie van de hoofdeigenschappen der antieke Ode, eigenschappen, die, mijns inziens, bij weinigen der latere Dichters in die mate worden aangetroffen, als bij den Hoogduitschen Dichter KLOPSTOCK, maar eigenschappen tevens, die slechts alleen uit eene hoog geklommene dichterlijke verrukking haren oorsprong kunnen nemen, en door geene bloote Kunst kunnen worden nagebootst. Want dat *beau désordre*, waarvan BOILEAU spreekt, als *effet de l'art*, als uitwerksel van kunst, zal wel niet veel te beteekenen hebben, gelijk trouwens de gemelde Fransche Dichter door zijne hemzelve hoogst dierbare, maar van anderen in der tijd uitgefotene kunstode op de verovering van *Namen*, waarvan hij ergens *le beau désordre* ontleedt, en ons als bij de stookplaatsen van het vuur zijner *quasi*-verrukking brengt, genoegzaam heeft aangetoond. — Voor het overige is die schijnbare wanorde het meest te dulden in die soort van Oden, welke men *Dithyramben* heet, en waarin de Lyrische verrukking met regt eene soort van dronkenschap, eene *dronken* verrukking heeten mag. Trouwens, deze soort van Lierzangen (BLAIR spreekt er niet van) ontleenden hunnen naam van een' der bijnamen van den God des wijns, van BACCHUS, werden op de fees-

---

* d. i. Verdrijft nu de zorgen met wijn, morgen gaan wij wêer de onmetelijke zee bevaren!

ten van BACCHUS aangeheven, en behelsden oorspronkelijk den lof van dien God en van het edel druivensap. Zie VOSSIUS, *Instit. Poëticae*. Geen wonder dus, dat de molen wel eens door den vang ging! Het luidt uit dien hoofde eenigzins zonderling, dat wij tegenwoordig in zulk eene halve dronkenmanstaal de eerwaardigste onderwerpen bezongen zien, gelijk b. v. de Fransche Dichter DELILLE eene Dithyrambe op de Onsterfelijkheid der ziel gemaakt heeft, (*Dithyrambe sur l'immortalité de l'ame*). Minder vreemd is het, dat onze HELMERS den lof van Holland en van *Amsterdam* in een paar Dithyramben heeft bezongen, die zeker schijnbaar verward en onregelmatig genoeg zijn, om van eene soort van Poëtische dronkenschap getuigenis te geven. Hiermede wil ik echter niet zeggen, dat dezelve een half beschonken gebrul en holbrommend, ijdel getier zijn zouden. Integendeel, er zijn vele stoute echt-Lyrische versregels in, hoewel ik evenwel gelooven wil, dat aan sommigen de verrukking hier en daar wat gedwongen zal voorkomen, en zij misschien zeggen zullen, dat HELMERS in die Dithyramben wel eens wat naar iemand gelijkt, die bij herhaling aanloopen neemt om een' vervaarlijken sprong te doen, maar of in het springen-zelf steken blijft, of slechts een' sprong van weinig beteekenis doet, of wel onder het springen hals over hoofd op den grond tuimelt. Zeer fraai is in den *Lof van Holland* de beschrijving van de verschijning der verschillende Volkeren voor den troon der Goden op den *Olympus*, om elk hunne meerderheid boven de overige te bepleiten, waarbij de Maagd van Holland in een regt aanminnig licht te voorschijn treedt:

*Nu komt een Maagd met zedig blozen;
Een geur van eerste lenterozen
Omzweeft haar en verspreidt zich door der Goden zaalen.*

Maar de plaats is te lang om ze hier in haar geheel in te lasschen. Vol hooge verrukking en zonder bombast zijn ook regels, als de volgende :

*o Vaadren, Vaadren, hoe verrukken
Liefde en erkentnis mijn gemoed!
Wat wellust is 't een' grond te drukken,
Geheiligd door uw godlijk bloed!
Dat vrij de Dweepzucht snelf naar Salems tempelruinen,
En staar' op 't Idumeesche strand,
Voor mij is Nieuwpoorts veld, voor mij zijn Katwijks duinen,
Voor mij is Holland 't Heilig land!*

Waarlijk, even oorspronkelijk, als krachtig en welluidend uitgedrukt! HELMERS — wie ook aan deszelfs roem knage — was een groot Dichter. Minder behaagt mij de aanhef der Dithyrambe :

*Van hier, van hier die Onverlaat,
Wiens hart niet voor het heil van 't schoone Holland slaat,
Wiens borst zich niet verheft, als hij dien naam hoort slaken,
Dien Goddelijken naam, die nooit verdwijnen zal,
Maar bij de slooping van 't Heelal
Nog door de wrakken der verbrijzling heen zal kraken!*

Bij het kleine Holland (hetwelk ik ook eerlijk bekenen moet, in menig oogenblik van wrevel, als het er zoo geweldig regent en mist en men er zoo dweepziek en kruipend wordt, zoo *goddelijk* niet te vinden, als sommigen en met hen HELMERS hier doen) de slooping van het *Heelal* te pas te brengen is, dunkt mij, wat overdreven, is regt in den trant der Franschen, die altijd het woord *Univers* in den mond hebben, waarmede FOKKE SIMONSZ. ergens den draak steekt Dat

kraken ook van een' naam door de wrakken der verbrijzeling heen luidt vrij krakerig, ofschoon de Dichter zeker er mée wil zeggen, dat de *roem van Holland ook dan nog klinken zal*, als geheel de Schepping in puin stort en in het niet verzinkt. Het is dus zoo veel als het *si fractus illabatur orbis* (indien ook de Wêreld in stukken nederploft) van HORATIUS, maar bij dezen be- teekende de Heidensche *Orbis* wat minder dan bij ons het Christelijk *Heelal*, waaraan sinds de uitvinding der reuzenteleskopen van HERSHELL geen einde meer te zien is. — HORATIUS doet mij hier aan een paar zijner Oden denken, die men onder Dithyramben, in den ouden, engeren zin des woords, namelijk in den zin van Bacchus- hymnen, misschien *meer of min* brengen kan, (schoon HORATIUS-zelf ze zoo niet noemt); namelijk de door RAMMLER in het Hoogduitsch fraai vertaalde 19de Ode van het tweede Boek, die den lof van BACCHUS behelst, en waarvan de aanvang luidt:

*Bacchum in remotis carmina rupibus
Vidi docentem (credite, Posteris!)* *

en de 25ste van het derde Boek, vol Lyrische dronken- schap, en beginnende :

*Quo me, Bacche! rapis tui
Plenum etc.* †

Anders heeft men uit de Grieksche en Romeinsche Oud-

---

* d. i. Ik zag, (geloof het, ó Nakomelingen!) Ik zag BACCHUS tusschen eenzame rotsen in zangen onderrigt geven.

† d. i. Waarheen rukt gij mij, ó BACCHUS, mij, den van u vervulden?

heid geene Dithyramben overgehouden, of men moest er eene enkele Ode van PINDARUS nog toe kunnen brengen. De ware Dithyramben echter van dien Dichter, gelijk mede diè van LASUS, PHILOXENUS, MENALIPPIDES en andere *Διθυραμβοποιοι* (Dithyrambenmakers) zijn verloren gegaan. Vergelijk VOSSIUS, die in zijne *Instit. Poët.* en *de Poëtis Graecis* over dat onderwerp, gelijk over een aantal andere, karrevrachten van oude geleerdheid uitstort, HERDER, ESCHENBURG, ENZ. ENZ.

L.

Bladz. 121. Versmaat in de Ode en Lyrische Poëzij.

Men kan bij deze gelegenheid vragen, welke versmaat is in Lyrische Dichtstukken de geschiktste, de rijmende of rijmelooze, de in eenparige Coupletten verdeelde, of diegene, welke uit eene geheele vrije maat bestaat? Welke soorten van versmaat gebruikt men al zoo in de Lyrische Poëzij enz. enz.? — Wat het rijmende, of het rijmelooze betreft, ik voor mij geloof, dat talen, die het Rijm kunnen missen, in de hooge Ode veel vooruit hebben. Kortheid, kracht en verhevene eenvoudigheid zijn toch hoofddeugden dier Dichtsoort. Deze nu lijden allen meer of min door het Rijm, want 1) het Rijm noodzaakt ligt tot omschrijvingen en eene langwijliker wijze van uitdrukking; 2) het brengt door zijn' klinkklank een' zekeren zwier mede, die noch voor de kracht, noch voor de eenvoudigheid bevorderlijk is.

*Eheu, quantus equis, quantus adest viris
Sudor, quanta moves funera Dardanae
Genti! **

* d. i. letterlijk: „Wee, wee, hoe geweldig staat het

zingt bij HORATIUS (I, XV) de Zeegodheid *Nereus*, *Troje's* ondergang voorspellend. Breng dit in rijm, za! dan de frissche kleur der uitdrukking niet verbleeken, even als plaats zou hebben, wanneer men de verhevene Strophe uit KLOPSTOCK's Ode *Wingolf*:

*Voll sichern Stolzes, sah er die Ewigkeit
Des hohen Marmors. „Trümmer wirst einst du seyn,
Dann Staub, und dann des Staubs Gespielinn,
Du, Kapitol, und du, Gott der Donner!“ ††*

met klinkende rijmen opsmukken wilde. Ik schrijf KLOPSTOCK's hooge voortreffelijkheid onder de nieuweren, als

zweet op rossen en ruiters! Welke lijkstaatsiën berokkent gij het Dardaansche Volk!" Dit wordt tot PARIS gezegd op het oogenblik, dat hij HELENA schaakt. VONDEL vertaalt in eene ongelukkige, veel te min deftige versmaat:

*Och, hoe zweet Soldaet en Ruiter!
Och, wat haelt ge den Dardaen
En zijn Volk al plagen aen!*

†† d. i.: „Vol geruste fierheid aanschouwde hij de eeuwigheid des hoogen Marmers (namelijk het hoog in marmeren pracht zich verheffende, als voor de eeuwigheid gebouwde Kapitoel). Puin (riep hij uit) zult gij eens zijn, dan stof, en dan des stofs speelnoote, gij, ó Kapitoel, en gij, God der donders!" — De Latijnsche Dichter VIRGILIUS wordt hier in de volle bewustheid zijner letterkundige onsterfelijkheid, welke den duur des Kapitoels en des Kapitolijnschen *Jupiters* overtreffen zoude, door KLOPSTOCK sprekend ingevoerd. Ik heb over deze Strophe, die mij altijd door hare eenvoudige verhevenheid bijzonder getroffen heeft, in het Tweede Deel van mijn Reistogtje of *quasi-Reistogtje* naar *Hamburg* gesproken, ter plaatse waar ik breedvoerig over KLOPSTOCK handel.

Odendichter, niet weinig toe aan het Rijmlooze zijner versmaten, want hoezeer ik in het minst niet ontken, dat er Oden der stoutste soort in Rijm gemaakt zijn, geloof ik, dat deze toch nog zouden hebben gewonnen, hadde men ze van de kluisters des Rijms kunnen bevrijden. De taal moet daartoe echter geschikt zijn, en of onze taal zulks zij, ziedaar, wat gevraagd kan worden, en waarover hier boven met een woord gesproken is. In de eenvoudiger Lyrische Poëzij, en vooral in het Lied, doet het Rijm in de nieuwere talen eene zeer goede uitwerking, en KLOPSTOCK's *Lieder* zouden er dus niet slechter om klinken, indien zij wat meer berijmd waren. De rijmgalm paart zich van zelve goed met den zangdreun. — Onze rijmende Lyrische versmaten, voor het overige, zijn ontelbaar. Gelukkig hij, die zoodanige weet uit te kiezen, als met het onderwerp zijner Poëzij en den aard zijner dichterlijke gedachten het best strooken; geene slepende b. v., waar de Lyrische geestdrift blijdschap, geene trippelvoetige, waar zij deftigheid en somberheid ademt! Dit wordt dikwerf niet genoeg op het oog gehouden. Vergelijk hier eene aanmerking, tot dit onderwerp meer of min betrekkelijk, in de Aant. op het Eerste Deel, bl. 183, waar van de Hollandsche Vertaling eener Elegie des Hoogduitschen Dichters HÖLTY gesproken wordt.

L.

Bladz. 121. PINDARUS.

BLAIR spreekt hier wéer een weinig neusopschortend van PINDARUS. Met wat forscher long steekt HORATIUS, een, dunkt mij, tamelijk bevoegd Regter, over dien alouden Griekschen Zanger de loftrömpet in zijne bekende Ode (IV, 2):

Pindarum quisquis studet aemulari etc.
 (Elk, die PINDAAR op zij' wil streven).

waarvan VONDEL den aanhef en den trant zoo krachtig heeft nagebootst in zijn' schoonen Lofzang op Koning DAVID, als Dichter, beginnende:

*Wie Davids Harp wil steeken naer de kroon,
 Die terghs, als Lucifer, den hooghsten troon,
 En wordt geschopt uit dat oneindig schoon
 Des grooten Vaders enz.*

Zie VONDEL's *Koninklyke Harp*. — PINDARUS heeft, even als de overige Ouden, in vroeger dagen onder de Franschen een' heftigen bediller gevonden in den bekenden Bouw- en Letterkundige PERRAULT, die met eene der Oden van den Thebaanschen Zanger, welker begin iets tot lof van het element des waters behelst, vinnig den draak steekt, waarover hem echter de Hekeldichter BOILEAU, een scherptongig Advokaat der Grieksche Oudheid, met klem van redenen heeft doorgehaald. Men vergelyke over PINDARUS het oordeel van den bevoegden Romeinschen Kunstregter QUINCTILIANUS in zijne *Redek. Lessen* (X, 1), VOSSIUS, *de Poësis Graecis*, ROLLIN, *Hist. Anc.*, en daarin *des Poëtes Grècs*, FRAGUIER, *Caractère de Pindare*, in het Tweede Deel der *Memoires de l'Acad. des Inscript. etc.*, WEST, BÖCKH, HEYNE, SCHNEIDER, GEDIKE, GURLITZ, BÖTHE, FÄHSE, THIERSCH en andere Uitgevers of Vertalers van PINDARUS bij Engelschen en Duitschers, ESCHENBURG, *Entwurf und Beispielsammlung*, SULZER, *Theorie en de Nachträge* daarop, enz., enz. — De Heer BILDERDIJK heeft in zijne *Mengelingen* drie Bruiloftszangen, die hij Pindarische Oden noemt. „Ik zeg Pindarische,” zegt hij:

„want ik geloof er den geest en trant van PINDARUS in te hebben geschetst. Zooveel namelijk als de soberheid onzes tijds, die de soort van dronkenschap, mag ik het dus uitdrukken, der aaloude Poëzij niet wel zou lijden kunnen, het toeliet.” En daarop weidt hij nog een' tijd lang uit over het *charakteristyk*, gelijk hij het noemt, van PINDARUS, daarbij, met een' overloop van gal, niet nalatende heftig op Duitsche Dichters te schelden; „die hunne praalzieke woorden in de halsbrekende maat van een oud Poëet dwingen, en daarna hunne Oden voor Horatiaansch of Pindarisch uitventen.” Zie de Voorrede voor het eerste Deel der *Mengelingen*. Ik laat aan meer bevoegden het oordeel over deze Pindarische Oden onzes grooten Dichters over. Men vindt ze in het tweede Deel. In het krachtig, maar voor Bruiloftsgasten wat somber en spookachtig begin der tweede, luidende:

*Van hier Naargeestigheid, met bergen loods bezwaard,
Wie sombre Middernachts aan d' Afgrond heeft gebaard,
Die, onder 't gruwzaam ras van Monsters opgetogen,
In 't voorhof van de Hel, bij 't aaklig noodgehuil
Der grondelooze Jammerkuil,
De doodelijke borst der Wanhoop hebt gezogen!
Van hier, vlieg verr' van ons naar 't neevlig Nachtgewest,
Waar bange Duisternis met vale vléermuisvlerken
De nachtgeestschrikken broedt op 't ijzingaamend nest,
Waarom de Nachtraaf knerst, en de ongeziene Pest
In dood en grafddamp waart bij 't gapen van de zerken.*

heeft de Heer BILDERDIJK duchtig met het kalf van den Engelschen Dichter MILTON geploegd, want het is eene bijna letterlijke Vertaling van den aanvang van MILTON'S Allegro:

*Hence, loaded Melancholy,
Of Cerberus and blackest midnight born,
In Stygian cave forlorn
Mongst horrid shapes and shrieks and sighs unholy! etc.**

Voor het overige moet het voor een' modern Poëet moeilijk zijn aan eene burgerlijke bruiloftstafel, tusschen een paar dozijn dikke Ooms en Tantes, Neven en Nichten enz., zich tot de verrukking op te winden, waariu het geheele bij de Olympische, Pythische en andere spelen verzamelde Grieksche volk den Beotischen zanger brengen moest.

L.

Bladz. 122. HORATIUS.

Ik kan mij niet vereenigen met het oordeel van BLAIR over de Vierde Ode uit het Vierde Boek van HORATIUS, die de gemelde Latijnsche Dichter ter eere van DRUSUS, den Stiefzoon van Keizer AUGUSTUS, (bij onze Bataafsche Voorouderen zoo geducht onder den naam van *den Droes*, en onder dien naam in onzen vloek: „*de Droes hale hem!*” zoo men wil, nog voortlevende) gemaakt heeft. Er heerscht in deze Ode iets ongemeens Verhevens en juist die gelukkige keus van *Epitheta* of bijwoorden, welke door BLAIR in HORATIUS zoo geprezen wordt. Neem b. v. de *irsoliti nisus* (de nog ongewone pogingen) van den voor het eerst het nest verlatenden jongen adelaar, de *caprea, dente novo peritura*, (de klipgeit, door een' nog nieuwen tand omkomen zullende) van de geit, die door

---

* d. i.: Van hier zwaar beladen Droefgeestigheid, ge-teeld uit *Cerberus* en den zwartsten Middernacht, verloren tusschen afschuwelijke Spooksels en gevloekte Jammerkreten en Verzuchtingen in de Stygische spelonk!

een' jongen leeuw verslonden zal worden, de naar Carthago gezondene *superbi nuntii* (trotsche boden) enz. enz. Vol Lyrische verrukking is hetgeen van HANNIBAL gezongen wordt, en van de mismoedige taal, door den Dichter hem in den mond gelegd. Onder anderen HANNIBAL'S woorden, toen zijn Broeder HASDRUBAL door de Romeinen verslagen was :

*Carthagini jam non ego nuntios
Mittam superbos: occidit, occidit
Spes omnis et fortuna nostri
Nominis, Asdrubale interempto! **

En hoe verstomt hierop, na nog een paar verzen, in eens de mond des Dichters! Juist wéer dat plotselijk afbrekende slot, hetwelk de antieke Ode, gelijk wij bl. 187 der Aant. zeiden, zoo zeer kenmerkt. — KLOPSTOCK

---

* d. i.: Thans zal ik geene trotsche boden naar *Carthago* meer afzenden. Gevallen, gevallen met den gesneuvelden HASDRUBAL is alle hoop, is al het geluk van onzen naam en roem! — HASDRUBAL werd, bij zijne komst uit Spanje in Italië, geheel verslagen door CLAUDIUS NERO, een' der Voorvaders van dien DRUSUS, wiens lof HORATIUS in deze Ode vermeldt, en wien hij herinnert, wat Rome aan het geslacht der NERO's verschuldigd is:

*Quid debeas, ô Roma, Neronibus,
Testis Metaurum flumen, et Asdrubal
Devictus, et pulcer fugatis
Ille dies Latio tenebris.*

(Wat gij, ô Rome, den Nero's schuldig zijt, dat getuige de rivier *Metaurus*, dat getuige de verslagen *Hasdrubal* en die glorierijke dag, waarop van *Latium* de nevel wéer werd weggevaagd).

heeft de woordvoeging van den aanhef des gemelden Horatiïanschen Lierzangs eenigzins trachten na te bootsen in den aanvang zijner Ode aan FREDERIK den Vijfden, Koning van Denemarken :

*Welchen König der Gott über die Könige
Mit einweihendem Blick, als er geboren ward,
Sah vom hohen Olymp, dieser wird Menschenfreund
Seyn und Vater des Vaterlands.*

De constructie van deze, in het eerst duister schijnende en half elliptische Strophe is: *Der König, welchen der Gott über die Könige vom hohen Olymp sah u. s. w., dieser König wird ein Menschenfreund seyn und Vater des Vaterlands*, dat is: „Die Koning, op welken, bij deszelfs geboorte, God, die boven alle Koningen is, van den hoogen Hemel met inwijddenden blik tēr neder zag, die Koning zal een Menschenvriend zijn en een Vader des Vaderlands.” Met het nederzien der Godheid wordt hier parodisch gezinspeeld op de eerste woorden eener andere Ode van HORATIUS: *Quem tu, Melpomenel semel nascentem placido lumine videris etc.* (Wien gij, ó Melpomenel eenmaal bij zijne geboorte met kalme, vriendelijke blikken aanschouwdet enz.) — Over HORATIUS, (wiens Oden bij ons geheel of gedeeltelijk door VONDEL, VAN WINTER, OOSTERDIJK en anderen vertaald zijn) is door duizenden van pen- nen zoo veel geschreven, dat het dwaasheid ware hier tot zijn' lof nog een' druppel inkt verder te vergieten. Als Lierdichter heeft men zijne oorspronkelijkheid wel eens in twijfel getrokken, en gezegd, dat hij niets dan eene echo der Grieken was. Maar is VIRGILIUS dat ook niet van HOMERUS, en HOMERUS wie weet misschien van welken ouderen onbekenden Poëet? Een volkomen oorspronkelijk Dichter, dat wil zeggen, die niets van anderen geleerd

of overgenomen heeft, zou Vader ADAM alleen heeten kunnen, ware het bekend, dat hij verzen gemaakt had, waarvan wij echter, voor zoo ver ik weet, niets bepaalds vinden opgeteekend.

Over den nieuw-Latijnschen Dichter MATTHEUS CASIMIR SARBIEWSKY of SARBIEVIUS, die in de eerste helft der zeventiende eeuw bloeide, en omtrent welken BLAIR, bl. 123, een woord vallen laat, alsmede over andere nieuw-Latijnsche Lierdichters zie men BLANKENBURG's uitgave van SULZER's *Theorie*, en vergelijk voor een deel hetgeen de Hoogleeraar PEERLKAMP van de Hollandsche nieuw-Latijnsche Poëten gezegd heeft. GEORGIUS BUCHANANUS, een Schot, van wien BLAIR ook spreekt, leefde in de zestiende eeuw (1506—1582). Men heeft van hem eene fraaije overzetting of omschrijving der Psalmen in Latijnsche verzen en meer andere Latijnsche Gedichten. Ook eene Latijnsche Geschiedenis van Schotland enz.

L.

Bladz. 123. Fransche Lierdichters. — Oden van JEAN BAPTISTE ROUSSEAU.

Men vindt in de *Oeuvres* van I. B. ROUSSEAU (niet met den Wijsgeer JEAN JACQUES ROUSSEAU te verwarren) deels geestelijke Oden en Psalmen, deels Heroïsche Oden of Heldenoden. Onder de laatstgemelde is die fraai, welke de Koningen tegen lage vleijers waarschuwt. (*Aux Rois sur leurs flatteurs*). De toon is echter meer Didaktisch dan hoog Lyrisch; gelijk men uit den koelen, vrij Prozaïschen aanhef merken kan:

*Jadis tous les humains, errant à l'aventure,
À leur sauvage instinct vivoient abandonnés,
Satisfaits d'assouvir de l'aveugle nature
Les besoins effrénés.*

Is het niet, of men het *Exordium* of de Inleiding van een' Redenaar hoort, die toch vooral niet zondigen wil tegen de wijze les van CICERO: „Die voor onvoorberede ooren alles dadelijk in vuur en vlam wil zetten, zal gelijk zijn aan een' krankzinnigen onder menschen met gezonde hersenen, aan een' tierenden dronkeman onder nuchteren lieden.” Zie Aant. op het Tweede Deel, bl. 276. — In de wijze echter, waarop de *Nemesis* of Godin der Vergelding wordt afgeschilderd, en in de woorden, die hij haar tot de Vorsten in den mond legt, draaft hij langs wat hooger spoor (om eene uitdrukking van onzen voortreffelijken Dichter LOOTS te bezigen):

*Écoutez et tremblez, Idoles de la terre!
D'un encens usurpé Jupiter est jaloux,
Vos flatteurs dans ses mains allument le tonnerre
Qui s'élève sur nous etc.*

Maar het Fransch, en vooral het Fransch uit de eeuw van LODEWYK XIV, is eene ongelukkige taal voor de hoogere Ode, 1) wjl het zoo weinig vermogen van woordkoppeling of compositie heeft; 2) zoo gebonden is in zijne woordenschikking en bijna geene inversiën of omzettingen toelaat; 3) juist door zijne afgepastheid (*précision*) en klaarheid niets van dat nevelachtige bezit, dat voor de Poëzij zoo gunstig is, en in hetwelk de gedachten, even als met voorwerpen in de Natuur bij mistig weder wel plaats heeft, zich grooter en verhevener vertoonen. In veel van deze opzigten heeft zich echter, mijns inziens, het tegenwoordige Fransch verbeterd, en is daardoor poëtischer geworden. — Behalve ROUSSEAU hebben LA MOTTE, de jongere RACINE, LE FRANC DE POMPIGNAN en meer anderen vrij wat naam onder de Fransche Odendichters der zeventiende eeuw. Hunne geestdrift echter is wat koudbloedig en nuch-

teren. Van de gloeiende, dronkene Lyrische verrukking der Ouden en van die eens VONDELS, KLOPSTOCKS en soortgelijken onder de Nieuweren is bij hen niet veel te vinden. MALHERBE, van een weinig vroeger dagteekening en op den drempel (gelijk de Franschen het uitdrukken) van Frankrijks gouden eeuw staande, is misschien al zoo stout. Krachtig is zijne Ode aan LODEWIJK XIII, om hem tot de vernieling der in zijne oogen kettersche Stad *La Rochelle* aan te sporen. De Fransche Aristarchen hebben echter in de eerste, anders regt vurige Strophe:

Donc un nouveau labeur à tes armes s'apprête!
Prend ta foudre, LOUIS, et va, comme un lion,
Donner le dernier coup à la dernière tête
De la Rebellion!

gegispt, dat de Dichter niet in het beeld of de leenspreuk bleef, daar de uitdrukking: zijn' bliksem (als een God) nemen, en vervolgens die: heengaan *als een Leeuw*, niet bij elkander passen. Leeuwen toch zwaaijen geene bliksems. En zoo moet nu de arme MALHERBE met dien versregel in alle Fransche *Rhétoriques* ten voorbeeld eener slecht volgehouden Metaphora strekken. Is het niet verschrikkelijk, Lezer? Zie over FRANÇOIS MALHERBE een stukje van ANTOINE LATOUR in de *Revue Univ.* van 1834, Tom. II, Livr. 8. — Van BOILEAU's lafvleijende, meer van kunst- dan natuurwind opgeblazene en soms, als eene gekortwiekte gans, wel vliegen willende, maar niet vliegen kunnende Heldenode op de verovering van *Namen* door LODEWIJK XIV, is hier boven met een woord gesproken. BOILEAU-zelf schijnt ze verrukkelijk gevonden te hebben. Wat aap heeft zijne jongen niet lief! — De Fransche Dichters van onzen tijd hebben stouter de Lier aangegrepen. Welke gespierde Oden vindt men bij ALPHONSE DE LAMAR-

TINE, CASIMIR DE LAVIGNE, VICTOR HUGO en anderen! Waarlijk verheven b. v. zijn van die Dichters verschillende Dichtstukken op NAPOLÉON, den Werelddwinger. Neem eens de derde *Messénienne* van DE LAVIGNE, aan den ontslapenen Ex - Keizer gerigt en beginnende:

*De lumière et d'obscurité,
De néant et de gloire étonnant assemblage,
Astre, fatal aux Rois comme à la liberté! etc.*

en waarin die stoute Personificatie der voornaamsce Veldslagen van NAPOLÉON voorkomt, welke ik in de Aant. op het Tweede Deel, bl. 24, heb aangehaald. Zoo ook die regel, vol eenvoudige verhevenheid, over NAPOLÉON's van den Oceaan omspoeld grafgesteente:

La vaste mer murmure autour de son cercueil.

een regel, die mij voor den geest zweefde in mijne woorden uit een rijmloos dichtstuk:

*Tot dat de Werelddwinger, wiens gebeent'
Thans eenzaam rust aan 't verre Westerstrand,
In 't rotsengraf, door d' Oceaan omspoeld enz.*

Of neem in de *Nouvelles Méditations* van DE LAMARTINE de derde Overpeinzing, *Buonaparte* getiteld, waarin men de schoone, grootmoedige Verzen heeft:

*Ne crains pas cependant, ombre encor inquiète,
Que je vienne outrager ta majesté muette!
Non, la lyre aux tombeaux n'a jamais insulté.
La mort fût de tout temps l'asile de la gloire;
Rien ne doit jusqu'ici poursuivre une mémoire;
Rien! .... excepté la vérité.*

Met dergelijke Oden op NAPOLÉON moge een liefhebber die van BYRON, MANZONI, BILDERDIJK en anderen vergelijken. — Van alle tegenwoordige Fransche Lierdichters heeft VICTOR HUGO misschien de meeste Lyrische kracht. Hij is onstuimig als een stortvloed, vol vuur, en weelderig als het edele Ros, bij hetwelk HOMERUS den Koningszoon *Paris* vergelijkt. Daarbij vaak hoogst gelukkig en oorspronkelijk in de keuze zijner uitdrukkingen. Hij verpersoonlijkt echter de denkbeelden soms te grillig en op eene te min edele wijze, welk min edele ook wel eens zijne Comparatiën aankleeft. Voorts krijgt een Schrijver ligt den schijn van gezochtheid en van iets baroks, door telkens uitdrukkingen en stijlwendungen, hoe gelukkig ook op zich-zelve, te scheppen, waarop het gebruik nog niet het zegel gedrukt heeft; want het is niet genoeg, dat eene uitdrukking of *tournure* schilderachtig en kort zij, zij moet ook gebruikelijk wezen. En om dit laatste bekreunt VICTOR HUGO zich wel eens te luttel. Hij zou, in dat opzigt, regt op zijne plaats zijn in Duitschland, waar in taal en stijl een zeer Demokratische geest heerscht, en elk in de uitdrukking der gedachten (*elocutio*) zijn' eigen weg gaat. Geniën intusschen, als VICTOR HUGO, zijn zeer geschikt om den intensieven rijkdom eener taal te vermeerderen, en het sinds den tijd van LODEWIJK XIV wel hoogst beschaafde, ja afgeschaafde, marmerglad gepolijste, als met den passer afgemetene, maar noch naïve, noch zeer dichterlijke of schilderachtige, en voor den hoogen Lierzang veel te tamme en makke Fransch had ze wel noodig. Men mag evenwel aan zulke Ijsbrekers wel toeroepen:

Est modus in rebus, sunt certi denique fines.

(*In 't al is paal en maat, 't al heeft zijn vaste grenzen.*)

VICTOR HUGO's voornaamste Lierdichten vindt men in zijne *Odes et Ballades*, in zijne *Orientales* en andere Mengelingen. Hij is vaak even stout, als roerend. Stout b. v. in de Ode à la jeune France, gelijk een couplet als het volgende bewijzen kan:

*L'Angleterre jalouse et la Grèce homérique,
Toute l'Europe admire, et la jeune Amérique
Se lève et bat des mains du bord des Océans. (eene
schilderachtige, half Oostersche Personificatie!)
Trois jours vous ont suffi pour briser vos entraves,
Vous êtes les aînés d'une race de braves,
Vous êtes les fils des géans!*

Of wel het volgende:

*Aigle qu'ils devaient suivre! aigle de notre armée
Dont la plume sanglante en cent lieux est semée,
Dont le tonnerre un soir s'éteignit dans les flots,
Toi qui les as couvés dans l'aire paternelle,
Regarde et sois joyeuse et crie et bats de l'aile,
Mère, tes aiglons sont éclos!*

Of dat Couplet, waarin hij van de ongelukkige verdrevene Koninklijke familie spreekt, en dat even edel-humaan is, als de hier boven aangehaalde dichtregels van LAMARTINE over NAPOLÉON:

*Je ne leur dirai point de mot qui les déchire,
Qu'ils ne se plaignent pas des adieux de la lyre;
Point d'outrage au vieillard qui s'exile à pas lents!
C'est une pitié d'épargner les ruines,
Je n'enfoncerai point la couronne d'épines.
Que la main du malheur met sur des cheveux blancs.*

Of wel de prachtig uitgewerkte Vergelijking van den vuur-
spuwenden *Vesuvius* aan het slot der Ode:

*Quand long - temps a grondé la bouche du Vesuve ,
Quand sa lave , écumant , comme un vin dans la cuve ,
Apparait tout rouge au bord etc.*

die echter te lang is om ze hier in te lasschen, maar
waarin uitdrukkingen als de aangehaalde: *lava*, die rood en
schuimend, gelijk wijn in de perskuip, aan de boorden des
kraters komt opborrelen, de Oostersche, of liever de
Arabisch-Spaansche kleur van HUGO's schrijftrant in het
oog doen vallen. Zoo zien wij die niet minder, als hij
de lange, uit den krater stijgende streep van rook
bij den ranken, langen hals vergelijkt, welken een roofzieke
gier uit zijn nest opsteekt:

*Un long jet de cendre et de fumée
Grandit incessamment sur la cime enflammée ,
Comme un cou de vautour , hors de l'aire dressé.*

Men mag dit eenigzins *grotesk* heeten, is dan echter de
geheele Oostersche Poëzij ook niet *grotesk*? Is PINDARUS
soms ook niet *grotesk*? — Wil men eene proeve van
roerende Lyrische Poëzij uit VICTOR HUGO's *Odes*, men
leze *la Fille d'O-taïti*, of de afscheidsklaagtoon van
een' Otahitisch Meisje aan een' vertrekkenden Vreemde-
ling, haar' Geliefde:

„O dis moi, tu veux fuir? et la voile inconstante
Va bientôt de ces bords t'enlèver à mes yeux!
Cette nuit, j'entendais, rompant m'a douce attente,
Chanter les matelots qui repliaient leur tente;
Je pleurais à leurs cris joyeux.”

In deze Ode is niets gezocht, niets van dat barokke in de uitdrukking, dat VICTOR HUGO, ten spijt van zijn ver-
wonderlijk groot genie, als Lierdichter wel eens hebben
kan. Hoe eenvoudig van bewoordingen, en toch hoe diep
aandoenlijk is de volgende Strofe :

*Loin de mes vieux parens qu'un tendre orgueil enivre,
Du bois où dans tes bras j'accourus sans effroi,
Loin des fleurs des palmiers, je ne pourrai plus vivre,
Je mourrais seule ici. Va, laisse moi te suivre,
Je mourrai du moins près de toi!*

De gloed der Oostersche Verbeelding van VICTOR HUGO
slaat ook op vele plaatsen zijner *Orientales* in volle
vlammen uit, dat des te minder vreemd is, daar hier
Oostersche landouwen, zeden, gebruiken en handelingen
geschilderd worden. Als een enkel staaltje voer ik het
Lyrisch - Dramatische dichtstukje aan, *de Sluijer (le Voile)*
getiteld, dat ons, om de daarin zoo treffend afgemaalde
jaloezij der Oosterlingen met opzigt tot hunne Vrouwen of
andere Vrouwelijke Naastbestaanden, het bloed in de aderen
stollen doet. Men veroorlove mij, tot afwisseling, er
eene door mij gemaakte Hollandsche Vertaling van te
geven, die echter slechts eene kopij in waterverw is van
een in olie verw krachtig geschilderd oorspronkelijk.

DE SLUIJER.

DE ZUSTER (ontsteld en angstig).

*Hoe, Broeders, hoe? wat staart gij me aan! —
Uw norsche wenkbraauw baart mij schrik;
Vol fronsels zie ik uw voorhoofd staan,
En lijktsoortsachtig vlamt uw blik.*

*Uw gordels zijn gescheurd in twee ,
En driewerf reeds, als bliksemlicht,
Blonk, half getogen uit de scheen,
't Staal uwer dolken me in 't gezigt.*

DE EERSTE BROEDER (op straffen toon).

Geef antwoord! hebt gij straks uw' Sluifier niet geligt?

DE ZUSTER (bedremmeld en met levendige ontroering).

*Mijn Broeders! . . . . Meesters! . . In den stond
Des middag keerde ik uit het bad,
Terwijl 'k voor ieder' Christenhond
En Albanees verborgen zat;
Maar in mijn draagkoets, digt en naauw,
Steeg zoele hitte ras ten top,
En, schier ter dood toe mat en flauw,
Ligste ik mijn falie even op.*

DE TWEEDE BROEDER (met grimmigen nadruk).

En juist stond toen een Man (groen was zijn kaftan) daar!

DE ZUSTER (met klimmende benaauwdheid).

*Ja! . . . . neen! . . . . 't is mogelijk! . . . . maar, hoe 't waar',
De booswicht zag niet mijn gelaat.*

(Telkens angstiger).

*Maar 'k zie, gij mompelt met elkaâr,
Ja, 'k zie, dat gij te momp'len staat!
Dorst gij naar bloed? — Bij eer en trouw,*

*Hij heeft mijn aanzigt niet gezien!
 ó Moordt geene arme, onnooz'le vrouw,
 Die naakt is en geen' weêr kan biên!*

DE DERDE BROEDER (met hoon en eene bloeddorstige
 toespeling).

*'k Sloeg flus, toen 't zonlicht daalde, een' donk'ren bloed-
 glans ga.*

DE ZUSTER (in doodsangst, en terwijl vier dolken haar
 treffen).

*Erbarming, Broeders! ach, gend! —
 Allah! vier dolken in mijn zij!
 'k Omhels uw knien . . . gend, gend! . . . .
 Rampzaafge Sluizer! . . . . ó, hoe 'k lij! . . . .
 't Bloed, 't bloed druipt van mijn handen af;
 Vat, grijpt ze! . . . steunt mij! . . . 'k zink ter neêr! . . .*

(Langzaam, met gebroken stem).

*De donk're . . . Sluizer . . . van het . . graf . . .
 Omhuls . . . mijn blik . . . ken . . . meer . . . en . . . meer.
 (Zij zinkt stervend neder).*

DE VIERDE BROEDER (bij haar lijk met bitteren spot).

Dien Sluizer voor het minst ligt gij op aard' noois weêr!

Dit stukje van VICTOR HUGO is uitnemend voor Declamatie
 geschikt, waartoe ik het op muzikale Declamatoria te
 Groningen wel gekozen heb, gelijk ik ook tusschen twee
 haakjes hier en daar den toon der Voordragt heb aangewezen.

De *Feuilles d'Automne, les Chants du Crépuscule* . . . .
 maar het wordt meer dan tijd, dat wij bij VICTOR HUGO en zijne Lyrische Poëzij een speldje steken, en ook van meer andere Lierdichters des tegenwoordigen Frankrijks zwijgen. Wij kunnen toch niet genoeg herhalen, dat men in deze Aanteekeningen geene geregelde Geschiedenis der fraaije Letteren bij verschillende Volkeren zoeken moet, geene opnoeming van allen, welke in die Letteren hebben uitgemaakt, maar slechts hier en daar zoo enkele wenken, die tot uitbreiding en aanvulling van BLAIRS aanmerkingen strekken kunnen; kortom, zoo maar hier en daar een proefje (mag ik het zoo eens noemen) uit dezen of genen fijnen schotel van den grooten Letterkundigen disch, die uit de voortbrengselen van vroeger en later tijd kan worden aangeregt. Die zijn' eetlust rijkelijker verzadigen wil, raadplege BOUTERWEK, LA HARPE, NOËL en LA PLACE, ESCHENBURG, IDELER *und* NOLTE, WOLFF, den Heer VAN KAMPEN en soortgelijke Schrijvers, meerendeels hier boven opgenoemd, en wier oordeelvellingen, voor het overige, ik in derzelfver waarde of onwaardede late.

L.

Bladz. 124. Engelsche Lierdichters. DRYDEN'S Ode op de heilige *Cecilia*.

De gemelde Ode, (of men zou het misschien nog eere Dithyrambe kunnen heeten) bekend onder den naam van *Alexanders Feest (Alexanders Feast)*, is vol Lyrische verrukking, en bruist, als een stortvloed van de rotsen schuimend, met rukken en sprongen in eene zeer afwisselende maat voort. Men weet, dat zij de schildering bevat der verschillende hartstogten, waarmede te *Persepolis* de zang en het snarenspeel des Griekschen Toonkunstenaars TIMOTHEUS Koning ALEXANDER *den Grooten* en zijne Helden

vervulde, zoodat op het laatst ALEXANDER, door zijne Minnares THAÏS aangehitst, de brandtoorts in de paleizen der Persische Koningsstad wierp. DRYDEN neemt hieruit aanleiding om het geweldig vermogen der Muzijk en daarbij den lof der heilige CECILIA, Uitvindster (volgens de Legende) van het orgelspel, te bezingen, waarop hij aldus eindigt:

*Let old Timotheus yield the prise,
Or both divide the crown,
He rais'd a mortal to the skies,
She drew an angel down. **

Men heeft van POPE eene soortgelijke Ode. Zij is stout en Lyrisch, maar wat meer in den vorm van een geregeld aflopend Lofdicht op de Toonkunst. Ook is zij meer Poëzij van redenering en bespiegeling, schoon zij

---

* d. i.: „Laat den ouden TIMOTHEUS thans den prijs afstaan, of wel laat hem en CECILIA met elkkaar den eerekrans deelen. Hij verhief een Sterveling naar de wolken, zij trok een' Engel naar beneden.” — Schilderachtig is ook in den aanvang der Ode de beschrijving van ALEXANDER, die daar omringd van zijne Helden, op den Persischen koningstroon zit, en THAÏS, als eene bloeiende Bruid des Oostens, naast zich heeft, waarop dan de welluidende regels met de daarin gelukkig aangebragte driemaalige herhaling volgen:

*Happy, happy, happy pair!
None but the brave,
None but the brave,
None but the brave deserves the fair.*

(Gelukkig, gelukkig, gelukkig paar! Niemand dan de Dappere, niemand dan de Dappere, niemand dan de Dappere verdient de Schoone).

evenwel zeer schilderachtig is in het verhaal van den togt van ORPHEUS naar de Hel, om zijne Echtgenootte EURYDICE door de kracht van zijn snarenspeel terug te erlangen. Dit verhaal beslaat het grootste deel der Ode. In de versregels over den dood van ORPHEUS, wiens van den romp gescheurd en op de rivier den *Hebrus* voortdobberend hoofd nog den naam der geliefde EURYDICE lispelde :

*Tet even in death Eurydice he sung,
Eurydice still trembled on his tongue;
Eurydice the woods,
Eurydice the floods,
Eurydice the rocks and hollow mountains rung.**

vindt men eene gelukkige nabootsing dier zoo teedere en roerende verzen van den Latijnschen Dichter VIRGILIUS, welke ik, bl. 79 der Aanteekeningen op het Eerste Deel, heb aangehaald en in rijm vertolkt. POPE sluit met eene soortgelijke, hoewel omgekeerde Tegenstelling, als die van DRYDEN :

*Of Orpheus now no more let poets tell,
To bright Cecilia greater power is giv'n;
His numbers rais'd a shade from hell,
Her's lift the soul to heav'n. †*

---

* d. i.: Zelfs nog in den dood zong hij van zijne *Eurydice*. De naam zijner *Eurydice* trilde nog op zijne stervende tong; *Eurydice!* wêergalmden de wouden, *Eurydice!* de vloedden, *Eurydice!* de rotsen en holgapende bergkloven.

† d. i. Geen Dichter zinge thans meer van ORPHEUS. Grooter magt is der glorierijke CECILIA geschonken. Deed toch zijn maatval eene schim uit de onderwereld verrijzen, de hare voerde de ziel ten hemel.

DRYDEN werd geboren 1631 en stierf in 1701, POPE, geboren 1688, overleed 1744.

GRAY, door BLAIR genoemd, is dezelfde, van wien ook de roerende wijsgeerige *Elegie is op een' boeren-kerkhof geschreven (Elegy, written in a country church-yard)*. Hij trad ten jare 1716 in, ten jare 1771 uit het leven. Men heeft van hem verschillende krachtige Oden. Inzonderheid is zijne Pindarische Ode *de Bard (the Bard)*, waarin hij den oud-Noordschen Heldentoon der Skalden of Zangers heeft nagebootst, vol vuur en stoute beelden. De hoogwijze JOHNSON heeft echter in zijne *Lives of Poëts* niet kunnen nalaten er zijne kritische katteklaauwen in te slaan (verschoon de wat platte uitdrukking, geëerde Lezer!). — Van den door BLAIR geroemden DODSLEY, (in den Hollandschen tekst staat verkeerdelijk gedrukt DODLENS) die in 1705 geboren werd en in 1764 stierf, wordt onder anderen de Ode *Melpomene, or the Regions of Terror and Pity (Melpomene, of de gewesten van schrik en medelijden)* zeer geroemd. — COWLEY, insgelijks door BLAIR aangehaald, zag het eerste levenslicht in 1618 en overleed in 1667. Hij heeft allerlei soort van toonen met meer of minder geluk op de citer beproefd. Zie mijne Aant. op het Tweede Deel, bl. 66, en vergelijk over hem en de vorige Engelsche Dichters BOUTERWEK enz. Schreven wij eene Geschiedenis der Poëzij, zouden wij nog van vele andere Engelsche Lierzangers hier spreken kunnen, en onder dezelve ook van verscheiden uit den jongeren en jongsten tijd, als b. v. van WOLCOTT (of PETER PINDAR), CRABBE, ROGERS, MILMAN, MONTGOMERY, COLERIDGE, WORDSWORTH, SOUTHEY, WALTER SCOTT, MOORE enz., uit sommigen van welke men eenige Vertalingen kan aantreffen in de *Verzamelingen van Voortbrengselen van uitheensche Vernuftten. Amst. 1836*, en elders. Lord BYRON, schoon bijzonder door

zijne grooter Gedichten beroemd, (over welke in het vervolg nog wel een woord nader) moet hier ook niet vergeten worden. Onder anderen zijn zijne *Hebreeuwſche Melodiën*, waarin hij naar oud-Joodsche zangwijzen, oud-Joodsche aandoeningen en gewaarwordingen bezingt, meestal Elegiſch-Lyriſche citergalmen, vol diep gevoel en poëzij. Zoo b. v. die met het opschrift: *Oh! ſnatched away in Beauty's bloom* (ach, weggerukt in ſchoonheids bloei), of die *My ſoul is dark* (mijne ziel is ſomber), of die *Oh! weep for thoſe* (ach, ween om hen), of die *When coldneſs wraps this ſuffering clay* (als doodskou' hult dit lijdend ſtof), of die *Herod's lament for Mariamne* (Herodes weeklagt om Marianna), of die *On the day of the deſtruction of Jeruſalem by Titus* (op den dag der verwoeſting van Jeruſalem door Titus), of die *By the rivers of Babylon we ſat down and wept* (wij zaten aan Babylons ſtroomoevers en weenden), welke laaſte dichtregelen heerlijk paſſen zouden onder het ſchoone ſchilderſtuk over dat onderwerp van een' jong Berlijnsch Schilder, BENDEMANN, meen ik, geheeten, dat ik onlangs in het Wallraffiſche Muſaeum te Keulen gezien heb. In den ſtouten Odentoon is de Ode aan NAPOLÉON BUONAPARTE, toen deze voor de magt zijner vijanden bukken en het met het kleine Elba in plaats van het groote Frankrijk en half Europa voor lief nemen moest. Men hoore den aanvang:

*'t Is done! — but yeſterday a King,
And armed with Kings to ſtrive, —
And now thou art a nameleſſ thing,
So abject — yet alive! etc. **

---

* d. i.: Uit is 't! — pas gisteren nog een Koning en gewapend om met Koningen in het ſtrijperk te tre-

Maar wij moeten verder. Zie proeven der nieuwste Lyrische Poëzij van de Engelschen bij IDELER en NOLTE, bij WOLFF (*die schöne Litteratur Europa's*) en anderen, die men ook over de mij minder bekende Italiaansche Lierdichters van vroeger en later tijd, als PETRARCHA, GUIDI, REDI, TESTI, CHIABRERA, FRUGONI, CASTI, MELI, GENONIO enz. enz. raadplegen kan.

Onder de groote menigte van Duitsche Lierdichters, met wier opnoeming wij den Lezer niet vermoeijen zullen, komt, dunkt mij, in de eigenlijk gezegde hooge Ode de eerepalm altijd nog aan KLOPSTOCK toe. Hoewel het toch niet te ontkennen zij, dat deze groote Dichter in zijne latere Lierzangen door een overmatig bejag van korthed, gepaard met het soms meer Grieksche dan Hoogduitsche zijner woordschikkingen, en door de hooge vlugt zijner gedachten - zelve, niet dan moeijelijk verstaanbaar en, gelijk GÖTHE het uitdrukt, soms geheel *ongenietbaar* is geworden; niettegenstaande ook in zijne Oden van vroeger dagteekening een deel dierzelfde duisternis het genot bij dagelijkse Lezers merkelyk in den weg staat, terwijl daarenboven dit duistere door de Noordsche Mythologie, welke KLOPSTOCK in stede der Grieksche bezigt, nog vermeerderd wordt, is echter het vuur, de vaart en vlugt der denkbeelden, het bruisende des gevoels, de stoutheid der

---

den, zijt gij nu een naamloos onding, diep verachtelyk — maar evenwel het leven er afgebragt hebbende.” — In deze laatste woorden en in de geheele Ode heerscht eene bittere Ironie en verontwaardiging er over, dat NAPOLÉON niet veelcer den dood, dan den smaad zijner ontrooning geduld had. Zoude evenwel 's Werelddwingers beeld zich door een' zelfmoord reusachtiger bij de Nakomelingschap vertoond hebben? — Uit BYRON kan men eenige Lyrische stukken bij ons vertaald vinden in de zoo even aangehaalde *Voortbrengselen van uitheemsche Vernuften* en elders.

overgangen en het koene der uitdrukking, dat een aantal dier vroegere Oden kenmerkt, meer dan verwonderlijk. Geen Dichter van later tijd heeft, mijns inziens, het echte beeld der antieke Ode zoo trouw teruggespiegeld als KLOPSTOCK. PINDARUS EN HORATIUS smelten bij hem ineen, schoon hij evenwel misschien nog meer van het verhevene, afgebroke, onstuimig voorthollende des eersten, dan van de hoofsche bevalligheid en fijnheid (urbaniteit) des laatsten heeft. Daarbij is hij vol gevoel, en PETRARCHA in zijne gedichten kon voor liefde en vriendschap niet teederder ademen dan KLOPSTOCK. Hoe blinkend is in dat opzigt die keten, of liever paarlensnoer van Oden, welke den titel van *Wirgolf* dragen, en waarin hij zich al zijne Vrienden voorstelt, als kwamen zij in dien *Wingolf*, den tempel der Vriendschap van de oud-Noordsche Volkeren, te zamén! Hoe roerend is het, als hij b. v., zich verbeeldende GELLERT, den vaak zwaarmoedigen, de tempelbogen te zien binnentreden, tot zijn Lied zegt, dat het thans zachter en liefelijker vloeijen moet, gelijk aan den dauw, die helder uit de handen van Aurora op rozen nederdruppelt. (Eene aanminnige Vergelijking!)

*Lied, werde sanfter, fliesse gelinder fort,
Wie auf die Rosen, hell aus des Morgens Hand,
Der Thau herabträuft, denn dort kömmt er
Fröhlicher heut und entwölkt mein GELLERT!*

Of als hij tot den gevoeligen GIESEKE zingt, dat deze hem, wanneer hij gestorven zal zijn, bezingen moet, want dat deszelfs zangen, vol tranen; zijne schim nog bij hem zullen doen verwijlen.

*Wenn einst ich todt bin, Freund, so besinge mich!
Dein Lied, voll Thränen, wird den entfliehenden,*

*Dir treuen Geist noch um dein Auge,
Das mich beweint, zu verweilen zwingen!*

En wat dergelijke treffende en tevens schilderachtige regels uit den *Wingolf* meer zijn, waarvan ik er in het Tweede Deel mijner *Reis naar Hamburg*, in hetwelk ik breedvoerig over KLOPSTOCK spreek, eenige heb aangehaald. Welk een diep weemoedig gevoel heerscht zoo ook in de Ode aan EBERT, waarin hij zich met zwarte kleuren het diep akelige van zijn lot schildert, indien soms hij alleen al zijne Vrienden, zijne toekomstige Echtgenooten en betrekkingen overleven mogt. En hoe somber majestueus, als met bazuingeschal, eindigt die Ode:

*Finstreer Gedanke, lass ab, lass ab in die Seele zu donnern!
Wie die Ewigkeit ernst,
Furchtbar wie das Gericht, lass ab! die verstummende
Seele
Fasst dich, Gedanke, nicht mehr! **

Nog teederder roerend is de Ode aan FANNY over hunne wederzijdsche ontmoeting in een volgend leven. Hoe eenvoudig en toch hoe Poëtisch de aanhef:

---

* Deze Ode is uitnemend geschikt voor Declamatie. De stem moet in het eerst kalm droefgeestig gehouden worden, maar vervolgens al klimmen in nadruk, somberheid en weedom, tot dat zij met volle kracht en den toon der verschrikking de laatste zinsnede aangrijpt. „Somber Denkbeeld, ó laat af, laat af met uwen donderklank in mijne ziel te galmen! ó Gij denkbeeld, ernstig als de Eeuwigheid, schrikbaar als de dag des Oordeels, laat af, laat af van mij, want mijne ziel verstomt en kan u niet meer bevatten!”

*Wenn einst ich todt bin, wenn mein Gebein zu Staub
Ist eingesunken u. s. w.*

en hoe liefelijk de Strophe:

*Wenn dann du dastehst, jugendlich auferweckt,
Dann eiß ich zu dir, säume nicht, bis mich erst
Ein Seraph bey der Rechten fasse,
Und mich, Unsterbliche, zu dir führe!*

Kunnen zoo ook de citersnaren teederder en weemoediger, gelijk avondgesuis door herftbladeren, ruischen, dan in de Ode *die todte Clarissa*, met den hoog-poëtischen aanhef, waarin hij haar eene bloem noemt, waardig geweest om in de beschaauwing dezer aarde spoedig uit te bloeijen en, als speelnoot der Paradijsbloemen, naar beter oorden verplant te worden:

*Blume, du stehst verpflanzet, wo du blühest,
Werth in dieser Beschattung nicht zu wachsen,
Werth schnell wegzublühen, der Blumen Edens
Bessre Gespielinn!*

en de twee treffende daarop volgende regels, die mij bij zoo menige vroeg Ontslapene voor den geest kwamen, en die onder het beeld eener gure, ruwe lucht, welke deze aarde *omademt*, en waarvan zelfs de zachtste ademtogten nog gure Westewinden heeten mogen, den kommer en het verdriet des menschelijken levens voorstellen:

*Lüfte, wie diese, die die Erd' umathmen,
Sind, auch die leiseren selbst, dir rauhe Weste. u. s. w.*

Behoef ik wel te spreken van de Ode *Die frühen Gräber*? Zoo kort, slechts eene poëtische verzuchting, en

toch in zacht gevoel zoo menig lied van honderd coupletten overtreffende! Ziedaar eene echte Ode, gelijk er HORATIUS niet weinige heeft! Een paar grepen op de citer, en de citer verstomt wéer; maar welke grepen! Welk eene Poëzij in de tweede der drie Strophen, waarin hij zingt, dat alleen een Meimorgen nog schooner is dan een Zomernacht, en hij den Mei onder het beeld van een' Jongeling schildert, die met kristalheldere dauwdroppelen in de lokken en met blozende koonen den heuvel opstapt:

*Des Mayes erwachen ist nur
Schöner noch, wie die Sommernacht,
Wenn ihm Thau, hell wie Licht, aus der Locke träuft,
Und zu dem Hügel herauf röhlich er kömmt.*

En dan vervolgens de roerende overgang op zijne gestorvene Vrienden, wier grafsteden reeds met *ernstig*, dat is, ernstwekkend, mos bedekt zijn:

*Ihr Edleren, ach, es bewächst
Eure Maale schon ernstes Moos!
O wie war glücklich ich, als ich noch mit euch
Sahе sich röthen den Tag, schimmern die Nacht! **

Waarlijk JEAN PAUL mogt wel zeggen, dat KLOPSTOCK's Oden over Liefde en Vriendschap leven zullen, zoo lang een menschelijk hart in den boezem kloppen zal! Is hij echter in dergelijke Oden zacht en roerend, hoewel altijd tevens statig en verheven, majestueus verheven is hij in

---

* Ik heb van deze Ode eene berijmde Vertaling in mijne Reis naar *Hamburg* gegeven, maar Rijm past niet bij KLOPSTOCK. Eene soortgelijke korte Ode als die *frühen Gräber*, is die *Sommernachts*.

vele andere. Zijn toon dondert dan als bazuingschal, en de stroom zijns gezangs rolt nu gelijk eene breede rivier statig daarheen, dan stormt en bruist dezelve voort als een gezwollen bergvloed. De volle majesteit van den Godsdienst ademt ons aan in de Ode, of liever Hymne *Dem Erlöser*, (aan den Verlosser). 't Is, of wij een' hoogen Dom binnen treden, in welken orgelklank zich hooren doet:

*Der Seraph stammelt, und die Unendlichkeit
Bebt durch den Umkreis ihrer Gefilde nach
Dein hohes Lob, o Sohn! — wer bin ich,
Dass ich mich auch in die Jubel dränge? **

Vom Staube Staub! u. s. w.

Voorwaar, dit is geen ijdel Bombast! Maar zoo iemand bij zijne groote Verhevenheid eenvoudig is, schoon juist door die Eenvoudigheid des te meer verheven, is het KLOPSTOCK. Het was een ongelukkige inval van een' onzer beroemdste Dichters van KLOPSTOCK een' halven *Icarus* te willen maken. — Hoe stout-verheven vangt ook de Ode aan, *Kaiser Heinrich* getiteld, in welker aanhef hij den armzaligen Duitschen Vorsten van dien tijd (die, bewierookt door hunne Hovelingen, roemloos op hunne zachte

---

* d. i.: „De Seraf stamelt uwen verhevenen lof, ó Zoon! en de Oneindigheid baawt dien lof al bevend na door den omvang van al hare kreitsen. Wie ben ik, dat ik mij ook in die jubelkoren dringen wil? Helaas, niets dan stof van stof! enz.” Daarop komt de zin neder. KLOPSTOCK is bij ons met naauwkeurigheid schier niet te verhalen; zoo is ieder woord bij hem gewikt en gewogen, en zoo vele Hoogduitsche Idiotismen heeft hij. Men zucht dan wel eens over het minder buigzame van onze taal en haren minderen lexikalen rijkdom.

zetels sluimerden, om eens in hunne marmeren doorkisten nog meer vergeten, nog roemloozër te worden) hunne vadsigheid verwijt, en hen op Keizer HENRIK wijst:

*Lass unsre Fürsten schlummern in sanftem Stuhl,
Vom Höfling rings umräuchert, und unberühmt,
So jetzo, und im Marmorsarge
Einst noch vergessner und unberühmter!*

En als een woudstroom bruist de stroom zijns gezangs voort in de Ode *Fragen*, wier aanhef reeds kookt en schuimt van edele verontwaardiging over het ras der slaafsche Navolgers. (Hij spreekt zijne Lier aan):

*Veracht ihn, Leyer, welcher den Genius
In sich verkennet, und zu des Albion,
Zu jedem edlern Stolz unfähig,
Fern, es zu werden, noch immer nachahmt!*

Echt Lyrisch en vol hooge geestdrift is ook de Ode *Hermann und Thusnelda*, waarin de Dichter de verrukking schildert van THUSNELDA, Echtgenoot van den oud-Germaanschen Veldoverste HERMAN of ARMINIUS, als zij dezen haren Gemaal, na het verslaan van den Romeinschen Praetor VARUS en deszelfs legioenen, terug ziet:

*Ha, dort kömmt er mit Schweiss, mit Römerblute,
Mit dem Staube der Schlacht bedeckt! — So schön war
Hermann niemals! So hat's ihm
Niemals vom Auge gestammt!*

(Aldus wordt in de eerste Strofe THUSNELDA sprekend ingevoerd).

Maar ik zou uren werk hebben, indien ik al de Oden

van KLOPSTOCK, die bijzondere onderscheiding verdienen, wilde aanhafen. Overal ziet men den echt-Lyrischen Dichter, den Dichter, wien de storm des gevoels her- en derwaarts, van den Hemel naar de aarde, van de aarde naar den Hemel slingert. Overal spreekt geheel zijne ziel, die soms geene woorden vindt, krachtig genoeg, om hare gewaarwordingen uit te drukken. En in alle Oden tevens vertoont zich KLOPSTOCK's edel, fier, mannelijk, vrijheidminnend, kruiperij en slavenzin verfoeiend karakter in vollen luister. Alle Oden gloeijen van grootsche, zedelijke, godsdienstige gewaarwordingen, waartoe hem zelfs de eenvoudigste voorwerpen aanleiding geven. Getuige die schoone Ode aan den Rijnwijn:

O du, der Traube Sohn, der im Golde blinkst!

waarvan ik den gang der denkbeelden in mijne *Reis naar Hamburg* heb trachten te verklaren, en die ons hier en daar de Ode van HORATIUS aan zijne wijnkruik (*ad Amphoram*) herinnert. Wie zou in die Ode de verhevene leeringen verwacht hebben, die men aan het slot van haar aantreft, en die de Dichter op zulk eene verrassende wijze, met zulke stoute en toch gelukkige sprongen der gedachten te voorschijn lokt? Wie b. v. de Strofe, waarin hij tot een' eergierig Jongeling zegt, dat er nog veel roems te behalen, maar dat de Deugd het edelste van alles is:

*Noch viel Verdienst ist übrig. Auf, hab' es nur!
Die Welt wird's kennen. Aber das edelste
Ist Tugend! Meisterwerke werden
Sicher unsterblich, die Tugend selten.*

*Allein sie soll auch dieser Unsterblichkeit
Nur wenig achten! . . . . .*

Hoe edel, hoe fier! — En dan daarop het naïve, eensklaps afknakkende slot, wéer geheel in den geest der Ouden:

. . . . . *Ashme nun auf, änd wrink!*
Wir wollen viel von grossen Männern,
Eh' sich der Schatten verlängt, noch reden!

In dié Oden van KLOPSTOCK, welke men Hymnen noemen kan, als b. v.: *Die Fruhlingsfeyer; Das Anschau Gottes; Dem Allgegenwärtigen; Dem Erbarmer; Die Glückseligkeit aller; Die Welten; Die Gestirne; Dem Unendlichen; Das grosse Halleluja* en meer anderen, springen alle fonteinen der Lyrische verrukking nog hooger. Bij wijlen verliest zich echter het namelooze gevoel des Dichters in slechts stamelende klanken. Hij vindt geene woorden meer, waardig om de Majesteit der gedachten te bekleeden, en hij eindigt b. v. met een:

Ehre Dir! Ehre Dir! Ehre Dir!
Hoherhabner! Erster!
Vater der Schöpfung!
Unausprechlicher! Undenkbarer!

Met dat al deze taal is verstaanbaar. In de Hymnen echter, die men in de laatste zangen van het Helden-dicht *de Messias* aantreft, en waarin KLOPSTOCK op eene vaak halsbrekende wijze de Ouden in hunne versmaten heeft nagesprongen, is de Lyrische verrukking soms geheel achter adem. Men ziet bij den Dichter het hijgen der borst, men ziet den mond geopend om te spreken, maar hoort slechts verwarde, onverstaanbare klanken, woorden, waaruit men met moeite eenigen zin persen kan, en onwillekeurig herinnert men zich de uitdrukking van BIL-

DERDIJK: „KLOPSTOCK's droomgebuk," eene uitdrukking, voor het overige, die wij, met zoo vele andere schimpwoorden op de groote mannen van ons eigen Vaderland en die van andere Natiën, benevens zoo vele lofspraken op dwingelandij en middeleeuwsche, barbaarsche Godsdienstbegrippen, geheel en al voor rekening van des Heeren BILDERDIJK's slechten onderbuik laten. — Verschoon, Lezer, deze voor onze Aanteekeningen te lange uitweiding over de Lyrische verdiensten des Hoogduitschen Zangers! KLOPSTOCK is echter een der Dichters, bij wien ik van der jeugd aan, en tot op den huidigen dag nog altijd even sterk, de kracht der Lyrische verrukking op het levendigst gevoeld heb, die Odendichter, die mij altijd het meest heeft weggesleept, en die nog steeds, zoo nas ik hem maar wêer in handen neem, al de snaren mijner ziel trillen doet. In wêerwil ook der oneindige uitbreiding, die de Duitsche Litteratuur (op wier drempel hij stond) na KLOPSTOCK ontvangen heeft, in wêerwil der honderden en duizenden groote, veel fijner, beschaafder, gladder, geestiger Dichters, (als b. v. GÖTHE en soortgelijken) die na hem gebloeid hebben of nog bloeijen, blijft hij in de hooge Ode, door eenvoudigheid, stoutheid en verhevenheid, altijd onovertroffen, blijft hij de echt-Duitsche *Pindarus*, gelijk aan dien Griekschen, van welchen HORATIUS zingt:

*Monte decurrens velut amnis, imbres
 Quem super notas aluere ripas,
 Fervet immensusque ruit profundo
 PINDARUS ore.*

Van een aantal andere Duitsche Lierdichters van verschillende aard en in alle vakken van het Lierdicht, en onder welke SCHILLER, GÖTHE, KÖRNER en soortgelijken, als

sterren van de eerste grootte schitteren, moeten wij thans kortheidshalve zwijgen. Men zie over hen BOUTERWEK, FRANZ HORN, PÖLITZ, ESCHENBURG, MENZEL, MAYER, JEAN PAUL en vijf-en-twintig andere. Zoo zwijgen wij ook van onze Hollandsche Lierdichters, daar wij hier boven bij de verdiensten van VONDEL, W. VAN HAREN, en HELMERS reeds vrij lang stilgestaan hebben, en het bestek dezer Aanteekening ons verbiedt in den lof van nog meer andere uit te weiden. Gaarne zouden wij anders b. v. hier nog eenen eerekrans vlechten voor onzen onlangs gestorvenen CORNELIS LOOTS, wiens dichterlijke geest met zulk eene stoute Lyrische vlugt naar de wolken steeg, en die met het merg van VONDEL mogt heeten gevoed te zijn. Te regt luidt het van hem in het fraaije Dichtstuk *ter Nagedachtensis van CORNELIS LOOTS*, door Mr. M. C. VAN HALL:

Hij was van Vondels Zoon; ook die heeft zoo gezongen.

En hoe veel ware over FEITH als Odendichter te zeggen, over den Hoogleeraar VAN LENNEP, wiens *Herder op het slagveld van Cannae* een echt antieke Lierzang is, tegen vijf-en-twintig anderen opwegende, over KINKER, STARING.... doch zie daar ons alwéer op den weg der uitweiding, en dat nog wel over levenden, van welke wij liefst zoo min mogelijk spreken. Keeren wij ijlings om, en zoeken wij andere streken op, waardoor wij BLAIR nog achterna wandelen moeten!

Bij gelegenheid van het Lierdicht zou men ook iets kunnen aanstippen van Romancen, Balladen, Legendes en soortgelijke Gedichten, half Lyrisch, half Episch, en die men nu onder de Epische, dan onder de Lyrische dichtsoorten gewoon is te rangschikken. BLAIR zwijgt er van. Wij zullen trachten om aan het einde van dit werk die Dichtsoorten en meer andere, door onzen Engelschen Kunst-

regter voorbijgegaan, nog even met lossen vinger aan te roeren, zoo daardoor ten minste dit Boekdeel geen gevaar loopt van eene te onbeschaamde, bij Uitgever en Lezers gehate lijevigheid.

L.

Bladz. 126. Het Leerdicht.

Men heeft gevraagd, of men het regtstreeksche Leerdicht of de Didaktische Poëzij wel eigenlijk tot de Poëzij brengen en als eene afzonderlijke Dichtsoort beschouwen konde, ja, sommigen hebben deze vraag ontkennend beantwoord, voornamelijk op grond daarvan, dat het eigenlijke Leerdicht noch vrije dichterlijke verrukking, noch Verdichting toe zou laten. Maar is dan Verdichting juist bij alle Poëzij noodig? En cilieve, Mijne Heeren! wilt gij dan de *Georgica* van VIRGILIUS, of BILDERDIJK's *Ziekte der Geieerden* Poëzij zonder Dichterlijke verrukking heeten? Is het dan Proza met verrukking? Poëzij is Poëzij, hoedanig ook haar doel en haar onderwerp zijn moge. Men kan zoo wel in verzen schrijven, *die bepaaldelijk leeren ten doel hebben*, als verzen, *die bepaaldelijk te verhalen beoogen*, en indien men de Didaktische Poëzij buiten het gebied der Dichtkunst sluiten wil, dient men zulks ook de Epische te doen. Zoo toch, gelijk BLAIR zegt, (en wat wij in deszelfs waarde of onwaarde laten), het Leerdicht blootelijk in den vorm, dat wil zeggen, door de Poëtische inkleeding, maar niet in het wezen of in de bedoeling van eene Wijsgeerige of andersoortige Verhandeling in Proza onderscheiden is, verschilt ook het dichterlijke en dichtmatige Verhaal van de eene of andere heldengebeurtenis slechts door dien vorm van een soortgelijk Verhaal in Proza, en, kortom, op het laatst zou men dan alleen de Lyrische Poëzij, als alleen onder de dichtsoorten onmiddellijke *gevoelsuitboezeming*

zijnde, met den naam van Poëzij bestempelen mogen. — Men kan verschillende klassen van het Leerdicht opnoemen, 't zij men op de onderscheidene onderwerpen acht geve, die in hetzelfde behandeld worden, 't zij op de onderscheidene soort van leering, die de Dichter zich voor oogen stelt. Vergelijk de Verhandeling van den Heer LUBLINK *den jongen: over de onderlinge betrekking van Wijsbegeerte, Dichtkunst en Welsprekendheid*. De gemelde onderscheidene klassen laten zich echter misschien niet ongepast tot twee hoofdklassen brengen, namelijk tot meer Zedekundig-Wijsgeerige of wel Wijsgeerig-Zedekundige, en tot meer bloot Wetenschappelijke. Van de eerste klasse kan bij ons het *Nut der Tegenspoeden* onzer Vaderlandsche Dichteres VAN MERKEN, van de andere 's Heeren BILDERDIJK's *Ziekte der Geleerden* ten voorbeeld strekken. Beide vereischen klaarheid en duidelijkheid, orde en zamenhang zonder stijfheid, en eene schilderachtige, op het Verstand, door middel van Gevoel en Verbeelding, werkende voordragt. Zie RAMMLER's *Batsaux*, PÖLITZ, (die de verdeeling in Wijsgeerige en Wetenschappelijke verwerpt) ESCHENBURG, de aangehaalde Verhandeling van den Heer LUBLINK, VOSSIUS, SULZER ENZ. JEAN PAUL brengt in zijne *Vorschule der Aesthetik* het Leerdicht tot de Lyrische Poëzij, en zegt op de hem eigene beeldrijke wijze, maar zeer naar waarheid: *Das Lehrgedicht lässt auf innere geistige Gegenstände den Brennpunct der Empfindung fallen, und in diesem leuchten und brennen sie; und dieses so sehr, dass der flammende PINDAR ganze Reihen kalter Lehrsätze zu seinem Corinthischen Erz einschmilzt. — Reflexionen oder Kenntnisse werden nicht an sich zur Lehre, sondern für das Herz zur Einheit der Empfindung gereiht, und als eine mit Blumenketten unwickelte Frucht dargebothen u. s. w.* Ziedaar den aard van het Leerdicht met gansch niet ongelijkende trekken geschetst, en des-

zelfs Poëtische regten krachtdadig gehandhaafd, en ziedaer geestig en sierlijk hetzelfde uitgedrukt, wat wij zoo even te kennen gaven door te zeggen, dat het Leerdicht, met behulp van Gevoel en Verbeelding, op het Verstand werken moet!

L.

Bladz. 126. De hoogste soort van het Leerdicht is de regelmatige behandeling van het eene of andere wijsgeerig, deftig of belangrijk onderwerp, gelijk b. v. LUCRETIVS over de natuur der dingen enz.

Wij zeiden, dat men de Leerdichten in twee hoofdklassen verdeelen konde, namelijk in de zoodanige, die meer Zedekundig-Wijsgeerig, en in zulke, die meer bloot Bespiegeland en Wetenschappelijk zijn. De eerste klasse heeft meer, ook tot ons Hart en moreel Gevoel, de tweede meer alleen tot ons Verstand betrekking. Beiden kunnen echter op duizenderlei wijze ineenvloeyen en vertoonen zich zelden geheel gescheiden. Tot de eerste klasse brenge men met BLAIR het gedicht van TITUS LUCRETIVS CARUS, *de rerum Natura*, waaruit wij in de Aant. op het Eerste Deel, bl. 15, eene fraaije plaats vertaald hebben. Van vroeger tijd in de Oudheid behooren tot die klasse ook de korte Dichtspreuken of *Gnomen* van verscheiden Grieksche en Romeinsche Wijsgeeren, als PYTHAGORAS (zoo 't heet), SOLON, THEOGNIS, PHOCYLIDES, PUBLIUS SYRUS, de zoodenaamde CATO enz., gelijk men SALOMO's *Spreuken* en den *Prediker* ook half en half eene soort van Wijsgeerig-Zedekundig Didaktische Gedichten heeten kan. Bij de Arabieren en andere Oostersche Volken treft men vele zulke Dichterlijke Spreuken en Wijsheidslessen aan. — Wijsgeerige en Zedekundige Leerdichten van later tijd zijn b. v. bij de Engelschen POPE's *Proeve over den Mensch* (*Essay on Man*), YOUNG's *Nachtgedachten*,

BROWNE's Latijnsch, maar verscheiden keeren in het Engelsch vertaald Dichtstuk *over de Onsterfelijkheid der Ziel (de Animi immortalitate)*, benevens vele andere soortgelijke Gedichten van BLACKMORE, BAKER, WALLER, PRIOR, AKENSIDE, CAMPBELL, OGILVIE, HAYLAY, ROGER, COWPER enz.; — bij de Franschen de bekende, in het Latijn gedichte *Anti-Lucretius, sive de Deo et Natura* van den Kardinaal DE POLIGNAC, *La Religion* en *la Grace* twee Dichtstukken van LOUIS RACINE (niet met den beroemden Treurspeldichter JEAN RACINE te verwarren), *la Grandeur de Dieu dans les Merveilles de la Nature* van DULARD, verschillende stukken van VOLTAIRE, DELILLE en anderen, de in onzen tijd zoo beroemde *Méditations Poétiques* van ALPHONSE DE LAMARTINE enz. enz.; — bij de Hoogduitschers *Zlatna* en het Gedicht *Vielgus* van OPITZ, HALLER's *Ursprung des Uebels*, WITHOFF's, *Sinnlichen Ergötzungen*, WIELAND's *Natur der Dingen*, LICHTWEHR's *Recht der Vernunft*, benevens eene menigte Didaktische Dichtstukken van GELLERT, HAGEDORN, GLEIM, GIESEKE, VON CRONEGK, DÜSCH, SPALDING, TIEDGE (den Dichter der *Urania*), SCHILLER (schier overal filosofisch-Didaktisch), GÖTHE (b. v. hier en daar in zijn *Östlicher und Westlicher Divan*), en vele anderen. — Bij ons Nederlanders behooren in de klasse van Wijsgeerig-Zedekundige Leerdichten SPIEGHEL's *Hertspiegel*, VONDEL's *Bespiegelingen van God en Godsdienst*, en, zoo men wil, ook zijne *Altaargeheimnissen*, die echter meer Polemisch-Theologisch zijn, HUYGENS *Oogentroost* (in zijne *Korenbloemen*), DE DECKER's *Lof der Geldzucht* (een Satyrisch-moreel Didaktisch Gedicht), VAN MERKEN's *Nut der Tegenspoeden*, KASTELEIN's *Invloed van een vast geloof aan Gods Voorzienigheid*, deze en gene stukken van Jufvr. WOLF, FEITH's *Graf, Ouderdom, Brieven aan Sophie*,

HELMERS, *het Wereldstelsel*, LOOTS, *de Mensch*, SIMONS *de Waarde van den Mensch*, KLYN, *de Driften*, benevens verscheiden kleiner of grooter stukken van TRIP, BILDERDIJK, DE KRUYFF, DACOSTA, KINKER, VAN HALL, TOLLENS, SPAN-DAW, STARING, enz. enz. Misschien mag de Schrijver dezes zijne *Avondmijmering* ook meer of min onder de moreel - filosofisch - Didaktische Dichtstukken brengen. Wij zijn, de enge grenzen van ons landeke in aanmerking genomen, in die filosofisch - moreel en moreel - filosofisch Didaktische soorten van Poëzij waarlijk bij andere Natiën niet ten achteren, iets, dat zich uit het nadenkend en godsdienstig karakter onzes landaards ligt verklaren laat. — Men zoude hier nog een aantal andere Wijsgeerig-Zedekundige of Zedekundig - Wijsgeerige Leerdichters onder de overige Natiën van Europa kunnen opnoemen, doch waartoe die dorre, vervelende Catalogussen? Die er naar hunkert, raadplege de aangehaalde Verhandeling van den Heer LUBLINK, BOUTERWER, ESCHENBURG, BLANKENBURG's *Bijvoegselen op* SULZER, tot welke de Heer BOSSCHA in eene Noot van een paar regels verwijst, waarin hij tevens zegt: „Wij mogen in onze taal noemen het *Nut der Tegenspoeden* van onze Dichteresse VAN MERKEN, en anderen.” — Over meer bespiegelende of bloot Wetenschappelijke Leerdichten straks een woord nader.

De Verzen, door BLAIR op bl. 127 uit de *Georgica* of *Landbouwgedichten* van VIRGILIUS aangehaald, worden door VONDEL aldus vertaald. De eerste plaats beginnende, *Vere novo* enz., die in het Eerste Boek dier *Georgica* voorkomt, luidt bij VONDEL:

*Zoodra de koude sneeuw op 't grijs geberghie in 't endt
Allengs aen 't smelten raeckt, in de aenkomst van de lent,
De murwe klay ontdoet door 't blazen uit den Weste,
Dan stieren in den ploegh gespannen, en u beste*

*Hen hygende door velt en akker heengejaeght ,
En 't yzer , dat het glimme , in vore en klont gevaeght!*

Wakker vertaald , Lezer , door den ouden Meester ! Stoor u niet aan de ouderwetsche spelling , maar zie op de zaken en de rhythmische en metrische verdeling der zinsneden . Alexandrijnen , als die van VONDEL , zijn tegenwoordig zeldzaam . De volgende plaats uit het Eerste Boek van VIRGILIUS , *Heu magnum etc.* , luidt bij VONDEL :

. . . . . Gy zult , helaes , in 't ront
*Een ander al vergeefs de garven in zyn schuure
Zien laen met overvloet , en mooght , ter quader uure ,
Wel eickels in het wout gaen schudden in uw' schoot ,
Tot boete van gebreck en bittren hongersnood.*

De derde plaats , door BLAIR uit het Eerste Boek der *Georgica* aangehaald , *ecce supercilio etc.* , wordt door VONDEL vertolkt :

. . . . .
*Bevochtigt met een bron en versche waterbeek ;
En als het zaet verbrant op velt en korenstreek ,
En quynt van hitte , een bron laet van den heuvel dalen ,
Die langs de klippen ruischt en met zyn waterstralen
Het dorstig velt verquickt.*

„Fraai vertaald (zegt de Heer BOSSCHA in eene Noot , die wij hier maar niet afzonderlijk inlasschen) kan men deze plaatsen uit VIRGILIUS lezen in de Fransche Vertaling der *Georgica* door DELILLE.” — Hoe veel andere soortgelijke echt-dichterlijke beschrijvingen en omschrijvingen zou men uit dat heerlijke Gedicht van VIRGILIUS kunnen aanhalen , een Gadicht , dat van regel tot regel met den

adem der Poëzij doorbalsemd en misschien het volmaaktste model van een' didaktisch dichterlijken stijl is, hetwelk er gens ter wereld bestaat. Alles, wat de Latijnsche Dichter aanraakt, het moge van het gemeenste, grofste metaal zijn, verandert hij in goud. Vergelijk bl. 45 der Aant. op het Tweede Deel. Op de dorste velden zijner wetenschap doet hij tallooze bloemen ontspruiten en herschept die velden in Paradijsbeemden. Overal brengt hij in de doode Natuur leven en bezieling, en door de treffende Tusschenverhalen of Episoden, die hij telkens inlascht, maakt hij zijn Didaktisch Gedicht dikwerf geheel tot een Episch. Onnavolgbaar groot is VIRGILIUS in zijn Epos of Heldendicht de *Aeneis*, ik weet echter niet, of hij nog niet grooter zij in zijn Leerdicht de *Georgica*. Zoo iets roerends toch b. v., als de Episode van *Orpheus en Eurydice* in het Vierde Boek, levert, dunkt mij, de geheele *Aeneis* niet op. Die, voor het overige, dit Leerdicht regt verstaan wil, raadplege de Aanteekeningen, welke de Hoogduitsche Geleerde en Dichter voss bij zijne, in rijmlooze zesvoetige verzen geschrevene Vertaling der *Georgica* gevoegd heeft; Aanteekeningen, zoo doorwrocht als de Vertaling - zelve, welke laatste eene der naauwkeurigste en tevens meest vloeiende is, die de gemelde Geleerde van eenig Schrijver der Oudheid heeft gegeven. *

L.

Bladz. 128. Het Leerdicht, de *Ars Poëtica* of *Dichtkunstleer* van HORATIUS.

---

* De Fransche van DELILLE durft het oorspronkelijke zoo niet regt aan. Ik weet niet, Lezer! maar de vroegere Franschen komen mij bij hunne Vertalingen dikwerf voor als lieden, die de Ouden in de handen vatten, gelijk vieze Meisjes een' in haar oog half vuilen doek; zoo even, te weten, aan een' tip of slip.

Over dien schoonen Brief van HORATIUS, die gemeenlijk met den naam van *Ars Poëtica* bestempeld wordt, verdient bijzonder gelezen te worden WIELAND, in zijne Hoogduit- sche Vertaling der *Brieven* van HORATIUS.

BOSSCHA.

Bladz. 128. Episoden zijn noodig in het Leerdicht.

Dergelijke Tusschenverhalen zijn in het Leerdicht en in de Beschrijvende Poëzij, wat de beelden in eene Landschap- schilderij zijn. Een Landschap zonder eenig beeldwerk is dood en koud, al ware het ook van RUYSDAEL, CLAUDE LORRAIN, of van wien anders. En zoo mist ook een Didaktisch Gedicht leven, waarin niet het eene en andere van menschelijk bedrijf en menschelijke handelingen ver- haald wordt, en de Dichter niet voor een oogenblik uit den Didaktischen in den meer Epischen dichttrant over- gaat. De door BLAIR uit de *Georgica* vermelde beschrij- ving der wonderteekenen, die den dood van CÉZAR voor- afgingen, vindt men aan het slot van het Eersté Boek. Treffend zijn die Dichtregels van VIRGILIUS nagebootst door onze Vaderlandsche Dichteres VAN MERKEN, in den Vijfden Zang van haren *Germanicus*, waar zij van de nederlaag des Romeinschen Praetors VARUS melding maakt, en zingt:

*En andren spreken van de wondren, toen in Romeu ,
Als voorbeduissels van dit onheil, waargenomen enz.*

Vergelijk hier de *Biblioth. van Oude Letterkunde*, Tweede Deel, Eerste Stuk, waar men tevens eene Vertaling der bovengemelde plaats uit VIRGILIUS, door den Hoogleeraar TEN BRINK, vinden kan, tegen welke men die van VONDEL overstelle. De beroemde hedendaagsche Fransche Dichter CASIMIR DE LAVIGNE, heeft in zijne derde *Messénienne*,

getiteld *aan* NAPOLÉON, ook eene fraaije toespeling op de Verzen van VIRGILIUS, als hij namelijk de voortteekenen beschrijft, die, bij NAPOLÉON's aanslagen op Spanje, in dat Rijk plaats hadden; hoe namelijk (gelijk de spraak ging) zekere domklok in Spanje door eene onzichtbare hand bewogen werd, hoe de metalen standbeelden der Helden in hunne wapenrustingen rammelden en hunne oogen tranen storteden, hoe de marmeren Christusbeelden bloed zweeteden, hoe de schimmen der dooden in de duisternis omzwierven, en hoe de kreet van oorlog! oorlog! uit de graven omhoog steeg. Men duide het mij niet euvel, dat ik deze dichtelijke bloem hier in het voorbijgaan plukke:

*Mais non, tu l'espérais en vain!
 Ses prélats, ses guerriers, l'un l'autre s'excitèrent,
 Les croyances du peuple à leur voix s'exaltèrent.
 Quels signes précurseurs d'un désastre prochain!
 Le bêtif qu'ébranlait une invisible main
 S'éveillait de lui-même et sonnait les alarmes;
 Les images des preux s'agitaient sous leurs armes;
 On avait vu des pleurs mouiller leurs yeux d'airain;
 On avait vu le sang du Sauveur de la terre
 Des flancs du marbre ému sortir à longs ruisseaux;
 Les morts erraient dans l'ombre, et ces cris: guerre! guerre!
 S'élevaient du fond des tombeaux.*

Verzen, vol Poëzij en uitnemend geschikt voor Declamatie! — Dat er werkelijk in Spanje zekere klok bestaat, die, naar het Volksgeloof, bij sommige zwaarwigtige op handen zijnde gebeurtenissen van zelve geluid zou geven, staat mij voor ergens gelezen te hebben. — Van de verhevene schildering des Bijgeloofs door LUCRETIVS, (waarvan BLAIR bl. 145 spreekt) hebben wij in de Aant.

op het Eerste Deel, bl. 15, eene Hollandsche Kopij pogen te geven. — Wat de Verzen betreft, die VIRGILIUS op hetgeen hij van den Pharsalischen slag tusschen CAESAR en POMPEJUS gezongen heeft, laat volgen, en waaruit BLAIR, bl. 145, de bekwaamheid diens Dichters bewijst, om zijne Episoden gelukkig met zijn hoofdonderwerp te verbinden, dezelve komen voor in het laatste gedeelte van het Eerste Boek der *Georgica*, en luiden, vertaald door VONDEL, aldus:

. . . . . *De tyt wil altemet
Genaecken, dat hierna de lantman kloeck en wacker,
In die gewesten, op den ongeploegden acker
Zal schichten vinden, ruw gegeeten van den roest,
En op den hollen helm, daer 't bouwlant leght verwoest,
Het eg zal stooten, zich verwondrend onder 't slaven
Om 't grof gebeente, hier uit grafsteen opgegraven.*

Onze Vaderlandsche Dichteres VAN MERKEN, van welke wij zoo even spraken, heeft, in het Vijfde Boek van haren *Germanicus*, ook op deze plaats fraai aldus gezinspeeld:

*Ligt zal de landman, als zijne ossen 't kouter trekken,
Bij 't stooten van den ploeg nog eens den grond ontdekken,
Waar Rome's dierbaar kroost door u thans rust geniet;
Ligt dat hij, gravend, hun verbroken speren ziet,
En op hun hollen helm, door roest belet te blinken,
Bij 't roeren van den grond zijn ijs'ren sp' hoort klinken,
Daar hij, al siddrend, zijn verschrikt gezigt mistrouwt,
Als hij het overschot van 't Heldenkroost beschouwt.*

— De Engelsche Dichter MARK AKENSIDE, wiens Gedicht over de Vermaken der Verbeelding BLAIR bl. 146 roemt, werd in 1721 geboren en stierf in 1770. Hij was Ge-

neesheer van beroep. Behalve het gemelde, uit drie zangen bestaande Gedicht *Pleasures of Imagination*, dat hij reeds op zijn drie-en-twintigste jaar vervaardigde, heeft hij ook eenige Oden en andere Gedichten in het licht gegeven. Men zie over hem JOHNSON, BOUTERWEK en anderen. — JOHN ARMSTRONG, insgelijks door BLAIR geprezen, en mede, even als AKENSIDE, van bedrijf een Arts, zag het eerste levenslicht in 1709 en overleed in 1779. Men heeft van hem verscheiden stukken in Proza en Poëzij, maar het beroemdste derzelve is het door BLAIR vermelde Leerdicht *Art of preserving Health (Kunst om de gezondheid te bewaren)*, in vier zangen, en hetwelk door WARTON in zijne *Reflexions on Didactic Poëtry* met grooten lof overladen wordt.

L.

Bladz. 146. Vervolg over het Leerdicht.

Wij hebben reeds gezegd dat men de Leerdichten tot twee Hoofdklassen (natuurlijk met een aantal Onderverdeelingen) brengen konde: 1) tot meer Zedekundig-Wijsgeerige namelijk; en 2) tot meer bloot Wetenschappelijke. Didaktische Gedichten van de Wijsgeerige soort hebben wij bl. 228 eenige opgenoemd. Onder de Wetenschappelijke kan men b. v. tellen bij de Grieken de *Werken en Dagen* van HESIODUS, (in het Hollandsch door den Hoogleraar D. I. VAN LENNEP vertaald) eenige Natuurkundige of soortgelijke Leerdichten van EMPEDOCLES, ARATUS, NIKANDER, OPPIANUS; bij de Romeinen de meermalen reeds genoemde *Georgica* of *Boeken over den Landbouw* van VIRGILIUS, de *Ars Poëtica* of *Dichtkunstleer* van HORATIUS (een Leerdicht in den vorm van een' Brief), de *Sterrekunde* of *Astronomicon* van MANILIUS, en eenige Leerkundige, tot akker- en tuinbouw, jagt, zijdewormenteelt enz. betrekkelijke Gedichten van COLUMELLA,

GRATIUS FALISCUS, NEMESIANUS, en, onder de nieuwere Latijnsche Poëten, van VANIÈRES, VIDA, RAPIN, DUFRESNOY, MARSY enz.; bij de Franschen WATTELET en LE MIERRE over de Schilderkunst, DORAT over de Declamatie op het Tooneel, DELILLE over de Lusthoven (*les Jardins, ou l'art d'embellir les Paysages*), alsmede het Landleven (*l'homme des champs*) waarvan wij eene Vertaling, of liever vrije navolging van den Heer BILBERDIJK hebben), D'ESME-NARD, BOILEAU..... maar, foei, laat ons bij dat dorre opsommen een speldje steken! Wien 't lust meer namen van Leerdichters bij Franschen, Engelschen, Italianen, Spanjaards, Denen enz. gemeld te zien, verwijs ik tot de Bijlage achter de Verhandeling van den Heer LUBLINK over de onderlinge betrekking van Wijsbegeerte, Welsprekendheid en Dichtkunst. — Wetenschappelijke Leerdichten in den eigenlijken zin des woords en voor zoo ver het niet eerder Beschrijvende Gedichten zijn, (gelijk b. v. dit laatste het geval is met *de IJstroom* van ANTONIDES, *de Jaargetijden* van VAN WINTER enz.), of wel voor zoo ver het geene Wijsgeerig-Zedekundige Leerdichten zijn, heeft onze Letterkunde weinig opgeleverd. VONDEL's *Lof der Zeevaart* toch en een soortgelijk Gedicht van HELMERS, door den Heer VAN KAMPEN aangehaald, zijn misschien meer Panegyrisch-beschrijvende Dichtstukken, dan Wetenschappelijke Leerdichten. Met regt evenwel verdient 's Heeren BILBERDIJK's *Ziekte der Geleerden* den naam van een Wetenschappelijk Leerdicht, want is dat Dichtstuk niet eene soort van in dichtmaat voorgedragene, geheel dichtèrlijk ingekleede Wetenschappelijke Verhandeling over den aard, den oorsprong en de geneeswijze dier rampzalige kwalen, aan welke Geleerden zoo dikwerf onderhevig zijn? Ja, dit is een waar Wetenschappelijk Gedicht, en welk een Gedicht! Juist een soortgelijk, als VIRGILIUS over een ander, min afzigtig onderwerp (want

*En 't schijnt, als of de dood gelaat en mond ontverft.
 Één oogwenk, en 't is uit, de bleeke lijder sterft!
 Doch 't opgepakte bloed, door krimping saamgedrongen,
 Ontlast zich wéer op nieuw, als aan zijn' band ontsprongen,
 En streeft met vollen stroom naar zenuwnet en huid,
 En drijft in 't heilzaam zweet het giftig letsel uit.*

De geheele schildering van het nut der Pijn (in welk tafereel de aangehaalde trekken te huis hooren, en die men in den gemelden eersten Zang, van bl. 8 af, aantreft) gloeit van koloriet en leven. En wat zegt men van verzen, als de volgende uit den derden Zang, waarin de Dichter ons voelen laat, dat geene folteringen der Dwingelandij bij de folteringen halen kunnen, die de Natuur den Mensch soms weet aan te doen:

*Tyrannen, die! .... maar neen, Gedrochten, die op thronen
 't Heelal ten afschrik waart en walget van uw kronen,
 Ten zij bepareld met afdrupplend tranennat
 En bloedrobijnen, van de moordbijnl afgespat!
 Gij wreede Falaris, gij Neroos, Epifanen,
 En Deciën, treedt toe! Hier vloeit een zee van tranen.
 Wat neemt gij vuur en staal, en winde en koord te baat,
 Ziet, ziet hier smarten, waar uw vinding stom by staat!
 enz. enz.*

Zijn die vier eerste regels *met hunne van tranen beparelde en met bloedrobijnen versierde kroonen*, Lezer! niet zoo goed eene guinie waard, als sommigen van Lord BYRON, waarvoor men, luidens het zeggen, dien prijs betaald heeft? — Men kan bij gelegenheid der beschouwing van het Wetenschappelijk Leerdicht vragen, of men de *Hollandsche Natie* van HELMERS ook tot die Dichtsoort brengen kunne. Meer of min ja. Het is evenwel al zoo zeer een

Lofdicht op den roem van ons Vaderland. Men zou het een Historisch-Didaktisch Lofdicht, gelijk indiervoege *de Vrouwen* van den Heer SPANDAW misschien meer een Philosophisch-Didaktisch Lofdicht heeten kunnen. — Van welk een' Amphibischen aard nu echter de *Hollandsche Natie* ook zijn moge, (en dit Tweeslachtige heerscht alom in het Rijk der Dichtkunst) zéker is het, dat dit Gedicht een aantal hoogst krachtige en dichterlijke plaatsen telt, plaatsen, meer dan eenige andere geschikt voor Declamatie, gelijk zoo dan ook het afscheid van BEYLINK, de heldendood van KLAASSENS, de Episode van ADEKA, de aanhef van den derde; Zang:

't Was nacht! 'k zat eenzaam in het eikenbosch verloren enz.

de Vergelijking tusschen ons Vaderland en den Rijn en soortgelijke brokken honderden van malen aan deze Hoo-geschool gedeclameerd zijn. — Jammer, dat HELMERS niet overal even korrek is, en dat vele dichtregelen der *Hollandsche Natie* door slordigheden van stijl, door herhalingen, mindere juistheid van uitdrukking, en wat dies meer zij ontsierd worden. Hier en daar misschien is zij ook niet vrij van alle bombast. Het zou een voortreffelijk Boek zijn om Taal- en Dichtkundige Aanmerkingen over te schrijven, zoo als HUIDECOPER over VONDELS *Herschepingen van Ovidius* gedaan heeft. Vergelijk hier mijne *Toelichtingen enz.* op 's Heeren BOWRING's Aanmerkingen over onze Letterkunde, waaruit men intusschen zien moge (gelijk men dit in deze Aanteekeningen telkens heeft kunnen zien) hoe hoog ik altijd tegen den *grooten* Dichter HELMERS opzie.

L.

Bladz. 146. Hekelschriften en Brieven.

Over de Satyre der Romeinen vindt men eene Verhandeling in de *Nachträge zu Sulzers Allgemeine Theorie der Schönen Künste*.

BOSSCHA.

Over Brieven in dichtmaat (die over allerlei onderwerpen loopen, en zoowel Lyrisch als Didaktisch zijn kunnen) hebben wij hier boven, bl. 103 der Aant., reeds gesproken. Men kan bij ons tot dezelve ook de *Maagdebrieven* van VONDEL brengen, wier dichterlijke schoonheden misschien tegenwoordig, nu de scheidsmuur tusschen Protestantismus en Catholicismus zoo tereus hoog niet meer opgetrokken is, als wel in vroeger dagen, den Kunstregteren helderder dan voorheen in het oog zullen blinken. Zij zouden wel eens eene opzettelijke beschouwing verdienen. — Wat Hekelschriften betreft, BLAIR spreekt hier slechts van Satyren in verzen, zij kunnen echter ook zeer goed in Proza geschreven worden, blijkens de voortreffelijke Hoogduitsche van RABENER, een' man van een' fijnen geest, vol aangename, niet te scherp stekende Ironie, en van eene opgerulde, allerbeminnelijkste geaardheid. KLOPSTOCK mogt in zijn' hier boven, bl. 216, geprezenen Odenkrans *Wingolf*, dien hij voor zijne Vrienden gevlochten heeft, met regt van hem op de volgende hoogstvereerende wijze zingen:

Der Thorheit Hasser, aber auch Menschenfreund,
Allzeit gerechter RABENER, dein heller Blick,
Dein froh und herzenvoll Gesicht ist
Freunden der Tugend und deinen Freunden*

---

* d. i.: Gij Hater der Dwaasheid, maar tevens gij Vriend der Menschen, ten allen tijde billijke en regtvaar-

*Nur liebenswürdig, aber den Thoren bist
Du furchtbar! Scheuch sie, wenn du noch schweigest, schon
Zurück! Lass selbst ihr krlechend Lächeln
Dich in dem strafenden Zorn nicht stören!*

*Stolz, und voll Demuth, arten sie niemals aus.
Sey unbekümmert, wenn auch ihr zahllos Heer
Stets wüchs, und wenn in Völkerschaften
Auch Philosophen die Welt umschwärmten.*

*Wenn du nur Einen jedes Jahrhundert nimmst,
Und ihn der Weisheit Lehrlingen zugesellt,
Wohl dir! Wir wollen deine Siege,
Die in der Fern dich erwarten, singen.*

*Dem Enkel winkend, stell' ich dein heilig Bild
Zu Tiburs Lacher und zu der Houyhness Freund;
Da sollst du einst den Namen (wenig
Führeten ihn) des Gerechten führen.*

dige RABENER, uw heldere blik, uw opgeruimd en hartelijk gezigd is slechts beminnelijk voor Vrienden der Deugd en voor uwe Vrienden! Immers, voor de Dwazen zijt gij schrikbaar. ó Doe ze, als gij nog zwijgt, reeds terugdeinzen! Laat zelfs hun kruipend glimlagchen u niet storen in uwe straffende verbolgenheid! Trotsch en te gelijker tijd diep onderdanig, worden zij nimmer uitgeroeid; maar vrees niet, al groeide hun talloos heir ook steeds aan, en al zwermden geheele Volksdrommen van zoogenaamde Philosophen de Wereld doort! Wel u, zoo gij op iedere eeuw slechts een' enkelen hun ontroofst en onder de Leerlingen der Wijsheid aanwerft! Ja, wij willen de triomfen bezingen, die u in de toekomst wachten! — Den Nakomeling toewenkend, plaats ik uw heilig beeld naast dat van den Lagcher van *Tibur* en dat van den Vriend der *Houyhmes*. Eens zult gij bij die Nakomelingschap den naam, dien zoo weinigen droegen, den naam des Regtvaardigen voeren.

Welk eene lofspraak, en dat in den mond van een' man als KLOPSTOCK! GÖTTE, een niet minder bevoegd Regter, stemt in zijn *Aus meinen Leben*, (over welk geestig boek hier boven bl. 70 der Aant.) de lofsnaren ter eere van RABENER insgelijks op hoogen toon. Naar verdienste derhalve wordt, in het laatste der aangehaalde Coupletten van KLOPSTOCK, RABENER bij HORATIUS (den lagcher van *Tibur*, het tegenwoordige *Trivoli*) en bij SWIFT gesteld. Ook de laatstgemelde beroemde Engelschman heeft in Proza de hekelpen met bekwame hand gevoerd, gelijk de door hem verdichte *Reizen van Gulliver*, onder anderen naar het land der Lilliputters en naar dat der *Houyhms* of paarden, (aldus door SWIFT om hun bris-schen geheeten) daarvan getuigen kunnen. Die Reizen toch, waarmede menigeen zich in zijne kindschheid vermaakt en om de drollige bij dezelfde gevoegde prenten van lagchen geschaterd zal hebben, zijn in den grond Satiren op den Regeringsvorm, de zeden en gebruiken van Engeland, even als SWIFT's bekend Vertelsel van de Ton (*Tale of the tub*) eene spotternij is met de gebreken der Hoofdsekten onder de Christenen. Zie over SWIFT de Aant. op Deel II, bl. 94. Bij ons heeft de geestige VAN EFFEN, over wien hier boven, ook eene vrij satirieke tint in zijne Prozaschriften, schoon ik echter zoo min hem, als uit onzen jongstleden tijd den ironischen AREND FORKE SIMONZ. en soortgelijken, of uit onzen vroegsten tijd den grooten ERASMUS bepaaldelijk een' Hekelschrijver zou durven heeten. Des te meer, en wel in Verzen, is zulks VONDEL, wiens Hekeldichten evenwel al zoo veel van de forsche en vinnige manier van JUVENALIS, dan van den fijn-gispenden, met Attisch zout besprenkelden trant van HORATIUS bezitten. Velen derzelve zijn ook meer personelijke, hetzij verdiende, hetzij onverdiende Schimp-, dan Hekeldichten. Nog minder zijn

het Satyren in den ouden zin des woords en als Didaktische Gedichten beschouwd. Met dat al vloeijen VONDEL's Hekeldichten hier en daar van groote schoonheden over, en om in het algemeen over de verzen, die van hem onder dien naam doorgaan, een juist oordeel te vellen, dient men dezelve in die drie klassen te verdeelen, welke ik in mijne *Toelichtingen en Bedenkingen* op den Heer BOWRING heb opgegeven. Ware hekelende Leerdichten, en ook niet zonder fijn vernuft en eene tint van bevallige Ironie zijn de *Roskam*, de *Harpoen*, de *Geneesdrank voor Geestdrijvers* en een paar soortgelijke stukken. Tevens moet men er de wijsgeerige, verlichte en verdraagzame denkwijze van VONDEL ten hoogste in bewonderen, ja, als men hem in dat opzigt bij den Heer BILDERDIJK vergelijkt, zou men ligt in den waan kunnen geraken, dat VONDEL in de negentiende, BILDERDIJK in de zestiende of zeventiende eeuw geboren was. Het *Decretum Horribile* of de *Gruwel der Verwoestinge* is wel de dichtelijk-krachtigste uitval, dien ooit de kokende verontwaardiging van een' regtschapen Man tegen zulk een verfoeijelijk en Godonteerend stelsel, als sommigen, in die dagen, van de leer der Predestinatie maakten, doen konde. Het Gedicht druipt van de bitterste gal, die reeds dadelijk met den onstuimigen aanhef:

*God rukt d' onnoozelheit van moeders borsten af
En smakt ze in 's eeuw'g vuur! — o poel, o open graf! enz.*

den Dichter ter keel uitspat, maar (mag ik het zoo eens uitdrukken) in honig verandert aan het ongemeen schilderachtige, liefelijke, onze Verbeelding tusschen de palmen des Hemels voerende slot:

*Myn kraemziel: zyt getroost, gy hebt op uwe zy
Jehova, die uw zaet al meer bemint als gy enz.*

en daarin den allerlaatsten, fijn-ironieken regel:

Een ander lacht om Beza's kinderkertery.

Zeker heeft dit slot aan den zoetvloeienden oud-Rotterdamschen Dichter SMITS voor den geest gespeeld, toen hij zijn bekend dichtstukje op de *Serafijntjes van den Kunstschilder* VAN NIJMEGEN maakte. — Jammer, dat welligt de minsten tegenwoordig VONDELS *Gruwel der Verwoesting* meer verstaan! Ik ben al eens voornemens geweest dit Gedicht met eene breedvoerige omschrijving en ophelderende Aanteekeningen in het licht te geven, want waarlijk, VONDEL verdient zulke Kommentariën even zeer, als SHAKESPEARE bij de Engelschen. Vergelijk echter mijne Jeremiade hier boven, bl. 172. — Van de fijn-Ironieke, Satire des oud-Amsterdamschen Zangers JEREMIAS DE DECKER, *de lof der Geldzucht*, zwijgen wij korthedshalve. En dit doen wij ook van enkele andere Satyriek Gedichten onzer Letterkunde, van welke laatste wij in deze Aanteekeningen toch alles behalve eene volledige Geschiedenis kunnen schrijven, maar slechts in het voorbijgaan een stuk of brok aanroeren. Anders ware hier b. v. ook over 's Heeren BILDERDIJKS Vertaling van PERSIUS te spreken, die half en half een oorspronkelijk werk en een geesel van sommige gebreken onzer eeuw is. Over den gemelden duisteren PERSIUS (ik meen nu den Latijnschen) herinner ik mij vóór een paar jaren, te Bonn zijnde, een fraai Collegie van den Hoogleeraar HEINRICHS bijgewoond te hebben, waarvan ik in mijne, tot uitspanning geschreven *Reis naar Baden-Baden* met een woord reppe. Die van PERSIUS, JUVENALIS en HORATIUS (van welken laatstgenoemden de Satiren bij ons door den beroemden HUYDECOPER, gelijk in het Hoogduitsch door den grooten Dichter WIELAND vertaald zijn) iets naders ver-

langt te weten, raadplege (behalve reeds voor een deel, uit vroeger tijd de *Redekundige Lessen* van QUINCTILIANUS) VOSSIUS, *Instit. Poëticae* en *de Poëtis Latinis*, ROLLIN, *Hist. Anc.*, (*des Poëtes Latins*) BOILEAU, *Poétique*, MANSO, *über die Römischen Satiriker* bij SULZER, FLÖGEL, *Geschichte der Komischen Literatur*, ESCHENBURG, *Theorie und Beispielsammlung*, het *Lycée* van LA HARPE en soortgelijke schriften. — Bij verscheiden dier Schrijvers kan men ook berigten aantreffen omtrent het heir van *Satyrici* in rijm en onrijm, die bij de latere Volken van Europa tot op onzen tijd gebloeid hebben, als — om een paar van hen te noemen — bij de Franschen REGNIER en BOILEAU, bij de Engelschen SWIFT, ROCHESTER, POPE, YOUNG, CHURCHILL, eenigzins ook Lord BYRON enz. enz., bij de Italianen ARIOSTO, GOZZI, ALLEMANNI, SALVATOR ROSA enz., bij de Duitschers de door ons geprezene RABENER, LISKOW, LICHTENBERG, JEAN PAUL, HAGEDORN en vele anderen, bij de Denen HOLBERG enz. Deels hebben die Hekelschrijvers de meer ernstige en regtstreeksche, deels de meer boertige, ironiek-lagchende en zijdelingsche Satire behandeld. Men weet toch, dat in die twee hoofdsorten de Satire zich splitsen laat. De eerste bestraft gebreken en ondeugden met bitteren, geheel in ernst overgaanden hoon en spot. De andere steekt, al meesmuilend, op eene fijne wijze en vaak onder den schijn van te prijzen, met die gebreken den draak. De eerste geeselt tot bloedens toe, de laatste geeft slechts speldeprikken, wier aantal op den duur echter pijn genoeg veroorzaken kan. Hekelschriften, als die van JUVENALIS en VONDEL, behooren meerendeels tot de eerste, andere, als die van HORATIUS en RABENER, tot de laatste soort. Beiden hebben hare onderscheidene vereischten. Voor het overige kan de Satire zich in den vorm van allerlei Dichtsoorten vertoonen. Zoo heeft men Satiricke Heldendichten (b. v. BUTTLER's *Hudibras*, POPE's

'*Geroofde Haarlok*, de *Jobsiade*), Satirieke Drama's (als b. v. de *Cykloop* van EURIPIDES, *les Héros de Roman* van BOILEAU), Satirieke Lierdichten (als de Oden van den Griekschen Dichter ARCHILOCHUS, welke echter meeren-deels verloren zijn) enz. enz. BLAIR spreekt hier van de Satyre in den vorm van Leerdicht, in welken vorm zij zich dan ook het meest vertoont en het meest als eene afzonderlijke Dichtsoort beschouwd wordt. — Men gevoelt, dat het Komieke en het Satyriek dikwerf ineen-smelten, en dat het moeilijk valt de juiste scheidslijn te trekken tusschen een' *Komiek* en tusschen een' *Satyriek* Schrijver.

L.

Bladz. 149. POPE.

Bij den lof, door BLAIR toegezwaard aan ALEXANDER POPE (over wien reeds meermalen in de Aant. gesproken is), vergelijkte men BOUTERWEK, ESCHENBURG en andere Schrijvers, onder welke bij ons BILDERDIJK in de Voorrede of Aanmerkingen op zijne Vertaling van POPE's *Proeve over den Mensch*. — POPE heeft onder zijne Landgenooten wêer een' groot bewonderaar in Lord BYRON gevonden, die telkens met uitbundigen lof van hem spreekt, vooral wat deszelfs Stijl en Versificatie aangaat; twee zaken, waarin dan ook de *Wesp van Twickenham*, (gelijk men POPE om zijn' stekeligen aard wel noemde) naar het oordeel van deskundigen, het meest heeft uitgemunt. Is dit bij ons niet het geval met BILDERDIJK? — Van YOUNG's *Nachtgedachten*, door BLAIR bl. 150 geroemd, hebben wij, gelijk men weet, eene Prozavertaling van den Heer LUBLINK en eene Overzetting in Verzen van den Heer SCHENK. — Over BOILEAU, van wien BLAIR bl. 151 spreekt, en den meesterlijken *dichtstijl* van wiens *Epitres* en *Satires* zeker niemand in twijfel zal trekken, al moge men hem juist geene

hooge dichterlijke vlugt of groote oorspronkelykheid van denkbeelden toekennen, herinner ik mij onlangs in een N^o. der *Revue Universelle* een belangrijk opstel van den bekwamen Kunstregter P. CHASLES gelezen te hebben.

L.

Bladz. 151. Beschrijvende Poëzij.

BLAIR zegt te regt, dat de Beschrijvende Poëzij in allerlei soort van Dichtstukken voorkomt, want zeker HOMERUS, SOPHOCLES, PINDARUS, ANACREON, LUCRETIVS, JUVENALIS, OVIDIVS, die allen verschillende takken van Poëzij beoefend hebben, zijn toch allen in hunne Dichtstukken op zijn' tijd ook beschrijvende Dichters. In zóó ver kan men echter de *Beschrijvende Poëzij*, als eene, tegen andere Ondersoorten overgestelde afzonderlijke Ondersoort beschouwen, als men Gedichten heeft, wier inhoud hoofdzakelyk *alleen beschrijvend*, en niet hoofdzakelyk Episch, Dramatisch, Lyrisch, of Didaktisch is; kortom, die, b. v. tegen een *Epos* of Heldendicht overstaan, als een Aardrijksbeschrijver of een Geschiedschrijver van Kunsten en Wetenschappen tegen een' Historieschrijver in den hoogerem zin des woords, dat is, tegen een', die de daden van Volkeren verhaalt. De *Rotzestroom* van SMITS is dus een Beschrijvend Gedicht, *BILDERDIJKS Ondergang der eerste Wereld* een Heldendicht, zijne *Ziekte der Geleerden* een Wetenschappelyk Leerdicht. Dien ten gevolge is de Beschrijvende Poëzij, als eene afzonderlyke, alléén staande Dichtsoort beschouwd, in het gebied der Dichtkunst meer of min hetzelfde, wat de schildering van het Landschap en der zoogenaamde Stillevens in dat der Schilderkunst is. Meer of min, herhaal ik, want alle Vergelyking hinkt (*omnis Comparatio claudicat*). Dat zij met het Leerdicht naauw zamenhangt en beide die Dichtsoorten elkander wederzijds

zeer noodig hebben, gevoelt men bij het minste nadenken. Van daar, dat het soms moeilijk is beider landpalen uiteen te houden. Is b. v. het *Zonnestelsel* van HELMERS een Beschrijvend Gedicht, of is het een Leerdicht? Meer het laatste; zijn *Haarlemmer hout* echter meer het eerste. * En de *Childe HAROLD's Pilgrimage* van Lord BYRON, wat is zij? Het is eene Poëtische reisbeschrijving in verzen. — Men zie over de Beschrijvende Poëzij eene Verhandeling van den Heer BAILLET in het Achtste Deel van de Werken der Holl. Maats. van Fraaije Kunsten en Wetenschappen, in welke Verhandeling de geaardheid der Beschrijvende Poëzij, hetzij als een bestanddeel van alle andere Dichtsoorten, hetzij als eene afzonderlijke Dichtsoort, ontwikkeld en door zeer bevallige voorbeelden opgehelderd wordt. Vergelijk VOORTS JEAN PAUL's *Vorschule der Aesthetik*, ESCHENBURG, CHATEAUBRIAND, *Génie du Christianisme* (II. Part. Liv. V. Ch. I), die over de Landschapschildering en het mangel daaraan bij de Ouden handelt, MICHAUD, over de *Poésie descriptive* (vóór zijn Gedicht *le printemps d'un proscrit*) en andere Schrijvers. — Wij spraken van Landschapschildering. Als op zich-zelve staande Dichtsoort, is de Beschrijvende Poëzij toch vooral Landschapspoëzij, of liever Poëtische Natuurbeschrijving, welk woord Natuur men dan nemen moet in den ruim-

---

* Alles namelijk, wat bij de Beschrijving meer bepaaldelijk ook het Verstand werkzaam houdt en den omvang onzer Wetenschappelijke kennis vergroot, of liever alles, waarin de Beschrijving minder doel dan middel is, zoude ik *Leerdicht* heeten, *Beschriftdicht* integendeel meer datgene, hetwelk hoofdzakelijk slechts beoogt om het gevoel van het Schoone en Verhevene bij ons op te wekken, en door dat Schoone of Verhevene te behagen, te roeren, te treffen.

sten zin, en als omvattende Landen, Steden, bosschen, rivieren, de werkingen en afwisselingen in het geschapene, den loop der Hemelbollen, de verscheidenheid der seizoenen enz. enz. enz. Zoo zijn dus de *Jaargetijden* van den door BLAIR hoog geprezen Engelschen Dichter THOMSON, en de geheel vrije navolging of nabootsing daarvan door onzen VAN WINTER Beschrijvende Gedichten in den bepaalden zin des woords. Ook *de Lente (der Frühling)* van den Hoogduitschen Dichter KLEIST. Ook *de Satzoenen (les Saisons)* van LAMBERT. Ook *de Alpen* van VON HALLER, en het korte Gedicht *Zwitsersland* van onzen HELMERS. Ook, zoo men wil, *Hofwyck* van den oud-Hollandschen Dichter HUYGENS, alsmede *Okkenburg* van WESTERBAEN. Van 's gelijken de *IJstroom* van ANTONIDES, de *Rottiestroom* van SMITS, de *Amstel* van VAN WINTER, en een aantal andere dergelijke Hollandsche Stroomdichten, eene soort van Poëzij, waarin, even als in Buitenplaatsdichten, onze Letterkunde zeer rijk is. Geen wonder in een zoo waterrijk land als het onze, en waar schier geen Koopman een huis met een' koepel aan de vaart had, of het moest bezongen en als een *Tempe* of half *Elysium* uitgebazuind worden! — De Gedichten van den Zwitser MATTHISSON mag men bijna alle Lyrisch-beschrijvend heeten. MATTHISSON is een Landschapschilder in den eigenlijken zin des woords. Men zie over hem en de Beschrijvende Poëzij, als afzonderlijke Dichtsoort, SCHILLER in zijne kleinere Philosophische Schriften, en voorts BAILLET. Waarom tegenwoordig MATTHISSON zoo weinig genade vindt in de oogen van den scherpen Hoogduitschen Kunstregter MENZEL, (over wien hier boven) beken ik niet in te zien. Hij is echter de eenigste bewierookte Dichter van vroeger tijd in Duitschland niet, tegen wien de *Stuttgardier Lecuw* (gelijk men dien schranderen Kritikus wel eens

genoemd heeft) het gebrul zijns regmatigen of onregmatigen toorns heeft doen hooren. SCHILLER roemt MATTHISSON zeer. Wat mij betreft, ik lees zijne Beschrijvende Poëzij altijd met het grootste genoegen. Zij tooverst mij, den van kindsbeen aan hartstogtelijken beminnaar der schoone en verhevene Natuur, en wiens zwaarwichtigste grief tegen ons Vaderland is, dat het, met uitzondering van mijn geboorteland Gelderland en enkele andere streken, zoo arm is in dichterlijke Natuurtooneelen, zij tooverst mij, zeg ik, met mijne verbeelding naar oorden, waar de Natuur in al hare schoonheid en Majesteit ten voorschijn treedt, en schouwtooneelen door haar ontsloten worden, die ons in verrukking en aanbidding wegzinken doen. Men leze b. v. de Herinnering bij het Meir van Geneve (*Erinnerung am Genfersee*), en daarvan den schilderachtigen aanhef:

*Die Sonne sinkt. Ein purpurfarbner Duft
Schwimmt um Savoyens dunkle Tannenhügel;
Der Alpen Schnee entglüht in hoher Luft,
Geneva malt sich in der Flusshen Spiegel.*

*In Gold verfließt der Berggehölze Saum;
Die Wiesenflur, beschneit von Blütenflocken,
Haucht Wohlgerüche; Zephyr athmet kaum;
Vom Jura schallt der Klang der Abendglocken u. s. w.*

Zalig hij, die zulke landschappen bewonderen en beschrijven mag, in stede van eeuwigdurend niets dan eentoonige weiden met domme koeijen, boomlooze vlakten en onafzienbaar ver regtuitlopende vaarten met plat-prozaische trekwegen aan derzelve zijde, voor oogen te hebben!

*O quis me gelidis in vallibus Haemi
Sistat, et ingenti ramorum protegat umbra!*

VIRGILIUS.

En toch ook ons land heeft zijne schoonheden. — Bij de beschouwing der Beschrijvende Poëzij, doet zich de vraag op, waarom men zoo weinig eigenlijk gezegde uitvoerige Landschapsschilderingen en Natuurbeschrijvingen, ten minste *geene Beschrijvende Poëzij als eene afzonderlijke Dichtsoort*, bij Grieken en Romeinen in hun' klassieken tijd aantreft? Hoe, hadden dan of de Ouden geen gevoel voor de schoonheden der Natuur, of oordeelden zij, dat derzelver *opzettelijke* beschrijving met den aard en het doel der Dichtkunst niet strookte? Ziedaar, wat nog altijd moeilijk is te verklaren! Men zie intusschen de aangehaalde Verhandeling van den Heer BAILLET, en hetgeen daar gezegd wordt van de wijze, waarop DE CHATEAUBRIAND en de diep-wijsgeerige, altijd oorspronkelijke SCHILLER de oorzaken van dit verschijnsel hebben getracht op te sporen. Mijns inziens moet men het verklaren deels 1) uit de verschillende fysieke en morele geest- en gemoedsgesteldheid der Volkeren van het Zuiden en het Noorden van Europa; 2) deels uit den invloed van het Christendom, en uit de daardoor te weeg gebragte onderscheidene wijze van beschouwing der Natuur in ouder en later tijd; 3) deels uit het verschillend maatschappelijk verkeer en de in sommige opzigten verfijndere beschaving bij ons lateren, vergeleken met de Grieken en Romeinen, vooral met de vroegere Schrijvers bij hen; 4) deels uit geringer bijkomende oorzaken.

L.

Bladz. 153. THOMSON.

De Engelsche Dichter JAMES (gemeenzaam JEMMY) THOM-

SON werd in 1700 geboren en stierf in 1748. Behalve zijne beroemde *Seasons* of *Jaargetijden* heeft hij ook andere soorten van Gedichten, b. v. eenige Treurspelen, gemaakt, die echter niet de vermaardheid der *Seasons* erlangd schijnen te hebben. Een dier Treurspelen, *Sophonisba* getiteld, viel bij de eerste vertooning, en zulks, zegt men, voornamelijk door de Parodie, die zekere spotvogel op een' zwakken en wat zonderling klinkenden versregel van hetzelfde maakte. Bij den versregel namelijk:

Oh, Sophonisba! Sophonisba! Oh!

riep hij met luider stemme:

Oh, Jemmy Thomson! Jemmy Thomson, Oh!

Het geheele Publiek schaterde, en alle begoocheling was verdwenen. — Men vergelijkte over THOMSON de Engelsche Levensberigten van JOHNSON, ANDERSON, den Graaf van BUCHAN, AIKINS enz., VOORTS BOUTERWEK, NOLTE und IDELER, den Heer van KAMPEN, *Handboek der Ned. Lett.* enz. enz. — Zijn meest vermaard Gedicht, de *Seasons*, dat in Engelsche vijfvoetige rijmlooze Jamben geschreven is, is, gelijk men weet, bij ons door den Heer LUBLINK in Hollandsch Proza overgebracht. Vóór die Vertaling heeft men een Vertoog over den aanleg en de verdiensten van het Gedicht-zelf, dat door den Heer LUBLINK, in navolging van andere Schrijvers, onder de Leerdichten gerangschikt wordt, waartoe het zich dan ook in zeker opzigt wel brengen laat. Zie het daarover gezegde door den Heer LUBLINK, bl. 7 der Voorrede, en de plaats door hem, bl. 15, uit AIKIN'S *Essay on the plan and Characters of Thomson's Seasons* aangehaald, en vergelijk in de vorige Aant.

onze aanmerking over de moeilijkheid om Leerdicht en Beschrijvende Poëzij, als twee op zich-zelve staande Dichtsoorten, behoorlijk uiteen te houden. — De door BLAIR, bl. 154, aangetogene en zoo fraai door hem gevondene plaats van THOMSON, waarin de verwoesting geschilderd wordt, die te *Carthagena* de pest onder het Engelsche scheepsvolk aanregtte, in welke verzen vooral de woorden: „*gij hoordet des nachts het menigvuldig inplompen der lijken in de treurige golven,*” naar BLAIRS oordeel, zoo schilderachtig zijn, is (wat namelijk die woorden betreft) door onzen beroemden HELMERS nagebootst, als hij zingt:

*Niess stoort de stilt: van den middernacht, dan 't ploffen
Der lijken in de zee, door zwakte of pest getroffen.*

Zie den *Lof der Zeevaarders* in HELMERS *Nagelaten Gedichten*. HELMERS heeft zeer dikwerf op eene gelukkige wijze zulke paalen en juweelen van andere Dichters in het goud zijner Poëzij gewerkt. Vergelijk de uitvoeriger voorbeelden daarvan in mijne Aant. op het Eerste Deel, bl. 12, en daar een paar woorden over Dichterlijke Navolging in het algemeen. Met veel geleerdheid handelt VOSSIUS van die Navolging, in zijn Geschrift *de imitatione cum oratoria, tum praecipue poetica*. — Bij ons zijn de *Jaargetijden* van NICOLAAS SIMON VAN WINTER, die met zijne dichtlievende Echtgenootte LUCRETIA WILHELMINA VAN MERKEN in de tweede helft der vorige eeuw bloeide, een Dichtstuk, dat in niet weinig opzigten op de leest van dat van THOMSON geschoeid en voor een gedeelte, met name in den voortreffelijken Lofzang aan God, waarmede VAN WINTER zijn Gedicht sluit, naar dat van THOMSON en naar de Hymne, met welke deze eindigt, gevolgd is. Wij mogen aan deze *Jaargetijden* van VAN

WINTER onder de Beschrijvende Gedichten onzer Letterkunde eene zeer hogde plaats toekennen. De Gedachten zijn rijk en verheven; taal en stijl is echt Poëtisch, en de versificatie op vele plaatsen gespierd, krachtig, en niet zonder afwisseling in Caesuur en Rhythmus. Hoe fraai zijn b. v. uit den Eersten Zang de volgende Verzen, waarin de stilte geschilderd wordt, die tegen den avond een' verkwikkenden lenteregen voorafgaat:

*'t Verflaauwde windje zwijgt: men hoort geen koeltjes spelen
Door 't loofrijk kreupelbosch of hooggetopte abeelen.*

*'t Is stil, 't is alles stil: geen blaadje wordt gestoord,
Daar 't zachtste luchtje zelfs zijn zachtste zuchtje smoort,
(Een hoogst welluidende regel!)*

En 't klaatrend loof verlaat der witte populieren.

*De beekjes, die door 't veld, al kronklend, henen zwieren,
Zijn vlak gestreken; — zij vergeten hunnen loop.*

't Zwijgt alles; — alles wacht en is vervuld met hoop enz.

Voor het overige is deze beschrijving van den Lenteregen en wat denzelven voorafgaat, naar die van THOMSON geboots, onder anderen in den dichterlijken trek, welke eenige regels verder voorkomt:

Wanneer de Hemel zelf goedgunstig nederdaalt,

De dorstige akkers drenkt, de klaverweiden zegent,

Alom gebloemte, en blaen, en kruid en vruchten regent.

Het levenkweekend nat verrijkt den schoot der aard.

Dat schilderachtig uitgedrukte *nederdalen* toch *van den Hemel-zelven op aarde*, gelijk dichterlijk gezegd kan worden bij een' milden, warmen, bevruchtenden regen plaats te hebben, luidt in het rijmlooze Engelsch:

. . . . . *While Heaven descends
In universal bounty, shedding herbs⁺
And fruits and flowers on Nature's ample lap.*

dat is letterlijk: „terwijl de Hemel in algemeene goedgunstigheid (of mildheid) nederdaalt, strooiende kruiden, vruchten en bloemen in den wijden schoot der Natuur.”

L.

Bladz. 156. De Hermit van PARNELL.

THOMAS PARNELL, geboren ten jare 1679 te *Dublin* in Ierland, gestorven in 1717, heeft verschillende Dichtstukken gemaakt, die door POPE, en andermaal door GOLDSMITH, (welke tevens 's Dichters leven beschreven heeft) zijn uitgegeven, en ook in de groote verzamelingen der Engelsche Dichters, zoo in die van JOHNSON, als in die van ANDERSON en die in van BELSON te vinden zijn. Ook bij JOHNSON en ANDERSON vindt men berigten over PARNELL's leven. Behalve de *Hermit* wordt inzonderheid ook zijne Allegorie over den Mensch (*Allegory on Man*) door de Kunstkenneren hoog geschat. Beide Gedichten zijn slechts zeer kort. — De *Allegro* en *Penseroso* (de Vrolijke en Zwaarmoedige) van MILTON, twee korte Lyrisch-descriptive Dichtstukken, ook wel bij ons, (gelijk door voss in het Hoogduitsch) vertaald of voor een deel nagevolgd, (vergelijk het op bl. 196 gezegde over eene van BILDERDIJKS Pindarische Oden) zijn te bekend om er bij stil te staan. Zij kwamen omstreeks 1645 voor het eerst in het licht. Kan men ze echter wel voortbrengselen noemen der Beschrijvende Poëzij, als eene afzonderlijke, op zich-zelf staande soort beschouwd? Is de *Allegro* niet veeleer eene soort van Hymnus aan de schoone en vrije Godin der Vreugde, die in den Hemel (gelijk MILTON het uitdrukt) *Euphrosyne*, bij den Mensch de hartverliggende Op-

geruimdheid geheeten wordt :

*But come, thou Goddess, fair and free,
In Heav'n yclep'd Euphrosyne,
And by men heart-easing Mirth!*

En wordt zoo in den *Penseroso* niet de vroede en heilige Godes der allergoddelijkste Melancholie van het begin tot het einde aangeropen :

. . . . *Hail, thou Goddess, sage and holy!
Hail divinest Melancholy! —*

Wel komt er veel beschrijving in die Dichtstukjes voor, maar in welke Poëzij is zulks het geval niet? Is indier-voege de geheele nieuwere Engelsche Dichtkunst van BYRON, MOORE, (wiens *loves of the Angels* door den Leeraar bij de Doopsgezinden te Groningen, den Heer Sijbrandi, vloeiend vertaald zijn) SCOTT, CRABBE, ROGERS, MILMAN, COLERIDGE, WORDSWORTH en anderen niet beschrijvend? En werkelijk is zij, en zoo de geheele overige Europesche Poëzij onzer eeuw dit veel meer dan de vroegere. Trouwens, is de nieuwere Roman ook niet van Beschrijvingen aaneengeregen? Kan er wel de eene of andere personaadje, hoe nietig ook, in denzelfen te voorschijn treden, of niet alleen al zijne ledematen, zijne oogen, neus, ooren, buik enz., maar tot aan zijne schoenen, muilen en knopen toe worden beschreven? Het *Descriptive* is het heerschende Element in de Poëzij en Romantiek van onzen tijd. Uit de Geschiedschrijfkunst is het des te meer geweken. Vergelijk Aant. hier boven, bl. 35. De tegenwoordige Franschen beginnen het in de Historie echter wéer in te brengen. — Voor het overige moet men bekennen, dat de kunst van beschrijven,

of laat mij liever zeggen, van schilderen met de pen, tegenwoordig al tot een' hoogen trap van volmaakt-
heid gestegen is. Hoe armoedig komen in dat opzigt
vele vroegere Romans, Reisbeschrijvingen en wat dies
meer zij, in vergelijking der tegenwoordige, voor! Wel-
ke *Stijlkunstenaars*, om niet soms te zeggen *Stijl-
springkunstenaars*, zijn daarin Franschen, Engelschen en
Duitschers! Men neme een aantal stukken uit WALTER
SCOTT, MEVROUW VAN STAEL, CHATEAUBRIAND, LAMARTINE.
VICTOR HUGO, GÖTHE, HOFFMANN, (een' Man van veel
genie en een' Meester in den schilderenden stijl, hoe dol
fantastisch en koortsachtig van verbeeldingskracht hij voor
het overige soms zijn moge) TIECK en vijf-en-twintig
anderen. Of, en in hoever die Schilderzucht in den stijl ten
bewijze van den bloei, of van het verwelken eener Let-
terkunde strekke, moge door deskundigen onderzocht wor-
den. In het voorblijgaan zij hier nog gezegd, dat, mijns
inziens, onder de Beschrijvende Dichtstukken van onzen tijd
in ons Vaderland het uitvoerig Gedicht van den Heer TOL-
LENS, *de Overwintering der Hollanders op Nova Zembla*,
wel mede de eerste plaats verdient. Laat ons echter zoo
min mogelijk over nog levende Landgenooten spreken!
Vergelijk een paar woorden over hetzelfde in mijne hier
boven aangehaalde *Toelichtingen en Bedenkingen* op des
Heeren BOWRING's Aanmerkingen over onze Letterkunde,
bl. 99. — Wil men uit vroeger eeuw een Descriptief-
Episch-Allegorisch Lofdicht, in wéerwil van wat wan-
smaak hier en daar, vol vinding, vol afwisseling van tafe-
reelen, vol leven en beweging, kortom, dat, als sommige
stukken van RAPHAËL en RUBENS, ons oog zich verliezen
doet in eene onuitputtelijke verscheidenheid van voorwer-
pen, zoo neme men den *IJstroom* van ANTONIDES. Het
staat mij voor ergens bij den Heer BILDERDIJK gelezen te
hebben, dat hij dit Gedicht voor veel rijker en meer omvat-

tend hield, dan menige hooggeroemde *Poëmes descriptifs* van DELILLE of wien anders, en de Heer BILDERDIJK, (een verwonderlijk groot Dichter, in spijt van zijne middel-eeuwsche absolutistische en hyperorthodoxe grillen, die nog lang misschien in dit van oudsher vrije en verdraagzame land, ten verderve van Vrijheid en Verdraagzaamheid, menig onervaren hoofd en hart benevelen zullen) mag wel gelijk hebben. Inderdaad, ik vind wel eens, dat soortgelijke Dichtstukken, als dat van ANTONIDES en anderen uit dien tijd, door de prachtige, beeldrijke wijze van behandeling tot gelijksoortige stukken onzer eeuw in dezelfde verhouding staan, als schilderijen der vroegere school tot die der hedendaagsche. En of wij Nederlanders nog zoo veel grooter Meesters dan RUBENS, VAN DIJK, REMBRANDT, OSTADE, TENIERS enz. bezitten, dat blijft *the question*, zou Prins HAMLET bij SHAKESPEAR zeggen.

L.

Bladz. 157. Plaats uit VIRGILIUS. *Hic gelidi fontes etc.*

Deze twee versregels beteekenen: „Hier, *Lycoris!* zijn kille bronnen, hier donsachtige beemden, hier verheft zich een woud, hier zoude ik gaarne met u mijne dagen tot in hoogen ouderdom slijten.” — Zeer waar is hetgeen BLAIR opmerkt over de noodzakelijkheid, om Beschrijvingen der Natuur door bezielde wezens te verlevendigen. Zonder deze zijn Beschrijvingen, als hier boven gezegd werd, gelijk aan landschapschilderijen zonder stoffaadje. Bij de Ouden vindt men geene op zich-zelf staande Beschrijvende Gedichten. Vergelijk hier boven bl. 250 der Aant. — Misschien is de reden hiervan wel mede deze, dat dezelve hun te doodsch en levenloos voorkwamen, en zij liever menschenlijke handelingen schilderden. Hoe dit zij,

zuiver Beschrijvende Gedichten, als b. v. *de Jaargetijden* van THOMSON en soortgelijke, zullen spoedig vervelen, wanneer men niet tusschen de beschrijving en bespiegeling het verhaal van eenig voorval, waarin de mensch eene rol speelt, weet in te lasschen. THOMSON heeft dit dan ook hier en daar gedaan. En onze HELMERS niet minder in zijn kort Beschrijvend gedicht *Zwitserland*, waarin men een treffend Verhaal heeft van het lot eener Vrouw, die met haar kind weken lang onder de sneeuw, welke hare hut overstelpt had, doorbragt, maar eindelijk nog gered werd:

*Meld, Zangster, meld mij 't lot van Mikon en zijn Gade!
Zij met haar' Zoon ter prooije aan 's noodlots ongenade,
Bedolven onder sneeuw, ver van haar' hartvriend af enz. enz.*

(Een Verhaal vol leven, vol schilderachtige Poëzij, en, gelijk zoo vele andere stukken uit HELMERS, bij uitstek *declamabel!*) Juist in het gevoel der noodzakelijkheid, om alle Beschrijving door het invlechten van menschelijke handelingen te verlevendigen, moet men, mijns inziens, de reden van het veelvuldig allegoriséren en personificéren zoeken, dat men in Beschrijvende Gedichten van vroeger tijd aantreft. Neem eens den *IJstroom* van den oud-Hollandschen Dichter ANTONIDES, zoo even door ons genoemd! Wat zou men van zulk een' mageren stroom, als de IJstroom is, wel zeggen kunnen, zal men bij den eersten oogopslag denken. En wat heeft er intusschen ANTONIDES van gemaakt? Hoe veel leven, hoe veel afwisseling heerscht er in dat Dichtstuk, hoe is het hier en daar een half Heldendicht geworden, vol avonturen en karakters, vooral in het derde Boek! En waardoor? Doordien ANTONIDES van het IJ een' Riviergod gemaakt, doordien hij het verpersoonlijkt, doordien hij het spre-

kend en handelend ingevoerd heeft, en zoo ook te werk gegaan is met andere vloeden en stroomen, ja, doordien hij in het derde Boek *Peleus* en *Thetiss* hunne gouden bruiloft in het paleis van Vader *Oceaan* laat vieren, en bij die bruiloft allerlei Stroomgoden, onder anderen ook dien van het IJ, tegenwoordig laat zijn, welke brave Rivieren dan wakker met elkander over den voorrang twisten. Zoo is nu de *dooide* Natuur bezielde en levend geworden, en, terwijl ANTONIDES van den eenen kant het IJ en deszelfs boorden als iets levenloos beschrijft, verhaalt hij van den anderen kant van hetzelfde allerlei voorvallen, als ware het een levend menschelijk wezen. De Dichter is hier als de Schilders te werk gegaan. Ook deze stellen ons Landen en Rivieren onder de gedaante van Godheden voor. ANTONIDES zegt daarom te regt in zijne lezenswaardige Voorrede: „Velen zal misschien vreemd voorkomen, dat wij dus breed in den lof van een' stroom uitweiden, wiens palen en grootte met weinig woorden waren aan te wijzen; want schoon men niets zoo gemeen vindt bij de Poëten als de beschrijvingen der vloeden, die zij zoo sierlijk in hunne werken schakéren, als die met hunne zilveren wielingen door den aardkloot heenevloeijen, nochtans is het eene ongewoonte, een geheel werk van die stoffe te weven, en eene onvruchtbare arbeid, tenzij men dezelve verrijke met sieraden en loofwerk, en die eenen glans bijzette door eene vermenging van gevoegelijke verwen enz.” — Men heeft dus in later tijd dikwerf te laag op die Allegoriën en Personificatiën, op dien ganschen toestel van Heidensche Goden en Godinnen nêrgezien. Ik beken ook, er is veel misbruik van gemaakt. Maar juist om in beschrijvingen en bespiegelingen leven en beweging, bedrijf en handeling te brengen, om het Descriptive meer of min Episch te maken, juist daartoe had dat allegoriséren en personifiéren plaats.

Of ziet de *Rottestroom* van SMITS, hoe fraai in sommige opzigten, er niet wat berooid en doodsch uit in vergelijking van den *LJstroom*? Waar komt dit van? Omdat er in het Gedicht minder handeling, minder fabel is, waaraan zich de Beschrijving knoopt. — Bij hetgeen verder BLAIR, bl. 158, zegt over de noodzakelijkheid om in Beschrijvingen te *individualiseren*, vergelijkte men (gelijk over Beschrijving in het algemeen) het Tweede Deel van JEAN PAUL'S *Vorschule der Aesthetik*, die over *Darstellung der Menschlichen Gestalt, Poëtische Landschaftmahlerey u. s. w.* zeer scherpzinnige opmerkingen heeft. Beschrijvingen, als b. v. in de volgende verzen van WIELAND, die van een jong, mooi Meisje zingt:

*Es war in jedem Theil, was je die Phantasie
Der Alcamenen und Lysippen
Sich als das schönste dacht und ihren Bildern lieh,
Es war Helenens Brust und Atalantens Knie,
Und Leda's Arm und Erigonens Lippen.*

leveren, zijns inziens, een niet zeer aanschouwelijk beeld voor den Lezer op, die zich toch in de eerste plaats slecht voorstellen kan, hoe *Helena*, *Atalante*, *Leda* enz. er uitzagen, en dan nog in de tweede plaats de moeite moet nemen om uit de boezems, knieën, armen, lippen en andere soortgelijke fraaijgheden dier geëerde Dames voor zijne fantasie een geheel te vormen. Zoo zijn dus de door BLAIR geroemde Beschrijvingen uit het Hoogellied, door hare individualiteit voornamelijk slechts schoon voor de bewoners-zelve van het land, die *Saron*, *Gilead*, den *Libanon* enz. kenden, en die dus b. v. van de stroomen des *Libanons* hoorende, dadelijk niet alleen Stroomen in het algemeen, maar in het bijzonder die des *Libanons* en daarbij dat heel gebergte zich

voor de verbeelding konden roepen. En dit geldt ook van de fraaije plaats, die BLAIR aanhaalt uit de een-en-dertigste Ode van het Eerste Boek van HORATIUS, *Quid dedicatum poscit Apollinem etc.*, van welke plaats de zin hierop neder komt: „Wat eischt de Dichter (namelijk bij HORATIUS) van den geheiligden APOLLO? Wat smeekt hij van hem af, onder het plengen des nieuwen wijns uit de drinkschaal? Voorwaar, niet het vette der graanoogsten van het vruchtbare Sardinië, niet de begeerlijke kudden van het gloeiende Calabrië, geen Indisch goud of elpenbeen, geene landerijen, langs welke de naauw hoorbare *Liris* met kalme golven henenschuurt. Enz.” — Zeker, Lezer! geeft hier de bijvoeging van de namen der streken, waar het graan welig groeit, waar de schoonste kudden, goud, elpenbeen en landerijen gevonden worden, aan de schilderij van HORATIUS iets levendigs en aanschouwelijks, maar zij zal dit intusschen nog meer hebben voor hem, die deze oorden uit eigen ondervinding of door de juiste berigten van anderen kent, dan voor hem, wien dezelve vreemd zijn. Ik wil er dit maar mede zeggen, dat een Hollandsch Volksdichter, op het groote Publiek werken willende, altijd het best doen zal door zijne Beschrijving op eene Hollandsche wijze, met Hollandsche, ten minste hendaagsche benamingen te individualiséren. „k Begeer (zou hij bij voorbeeld kunnen zeggen) van de Godheid noch de oogsten van het korenrijke Groningen, noch de kudden uit Frieslands vette beemden, noch het goud en ivoor van Peru en Ceilon, noch de liefelijke landerijen, door welke de Rijn kronkelt.” — De Lezer voorts, die de door BLAIR, bl. 159, geroemde Beschrijvingen uit het Tweede Boek der *Enéïde* van VIRGILIUS, met name het tafereel van den dood van Koning *Priamus*, in het Nederlandsch overgebracht wil lezen, raadplege VONDEL's Vertaling, of, zoo hij iets meer nieuwerwetsch en tevens iets zeer goeds

begeert, die, welke de Heer Mr. A. W. ENGELN, voormalig Kweekeling dezer Hoogeschool, van de vier eerste Zangen des gemelden Latijnschen Heldendichts gegeven heeft, en waaruit in mijne Aant. op het Eerste Deel ook eenige versregels zijn bijgebracht. In het voorbijgaan zij hier minkundigen herinnerd, dat VONDEL in zijn Treurspel *Gysbrecht van Amstel* een aantal Beschrijvingen uit dat Tweede Boek van VIRGILIUS, met verandering natuurlijk van tijd, plaats, personen en omstandigheden, heeft nagebootst. Onder anderen heeft de wijze, waarop hij Bisschop GOZEWIJN *van Amstel* door WITTE VAN HAAMSTEDEN vermoorden laat, veel gelijkvormigs met die, waarop VIRGILIUS den ouden Koning *Priam* door *Pyrrhus* laat ombrengen. — De door BLAIR geroemde plaats uit den oud-Schotschen Dichter OSSIAN, waarin de puinhoopen van het verwoeste *Baklutha* of *Balclutha* beschreven worden, vindt men in het Gedicht, *Karthon* getiteld. Wij hebben van hetzelfde eene berijmde Vertaling door den Heer BILDERDIJK. Zie het Eerste Deel zijner *Poëzij*.

L.

Bladz. 160. SHAKESPEAR munt uit door beschrijving, vaak in een' enkelen trek uitgevoerd.

Het zoude luttel moeite kosten van VONDEL'S talent in dat opzigt ook menig voorbeeld bij te brengen. Daartoe ontbreekt het ons echter aan ruimte. — Allezins waar is hetgeen verder door BLAIR, bl. 160, aangemerkt wordt over de noodzakelijkheid van goede *Epitheta* of Woordbijvoegingen. Een enkel goed gekozen *Epitheton* brengt ons dikwerf eene geheele schilderij voor den geest. Vergelijk b. v. hetgeen in de Aant. op het Tweede Deel, bl. 58, is aangestipt over de bijvoeging *rijzend* bij het woord *kerkhof*, in zekere versregels van BILDERDIJK, en in de Aant. op dit Deel, bl. 219, het *ernstig mos* bij KLOPSTOCK.

Dat derhalve de *liquidi fontes* (vloebare bronnen) van den Latijnschen Dichter VIRGILIUS, en het *prata canis albicant pruinis* (de weiden worden wit van den witten rijp) niet bijzonder aanbevelenswaardig zijn, zal men BLAIR gaarne toestemmen. Zoo men ten minste *liquidus* door *vloeibaar*, en *albicare* benevens *canus* door *wit worden* en *wit* vertaalt, en deze woorden hier niet eer *helder*, *schitteren*, *grijs* of *vaal* beteekenen. Dus (om nog een voorbeeld bij te brengen) vind ik in de zinsnede *ora pallor albus inficit* (eene *witte bleekheid* bedekt het gelaat), uit de zesde Ode van HORATIUS *Epodon*, het woord *albus* (*wit*) ook niet bijzonder veel beteekenend. Ten minste in ons Hollandsche *bleekheid* ligt het begrip van *wisheid* reeds opgesloten, en *witte bleekheid* is niet veel beter dan *roode roodheid*. *Vale bleekheid* laat zich zeggen, want dat voegt het begrip van grijs bij dat van wit. Het verwondert mij, dat men in eene der jongste, van groote geleerdheid blijken dragende Kritische uitgaven van HORATIUS den eersten regel der negende Ode van het eerste Boek:

*Vides, ut alta stet nive candidum
Soracte etc.?*

d. i.: „Ziet gij, hoe de berg Soracte daar blinkend staat van hoog opgestapelde sneeuw,” wil gelezen hebben:

*Vides, ut altum stet nive candida
Soracte etc.?*

d. i.: „Ziet gij, hoe de hooge Soracte daar met witte of blinkende sneeuw bedekt staat.” Verliest daardoor toch die dichtregel niet al het schilderachtige, dat dezelve in de gewone lezing bezit, en krijgen wij niet, voor twee veel beteekenende uitdrukkingen, *witte* of *blinkende berg* en

hooge of dik opeengestapelde sneeuw, twee nietsbeteekenende en nuttelooze in de plaats? Aan den Vriend van HORATIUS, tot wien deze Ode gerigt is, behoefde toch niet verteld te worden, dat een berg, dien hij kende, *hoog*, of dat de sneeuw *wit* of *blinkend* was, maar wel leverde het een gezigt op, waardig, vooral in Italië, om de aandacht des Vriends er bij te bepalen, dat een anders zeker bruinkleurige berg daar nu voor hem oprees in eene blinkende gedaante, en alom met dikke, hooge sneeuw bedekt. Op dien grond kan ik mij ook zeer goed vereenigen met de gisping, die BLAIR, op bl. 162, doet van de lezing *sabulosus* voor *fabulosus*, in de plaats namelijk uit de twee-en-twintigste Ode van HORATIUS, (eerste Boek) wier zin in het Hollandsch hier op neder komt: „De deugdzame man enz. heeft geene wapenen noodig, hetzij hij te reizen hebbe door de gloeiende zandwoestijnen, of over den ongestavrijen Caucasus, of door de streken, welke de fabelrijke (Romaneske) rivier *Hydaspes* bespoelt.” — JEAN PAUL (*Vorsch. der Aesth.*) heeft over *Epitheta* eenige aanmerkingen, waarvan het mij vergund zij hier een paar woorden aan te halen: „*Die Beywörter, (Epitheta) die rechten und sinnlichen, sind Gaben des Genius; nur in dessen Geisterstunde und Geisterstunde fällt ihre Säe- und Blüthenzeit. Wer ein solches Wort erst sucht, findet es schwerlich. Hier stehen GOETHE und HERDER voran, auch den Deutschen, nicht nur den Engländern, welche jede Sonne mit einem Umhange von beywörtlichen Nebensonnen und Sonnenhöfen verstärken. HERDER sagt: das dicke Theben — der gebückte Sklave — das dunkle Getümmel ziehender Barbaren u. s. w. GOETHE sagt: die Liebesaugen der Blumen — der silberprangende Fluss — der Liebe stockende Schmerzen zu Thränen lösen — vom Morgenwind umflügelt u. s. w. Besonders wenden die Göthischen (auch seine unbildlichen) gleichsam die tiefste Welt der Gefühle aus dem Herzen empor; zum*

Beispiel: „wie greifts auf einmahl durch diese Freudent, durch diese offene Wonne mit entsetzlichen Schmerzen, mit eisernen Händen der Hölle durch!“ — Wie wird man dadurch dem gemeinen Gepränge Brittischer Dicht-Vornlinge noch mehr gram! — So ergrauen auch GESSNER's verwässerte Farben gegen die festern, hellern im Frühling von KLEIST. — Manchem Gemähde von KOSENGARTEN geht oft zu einem dichterischen nichts ab als ein länger — Strich durch alle Beywörter (Epitheta).” Ziedaar JEAN PAUL wéer in al het karakteristieke van zijn' Stijl! Vergelijk het over hem gezegde in de Aant. op het Tweede Deel, bl. 86. — Voor het overige komt het niet alleen op de *hoedanigheid*, maar ook op de *hoeveelheid* der Epitheta aan. Ook de fraaiste en schilderachtigste kunnen in te grooten aantale gebruikt worden, iets, dat men aan OVIDIUS wel te last heeft gelegd, en waarover, met opzigt tot vroegere Engelsche Poëten, door GOLDSMITH in zijn' Roman *the Vicar of Wakefield* geklaagd wordt. De Romeinsche Redekundige QUINCTILIANUS heeft over de *Epitheta* in het Achtste Boek zijner voortreffelijke *Institutiones Oratoriae* of *Redekundige Lessen* uitmuntende aanmerkingen. „Zoo is het (zegt hij) met dat vereischte gelegen, dat een Stijl zonder Epitheta kaal en onopgetooid er uitziet. Men stapele ze echter niet te veel open! Dan toch wordt de Stijl langwijlig en belemmerd; zoodat men denzelven bij eene legerschaar vergelijken kan, die evenveel zoetelaars en pakknechten als soldaten heeft, en wier getal, maar niet wier krachten verdubbeld worden.” (*Talis est ratio hujusce virtutis, ut sine appositis nuda sit et incompta Oratio. Ne oneretur tamen multis. Nam fit longa et impedita, ut.... eam judices similem agmini, totidem lixas habenti, quot milites quoque, in quo et numerus est duplex, nec duplum virium!*) Hoe geestig en hoe kort tevens uitgedrukt!

Van de plaats uit VIRGILIUS, *Bis conatus etc.*, door

BLAIR, bl. 160, aangehaald, heb ik in de Aant. op het Tweede Deel, bl. 37, de Vertaling gegeven:

. . . . . Tweemaal zocht hij met beven
Te snijden in het goud, hoe ge omkwaamt in het meer,
Maar, ach, de vaderhand zonk tweemaal magtloos néer!

L.

Bladz. 165. Poëzij der Hebreuwen.

Hetgeen BLAIR over dat fraai onderwerp zegt en de hooge lof, dien hij met zoo veel regt aan de Poëzij der Heilige Schrijvers (bij wier Verhevenheid alle Grieken en Romeinen in het niet verzinken) toezwaait, behoeft weinig uitbreiding, wat wij ook liever aan kundigen in de Oostersche talen overlaten. Te bekend zijn voorts de werken van LOWTH, *de Sacra Poësi Hebraeorum*, HERDER, *vom Geist der Hebräischen Poësie*, (ook in het Nederduitsch vertaald) SCHULTENS, *de Ingenio Arabum*, RAU, *de Poëseos Hebraeorum prae Arabum Poësi praestantia*, en de *Poëticae facultatis excellentia in scriptore Jobi, Homero et Ossiano*, WILMET, *de ingenio Hebraeorum, ad Poësin maxime accommodato*, MUNTINGHE, *over de Psalmen en Gesch. der Menschheid*, VAN DER PALM, *Jesaia, de Spreuken enz.*, de Schriften van RICHARDSON, JONES, EICHHORN, MICHAËLIS, PAREAU, DE GREVE (over de Hebreuwsche verzen, door den Heer BOSSCHA in eene Noot ter loops genoemd) enz., dan dat wij dezelve hier zouden behoeven aan te halen. Men voege er bij ROLLIN, in zijn *Traité des Études* en daarin *de l'Eloquence de l'Écriture Sainte*, (waarin ook veel over de Bijbelsche Poëzij) VAN ALPHEN'S *Dichtk. Verhandelingen*, den Hoogleeraar SCHRANT op FÉNELON, een Stukje *de la Poësie Sacrée chez les Prophètes* in de *Revue Univers.* van 1832, de Latijnsche Inwijdingsredevoering van mijn'

geëerden Ambtgenoot DE GROOT over DAVID als Dichter, de in de Utrechtsche Akademische Annalen van 1817—1818 voorkomende Vergelijking tusschen de Hebreuwsche en Grieksche Poëzij, door den Heer L. DIBBITS (met veel Bloemlezing), I. CLARISSE, *Redevoering over Moses als Dichter*, BRUINIER, *over de Hebreuwsche Dichtkunst*, de Verhandeling van den geachten voormaligen Kweekeling onzer Hoogeschool, den Heer Predikant VERWEY, over DAVIDS *Klaagzang*, en vele soortgelijke kleiner stukken van anderen. Bij uitstek geschikt om den Hollandschen Lezer de schoonheden der Hebreuwsche en in het algemeen der Oostersche Dichtkunst te doen gevoelen, zijn de Redevoeringen of Verhandelingen des Heeren VAN DER PALM over eenige Dichterlijke Natuurbeschrijvingen in het Boek van *Job* — over de Arabische Poëzij en, hetgeen in het laatste stuk over SALOMON'S *Hoogelied* gezegd wordt — over den *Koran* van MAHOMET enz. Zie de *Redevoeringen en losse Geschriften* des gemelden Hoogleeraars.

Waren deze Aanteekeningen niet reeds zoo tonnendik gezwollen, Lezer! en is er, helaas, des zwellens nog geen einde, zou men bij gelegenheid, dat over de Hebreuwsche en Arabische Poëzij gesproken wordt, ook van de thans zoo ter spraak gekomene oud-Indische, die men in de Sanskritische of daarmede vermaagschapte schriften aantreft, een woord dienen te reppen. Thans echter zullen wij ons wel wachten die luidklinkende snaar aan te roeren. Wij zwijgen dus van de *Veda's*, *Upaveda's*, *Anga's*, *Upanga's* en andere heilige oud-Indische Boeken en de daarin vervatte Lyrische, Didaktische en Epische Dichtstukken, als b. v. het groote Heldendicht de *Ramayana* van den Dichter VALMIKI, en een ander, de *Mahabharata* getiteld, uit welk laatste eene Episode, de *Bhagavat Gita*, door vertalingen bekend is. Wij zwijgen van de Gedichten der Dichters BHATTU BANA, DJANA RADJAH,

BHARTRI HERA PANDITA, DJAGA DEVA en hoe die overlige oud-Sanskritische Heeren Poëten heeten mogen, onder welke vooral KALIDAS uitmunt, die, zegt men, negenhonderd jaren vóór CHRISTUS leefde, en van wien het Tooneelspel of Drama is, *Sakontala* geheeten, door Overzettingen aan het Publiek genoeg bekend, en van hetwelk de beroemde HERDER een groot woord doet. Die zich van de geheele oud-Indische Poëzij en Letterkunde (eene Letterkunde, in oudheid die der Grieken overtreffende) eenig overzigt wil verschaffen, raadplege F. SCHLEGEL, *Sprache und Weisheit der Indiër*, A. W. SCHLEGEL, *Indische Bibliothek*, LANGLOIS, *Monumens Littéraires de l'Inde, ou mélanges de Littérature Sanscrite etc.*, Paris 1827, en verscheidene andere Geleerden. In den offerwijn der bewondering, dien velen ter eere dier aloude Poëzij plengen, mag men echter, geloof ik, wel een weinigje water doen. Van dweeperij in dezen zijn sommige Duitschers (onder welke echter hun Afgod GÖTHE niet behoort) wel niet geheel vrij te pleiten, en dat er bij den beroemden F. SCHLEGEL en soortgelijken wat pilaarbijterig Krypto-Catholicismus onder schuilde, mag wel waar zijn. H. HEINE, tegenwoordig te *Parijs* wonende, een Schrijver van allerverwonderlijkst veel geest, schoon hij, even als VOLTAIRE, de pijlen zijns spots niet alleen op Dwingelandij en Bijgeloof, maar ook wel op het Heiligste afschiet, zegt in zijn Geschrift *die Romantische Schule*, (*Hamburg* 1836) en terwijl hij van F. SCHLEGEL's Bock, *die Weisheit u. s. w. der Indiër*, en van dienzelfden SCHLEGEL's Voorlezingen over oudere en nieuwere Litteratuur spreekt: „*Zu tadeln habe ich nur den Hintergedanken des Buches. Es ist im Interesse des Katholicismus geschrieben. Nicht bloss die Mysterien desselben, sondern auch die ganze Katholische Hierarchie und ihre Kämpfe mit der Weltlichen Macht hatten diese Leute in den Indischen Gedichten wiedergefunden. Im Mahabarata und im*

Ramayana sahen sie gleichsam ein Elefanten-Mittelalter. In der That, wenn, im letzt erwähnten Epos, der König WISWAMITRA mit dem Priester WASISCHTA hadert, so betrifft solcher Hader dieselben Interessen, um die bey uns der Kaiser mit dem Pabste stritt, obgleich der Streitpunkt hier in Europa die Investitur, und dort in Indien die Kuh Sabala genannt ward."

„In Betriff der Schlegelschen Vorlesungen über Litteratur lässt sich ähnliches rügen. FRIEDRICH SCHLEGEL übersteht hier die ganze Litteratur von einem hohen Standpunkte aus, aber dieser hohe Standpunkt ist doch immer der Glockenthurm einer Katholischen Kirche. Und bey allem, was SCHLEGEL sagt, hört man diese Glocken läuten, manchmal hört man sogar die Thurmraben krächsen, die ihn umstattern. (Vernuftig uitgedrukt!) Mir ist, als dufte der Weichrauch des Hochamts aus diesem Buche, und als sähe ich aus den schönsten Stellen desselben lauter tonsurirte Gedanken (een allerkluchtigste inval!) hervorlauschen. Indessen, trotz diesen Gebrechen, wüsste ich kein besseres Buch dieses Fachs. Nur durch Zusammenstellung der Herderschen Arbeiten solcher Art könnte man sich eine bessere Uebersicht der Litteratur aller Völker verschaffen. Denn HERDER sass nicht wie ein literarischer Gros-Inquisitor zu Gerichte über die verschiedenen Nationen, und verdamnte oder absolvirte sie nach dem Grade ihres Glaubens. Nein, HERDER betrachtete die ganze Menschheit als eine grosse Harfe in der Hand des grossen Meisters; jedes Volk dünkte ihm eine besonders gestimmte Saite dieser Riesenharfe, und er begriff die Universal-Harmonie ihrer verschiedenen Klänge." (Een fraai beeld!) — Men verschoone het lange dezzer aanhaling om het geestige, luimige en schilderachtige van den Stijl. HEINE is daarin een eerst Meester, en misschien niemand in Duitschland hem en BÖRNE, waar het *Persifflage* geldt, gelijk. Het gemelde Boek, die *Romantische Schule*, waarin

op eene niet zelden hoogst scherpzinnige en wijsgeerige wijze de oorsprong, het goede en overdrevene dier zogenaaemde School worden ontvouwd, kan men op vele plaatsen zonder schaterlagchen niet lezen. Wee echter hem, wien de geesel van HEINE's Satyre treft! „Lekende van bloed door ontallijke kwetsuren, die niet dan ééne schijnen, (gelijk onze oud-Nederlandsche Historieschrijver HOOFD het uitdrukt) wordt hij ter deure uitgejaagd.” — Vergelijk over HEINE de Aant. op' het Tweede en op dit Deel. Dat de man of ten Hemel verheven, of in den afgrond der Hel verdoemd wordt, kan men begrijpen. *

L.

---

* In hetgeen over GÖTHE en SCHILLER in het gemelde Boek van HEINE gezegd wordt, borrelt ook de ader van zijn vernuft rijkelijk op. Geestig, en in vele opzichten tevens naar waarheid spreekt hij over VOSS, wiens rondheid en helder hoofd hij hoog verheft, en wiens gedrag in den beruchten twist met den Graaf VON STOLLBERG hij verdedigt. Daar van VOSS, dien beroemden Dichter en Geleerde, onder anderen van zijne Idyllen en zijn Idyllisch Verhaal de *Louise* meer dan eens in deze Aant. door mij gesproken is, daar tevens zijn twist met STOLLBERG, alsmede zijne geschillen met den Hoogleeraar CREUZER over het Symbolisch of niet Symbolisch verklaren der Ouden luid genoeg geklonken hebben, doe ik misschien dezen en genen mijner Lezers geen' ondiens, met nog een gedeelte dezer aanmerkingen aan te halen. Het meesterlijke van den Stijl, de oorspronkelijkheid, het fantasierijke en tevens juiste van vele figuurlijke en beeldelijke uitdrukkingen verlokt mij daartoe. Die lust heeft zich in vertalen te oefenen, beproeve eens de plaats volkomen gelijkkluidend, en even schilderachtig en kort in het Hollandsch over te brengen. „*Die Biographie dieses Mannes* (zegt hij onder anderen van VOSS) *ist fast die aller Deutschen Schriftsteller der alten Schule. Er wurde geboren im Jahr 1751, im Mecklenburgischen, von armen Eltern, studierte*

Bladz. 189. Het Heldendicht wordt in het algemeen geacht het edelste en in de uitvoering tevens het mocijelijkste van alle Poëtische Werken.

Over het Heldendicht hebben wij, behalvé hetgeen MACQUET in zijne *Proeven van Dichtkundige Letteroefeningen* vrij goed daaroven heeft, eene uitvoerige Prijsverhandeling van onzen beroemden Dichter FERTH. Dezen

---

Theologie, vernachlässigte sie, als er die Poësie und die Griechen kennen lernte, beschäftigte sich ernsthaft mit diesen beiden, gab Unterricht um nicht zu verhungern, wurde Schulmeister zu Otterndorf im Lande Hadeln, übersetzte die Alten, und lebte arm, frugal und arbeitsam, bis in sein fünf und stebenzigstes Jahr. Er hatte einen ausgezeichneten Namen unter den Dichtern der alten Schule, aber die neuen Romantischen Poëten zupften beständig an seinem Lorbeer, und spötselten viel über den altmodischen, ehrlichen VOSS, der in treuherziger, manchmal sogar Plattdeutscher Sprache das kleinbürgerliche Leben an der Niedereibe besungen, der keine mittelälterlichen Ritter und Madonnen, sondern einen schlichten Protestantischen Pfarrer und seine tugendhafte Familie zu Helden seiner Dichtungen wählte, und der so kerngesund, so bürgerlich und natürlich war, während sie, die neuen Troubadouren, so sonnambülisch kränklich, so ritterlich vornehm und so genial waren. Dem FRIEDRICH SCHLEGEL, dem berauschten Sänger der liederlich-romantischen Luzinde, wie fatal musste er ihm seyn, dieser nüchterne VOSS mit seiner keuschen Luise und seinem alten ehrwürdigen Pfarrer von Grünau u. s. w." — Luimig, schoon geweldig hyperbolisch, drukt hij zich uit over het stroeve, dat voss door zucht tot letterlijkheid soms in zijne Vertalingen heeft, en hetwelk bij de gladde gelijkheid der Overzettingen van A. W. SCHLEGEL zonderling afsteekt: „*Während Herr SCHLEGEL immer süßlicher und zimperlicher seine Worte glättete, wurde VOSS in seinen Übersetzungen immer herber und derber; die spätern sind durch die hineingefeilten Rauheiten fast unaussprechbar, so dass, wenn man auf dem blank polirten, schlüpferigen Mahagoniparquet der Schlegel-*

hebben het Heldendicht merkelijk nauwer bepaald dan
BLAIR.

BOSSCHA.

Schoon BLAIR over het Heldendicht, *Epos* of *Epopee* vrij uitvoerig is, zoude deze stoffe echter nog voor eene uitgebreidere behandeling vatbaar zijn, waartoe het ons

schen Verse leicht ausglitschte, so stolperte man eben so leicht über die versificirten Marmorblöcke des alten VOSS. — En wat verder: „*Wo Herr SCHLEGEL vielleicht zu weich übersetzt, wo seine Verse manchmal wie geschlagene Sahne (crème fouettée) sind, wobei man nicht weiss, wenn man sie zu Munde führt, ob man sie essen oder trinken soll: da ist VOSS hart wie Stein, und man muss fürchten sich die Kinnlade zu zerbrechen, wenn man seine Verse ausspricht. Aber was eben den VOSS so gewaltig auszeichnete, das ist die Kraft, womit er gegen alle Schwierigkeiten kämpfte; und er kämpfte nicht bloss mit der Deutschen Sprache, sondern auch mit jenem Jesuitisch Aristokratischen Ungethüm, das damals aus dem Walddunkel der Deutschen Litteratur sein missgestaltetes Haupt hervorreckte, und VOSS schlug ihm eine tüchtige Wunde. Herr WOLFGANG MENZEL, ein Deutscher Schriftsteller, welcher als einer der bittersten Gegner von VOSS bekannt ist, nennt ihn einen Niedersächsischen Bauern. Trotz der schmähenden Absicht, ist doch diese Benennung sehr treffend. In der That, VOSS ist ein Niedersächsischer Bauer, aber so wie LUTHER es war. Es fehlte ihm alles Chevalereske, alle Courtoisie, alle Graziösität; er gehörte ganz zu jenem derbkräftigen, starkmännlichen Volksstamme, dem das Christenthum mit Feuer und Schwert gepredigt werden musste, der sich erst nach drei verlorenen Schlachten dieser Religion unterwarf, der aber immer noch in seinen Sitten und Weisen viel nordisch heidnische Starrheit behalten, und in seinen materiel- len und geistigen Kämpfen so tapfer und hartnäckig sich zeigt, wie seine alten Götter. Ja, wenn ich mir den JOHANN HEINRICH VOSS in seiner Polemik und in seinem gan- en H'e-*

intusschen geheel aan de noodige ruimte ontbreekt. Wij willen dus alleen, gelijk wij ten aanzien van sommige andere onderwerpen ook wel gedaan hebben, de Hoofdpunten van onderzoek in dezen vraagsgewijze opgeven. Geleidelijk zou men de stoffe in zes Afdeelingen splitsen kunnen. In de eerste zou men kunnen handelen over datgene, wat men in het algemeen Epische Poëzij of den

sen betrachte, so ist mir als sähe ich den alten einäugigen ODIN selbst, der seine Aäsenburg (het Paleis der oud Noordsche Goden) verlassen, um Schulmeister zu werden zu Otterndorf im Lande Hadeln, und der da den blinden Holsteinern die Lateinischen Declamationen und den Christlichen Catechismus einstudirt, und der in seinen Nebenstunden die Griechischen Dichter ins Deutsche übersetzt, und von THOR den Hammer borgt, um die Verse damit zurecht zu klopfen, und der endlich, des mühsamen Geschäftes überdrüssig, den armen FRITZ STOLLBERG mit dem Hammer auf den Kopf schlägt."

„*Das war eine famöse Geschichte u. s. w.*” — Maar genoeg! Men ziet, ook zelfs met hetgeen HEINE bemint en hoogacht (gelijk hij baarblijkelijk den ouden voss doet) kan hij niet nalaten half en half den gek te scherren. HEINE behoort, even als VOLTAIRE, de geestigste Man zijner eeuw, onder dat slag van lieden, die eerder zouden sterven dan een' kwinkslag binnen houden. Alleraardigst is de wijze, waarop hij over GÖTHE spreekt, die, (zegt hij) zoo men voss bij den oud-Scandinavischen God *Odin* vergelijken kan, bij den Olympischen *Jupiter* vergeleken mag worden: „*Denn, wie voss dem starren, einäugigen Odin glich, so glich GÖTHE dem grossen Jupiter in Denkweise und Gestalt. Jener freilich musste mit Thors (de God des Donders bij de oud-Noordsche Volkeren, en met een' zwaren hamer of moker gewapend) Hammer tüchtig zuschlagen, dieser brauchte nur das Haupt mit den ambrosischen Locken unwillig zu schütteln, und die SCHLEGEL zitterten und krochen davon.*”

L.

Epischen vorm der Poëzij noemt, en over wat daar al toe gebragt kan worden, en vervolgens in het bijzonder over het Heldendicht bij *wisnemendheid*, zoo als over den naamsoorsprong en de letterlijke beteekenis der woorden *Epos*, *Epopée*, *Heldendicht* enz., wat men door Heldendicht te verstaan heeft, hoe vele soorten men van hetzelfde kan opnoemen, en welk deszelfs doel zij? — De tweede Afdeeling diende te bevatten eene opgave der hoofdvereischten van het ernstige Heldendicht of der eerste hoofdsoort, en zulks, wat hare *stoffe* aangaat en innerlijke behandeling. — In de derde zou men kunnen spreken over de hoofdvereischten van het ernstige Heldendicht, wat meer den *vorm* en de uiterlijke behandeling van hetzelfde betreft. — In de vierde een Overzicht geven van de Geschiedenis des ernstigen Heldendichts en van de voornaamste Heldendichters. In de vijfde het Doertige Heldendicht benevens deszelfs Geschiedenis beschouwen, en eindelijk in de zesde een woord over zoogenaamde gemengde soorten des Heldendichts zeggen. — Wat de eerste Afdeeling betreft, in haar kan men onder anderen vragen: Wat geeft het woord *Heldendicht* en de Grieksche woorden *Epos* of *Epopée* te kennen? Wat verstaat men door het Heldendicht in deszelfs ruimeren, wat in deszelfs engeren, hoogerzinnigen? Is het genoeg, dat men in dien engeren zin met BLAIR hetzelfde noemt „het Verhaal eener roemruchtige daad in een dichterlijk kleed,” en is dan b. v. het Gedicht van VONDEL, waarin hij de verovering van *Grol* bezingt, of de Romance van TOLLENS over HERMAN DE RUITER ook een Heldendicht; of moet de Hoofddaad, die bezongen wordt, eene in verschillende opzigten ware gebeurtenis of eene tot één Geheel vast aaneengeschakelde reeks van gebeurtenissen zijn, waarin één persoon de hoofdrol speelt, en die voor het gansche Menschdom, of ten minste voor een groot gedeelte van hetzelfde,

of ten minste voor een geheel Volk in hare aanleiding, omstandigheden en gevolgen van het hoogste gewigt gerekend kan worden, terwijl zij tevens door langdurige overlevering in den mond des Volks reeds van zelve eene zekere dichterlijke gedaante verkregen heeft? Waren dus niet de verovering van *Troje* bij de Grieken, de komst van *Aeneas* in Italië bij de Romeinen, de Kruistogten bij de nieuwere Volken van Europa, de gebeurtenissen van het *Nibelungen-Lied* bij al de Germaansche Volksstammen, enz. eerst regt stoffen voor het Heldendicht? — Van hoe velerlei soorten is het Heldendicht, en wat verstaat men door het Ernstige, wat door het Boertige Heldendicht? Maakt het laatste eene afzonderlijke soort uit, of is het slechts als eene Parodie van het eerste te beschouwen? Wat noemt men wel het Romantische Heldendicht, en in hoever kan men dit eene afzonderlijke soort heeten? Is voorts het Godsdienstige Heldendicht eene afzonderlijke soort? — Waarin verschilt het Heldendicht van het Geschiedverhaal? b. v. waarin verschilt eene Geschiedenis der Verovering van *Jeruzalem* door de Christenen van Tasso's Heldendicht daarover? In welke opzigten voorts is het Drama, zoo wat de stoffe, als den vorm betreft, van het Heldendicht onderscheiden? Waarin verschilt een Heldendicht van een' Roman? Waarin van eene dichterlijke Levensbeschrijving of ander dichterlijk Verhaal, en is elk Episch Gedicht daarom ook dadelijk een Heldendicht, *Epos* of *Epoëe*? Welk is het doel van het Heldendicht, en verschilt dit doel meer of min van dat van andere soorten van Poëzij? Is dit doel leeren, dan wel behagen, of beiden tevens? Enz. Enz. — In de tweede Afdeeling over de Hoofdvereischten van het Heldendicht, wat nu de stoffe aangaat, moet men onderzoeken, hoedanig de stoffe van het Heldendicht, vooreerst in het algemeen, en ten tweede in het bijzonder zijn moet. In het

algemeen b. v. onderzoekte men nog wéér nader, welke gebeurtenissen of daden voor het Heldendicht de geschikteste zijn, hoe die gebeurtenissen of daden in zich-zelve groot, gewigtig en belangrijk moeten wezen, en welke soort van gebeurtenissen dat groote, gewigtige en belangrijke het meest bezitten zullen; of die gebeurtenissen en daden treurig-, dan wel blijvend moeten zijn, of zij waar moeten zijn, dan verdicht enz. enz. In het bijzonder onderzoekte men vervolgens, hoe men aan de gewigtige gebeurtenis, die men tot stoffe van zijn Heldendicht gekozen heeft, in de behandeling Éénheid, Eenvoudigheid, Volledigheid en innerlijke Waarheid en Waarschijnlijkheid moet trachten te geven; hoe die Éénheid betrekking moet hebben zoo tot de handeling en de personen, in het Heldendicht voorkomende, als tot den tijd, de plaats en omstandigheden, waarin die personen verkeerden; in hoever door Episoden van de Éénheid mag afgeweken worden, en wat men door Episoden verstaan moet; of men in de behandeling der stoffe van het Heldendicht ook het Wonderbare moet brengen, en wat omtrent de meerdere of mindere noodzakelijkheid van dat Wonderbare in het Heldendicht valt op te merken; van welken verschillenden aard dit Wonderbare zijn kan, en uit welke Godsdienstige of Allegorische bronnen hetzelfde ontleend kan worden; hoedanig de Personen en hunne karakters in het Heldendicht zijn moeten, of er slechts één Hoofdpersoon zijn mag, en of b. v. die Hoofdpersoon een in alle opzichten deugdzaam man moet wezen; of die Hoofdpersoon op het slot des Gedichts altijd triomfëren moet, dan of dit geen noodzakelijk vereischte zij; van welke middelen zich de Heldendichter bedienen kan om zijne stoffe belangrijk te maken, hoe b. v. door Posographiën, Topographiën, Hypotyposen, Comparatiën, en wat dies meer zij, (dat echter voor een deel tot den Vorm behoort).

Wat dien Vorm of het meer uiterlijke der behandeling des Heldendichts betreft, waarover in de derde Afdeeling gesproken moest worden, hier komen onder anderen de vragen in aanmerking: is het noodig, dat het Heldendicht in Verzen geschreven zij, of is het ook met Proza bestaanbaar, en wat geldt dus omtrent Opstellen als de *Télémaque* van FÉNÉLON, de *Numa Pompilius* van FLORIAN, de *Martyrs* van CHATEAUBRIAND en soortgelijke. Al verder, zoo eene bepaalde Versmaat bij het Heldendicht vereischt wordt om het tot een *Dichtstuk* en niet slechts tot een *dichterlijk stuk* te maken, welke soort van Versmaat is dan voor het Heldendicht de geschiktste, en wat valt omtrent de vereischten van zulk eene Versmaat op te merken? Hoe moeten voorts de Stijl en Voordragt in het Heldendicht zijn, en van welke middelen kan de Heldendichter zich bedienen om daaraan verscheidenheid en afwisseling te geven? Wat geldt van de wijze, waarop de Heldendichter zijn Verhaal begint, de Opgave van zijn onderwerp en de daarbij gebruikelijke Aanroeping van het een of ander hooger, 't zij werkelijk bestaand, of denkbeeldig Wezen, de Bescheidenheid, door den Dichter bij zijn' aanhef in acht te nemen? enz. Uit hoe veel Rhapsodiën, Boeken of Gezangen mag een Heldendicht bestaan, en welke maat (hoegrootheid en hoeveelheid) dier Boeken of Gezangen hebben de voornaamste Heldendichters daarbij gevolgd? Zijn b. v. die Verdeelingen geheel willekeurig? Moeten alle Gezangen en Boeken even groot zijn? enz. — Ten aanzien der Geschiedenis van het Heldendicht, waarvan in de vierde Afdeeling een overzicht moest gegeven worden, kan men vragen: Wanneer treft men de eerste sporen aan dier soort van Poëzij, hetzij bij de Arabieren en Hebreëuwen, hetzij bij de oud-Indiërs, (over vier Heldendichten bl. 269 een enkel woord gezegd is) hetzij bij de Grieken? Welke Heldendichten, behalve de

wereldberoemde *Ilias* en *Odyssea* van HOMERUS, komen bij de Grieken nog in aanmerking? Verdienen b. v. uit lateren tijd de *Argonautica* of Gedichten van ORPHEUS (zoo hij heet) en van APOLLONIUS RHODIUS over den Argonautischen togt, den naam van Heldendichten, of verdient zulks het Gedicht van MUSAEUS over *Hero* en *Leander*, of dat van COLUTHUS over de schaking van *Helena*, of deze en gene stukken van QUINTUS CALABER, NONNUS, TRYPHODORUS en soortgelijken? Welke andere Heldendichten, dan de *Énéis* van VIRGILIUS, vindt men nog meer in de Latijnsche Letterkunde? Wat is de inhoud der *Pharsalia* van LUCA-NUS, der *Argonautica* van VALERIUS FLACCUS, der *Thebais* mitsgaders des fragments eener *Achilléis* van STATIUS? Wat die van het Gedicht over den tweeden Punischen oorlog van SILIUS ITALICUS, van het een en ander Episch brokstuk van CLAUDIANUS enz.? Welke is de meerdere of mindere waarde dier latere Romeinsche Heldendichten? Hoe oordeelt men over deze en gene nieuw-Latijnsche Heldendichten, als b. v. de *Africa* van PETRARCHA, de *Christias* van VIDA, de *Ligurinus* van GÜNTHER enz.? Hebben de Middeleeuwen, vóór de herleving der Letteren in Italië, ook Heldendichten opgeleverd, en wat valt op te merken omtrent het in onzen tijd zoo vermaard geworden oud-Duitsche Heldendicht der *Nibelungen*, dat uit de twaalfde eeuw of daaromstreeks dagteekent? Kan men de oud-Duitsche Gedichten van het *Heldenboek*, den *Titurel*, den *Parci-val* en soortgelijke ook tot de Heldendichten brengen; en welke Epische Gedichten vindt men de oud-Provençaalsche, of in het algemeen de Romanische Poëzij? Kan men in de Scandinavisch-Duitsche of oud-Noordsche Letterkunde ook Heldendichten aanwijzen? Zijn b. v. in die Literatuur sommige *Saga's* zulks? Wat valt te zeggen van de Heldendichten der Middeleeuwsche of Vóórmiddeleeuwsche Keltische of Gaelische Poëzij, zoo

als wij die aantreffen bij den oud-Schotschen Dichter OSSIAN in zijne twee Epische Dichtstukken de *Fingal* en de *Temora*? Kan men OSSIAN nog altijd voor echt houden? — Welke Heldendichten komen na' de herleving der Letteren bij de nieuwere Volkeren van Europa in aanmerking? Is de Goddelijke Komēdie (*Commedia divina*) van den Italiaan DANTE ALIGHIERI een antiek Heldendicht te noemen, of de *Razende Roeland* (*Orlando Furioso*) van ARIOSTO? Zijn die beide Gedichten dit even zeer als het Heldendicht van TORQUATO TASSO, het *Verloste Jeruzalem* (*la Gerusalemme liberata*)? Welke andere Heldendichters, gelijk b. v. TRISSINO en dergelijken, komen bij de Italianen nog in aanmerking? — Hoe vertoont zich de Epische Poëzij bij de Spanjaards en Portugezen? Welke zijn b. v. het onderwerp en de verdiensten der *Araucana* van den Spaanschen Dichter DON ALONZO DE ERICILLA Y ZUNIGA, en der *Lusiade* van den Portugéschen Dichter LUIS DE CAMOËNS, en vindt men ook nog van andere Spaansche en Portugésche Heldendichten gewag gemaakt? — Welke Heldendichten heeft de Fransche Letterkunde opgeleverd? Wat is het onderwerp der *Pucelle* van CHAPELAIN, van den *Clovis* van DESMARETS, den *Télémaque* van FÉNÉLON, de *Henriade* van VOLTAIRE, de *Colombiade* van Mad. DU BOCCAGE, den *Numa Pompilius* en de *Gonsalve de Cordoue* van FLORIAN, de *Martyrs* van CHATEAUBRIAND, *le dernier Homme* (een Gedicht, waarvan onlangs CH. NODIER een Verslag in eene der *Revue de Paris* gegeven heeft) en soortgelijke? In hoe ver verdienen zij den naam van Heldendichten, en is vroeger de Fransche Taal en Fransche geest wel zeer geschikt geweest voor den Heldenzang? — Op welke Heldendichten mogen de Engelschen roemen? Verdienen, behalve het vermaarde *Verloren Paradijs* van MILTON, ook andere Engelsche Heldendichten, als

b. v. de *Leonidas* van GLOVER, de *Epigoniade* van WILKIE, bijzondere vermelding, en kan men deze en gene Gedichten der nieuwere Engelsche school, als de *Marmion*, de *Rokeby* en dergelijke van WALTER SCOTT, de *Vuuraanbid- ders (Fire-Worshippers)* van MOORE, de *Zeeroover*, het *Beleg van Corinthe* enz. van BYRON, *Roderik de Goth*, *Madoc* enz. van SOUTHEY, en soortgelijke Verhalende kleiner of grooter Dichtstukken, Heldendichten in den hoogerem zin des woords noemen? Is ieder Verhalend en Episch Gedicht dadelijk een Heldendicht? — Welke zijn de verdiensten en gebreken van het beroemde Heldendicht de *Messias* des Hoogduitschen Dichters KLOPSTOCK, en hebben de *Noachide* van BODMER, de *Dood van Abel* van GESSNER, de *Hermann* van VON SCHÖNAICH, de *Heinrich der Löwe* van JOH. ELIAS SCHLEGEL, de *Bliomberis* van ALXINGER, de *Richard Löwenherz* en soortgelijke Dichtstukken van MÜLLER, de *Donatoa* van F. VON SONNENBERG, de *Cecilia* van SCHULZE, de *Tunisijs* van PYRKER, de *Nordischen Gäste* van GEORG V. GAAL en meer andere, als Heldendichten eenige verdiensten? Kunnen hier ook de Idyllisch-Epische Gedichten de *Hermann und Dorothea* van ÖTTHE en de *Luitse* van VOSS, waarvan hier boven, bl. 152 der Aant., gesproken is, (gelijk zoo ook de *Parthenais* van den Deenschen Dichter BAGGENSEN) onder de rubriek van het Heldendicht in aanmerking komen? — Mogen wij Nederlanders ook op Heldendichten in den hoogerem, antieken zin des woords roemen? Is zulks de WILLEM III van ROTGANS, de *Abraham de Aartsvader* van HOOGVLIET, de *Friso* van W. VAN HAREN, de *Geuzen* van zijn Broeder ONNO ZWIER, de *Germanicus*, of wel de *David* van JUFVR. VAN MERKEN, de *Claudius Civilis* van STEENWIJK, de *Moses* van VERSTEEG, de *Ondergang der Eerste Wereld* (een fragment) van BILDERDIJK? Waarom zijn de meesten dier Gedichten, met uitzondering misschien van den *Friso* en

de *Ondergang der Eerste Wereld*, (waarvan echter slechts vijf Zangen aanwezig zijn) meer dichtertlijke Levensbeschrijvingen of poëtisch Historische Verhalen dan Heldendichten te heeten, en bewijst derzelve menigvuldigheid intusschen niet, dat onze Natie tot den Epischen vorm van Poezij wel aanleg heeft? — In de vijfde Afdeling over de tweede Hoofdsoort des Heldendichts, het Komieke Heldendicht, komen de algemeene, of bijzondere Vragen voor: Wat verstaat men door het Boertige of Komieke Heldendicht? Waarin is het, zoo 1) met opzigt tot de stoffe of het inwendige der Gedachten en derzelve behandeling en voorstelling, als 2) met opzigt tot den vorm of het meer uiterlijke van Stijl, Versmaat en wat dies meer zij, en 3) met opzigt tot het doel van het ernstige Heldendicht onderscheiden, waarin daaraan gelijk? Op wat wijze wordt het Boertige in hetzelfde, hetzij in het bezongen onderwerp, deszelfs gevolgen en omstandigheden, hetzij in de wijze van behandeling, door b. v. het groote op lagen en burlesken, het nietige op hoggen, verhevenen toon voor te dragen, te weeg gebragt? Welke zijn de vereischten van het Boertige Heldendicht? Welke de bronnen, waaruit het zijne stoffe en de hulpmiddelen tot de behandeling dier stoffe ontleent? Van welke Boertige Heldendichten uit ouden en nieuwen tijd vindt men al zoo gewag gemaakt, als daar zijn b. v. bij de Grieken de *Muizen- en Kikvorschenkrijg* (*Batrachomyomachie*), aan HOMERUS toegeschreven, en den Hollandschen Lezer uit eene vrije Vertaling of navolging van den Heer BILDERDIJK bekend; bij de oud-Franschen, Neder-Duitschers en Nederlanders de *Reintje de Vos*, een schier in alle talen van Europa bekend, Boertig-Satiriek Dieren-Heldendicht, van hetwelk men nu de oudste gedaante in het Latijn der Middeleeuwen meent ontdekt te hebben (schoon het zich misschien in nog

hooger Oudheid verliest), en waarover in den laatstentijd door MOONE, GRIMM, WILLEMS en anderen zoo veel geschreven en uitgegeven is; — bij de latere Franschen de *Lutrin* of *Kerklessenaar* van BOILEAU, de *Pucelle* of *Maagd van Orléans* van VOLTAIRE, de *Dunciade* van PALLISOT en enkele andere; — bij de Engelschen de Satyrisch-Komisch-Epische *Dunciade*, en de Komisch-Epische *Haarlok-roof* (*Rape of the Lock*) van POPE, bij ons door Juffr. WOLF vertaald; de *Hudibras* van BUTTLER; meer of min de *Don Juan* van Lord BYRON enz.; — bij de Italianen onder anderen de *Geroofde Emmer* (*La Secchia rapita*) van TASSONI, de *Sprekende Dieren* (*gli Animali parlanti*) van CASTI; — bij de Duitschers der *Froschmäusler* van ROLLENHAGEN, de *Renommist* en verscheidene andere Komisch-Epische Dichtstukken van ZACHARIAE, *Cupido's Zegepraal* (*der Sieg des Liebesgottes*) van UZ, de *Wilhelmine*, Komiek Gedicht in Proza van THÜMMEL, *die Feldherrnrünke* van PRÄTZEL, de *Jobsiade* en eenige anderen; — bij ons de *Reuzestrijd* van FOCKENBROCH (niet zonder eenigen geest, maar verschrikkelijk plat en ook geen eigenlijk gezegd Boertig Heldendicht). — In de zesde Afdeeling over de gemengde soort van Heldendichten kan men vragen, welke Helden-dichten kan men tot die gemengde soort brengen, en behooren er ook, behalve het zoogenaamde Romantische Heldendicht, nog andere toe? Wat verstaan sommigen door dat Romantische Heldendicht, en waarin verschilt hetzelfde zoo van het Ernstige, antieke, als van het Komieke Epos? Moet men dat onderscheid zoeken in de mengeling van het Ernstige en Boertige, die hetzij in de verhaalde gebeurtenissen, hetzij in den toon des verhaals heerscht, of moet men het zoeken in de Ridderlijke, Christelijk-Mythologische en zoogenaamd Romantische stoffe van hetzelfde, of wel in dit eene en andere te

zamen? Heerscht er niet veel willekeurigs in het gebruik van dat woord Romantisch, en is in den grond het Romantische Heldendicht wel anders voor eene afzonderlijke soort te houden, dan alleen misschien in zoo ver als het een middeling is tusschen het geheel Ernstige en geheel Komieke Heldendicht? Dit nu echter daargelaten, welke Epische Gedichten komen dan al zoo onder den naam van Romantische Heldendichten voor? Heeft er de Oudheid, en zoo neen, hebben er de Middeleeuwen, of moet men ze eerst na de Herleving der Letteren zoeken? Welke zijn bij de Italianen de Heldendichten, die men wel Romantisch noemt, als de *Morgante Maggiore* van PULCI, de *Orlando innamorato (de verliefde Roeland)* van BOJARDO, en vooral de *Orlando furioso (de Razende Roeland)* van den beroemden ARIOSTO, de *Ricciardetto* van FORTINGUERRA, nagevolgd in het Fransch door den Generaal DUMOURIEZ enz.? Kan men de *Koningin der Feeën (the Fairy-Queen)* van den oud-Engelschen Dichter SPENSER een Romantisch Heldendicht heeten? En bij de Hoogduitschers den *Oberon*, *Amadys* en soortgelijke Dichtstukken van WIELAND? Of de hier boven vermelde Riddergedichten van ALXINGER, MÜLLER en dergelijken? Is de schilderachtige en hoogdichterlijke *Cecilia* van SCHULZE (waarover men het Eerste Deel mijner *Reis naar Hamburg* zie) een Romantisch Heldendicht, en in hoe ver is het zulks of meer of minder dan b. v. de *Oberon* van WIELAND? Hebben ook wij-Hollanders Dichtstukken, die naar zulke zoogenaamde Romantische Heldendichten zweemen?..... Ziedaar, geëerde Lezer! een' aantal Vragen, die u kunnen doen zien, van welk een' verbazenden omvang het onderwerp der Heldenpoëzij is, en hoe BLAIR slechts eenige hoofdpunten, tot het ernstige Heldendicht of ernstige Epos betrekking hebbende, heeft aangeroerd. De hier gedane Vragen, die

nog grootelijks vermeerderd zouden kunnen worden, alle te beantwoorden, hieraan, gevoelt gij, is voor mij in deze Aanteekeningen niet te denken. Op het laatst zou dit Boek eene kemelslading worden. Ik neem de vrijheid u te verwijzen tot ARISTOTELES, VOSSIUS, CURTIUS, ROLLIN, HOME, RAMMLER-*Batteux*, SULZER, ESCHENBURG, BOUTERWEK, JEAN PAUL, PÖLITZ, MAIER, FEITH en KANTELAAR (in hunne Bijdragen) de Heer VAN KAMPEN, BILDERDIJK (Voorrede voor den *Ondergang der Eerste Wereld*), KINKER (Voorrede voor het Derde Deel zijner Gedichten), en een aantal andere Schrijvers, die of over de Epische Poezij in haar' geheelen omvang, of over sommige gedeelten dier stoffe, of over de verschillende vroegere en latere Heldendichters geschreeven hebben, en die op verre na niet steeds gelijk denken. Men beproeve alle dingen en behoude het goede! BLAIR-zelf heeft vele gegronde aanmerkingen, en die tevens op eene vrij geleidelijke wijze zijn voorgedragen. — Volgens PÖLITZ (*Gesamtsgebiet u. s. w.*) berust het karakter van het ernstige Heldendicht op de tot het toppunt van aesthetische Éénheid gevoerde schildering van den strijd, zoo der menschelijke kracht in het algemeen, als in het bijzonder der kracht van onzen vrijen wil met de magt des Noodlots, eene bepaling, die ons meer of min herinnert, wat men in later tijd over den geest der antieke Tragedie gezegd heeft.

L.

Bladz. 196. Éénheid is in het Heldendicht noodzakelijk.

Juist het gemis van die Éénheid maakt almede, dat Gedichten, als b. v. de *Abraham de Aartsvader*, de *Germanicus* en soortgelijke geene ware Heldendichten heeten kunnen. Het zijn meer dichtnatige Verhalen van opvol-

gende, naar niet tot één doel zamenhangende en één volledig Geheel vormende gebeurtenissen, dan ware Epopéén. Vooral geldt dit van den *Aartsvader*, die eene Poëtische Levensbeschrijving is. Heerscht er intusschen in de *Lusiade* van CAMOËNS ook wel zooveel Éénheid? Of in den *Orlando furioso* van ARIOSTO? Zie er den Heer VAN KAMPEN over in zijne *Verhandeling over de Nieuwere Heldendichten*. — De Éénheid des Heldendichts heeft betrekking zoo tot de bezongene gebeurtenissen, als tot de handelende personen van het stuk. Dat toch één Hoofdpersoon het middelpunt van hetzelfde uitmaakt, doet het eerst regt tot een Heldendicht worden. „*Unter dieser Bedingung (zegt PÖLITZ) darf auch nur Ein Individuum seyn, das im Mittelpuncte der dichterischen Darstellung steht. Auf diesen Helden muss sich alles im Epos beziehen u. s. w.* Vergelijk hier BLAIR, bl. 207. En dit zien wij dan ook in alle voorname Heldendichten. In de *Iliad* is het ACHILLES, in de *Odyseea* ULYSSES, in de *Éntis* AENEAS, in het *Nibelungen lied* SIEGFRIED, tot wien ook na zijn dood, die reeds in de zeventiende Afdeeling bezongen wordt, nog alle drie-en-twintig volgende Afdeelingen, als de gevolgen van dien dood schilderende, in betrekking staan. * In de *Gerusalemme Liberata* is het GODFRIED VAN BOUILLON, in de *Lusiade* VASCO DE GAMA, in het *Verloren Paradijs* ADAM (niet voorwaar de Duivel, gelijk VOLTAIRE, de Spotter, zei-

---

* Indiervoege zijn ook de tien laatste Zangen van KLOPSTOCK's *Messias* te verdedigen, schoon men zeggen zou, dat met den dood van CHRISTUS, in den tienden Zang, het onderwerp des Gedichts, de Verlossing der zondige Menschen, reeds zijn beslag had. KLOPSTOCK bezingt nu echter dien dood in deszelfs eerste en ormidellijke gevolgen, namelijk de Opstanding en Hemelvaart.

de), in de *Henriade* HENRIK IV, in den *Messias* CHRISTUS. Almede uit dien hoofde zou ik dus *de Geuzen* van ONNO ZWIER VAN HAREN, welk een voortreffelijk Dichtstuk dit ook zij, geen Heldendicht in den engeren zin durven noemen, (ofschoon het zoo wel kan heeten volgens de ruime bepaling, die BLAIR, bl. 193, van het Heldendicht geeft). Er is toch in *de Geuzen* geen eigenlijke Hoofdpersoon, op wiens spil alles draait. Niet één Geus, maar de Geuzen vereenigd zijn de Helden van het Dichtstuk. — Hetgeen BLAIR, bl. 198 en volg., over de Episoden aanmerkt, is zeer gepast. Wil men zien, welke soorten van Episoden al zoo bij HOMERUS en de overige voorname Heldendichters voorkomen, raadplege men de aangehaalde Verhandeling van den Heer VAN KAMPEN, (in het Hoofdstuk over Éénheid en Episoden) die ook de door BLAIR afgekeurde Episode van TASSO over *Olindo* en *Sofronia* in zijne bescherming neemt. BILDERDIJK heeft in zijn *Ondergang der Eerste Wereld*, waarvan ongelukkig slechts Vijf Zangen het licht zien, eene zeer fraaije Episode, die namelijk van *Elpina* en haren Minnaar, welk Tuschenverhaal ongetwijfeld met het vervolg des Dichtstuks zeer naauw zou hebben zamengehangen, en dan welligt opgehouden hebben Episode te zijn. Wij gissen dit ten minste. Nu kunnen wij echter bij de onvoltooidheid van dit werk, dat men den *Torso* van BILDERDIJKS genie heeten mag, niets anders doen dan de fraaiheid dier Episode, op zich-zelve en afgescheiden van het stuk, bewonderen, en haar het dichtpenseel van BILDERDIJK waardig keuren. Inderdaad, verzen, gelijk de volgende, schitteren als paalen en juweelen:

*'t Was nachts. De heldre maan bescheen de breede vlakte,
Waar langs de kronklende Ur al kabblend nederzakte,
En strooide 't rimplend nat met zilvren loyerglans.*

*Het koeltjen ging door 't woud op 't hupplend groen ten dans,
Of joeg met lichte vlerk de golfjens voor zich henen,
En kuste Elpines wang en boezem onder 't weenen.*

Of neem die, waarin hij van de bemoedigd wordende
ELPINE zingt:

*Dus sprak hy, en de roos, op 't uitgebleekt gelaat,
Heropende om haar kaak een' nieuwen dageraad.
Een parel blonk in 't oog en rolde langs de wangen,
En, stollende op den mond, bleef aan heur lippen hangen,
Haar oog ontvonkte, en schoot, door 't wehjen van de smart,
Het waatrig licht der hoop, die wêer ontglîmt in 't hart.*

Zeer Poëtisch, Ossiaansch-Poëtisch had ik bijna gezegd,
is dit beeld in de twee laatste regels. En niet minder
dichterlijk van Stijl en tevens fraai van Versificatie is
eene plaats, als de volgende:

*Hy zweeg. De Schoone beefde, en zag zijn aangezicht
Betrokken, en de glans van 't hem omvloeiend licht
Op 't heldre voorhoofd als een avondstond verbleeken;
Zijn stem verloor allengs haar melody in 't spreken,
En nam een schorheid aan, als in de keel beklemd.
Zijn open oog vertrok, en wemelde onbestemd
In blikken, die, of 't waar, het daglicht niet verdroegen,
En 't hart verried een angst, die heel zijn borst deed zwoegen.*

Die echter eens in zulk een' bloemenggaard aan 't plukken
geraakt, mogt ligt van geen uitscheiden weten. Haasten
wij ons den tuin wêer uit te komen!

L.

Bladz. 204. Het is niet noodzakelijk dat een Heldendicht blijendend zij.

BLAIR beroept zich daartoe op LUCANUS en MILTON, wier Heldendichten, de *Pharsalia* en het *Verloren Paradijs*, treurig eindigen. Voeg er het *Nibelungen lied* bij, welks twee aaneengeschakelde en tot één versmolten Hoofdgebearthenissen, SIEGFRIEDS echtverbindtenis met CHRTEMHILDE, en CHRIEMHILDES wraak over SIEGFRIEDS vermoording, beide in haren afloop even tragisch zijn, zoodat vers 9633 tot en met 9640, (de laatste verzen van het Dichtstuk) dan ook den allersombersten rouwgalm doen hooren, en als tot een sterfgelust strekken op al de verslagene Helden:

*Ich en chan uich niht bescheiden, was sider da geschach,
Wan Christenen und Heiden weinen man do sach,
Wibe unde chnechte und manigui schonui meit,
Di hetten nach ir fruinden diu allergrosisten leit.*

*Ich en sage uich niht mere von der grosen not,
Die da erslagen waren, die lassen ligen tot,
Wi ir dinch angefiengen sit der Hunnen diet;
Hie hat das maer ein ende, das ist der Nibelungen liet.**

Ook zelfs de *Ilias* is meer somber dan vrolijk aan des-

---

* d. i.: „Ik kan u thans van wat er verder voorviel geen bescheid meer geven, dan dat men Christenen en Heidenen toen zag weenen. Vrouwen en knechten (of Ridders), en ook menige schoone Jonkvrouw hadden na hunne vreugde het allergrootste leed.”

„Ik zeg u thans niets meer van de groote ellende. Laat hen, die verslagen waren, dood liggen. Ook verhaal ik u niet, hoe het Volk der Hunnen sinds dien tijd zijne zaken regelde. Hier heeft het oud Verhaal zijn einde. Dit is het Lied der Nibelungen.”

edelen SIEGFRIED gepleegd, en tusschen de wraak, door zijne Weduw CHRIEMHILDE, toen zij met Koning ETZEL of ATILA hertrouwd was, over dien moord genomen. In vers 4581 wordt ten minste gezongen, dat zij wel dertien jaren na SIEGFRIED's dood in menigvuldig hartzeer verkeerde, en den edelen Held maar niet vergeten konde, waarop dan in de volgende Afdeeling ETZEL's aanzoek om hare hand vermeld wordt:

*Nach Sigefridens tode dast endelichen war,
Si wonte mit manigem sere wole drizehen jar,
Das si des rechen todes vergessen chunte niht:
Si meinte in mit truiwe; des ir dui meiste menige gih.*

Met dat al wordt de Zamenhang of Éénheid der Gebeurtenis door dat lang tijdsverloop zoo min vernietigd, als dezelve in SHAKESPEAR's Treurspel *Macbeth* verdwijnt, ofschoon er tusschen de vermoording van Koning DUNCAN en MACBETH's uiteinde, ook een zeer geruime tijd verstreken kan zijn. Wij springen zoo wel in dat Treurspel, als in het Heldendicht der *Nibelungen*, met onze Verbeelding die klove zonder de minste moeite over. Het raderwerk des tijds schijnt voor die Verbeelding stil te staan bij zulke in hare oorzaken en gevolgen zoo vast ineengeklonkene handelingen.

L.

Bladz. 208. Het Wonderbare in het Heldendicht.

Het Wonderbare, dat wil zeggen, de inmenging van bovennatuurlijke Wezens en handelingen, de zoogenaamde Epische *Machinerie*, houd ik in een waar, echt Helden-dicht voor volstrekt noodzakelijk; want daarin kan eerst al de kracht des dichterlijken penseels geopenbaard worden; daardoor kan eerst de geheele ziel regt met bewondering

worden vervuld. Het is behoefte voor die ziel, het Zigtbare aan het Onzigtbare, de Aarde aan Hemel en Hel te knooopen. Slechts in de helder-donkere streken, die de Dichter ons in Bovenzinnelijke Gewesten weet te ontsluiten, kan hij de Verbeelding regt doen omdolen. Wat dus BLAIR (die zelf echter allengskens bijdraait) ook gelieve te zeggen, geen Heldendicht van groote vermaardheid heeft ooit bestaan, dat niet door het Wonderbare of opgeluisterd werd, of in het Wonderbare-zelf (gelijk bij MILTON en KLOPSTOCK) geheel verkeerde. Maar niet al het Wonderbare deugt daartoe. Tegenwoordig nog de Goden der Grieken en Romeinen in een Christelijk Epos ten tooneele te doen treden, ware onzin. Onzin is dit in CAMOËNS, onzin in onzen ROTGANS, die in zijn Episch Gedicht *Willem de derde*, aan *Jupiter*, *Merkuur* enz. het kanon der Engelschen, Franschen en Nederlanders tot op den Olympus in de ooren doet klinken. Ellieve, het kanon en *Jupiter!!*

*Merkuur daalt neder uit den hemel op zijn pennen,
Zoodra God Jupiter 't gedruis van 't klinkend staal
Gewaar wordt en 't kanon hoort dondren in zijn zaal enz.*

Zie het Achtste Boek. — Die Goden der blinde Heidenen zijn voor onze Christelijke Verbeelding lang dood en begraven. Zij kunnen geen enkele zenuw bij ons meer doen trillen. Neen, een hedendaagsch Episch Dichter kan *in eene moderne stof* slechts uit den kring onzer Christelijke Mythologie (mag ik ze zoo eens heeten, voor zoo ver ik het bloot menschelijke in het Christendom bedoele) zijne Bovennatuurlijke Wezens ontleenen. Slechts Engelen, Duivelen, of met bijstand dier Geesten op eene bovennatuurlijke wijze werkende menschelijke personen kan hij te voorschijn roepen. Daaraan gelooven wij in meerdere

of mindere mate; hun bestaan, dat zich met het gezond verstand zeer wel rijmen laat en in de Heilige Schrift gegrond is, zullen wij nooit, als dat der Heidensche Godheden, voor regtstreeks geheel onmogelijk houden; zulke Wezens hangen met onze Godsdienstbegrippen en de Verhalen, die wij in onze vroegste jeugd op den schoot onzer Grootmoeders hoorden, te zamen, en ik geloof, dat ook de verlichtste Wijsgeer niet zonder eenig medegevoel hen in een Heldendicht zal zien werkzaam zijn. Voor het overige hebben de Dichters in *al die groote, voor geheele Volkeren, zoo niet voor geheel de Menschheid gewigtige en sinds eeuwen op allerlei tongen zwevende gebeurtenissen*, die waarlijk voor het onderwerp van het Heldendicht geschikt waren, als b. v. de Belegering van *Troje*, de komst van ENÉAS in Italië, de verovering van *Jeruzalem* door de Kruisvaarders, de Zon- denval, de Verlossing enz., het Wonderbare reeds van zelve in den mond des Volks genoeg levend gevonden, dan dat zij veel anders te doen zouden hebben gehad, dan het uit te breiden en dichterlijk op te tooijen. Of was dat niet het geval bij HOMERUS, bij TASSO, bij MILTON, bij BILDERDIJK in zijn' *Ondergang der eerste Wereld*? Dat VOLTAIRE het Wonderbare zoo luttel bezigt, (want wat beteekenen zijne Allegorische Marionettepoppen?) lag juist daarin, dat zijn onderwerp het hem niet aanbood. Ieder Franschman toch dacht bij den nog versch hem in het geheugen liggenden HENRIK IV wel aan de *bons-mots* en Minnaressen diens verliefden Konings, aan GABRIELLE D'ESTRÉES, en hoe die Dames verder geheeten mogen hebben, maar zeker aan geene Bovennatuurlijke Wezens, die zich om den luchthartigen en goedaardigen *Sire* bekommerden. Het Wonderbare in het Epos moet op een nog levend Volksgeloof gegrond zijn. In zoo ver slechts zal het waarlijk van kracht en niet een bloote

rool zijn. Dan echter zal het wonderen doen. Men gevoelt intusschen, dat het, bij de verflaauwing onzes geloofs aan de inwerking van Engelen, Duivelen, Spookwezens enz., voor een' hedendaagsch Dichter hoe langer hoe moeilijker wordt het Wonderbare te vinden.

L.

Bladz. 215. HOMERUS.

Over HOMERUS als Heldendichter zijn sinds eeuwen herwaarts zoo vele stroomen inks vergoten, en BLAIR-zelf heeft zulke plassen van die *gietelijke git* (gelijk HOOFD ergens den inkt noemt) over hem geplengd, dat het onnoodig is dien Occaan nog met eenige druppelen te willen vermeerderen. De Hollandsche Lezer raadplege hier inzonderheid de fraaije Verhandeling van den Heer VAN KAMPEN over de nieuwere Heldendichten, in betrekking beschouwd tot de *Ilias* van HOMERUS en de *Aeneis* van VIRGILIUS, in welke Verhandeling van dien zoo geleerden, als onvermoeid werkzamen Schrijver de geest, het werktuigelijke, de éénheid, de fabel, de karakters, de uitdrukking der verbeelding en des gevoel bij HOMERUS zeer oordeelkundig ontwikkeld worden. Men zie bij ons-lande ook den inhoud der *Ilias* door H. DE BOSCH, eené Prijsstofte, door TEYLERS tweede Genootschap bekroond, voorts de Latijnsche Redevoering van den Hoogleeraar RAU over JOB, HOMERUS, en OSSIAN, en meer soortgelijke stukken. — Ik herinner mij onlangs in de hier boven, bl. 120, aangehaalde *Correspondance d'Orient* van den Heer NICHAUD (*Paris* 1834), met zeer groot genoegen over de *Ilias* eenige aanmerkingen gelezen te hebben, die door den gemelden Reiziger, een' man van groote geleerdheid en smaak, in de streken-zelve, waar het oude *Troje* gestaan had, en aan de boorden des *Scamanders*; met eene schilderachtige pen (zoo als Franschen gewoon zijn

te voeren) geschreven waren. Zij leverden een treffend bewijs op voor de naauwkeurigheid, die er in de plaatsbeschrijvingen van HOMERUS heerscht, want men kon zelfs tegenwoordig nog den oud-Griekschen Zanger in vele van die beschrijvingen voet voor voet volgen. Ook de opmerkingen van den Heer MICHAUD over de graven van *Achilles* en *Ajax*, en wat zulke ware of vermeende overblijfselen uit die lang vervlogene eeuwen meer zijn mogten, kwamen mij allezins lezenswaardig voor, en verdienden met hetgeen CHANDLER, CHEVALIER en andere Reizigers omtrent deze of soortgelijke onderwerpen aangeteekend hebben, vergeleken te worden. Terwijl ik daar van het graf van *Achilles* spreek, schieten mij een paar dichtregelen van Lord BYRON te binnen, uit den aanvang van den Tweeden Zang zijner *Abydeensche Verloofde* (*the Bride of Abydos*), door den Heer Mr. J. VAN LENNEP in het Hollandsch overgebracht. De Dichter schildert een' nacht op de oevers van den Hellespont:

*De nacht bedekt het veld, zoo wijd beroemd te voren,
Waar zoo veel heldenbloed, en vrucht'loos, ging verloren,
Bedeekt de woeste plek, waar eenmaal Troje stond enz.*

en spreekt dan ook van:

*. . . . . Het graf des halven Gods,
Door Paris neergeveld, zijn' heldenarm ten trots.*

hetwelk in de ure des nachts, die hij beschrijft, nog niet beschenen was door het maanlicht, dat anders de Herders, welke hunne kudde op het gemelde graf van *Achilles* grazen lieten, gewoon was te verblijden. De plaats is zeer schoon en dichtertlijk, maar te lang om ze hier aan te halen. Genoeg zij het liefhebbers der Poëzij in het

voorbijgaan opmerkzaam op dezelve gemaakt te hebben. — Het door BLAIR, bl. 227, zoo geroemde en door onze Dichteres VAN MERKEN in haren *Germanicus* voor een deel nagebootste afscheid van *Hector* en *Andromache*, uit het Zesde Boek der *Ilias*, moge de Hollandsche Lezer, wien de toegang tot het oorspronkelijke gesloten is, opslaan in de Vertaling van onzen geëerden Landgenoot, den Heer VAN 's GRAVENWEERT, in welke Vertaling dit stuk geen der minste is en zich met veel gevoel en kracht mondelijk voordragen laat. Anders heb ik tegen alle berijmde Overzettingen van HOMERUS, al waren zij met eene Serafijnen veder geschreven, deze bedenking, dat, ook ondanks den besten wil, de Eenvoudigheid, die HOMERUS, bij zijne Verhevenheid, heeft, dikwerf zoo verloren gaat, en dat hij door het rijm en de omschrijvingen, waartoe hetzelfde zoo ligt noodzaakt, een te zwierig en nieuwerwetsch voorkomen erlangt. De oude Grieksche Bard met zijn' eerwaardigen baard en deftigen mantel moet in berijmde Alexandrijnen niet zelden voor een' glad geschoren, elegant gekleed en gekapt Dichter plaats maken. Iemand dus, die buiten het oorspronkelijke HOMERUS wil leeren kennen, zal zulks misschien het beste doen in eene letterlijke Hexametrische Vertaling, zoo als die van VOSS bij de Duitschers. Wel is waar, HOMERUS beweegt zich daar wat stijf in, zijn baard kroest zich, in Germanjes ruwere lucht, niet zoo bevallig als onder Iönie's koesterenden hemel, en de mantel slaat hem wel eens deerlijk tusschen de beenen, maar dit zal een' Hollander, voor wien het Hoogduitsch zoowel eene vreemde taal is als het Grieksch, minder stuiten dan een' Landgenoot-zelfen van VOSS. Wij schikken ons ongemerkt in het vreemde der vergriekschte Hoogduitsche woordenschikkingen, en van beide talen meenen wij Hollanders op het laatst, dat zulk een door elkander werpen der

woorden als een tippelspel, tot derzelfver aard behoort. Daarenboven hebben werkelijk vele dier stoute Vossiaansche constructiën en inversiën, tegen welke aanvankelijk door sommigen in Duitschland zulk een barbaarsch geschreeuw werd aangeheven, dat het van den Donau tot aan de Belt wéergalmdé, allengskens het burgerregt verkregen. Voeg hierbij, dat geene der nieuwere talen door Grammatikalen aanleg, rijkdom en vatbaarheid voor derivatie en compositie geschikter is om op de leest van het Grieksch geschoeid te worden, dan de Hoogduitsche. Trouwens zijn beiden — en dit geldt in eene zekere mate ook van de onze — niet van éénen oorsprong, en mogt voss in zijn fraai, echt antiek Opdragsvers voor de *Ilias* aan STOLLBERG, niet HOMERUS, dien hij sprekend invoert, tot hem (voss) zeggen laten:

*Sohn der edleren Sprache Teutonia, die mit der jüngern
Schwester Ionia gern auf Thrakischen Bergen um Orfeus
Spielte, von einerlei Kost der Nektartraube begeistert!*

— Behalve het tafereel des afscheids van *Hector* en *Andromache*, is vooral ook heel de schilderij, die HOMERUS, in het twee-en-twintigste Boek der *Ilias*, van den strijd tusschen *Achilles* en *Hector* onder de muren van *Troje*, ophangt, met een meesterlijk dichtpenseel geschilderd. Van het begin tot het einde is onze verwach-

---

* d. i.: „ô Gij Zoon van de edeler Teutonische (Duitsche) taal, van haar, die met hare jongere Zuster, de Iönische (Grieksche) zoo gaarne reeds op Thraciens bergen rondom Orfeus speelde, terwijl beiden door het proeven derzelfde wijnrijke druiven in geestdrift ontvlamd waren enz.” Voss zinspeelt op den Pelagischen oorsprong beide van Grieken en Germanen.

ting op het sterkst gespannen en worden wij door allerlei aandoeningen geslingerd. Wij zien *Hector*, alléén van alle Trojanen, den verschrikkelijken Griekschen Held buiten de Stad afwachten; wij zien zijnen grijzen Vader en Moeder met andere Naastbestaanden en Medeburgers in doodsangst op de muren der Stad staan en het ergste voor den geliefden Zoon vreezen; wij zien *Achilles* daar aan komen stuiven, schitterend in zijne wapenrusting, als de verderfelijke Hondster, wier stralen naar de meening der Oudheid pest en dood verspreidden:

*Zoo glinstrend als die Star, wier alverdoovend vuur
In najaarsnachten blinkt, omheind van andere lichten enz.*

wij hooren de smeekingen, waarmede eerst *Priamus*, dan *Hecuba*, terwijl zij zich de haren uitrukken en den boezem openscheuren, den edelen *Hector* pogen over te halen om toch den ongelijken strijd met den Wreeddaard (gelijk de Vader hem noemt) niet te wagen, smeekingen, even natuurlijk en, volgens de opmerking van een' oud Scholiast, naar het verschillende karakter van Man en Vrouw juist uitgedrukt, als tot tranen toe roerend, eh waarin vooral hetgeen *Priamus* zegt van het akelige lot, dat hem en zijn geslacht, zoo *Hector* mogt sneuvelen, te wachten staat, zoo treffend is; hoe namelijk hij, oude Man, dan zijne Paleizen in vlammen zou zien opgaan, zijne overige Zonen en Dochteren vermoorden en schaken, en hoe hij-zelf, op het laatst ook nedergeveld, daar in zijn bloed zou liggen wentelen, terwijl met dat bloed zijne eigen honden hun' dorst zouden lesschen. Waarop dan de zoo allernatuurlijkste en aandoenlijk-kiesche klaagtoon des Grijsaards volgt:

*Ontzield te liggen is geen schande voor den Held,
 In d' eersten lentebloei door 't oorlogszwaard geveld,
 Want heel zijn lijk is schoon, en zal geen' afschrik baren;
 Maar, om met graauwen baard en zilverblanke haren
 Der honden prooi te zijn en 's vijands oog ten spot,
 Dit strekt gewis den mensch voor 't deerniswaardigst lot.**

(Welk een edel-menschelijk schoonheidsgevoel!) — Wij zien daarop *Achilles*..... doch, Lezer, wat houd ik u het dor geraamte van een ligchaam, vol bloei en leven, voor oogen! Neem zelf het Oorspronkelijke of eene Vertaling, en lees dat treffende twee- en -twintigste Boek; lees, hoe *Hector* door het staal van *Achilles* wordt néergeveld, en hoe nu de barbaarsche Overwinnaar zijn' edelen Vijand met de voeten achter aan zijne oorlogskar bindt, zijnen paarden de zweep geeft en in vollen ren met het achter hem in het stof sleurende doode ligchaam langs de muren der stad naar de Grieksche schepen jaagt; lees de beschrijving van den rouw en den jammer, die de Ouders en Medeburgers van den rampzalig omgekomenen Held, terwijl zij van de wallen dit alles moeten aanzien, vervullen; lees de beschrijving van den schrik, die *Andromache*, *Hectors* Gade, nu Weduw,

---

* De drie laatste regels luiden in het Grieksch :

*ἀλλ' ὅτε δὴ πολίον τε κάρη, πολίον τε γενεῖον,
 Αἰδῶ τ' αἰσχρῶσι κινεῖς κταμένοιο γερόντος,
 Τοῦτο δὴ οἰκτιζόν πελεται δειλοῖσι Βροτοῖσιν.*

dat is letterlijk: „Maar wanneer de honden het graauwe hoofd, den graauwen baard en de schaamte van een' verslagen grijsaard schenden, ó, dan is dit wel het bejammerenswaardigste voor de rampzalige Stervelingen!

door de leden rijdt, als zij, in het diepst harer woning, waar zij, naar de aartsvaderlijke gewoonte van dien alouden tijd, met weven bezig is, het gekerm om haren Gemaal verneemt, naar de muren snelt en daar op het vlakke veld in de laagte, helaas, ziet:

. . . . . *Haar' Ga, verscheurd,*
Door woeste paarden naar de kielen voortgesleurd
En aan de kar geboeid: een mist bedekt haar oogen,
Zij stort in zwijmling nêr enz.

lees, zeg ik, dit alles, en antwoord mij, of gij iets meer treffends, iets meer waar, iets natuurlijkers, iets krachtiger naar het leven geschilderds lezen kunt! — Sla dan ook het vier-en-twintigste of laatste Boek op, en verzel in uwe verbeelding den grijzen Koning *Priamus* naar de legerplaats der Grieken, naar de tent van *Achilles*, om van denzelfen het lijk van zijn' geliefden *Hector* af te smeeken, opdat hij het begraven kunne! Zie den beklagenswaardigen Grijsaard de knieën des wreeden Overwinnaars omhelzen en de hand kussen, die het bloed van den liefsten zijner Zonen en van zoo vele andere dierbare Kinderen geplengd had:

Hij kust de hand, die 't bloed van zijn geliefdste loten,
Van Hector, van zijn hoop, wraakgierig had vergoten.*

---

* Naar de Vertaling (zoo als al het overige) van den Heer VAN 'S GRAVENWEERT. In het Grieksch staat:

. . . . . *Και χυσε χειρας,*
Δινας, ανδροφονους, αι οι πολεας πτανον υιας.

d. i. letterlijk: „En hij kuste de handen, die wreeds-

Hoor dan zijne hartbrekende smeektaal, en hoe hij *Achilles* bezweert om, ter liefde van zijn' eigen ouden, ver verwijderden Vader, met hem, den ongelukkigen Vader, medelijden te hebben :

. . . . . *Heb deernis met ons leed!*
Gedenk uw' Vader slechts, die van uw lot niet weet.
'k Moet grooter leed dan hij, dan eenig mensch, verzwelgen;
Ik kus de hand van hem, die mij berooft van telgen.

en ween dan te gader met *Priamus* en *Achilles*, die beiden in luid geweent losbarsten, de eerste om zijn' *Hector*, den anderen om zijn' ouden Vader *Peleus*, wien (zoo als ook zijnen verslagen Vriend *Patroclus*) hij zich bij de woorden van den ongelukkigen Koning met kinderlijke liefde herinnerd heeft:

De smart verweldigt hen; aan 's Vijands kniën gebogen,
Beschreit de Vorst zijn telg, zijn' Hector, hem ontstogen,

---

mannenmoordende handen, die hem vele Zonen gedood hadden!" Hoe fraai is dat Epitheton *mannenmoordende* (*ανδροφονους*)!

De wat verder door mij uit den Heer VAN 'S GRAVENWEERT aangehaalde regel:

Ik kus de hand van hem, die mij berooft van telgen.

slaat daar wéer op, en luidt in het oorspronkelijke:

Ετλην κ. τ. λ.

Ανδρος παιδοφονοιο ποτι σομα χειρ' ὀρεγεσθαι.

d. i.: „Ik moet dulden enz. de hand des Kinder- of Zonenmoordenden mans aan mijn' mond te brengen.

*Achilles beurt om beurt zijn' Vader en zijn' Vrind,
En 't rouwgeklag stijgt op, waarin men laafnis vindt.*

Ø HOMERUS, HOMERUS, wat is, na de verhalen der Heilige Schrift, warer, teederder, roerender dan uw *Ilias*!

Bij hetgeen BLAIR, bl. 228, over de Gelijknissen of Vergelijkingen van HOMERUS zegt, spreekt hij ook van die Comparatie, waarin deze Dichter de wachtvuren van het Trojaansche leger bij de maan en sterren vergelijkt. Men vindt dezelve in het achtste Boek. Zij begint:

ὡς δ' ἐπ' ἐν οὐρανῷ ἀστρα φαεινὴν ἀμφὶ Σελήνην
x. τ. λ.

en kan als een treffende schilderij van een' Griekschen Zomernacht gelden, met welke schilderij men soortgelijke tafereeltjes uit VIRGILIUS, (b. v. *Aen.* IV, vs. 522) TASSO, CAMOËNS, DE CHATEAUBRIAND, BILDERDIJK, HELMERS en anderen vergelijken kan. De Heer VAN KAMPEN heeft in zijne aangehaalde Verhandeling daarover zeer oordeelkundige aanmerkingen. Het verwondert mij, dat BLAIR niet meer van de Zedelijke en Zedekundige schoonheden van HOMERUS zegt, terwijl intusschen HORATIUS met regt gezongen heeft, dat deze Grieksche Dichter hetgeen schoon, leelijk, nuttig, of schadelijk zijn moge beter dan menig Wijsgeer geleerd heeft:

*Qui quid sit pulcrum, quid turpe, quid utile, quid non,
Plenius ac melius Chrysippo et Crantore dicit.*

ROLLIN, in zijn *Traité des Études*, heeft over dat onderwerp fraai gesproken. Bij ons mag men den Heer v. LIMBURG BROUWER en anderen er over raadplegen.

L.

Bladz. 230. Het Heldendicht de *Aenés* van VIRGILIUS.

Wil men iets naders over dit beroemde Heldendicht, zoo raadplege men de Verhandelingen, die HEYNE, de beroemde Uitgever van VIRGILIUS, in later tijd bij zijne Editie gevoegd heeft, als eene *Disquisitio de Epico Carmine Virgiliano*, eene andere *de Rerum, in Aeneide tractatarum Inventione* en soortgelijke Schriften. De Heer VAN KAMPEN heeft in zijne aangehaalde Verhandeling over de Heldendichten ook belangrijke aanmerkingen. Insgelijks ROLLIN, in zijn *Traité des Études . . .* doch waartoe bekende boeken aangehaald! Zwijgen wij ook van de Vertalingen der *Aenés*, als van die van DELILLE bij de Franschen, van voss bij de Duitschers, van VONDEL en de gedeeltelijk voltooide van VAN WINTER en MEV. VAN STREEK bij ons. Het door BLAIR, bl. 236, met regt zoo geroemde tweede Boek, waarin de Dichter zijn' Held *Enéas* de inneming en verwoesting van *Troje* aan Koningin *Dido* verhalen laat, en waarvan de vinding en schoonheden door VONDEL in zijnen *Gysbrecht van Amstel* zoo gekaapt zijn, * is met

---

* Vergelijk b. v. maar eens hetgeen VONDEL zingt van de verschijning der schim van *Machteld van Velsen*, beginnende :

*Nicht Machtelt, docht me, stont voor myne ledekant,
Bedrukt, en in dien schyn, waerin zy by haer leven
My dick haer hartewee te kennen plagh te geven enz.*

met het Verhaal der verschijning van *Hectors* schim aan *Enéas*, waarvan de eerste woorden in de Vertaling des Heeren ENGELEN luiden :

*'t Was 't uur, dat de eerste slaap, dat zoetst geschenk der
Goden,
Den matten stervling streelt enz.*

bekwame hand door den Heer Mr. ENGELEN, voormalig Kweekeling dezer Hoogeschool in een Nederduitsch gewaad gestoken, gelijk wij reeds in de Aant. op het Eerste Deel, bl. 41, en hier boven ook op dit, bl. 264, gezegd hebben. Mogt deze jeugdige Geleerde door de laauwheid van ons klein Publiek niet afgeschrikt worden van zijn voornemen om het geheele Heldendicht in onze Moedertaal over te brengen! Beter toch goede Vertalingen van de Puikdichters der Oudheid, dan zoo vele zoogenaamde oorspronkelijke rijmelarijen van halfbakken Vernuftten, wier gedoedel, als vorschengekwaak in de Meimaand, ons de ooren verdooft, en van wie geheele bundels met verzen nog niet half zoo veel waard zijn als een enkele regel van VIRGILIUS.

De zin der Latijnsche verzen, door BLAIR op bl. 243 uit het Heldendicht van den Romeinschen Dichter LUCANUS aangehaald, komt hier zoo wat op neder: „Waar wilt gij, *Labienus*, dat ik het Orakel over raadplege? Daarover, of ik liever, als een vrij man, met het zwaard in de vuist stievelen, dan onder een Koning leven wil; of het leven niets zij, en zoo het lang is, of leeftijd en ouderdom daarin verschil maken; of eenig geweld den braven schaden kunne, en of het lot minder stuursch zie, als men het manmoedig tegenweer biedt; of het genoeg zij wat loffelijk is gewild te hebben, en of hetgeen goed en braaf is steeds met een gelukkigen uitslag bekroond worde? Dit alles weten wij, en *Jupiter Ammon* zal ons van omhoog dit niet nader verkondigen. Wij leven en bewegen ons geheel in de Magten des Hemels, en schoon ook de tempelen zwijgen, doen wij toch niets buiten God. Die Godheid heeft geene bijzondere Orakelstemmen noodig, en de Maker van alles heeft den Mensch bij zijne geboorte voor eens en altijd verkondigd wat den Mensch vrijstaat te weten. Hoe, zou hij *Lybie's* dorre zanden uitgekozen hebben, om voor eenige weinigen

te profetären, zou hij hier de waarhe'd onder het stof hebben bedolven? Heeft God een' anderen zetel dan de aarde, de zee, de lucht, den hemel en de deugd? Wat pogen wij de Oppermagten dan nog verder uit te vorschen! In al wat gij ziet en waarin gij leeft en u beweegt is *Jupiter*. Twijfelaars, en zij, die steeds over de toekomst op twee gedachten hinken, mogen wigchelarijen behoeven, mij zullen geene (onzekere) Orakelen, maar de zekere Dood zekerheid geven. Helden en bloodsaards, beiden moeten eens sneuvelen. Genoeg zij het, dat *Jupijn* dit gezegd heeft." — De andere, soms duistere en van lezing misschien wat bedorvene verzen van LUCANUS, die door BLAIR op bl. 245 aangehaald en waarin POMPEJUS en CAESAR met elkander vergeleken worden, beteekenen hoofdzakelijk: „POMPEJUS en CAESAR traden niet met gelijke krachten tegen elkander in het strijdpark De eerste had door zijne ten ouderdom nelgende jaren en door de kalme rust des tabbaards zijn voormalig lang krijsbevelhebberschap in vrede afgeleerd. Hij zocht zijn' roem in geschenken aan de groote menigte te doen, in zich geheel te laten voortstuwen door den volkswind, en zich te verlustigen in de toejuichingen van zijnen schouwburg, terwijl hij geene nieuwe krachten poogde te verwerven, en slechts bouwde op zijn voormalig geluk. Als een Schaduwbeeld van vroegere grootheid stond hij daar. Hij stond daar, als eene hooge Eik op een' vruchtbaren akker, als een Eik, die nog met den alouden wapenpraal der Inboorlingen en met de gewijde geschenken hunner Veldoversten behangen is, maar die, niet meer op hechte wortelen rustend, slechts nog steunsel vindt in eigene zwaarte, en terwijl hij zijne naakte takken wijd en zijd in de lucht uitbreidt, door zijn hout, niet meer door zijn gebladerte schaduw biedt. Hoezeer die waggelende boom ook bij den eersten storm uit het Oosten ter aarde ploffen zulle, hoezeer rondom

hem een woud van andere boomen in forsche kracht zich verheffe, hij alleen wordt met eerbied aangezien. CAESAR integendeel bezat niet zulk een' grooten naam en den roem eens Veldheers, maar hij bezat eene rustelooze, beweegzieke dapperheid, en geen' anderen schroom dan om niet in den krijg te zegevieren. Vurig en ontembaar schoot hij overal toe, waar hoop en toorn hem riepen; steeds was hij met het zwaard in de vuist gereed, steeds zette hij zijne behaalde voordeelen voort, steeds trok hij partij van de gunst der Fortuin, steeds stiet hij weg wat hem in zijn streven naar het Oppergezag in den weg stond, en was verblijd zich over puinhoopen het spoor ter zege gebaad te hebben." — Dat LUCANUS in zijne verhalen soms verschrikkelijk hyperbolisch is, heb ik, bl. 12 der Aant. op het Tweede Deel, door een voorbeeld aange-
toond.

L.

Bladz. 246. TASSO.

Met hetgeen BLAIR tot lof van het Heldendicht *het Verloste Jeruzalem (la Gerusalemme liberata)* des Italiaanschen Dichters TORQUATO TASSO zegt, (een' lof, welken ik gaarne beaam) vergelijkte men de Aanmerkingen van den Heer SIMONDE DE SISMONDI, in zijne *Histoire de la Littérature du midi de l'Europe*, BOUTERWEK, TASSO'S *Leben und Charakteristik nach GINGUERNÉ VAN EBERT* (1819), HEINSE, voor zijne Prozavertaling van TASSO, F. V. SCHLEGEL, in zijne *Gesch. der alten und neuen Literatur*, en soortgelijke Schrijvers. Bij ons leze men hetgeen de Heer VAN KAMPEN, in zijne Verhandeling over de nieuwere Heldendichten, alsmede in zijn *Handboek* enz., van TASSO en deszelfs Heldendicht geboekt heeft. Dat TASSO in zijne schilderingen der ligging en der belegering van *Jeruzalem*, kortom, in alles, wat tot het

lang zoo sterk niet bij TASSO, als sommigen wel hebben uitgekreten. BOILEAU behoefde dus, in zijne negende Satire, niet op TASSO's *klatergoud* te schimpen:

. . . . . *préférer* Théophile,
Et le clinquant de Tasse à tout l'or de Virgile.

want waarlijk, TASSO heeft, behalve dat weinigje klatergoud, echt goud genoeg, goud, soms van bijna even goed gehalte, als het fijnste van VIRGILIUS. Of kan iets keuriger zijn dan de beschrijving, die TASSO geeft van *Armida*, de Jonkvrouw, aan wie, zoo als hij het uitdrukt, geheel het Oosten den eersten prijs der schoonheid toe-kende? * Dikwerf heb ik, wanneer ik op mijne Voorle-

---

* *Donna, a cui di beltà le prime lodi
 Concedea l'Oriente.*

Zie het vierde Gezang, waarin met de negen - en - twintigste Stanze:

Argo non mai, non vide Cipro, o Delo etc.

de beschrijving van *Armida's* goddelijke schoonheid en van hare, door TASSO zoo meesterlijk geschilderde doortrapte koketterij een' aanvang neemt. In die beschrijving komen de fraaije Vergelijkingen voor, welke ik, bl. 47 der Aant. op het Tweede Deel, geroemd en vertaald heb. — Een schoon Couplet is ook het derde uit den derden Zang, in hetwelk TASSO de dronken verrukking schildert, die het heir der Kruisvaarders aangreep, toen zij voor het eerst *Jeruzalem* in het blaauwend verschiep voor zich zagen liggen. Ik heb getracht op de volgende wijze een' zwakken wéergalm dier verzen in onze moedertaal te doen hopen:

*Een teders hart en voet heeft vleug'len aangetogen,
 En toch geeft niemand acht op die verhaaste schreên,*

zingen over het bepaaldelijk gezegde *Schoone* in Welsprekendheid en Dichtkunst sprak, deze plaats, als de waarlijk *schocne schilderij van een schoon voorwerp* aangehaald. — Maar wij kunnen bij TASSO niet langer stilstaan. De tijd zweept ons voort. — Wij moeten dus ook ARIOSTO, van wien BLAIR, op bl. 251, met een enkel woord rept, en wien men (gelijk de Heer BOSSCHA in eene Aanteekening van drie regels opmerkt) door G. SCHAZ, in de Bijvoegselen op SULZER, beoordeeld kan vinden, onaangeroerd laten. Er is in Duitschland over hem niet weinig geschreven, en de Duitsche Romantieken stellen hem in vele opzigten boven TASSO, daar zij in hem een echt typus der zoogenaamde Romantische Poëzij meenen te vinden. Zeker, zoo men het Heldendicht van HOMERUS en VIRGILIUS bij een' heerlijken Griekschen tempel vergelijken kan, waarin zoowel de hooge eenvoudigheid en voor elk zichtbare evenredigheid en bevalligheid, als het kolosale en majestueuze van deszelfs gevel, dak en zuilen den aanschouwer met bewondering vervullen, kan men ARIOSTO's *Razenden Roeland* een' Gothischen Dom noe-

---

*Maar als nu hooger stijgt de zon aan 's Hemels bogen,
En als de dorre grond door 't blak'ren slijt van een,
Daar rijst Jeruzalem op 't heerlijkst voor elks oogen,
Daar, naar Jeruzalem, wijst ieders vinger heen,
Daar hoort men, in één' kreet, aan duizenden van lippen
Den groet: Jeruzalem, Jeruzalem ontglippen!*

*(Ecco apparir Gerusalem si vede!
Ecco additar Gerusalem si scorge!
Ecco da mille voci unicamente,
Gerusalemme salutar si sente!)*

Hoe gepast en fraai is hier die driemaalige herhaling van het woord *Jeruzalem!*

men, in wiens groot aantal van torentjes, uitlopende spitsen, kruisgewelven enz. het oog zich verliest, ja, in het eerst moeilijk éénheid ontdekken kan, terwijl men echter vervolgens het leidend beginsel des Bouwmeesters allengs begint ontwaar te worden, en, verstomd staande over den reusachtigen omvang van het gebouw en over den rijkdom van vinding, in al deszelfs binnen- en buitenversierselen ten toon gespreid, vaak lagchen moet om de koddige Arabesken en het kluchtige krul- en beeldwerk, dat tot in de hoogste toppen is aangebragt. Alle Vergelijking hinkt. Er is hier echter misschien een zweem van gelijkenis. Men moet zich dan evenwel bij ARIOSTO geen somberen Gothischen (of wil men liever oud-Duitschen) Dom voorstellen, maar een tempel, als de van wit marmer opgetrokkene Donkerk te *Milaan*, die, luidens de fraaije beschrijving, in MENZEL'S *Reise nach Italiën* (1835) van dezelve gegeven, het lichte en den glans des Zuidens met het eerwaardige en eerbiedwekkende des Noordens schijnt te vereenigen. ARIOSTO is ook vaak even spotachtig, als sommige Bouwmeesters der Middeleeuwen, die zich niet ontzagen ook de heiligste gebouwen met beeldwerk te bekleeden, dat karrikaturen op Priesters en Monnikken voorstelde. — Ontbrak het ons niet aan ruimte, zouden wij hier ook iets dienen te zeggen van den grooten Italiaanschen Dichter DANTE ALIGHIERI (geb. 1265, gest. 1321) en van zijne wereldberoemde, tallooze malen uitgegevene en gekommentariëerde *Goddelijke Komedie (Comedia Divina)*. Ofschoon toch dit Dichtstuk van honderd Zangen, zoo min als de *Orlando furioso* van ARIOSTO, een Heldendicht in den antieken zin des woords geheeten kan worden, en meer een Episch-Beschrijvend, of men weet waarlijk zelf niet welk eene soort van Gedicht is, komt het echter vrij nabij aan het Heldendicht, en zoude dus bij deze gelegenheid niet ongepast

verhandeld kunnen worden. Wij mogen echter thans niets anders doen dan den Lezer verwijzen tot de ook over TASSO aangehaalde buitenlandsche Schrijvers, en hier te lande tot den Heer VAN KAMPEN, in zijn *Handboek der Nieuwere Letterkunde*, alsmede tot eene Verhandeling van den Heer SIEGENBEEK OVER DANTE, die men in het *Musaeum* diens Hoogleeraars vinden kan. De bekende treffende plaats uit die afdeling der *Goddelijke Komedie*, welke den naam van de *Hel (Inferno)* voert, ik bedoel de plaats des drie-en-dertigsten Zangs, waarin de hongerdood van Graaf UGOLINO te *Pisa* met zulke ijsselijke verwen wordt afgemaald, en die men als een echt voorbeeld van het Pathetieke aan mag voeren, is door den beroemden FEITH, in zijn Gedicht *het Leven*, nagevolgd. ALEXANDER BARBIER, een Fransch Dichter van onzen tijd, heeft op DANTE eenige Dichtregelen, waarvan men eene krachtige Vertaling vinden kan in de *Gedichten en Rijmen* van den Heer J. GOEVERNEUR, voormalig Kweekeling dezer Hoogeschool (*Gron.* 1836). Zie hier, tot afwisseling van mijn theoretisch en kritisch geschrijf, een paar regels uit die verzen:

o DANTE, o edle Bard der woeste Guelfentijden!
Thans weet ik, hoe zij knaagt, de smart, die gij moest lijden;
Thans weet ik, wat uw oog in 't hol verzinken deed,
En op uwe ed'le kruin die diepe groeven sneed.
Uw grens'looze afkeer van het nietig ras der aarde,
De walging zonder eind, die u de menschheid baarde,
Zij vulden u de borst met wrevel, wrok en haat,
En verwen vóór den tijd met doodskleur u 't gelaat enz.

Men ziet, dat de Dichter de afbeeldsels van den grooten Florentijner bedoelt, op wier sombere, diep gegroefde trekken het verdriet, de wrevel en menschenhaat te lezen

staan, waarmede de vervolgingen zijner Vijanden en eene reeks van wederwaardigheden de verhevene ziel van DANTE, dien balling 's lands, vervuld hadden.

L.

Bladz. 252. CAMOËNS.

Een breedvoerig verslag van den Portugéschen Dichter LUIS DE CAMOËNS en van zijn vermaard Heldendicht de *Lusiade* vindt men in SIMONDE DE SISMONDI (*Littérature du Midi de l'Europe*). Vergelijk ook BOUTERWEK, SCHLEGEL en anderen, onder welke bij ons den Hoogleeraar VAN KAMPEN, in zijne *Verhandeling over de nieuwere Heldendichten*, zijn *Handboek* enz. De beroemde TIECK in Duitschland heeft onlangs in eene *Novelle*, waarvan CAMOËNS de Held is, gepoogd de wanstaltige en, mijns inziens, met het hoogste regt door BLAIR gegispte vermenging van Heidensche en Christelijke bovennatuurlijke Wezens, waaraan CAMOËNS zich schuldig heeft gemaakt, te verdedigen, ten minste te vergoelijken. Ik kan echter niet zeggen, dat zijne redenen mij overtuigd hebben. Het blijft in mijne oogen altijd eene misdaad van gekwetste majesteit tegen innerlijke waarheid en samenhang van voorstelling. Breng VENUS of MARIA, zoo dikwerf gij wilt, elk afzonderlijk in een Heldendicht, maar niet VENUS en MARIA te zamen! Beiden zijn te gelijker tijd niet denkbaar. Intuschen is die vermenging van Christelijke en Heidensche Mythologie niet een gebrek in CAMOËNS alleen, maar bij verscheiden andere Dichters van vroeger tijd aanwezig. TASSO is er ook niet geheel vrij van, want zijn PLUTO is een tamelijk tweeslachtig Wezen, dat zoo wat het midden houdt tusschen den Heidenschen God der schimmen van dien naam en den zwarten en paardevoetigen *Gott sey bey uns* der Middeleeuwen. Ver-

gelijk de Aant. op het Eerste Deel, bl. 33. En als MILTON, in zijn *Verloren Paradijs*, de bekoorlijkheden van dien lusthof schilderende, zingt, dat PAN er de Gratiën en Horen ten eeuwigen dans leidt, maakt die harige Boschgod des Heidendoms in het Bijbelsche Eden ook al eene zonderlinge figuur. — Welk een hutspot van Mythologie discht ons HOOPT op in zijn Treurspel *Geraard van Velsen!* En hoe dwarrelen bij ROTGANS, in zijn zoogenaamd Heldendicht WILLEM III, JUPITER, ROLUS, BELLONA, MERCURIUS, VULCANUS, (die, luidens ROTGANS, in Vlaanderen het patent van Smid heeft genomen) de Aarts-Engel MICHAËL, God de Vader, de Twist, de Christelijke Godsdienst enz. enz. niet dooreen! Vergelijk hetgeen ik hierboven, bl. 293 der Aant., gezegd heb over het kanon der Franschen en Engelschen, hetwelk aan JUPITER op den *Olympus* in de ooren dondert. Kortom, het is eene smet, die op een groot deel der na-middeleeuwsche Europésche Dichtkunst kleeft, eene smet, waarvan de oorzaken echter zich verklaren laten deels uit den invloed der antieke Poëzij en uit het bij het later Europa, om het dus te noemen, stereotyp geworden harer Mythologische voorstellingen, ('t zij letterlijk, 't zij figuurlijk en allegorisch genomen) deels uit het Middeleeuwsch Bijgeloof, dat in de oud-Heidensche Godheden nog altijd werkelijk voortlevende booze Geesten der Helle zag, deels eindelijk uit den voorgang van Schilders en Beeldhouwers, die soms op eene niet minder grillige en wanstaltige wijze Christendom en Heidendom in hunne kunstgewrochten dooreen warden. CAMOËNS heeft echter de zaak tot op de spitse van buitensporigheid gedreven; want, zeker, in den negenden Zang de Heidensche Godin THETIS den marteldood van den Aposiel THOMAS te laten verhalen, en aan het einde van dit verhaal haar tot dien Heilige het schietgebed te doen

prevelen: „Bescherm ons, ô heilige THOMAS, uit de transen des Hemels, en zegen steeds het Portugésche rijk!“ is wel de kluchtigste ongerijmdheid, die ooit in de verbrande hersenen van een' Poëet op kon komen. — Uit de door BLAIR met regt in de *Lusiade* geroemde verschijning van den Geest der *Stormkaap* heeft HELMERS, (welken niemand echter daarom eene kraai zal heeten, die zich met de vederen van een' paauw opschikt) eenige der fraalste trekken genomen, om er zijne *Hollandsche Natie* mede te versieren. Zie den vierden Zang, ter plaatse, waar hij den togt van den oud-Hollandschen Admiraal HOUTMAN langs de Kaap de Goede Hoop naar de Oostindiën beschrijft:

*Daar heerscht de Nevelvorst, die, reeds sinds GAMA's dagen,
Elk scheepeling van den Taag met sidddring heeft geslagen;
Vlak voor der stormen kaap steekt hij, bij 't woest geluid
Der baren, 't vreeslijk hoofd door rif en branding uit enz.*

De verzen zijn zeer dichterlijk, en de Geest met een' staf of roede in de hand, zoo groot als een der grootste eiken, die op den Etna groeijen, (vermoedelijk worden de bekende zware kastanjeboomen van dien berg bedoeld) en met eene stem, wier dondergalm door HELMERS bij het geraas van den waterval van *Niagara* vergeleken wordt, ziet er akelig en spookachtig genoeg uit! Intuschen wekt de Spookgedaante van CAMOËNS nog meer eene sombere huivering, schoon onze angst evenwel wat verdwijnt, als zij aan het snappen raakt. — Het schijnt voorts, dat HELMERS in de gemelde Spookverschijning ook voor een deel den oud-Hollandschen Dichter ANTONIDES heeft willen navolgen, namelijk, in hetgeen het Spook tot HOUTMAN zegt. Gelijk toch in de *Hollandsche Natie* de Geestgedaante over de tirannij der Spanjaarden klaagt,

zoo klaagt in den *Ijstroom* (waarover hier boven) de Schim van *Atabaliba*, den vermoorden *Inka* van Peru, als zij des nachts op de kusten van Amerika den Zeelieden verschijnt, ook over die dwingelandij:

*Men zegt, dat schippers hier bij naeren nacht den geest
Van Atabaliba, angstvallig en bevreesst,
Op 't onbewoonde strant rinkinken zien en spoken,
Met een bebloede-soorts enz.*

Atabaliba klaagt echter als een wreed mishandeld sterveling, de Geest bij HELMERS klaagt als eene wrekende Godheid. — Het bevallig, maar tamelijk wulpsch tafereel, * dat door HELMERS, in den gemelden vierden Zang, van het vrolijke Franschjes-leven wordt opgehangen, hetwelk de matrozen van TASMEN op het door hen ontdekte *Nieuw-Zeeland* voerden, dit tafereel is ook in niet weinig trekken eene kopij van een soortgelijk uit den negenden of laatsten Zang van CAMOËNS. In dien Zang toch beschrijft de Portugésche Dichter, hoe, door de beschikking van VENUS, aan het scheepsvolk van VASCO DE GAMA, ten loon van deszelfs moed en dapperheid, op een eiland in den Indischen Oceaan, allerlei geneugten ten deel vielen, onder welke natuurlijk de grofzinnelijke des vleesches de minste pláats niet bekleedden.

---

* Fraai zijn b. v. Verzen als de volgende:

*Elk boschje wordt bezield door lachjes, kusjes, lonkjes,
Elk grot met kozertj en teedre minnevonkjes,
Elk scheeppling voelt een' gloed, nu hij dees grond betreedt.
De maagdelijke rei, slechts door natuur gekleed,
Daar vlechten, ongesmerd, de schoonste leden dekken,
Ontwijken 't volk alleen om 't sterker aan te trekken enz.*

Het is echter onnoëdig hier langer bij stil te staan. Wij zeggen met STARING:

Mijn Zangster, laat het glijen!

Bekend zal aan menig Lezer de vrije navolging zijn, die de Heer BILDERDIJK, in zijne Mengelingen, van CAMOËNS Episode over het treurig lot der Portugésche Jonkvrouw INES DE CASTRO gegeven heeft. Een fraai stuk voor Declamatie! Onze beroemde FEITH heeft die zelfde stoffe tot een Treurspel bewerkt. — Van het Spaansche Helden-dicht de *Araucana*, door BLAIR, op bl. 255, in eene Noot genoemd, vindt men, gelijk de Heer BOSSCHA met twee woorden zegt, insgelijks een Verslag en eene Beoordeeling in de *Nachträge zu SULZER*, en een bericht over de *Lusiade* van CAMOËNS mede aldaar." — Men kan SIMONDE DE SISMONDI, BOUTERWEK, VOLTAIRE in zijn *Essai sur le Poëme Epique* enz. er bij voegen.

L.

Bladz. 256. De *Telemachus* van FÉNÉLON.

Ik ontken de verdiensten van dit Werk in geen en deele. Met BLAIR echter te zeggen, dat het volkomen den naam van een Gedicht zou verdienen, is ongerijmd. Tot een Dichtstuk behoort eene geregelde versmaat, anders is iets slechts een *dichterlijk* stuk, en geen *Dichtstuk*. En zulk een dichterlijk stuk is de *Télémaque*, gelijk de *Numa Pompilius* van FLORIAN, de *Martyrs* van CHATEAUBRIAND enz. zulks zijn. De *Télémaque* is eene soort van Roman in Poëtisch Proza. Dat dezelve zich echter wel in verzen zou laten overbrengen, heeft bij ons de Dichter SIBRAND FEITAMA in de eerste helft der vorige eeuw getoond, wiens berijmde Hollandsche *Telemachus* waarlijk veel lof verdient en uitmuntend goed geversi-

ficeerde brokken heeft. Vindt men den Hollandschen stijl tusschenbeide wat dor, en niet dichtelijk, maar slechts rijmelend, zoo wijte men dit niet aan de Vertaling, maar aan het Oorspronkelijke, hetwelk evenzeer op vele plaatsen alle poëtische kleur verliest. De door BLAIR met regt geprezene, ongemeen fraaije en Christelijk-treffende beschrijving van het oord der zaligen doet zich in het berijmde Hollandsch ongemeen goed voor. Wij durven ze elkeen ter lezing aanbevelen. — VOLTAIRE's Heldendicht de *Henriade* is door den gemelden verdienstelijken FELTAMA (op wien men in den laatsten tijd wel eens veel te laag gevallen is) insgelijks in een Hollandsch gewaad gestoken, dat hier en daar gansch niet kwaad van stof is en snede, * ofschoon het dan ook bij het Fransche niet halen moge. Waar is echter de Vertaler, die ooit een' wezenlijk groot en oorspronkelijk Schrijver, dáár waar deze wezenlijk groot en oorspronkelijk is, heeft kunnen evenaren? — De volgende Verzen klinken in het Hollandsch gansch niet onbevallig. Ze zijn uit de door BLAIR zoo geroemde beschrijving van Koning HENRIK's droomgezicht, in den zevenden Zang. Wanende in de andere wereld zich te bevinden en daar de zielen der gestorvenen voor den regterstoel der Almagt te zien verschijnen, zegt hij van de zielen der Heidenen :

*Zou God hen straffen, die hunne oogen niet ontsloten
Voor licht, niet hun verbeeld, maar wel aan gunstgenooten?*

---

* De Alexandrijnen van den *Telemachus* hebben echter, dunkt mij, meer afwisseling, dan die van de *Henriade*, welke laatsten, naar den trant der Fransche verzen gevormd, verschrikkelijk eentoonig van caesuur zijn, en daarbij de voorregten der Fransche verzen missen. Vergelijk toch het gezegde hier boven op bl. 137 der Aant. over de Fransche en Hollandsche Alexandrijnen.

*Ja, hen verwijzen tot eene eindelooze ellend',
 Door de Euangeliewet, volstreks hun onbekend?
 Neen, schlep ons God, Hy wil niet één' uit ons verderven;
 Hy spreekt tot allen; Hy doet allen licht verwerven,
 Een licht, zich zelf gelijk, van eindelooze duur,
 Alleen een zuiver licht, de heilwet der Natuur,
 Waaruts de Heiden heeft zijn eeuwig lot te wachten;
 God zal, was 't hart oprecht, hem als een Christen achten
 enz.*

Men ziet, de Hollandsche Stijl is fiksch en dichterlijk. De Versificatie heeft echter dat *tuttik, tuttik, tustak*, dat muilengeklepper of *slofgeraas*, gelijk de Heer BILDERDIJK het noemt, hetwelk onze Alexandrijnen zoo vervelend kan maken en dat door den gemelden Dichter in een' zijner dichtstukken zoo duchtig aan de kaak is gesteld. — Over de *Henriade*, voor het overige, raadplege men de meermalen aangetogene Aesthetische Schrijvers. Dat VOLTAIRE voor zijne Bovennatuurlijke Wezens, of voor de *Machinerie* van zijn Heldendicht, Twist, Tweedragt, Liefde en soortgelijke Hartstogten, Deugden en Ondengden gekozen, dezelve tot levende Personen gemaakt en sprekend en handelend ingevoerd heeft, is zeker eene vrij koude vinding, schoon men ook wel zulke Allegorische Wezens en Personificatiën bij de Ouden aantrest, in wier Mythologie echter de geheele Natuur zich bezielde vertoonde, en het op een half dozijn Goden meer of minder niet aankwam. Ten onzent heeft ROTGANS, in zijn Heldendicht WILLEM III, (waarover hier boven, bl. 293) behalve den halven *Olympus*, den Aartsengel MICHAËL, den Duivel enz., ook nog den Christelijken Godsdienst, den Twist, de Tweedragt enz. als Bovenzinnelijke Wezens te bet genomen. En onze oud-Hollandsche Dichter HOOGVLIET doet, gelijk men weet, in zijn' *Abraham de Aarts-*

vader, Gods Eigenschappen, b. v. Wijsheid, Regtvaardigheid, Goedheid en soortgelijke, als waren het Raadsheeren, optreden, die in eene Vergadering hun advies geven. In het Tweede Boek wordt die Hemelraad, gelijk de Dichter denzelfen noemt, beschreven. Boven aan het eene eind der tafel zit Gods Éénheid of Eenvoudigheid:

*De Eenvoudigheid zat met een Goddelyk ontzag
Aan de eene zyde van de tafel enz.*

Dan volgt Gods Eeuwigheid . . . . . Maar men sia zelf de plaats op! Ons ontbreekt het aan tijd. Het wat zonderlinge en vreemde van die Personificatiën daargelaten, (die ons intusschen een berucht boek van onzen tijd, *Les paroles d'un Croyant* herinneren) zal men het dichtertelijke der verzen en de karakteristieke trekken, die aan het uitwendige voorkomen en aan de taal van elke Verpersoonlijkte Goddelijke Eigenschap gegeven worden, niet zelden moeten bewonderen. B. v. als van de Regtvaardigheid, die 't eerst moet adviseren, gezongen wordt:

*Toen rees Regtvaardigheid eerst op in 's Hoogsten Raad.
Het bliksemde overal, waar Hy zijne oogen slaat,
En 't donderde door al de wyde hemelstreken,
Toen Hy zijn stem verhief en dus begon te spreken enz.*

De Heer BILDERDIJK neemt in de Voorrede voor zijn' *Ondergang der Eerste Warelde* dit Wonderbare van HOOGVLIET nog al in zijne bescherming, en buldert, *more suo*, geweldig tegen den *inderdaad dommen* VAN ENGELEN, (gelijk hij hem juist niet zeer fluweelachtig noemt) die hetzelfde gegispt had. In de gemelde Voorrede vindt men over het Wonderbare of de zoogenaamde Machinerie van het Heldendicht fraaije aanmerkingen, die van scherpzin-

nig nadenken over dat onderwerp getuigenis dragen, en het ons des te meer beklagen doen, dat de groote Dichter zijn eigen Heldendicht, hetwelk zeker al wat wij soortgelijks in onze taal bezitten ver zou hebben overtroffen, niet voltooid heeft.

Bij het door BLAIR, bl. 262, over MILTON's *Verloren Paradijs* (of liever *Paradijs Verloren*) gezegde zullen wij korthedshalve niet stilstaan. Die het nieuwste over dien Dichter lezen wil, leze hetgeen de beroemde DE CHATEAUBRIAND, in de Inleiding voor zijne onlangs in het licht gegeven Fransche Vertaling van MILTON's Heldendicht, heeft aangemerkt. Men kan er de aanmerkingen in DELILLE's vroegere Overzetting mede vergelijken. — Welk eene treffende overeenkomst er heerscht tusschen verscheiden beschrijvingen in het *Verloren Paradijs* en in het geestelijk Treurspel *Lucifer* van onzen grooten VONDEL, is door den Heer SIEGENBEEK in zijn *Musaeum* opgemerkt. *Les beaux esprits se rencontrent*, mag men hier wel zeggen, want MILTON en VONDEL, hoezeer tijdgenooten, schijnen noch elkander, noch hunne wederzijdsche gedichten gekend te hebben.

Na MILTON had nu BLAIR van KLOPSTOCK, als den jongsten der vijf voorname Heldendichters van later tijd, moeten spreken. KLOPSTOCK's *Messias* echter, gelijk de geheele Hoogduitsche Poëzij, (die trouwens, toen BLAIR schreef, ook eerst in hare opkomst was) schijnt onzen Engelschen Kunstregter zoo onbekend als de gewesten der maan geweest te zijn. Zullen wij nu het ontbrekende bij hem aanvullen? Gaarne deed ik zulks, daar ik een groot bewonderaar van de *Messiede* ben, en KLOPSTOCK als Heldendichter schier niet minder hoogacht dan ik hem als Lierdichter huldige. Vergelijk de Aant. hier boven, bl. 215. — Maar de tijd ontbreekt mij geheel om deze snaar op eene behoorlijke wijze te doen klinken, en de-

zelve slechts met lossen vinger aan te roeren, daarvoor is ze mij te heilig. Ook heb ik in mijne *Reis naar Hamburg* (een mengelmoes van ter uitspanning geschreven reisberigten en letterkundige mengelingen) over den *Messias* het eene en andere gezegd, dat hier niet behoefd herhaald te worden. Altijd zullen de schoone, dichterlijke woorden van MEVROUW VAN STAEL, in haar werk de *l'Allemagne*, op KLOPSTOCK'S Heldendicht hoogst toepasselijk blijven: „*Lorsqu'on commence ce poëme, on croit entrer dans une grande église au milieu de laquelle un orgue se fait entendre, et l'attendrissement et le recueillement que les temples du Seigneur inspirent s'emparent de l'ame, en lisant la Messade.*” Inderdaad, KLOPSTOCK is welligt de meest ideale, de verhevenste van alle Heldendichters, zelfs HOMERUS niet uitgezonderd. Door den aard-zelven van het Verhevene is hij echter ook de eentoonigste. Wij zijn altijd bij hem, als op de toppen van hooge bergen, in de wolken, waar wij wel de gewelven des Hemels in al derzelve uitgebroidheid en pracht boven ons zien, waar wij wel uren ver onze blikken over dalen en lagere bergen kunnen doen rondweiden, maar waar om ons heen de Natuur weinig afwisseling en verscheidenheid aanbiedt, en het soms wat kil en koud is. De aard van het Verhevene heeft, herhaal ik, *op den duur* iets eentoonigs. Immers, dé zee is verheven, maar eentoonig; een statig woud is verheven, maar eentoonig; KLOPSTOCK'S *Messias* is verheven, maar, daar het verhevene van denzelven te weinig met het Schoone afwisselt, daar tevens Engelen en Duivelen, Hemel en Hel, zoo ideaal gedacht, als KLOPSTOCK ze voorstelt, te vormloos, te nevelachtig zijn voor onze verbeelding, en daar steeds dezelfde soort van reusachtig groote voorwerpen ons voor den geest gevoerd worden, is ook dit Dichtstuk op den duur niet vrij

van eentoonigheid. Er ligt eene zekere graauwe tint over, die te weinig door rozenroode of dergelijke levendiger kleuren wordt afgewisseld. Ook rieken wij (mag ik het zoo eens uitdrukken?) in het gedicht te veel grafucht. Men kan er dus niet lang achtereen in lezen. Telkens echter als men hiermede wéér begint, is het op nieuw, (om de woorden van MEVROUW VAN STAEL nogmaals te bezigen) als of men in een' hemelhoogen Dom treedt, waarin een eerbiedwekkend halfdonker heerscht en eene statige orgelmuzijk zich hooren doet. — Voor het overige deelt KLOPSTOCK in het gebrek, dat aan vele Heldendichters eigen en ook allernatuurlijkst is, namelijk, dat zijne laatste Zangen op verre na niet bij de eersten halen kunnen. *

Meer kunnen wij thans, in deze Aant., over het Heldendicht en voorname Heldendichters niet zeggen. Anders zouden wij nog wel iets omtrent den *Friso* van VAN HAREN willen aanstippen, die, naar sommiger oordeel, het eenig-

---

* Men vergunne mij hier een paar rijmlooze Epigrammen aan te voeren, die ik vroeger eens op KLOPSTOCK gemaakt heb. Het eene heeft ten opschrift: KLOPSTOCK *in zijne vroegere Oden*, en luidt:

Wien ook 't bewond'rend Euroop haar' tweeden Flaccus moog'
noemen,
d' Eernaam van tweeden Pindaar voert Gij, ó KLOPSTOCK,
met regt!

KLOPSTOCK's *Messias* is het andere getiteld, en deszelfs woorden zijn:

Moog' mij de onmeet'lijke Zee het beeld voor dees Helden-
zang leenen,
SteeDs zoo verheven, maar vaak ook zoo eentoonig als zij.

ste voltooide, eigenlijk gezegde Heldendicht is, (want de *Ondergang der Eerste Wereld* is een Fragment) waarop onze Letterkunde roemen kan, en die als zoodanig ook door KLOPSTOCK ergens wordt aangehaald. De *Friso* mist echter dat hoog belangrijke van onderwerp, hetwelk alle voorname Heldendichten kenmerkt, dat dichterlijk Epische, waardoor reeds die stof-zelve zich in de herinneringen en in den mond des Volks half en half tot een Gedicht gevormd heeft. Zoodanig toch was voor Griekenland en de later beschaafde wereld, waarvan Griekenland het middelpunt was, de oorlog tegen *Troje*; zoodanig was voor *Rome* de komst van *ÉNÉAS* in Italië; zoodanig was voor de heele Christenheid der Middeleeuwen de Verovering van *Jeruzalem*; zoodanig is voor half de wereld de Zondevaal en de Verlossing. Welke sympathie kan men echter gevoelen met den fabelachtigen *Friso*, die slechts in een paar oude Kronijken van ons klein land wordt genoemd, door deskundigen voor een geheel verduicht personaadje gehouden, en bij het groote Publiek volslagen onbekend is? Wat gaan ons zijne lotgevallen aan bij de Gangariden, Prasiaten, en hoe die ver afgelegene Volkeren al meer heeten mogen? Het zal eene eeuwige waarheid blijven, dat eene stoffe, die regt algemeen belang zal wekken, reeds in zich-zelve, ook buiten den Dichter, dat belangrijke, dat dichterlijke, dat alom bekende, dat aan het Volk als in den mond bestorvene dragen moet, en dat dit alles er nooit door den Poëet geheel in gebragt kan worden. Alle groote Dichters, zij mogten dan Heldendichters, Treurspeldichters of wat anders zijn, hebben steeds zoo veel mogelijk meer of minder bekende onderwerpen genomen. Waarom nam b. v. *ГѢТНЕ* den *Faust*, en waardoor heeft dat Dramatisch-Episch Gedicht die thans tot in *Londen* en *Parijs* wéergalmende vermaardheid? Zeker, niet alleen door de kunst van

GÖTHE, maar ook, omdat de hoogst poëtische en zinnelijke Volksoverlevering van *Faust* door geheel Duitschland, ja, door geheel Europa bekend was. De akker was reeds lang beploegd en bemest, GÖTHE behoefde er het zaad slechts in te werpen, om een' weligen oogst te zien verrijzen. — Voorts mist men ook in den *Friso* te veel het Wonderbare, de bovennatuurlijke *Machinerie*. En dat Wonderbare houde ik voor zeer noodig in een Heldendicht. Vergelijk de Aant. hier boven, bl. 292. Of VAN HAREN het meer in den *Friso* had kunnen brengen, laat ik daar, maar onderwerpen, die dit niet gedoogen, deugen tot geen Heldendicht. Die de zinnelijke aan de bovenzinnelijke wereld niet kan knoopen, kan nooit onze Verbeelding en Gevoel geheel in vlammen zetten. Epische Poëzij moet Hemel en Aarde omvatten, en die Epopéén, waarin zulks het minste plaats heeft, als b. v. de *Henriade*, zijn ook de minst beteekenende. De *Friso* bevat wel hoogst wijsgeerige begrippen, maar te weinig dichterlijke, te weinig zinnelijk aanschouwelijke voorstellingen van het Bovennaardsche. Men ziet in den Dichter te veel den Wijsgeer der achttiende eeuw, te veel den Leerling van VOLTAIRE, welke laatste echter, zijns ondanks, nog eene zekere soort van het Wonderbare in de *Henriade* gebezigd heeft. — Maar genoeg, de *Friso* zal desnietteenstaande een in ve'e opzigten ongemeen fraai, een van veel geleerdheid en genie tuigend Gedicht blijven, al is het ook, als Heldendicht, te onbelangrijk en te koud. W. VAN HAREN was een groot Man, verheven boven de meeste Rijmelaars van zijn' tijd. Men behoeft zijne Voorrede voor den *Friso* slechts te lezen, om te zien, hoe veel hij over zijn Gedicht had nagedacht, en tevens, dat hij met eene wat min bekrompene schaaft woog, dan waarmede in dit land dikwerf gewogen werd en, helaas, nog soms wordt. Hij was daarenboven een

groot Staatsman, een man van veel ondervinding in wereldsche zaken, en dus niet maar zoo een versificérend kamergeleerde of straatslijper, als zoo velen onzer Poëten. Hoe hoog zijne Lierdichten bij mij staan, kan men hier boven in de Aant., bl. 176, lezen.

Het staac mij voor, eenige jaren geleden, in het Mengelwerk van den *Recensent ook der Recensenten*, op den *Friso* eene vrij uitvoerige lofrede gelezen te hebben, waarvan ik mij echter den naam des Schrijvers niet meer herinneren kan. Met grooten lof spreken de Heeren DE VRIES en WITSEN GEYSBEEK (aan welken laatstē ik zijn belagchelijk schimpen op VONDEL maar niet kan vergeven) van den *Friso*. — Hoe gaarne zouden wij hier ook wat over de *Geuzen* van ONNO ZWIER VAN HAREN, den Broeder van WILLEM, zeggen! Dit fraai Dichtstuk is, wel is waar, geen Heldendicht in den hoogerem zin des woords, maar mag toch onder gedichten der Epische soort gerangschikt worden. In belangrijkheid van onderwerp overtreft het den *Friso* verre weg. Het zal steeds honderd Lezers tegen de *Friso* misschien één' vinden. Haasten wij ons echter alle Buiten- en Binnenlandsche Epische Dichters vaarwel te zeggen!

Bij gelegenheid der beschouwing van de Epische, in den algemeenen zin van Verhalende Poëzij, willen wij hier vlugtig nog een woord spreken over de tegenwoordig zoo in trek zijnde Romancen, Balladen, Legendes en dergelijke Dichtstukken, die men, wat hunne stof betreft, voor een groot deel niet ongepast tot de Epische Poëzij brengen kan, schoon hunne vorm dan ook meer Lyrisch zijn moge. *Romancen* hebben, even als de *Romans*, hun' naam ontleend van de Romanische taal, de *lingua Romana* of het basterd-Latijn der Middeleeuwen, waaruit de tegenwoordige Zuidelijke en Zuidwestelijke Europésche talen meerendeels voortgesproten zijn.

Het woord *Ballade* schijnt met het Italiaansche werkwoord *ballare*, dat is dansen, zamen te hangen, en zoo veel als danslied of deun, op feest- en dansgelagen door Harpenaars aangeheven, te beteekenen. *Legenden* zijn Kerkelijke Overleveringen over Heiligen, of over voorvallen, tot heilige zaken betrekkelijk. In het gebruik verstaat men door die verschillende Dichtstukken tegenwoordig zekere soorten van kleine dichtmatige Verhalen, wier fantasierijke en soms fantastische inhoud al veel uit den ouden tijd genomen, in avontuurlijke, treffende, roerende, vaak min of meer fabelachtige, nu eens ernstige en treurige, dan vrolijke en lachwekkende Overleveringen gegrond, en op eene Romaneske wijze voorgedragen is. Is de inhoud meer Kerkelijk, Geestelijk, Kloosterlijk, noemt men ze *Legenden*, is zij meer Wereldsch, *Romanen*, welke laatsten met *Balladen* tegenwoordig nagenoeg hetzelfde zijn, ofschoon eene Ballade, naar de Etymologie des woords, nog iets meer kermiszangerigs zoude kunnen hebben. In het spraakgebruik wordt echter op dat onderscheid weinig acht gegeven. MONCRIF's *ongehoorde rampen eener deugdzaame Gravinne*, door den Heer TOLLENS uit het Fransch overgezet, en beginnende:

*Teedre harten, aanhoort mijn Verhaal,
Maar ach, de tranen verstikken mijn taal!*

is geheel in den trant van een' Marktzanger, die daar voor een groot geschilderd doek met wijd gapenden mond te balken staat, en toch heet zij, meen ik, eene Romance. — Voor *Legenden* hield men aanvankelijk vooral stukken, wier stof uit Overleveringen, Verhalen en Sprookjes der Christelijke Kerk genomen was. Men pleegt echter thans Verdichtselen, uit Heidensche Geloofsbegrippen en Godenverhalen ontleend en in den Legendenvorm voor-

gedragen, ook wel *Legenden* te heeten. Zoo b. v. is GÖTHE's bekende en beioemde *Der Gott und die Bajadere* eene oud-Indische Legende; en van de zoo naïve historie van *Philemon* en *Baucis*, ons door OVIDIUS verhaald, zou men, met eenige verandering in den dichtvorm, zeer goed eene oud-Grieksche Legende maken kunnen. Het woord *Legende* is van het Middeleeuwsch-Latijnsche *Legenda* (van *legere*, d. i. *lezen*) afkomstig, welk *Legenda* zeker boek beteekende, vervuld met historiën van Heiligen en hunne wonderdaden, waaruit men den Monniken in de Kloosters gewoon was van tijd tot tijd het eene en andere voor te lezen. Legenden, voor het overige, kunnen, even als Romancen en Balladen, zoo wel van een' boertigen, als ernstigen inhoud zijn. Van de eerste soort treft men er vele bij LANGBEIN en PFEFFEL aan. Voorts zijn zulke Gedichten of meer eenvoudig, of meer weidsch en kunstmatig, waarbij men er over twisten kan, welke manier de beste zij. Zeker komt de eerste manier meer met den ouderwetschen Volkstoon overeen, maar de laatste kan toch, op zich-zelve beschouwd, ook hare groote schoonheden hebben. SCHILLER b. v. heeft in zijne Romancen en Balladen soms prachtige beschrijvingen. Neem b. v. in zijn' door mij vertaalden *Duiker* de beschrijving van de draaikolk op zee, die alles inzwelgt, om het kort daarop wéer uit te braken:

*En zie, als hij treedt aan de steilte der rots,
 En néerziet in 's afgronds hol gapenden muil,
 Daar braakt de Charybdis met buld'rend geklots
 Het verzwolgene nat uit haar' nacht'lijken kuil,
 En aan 't kraken gelijk van verwijderden donder,
 Dreunt, loeit het, en huilt het, en giert het van onder.*

*En, even als water met vuurgloed in kamp,
 Dus sist het, en gist het, en kookt het benéén,
 Het schuim spat ten hemel in dwar'lenden damp,
 En golf over golf woelt daar tuimelend heen,
 En het borrelt en barnst met een eindeloos braken,
 Als spuwde de zee nog een zee uit haar kaken.*

Inderdaad, dit tafereel van SCHILLER is hoog gekleurd, is pompeus, ('t is echter zulks ook nog meer in het Hollandsch dan in het Hoogduitsch) zal men dien tooi nu wraken, omdat het daarin den eenvoudigen verhaaltrant wat te boven gaat? Dan legt men de Poëzij te veel aan banden, en hangt te zeer aan het oorspronkelijk begrip, dat in de woorden Romancen, Balladen enz. ligt opgesloten. Ik voor mij vind SCHILLER in zijne Romancen en Balladen verwonderlijk groot, ja, lees geene van die soort van Gedichten liever dan de zijne, hoezeer ik erken, dat ook GÖTHE en anderen er zeer fraaije gemaakt hebben. Inzonderheid bevat mij de Romance van GÖTHE, getiteld *Erlkönig*, letterlijk *Elzenkoning*, maar voor ons Hollanders misschien wat min vreemd door *Spookkoning*, *Elf-* of *Alfkoning*, dat is, Koning der Elfen of Geesten, vertaalbaar. Men veroorlove mij, tot afwisseling van dit mijn soms dor theoretisch geschrijf, de Vertaling hier in te lasschen, die ik van dit korte, hoogst declamabele stukje, eenige jaren geleden, in een onzer Tijdschriften gegeven heb. Het onderwerp der Romance is een hier en daar in Duitschland heerschend Volksgeloof, dat zeker bovennatuurlijk, spookachtig Wezen, zekere Koning der Geesten, kinderen door vleitaa! of dwang poogt in zijne magt te krijgen, bij welke gelegenheid zijne aanraking dan voor dezelve doodelijk is. Een Vader wordt dus hier verbeeld met zijn Knaapje, dat bij op het paard voor zich heeft, des

nachts naar zijne hoeve te rijden. Onder weg nu wordt het Kind door den Geest, die evenwel voor den Vader onzichtbaar is, aangesproken. Men zal van het onderwerp van dit Dichtstukje, dat, zoo als alles van GÖTHE, grooten naam in Duitschland en door heel Europa heeft, misschien menigmaalen in deze of gene Almanakken eene prentverbeelding gezien hebben. Het is toch dikwerf ge- teekend en in muzijk gebragt.

SPOOK- OF ALFKONING.

Wie rijdt er zoo spa nog door nevel en wind?

De Vader is het met zijn Kind.

Hij drukt het Knaapje zoo innig in d' arm,

Hij houdt het zoo stevig, hij troetelt het warm.

„Mijn Zoon! hoe bergt ge zoo schuw het gelaat?”

*„Ach, Vader! Spookkoning is 't, die daar staat!
Spookkoning met kroon en met mantel en sleep.”*

„Mijn Zoon! het is een nevelstreep.”

„„Kom, aardig Jongske, volg mij maar!

Wij spelen van alles fraai te gdar;

Ik vul u met schelpen en bloemen den hoed;

Mijn Moeder heeft kisten vol kostelijk goed.”

„„Mijn Vader! mijn Vader! ai, hoor toch, ai, hoor!

Was mij daar Spookkoning al fluistert in 't oor!”

„Ei, wees bedaard en stil, mijn Kind!

In dorre blaren schuifelt de wind.”

„„Mooi Knaapje, kom, ga mee met mij!

Mijn Dochters dienen u willig en blij;

*Zo omhupp'len uw bedjen, aanvallige Knaap,
En zingen en zujten u zoetjes in slaap!" "*

*Mijn Vader! mijn Vader! ai, zeg mij, ai, ziet
Ge in 't donker Spookkonings Dochters daar niet?" "*
*"Mijn Zoon, ik zie het scheem'rende graauw
Dier oude wilgen; dat glimt door de schaduw!" "*

*" "Ik min u! uw schoon jaagt mij vlammen door 't bloed;
Gij volgt mij door dwang, zoo gij 't willig niet doet!" "*

*" "Mijn Vader, mijn Vader! daar sast hij mij aan!
Ach, Vader! het is mij aan 't leven gegaan!" "*

*Den Vader ijst het. Hij rijdt als de wind;
Hij houdt in zijne armen het kreunende Kind;
Bereikt zijn erf in bangen nood. —
Het Jongste lag in zijne armen dood!*

Ik herhaal: dit stukje van GÖTHE is uitmend geschikt voor Declamatie. Het gefluister van den Geest, de telkens luider wordende angstkreten van het Kind, de bedaarde, onverschillige toon des Vaders, die niets ziet, geven tot veel afwisseling van toon en tot eene schilderachtige mondelijke voordragt gelegenheid. — BÜRGER's in alle talen van Europa overgezette *Leonore* en meer andere zijner Romancen en Balladen zullen ook altijd in vele opzigten bewonderenswaardig blijven, toegegeven zelfs, dat SCHILLER in zijne beruchte kritiek van BÜRGER eenigzins gelijk moge hebben, als hij het te platte en plebejische van sommige van BÜRGER's uitdrukkingen geeselt. Eene Anecdote, tot die kritiek betrekkelijk, vindt men in mijn, in een verloren uur geschreven uitspanningsboek *Reis naar Baden - Baden*. — Ook van UHLAND, als Romancendich-

ter, ware vrij wat te zeggen. Allergeestigst heeft onlangs HEINE, in zijn geschrift *die Romantische Schule*, (waarover hier boven, bl. 270) van den gemelden UHLAND gesproken. Maar zoowel UHLAND en eene menigte andere Duitsche Poëten, als het heir der Romancen-, Balladen- en Legendes-Dichters bij Engelschen, Franschen, Spanjaards enz. enz., van welke de Heer TOLLENS in zijne *Romancen, Balladen en Legendes* eenige stukken vertaald heeft, moeten wij in vrede rusten laten, want deze Aanteekeningen bersten half reeds van lijevigheid. Dit doet mij ook zwijgen van de vruchten, die onze Nederlandsche bodem heeft opgeleverd, waaronder ik eene voorname plaats aan BELLAMY's Romance *Roosje* zou toekennen. Men veroorlove mij, dat ik nader verwijze op een paar woorden, tot hoogen lof dier Romance gesproken in mijne *Toelichtingen en Bedenkingen op Dr. BOWRING's Aanmerkingen over onze Letterkunde*, bl. 66. — Ons land en onze Natie is echter over het algemeen misschien te weinig poëtisch en Romanesk, om in dergelijke Verdichtsel en veel behagen te scheppen. Vele Hollanders zullen zeggen, als vóór vijf of zes eeuwen onze Zuid-Nederlandsche Landgenoot JACOB VAN MAERLANT, in het begin van zijnen *Spiegel Historiae*, zeide:

*Dien dan die boerde van den Grale,
Die loghene van Perchevale,
En andere vele valscher saghan
Vernoyen en niet en behaghen,
Houde desen Spiegle Ystoriale
Over die truffen van Lenvale enz.*

En dit is dan ook de reden, dat vooral eerst in den laatsten tijd deze tak van Litteratuur bij ons eenige bloesems en vruchten gedragen heeft. Die over Romancen, Balla-

den, Legendes enz. nadere inlichting verlangt, zie PÖLITZ, SULZER, HERDER's *Abhandlung über die Legende*, MAIER, ESCHENBURG, EICHHORN, *Allgem. Gesch. der Kultur*, FRANZ HORN, *Umriss u. s. w.*, bij ons FEITH in zijn *Brieven*, enz. enz. *

L.

Bladz. 269. Tooneelpoëzij.

Men vergelijkte over de Dramatische Poëzij of het Tooneeldicht, zoo Treur- als Blijspel, in het algemeen, De Dichtkunst van ARISTOTELES, HORATIUS, *Ars Poëtica*, VOSSIUS, *Institut. Poëticae*, HEINSIUS, *de Tragoediae Constitutione*, BOILEAU, *Poétique*, VOLTAIRE, *Dissertation sur*

---

* Ofschoon ik in deze Aant. om verschillende redenen zoo min mogelijk van nog levende Hollandsche Dichters gesproken en dus ook thans wéer van verscheiden bunner, die anders als Dichters van Romancen, Balladen en Legendes zouden genoemd en geroemd kunnen worden, gezwegen heb, veroorlove men mij echter hier de aandacht des goedgunstigen Lezers te bepalen bij eene Vaderlandsche Legende, *Het Vliegend Schip* getiteld, die men in de *Gedichten en Rijmen* van den Heer J. GOEVERNEUR (*Groningen* bij VAN BOEKEREN 1836) vinden kan. Deze Legende toch verdient als een Dichtstuk van veel fantasie, vinding en schildering, mijns inziens, vrij wat lof, en is bij uitstek geschikt voor eene, nu meer vrolijke, dan sombere, dan hoogst levendige en vurige, dan roerende Declamatie. Daar de Heer GOEVERNEUR (wien wij in verschillende opzichten het beste toewenschen) nog jong en weinig bekend is, is het voor hem minder dan voor andere veel gelezen Dichters, die mijne zwakke aanbeveling niet noodig hebben, onverschillig, dat het Publiek opmerkzaam op hem gemaakt worde. Ook het Soldaten-sprookje *de Stille Ronde*, insgelijks in dat bundeltje voorkomende, is geestig, schilderachtig en bevallig van versmaat.

la Tragédie Ancienne et Moderne (in zijn *Théâtre*), RAMMELER's *Batteux*, HOME's *Elements of Criticism.*, SULZER, *Theorie*, JEAN PAUL, *Vorschule u. s. w.*, LESSING, *Hamburgische Dramaturgie*, HERDER's *Adrastea*, SCHILLER in zijne *Philosophische Schriften*, SCHLEGEL, *Vorlesungen über Dramatische Kunst und Litteratur*, MAD. DE STAEL, *de l'Allemagne*, PÖLITZ, *Gesammtsgebiet*, MAIER, ESCHENBERG, BILDERDIJK, *Verh. over het Treurspel*, WOESTENBERG, *over het Tooneel*, den Heer WISELIUS VOOR zijne Gedichten, mijn' geëerden Ambtgenoot, den Hoogleeraar VAN LIMBURG BROUWER en een aantal andere Schrijvers, wier optelling vervelend zijn zoude. — Voor zoo ver wij nog ruimte hebben, zullen wij bij de fraatje aanmerkingen van BLAIR hier en daar een paar woorden voegen. Het is ons echter volstrekt onmogelijk aan die aanmerkingen de uitbreiding te geven, welke zij, wat de Geschiedenis der Tooneelkunst betreft, zoo noodig zouden hebben. Immers BLAIR spreekt slechts van Grieksche, Fransche en Engelsche Tooneeldichters, en dan van deze twee laatsten nog maar tot op zijn' tijd. Hoe vele beroemde Dramaturgen treft men echter ook bij Italianen, Spanjaards, Duitschers, Nederlanders en meer andere Volkeren aan, en op hoe veel nieuwen mogen Frankrijk en Engeland, gedurende de laatste vijf- en -twintig jaren, niet roemen! — Belangrijk is het onderzoek naar hetgeen het eigenlijke karakter der Dramatische Poëzij en haar onderscheid van de Epische uitmaakt, met andere woorden, belangrijk is de vraag: waarin is een Tooneelstuk van een Heldendicht onderscheiden? BLAIR spreekt daar niet van. ARISTOTELES heeft er vele aanmerkingen over.

L.

Bladz. 270. De Tragedie is bevorderlijk voor de Deugd.

Men moet evenwel Deugdsbevordering niet als het eerste, regstreeksche doel der Tragedie beschouwen. Dan zou eene Tragedie, opgepropt met Zedelessen, de beste wezen, en er zou geen onderscheid zijn tusschen een Treurspel en eene Predikaatsie. Neen, het doel der Tragedie is ons gevoel op eene aesthetische wijze door mengeling van lust en onlust te behagen, op eene aesthetische wijze schrik en medelijden, gelijk ARISTOTELES, de scherpzinnigste der scherpzinnigen, zegt, in ons op te wekken, en, *ten gevolge van dit eene en andere en uit kracht van den band, die van zelve het Schoone met het Goede verbindt*, onze ziel en onze hartstogten te reinigen. Deugdsopwekking is dus meer gevolg, dan bepaald doel der Tragedie. Hoe dit gevolg echter nimmer bij het ware Treurspel zal achterblijven, heeft SCHILLER getoond in zijne Verhandeling over het Tooneel, als eene zedelijke inrigting; eene Verhandeling, te vinden in zijne kleine Prozaschriften, en met al dien gloed van stijl geschreven, waardoor die onsterfelijke wijsgeerige Dichter, even als de Franschen, ook aan de meest afgetrokkene bespiegelingen, aan de dorste, graauwkleurigste onderwerpen een' frisschen bloei en eene dommeling van levendige kleuren weet bij te zetten. Vergelijk hier ook PÖLITZ en eene Verhandeling *over het oogmerk des Treurspels* van den Hoogl. CURTIUS.

L.

Bladz. 272. Het onderwerp van een Treurspel moet belangrijk en aandoenlijk zijn.

De stoffe of het onderwerp van een Treurspel is hetgeen ARISTOTELES in het Zesde Hoofdstuk zijner Dichtkunstleer de Fabel noemt, want hij telt van het Treurspel zes bestanddeelen op: 1) de fabel, dat is, het be-
loop der gebeurtenissen; 2) de karakters of wat hij de

zedes noemt; 3) de gedachten of meeningen; 4) de voordragt of uitdrukking; 5) de muziek; en 6) de Decoratiën, waarbij men altijd in het oog moet houden, dat van de Grieksche Tragedie (bij of tusschen wier koren zich Muzijk hooren deed) gesproken wordt. * Zeer lezenswaardig zijn de vijf bewijsredenen van den grooten Griekschen Wijsgeer, om aan te toonen, dat de Fabel of Handeling verre weg het belangrijkste deel en, gelijk hij het noemt, de ziel is des Treurspels, en zij, die in hetzelfde meenen te kunnen volstaan met karakterschildering en welklinkende redevoeringen, mogen er uit leeren, dat eene Tragedie zonder of met weinig Handeling luttel waard is. Men hoore ook de Ervarenis! Stroomt b. v. in Frankrijk niet het Publiek naar de vertooning der stukken van een' VICTOR HUGO, DUMAS en dergelijken, wijl in die stukken, hoe gedrogtelijk soms ook en vol ijsselijkheid, leven en handeling is, en het Publiek die eigenschappen in de Treurspelen der vroegere Fransche School, ondanks al derzelve sierlijke taal, wel eens vermist? Is SHAKESPEARE vooral ook niet groot door Handeling, en vergoedt hij hierdoor en door zijne verwonderlijke instinctieve Menschenkennis niet ruim en rijkelijk den wansmaak van stijl en andere gebreken, hem voorheen te regt of onregt zoo dikwijls te last gelegd?

L.

---

* Met die Decoratiën, Tooneelversieringen of versiering, die het gezicht aandoet, heeft echter, gelijk ARISTOTELES zegt, de Poëet het minst te maken. Het is veel meer de zaak der Bouwmeesters. Tevens voegt hij er bij, dat het vermogen van het Treurspel ook zonder Vertoöning of Tooneelspelers bestaan kan. Eene verdediging van Dramatische stukken, bloot geschreven om gelezen te worden!

Bladz. 272. Natuurlijkheid en Waarschijnlijkheid moeten altijd de grondslag der Tragedie zijn. Het Wonderbare, alle fabelachtige Tusschenkomsten van Goden worden van de Tragedie uitgesloten.

Ja, voor zoo ver men veronderstellen kan, dat de Aanschouwers aan die wonderdadige tusschenkomsten niet gelooven. Maar waar dit geloof heerscht, zie ik het gebrekkige van zulk eene tusschenkomst, *voor zoo ver die door den loop der gebeurtenissen op eene ongezochte wijze te weeg gebragt wordt*, nog zoo geheel niet in. Het zou zeker tegenwoordig hoogst belagchelijk zijn eene Heidensche Godheid eene rol in ons Treurspel te laten spelen; maar was dit zoo dwaas, als BLAIR wil, bij EURIPIDES, die voor een Publiek schreef, hetwelk aan de Goden geloofde? Waarom verdedigt BLAIR dan in later Tragediën de verschijning van Geesten? Of pleit de grond, dien hij daarvoor aanvoert, „wjl (zegt hij) dit slag van Wezens het algemeene Volksgeloof voor zich heeft en bijzonder geschikt is om den schrik in Tragische tooneelen te vergrooten,” pleit die grond ook niet voor de Ouden, als zij Goden verschijnen deden? Iets anders evenwel is het die Goden op *eene gezochte* wijze de ont-knooping te laten doen. Dan zijn het *Dei ex machina*. — Men gevoelt, voor het overige, dat de beschouwing van dit punt des Wonderbaren in aanmerking komt bij de beantwoording van Vragen, als b. v.: Is de verschijning van een' Geest of een ander bovenaardsch Wezen in den *Macbeth* en *Hamlet* van SHAKESPEAR, in de *Semiramis* van VOLTAIRE, in de *Jungfrau von Orleans* van SCHILLER, in den *Cysbrecht* en meer andere stukken van VONDEL, al dan niet goed te keuren? — Over Waarheid en Waarschijnlijkheid vergelijke men eene Verhandeling van den Hooggeleeraar CURTIUS.

Wat de Vraag betreft, of het onderwerp eener Trage-

die altijd op eene ware geschiedenis berusten moet, eene Vraag, die door BLAIR ontkennerende wijze wordt beantwoord, komt het mij voor, dat toch meer of min ware onderwerpen en bekende namen altijd veel vooruit hebben: 1) voor den Treurspeldichter-zelfen, die dadelijk op vasten bodem staat en minder gevaar loopt van ons onnatuurlijke handelingen en karakters, kortom, menschen uit de maan te schilderen; en 2) voor het Publiek, dat altijd meer belang zal stellen in hetgeen hoofdzakelijk waar en uit de Geschiedenis aan hetzelfde bekend, dan in hetgeen geheel verdund is, bij welk laatste toch altijd de gedachte moet opkomen: heeft dit, wat mij hier nu zoo treft, wel eens zoo plaats *kunnen* hebben, want dat het niet plaats gehad heeft, weet ik. Hierop doelt ARISTOTELES, wanneer hij in het negende Hoofddeel zegt: „dat in het Treurspel de ware Namen (hij meent bestaan hebbende Mythologisch-Historische Personen) overgebleven zijn, en dat de reden hiervan is, wijl het Mogelijke geloofelijk is. Nu kan, zegt hij, hetgeen niet geschied is ligt voor Onmogelijk gehouden worden, terwijl integendeel gebeurde dingen altijd van zelve reeds zich als Mogelijk moeten voordoen, wijl ze niet gebeurd zouden zijn, wanneer ze Onmogelijk waren.” * Hoogst scherpzinnig! Met dat al, ARISTOTELES erkent, dat men ook reeds bij de Grieken voorbeelden aantrof van Treurspelen, die wel bevallen hadden en toch geheel

---

* JEAN PAUL geeft in zijne *Vorschule* hetzelfde te kennen, als hij, zeer ijverende voor Historische onderwerpen, zegt: „*Wahrscheinlichkeit borget sich der Dichter von der Wahrheit. Die Wirklichkeit ist der Despot und wahre Pabst des Glaubens.*” Vroeger had hij gezegd: „*Die Trauerspiele finden wir beynahe alle aus der Geschichte genommen; und bloss viele schlechte, auch selber von Meistern, sind rein erdichtet.*”

verdicht waren. En zeker, in onze dagen, gelijk BLAIR zegt, ontbreekt het niet aan Treurspelen, wier onderwerp geheel van 's Dichters eigen vinding is. — Voeg bij zijne voorbeelden de *Emilia Galotti* van LESSING, de *Roovers*, de *Braut von Messina* enz. van SCHILLER, de *Hernani* van VICTOR HUGO, en voorts schier alle stukken uit het zoogenaamde Burgerlijke Tooneelspel. Op enkele uitzonderingen echter na, kiest het *hooge Heroïsche* Treurspel bij voortdoring het liefst zijne stoffen uit de Geschiedenis, waarin het met het Heldendicht overeenkomt, maar van den Roman, voor zoo ver deze niet tot de Geschiedkundige soort behoort, afwijkt.

L.

Bladz. 275. Oorsprong der Tragedie.

Men vergelijke over dit onderwerp VOSSIUS in zijne *Instit. Poet.*, HOME'S *Elements etc.*, CURTIUS, *Verhandeling over het tooneel der Ouden*, SCHLEGEL'S *Vorlesungen über Dramatische Literatur*, VATRY, *Recherches sur l'origine et le progrès de la Tragédie*, in de *Mémoires de l'Acad. des Inscript. etc.*, den Heer DA COSTA, Voorrede voor zijne Vertaling van den *Prometheus*, en meer Schrijvers, hier boven aangehaald. Uit de wijze, waarop het Treurspel of de *Bokkenzang* (gelijk het woord *Tragedie* letterlijk beteekent) in Griekenland ontstond, moeten bij de Grieken vele van deszelfs eigenschappen en regelen verklaard worden, die daarom niet maar zoo blindelings op de Tooneelkunst bij alle andere Volkeren toepasselijk zijn. Voor het overige zijn juist bij de Grieken de oudste tooneelstukken niet te zoeken. Men treft er bij de oud-Indiërs aan, die misschien eenige honderden jaren ouder, en, hetgeen merkwaardig is, in een geheel anderen, wat men thans wel noemt meer Romanischen vorm geschreven zijn. De *Sakontala*, aangehaald

hier boven in de Aant., bl. 270, bindt zich zoo min aan de Éénheden van tijd en plaats, als de stukken van SHAKESPEARE.

L.

Bladz. 276. De Reijen of Koren in de oude Tragedie.

Vergelijk over dat onderwerp verscheiden der boven aangehaalde Schrijvers, vooral ook SCHLEGEL. VOORTS HEEREN, *Dissert. de Chori Tragicæ Graecorum natura et indole*. ILGEN, *Chorus Graecorum qualis fuerit etc.* — De Verzen over den Rei, door BLAIR uit de *Dichtkunstleer* van HORATIUS aangehaald, beteekenen, naar de Vertaling van HUIDECOPER :

*De Rei spele als de rol van éenen man alleen,
En zegge ook zyn belang, als de andren samen spreeken;
Maar, als ze op 't einde der bedryven zyn geweeken,
Dan zing' hy in 't gemeen; doch niets, 't welk op de stof
Van 't spel niet sluiten zou. — 't Voegt hem vooral, den lof
Der vroomen voor te staan; elk goeden raad te geeven,
Te stillen het gemoed, door gramschap aangedreven;
Bijeen te brengen die verdeeld zijn door den haat;
Te prijzen soberheid en gulden middelmaat,
Het recht, de wetten, en de zoetheid van den vrede:
Hy smoore een toevertrouwd geheim, en zend zyn' bede
Ten hoogen hemel op, opdat het goed geluk
D'ellendigen vertroost', den trotschen onderdruk'.*

(Welk eene gelukkige Caesuur en *Rhythmus* heerscht er in deze Alexandrijnsche Verzen van den grooten HUYDECOPER! Zijne geheele Vertaling der Horatiaansche *Dichtkunst* is in dat opzigt even meesterlijk, als zij in andere opzigten getrouw is. De voorbedachte eenvoudigheid, het bijna aan

Proza grenzende der uitdrukking en der versmaat van den Latijnschen Dichter konden nooit beter in het Hollandsch nagebootst worden, dan door HUYDECOPER geschied is. Alle jonge lieden, die zich op het verzen maken toeleggen, mogen zulke verzen wel tot model nemen.) — Gewigtig is de vraag, of men in de tegenwoordige Tragedie wéer met gepastheid den Rei zou kunnen invoeren. BLAIR zegt er neen op. Insgelijks SCHLEGEL. Ook FÖLITZ, die zeer gewigtige gronden voor de ontkennende beantwoording aanvoert. Mij mede komt het voor, dat de Rei tegenwoordig te veel den loop der Handeling stremmen, de Éénheid van voorstelling wegnemen en Natuurlijkheid en Waarschijnlijkheid vernietigen zoude. Ook zou men met haar misschien de Éénheid van Tijd en Plaats meer betrachten moeten, dan nu wel geschiedt en in de nieuwere Tooneelkunst mogelijk is. Men weet intusschen, dat een der grootste Treurspeldichters onzer eeuw, de beroemde SCHILLER, in één zijner stukken, namelijk in *die Braut von Messina*, van den Rei gebruik gemaakt en ook in de voorrede van dat Treurspel het eene en andere tot deszelfs aanprijzing gezegd heeft. Hij heeft echter geene navolgers gevonden. Zelfs GÖTHE heeft in zijne *Iphigenia*, een anders volkomen Grieksch stuk, geen' Rei ten voorschijn doen treden, en ook SCHILLER heeft in later Tooneeldichten den Rei wéer laten varen. — Hoezeer men nu echter billijke redenen moge hebben, om voor ons hedendaagsch Tooneel den Rei af te keuren, zeker is het, dat dezelve eene der voornaamste schoonheden van het Treurspel der Ouden uitmaakt, en aan dat Treurspel, hetwelk naat den Rei geheel ingerigt, ja, uit den Rei geheel opgegroeid was, zoowel eene hoog-dichtelijke kleur, als, en zulks op eene ongedwongene wijze, eene zeer zedelijke strekking gaf. De Tooneeldichter moest bij Grieken en Romeinen tevens een uitstekend Lierdichter

zijn, gelijk de Grieksche en Romeinsche Historieschrijver, ten gevolge der Verdichte Redevoeringen, die hij in zijne Geschiedenis vlechten moest, een welsprekend Redenaar. Vergelijk de Aant. hier boven, bl. 31. Beide soorten van Schrijvers hebben het zich tegenwoordig gemakkelijker gemaakt. Men kan evenwel bij onzen grooten VONDEL, in de Reijen van deszelfs Treurspelen, niet zelden nog een' heerlijken nagalm der antieke Lyrisch - Tragische Poëzij, en bij onzen grooten HOOFT, in de verdichte Redevoeringen zijner Historiën, nog eene voortreffelijke nabootsing van de Welsprekendheid der oude Geschiedschrijvers aantreffen. Zie hetgeen van VONDEL, bl. 165, en van HOOFT, bl. 32 der Aant. hier boven, gezegd is. — Koren, als b. v. in een der schoonste Fransche Treurspelen, de *Athalie* van RACINE, voorkomen, kan men met den Rei der Ouden, die symbolisch het Grieksche Volk voorstelde en met de Democratie der Grieken naauw zamenhing, niet regt vergelijken.

L.

B'adz. 280. De drie Éénheden in het Treurspel.

Over de drie Éénheden is door de Kunstregters, zoo Aristarchen als Zoflussen, bijna niet minder inkt vergoten, dan (het zij met eerbied en droefheid tevens gezegd!) over de Drieéénheid door de Godgeleerden, die echter niet alleen inkt, maar, helaas, ook bloed bij stroomen hebben doen vloeijen. God, de Almagtige, doe die rampzalige tijden van vervolging en moord om het Onbegrijpelijke nimmer terugkeeren! — Men vergelijke over de Éénheden in het Treurspel CORNEILLE (*des trois Unités* in zijne Treurspelen), HOME, LESSING, vooral ook SCHLEGEL, FÖLITZ, ESCHENBURG, SULZER en een aantal anderen. — Ik ben het volmaakt eens met BLAIR, dat *Éénheid* van Handeling in het Treurspel, zoowel als in het Heldendicht, volstrekt

noodzakelijk is. Die Éénheid moet in elk bedrijf, in elk tooneel, in elke personaadje, van het begin tot het einde doorstralen. Alles moet één weefsel zijn, waaraan geen enkele draad is, die er los bij hangt, of welken men gerust zou kunnen wegnippen. Wat echter de overige twee Éénheden betreft, die van Tijd en Plaats, ik mag lijden, dat een Tooneeldichter, indien hij zich niet in te veel bogten behoeft te wringen, dezelve *poge* in acht te nemen, maar ze zijn mij luttel waard, *zoo er de overige schoonheid aan moet worden opgeofferd*. Kan ik mij toch niet zoo wel verbeelden, dat eene Handeling vier-en-twintig dagen, als vier-en-twintig uren duurt? Hindert het ons in den *Macbeth*, dat er tusschen den moord en de straf diens moords, wie weet hoe langen tijd verloopt, en dat het tooneel nu in Schotland, dan in Engeland is? Inderdaad, die zijne Verbeelding kan vergen, dat zij zich in het eerste Bedrijf naar *Rome* verplaatse, om daar Romelen te zien handelen en spreken, kan die luchtige, snelgewiekte Dame in een volgend Bedrijf wel naar *Athene* laten reizen, en daarbij haar doen gelooven, dat er intusschen eenige dagen of weken verstreken zijn; *zoo bij dit alles de Éénheid der Handeling maar niet vernietigd wordt*. Op de Grieksche Tragedie moet men zich in dezen niet beroepen. Die was door den Rei meer tot Éénheid van Tijd en Plaats verplicht, en kon die Éénheden, ten gevolge van den aard des Griekschen Volkslevens, ook veel gemakkelijker betrachten. En nog hebben de Grieken, gelijk SCHLEGEL in zijne *Dramatische Vorlesungen* opmerkt, zich niet eens altijd aan de beperking van Tijd en Plaats gebonden. Ook kan men tegen het Grieksche Tooneel dat van alle andere Volkeren (tenzij ze zich later naar de Grieken gevormd hebben) overstellen. Noch in de oud-Indische, noch in de Chinésche, noch in de Middelleeuwsche, noch in de daaruit voortgesprotene Spaansche

en Engelsche Dramatische voortbrengselen vindt men de Éénheden van Tijd en Plaats in acht genomen. Waarom niet, indien ze zoo broodnoodig waren, en hun gemis zoo stuitend voor het gezond verstand der Aanschouwers? Maar in den grond geloof ik, dat dit laatste zoo weinig het geval is, dat het integendeel lieden, die aan wat afwisseling van Tijd en Plaats in tooneelstukken gewoon zijn, niet zelden gruwelijk vervelend zal dunken, met hunne Verbeelding steeds op dezelfde plaats en aan dezelfde bekrompen spanne tijds gekluisterd te blijven. Misschien is voor een deel daaraan wel toe te schrijven, dat vele Fransche Treurspelen der oude School aan het tegenwoordige Geslacht zoo eentonig, zoo levenloos voorkomen. Men heeft in die vroegere Treurspelen al vaak dezelfde kamer, of ten minste hetzelfde paleis enz. voor oogen, en, aan Tijd en Plaats gebonden, moet de Dichter op eene langwijlige wijze door of aan den een' of anderen droogen stokvisch van een' Vertrouweling laten verhalen, wat hij ons liever door Handeling moest doen zien. Wien heeft de verveling in het eerste Bedrijf van zulk een Treurspel niet wel eens bekropen? En Verveling is eene verschrikkelijke kwaal, al verveelt men zich ook volgens al de regels van het Wonder der Wereld, van ARISTOTELES. Maar (zegt men) de Klassieke Ouden hebben dan ook die Eentonigheid! — Spreek, antwoord ik, niet van de Ouden! Die zorgden wel door de optogten hunner Reijen, door hunne Muziek, door hunne reusachtige, hemelhooge, opene Schouwburgen, waaruit men dikwerf het heerlijkste uitzigt op bergen en dalen had, dat het oog en de verbeelding zoo wel als het oor gestreeld werden. — Maar Waarheid, Waarschijnlijkheid, Natuurlijkheid! Ei, herhaal ik, die worden door eene angstvallige betrachtting der Tijd- en Plaatséénheid dikwerf eerder vernietigd dan bevorderd, want men perst

soms de arme Handeling in zulk een eng bestek van Tijd en Plaats opeen, dat de arme kreatuur er van alle zijden krom, verdraaid en wanschapeu uit ten voorschijn komt. Waartoe ook bij het Tooneel altijd van Natuurlijkheid en Waarschijnlijkheid gesproken? Waartoe Natuur- en Kunstwaarschijnlijkheid met elkander verward? Is het dan, *in de werkelijke wereld*, natuurlijk, dat een halfdozijn ons wel bekende lieden, die wij dagelijks op straat ontmoeten, daar 's avonds bij het lamplicht in Grieken, Romeinen, Keizers en Koningen gemetamorphoseerd worden? Is het natuurlijk, dat ons eenige planken en schermen voor *Rome, Parijs, Londen* enz. worden verkocht? Is het natuurlijk, dat men ons, uit anno 1836 na CHRISTUS, eensklaps in het jaar drie- of vierhonderd vóór 's Heilands geboorte verplaatst? Is het natuurlijk, dat Menschen in Verzen spreken? enz. enz. Moet bij dit alles onze Verbeelding zich wringen en plooijen, ei, zoo kan zij nog wel iets meer doen, en anders zette die trage Prinses eene slaapmuts op en blijve uit den Schouwburg te huis! — De slotsom van dit geschrijf is, dat ik niet, als sommige Kunstregters van vroeger tijd, een Treurspel of ander Tooneelstuk voor een tegen alle Kunstorthodoxie indruischend, helsch-kettersch voortbrengsel zal uitkrijten, wíjl de Handeling wat langer dan vier-en-twintig of dertig uren duurt, en wij in elk Bedrijf met onze Verbeelding niet op juist ééne en dezelfde plaats gespijkerd blijven zitten. Trouwens, wij zouden dan SHAKESPEAR, CALDERON, SCHILLER, GÖTHE en de meeste grootte Tragediedichters van later tijd, ja, zelfs de tegenwoordige, vroeger zoo regtzinnige Franschen er mede onder begrepen, als Aartsketters ten mutsaard moeten doemen. Ten slotte zeg ik, die nog al een liefhebber van het *juste milieu* ben, evenwel al wéer: alles heeft zijn paal en maat.

Est modus in rebus, sunt certi denique fines.

L.

Bladz. 278. De Ontknooping in het Treurspel.

Men vergelijke hier over de Ontknooping en hoe dezelfde, naar de begrippen der Ouden, in de door hen dus genoemde Zamengestelde Fabelen door Lotverandering (*Peripetie*), Herkenning (*Anagnorisis*) werd voortgebracht, ARISTOTELES, in het tiende en elfde, en met name het achttiende Hoofdstuk, terwijl hij voorts nader in het zestiende over de soorten van Herkenning, die hij tot vijf of zes brengt, handelt. Als de volkomenste soort van eene ter Ontknooping strekkende Herkenning roemt hij diegene, welke voorkomt in de *Ifgenia* van SOPHOCLES, alsmede in den *Edipus* diens Dichters, zijnde het laatste Treurspel de door BLAIR geprezen *Oedipus Tyrannus*, of *Edipus, Koning van Thebe*, onder welken titel BILDERDIJK dit Stuk in het Hollandsch vertaald heeft. De Heer BILDERDIJK heeft in de Voorrede zijner Vertaling een verslag gegeven over het oud-Grieksche Tooneel, en vooral over de veranderingen, die de Franschen, in hunne navolging van hetzelfde, gebragt hebben; met andere woorden, over het onderscheid tusschen het Grieksche en Fransche Tooneel, waarbij hij ook over het al of niet gepaste des afschaffens van den Rei in het nieuwere Treurspel handelt. Hij, even als de Heer J. DE VRIES in zijne *Gesch. onzer Dichtkunst*, verdedigt den Rei. Merkwaardig in 's Heeren BILDERDIJK's later vrij absolutistisch schijnenden mond zijn de woorden: „Dit was reden ten overvloede voor Franschen, aan 's Konings (dat is, huns Konings) grilligheden verkleefd, om den Rei uit hunne Toneelspelen te bannen, maar u, mijn Landgenooten! u, die uwen vrijen hals het eigendunklijk juk onttrokken hebt; die de rechten van Volk en Regeerder weet te onder-

scheiden, voegde het u, hen na te volgen in iets, dat op een beginsel steunde, hetwelk gij veracht, bestrijdt, en verfoeit?" — Voorts ontwikkelt de Heer BILDERDIJK op eene zeer geleidelijke wijze den inhoud en de schoonheden van den *Edipus*, kunnende hetgeen hij daarover zegt ter bevestiging strekken van den lof, door BLAIR aan dat Treurspel toegekend. — VONDEL heeft in zijn' tijd ook eene Vertaling van den *Edipus* gegeven, waarvan de Opdragt lezenswaardig is.

L.

Bladz. 298. De Hoofdpersonen eener Tragedie behoeven juist niet van Vorstelijken of zeer aanzienlijken rang te zijn.

Ik ben zulks in een' zekeren zin met BLAIR eens, en hoe minder Aristokratisch de toestand der Wereld op den duur zal worden, hoe meer de Maatschappij dien staat eener zekere billijke Gelijkheid zal naderen, welke vroeg of laat haar deel moet zijn, en waarop Rede en Christendom ons wijzen, des te meer zullen ook hoogheid en luister juist geene volstreckte vereischten in Tragediehelden uitmaken, of liever, des te minder zal het Noodlot gelegenheid hebben hoog verheven schedels met zijne bliksems te treffen. Met dat al is het van den anderen kant waar, dat ongelukken van hooge Personen, door den verbazenden invloed, dien zij *tot dus ver* op Staten en Volkeren oefenden, ligtelijk iets meer treffends, iets meer tragisch, zoo dan al niet in de wezenlijkheid, ten minste in schijn hebben, dan die van eenvoudige Burgers. De moord, aan een' CAESAR gepleegd, zal ons tragischer dunken dan die van PIET, JAN of KLAAS, welke wij niet kennen. Dat DESDEMONA door haren Echtgenoot wordt omgebracht, roert ons, maar het roert ons des te meer, wijl die Echtgenoot, die OHELLO, een doorluchtig Veld-

heer in dienst van Venetië was. Het Tragische wil een' zekeren glans hebben. Bloed paart zich goed met het Purper en de Robijnen van Vorstenmantels en Koningskroonen, en wij zien dus ook, dat de grootste Treurspeldichters doorgaans hunne Tooneelhelden uit Paleizen ontleend hebben. SCHILLER ijvert in zijn geestig Gedicht, *Shakespears schim* (SHAKESPEAR'S *Schatten*) getiteld, en waarin hij zich verbeeldt in de Onderwereld met die Schim te spreken, tegen vele Duitsche Burgerlijke Treur-, maar vooral ook Burgerlijke Tooneelspeelen, wier Stoffe zoo armzalig, als het Personeel derzelve schamel en alle-daagsch was, en in welke daarenboven, 't mogt kosten wat het wilde, ja, ondanks alle waarheid en waarschijnlijkheid, de Deugd of quasi-Deugd op het laatst triomfëren moest. Dat zulke stukken het hooge, Vorstelijke Treurspel geheel verdrongen, was hem een doorn in het oog. Het Vers is een meesterstuk van *persifflage*. Onder anderen zegt, vol bevreemding, de Schim van SHAKESPEAR:

*„Was? Es dürfte kein Cäsar auf euren Bühnen sich zeigen?
Kein Anton, kein Orest, keine Andromacha mehr?“*

SCHILLER antwoordt koeltjes:

*Nichts! Man siehet bey uns nur Pfarrer, Kommerzienrätke,
Fähnriche, Sekretairs, oder Husarenmajors.*

SHAKESPEAR vraagt met verbazing wêer:

„Aber ich bitte dich, Freund, was kann denn dieser Misere Grosses begegnen, was kann Grosses denn durch sie geschehn?“

Het vinnig spotachtig bescheid is :

Was? Sie machen Kabale, sie leihen auf Pfänder, sie stecken Silberne Löffel ein, wagen den Pranger und mehr. u. s. w.

Dat hier vooral KOTZEBUE met zijne jammerende (*Clarmoyante*) Drama's, wier verdiensten ik, voor het overige, in sommige opzigten niet ontkennen wil, bedoeld wordt, behoeft geene herinnering.

L.

Bladz. 301. De Geschiedenis van EDIPUS is in een zeker opzigt geen zeer geschikt onderwerp voor de Tragedie.

Op dit oordeel van den anders den *Edipus* zoo prijzen- den BLAIR zou nog al wat af te dingen vallen, doch dit zou eene geheele Verhandeling vorderen, en wij hebben tot een honderdste gedeelte derzelve geene ruimte meer. Men vergelijke intusschen de aanmerkingen over de beide *Edipussen* van SOPHOCLES in het eerste Deel van A. W. SCHLEGEL's beroemde *Vorlesungen über Dramatische Kunst und Literatur*, en soortgelijke Schriften, onder welke bij ons die van den Heer BILDERDIJK, (die de twee *Edipussen* vertaald en voor zijne Vertaling belangrijke Voorreden geschreven heeft) bijzonder melding verdienen. Voor het overige erken ik gaarne, dat het oordeel over zulke stukken, als de *Edipus*, zeer verschillend zijn moet, naarmate men ze uit een antiek-Heidensch, dan wel uit een modern-Christelijk oogpunt beschouwt. Met de *Noodlotsleer*, die de schering en inslag der antieke Tragedie uitmaakt, en waarover bij ons ook de Heer DA COSTA in de Voorrede voor zijne Vertaling van den *Prometheus* iets aanstipt, kunnen wij Christenen ons moeijelijk vereenigen, en des te dwazer was het derhalve, dat men vóór

eenige jaren in Duitschland zulk een blind, ijzeren en dan nog niet, als bij de Gricken, schrikkelijk verheven, maar vaak armzalig en erbarmelijk Noodlot anderwerf tot grondslag der Tragedie leggen wilde, gelijk in *die Schuld* van MÜLLNER, in WERNER'S *yier-und-zwanzigster Februar*, en andere zoogenaamde *Schicksalstragedien* gedaan is. Nu, men heeft er genoeg den draak mede gestoken, en thans is die wind van nieuwe, of liever nieuw-oude leering, met zoo vele andere winden, die door de Duitsche landouwen uit Oost en West, Zuid en Noord geblazen hebben, wéer verwaaid. — Over het onderscheid en het voor- en nadeel der oudere en nieuwere Tragedie, waarvan BLAIR in het algemeen een paar woorden zegt, zou men een dik boek schrijven kunnen. Zijn er echter niet reeds dikke boeken genoeg in de wereld? Het onderhavige kan dat getuigen.

L.

Bladz. 308. De Fransche Tragediedichters (van de oudere school) schieten te kort in het hoog en sterk aandoenlijke, zij declaméren te veel enz. enz.

Dit is de grootste grief, die de Duitschers, als LESSING, HERDER, SCHILLER, GÖTHE, SCHLEGEL, tegen de Fransche Treurspeldichters uit de eeuw van LODEWIJK XIV en later hebben. Vergelijk LESSING'S *Hamburgische Dramaturgie*, SCHLEGEL'S *Dramatische Vorlesungen* enz. SCHILLER zinspeelt op die grief, als hij in zijn meesterlijk Gedicht tot GÖTHE, toen deze den *Mahomet* van VOLTAIRE op het Duitsche tooneel gevoerd had, aldus zingt:

*Erweitert jetzt ist des Theaters Enge,
In seinem Raume drängt sich eine Welt;
Nicht mehr der Worte rednerisch Gepränge,
Nur der Natur getreues Bild gefällt.*

zedelijke Gedachten en Aanmerkingen in de Tragedie aanmerkt, zoude door uitmuntende voorbeelden, ook uit onzen VONDEL, kunnen worden in het licht gesteld. VONDEL is in dat opzigt groot, en het korte, puntige en spreukrijke der lessen, die hij zijnen Tooneelpersonen in den mond legt, is geheel in den antieken geest. Maar wij kunnen, door gebrek aan ruimte, onmogelijk hierbij stilstaan. Een enkel woord stipte ik er over aan in mijne *Toelichtingen en Bedenkingen op 's Heeren BOWRING's Aanmerkingen over onze Letterkunde*. — Wat BLAIR's gezegden betreft over het ongepaste van het Rijm in Treurspelen, de meeste Volkeren schijnen hier eensgezind met hem te denken, want Engelschen, Italianen en Duitschers schrijven hunne Tragediën doorgaans rijmloos. Ook de Spanjaards, die evenwel de zoogenaamde Assonancen, eene soort van Halfrijm, bezigen. Wij, rijmende Hollanders, zijn de Franschen gevolgd, onze standvastige Modellen in een aantal punten van Letterkunde en Smaak, en met wie wij ook trouw verkleefd gebleven zijn aan de Alexandrijnsche versmaat. Moeijelijk zal men ons vertroeteld oor van den rijmdeun afwennen. — Met BLAIR het rijmen, dat sommige anders rijmlooze Treurspeldichters bij enkele gelegenheden wel doen, geheel voor een kinderachtig sieraad uit te krijten, kan ik niet van mij verkrijgen. SHAKESPEAR doet het soms met veel gepastheid. En ook SCHILLER. Hoe fraai is b. v. de rijmende Lyrische Monoloog in 's laatsten *Jungfrau von Orléans*, als de gemelde edele en heldhaftige, door VOLTAIRE, in zijne *Pucelle*, zoo gruwelijk in het slijk vertrapte Maagd, van hare Vaderlandsche heuvelen en beemden afscheid neemt om voor Frankrijk ten strijde te trekken:

Lebt wohl, ihr Thäler, ihr geübten Triften! u. s. w.

Welk eene gelukkige uitwerking doet het Rijm in eene andere Alleenspraak uit een van SCHILLER's Treurspelen, den *Wallenstein* namelijk, en daarin in de zoo diep roerende, hoogst poëtische Monoloog van THEKLA, als haar Geliefde, MAX PICCOLOMINI omgekomen is, en zij aan alle vreugde des levens vaarwel zegt! Eerst komen eenige rijmlooze Jamben, waarin zij te kennen geeft, dat zijne schim en die zijner voor hem gesneuvelde krijgsmakkers haar roepen :

*Sein Geist ist, der mich ruft. Es ist die Schaar
Der Tapfern, die sich rächend ihm geopfert,
Unedler Säumniss klagen sie mich an,
Sie wollten auch im Tod nicht von ihm lassen,
Der ihres Lebens Führer war. Und ich,
Ich sollte leben ?*

Dan eensklaps gaat THEKLA, den Ontslapenen aansprekende, in eene rijmende Lyrische versmaat over :

*Nein, auch für mich ward jener Lorbeerkrantz,
Der deine Todtenbahre schmückt, gewunden !
Was ist das Leben ohne Liebesglanz ?
Ich werf' es weg, da sein Gehalt verschwunden u. s. w.*

Waarlijk, eene der schoonste plaatsen uit SCHILLER's Treurspelen, en uitnemend geschikt voor Declamatie! Het Rijm verstrekt hier, als het ware, tot eene zacht verzellende Treurmuzijk. Zoo is het Rijm ook gelukkig aangebragt in de vier laatste regels der verzen uit SCHILLER's *Wilhelm Tell*, door mij aangehaald in de Aant. op het Tweede Deel, bl. 33.

L.

Bladz. 312. Grieksche Tragedie.

Over den aard des Griekschen Treurspels vergelijken men verscheiden der hier boven, op bl. 333, over het Treurspel in het algemeen aangehaalde Schrijvers, inzonderheid de *Dramatische Vorlesungen* van SCHLEGEL, wiens *Comparaison entre la Phèdre d' Euripide et celle de Racine* ook zeer lezenswaardig is, schoon met wat scherpte tegen den Franschman geschreven. SCHLEGEL stelt in dat Fransche Stukje RACINE oneindig diep beneden EURIPIDES, en dien Griekschen Dichter houdt hij dan nog wêer voor veel zwakker dan SOPHOCLES, en reeds van het verval der kunst de blijken dragende. Zie intusschen over EURIPIDES als Dichter eene Verhandeling in 's Heeren SIEGENBEEK's *Musaeum*. Bij ons heeft laatstelijk mijn geëerde Ambtgenoot v. LIMBURG BROUWER in verschillende Geschriften het eene en andere tot ontwikkeling van de verdiensten der Grieksche Tragediedichters gezegd. Wat Hollandsche Vertalingen betreft, SOPHOCLES' beide *Edipussen* door den Heer BILDERDIJK, EURIPIDES' *Medea* door mijn' Ambtgenoot TEN BRINK, de *Perzen* en de *Prometheus* van ESCHYLUS door den Heer DA COSTA, benevens hetgeen de Heer CAMPER vertaald heeft, komen hier vooral in aanmerking. — Het door BLAIR geprezen Verhaal van den dood van *Edipus* in den *Colonschen Edipus* van SOPHOCLES, is, dunkt mij, een der verhevenste stukken uit de Oudheid. Men heeft tegenwoordig den mond steeds vol van het Romantische. Eillieve, ziedaar een echt Romantisch tafereel! Het plegtig halfdonker, dat op het uiteinde des ongelukkigen, maar nu eindelijk met de Goden verzoenden Konings ligt, heeft juist iets van dat mystieke, dat nevelachtig-dichterlijke, dat *maanschijnachtige*, waarop de Romantieken zoo verliefd zijn. Inderdaad, deze geheele Tragedie is eene der meest roerende en dichterlijke van SOPHOCLES. Ik kan mij zeer

goed begrijpen, dat SCHLEGEL er zoo hoog mede loopt, Niet minder edel en treffend is de *Antigone*, waarover men in de *Bibl. van Oude Letterkunde* eene Verhandeling van den Heer SIEGENBEEK aan kan treffen. Trouwens waarheid, natuurlijkheid, eenvoudigheid, hooge Lyrische Poëzij en iets doorgaans edels zijn de hoofddeugden der Grieksche Tragedie, vooral van die van SOPHOCLES. De Fransche mist de eerstgemelde deugden maar al te zeer, en, als men onmiddellijk van het lezen van SOPHOCLES tot dat van SHAKESPEARE overgaat, is het wel eens, of men uit een' tempel in eene kroeg stapt. De Engelschman schildert intusschen zijne kroeggasten even waar en treffend, als de Griek zijne tempelgangers. Maar de laatste is altijd RAPHAËL, de eerste soms blootelijk TENIERS of OSTADE. Voor het overige: *Omnis Comparatio claudicat*. (Alle Vergelijking hinkt).

L.

Bladz. 316. Fransche Tragedie.

SCHILLER heeft, in het hier boven, bl 350 der Aant., aangehaalde meesterlijke vers tot GÖTHE, de verdiensten en gebreken van het Fransche tooneel uit de eeuw van LODEWIJK XIV en wat later vrij karakteristiek gekenschetst, en zijn oordeel stemt met dat van BLAIR in niet weinig opzigten overeen. De volgende dichtregels onder anderen zijn even waar, als poëtisch van gedachten en uitdrukking:

*Es droht die Kunst vom Schauspiel zu verschwinden ;
Ihr wildes Reich behauptet Phantasie.
Die Bühne will sie , wie die Welt , entzünden ,
Das Niedrigste und Höchste mengt sie .
Nur bei dem Franken war noch Kunst zu finden ,
Erschwang er gleich ihr hohes Urbild nie ;*

*Gebannt in unveränderlichen Schranken
Hält er sie fest und nimmer darf sie wanken.*

*Ein heiliger Bezirk ist ihm die Scene;
Verbant aus ihrem festlichen Gebiet
Sind der Natur nachlässig rohe Töne,
Die Sprache selbst erhebt sich ihm zum Lied;
Es ist ein Reich des Wohllauts und der Schöne;
In edler Ordnung greifet Glied in Glied;
Zum ersten Tempel füget sich das Ganze,
Und die Bewegung borget Reiz vom Tanze.*

dat is in een' figuurlijken zin: men beweegt zich voor het uiterlijke altijd even sierlijk, als ware men op eene danszaal. Na dien hoogen lof echter aan het nette, afgemeteene, altijd statige en deftige des Franschen Treurspels gegeven te hebben, laat SCHILLER volgen:

*Nicht Muster zwar darf uns der Franke werden,
Aus seiner Kunst spricht kein lebend'ger Geist;
Des falschen Anstands prunkende Gebärden
Verschmäh't der Sinn, der nur das Wahre preisst.*

en dan voorts de slotregels des Gedichts, hier boven, bl. 351, door ons aangehaald:

Ein Führer nur zum Bessern soll er werden u. s. w.

Met dat oordeel, waarmede men dat van Mevrouw VAN STAEL in haar werk *de l'Allemagne* vergelijke, kan ik mij in sommige opzigten wel vereenigen. Ik vind de vroegere Fransche Treurspelen heerlijk blinkend, glad en gepolijst als kostbaar Marmer, maar niet zelden ook koud als Marmer. Er is vaak een te langgerekte, minder Poëti-

sche dan Rhetorische woordenprong in, en derzelver eeuwigdurende modern - antieke *gala* - deftigheid en galanterie wordt vermocijend. Kortom, 't is mij te veel *Hofpoëzij*. Voeg daarbij het doorgaans vervelende des eersten Bedrijfs, dat, ter redding der Eénheid van Tijd en Plaats, uit louter Verhalen bestaat, die door een ach! helaas! mijn God! en andere dergelijke uitroepen der Vertrouwelingen worden afgewisseld, en waarbij het niet altijd even gemakkelijk valt, als men daags wat veel geloopt heeft, zich den slaap uit de cogen te weren. Mijn smaak, dien ik met de meeste Engelschen en Duitschers deel, mag echter wel de beste niet zijn. — Wat zal men nu echter van het tegenwoordige Fransche Treurspel zeggen, van de stukken b. v. van een' VICTOR HUGO en ALEXANDRE DUMAS, twee van deszelfs Koryphaeën? Hebben die RACINE, CORNEILLE en VOLTAIRE verbeterd? Waarlijk, ik zou het niet durven staande houden! Te ontkennen valt welligt niet, dat zij meer vuur, meer levendigheid, meer handeling, meer hartstogt, meer waarheid en natuurlijkheid, minder stijve kunstpedanterie bezitten, maar welk eene Waarheid en Natuurlijkheid? Die van lichtmissen, giftmengers, moordenaars en dergelijk gespuis. De Dichter wroet overal in de riolen en stinkgoten der Geschiedenis en van het Menschelijk hart om, om ons op de levendigste wijze af te schilderen . . . . wat? — bloed en modder! en gelijk men voorheen overdreef door de karakters en handelingen te hoofsch en *tirés à quatre épingles* voor te stellen, stelt men ze nu te laag en gemeen voor. Voorheen zagen wij de Helden, zoo als zij zich als *en gala* aan een Hof, nu, zoo als zij als *en négligé* zich aan hunne Kamerdiens en Narren vertoonen. Welke afgrijselijkheden zijn in de *Lucretia Borgia*, *le Rois s'amuse*, *la Tour de Nesles* en soortgelijke stukken opeengestapeld! En toch stroomt heef

Frankrijk naar de vertooning dier stukken, en toch zijn de tegenwoordige Franschen over het algemeen ook geen haar slechter * dan het liederlijk Hofgespuis was, dat onder den Regent en LODEWIJK XV moord en brand geschreeuwd zoude hebben, als men eene kleine zoogenaamde indecentie op het tooneel gezegd had, terwijl het intusschen buiten hetzelfde zich in een' poel der beestachtigste gruwelen rondwentelde, en zóó lang den Hemel door die gruwelen tergde, tot dat de fiolen van Gods toorn eindelijk werden uitgegoten, en alle Furiën der Revolutie uit den afgrond der Hel verzezen, om in een' Oceaan van bloed de smetten van het schoonste land van Europa af te spoelen. — En toch moet men ook in de gemelde en soortgelijke stukken altijd op een aantal plaatsen het groote talent der Schrijvers bewonderen, hunne kunst om onze ziel te slingeren en te schokken. Kan men ook iets anders van een' man als VICTOR HUGO verwachten, wiens Lyrische begaafdheden, (waarover hier boven in de Aant., bl. 204) zoo groot zijn, die tevens een zeer bekwaam Geschied- en Oudheidkenner is, en wiens ongeluk het slechts is, dat hij *per systema* meent in het *afgrijpselijkste en beestachtigste der ondeugd, vermengd met een korreltje overdreven deugd of edeler gevoel*, de beste stoffe voor Treurspelen te

---

* Vergelijk hier het Engelsche Parlements lid BULWER in zijn fraai, onlangs uitgegeven boek *Frankrijk en de Franschen*. Hij ijvert zeer tegen vele gedrogtelijkheden van het Fransche Tooneel, maar toont tevens aan, dat men daaruit in geen deele tot den slechteren staat der zeden in Frankrijk besluiten moet. Volgens zijne Tabellen verminderen de misdrijven in Frankrijk. — Over VICTOR HUGO verdienen vooral de scherpzinnige en billijke Kritieken van den schranderen GRANIER DE CASSAGNAC in de *Revue de Paris* gelezen te worden.

vinden? Maar zoo niet aan hem, aan zijne landgenooten zal over die zonderlinge Théorie de oogen wel opengaan, en, al struikelende en vallende, zal men eindelijk het doel, waarnaar men streeft, het erlangen van een echt, voor onze tijden berekend, noch Grieksch, noch oud-Fransch, noch Engelsch Treurspel, misschien bereiken. Eene Natie van zulk een' fijnen geest als de Fransche, en die tevens zoo dramatisch is, moet op den duur wel wéer op den regten weg komen. Thans is het voor haar slechts eene Overgangperiode. Het Oude is verouderd, het Nieuwe heeft nog geen' vorm en vastheid. Ook zijn de laatste veertig jaren voor Frankrijk zoo vol tragische verschrikkelikheden geweest, dat geen Tooneeldichter *in dit oogenblik* met eene alledaagsche ijsselijkheid volstaan kan. Of moet het zwart der Werkelijkheid niet door het nog hooger zwart der Poëzij overtroffen worden? Het zoude echter wel vreemd zijn, dat in een' vrijen Constitutionnélen Staat, gelijk Frankrijk thans is, bij eene vrije drukpers, die tegen haar gif op den duur altijd in zich-zelve het tegengif zal vinden, en in een land, herwelk, na de kluisters der dwingelandij afgeschud te hebben, van dag tot dag in bloei en welvaart toeneemt, het Nieuwe, waarvan wij spraken, zijnen bepalen vorm en vastheid niet allengs verkrijgen zoude. Hoe veel voortreffelijker zijn reeds de tegenwoordige Fransche Historieschrijvers dan de vroegere! (Zie Aant., bl. 48). Hoe veel meer omvattend en min éénzijdig zijn de Franschen in hunne Wijsgeerige, Aesthetische en Politieke kundigheden geworden! Welke *Stijlkunstenaars*, welke Meesters in het schilderen zijn niet sommigen der tegenwoordige Fransche Romanschrijvers, het vaak morsige en liederlijke hunner onderwerpen nu daargelaten! (Vergl. Aant., bl. 110). Hoezeer heeft de Fransche taal in rijkdom, kracht en Poëtischen nadruk gewonnen, (zie Aant., bl. 86) en

zou het Treurspel dan ook bij onze Gallische bureu het loofd niet wêer met nieuwen luister opheffen kunnen? Zonder twijfel, tenzij de eeuw der Treurspelen en der Heldendichten voor het Menschdom geheel voorbij ware.

L.

Bladz. 320. Engelsch Treurspel. — SHAKESPEARE.

Over het Engelsche Tooneel en de Engelsche Tooneel-dichters vergelijke men SCHLEGEL, BOUTERWEK, ESCHENBURG en andere der, op bl. 333 van de Aant., over de Tooneel-poëzij in het algemeen aangehaalde Schrijvers. Van SHAKESPEARE is in de laatste vijf-en-twintig en vijftig jaren door Duitschers en ook door Franschen zoo oneindig veel malen gesproken, dat er weinig nieuws meer van hem te zeggen valt, en men wel de Groote of *Sint-Martini* kerk te Groningen, benevens eenige gewelven van haren fraaijen toren op den koop toe, met de Schriften en Vertalingen over SHAKESPEARE zou kunnen vullen. Zelfs de Franschen staan in *Shakespearomanie* bij onze Germaansche Buren tegenwoordig weinig ten achteren, en de slokkert van een' *Gilles*, gelijk VOLTAIRE (die hem, voor het overige, gruwelijk bestolen heeft) den Britschen Dichter plag te heeten, is nu de *Salomo* der *Salomo's*, het Orakel van alle Poëzij en Wijsheid in Frankrijk geworden. Zijn *Hamlet*, door den gemelden geestigen VOLTAIRE als het voortbrengsel van een' dronken Barbaar uitgekreten, zijn *Othello*, zijn *Macbeth* en andere stukken gelden voor het *non plus ultra* van Dramatische natuurlijkheid, waarheid en menschenkennis. Ja, in Duitschland en Frankrijk spant men zich tegenwoordig nog met doller drift voor SHAKESPEARE's zegewagen, dan niet alleen ten tijde van BLAIR, maar ook thans nog, in Engeland zelf gedaan wordt. — Verre nu, verre zij het

van mij aan den roem des grooten Engelschen Dichters, die als eene rots voor de eeuwigheid gegrondvest staat, met magteloozen tand te willen knagen! Of echter niet alle lof paal en perk moet hebben, en of er niet onder de Afgoderij, met SHAKESPEARE gedreven, tegenwoordig vrij wat van het ding met vier letteren (gelijk de oud-Hollandsche Dichter HUYGENS het noemt) van de MODE namelijk, loope, is eene andere vraag. SHAKESPEARE was, bij al zijn vernuft en zijne verwonderlijke tragische begaafdheden, toch een Mensch, en alle Menschen hebben hunne feilen en gebreken. Het zoude wel iets bovennatuurlijks zijn, dat hij een ongeluk ontsnapt ware, hetwelk een HOMERUS, een SOPHOCLES, een VIRGILIUS en alle andere grootē Dichterlijke Geniën niet hebben kunnen ontsnappen, en dat er onder het goud zijner Schriften met eene aanzienlijke hoeveelheid klatergoud schuilen zoude. En heeft zich dan het Voorgeslacht, hetwelk hem altijd als een Man van een groot, maar toch altijd ook van een eenigzins ruw Genie heeft aangezien, zoo geheel bedrogen, dat SHAKESPEAR thans niet alleen de stoutste, meest tragische en treffende, maar ook de fijnste, kieschte, geestigste, luimigste Treur- en Blijspeldichter van alle tijden heeten moet, ja, dat men, gelijk sommige Duitschers doen, over hetgeen in zijne Schriften minder welluidend klinkt, minder geurig riekt, zoo lang *dissereert*, *philosopheert* en *commentarieert*, tot dat men in den wanklank harmonij, en in den wan-geur balsemgeur waant ontdekt te hebben? Waarlijk, dit kan ik niet gelooven, en vijand van het Overdrevene, als ik ben, kan ik, ondanks mijne hooge bewondering van SHAKESPEARE, dan toch soms een zeker gevoel van wrevel niet bedwingen, wanneer ik bij de Duitschers en latere Franschen dat tot in de wolken opvijzelen en als met dweepzieke dommekrachten opschroeven van zijnen lof zie, en van den anderen kaut betreuren moet, dat

van al die Buitenlanders geen enkel ooit een korreltje wierook voor onzen VONDEL gebrand heeft. Voor VONDEL, herhaal ik, wien ik intusschen, *als Dichter in het algemeen beschouwd*, voor een even groot Genie als SHAKESPEARE houde, en die, zoo hij als Tooneeldichter voor den Engelschman onder moet doen, * in andere soorten van Poëzij hem ver overtreft. Doch dit is het ongeluk, dat op een klein land en op eene bij Vreemden geheel onbekende taal ligt, een ongeluk, dat mij reeds meermalen in deze Aanteekeningen met gemelijkheid vervuld heeft. Vergelijk onder anderen Aant. op het Eerste Deel, bl. 138.

Steken wij hier echter een speldje bij! Wij Hollanders moeten om het overige goede ons dit kwade nu getroosten, even als onzen zonnelloozen hemel, onze gure, dikke, blijgeestigheid en vrolijkheid op het laatst uitdoovende lucht, onze sombere nevels en misten, onze (op enkele streken na) vrij eentoonige, prozaische vlakten zonder heuvelen en met weinig bosschen, onze onverschilligheid en ijskoud flegma in zaken van Staat, de meer en meer het hoofd opstekende *vervolgzieke* kwezelarij en kruipend vrome huichelarij, de onkunde, kleingeestigheid, partijdigheid en lafhartigheid van velen onzer naamlooze Recensenten, en wat dergelijke geschenken van Stiefmoeder Natuur meer zijn. — Terwijl ik intusschen hier over SHAKESPEARE spreek, zij het mij vergund mijne hulde toe te brengen aan de wakkere vlijt, waarmede de Heer I. MOULIN, te *Kampen*, alsmede de Heer P. P. ROORDA

---

* Trouwens, de soort hunner Tooneelpoëzij is van een geheel verschillenden aard en laat zich onderling schier niet vergelijken. Immers de vorm van VONDEL's Treurspelen is nagenoeg Klassiek of Grieksch-Romeinsch, die van SHAKESPEAR, zoo als men het verkiest te noemen, Romantisch. Vergelijk 's Heeren DE CLERCQ's fraaije Prijzverh.

VAN EYSINGA gepoogd hebben ons eenige Tragediën des Engelsche Dichters door eene nauwkeurige, in rijmlooze Jambische voetmaat geschrevene, en met ophelderende Aanteekeningen gestoffeerde Vertaling te doen kennen. Zoo zijn de *Macbeth*, de *Hamlet* en de *Oshello* door hen in een Hollandsch gewaad gestoken, dat SHAKESPEARE gansch niet kwaad kleedt en met netheid en keurigheid vervaardigd is. * Jammer slechts, dat hun zeer loffelijke arbeid zoo weinig aanmoediging bij hunne landgenooten gevonden heeft, en dat, terwijl in Duitschland schier elk jaar eene nieuwe Vertaling of Uitgave van SHAKESPEARE ter drukpers wordt gelegd en ruimschoots aftrek vindt, hier te lande nog niet eens eene enkele volledige Overzetting tot stand kan komen! Voeg ook deze grief bij de overige grieven, waartoe de kleinheid van ons land en de nog grootere kleinheid van ons lezend en dan nog in zijn' smaak niet zelden éézijdig en bekrompen Publiek maar al te dikwerf aanleiding geeft, en help, lieve Lezer, ons van de Goden het betere voor de toekomst wenschen!

L.

Bladz. 326. Italiaansch tooneel. — Spaansch tooneel. — Duitsch tooneel.

Van deze Volkeren spreekt BLAIR, wat hun Tooneel betreft, hier met geen, of ten aanzien der Spanjaards wat later, slechts met een enkel woord, en om de gaping, die nevens zoo vele andere wijsgapende kloven hierdoor in zijn werk ontstaan is, aan te vullen, is er, leider! voor mij in deze Aant. noch tijd, noch

---

* In het Mengelwerk der Groningsche Courant (1836) heb ik van de Vertaling des *Macbeths* een breed Verslag gegeven. Veel lof verdient ook 's Heeren VAN DEN BERGH's Bloemlezing.

plaats meer. Ik kan dus niet anders doen dan tot de meermalen aangehaalde Schrijvers SISMONDI, BOUTERWEK, ESCHENBURG, SCHLEGEL, WOLFF en vele anderen verwijzen, opdat men zich van den vroegeren en lateren toestand des Treurspels en der beroemdste Treurspeldichters bij Italianen en Spanjaards een Overzicht verschaffe. ALFIERI, de Republikeinsche en Stoïcijnsche ALFIERI, blijft nog altijd eene eerste, zoo niet de eerste plaats in den tempel der Italiaansche Melpomeen bekleeden. — Met de Spaansche Treur- of liever Tooneelspeldichters ben ik niet vertrouwd genoeg, om over hen een bijzonder oordeel van goed- of afkeuring uit te spreken. Enkele stukken van den voornaamsten derzelve, van CALDERON DE LA BARCA, als b. v. *de verhooging van het Kruis*, heb ik gelezen, en ik moet bekennen, dat mij de veelvuldige schoonheden eener waarlijk schitterende Poëzij in dezelve hebben getroffen, schoon mij van den anderen kant het onwaarschijnlijke der karakters en handelingen, het Icarisch vliegen van Oost naar West, de opeenstapeling van het meer in de Epische dan in de Dramatische Poëzij voegende Bovennatuurlijke, Wonderbare, Fantastische en Allegorische, en de bigot-Katholieke geest, die overal ademt, niet zelden gestuit hebben. Het *Romantismus*, vermengd met eene goede dosis *Mysicismus*, is bij CALDERON vaak ten top gedreven, iets, dat echter koren was op den molen van vele Duitschers, zoo als b. v. de hier boven in de Aant., bl. 272, genoemde en door den verwonderlijk geestigen, maar soms ook gruwelijk profanen HEINE (over wien bl. 82) uitgefotene F. VON SCHLEGEL. Een zwerm onzer Germaansche bureu viel, als hongerige gieren, op de Spaansche Tooneeldichters aan en verslond, om het zoo te noemen, derzelve werken. Men heeft dus van Spaansche stukken Vertalingen bij de vleet in Duitschland, en die bron, schoon in den laatsten tijd

eenigzins minder waterrijk, staakt toch nog niet geheel hare opborreling. Ik bezit eene Vertaling van CALDERON, gedeeltelijk vervaardigd door den Heer BÄRMANN uit *Hamburg*, denzelfden, over wien in het Eerste Deel mijner *Olla podrida*, Reistogtje met de Stoomboot naar *Hamburg* getiteld, een enkel woord gesproken is. Deze Overzetting wordt geprezen, en de Vertaler heeft ook gepoogd de zoogenaamde *Assonancen* van het Oorspronkelijke na te bootsen. — Verder moge de geëerde Lezer, die zich een denkbeeld van het Spaansche tooneel wil verschaffen, te rade gaan bij A. W. VON SCHLEGEL, in deszelfs *Vorlesungen über Dramatische Kunst und Literatur*, schoon hij evenwel misschien wel wat mag afdingen op den uitbundigen lof, door dien Schrijver aan de Spanjaards toegezwaard. Immers in hen, gelijk in SHAKESPEARE, vindt SCHLEGEL alles zoo goddelijk, als hij omgekeerd met kwelzieke vingers onophoudelijk rukt en plukt aan de lauwerkransen, die men den vroegeren Franschen Tooneeldichteren op het hoofd heeft gedrukt. Met dat al is in zijn boek veel geleerdheid en scherpzinnigheid ten toon gespreid, gelijk toch A. W. VON SCHLEGEL, thans Hoogleeraar te *Bonn* en druk in het Sanskritsch wroetend, zeker tot de bekwaamste *Critici* van Duitschland behoort, en ook, zegt men, de Man is, met wiens kalf MEVROUW VAN STAEL, in haar werk *de l'Allemagne*, niet weinig geploegd heeft. — Over verschillende Spaansche Tooneeldichters in het bijzonder vergelijkte men voorts SIMONDE DE SISMONDI, BOUTERWEK, den Heer VAN KAMPEN en andere meermalen door ons genoemde aesthetisch-letterkundige Schrijvers. — Wat de Deutsche Tooneel- en met name de Deutsche Treurspeldichters betreft, van hen kan ik door gebrek aan ruimte en terwijl — om met HOOFT te spreken — deze diklijvige Aanteekeningen luidkeels naar één einde roepen, even min gewag maken. Gelukkig zijn de

voornaamsten hunner, waarvoor inzonderheid SCHILLER en GÖTHE gelden, ook genoeg hier te lande bekend en naar waarde geschat, dan dat nog veel omhaals van woorden over hen noodig zijn zoude. Wie heeft SCHILLER in deszelfs *Don Carlos*, deszelfs *Maria Stuart*, deszelfs *Jungfrau von Orléans*, deszelfs *Wallenstein*, deszelfs *Braut von Messina*, deszelfs *Wilhelm Tell* niet vaak bewonderd? Wie zelfs niet in dat wilde, maar toch genierijke voortbrengsel zijner achttienjarige jeugd, *die Räuber (de Roovers)*, een stuk, waarin het stoute van SHAKESPEAR met het Verhevene van den stijl der Heilige Schrift niet zelden gepaard gaat? Men neme b. v. de plaats, waar de Booswicht FRANS verhaalt, hoe hij, in een' droom, zich op den laatsten Oordeelsdag wegens Vadermoord had zien ter Helle doemen, een' droom, die ons den stijl van EZECHIËL en dien der Openbaring van JOHANNES herinnert. Dikwerf heb ik die plaats op mijne Voorlezingen als proeve van het Schrik-Verhevene gedéclameerd. En schoon men blind zijn moest om niet de gebreken te zien, die ook de latere en beste stukken van SCHILLER aankleven, zal men echter gaarne zijn zegel hechten aan de woorden van MEVROUW VAN STAEL, wanneer zij van dezen grooten, edelen, echt-wijsgeerigen en hoogst oorspronkelijken Dichter, (die mij, voor het overige, nog het liefst is in zijne kleine Gedichten, waarover hier boven, bl. 174) het volgende zegt: „*Les littérateurs les plus ordinaires peuvent trouver des fautes de goût dans SHAKESPEAR, SCHILLER, GÖTHE etc., mais quand il ne s'agit dans les ouvrages de l'art que de retrancher, cela n'est pas difficile; c'est l'ame et le talent qu'aucune critique ne peut donner: c'est là ce qu'il faut respecter partout où l'on le trouve, de quelque nuage que ces rayons célestes soient environnés.*”

GÖTHE, de tot stikkens toe door Duitschland en

Europa bewierookte, GÖTHE, een ware Letterkundige *Prozeus*, heeft misschien nog meer objectiviteit van voorstelling in zijne Treur- en Tooneelspelen, dat wil zeggen, hij brengt misschien nog minder van zijn eigen Ik in de karakters en handelingen zijner personen, schildert ze nog met meer waarheid; hij heeft echter, mijns achtens, noch de innige warmte en gloed, noch het hoog-Ideale van SCHILLER, en hetgeen hier boven, bl. 356, van de vroegere Fransche Treurspelen gezegd is, geldt misschien ook van GÖTHE's regelmatigste en meest klassiek-antieke stukken, dat ze namelijk glad en blinkend, doch ook soms koud zijn als marmer. Maar, voorwaar, niet ik ben de Man, om zulke grootè Vernuftten op eene juiste schaal tegen elkander te wegen, en ook zelfs in hun eigen partijziek Vaderland loopen de gevoelens van bevoegde Kunstregters daaromtrent bij voortdoring zeer uiteen. — Een heir van andere vroegere of latere Duitsehe Tooneel- en Tragediedichters, talrijk als de sprinkhanen van Egypte, en onder welke VON CRONEGK, WEISSE, de grootte LESSING, GERSTENBERG, LEISEWITZ, KLOPSTOCK, KLINGER, de STOLLBERGS, BABO, ZSCHOCKE, KOTZEBUE, IFFLAND, WERNER, KÖRNER, MÜLLNER, GRILLPARZER, GRABBE, RAUPACH, IMMERMANN, OEHLENSCHLÄGER (een Deen) enz. enz. behooren, zijn wij wel gedwongen geheel met stilzwijgen voorbij te gaan. Hunne namen en verdiensten kan men in de legioenen van boeken, die over Duitsehe Litteratuur geschreven zijn, vermeld en getoetst vinden. Men zie ook MENZEL's hier boven aangehaalde *Deutsche Litteratur*, FRANZ HORN's *Umriss*, SCHLEGEL en soortgelijken. Ten slotte is het niet te ontkennen, dat het latere Hoogduitsche Treurspel grootendeels op de leest van het Engelsche geschoeid is, en dat deszelfs Koorvoeders niet weinig aan SHAKESPEARE te danken en ook niet weinig van SHAKESPEARE overgenomen heb-

ben. Hierop doelt SCHILLER, als hij in zijn hier boven aangehaald vers tot GÖTHE zingt!

*Selbst in der Künste Heiligthum zu steigen
Hat sich der Deutsche Genius erkühnt,
Und auf der Spur des Griechen und des Britten
Ist er dem bessern Ruhme nachgetritten.*

Op de *Oorspronkelijkheid* van het Duitsche Tooneel valt dus ook al zoo bijster niet te roemen, en leggen onze Germaansche Taal- en Stamgenooten ons te last, dat wij in het Fransche, wij kunnen hun toeduwen, dat zij in het Engelsche gareel draven. — Thans zouden wij nog wat van het Hollandsche Treurspel zeggen moeten, maar het nog al wéér vermeerderd gebrek aan plaats verbiedt zulks. Gaarne zouden wij anders VONDEL, als Tragediedichter, beschouwen, wiens stukken, schoon meerendeels verouderd, en zoo door derzelver dikwerf Bijbelsche Onderwerpen als oud-Griekschen, voor onze hedendaagsche Tooneelen minder passenden trant, ter vertooning luttel geschikt, echter zulke hooge, zulke onwaardeerbare schoonheden van Poëzij bezittten, en van 's Dichters groot Genie alom getuigenis dragen. VONDEL's tragische eigenaardigheden, verdiensten en gebreken zijn nog lang niet genoeg in het licht gesteld, want eene zoo honende, partijdige en bekrompene beoordeeling, als de Heer WITSEN GEYSBEEK, in zijn anders zeer bruikbaar en verdienstelijk Anthologisch, Biographisch en Kritisch Woordenboek, van een paar stukken van VONDEL gegeven heeft, is waarlijk eene Kriek onder alle kritiek. Ei, wat den Man toch bewogen mag hebben, om aan den Prins onzer Dichterén van vroeger tijd, en wiens naam door alles wat geleerd en verstandig bij ons is steeds met eerbied genoemd zal worden, zulke ongewasschene, morsige handen te slaan,

en zijne tanden stomp te gaan knagen aan het heilige gebeente? — Maar laat ons den Heer WITSEN GEYSBEEK, die reeds sinds geruimen tijd in het stof der graven rust, in vrede daar rusten laten! VONDEL en GEYSBEEK! Wie neemt in bedenking, welke partij te kiezen? Liever leze men wat de Heer J. DE VRIES in zijne bekende fraaije Prijsverhandeling, zoo in het Eerste Deel als in het Besluit op het Tweede, over VONDEL gezegd heeft. Vergelijk ook de Heeren BILDERDIJK, DE CLERCQ, COLLOT D'ESCURY en anderen. * — In later tijd heeft de Fransche trant des Treurspels bij ons de overhand gekregen, en er zouden verscheiden goede stukken zijn op te noemen, welke op die leest geschoeid zijn. De Duitschers, die een' geruimen tijd ook op Fransche altaren gewierookt hebben, tot dat LESSING met de Herkulesknods zijner Kritiek verscheiden dier outers verbrijzelde, noemen dat *Trauerspiele mit Französischem Zuschnitt*, ontleenende zij het beeldelijke der uitdrukking in dezen uit den Kléermakerswinkel, gelijk wij in ons *op de leest geschoeid* dat figuurlijke van den driestal des Schoenmakers borgen. Dit in het voorbijgaan! Het ontbreekt ons volstrekt aan ruimte, om van de bovengemelde goede Fransch-Nederlandsche stukken, als van die van een' ROTGANS, HUIDECOPER, FEITAMA, VAN WINTER, VAN MERKEN, NOMSZ., DE MARRE, STYL, DE LANNOY, FEITH, BILDERDIJK en Gade, enz., iets naders te zeggen. Nog minder zullen wij, deels om dezelfde redenen, deels wijl wij ongaarne van nog levende Dichters spreken, de Treurspelen van onzen beroemden WISELIUS, KLIJN en anderen aanroe-

---

* De Heer BOSSCHA zegt in eene Noot, dat twee Tragediën van VONDEL in MACQUET's *Proeven van Dichtkundige Letteroefeningen* beoordeeld worden. Zie ook VAN EFFEN.

ren. * Genoeg, zij strekken onzer Letterkunde in geen en deele tot oneer en verdienden van de zijde des Publieks eene warmer bejegening, dan hun over het algemeen te beurt valt. Maar de zucht voor het regelmatige oud-Fransche Treurspel, of liever de zucht voor geheel de hoogere Tooneelpoëzij en voor het Tooneelzels, is hier te lande, helaas, dood en begraven! Zoo wij nog goede Tooneeldichters hebben, waar zijn de Tooneelspelers, die in staat zijn derzelver stukken naar waarde uit te voeren, waar het Publiek, dat hen aanmoedigt? Hebben wij buiten den Schouwburg van *Amsterdam* ook wel ergens elders Schouwburgen van eenige beteekenis? Het ongeluk der kleinheid van ons land, dat in niet weinigen opzigt op onze Nationale, ik meen Hollandische Fraaije Litteratuur drukt, ligt ook loodzwaar op ons Tooneel, ons Tooneeldicht, onze Muzijk, onze Bouwkunst en waar niet al meer op. Uit dien hoofde blijft het mij smarten, dat de aloude en in onze dagen op nieuw geknoopte band tusschen Zuid- en Noord-Nederland zoo ongelukkig weder van een is gereten. Hadden Belg en Hollander zich op den duur meer en meer verbreederd, had de Belg meer en meer zijne Nederland-

---

* Een der tegenwoordige Kweekelingen onzer Hoogeschool, de Heer J. DE WAL, Zoon van wijlen mijn' geachten Ambtgenoot en voormaligen Akademievrind, den beroemden Rechtsgeleerden Hoogleeraar G. DE WAL, heeft in den loop van dit jaar (1836) een Treurspel in het licht gegeven, onder den titel van *Peter de Groote*, dat in verschillende opzichten, en als Eersteling van een' nog zoo jeugdig Dichter beschouwd, eene zeer gunstige onderscheiding verdient. Men dulde mij niet euvel, den Lezer hier in het voorbijgaan er opmerkzaam op gemaakt te hebben, en vergelijkte het gezegde over de Gedichten van den Heer J. GOEVERNEUR in de Noot op bl. 333 der Aant. hier boven.

sche Moedertaal op den zetel hersteld, waarvan het Fransch haar heeft afgebonsd, hadden Hollander en Belg in vervolg van tijd beiden dan om strijd voor de uitbreiding dier taal en voor de bevordering van den bloei onzer Vaderlandsche Letterkunde geijverd, kortom, ware in Noord en Zuid voor dit alles van lieverlede ééne ziel, één zin ontstaan, dan zou de tempel der Nederlandsche Litteratuur misschien nog tot eene hoogte opgetrokken zijn geworden, dat ook de blikken van Buitenlanders zich op denzelfden meer zouden hebben gevestigd. Nu zal dat Gebouw — de geringe uitgestrektheid van ons land in aanmerking genomen — wel altijd hoogst eerbiedwaardig blijven, maar het geheel deszelfden zal toch dien omvang, dat kolossale en luisterrijke, dat voor den Vreemdeling belangwekkende missen, hetwelk de Letterkunde van tien- en twintigwerf grooter Natiën, die ons hunne talen op den koop toe met duizenden van kanonnen in de ooren donderen, natuurlijk hebben moet.

L.

Bladz. 326. Komédie of Blijspel.

Tot onze spijt moeten wij door volslagen gebrek aan ruimte ons onthouden van iets tot uitbreiding te zeggen van het door BLAIR aangestipte over het Blijspel en eenige voorname Blijspeldichters. Wij kunnen niet anders dan tot de meermalen aangetogene, zoo In- als Buitenlandsche Schrijvers verwijzen, die Dramatische onderwerpen, of wel die de Geschiedenis der Letterkunde bij ouder en nieuwer Volken behandeld hebben. Inzonderheid verdienen SCHLEGEL's *Dramatische Vorlesungen* geraadpleegd te worden, waarin men een Overzicht en eene Beoordeeling der voornaamste Grieksche, Latijnsche, Italiaansche, Spaansche, Engelsche en Duitsche Blijspeldichters vinden kan. Dat hij van Hollandsche niet spreekt, is natuurlijk. Welk

Buitenlander bekreunt zich, helaas, om onze taal en Nederlandsche Letterkunde? Intusschen is het Hooge Blijspel misschien ook niet onze sterke zijde, schoon wij enkele goede Blijspelen kunnen aanwijzen. De Nederlandsche Natie is tot de Komedie over het algemeen te ernstig, en waar zij dien ernst eens aflegt, gaat zij ligt in een' roes van dolle vrolijkheid over, die meer de Vader van het Klucht- dan van het Blijspel is. Zulke Kluchtspelen zijn b. v. HOOFT's *Ware-Nar met den Pot* (naar de *Aulularia* van PLAUTUS gebootst), de *Trijntje Cornelis* van HUYGENS, deze en gene stukken van BREDERO, JAN VOS, PAFFENRODE en anderen. Men moet een wat grof gehemelte bezitten, om in sommige schotels van dit letterbanket bijzonder veel smaak te vinden, want het zout, waarmede ze besprenkeld zijn, is juist niet van het allerfijnste Attische. Met dat al zout is er toch in. Doch zoo wel deze, als de kiescher geregten van een' LANGENDIJK, STYL, NOMSZ., SELS en anderen moeten wij met stilzwijgen voorbijglippen. — Van den Griekschen Blijspeldichter ARISTOPHANES (over wien men ook BRUMOY in zijn *Théâtre des Grecs*, FLÖGEL's *Geschichte der Komischen Literatur* en anderen vergelijkten kan, en wiens *Ridders* door den Heer MEERMAN in het Nederduitsch vertaald zijn) heeft men een stuk, *de Kikvorschen* getiteld, waarover, meen ik, de Hoogleeraar VAN LIMBURG BROUWER, in het Magazijn des Heeren VAN KAMPEN, eenige aanmerkingen gegeven heeft. — BLAIR loopt bij de Franschen hoog met MOLIÈRE. MOLIÈRE (en men heeft wel eens den Deen HOLBERG bij hem gevoegd) is zeker een der fijnste Komisch-Dramatische Vernuftten van later tijd, schoon SCHLEGEL, die den Franschen geen goed toedraagt en gaarne aan hunnen Letterkundigen roem zoo wat knaagt en knabbelt, ondanks den lof, door hem aan dezen Dichter gegeven,

beweert, dat MOLIÈRE in den grond den meesten aanleg had tot potsen en kluchtspelen. Hij durfde echter (geeft onze Duitscher te kennen) onder de oogen van het ceremoniële Hof van LODEWIJK XIV het Harlekijnspek zoo regt niet aantrekken. Zeker komt de oude *Adam*, gelijk men het noemt, enkel bij MOLIÈRE wel te voorschijn, waarover dan BOILEAU, die hem anders vergoodde, blijkens zijne tweede, tot hem gerigte Satire, beginnende :

*Rare et fameux Esprit, dont la fertile veine
Ignore en écrivant le travail et la peine etc.*

zijn rimpelig Aristarchengezigt nog in honderdmaal dikker fronsen trok, en, als een vergramde kritische JUPITER, de ambrozijnen of liever naar *pomade* riekende lokken zijner statige *alonge*-paruik met ongekende heftigheid schudde.

*Dans ce sac ridicule où SCAPIN s'enveloppe,
Je ne reconnais plus l'auteur du Misanthrope.*

riep hij grimmig uit, toen MOLIÈRE zijn' Hansworst *Scapin* iemand in een' zak kruipen en aftouwen liet. Voor het overige heeft MOLIÈRE, wiens spreuk was: *je prends mon bien où je le trouve*, zich bij een aantal gelegenheden met de vederen van PLAUTUS en TERENCE opgeschikt, gelijk in de *Bibliothek van Oude Letterkunde* door mijn' geëerden Ambtgenoot TEN BRINK, tegen de snorkerij van LA HARPE in deszelfs *Lycée*, met krachtige taal bewezen is. Vergelijk ook SCHLEGEL. Dat bestelen echter van elkander is onder Dichters en Geleerden zoo vreemd niet. PLAUTUS en TERENCE plunderden de Grieken, geen wonder, dat MOLIÈRE wêer PLAUTUS en TERENCE plunderde. Ziedaar de regtvaardige *Nemesis!* Wat erg is het echter,

wanneer men iemand eerst uitschudt, en hem dan nog eene dragt slagen op den koop toe geeft, iets, hetwelk b. v. VOLTAIRE met SHAKESPEARE heeft gedaan, terwijl zoo hier te lande sommiger valkenblikken wel eens meenen opgemerkt te hebben, dat onze wakkere BILDERDIJK het hardst uitvaart tegen hen, wien hij eerst wat ontputseld heeft. Verdiepen wij ons echter niet verder in deze geleerde pekelszonden! — Over de Engelsche Blijspeldichters BEN JONSON, BEAUMONT, FLETCHER, DRYDEN, CIBBER, VANBURGH, FARQUHAR, CONGREVE en anderen, van welke BLAIR, bl. 343 en vo'gende, spreekt, vergelijkte men BOUTERWEK, SCHLEGEL enz. In den voorlaatsten tijd is de beroemde SHERIDAN, van wien wij, in de Aant. op het Tweede Deel, als van een' der welsprekendste Engelsche Parlementsredenaars gesproken hebben, tevens voor een' der meest begaafde Priesters van THALIA gehouden. — Op hetgeen BLAIR, bl. 349, met billijkheid over de zogenoemde *Comédie larmoyante*, (*weinerliches Lustspiel* bij de Duitschers) zegt, heeft de Ervarenis meer en meer het zegel gedrukt. Men moet die soort van stukken als eene op zich-zelf staande Middelsoort tusschen het Treuren en het Blijspel in beschouwen, en tot die Middelsoort ook dat aantal van Dramatische voortbrengselen brengen, welke thans onder den naam van *Tooneelspelen* doorgaan, en als er vooral door de Duitschers, gelijk b. v. door VON GEMMINGEN, LESSING, SCHRÖDER, IFFLAND, KOTZEBUE en honderd anderen, bij magazijnen vol gefabrijkt zijn. Ofschoon zulke Tooneelspelen in kunstwaarde niet met het hooge Vorstelijke Treurspel vergeleken kunnen worden, en SCHILLER derhalve, in het hier boven, bl. 348 der Aant., aangehaalde Gedicht, SHAKESPEAR's *Schatten* getiteld, te regt met velen derzelve schrikkelijk den draak gestoken heeft, zijn er echter goede stukken genoeg onder, en zou het om de redenen, door BLAIR aangevoerd, dwaas zijn aan

dezelve in het gebied der Dramatische Kunst eene plaats te ontzeggen. Ook zullen zij der groote Menigte, die zich uit hare prozafsche alledaagschheid tot de Poëtische hoogte des waren Treur- en Blijspels niet opwinden kan, altijd het meest behagen. Maar zeker, wanneer men een zenuwzwak Publiek om de armzaligste voorvallen poogt te doen huilebalken, of wel wanneer men, na eerst alles tot de schrikkelijkste Ontknooping voorbereid te hebben, dan eensklaps op de gezochtste, onnatuurlijkste wijze schrijven in lagchen verkeerem, en de Deugd, tegen alle waarschijnlijkheid aan, triomféren doet, dan verdient men zoo uitgefloten te worden, als SCHILLER zulke Dramatische zamenflansers uitgefloten heeft; dan gelden de Dichtregels, waarmede hij zijne *persifflage* eindigt:

*Also cure Natur, die erbärmliche, trifft man auf ewen
Bühnen, die grosse nur nicht, nicht die unendliche an?*

Zoo vraagt wêer de Schim van SHAKESPEARE, en het spottend antwoord is:

*Der Poet ist der Wirth, und der letzte Actus die Zeche;
Wenn sich das Laster erbricht, setzt sich die Tugend zu Tisch.*

L.

Bladz. 351. NASCHRIFT.

Wij hebben thans, geëerde Lezer, onze Aanteekeningen op de door BLAIR behandelde onderwerpen, naar ons gering vermogen, ten einde gebragt, hoezeer wij, vooral op het laatst, slechts als met de uiterste spitse der lippen eenige hoofdpunten hebben kunnen aanroeren, en verscheidene andere, van welke wij gaarne iets zouden gezegd hebben, met luchtigen sprong zijn overgeglip. Thans hadden wij het voornemen, om van verschillende Ondersoorten van Gedichten, die BLAIR niet vermeld heeft, kortelijk iets aan te

stippen, maar, eilaas, het op zich-zelf al niet magere en ranke ligchaam van dit boek sleept nu daarenboven zulk een' vervaarlijk langen staart van Aanteekeningen achter zich, dat het toch misschien reeds in de oogen van dezen en genen wat op het afgemetene gestelden Lezer geene genade vinden zal, en ik er tegen sidderen moet, om de verbolgenheid van zulke Proportieminnaars nog meer op te wekken. Welligt zoeken zij anders eenige der spotpijlen wéér óp, die de Hekelschrijver. RABENER op de Fabrijkanten van dikke Noten met en zonder tekst heeft afgeschoten, en laten ze mij ook nog eens om de ooren snorren. Men gelieve het dus met mijn' goeden wil voor lief te nemen, en hetgeen ik in eenige afzonderlijke Artikelen nog zeggen wilde:

b. v. over de Elegie;

de Heroïde (waarvan evenwel reeds iets onder de rubriek der Poëtische Brieven aangestipt is);

de Cantate;

het Sonnet, Madrigal, Rondeau, Triolet en dergelijke kleinere vormen van Lyrische Poëzij;

de Poëtische Vertelling en de Fabel (twee gewigtige onderwerpen, waarvan BLAIR niets heeft);

het Zangspel of de Opera, de *Operette*, *Vaudeville*;

het Melodrama;

de Parabel en Paramythie;

de Parodie;

het Pundicht of Epigram (ook eene belangrijke, door BLAIR geheel niet aangeroerde stof);

het Raadsel, de Charade, de Logogryph, het Anagram enz. enz.

men gelieve, herhaal ik, hetgeen ik daarover zeggen

wilde te houden, als of hét door mij gezegd ware. * Misschien geef ik, bij wijze van een Aanhangsel tot mijne Aanteekeningen op BLAIR, nog wel eens in een afzonderlijk Deeltje eenige bladen druks uit over de gemelde en meer andere door BLAIR of niet, of zoo goed als niet behandelde Lyrische, Epische, Didaktische en gemengde Dichtsoorten. Daar zou dan ook een Register op het Werk en op de Aanteekeningen bijgevoegd kunnen worden. Met dat al, ik kan mij in dezen tot niets bepaalds verbinden.

L.

---

* Over de *Romance*, *Ballade* en *Legende* heb ik bl. 326 der Aant. gesproken.

EENIGE VERBETERINGEN EN TOEVOEG-
SELS TOT DE AANTEKENINGEN OP
DIT DERDE DEEL.

Bladz. 57 der Aant. Duitsche Historieschrijvers.

Eenige fraaije aanmerkingen over Duitsche Geschiedschrijvers vindt men in LERMINIER's *au-delà du Rhin*. Hij kent den Duitscheren meer geest van Historische navor- sching dan *Geschiedschrijfkunst* toe. Regt Fransch is het zeggen: „*Au surplus, si l'Allemagne veut se procurer des Historiens, qu'elle fasse des Révolutions.*” LERMINIER, uit wiens Vertoog over THUCYDIDES wij het eene en an- dere hebben overgenomen, heeft ook een stukje over HERODOTUS geschreven, dat in een der Nummers van de *Revue Universelle* voorkomt. — Over de nieuwere Fran- sche Geschiedschrijvers, hunne ruimer wijze van zien en het meer schilderachtige van hunnen Stijl in vergelijking van voorheen, zie men een door voorbeelden gestaafd verslag in BULWER's *Frankrijk en de Franschen*, aange- haald in de Aant. hier boven, bl. 357. Bij de Vergelij- king der Geschiedschrijvers van de Ouden met die van later tijd, raadplege men de Latijnsche Redevoering van den Utrechtschen Hoogleeraar GOUNDOEVER, *de An-*

tiquis Historicis, cum Recentioribus comparatis. Laatstleden October 1836 heeft de Letterkundige Faculteit der Groningsche Hoogeschool als Prijsvraag uitgeschreven: *Praemonitis paucis de varia Historiae scribendae methodo cum apud Veteres, tum apud Recentiores, exponatur ratio, quam HOOFTIUS noster in Historia scribenda secutus est, et comparatio instituat eum inter et CORN. TACITUM, Historicum Romanum.* — Van onze jongste Hollandsche Geschiedschrijvers, als b. v. den met zoo veel smaak schrijvende LIPMAN, den geleerden VAN KAMPEN en anderen heb ik niet gesproken, daar ik zoo min mogelijk levenden aangeroerd heb. Ook moet ik bij herhaling dringend verzoeken, dat men mijne Aant. toch niet als eene *Geschiedenis der Letterkunde* aanzie. Dit zijn zij even min, als het werk van BLAIR zulks is. Vergelijk Aant. bl. 210.

Bladz. 188 der Aant. Dithyramben.

Eene Dithyrambe in den eigenlijken zin des woords, vol vuur, vol leven, vol hooge verrukking, en tevens vol hooge kiescheheid, eene Dithyrambe, zoo dichterlijk als wijsgeerig, en ten overvloede van alles kort en beknopt als eene Ode van HORATIUS, is de Dithyrambe van SCHILLER, luidende:

Nimmer, das glaubt mir,

Erscheinen die Götter,

Nimmer allein.

Kaum, dass ich BACCHUS, den lustigen, habe,

Kommt auch schon AMOR, der lächshide Knabe,

PHÖBUS, der herrliche, findet sich ein.

Sie nahen, sie kommen

Die Himmlischen alle,

Mit Göttern erfüllt sich

Die irdische Halle!

---

*Sagt, wie bewirth' ich,
Der Erdegebohrne,
Himmlischen Chor?
Schenket mir euer unsterbliches Leben,
Götter! Was kann euch der Sterbliche geben?
Hebet zu eurem Olymp mich empor!
Die Freude, sie wohnt nur
In JUPITERS Saale,
O füllet mit Nektar,
O reicht mir die Schale!*

*Reich' ihm die Schale!
Schenke dem Dichter,
HEBE, nur ein!
Netz' ihm die Augen mit himmlischem Thau,
Dass er den Styx, den verhassten, nicht schauc.
Einer der unsern sich dünke zu seyn.
Sie rauschet, sie perlet,
Die himmlische Quelle,
Der Busen wird ruhig,
Das Auge wird helle.*

Ziedaar SCHILLER in al het edele, oorspronkelijke, hoog-Poëtische, hoog-Idéale zijner gedachten en wijze van uitdrukking, en met dat fijne Grieksch-antieke waas, dien fijnen Grieksch-antieken, ethérischen balsemgeur, welke zich beter gewaarworden dan beschrijven laat, doch waarmede de groote WINCKELMANN zoo doortrokken was, en die bij ons wel ademt in de Gedichten des Hoogleeraars VAN LENNEP. Dat hier onder de aanminnigste beelden der Grieksche Mythologie eene kleine aesthetische opwinding en dichterlijke prikkeling van het zenuwgestel door eene teug wijns geschilderd wordt, behoeft niet gezegd.

Bladz. 250 der Aant. MATTHISSON.

MATTHISSON wordt hier verkeerdelijk door mij een Zwitser genoemd. Schoon hij lang in Zwitserland gewoond heeft, is MATTHISSON echter van landaard een Duitscher. — Over den Engelschen Dichter THOMSON, en zoo ook over YOUNG (van wien BLAIR, bl. 150, spreekt) las ik onlangs ongemeen fraaije en scherpzinnige Aanmerkingen in het mij door eene Fransche Vertaling bekende uitmuntende Werkje van den geestigen en fijn-gevoeligen E. L. BULWER, getiteld: *L'ÉTUDIANT, Contes, Nouvelles et Esquisses littéraires*. (1835).

Bladz. 262 der Aant. *Rottestroom* van SMITS.

Bij een nader doorloopen van dit Gedicht is het mij voorgekomen, dat er meer Handeling en Fabel in is, dan men zulks uit het door mij gezegde wel zou opmaken. Men gelieve dus op dat gezegde niet te sterk te drukken.

Bladz. 313 der Aant. CAMOËNS.

Over dien Portugéschen Dichter vergelijkte men bij ons ook eene Verhandeling van den Heer SIEGENBEEK in het Derde Deel, van deszelfs *Musaeum*, in welk *Musaeum* men tevens iets over TASSO en zijn *Verlost Jeruzalem*, met eene Proeve van Vertaling uit hetzelfde, vinden kan. — Door Christelijke Mythologie versta ik *dichterlijke Verdichtingen* en *Verdichtsel*, meer of min gegrond in *ware* Bijbelsche Voorstellingen.

Bladz. 316 mijner Aant. staat: *negenden of laatsten Zang van CAMOËNS*, lees: *negenden of voorlaatsten* enz.

Hier en daar ingeslovene kleine drukfeilen, enkele verkeerde Aanhalingen van de Nummers der bladzijden en soortgelijke onoplettendheden meer gelieve de goedgun-

---

stige Lezer zelf te verbeteren. Ten aanzien van Grieksche citatien moet ik nogmaals dringend verwijzen tot hetgeen ik daarover in de Voorrede van het Eerste Deel gezegd heb. Anders zal men menigmaal zich over de verwisseling der Grieksche α met η , der ξ met ζ of omgekeerd, der γ met ζ enz. kunnen ergeren, gelijk ik er mij over geërgerd heb. Ik troost er mij echter mede, dat het er noch in de Engelsche uitgave, noch in die van den Heer BOSSCHA met de correctie des Griekschen tekst al veel beter uitziet.

L.

Bij de werken van Mr. B. H. LULOFS, achter
het eerste en tweede deel opgegeven, zijn
sedert dien tijd nog de volgende gekomen:

Kort Overzicht van de Geschiedenis der Nederlan-
den, met name der Noord-Nederlanden, van
den vroegsten tot den tegenwoordigen tijd. (Een
leiddraad bij Onderwijs en Zelf-oefening). (*In
twee Stukjes, waarvan dit eerste de oudere His-
torie bevat benevens een enkel woord in de Voor-
rede over des Heeren BILDERDIJK's Geschiedenis
des Vaderlands, en in de Toevoegselen iets over
Groningens voormalige betrekking tot Utrecht en
Drenthe*), gr. 8vo. . . . . f 2-80.

